

**T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**DIŞ POLİTİKA YAPTIRIMLARINDA BAYRAK ETRAFINDA
TOPLANMA ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Melih Ertuğrul YILMAZ

DOKTORA TEZİ

GAZİANTEP - 2023

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ KABUL VE ONAY FORMU

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi **Melih Ertuğrul Yılmaz** tarafından hazırlanan “**DIŞ POLİTİKA YAPTIRIMLARINDA BAYRAK ETRAFINDA TOPLANMA ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**” başlıklı tez, **07/06/2023** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu **başarılı** bulunarak jürimiz tarafından **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

<u>Görevi</u>	<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u>	<u>Kurumu/Üniversitesi</u>	<u>İmzası:</u>
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ahmet KESER	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Jüri Başkanı			
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE	Gaziantep Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. M. Hanifi ASLAN	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Pelin ALİYEV	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Onur TÜRKÖLMEZ	Gaziantep Üniversitesi	

Bu tez Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. M. Serhat YENİCE
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Melih Ertuğrul YILMAZ

Tarih: 07/06/2023

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**DIŞ POLİTİKA YAPTIRIMLARINDA BAYRAK ETRAFINDA TOPLANMA
ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Melih Ertuğrul YILMAZ

DOKTORA TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Ahmet KESER

ÖZET

Bu tez, dış politika yaptırımları ile bayrak etrafında toplanma değişkeni arasındaki iki yönlü ilişkiyi incelemektedir. Devletler veya uluslararası örgütler bir başka devletin izlediği politikaları kendi istedikleri doğrultuda değiştirmek amacıyla çeşitli dış politika araçlarını kullanmaktadırlar. Dış politika yaptırımları bu araçların başında gelmektedir. Dış politika yaptırımları; diplomatik, ekonomik veya akıllı yaptırım şeklinde olabilmektedir. Yaptırımların başarısını etkileyen çeşitli faktörler mevcuttur. Bu faktörlerden birisi yaptırım esnasında bayrak etrafında toplanmanın gerçekleşip, gerçekleşmemesidir. Bu tezin ana argümanı ve hipotezleri bu değişken çerçevesinde oluşturulmuştur. Tezde çeşitli metotlar kullanılarak yaptırımlarda hangi şartlarda bayrak etrafında toplanma gerçekleştiği ve yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma gerçekleştiği takdirde ne gibi sonuçlar ortaya çıkacağı ortaya konulmuştur. Bu yapılarak metot olarak karşılaştırmalı vaka analizi ve anket yöntemi kullanılmıştır. Tezin konusu olarak Türkiye ve Türkiye'ye karşı uygulanan yaptırımlar ele alınmıştır. Tezde Türkiye'ye karşı en çok yaptırım politikasına başvuran ABD ve AB yaptırımları ele alınmıştır. Bu kapsamda tezin argümanı ve hipotezlerini test etmek amacıyla üç farklı ABD/AB Türkiye yaptırımı incelenmiştir. Bunlar; ABD'nin 1974 Kıbrıs Harekatları sonrası uyguladığı yaptırım; AET'nin 1980 darbesi sonrası Türkiye'ye uyguladığı demokratikleşme yaptırımları ve son olarak AB'nin 1995 yılında Türkiye'ye uyguladığı demokratikleşme ve insan hakları yaptırımlarıdır. Tezde anket yöntemi kullanılarak, katılımcıların çeşitli yaptırım senaryoları karşısında verdikleri lider destek onayı ölçülmüştür. Bu şekilde ne tür yaptırım senaryolarında bayrak etrafında toplanma etkisinin oluşup oluşmadığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AB Yaptırımları, ABD Yaptırımları, Bayrak etrafında toplanma, Ekonomik Yaptırımlar, Yaptırımların Etkinliği

HASAN KALYONCU UNIVERSITY
GRADUATE EDUCATION INSTITUTE
DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCES AND INTERNATIONAL
RELATIONS

THE EFFECT OF RALLY ROUND THE FLAG IN FOREIGN POLICY
SANCTIONS: THE CASE OF TÜRKİYE

Melih Ertuğrul Yılmaz

PHD THESIS

Advisor

Assoc. Prof. Dr. Ahmet KESER

ABSTRACT

This thesis examines the two-way relationship between foreign policy sanctions and the variable of rallying around the flag. States or international organizations use various foreign policy tools in order to change the policies followed by another state in their own direction. Foreign policy sanctions are one of these tools. Foreign policy sanctions; It can be in the form of diplomatic, economic or smart sanctions. There are several factors that affect the success of sanctions. One of these factors is whether the rally round the flag took place during the sanction or not. The main argument and hypotheses of this thesis are formed within the framework of this variable. By using various methods in the thesis, it has been revealed under which conditions the gathering around the flag takes place and what kind of results will occur if there is a rally round the flag in sanctions. While doing this, comparative case analysis and survey method were used as methods. As the subject of the thesis, Türkiye and the sanctions against Türkiye are discussed. In the thesis, the US and EU sanctions, which apply to the most sanctions policy against Türkiye, are discussed. In this context, three different US/EU Türkiye sanctions were examined in order to test the argument and hypotheses of the thesis. These; The sanctions imposed by the USA after the 1974 Cyprus Operations; These are the democratization sanctions imposed by the EEC on Türkiye after the 1980 coup, and finally the democratization and human rights sanctions imposed by the EU on Türkiye in 1995. In the thesis, the leadership support approval given by the participants in the face of various sanction scenarios was measured by using the questionnaire method. In this way, it has been revealed whether the effect of rally round the flag occurs in what kind of sanction scenarios.

Key Words: Economic Sanctions, Effectiveness of Sanctions, EU Sanctions, Rally Round the Flag, USA Sanctions,

ÖNSÖZ

Doktora tez çalışmam sırasında bana desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet Keser'e teşekkür ederim. Ayrıca ilk tez danışmanım olan kıymetli hocam Dr. Bilal Ulusoy Hocama da teşekkürü bir borç bilirim. Tüm eğitimim süresince desteklerini maddi ve manevi olarak sürekli yanımda hissettiğim sevgili ailem sizler de en büyük teşekkürü layıksınız. Tezin önemli bir aşamasını oluşturan, gazete taramaları esnasında bana gazete arşivlerini açan Uludağ Üniversitesi Merkez Kütüphane Süreli Yayınlar Birimi'ne çok teşekkür ediyorum.

Melih Ertuğrul YILMAZ

Gaziantep - 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER, TABLOLAR ve GRAFİKLER.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvii
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Literatür Taraması.....	1
1.2. Araştırmanın Kapsam ve İçeriği.....	6
1.3. Araştırmanın Amacı.....	9
1.4. Araştırmanın Önemi.....	10
1.5. Argüman, Hipotezler, Temel Araştırma Problemi ve Araştırma Soruları...	11
1.6. Örneklem ve Eylem.....	12
2. TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	15
2.1. Yaptırımlar.....	15
2.2. Yaptırımların Sınıflandırılması.....	20
2.2.1. Diplomatik yaptırımlar.....	20
2.2.2. Ekonomik yaptırımlar.....	24
2.2.3. Akıllı/hedefli yaptırımlar.....	37
2.3. Yaptırımların Etkinliği.....	40
2.3.1. Diplomatik yaptırımların etkinliği.....	40
2.3.2. Ekonomik ve akıllı yaptırımların etkinliği.....	41
2.4. Yaptırımların Ölçülmesi ile İlgili Çeşitli Modeller: HES Modeli.....	46
2.5. Yaptırımların Etkinliğini Belirleyen Temel Değişkenler.....	58
2.5.1.Hedef alınan devletin ekonomik özellikleri ve yaptırımın etkinliği ilişkisi.....	58
2.5.2. Hedef alınan devlet / yaptırım uygulayan devletin ekonomi dışı ilişkileri ve yaptırımın etkinliği ilişkisi.....	62
2.5.3. Hedef alınan ülke ve yaptırım uygulayan ülkelerinin liderleri ile yaptırımların ilişkisi.....	63
2.5.4. Hedef alınan devletin rejim tipi/istikrarı ve yaptırımın etkinliği ilişkisi.....	63
2.5.5. Yaptırımların kolektif uygulanması ve yaptırımların etkinliği ilişkisi...	65
2.5.6. Taleplerin içeriği ve yaptırımın etkinliği ilişkisi.....	68
2.5.7. Yaptırımların süresi ve etkinliği arasındaki ilişki.....	73

2.5.8. Yaptırımların şekli ve yaptırımın etkinliği ilişkisi.....	73
2.6. Ekonomik Yaptırımlar Tek Başına Ne Kadar Etkilidir?.....	76
2.7. Yaptırımları Uygulayan ve Hedef Alınan Ülkedeki Olası Sonuçlar.....	77
2.8. Yaptırımların Uluslararası Hukuk Boyutu ve Birleşmiş Milletler.....	83
2.9. Uluslararası Ekonomik İlişkiler ile İlgili Düzenlemeler.....	92
2.10. Avrupa Birliği (AB) ve Yaptırım Mekanizması.....	95
2.10.1 AB dış politika karar alma mekanizması: AB'nin yapısı ve Egemenlik.....	95
2.10.2. AB'de ortak dış politika.....	97
2.10.3. AB ortak dış politika ve karar alma.....	102
2.10.4. AB yaptırım kararı alma ve uygulama mekanizması.....	103
2.10.5. AB yaptırım motivasyonu ve bazı yaptırım örnekleri.....	112
2.10.6. AB yaptırım motivasyonu: bölgesel istikrar, potansiyel istikrarsızlıklar ve çatışmalar.....	121
2.10.7. AB yaptırım motivasyonu: bölgesel ve uluslararası güvenlik.....	125
2.10.8. Birçok yaptırım motivasyonunun bir arada olduğu örnek: Avrupa komşuluk politikası.....	130
2.11. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Yaptırım Mekanizması.....	132
2.11.1. ABD dış politikası genel özellikleri ve karar alma.....	132
2.11.2. ABD, yaptırım mekanizması ve motivasyonları.....	132
2.11.3. ABD yaptırım kararı alma ve uygulama mekanizması.....	141
2.11.4. Hedeflerine ve türlerine göre ABD yaptırımları ile ilgili yasal düzenlemeler.....	145
2.11.5. ABD yaptırım uygulamaları: Kırım olayları ve Rusya yaptırımları örneği.....	154
2.11.6. ABD çoklu yaptırım uygulama örneği: Körfez Savaşı.....	155
2.12. Bayrak Etrafında Toplanma (Rally Around the Flag).....	156
2.12.1. Bayrak etrafında toplanmanın genel özellikleri.....	157
2.12.2. Yaşanan vakanın uluslararası vaka olması.....	167
2.12.3. Yaşanan vakanın toplum ve devlet başkanı ile ilgili olması.....	168
2.13. Yaptırımlarda Bayrak Etrafında Toplanma.....	169
3. METODOLOJİ.....	173
4. BULGULAR.....	184
4.1. Vaka 1: 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve ABD Yaptırımları.....	184
4.1.1. Kıbrıs Barış Harekâtı ve nedenleri.....	184
4.1.2. Kıbrıs Harekâtı öncesi ABD-Türkiye ilişkileri.....	190
4.1.3. Kıbrıs Harekâtı sırasında ABD-Türkiye ilişkileri.....	193
4.1.4. Kıbrıs Harekâtı sonrası ABD yaptırımları.....	194
4.1.5. ABD yaptırımlarının genel siyasi, ekonomik ve sosyal sonuçları.....	197
4.1.6. Kıbrıs Harekâtı ve sonrasındaki yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma.....	208
4.2. Vaka 2: AET Demokratikleşme Yaptırımları.....	231
4.2.1. Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ilişkilerinin geçmişi.....	231
4.2.2. AET Türkiye yaptırımları (sebepler ve sonuçlar).....	234
4.3. Vaka 3: AB Türkiye Yaptırımları (1995).....	244

4.3.1. 1995 Yaptırımları öncesi Türkiye-AB ilişkileri.....	244
4.3.2. AB Türkiye yaptırımları (sebepler ve sonuçlar).....	245
4.4. İki Avrupa Yaptırımının Başarısının Değerlendirilmesi.....	254
4.5. Türkiye'ye Karşı Uygulanacak Olan Dış Politika Yaptırımları Projeksiyon Anketi.....	259
5. SONUÇ.....	277
KAYNAKÇA.....	326
EKLER.....	353
ÖZGEÇMİŞ.....	363

ŞEKİLLER, TABLOLAR ve GRAFİKLER

Şekil 2.1. Yaptırımların Sınıflandırılması.....	20
Şekil 2.2. Diplomatik Yaptırım Çeşitleri.....	21
Şekil 2.3. Yaptırımlar ve Genel Sonuçları.....	77
Şekil 5.1. Yaptırımlar ve Genel Sonuçları.....	302
Şekil 5.2. ABD Yaptırımları ve Sonuçları.....	302
Şekil 5.3. AET Yaptırımları ve Sonuçları.....	303
Şekil 5.4. AB Yaptırımları ve Sonuçları.....	303
Tablo 2.1. HES Yaptırım Değerlendirme Kodlaması (Verilen Tavizin Değerlendirmesi).....	48
Tablo 2.2. HES Yaptırım Değerlendirmesi Kodlaması (Önceki İlişkiler).....	48
Tablo 2.3. HES Yaptırım Değerlendirme Kodlaması (Yaptırmıcının Maliyeti)...	48
Tablo 2.4. HES Yaptırım Değerlendirme Kodlaması (Hedef Ülkenin İç Yapısı).	49
Tablo 2.5. HES Yaptırım Değerlendirme Kodlaması (Yaptırımda Uluslararası İşbirliği).....	49
Tablo 2.6. Türkiye'nin 1998-1999 İtalya Yaptırımları: Hedef Ülke.....	50
Politikalarında Mütevazı Değişiklikler İçeren Durumlar: Politik Değişkenler....	
Tablo 2.7. Türkiye'nin 1998-1999 İtalya Yaptırımları: Hedef Ülke.....	50
Politikalarında Mütevazı Değişiklikler İçeren Durumlar: Ekonomik Değişkenler.....	
Tablo 2.8. 1981-1986 Avrupa Topluluğu Türkiye Yaptırımları (Politik Değişkenler).....	53
Tablo 2.9. 1981-1986 Avrupa Topluluğu Türkiye Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler).....	53
Tablo 2.10. 1995 Avrupa Birliği Türkiye Yaptırımları (Politik Değişkenler).....	53
Tablo 2.11. 1995 Avrupa Birliği Türkiye Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler).	54
Tablo 2.12. ABD Türkiye 1974 Yaptırımları (Politik Değişkenler).....	54
Tablo 2.13. ABD Türkiye 1974 Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler).....	55

Tablo 2.14. Türkiye-Azerbaycan Ermenistan Karabağ Yaptırımları (Politik Değişkenler).....	56
Tablo 2.15. Türkiye-Azerbaycan Ermenistan Karabağ Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler).....	56
Tablo 2.16. Taleplere Göre Yaptırımların Başarısı.....	71
Tablo 2.17. Hufbauer vd. Yaptırım Vakalarında, Yaptırım Türüne Göre Başarı..	76
Tablo 2.18. Yıllara Göre Ortak Dış Politika Desteği (Eurobarometer).....	98
Tablo 2.19. AB Vatandaşları Kişisel Değer Öncelikleri (Eurobarometer).....	114
Tablo 2.20. AB'yi En İyi Temsil Eden Değerler (Eurobarometer).....	115
Tablo 2.21. Bayrak Etrafında Toplanma Öncesi Başkana Ülkedeki Siyasi Onay Projeksiyonu.....	160
Tablo 2.22. Bayrak Etrafında Toplanma Sonrası Başkana Ülkedeki Siyasi Onay Projeksiyonu.....	161
Tablo 3.1. Ticari Bağlantı Hesaplama Projeksiyonu.....	175
Tablo 3.2. Bayrak Etrafında Toplanma Öncesi ve Sonrası Lider Onayı 1.....	178
Tablo 3.3. Bayrak Etrafında Toplanma Öncesi ve Sonrası Lider Onayı 2.....	179
Tablo 4.1. ABD Türkiye 1974 Yaptırımları (Politik Değişkenler).....	198
Tablo 4.2. Önceki Politik İlişkiler-Yaptırım Başarısı.....	200
Tablo 4.3. Askeri Operasyonlara Yönelik Yaptırımlarda Önceki Rejim Değerlendirmesi.....	201
Tablo 4.4. Tüm Vakalarda Yaptırımlar Sırasında Rejim Değerlendirmesi.....	201
Tablo 4.5. ABD Kıbrıs Yaptırımları Esnasında Görev Yapan Hükümetler.....	202
Tablo 4.6. ABD Türkiye 1974 Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler).....	204
Tablo 4.7. Ticaret İlişisine Göre Askeri Operasyonlara Karşı Yaptırımların Başarısı.....	204
Tablo 4.8. Ticaret İlişisine Göre Demokratikleşme ve Rejim Değişikliği Yaptırımlarının Başarısı	205
Tablo 4.9. Askeri Müdahaleleri Engelleme İçin Yapılan Yaptırımlarda Ekonomik ve Siyasi İstikrar.....	206
Tablo 4.10. Hedef Ülkenin Politikalarında Mütevazı Değişiklikler Talep Edilen Yaptırımlarda Ekonomik ve Siyasi İstikrar.....	206
Tablo 4.11. Askeri Müdahaleleri Engellemeye Yönelik Yaptırımlarda Gönderen Maliyeti.....	207

Tablo 4.12. Askeri Müdahaleleri Engellemeye Yönelik Yaptırımlarda Alıcı Enflasyon Oranı.....	207
Tablo 4.13. 5 Şubat-12 Şubat 1975 Arası Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırımlar.....	221
Tablo 4.14. 1973 Kartal Genel Seçim Sonuçları.....	226
Tablo 4.15. 1973 Kartal Yerel Seçim Sonuçları.....	226
Tablo 4.16. ABD Kıbrıs Yaptırımları Esnasında Görev Yapan Hükümetler.....	226
Tablo 4.17. 1973 Genel Seçim Sonuçları.....	227
Tablo 4.18. 1977 Genel Seçim Sonuçları.....	227
Tablo 4.19. 1973 ve 1977 Genel Seçimleri Arasında Oy Oranlarının Değişimi...	227
Tablo 4.20. Aylara Göre Kıbrıs Yaptırımları ile İlgili Haberler (Üç Aylık Periyodlarla).....	228
Tablo 4.21. 1975 Ara Seçimleri Adapazarı Sonuçları.....	229
Tablo 4.22. 1973 Genel Seçim Sonuçları.....	230
Tablo 4.23. 12 Ekim 1975 Seçim Sonuçları.....	230
Tablo 4.24. İki Seçim Arası Oy Farkı %.....	230
Tablo 4.25. Avrupa Parlamentosu İlk Yaptırım Kararı Sonrası Gazetelerin Manşetlerinde Yaptırımlar.....	238
Tablo 4.26. Avrupa Parlamentosu İlk Yaptırım Kararı Sonrası Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırım Haberleri.....	238
Tablo 4.27. Avrupa Parlamentosu İkinci Yaptırım Kararı Sonrası Gazetelerin Manşetlerinde Yaptırımlar.....	240
Tablo 4.28. Avrupa Parlamentosu İkinci Yaptırım Kararı Sonrası Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırım Haberleri.....	240
Tablo 4.29. Avrupa Birliği Gümrük Birliği için Parlamentonun Yaptırım Tehdidi Sonrası Gazetelerin Manşetlerinde Yaptırımlar.....	249
Tablo 4.30. Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırım Haberleri Avrupa Birliği Gümrük Birliği için Parlamentonun Yaptırım Tehdidi Sonrası.....	249
Tablo 4.31. Avrupa Birliği Gümrük Birliği için Parlamentonun Yaptırım Tehdidi Sonrası Gazetelerin Manşetlerinde Yaptırımlar.....	250
Tablo 4.32. Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırım Haberleri Avrupa Birliği Gümrük Birliği için Parlamentonun Yaptırım Tehdidi Sonrası.....	250

Tablo 4.33. 1981-1986 Avrupa Topluluğu Türkiye Yaptırımları (Politik Değişkenler).....	254
Tablo 4.34. 1995 Avrupa Birliği Türkiye Yaptırımları (Politik Değişkenler).....	255
Tablo 4.35. Demokratikleşme ve İnsan Haklarına Yönelik Yaptırımlarda Rejim Değişkeni.....	256
Tablo 4.36. 1981-1986 Avrupa Topluluğu Türkiye Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler).....	256
Tablo 4.37. 1995 Avrupa Birliği Türkiye Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler) Bağlantısı Değişkeni.....	257
Tablo 4.38. Demokratikleşme ve İnsan Haklarına Yönelik Yaptırımlarda Ticaret.....	257
Tablo 4.39. Demokratikleşme ve İnsan Haklarına Yönelik Yaptırımlarda Gönderen Maliyeti.....	258
Tablo 4.40. Demokratikleşme ve İnsan Haklarına Yönelik Yaptırımlarda Ekonomik Sağlık ve İstikrar.....	259
Tablo 4.41. İçişleri Bakanlığı 2021 Nüfus Dağılımı.....	262
Tablo 4.42. Yaptırım Senaryoları Muhtemel Cevaplar.....	266
Tablo 4.43. Olay 1, Soru 1 Cevaplar %.....	267
Tablo 4.44. Olay 1, Soru 2 Cevaplar %.....	267
Tablo 4.45. Olay 2, Soru 1 Cevaplar %.....	268
Tablo 4.46. Olay 2, Soru 2 Cevaplar %.....	268
Tablo 4.47. Olay 3, Soru 1 Cevaplar %.....	269
Tablo 4.48. Olay 3, Soru 2 Cevaplar %.....	269
Tablo 4.49. Olay 4, Soru 1 Cevaplar %.....	270
Tablo 4.50. Olay 4, Soru 2 Cevaplar %.....	271
Tablo 4.51. Olay 5, Soru 1 Cevaplar %.....	271
Tablo 4.52. Olay 5, Soru 2 Cevaplar %.....	272
Tablo 4.53. Olay 6, Soru 1 Cevaplar %.....	273
Tablo 4.54. Olay 6, Soru 2 Cevaplar %.....	273
Tablo 4.55. Olay 7, Soru 1 Cevaplar %.....	274
Tablo 4.56. Olay 7, Soru 2 Cevaplar %.....	274
Tablo 4.57. Olay 8, Soru 1 Cevaplar %.....	275
Tablo 4.58. Olay 8, Soru 2 Cevaplar %.....	275

Tablo 5.1. AET/AB ve ABD Yaptırım Motivasyonları.....	278
Tablo 5.2. Dış Politika Araçları.....	279
Tablo 5.3. Yaptırımların Başarısı/Gönderen İlişkisi (Uluslararası Örgütler).....	280
Tablo 5.4. Yaptırımların Başarısı/Gönderen İlişkisi (Devletler).....	280
Tablo 5.5. ABD Yaptırımları/Talep-Başarı İlişkisi.....	284
Tablo 5.6. AET/AB Yaptırımları/Talep- Başarı İlişkisi.....	284
Tablo 5.7. Yaptırım Temel Soruları/İncelenen Yaptırımlar.....	287
Tablo 5.8. Bayrak Etrafında Toplanma için Gerekli Şartlar/Uluslararası Vaka Şartı.....	289
Tablo 5.9. Bayrak Etrafında Toplanma için Gerekli Şartlar/Ülkenin Birincil Gündemi.....	289
Tablo 5.10. 5 Şubat-12 Şubat 1975 Arası Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırımlar.....	290
Tablo 5.11. Aylara Göre Kıbrıs Yaptırımları ile İlgili Haberler (Üç Aylık Periyodlarla).....	291
Tablo 5.12. ABD, AET ve AB Yaptırımlarda Gazetelerin Manşetlerinde Haber Dağılımı (1 Haftalık Süreç).....	292
Tablo 5.13. ABD, AET ve AB Yaptırımlarda Gazetelerin İlk Sayfalarındaki Haber Dağılımı (1 Haftalık Süreç).....	292
Tablo 5.14. Bayrak Etrafında Toplanma için Gerekli Şartlar/Lider veya Ülkeyi Doğrudan Etkilemesi.....	293
Tablo 5.15. Bayrak Etrafında Toplanma için Gerekli Şartlar.....	295
Tablo 5.16. Taleplerine Göre Türkiye'ye Uygulanan Yaptırımlar.....	296
Tablo 5.17. 1973 Genel Seçim Sonuçları.....	297
Tablo 5.18. 12 Ekim 1975 Seçim Sonuçları.....	297
Tablo 5.19. 1977 Genel Seçim Sonuçları.....	297
Tablo 5.20. 1973 ve 1977 Genel Seçimleri Arasında Oy Oranlarının Değişimi..	297
Tablo 5.21. 1973 ve 1975 Seçimleri Arası Oy Oranlarının Değişimi.....	297
Tablo 5.22. 1973 Kartal Yerel Seçim Sonuçları.....	301
Tablo 5.23. 1975 Kartal Ara Seçimleri.....	301
Tablo 5.24. 1973-1975 Kartal Seçimleri Oy Değişimi.....	301
Tablo 5.25. Türkiye'ye Uygulanan Yaptırımların Başarısı ve Buna Yaptırımların Katkısı.....	304

Grafik 2.1. Talep Türü/Yaptırım Başarısı İlişkisi.....	72
Grafik 2.2. Talep Türü/Yaptırım Başarısı İlişkisi (Oransal Olarak).....	73
Grafik 4.1. Katılımcılarının Cinsiyeti.....	260
Grafik 4.2. Katılımcıların Yaş Grubu.....	260
Grafik 4.3. Katılımcıların İkamet Dağılımı (Bölgesel).....	261
Grafik 4.4. Katılımcıların Eğitim Durumu.....	262
Grafik 4.5. Katılımcıların Gelir Durumu.....	263
Grafik 4.6. Katılımcıların Kişisel İlgil ve Bilgi Durumu.....	264
Grafik 4.7. ABD ve AB'nin Türkiye Politikalarını Nasıl Buluyorsunuz?.....	265
Grafik 5.1. Yaptırımların Başarısı/Gönderen İlişkisi (Uluslararası Örgütler).....	280
Grafik 5.2. Yaptırımların Başarısı/Gönderen İlişkisi (Devletler).....	281
Grafik 5.3. Yaptırımların Başarısı Devletler/Uluslararası Örgütler Karşılaştırması (Mütevazı Değişiklikler).....	281
Grafik 5.4. Yaptırımların Başarısı Devletler/Uluslararası Örgütler Karşılaştırması (İnsan Hakları/Demokratikleşme/Rejim Değişikliği).....	282
Grafik 5.5. Yaptırımların Başarısı Devletler/Uluslararası Örgütler Karşılaştırması (Askeri Maceraların Engellenmesi).....	282
Grafik 5.6. Yaptırımların Başarısı Devletler/Uluslararası Örgütler Karşılaştırması (Askeri Potansiyelin Bozulması).....	283
Grafik 5.7. Yaptırımların Başarısı Devletler/Uluslararası Örgütler Karşılaştırması (Diğer Büyük Talepler).....	283
Grafik 5.8. ABD Yaptırımlarının Başarısı.....	284
Grafik 5.9. ABD ve AET/AB Yaptırımları Toplam Vaka.....	285
Grafik 5.10. Nisan 1975-Haziran 1975 Arası Gazetelerin Yaptırım Haber Sayısı	290
Grafik 5.11. Nisan 1975-Haziran 1975 Arası Gazetelerin Yaptırım Haber Sayılarındaki Gelişim.....	291
Grafik 5.12. ABD ve AET/AB Yaptırımlarında Toplam Manşet Sayıları (Üç Gazete).....	292
Grafik 5.13. ABD ve AET/AB Yaptırımlarında Gazetelerin Haber Dağılımı Toplamı (Üç Gazete).....	293
Grafik 5.14. 1973-1977 Arası Siyasi Partilerin Oy Değişimi.....	298

Grafik 5.15. 1973-1975 Kartal Seçimleri Oy Değişimi.....	301
Grafik 5.16. ABD Sınır Dışı Operasyon Sonrası Yaptırım Senaryosu Anket Sonuçları.....	306
Grafik 5.17. ABD Tutuklunun Serbest Bırakılması İçin Yaptırım Senaryosu Anket Sonuçları.....	306
Grafik 5.18. AB Sınır Dışı Operasyon Sonrası Yaptırım Senaryosu Anket Sonuçları.....	307
Grafik 5.19. AB Tutuklunun Serbest Bırakılması İçin Yaptırım Senaryosu Anket Sonuçları.....	307
Grafik 5.20. ABD-AB Yaptırımlarında Ekonomik/Sosyal Durumun Etkilendiği ve İktidarda Desteklenen Siyasi Partinin Olduğu Durum.....	308
Grafik 5.21. ABD-AB Yaptırımlarında (Sınır Dışı Operasyon Kaynaklı) Ekonomik ve Sosyal Durumun Değişkenlik Gösterdiği Durum.....	310
Grafik 5.22. ABD Tutuklunun Serbest Bırakılması Talepli Yaptırımları.....	311
Grafik 5.23. AB Tutuklunun Serbest Bırakılması Talepli Yaptırımları.....	312
Grafik 5.24. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilendiği ve İktidarda Desteklenen Partinin Olduğu Senaryo (Sınır Dışı Operasyon).....	315
Grafik 5.25. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilendiği ve İktidarda Desteklenen Partinin Olduğu Senaryo (Tutuklunun Serbest Bırakılması).....	316
Grafik 5.26. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilenmediği ve İktidarda Desteklenen Partinin Olduğu Senaryo (Sınır Dışı Operasyon).....	317
Grafik 5.27. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilenmediği ve İktidar Desteklenen Partinin Olduğu Senaryo (Tutuklunun Serbest Bırakılması).....	318
Grafik 5.28. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilendiği ve İktidar Desteklenen Partinin Olmadığı Senaryo (Sınır Dışı Operasyon).....	319
Grafik 5.29. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilendiği ve İktidar Desteklenen Partinin Olmadığı Senaryo (Tutuklunun Serbest Bırakılması).....	320
Grafik 5.30. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilenmediği ve İktidar Desteklenen Partinin Olmadığı Senaryo (Sınır Dışı Operasyon).....	321
Grafik 5.31. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilenmediği ve İktidar Desteklenen Partinin Olmadığı Senaryo (Tutuklunun Serbest Bırakılması).....	322

Kısaltmalar

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

AKP: Avrupa Komşuluk Politikası

ANAP: Anavatan Partisi

AP: Adalet Partisi

ASİ: Avrupa Siyasi İşbirliği

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BKZ: Bakınız

CENTO: Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DEP: Demokrasi Partisi

DP: Demokrat Parti

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

DYP: Doğru Yol Partisi

EU: European Union

EO: Executive Order

EOKA: Ethniki Organosis Kiprion Agoniston (Kıbrıslı Savaşçıların Millî Örgütü)

HES: Hufbauer, Elliot ve Schott

G7: Group of Seven

G8: Group of Eight

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GSMH: Gayrisafi Millî Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

IEEPA: Uluslararası Acil Ekonomik Güçler Yasası (International Emergency Economic Powers Act)

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NLD: Ulusal Demokrasi Birliği'nin

NPT: Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması

ODGP: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

OPAC: Yabancı Varlıkları Kontrol Ofisi

Örn. : Örneğin

RELEX: Dış İlişkiler Danışmanları Çalışma Grubu (Working Party of Foreign Relations Counsellors)

Ss.: Sayfa Sayısı

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TACIS: Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım (Technical Aid to the Commonwealth of Independent States)

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBP: Türkiye Birlik Partisi

UN: United Nations

UNFICYP: Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü (İngilizce: United Nations Peacekeeping Force in Cyprus)

Vb. : Ve Benzeri

Vd. : Ve Diğerleri

WTO: Dünya Ticaret Örgütü

1. GİRİŞ

1.1. Literatür Taraması

Davis ve Engerman'ın (2003), "History Lessons Sanctions: Neither War nor Peace" adlı çalışmaları, yaptırımların tanımı ve içeriği konusunda literatüre önemli katkı sağlamaktadır. Pape (1997), "Why Economic Sanctions Do Not Work" çalışmasında hem geniş bir şekilde ekonomik yaptırımların hukuki ve kavramsal arka planını ele almış hem de başarılı bir dış politika aracı olmadığını ifade ederek, bunun nedenleri üzerinde durmuştur. Literatürde yaptırımlar ile ilgili akademik makaleler daha çok İran, Rusya örnekleri çerçevesinde, ekonomik boyutları ve etkileri açısından incelenmiştir. Berber (2013), Ahmadli ve Taşkiran (2020), Telci (2018), Uzun (2013) ve Küpeli (2016) bu çalışmalardan bazılarını örnek oluşturmaktadır.

Hufbauer, Schott, Elliot ve Oegg (2007), "Economic Sanctions Reconsidered" eserlerinde ekonomik yaptırımların etkin olması için gerekli koşulları ortaya çıkarmışlardır. Bu çalışmalarında yazarlar 200'ün üzerinde yaptırım vakasını inceleyip, daha sonra bu yaptırımları karşılaştırıp, bunların başarılı olup olmadığını tespit etmiş ve bunun nedenleri üzerinde durmuşlardır. Drezner (1999), "The Sanctions Paradox" eserinde gerek Sovyetler gerekse de Rusya Federasyonu döneminde uygulanan yaptırımların etkinliğini incelemiştir. Nyun (2008), "Feeling Good or Doing Good: Inefficacy of the US Unilateral Sanctions against the Military Government of Burma/ Myanmar" adlı eserinde ABD'nin uyguladığı yaptırımları Rusya, İran gibi alışlagelmiş yaptırım çalışmalarının dışına çıkararak spesifik bir şekilde Burma/Myanmar üzerinden ele almıştır. Chul (2005) ise eserinde Kuzey Kore yaptırımlarının ABD iç hukuku bakımından, ekonomik/politik açıdan etkilerini ve bu yaptırımların etkinliğini tarihsel bir perspektifte ele almıştır.

Mueller (1970), "Residential Popularity from Truman to Johnson" adlı eserinde bayrak etrafında toplanma teorisinin temel şartlarını sıralamaktadır. Losman (1979), "International Economic Sanctions: The Cases of Cuba, Israel and Rhodesia" adlı eserinde yaptırımlar özelinde, 'bayrak etrafında toplanma' terimini ilk kullanan yazarlardan birisi olmuştur. Bu eserde, Losman bu üç ülke örneği ile daha çok

yaptırımların olumsuz sonuçlanmasına sebep olacak durumlar üzerinde durmuştur. Redlawsk (2015), “The American Governor: Power, Constraint, and Leadership in the States” çalışmasında bayrak etrafında toplanmanın nedenleri üzerinde durmuştur. Pape (1997) ile Morgan ve Schwebach (1997) çalışmalarında ekonomik yaptırımların etkin bir yaptırım türü olmadığını ifade ederken; Hufbauer vd. (2007), Marinov (2005), Baldwin (1999) gibi yazarların çalışmalarında ise yazarlar tam tersine etkin bir dış politika aracı olduğunu ifade etmişlerdir. Baldwin ve diğer yaptırımların etkinliğini savunan yazarların genel görüşüne göre yaptırımlar, temel dış politika sorunlarını doğrudan çözemese bile yaptırım uygulayan ülkenin niyetini ortaya koyma, diplomasiye destek sağlama gibi konularda yardımcı olmaktadır. Kaempfer ve Lowenberg (2007), yaptırımların etkinliği konusuna başka bir bakış açısı ile yaklaşmış ve yaptırımların bazı durumlarda, yaptırım uygulayan ülkenin kendi iç kamuoyunu veya uluslararası kamuoyunu oyalamak için bu yaptırımı uyguladığını iddia etmişlerdir. Yine Kaempfer ve Lowenberg (1988) eserlerinde bir başka kuram olan, kamu tercihi kuramı ile yaptırımları açıklamışlardır. Köse (2015) çalışmasında yaptırımları oyun teorisi ile ABD-AB ve Rusya bazında ele almıştır. Drezner (1998 ve 1999) çalışmalarında yaptırımları, oyun teorisi gibi çeşitli teoriler çerçevesinde ele almıştır. Mack ve Khan, (2000) çalışmalarında literatürde az değinilen bir konu olan; yaptırımların toplum nezdindeki etkisi ve toplumun tepkileri üzerinde durmuşlardır. Cotright ve Lopez (2002), “Smart Sanctions: Targeting Economic Statecraft” çalışmalarında klasik ekonomik yaptırımların olumsuzluklarını ele almış, bayrak etrafında toplanma etkisinden bahsetmiş ve buradan yola çıkarak akıllı yaptırımların daha etkin bir yöntem olacağını varsaymışlardır. Doxey (1996) eserinde tarihsel bir süreçte, BM gibi çok taraflı kurumların ekonomik yaptırımlarını ele almıştır. Aslan’ın (2019) çalışması Türkiye’ye karşı uygulanan son dönem yaptırımlar ile ilgili önemli bir çalışma olmuştur. Aslan, burada klasik yaptırımların etkisizliği konusuna dikkat çekmiş; özellikle Clinton döneminden sonra ‘akıllı yaptırım’ uygulamalarının arttığını belirtmiştir. Ekonomik yaptırımların uluslararası hukuka uygunluğu ve etkinliği konusunda en verimli çalışmalardan birisi Şimşek’in (2021) makalesi olmuştur. Bu çalışmada yazar, yaptırımların uygulanmasını engelleyecek herhangi uluslararası hukuk normunun var olup olmadığına yönelik incelemeler yapıp, daha sonra da uygulanan yaptırımlarda bulunması gereken uluslararası normları incelemiştir. Reisman ve Stevick (1998) çalışmalarında, yaptırımları uluslararası hukuk ve örf-adet hukuku çerçevesinde ele almışlardır. Göçmen (2019) eserinde yaptırımları; Avrupa Birliği Adalet Divanı içtihat hukukunu baz alarak, AB yaptırımları ve temel hakların korunması arasındaki

ilişkiyi/çelişkiyi insancıl hukuk çerçevesinde ele almıştır. Pazarıcı (2011) kitabında alt bölümlerde ‘Uluslararası Hukukun Uluslararası Düzeydeki Ekonomik İlişkilere Yönelik Kuralları’ başlığında, yaptırımlara ilişkin genel kuralları açıklamıştır.

Literatürde bulunan Türkiye’deki lisansüstü tezler incelendiği zaman, daha çok İran ve Rusya gibi sık ve yoğun yaptırım uygulanan ülkeler üzerinden ekonomik yaptırımların ele alındığı görülmektedir. Yazarlar, bu yaptırımların sonuçlarını genel olarak ekonomik verilere indirgemişlerdir. Yazarlar, yaptırım uygulanan ülkenin ekonomik verilerini baz alarak yaptırımların daha çok yaptırım uygulayan ülkeye olan olumlu sonuçları üzerinde durmuşlardır. Literatürde, yaptırımların etkinliği büyük bir tartışma konusunu oluşturmaktadır. Yaptırımların, yaptırımı uygulayan ülke açısından düşünüldüğü kadar olumlu bir etki oluşturmadığı ortaya çıkartılmıştır. Yazılan lisansüstü tezlerde yaptırımların etkili veya etkisiz olmasının sebep ve sonuçları üzerine yoğunlaşmamıştır. “Yeni Dünya Düzeninde Ekonomik Yaptırımların Stratejik Kullanımı” (2006) adlı yüksek lisans tezi, özellikle ABD üzerinden bir dış politika aracı olarak yaptırımları ele almıştır. ABD’nin uyguladığı yaptırımların yanı sıra, yine ABD’nin etkin olduğu BM gibi kurumların da yaptırımlarına değinilmiş; yaptırımların etkinliğinin nasıl artırılacağı üzerine tespitlerde bulunulmuştur. Literatürde dış politika yaptırımları daha çok iki ülke arasındaki ilişkiler ve nükleer silahlanma gibi konuların içerisinde yer almış olup, ayrı bir başlıktan ziyade alt başlık olarak ele alınmaktadır. Örneğin; “İran’ın Nükleer Programı: Küresel ve Bölgesel Yaklaşımlar” (2012) adlı yüksek lisans tezinde temel konu İran Nükleer Programıyken, alt başlıklarda bu ülkeye karşı uygulanan yaptırımlardan bahsedilmiştir. “Iron Fist of a Soft Power: An Analysis of the Use of Restrictive Measures (Economic Sanctions) by the European Union” (2014) adlı yüksek lisans tezinde alt bölümlerde Avrupa Birliği’nin yaptırım politikaları incelenmiştir. Yazar, AB’nin yumuşak güç unsurlarından vazgeçerek yaptırımları sert güç unsuru olarak kullanmaya başladığını anlatılmıştır. Çalışmadaki temel argüman ve araştırma soruları AB’nin sert ve yumuşak gücüyle ilgiliyken; yaptırımlar (ekonomik) argümanı desteklemek için örnek bir alt başlık olarak verilmiştir. Yine, “Obama Dönemi ABD İran İlişkileri ve Bölgeye Etkilerinin Analizi” (2015) adlı tezde temel konu, iki ülke ilişkileri ve İran’ın nükleer programı olmuştur. Yazar, alt başlıklarda ise bu ülkeye ABD tarafından uygulanan yaptırımları işlemiştir. “Uluslararası Yaptırımların İran Ekonomisine Etkileri” (2016) adlı tezde yazar ekonomik yaptırımları doğrudan İran örneğinde ele alarak, İran’a uygulanan ekonomik yaptırımları, İran’ın

ekonomik göstergelerinden yola çıkarak incelemiştir. Ekonomik yaptırımların bir ülke bazında çalışıldığı başka bir yüksek lisans tezi, “Avrupa Birliği’nin Ekonomik Yaptırımlarının Etkinliği: Rusya Örneği (2017)” olmuştur. Bu tezde yazar, Rusya’nın Ukrayna politikalarına yönelik uygulanan AB yaptırımlarını incelemiştir. Yazar, aynı şekilde temel verileri inceleyerek argümanını test etmiş ve araştırma sorularına cevap aramıştır. Yazar, bu tezde yaptırımların Rusya üzerinde etkili olduğunu ve Ukrayna üzerindeki politikalarında kısmi bir değişim yaşattığını iddia etmiştir. Bu konuya yakın bir başka tez ise “Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkilerinde Karşılıklı Yaptırımların Rusya Federasyonu Ekonomisine Olan Yansımaları” (2019) adlı eser olmuştur. Bu tezde, ekonomik etkiler incelenmiş ve yaptırımların ekonomik veriler üzerindeki etkileri hususunda çalışma yapılmıştır. Burada, temel olarak Ukrayna üzerinde konu işlenmiştir. Çalışmanın devamında, farklı olarak Rusya’ya karşı uygulanan yaptırımların AB lehine olmaktan çok zararına olduğu tespiti yapılmıştır. Rusya’nın karşı yaptırımlarının AB ülkelerine Rusya’ya oranla daha fazla zarar verdiği sonucuna varılmıştır. Ukrayna krizi özelinde başka bir tez çalışması; “Dış Politika Aracı Olarak Ekonomik Yaptırımlar: Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu Örneğinde” (2020) adlı çalışma olmuştur. Bu çalışmada yazar, yaptırımların Rusya’ya olan negatif etkilerini tespit etmiş, ancak buna rağmen Rusya’nın politikalarını değiştirmemesinin nedenleri üzerinde durmuştur. Ekonomik yaptırımların İran üzerinden çalışıldığı bir başka yüksek lisans tezi; “Sert Güç Unsuru Olarak Ekonomik Yaptırımların İran Nükleer Anlaşma Sürecine Etkileri” (2018) adlı çalışma olmuştur. Bu çalışmada yazar ekonomik yaptırımları bir sert güç unsuru olarak ele almış, bu yaptırımların İran’a büyük ekonomik hasarlar getirdiğini ve bu durumu gidermek adına ülkenin 2015 yılında istenilen anlaşma şartlarına uymak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Yazar bu tezde ekonomik yaptırımların olumlu etkileri olduğu yönünde bir kanıya varmış ve toplumun ekonomik yaptırımların olumsuz etkileri karşısında tepkili olduğunu ifade etmiştir.

Literatürde benzer çalışmalarda aslında yakın sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Yazarlar genellikle İran üzerinde yaptıkları çalışmalarında yaptırımların bayrak etkisi gibi olumsuz etkilerinden ziyade, ekonomik verilerdeki değişimlere odaklanmıştır. Bu değişimlere paralel olarak ülkenin politika değişikliğine gittiğini iddia etmişlerdir. Bu çalışmaların tamamında yaptırımların toplumsal/sosyolojik etkilerine neredeyse değinilmemiştir. İran ile ilgili başka bir spesifik lisansüstü çalışma; “Ekonomik Yaptırımların İranlı Kadınlar Üzerindeki Etkileri” (2020) adlı çalışmadır. Bu çalışmada

İranlı kadınların yaptırımlarla beraber etkilenen yaşantıları incelenmiştir. Bu tezde yazar, devletin genel olarak yaptırımlardan etkilenmesi ya da politikalarında değişiklik yapıp yapmaması ile ilgilenmemiş; yaptırımların kadınların yaşantısına yönelik etkileri ile ilgilenmiştir. Bir başka yüksek lisans tezinde, “Köklere Dönüş? Ekonomik Yaptırımlar ve Hedef Ülkelerde Temel Enerji Tüketimindeki Değişim” (2018) yazar, ekonomik yaptırımlar ile hedef alınan ülkelerin toplam enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi İran ve Panama örnekleri üzerinden incelemiştir. Ekonomik yaptırımları alışlagelmiş bir şekilde ele alan bir başka tez; “Ekonomik Yaptırımların Savunma Harcamalarına Etki” (2020) adlı yüksek lisans tezi olmuştur. Çalışma, ekonomik yaptırımlar ile yaptırım uygulanan ülkenin askeri kapasitesi arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. “Birleşmiş Milletler’de Ekonomik Yaptırımlar ve Modern Uygulamaları (1990-2002): Irak Vakası” (2020) adlı tezde yazar, BM’nin yaptırımlarını Irak üzerinden ele alarak literatürde daha önce çoklukla çalışılan İran ve Rusya’nın aksine farklı bir örneklem seçmiştir. Bu tezde de yazar, yaptırımların yaptırım uygulanan ülke üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durmuştur.

Doğrudan yaptırım çalışan yazarlardan başka, daha genel kapsamlı uluslararası ilişkiler/politika/ekonomi politik gibi konuları içeren çalışmalarda da yaptırım konusuna değinilmiştir. Arı (1996) eserinde, ‘dış politika araçları ve yöntemleri’ bölümünü ayrı bir bölüm olarak ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. Arı, bu bölümde yaptırımları diplomatik ve ekonomik olarak ayırmış; ekonomik yaptırımları ise ekonomik yönü ağırlıklı/siyasi yönü ağırlıklı olarak sınıflandırmıştır. Efeğil ve Kalaycı (2012) editörlüğündeki “Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi” kitabında doğrudan yaptırımlar ele alınmasa da Türk dış politikasının genel karakteristik özellikleri ile ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir. Smith vd. (2016) editörlüğündeki “Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar” kitabı; literatürdeki dış politika analizi konusundaki en kapsamlı eserlerden birisidir. Bu eserde akademisyenler uluslararası ilişkiler teorilerini kullanarak ve spesifik örneklere başvurarak dış politika analizi konularına yer vermişlerdir. Mastanduno, bu kitaptaki ‘Ekonomik Yönetim’ başlığı altında ekonomik yaptırımları detaylı bir şekilde işlemiş ve bu tez çalışmasına esin kaynağı olan ‘bayrak etrafında toplanma’ etkisinin nedenlerini anlatmıştır.

1.2. Araştırmanın Kapsam ve İçeriği

Bir yaptırımın başarılı olup olmaması konusunda literatürde genel kabul gören bazı hususlar vardır. Yaptırım uygulayan ve uygulanan ülkenin ekonomik ve mali özellikleri, yaptırım uygulandığı zaman diliminde o ülke ile yaptırım uygulayan ülke arasındaki ekonomik ve mali ilişkiler, küresel makroekonomik koşullar gibi kabul edilen birçok etken mevcuttur. Genel kabul gören görüşe göre, yaptırımların etkinliği daha çok hedef ülkenin koşullarına bağlıdır. Literatürde mevcut çalışmalar ülkelerin bu koşullarını daha çok (hatta bir kısmı tamamen) o ülkenin ekonomik verilerine dayandırmıştır. Sosyo-politik konular genelde göz ardı edilmektedir.

Bu tez çalışmasında, yaptırımların sosyo-politik özellikleri ve bunların yaptırımların başarısına etkisi üzerinde durulmuştur. Önceki çalışmalardaki gibi ekonomik veriler yine ele alınmakla birlikte, bu veriler bayrak etrafında toplanma etkisi ile ilişkili şekilde tez kapsamına alınmıştır. Yaptırımların etkisi sonucunda, ülke ekonomisindeki genel değişim bu tezin ana konusu değildir. Ancak, tezin ana konusu olan bayrak etrafında toplanma etkisi için bir değişken olup olmaması açısından bu tezde ekonomik veriler de incelenmiştir.

Bir ülkeye uygulanan yaptırım türüne ve içeriğine göre; yaptırım uygulanan ülkede toplumsal bir tetiklenme meydana gelebilir. Bu tetikleme, değiştirilmesi istenilen politikaya karşı halkta aksine destek oluşturabilir ve yaptırım uygulayan ülkenin aleyhine bir durum ortaya çıkabilir. İşte buna sebep olan unsur literatürde, ‘bayrak etrafında toplanma etkisi’ olarak adlandırılmaktadır. Bunu sağlayan çeşitli iç ve dış unsurlar mevcuttur. Bu unsurlar, bayrak etkisi oluşumunu etkileyen değişkenler olarak bu tezde ele alınmıştır. Mueller (1970), “Bayrak Etrafında Toplanma (Rally Round the Flag)” teorisinin ana mimarlarından. Mueller; bayrak etrafında toplanma teorisinin temel şartlarını saymaktadır. Bunlardan birisi, ülkede çoğunluk tarafından desteklenen bir lider varsa bu liderin dış müdahaleden doğrudan etkilenmesi ya da liderin olmasa da doğrudan ülkenin dış müdahaleden etkilenmesidir. Bir diğer bayrak etkisi nedeni ise oluşan krizin/müdahalenin uluslararası düzeyde gerçekleşmesi ve ulusal sınırların dışında bulunan aktörlerin bu krizde doğrudan birinci sorumlu olarak görülmesi durumudur. Son olarak Mueller’e göre bayrak etrafında toplanma, olayın ülke/toplum için dramatik ve tüm ülkede ana gündem olup ilgiyi üzerinde toplaması ile mümkündür. Nitekim, diğer

akademik çalışmalar hangi alan/konu olursa olsun bayrak etkisi için bu kıstasları ele almıştır. Bu tez çalışmasında da yaptırımlar sonrası Türkiye üzerinde bayrak etrafında toplanma etkisi incelenirken bu kıstasların oluşup oluşmadığına dikkat çekilmiştir.

Bayrak etrafında toplanma etkisi sadece yaptırımlara özel bir terim değildir. Bayrak etrafında toplanma, genel olarak ülkenin bir dış tehdit/müdahaleye karşı dayanışma duygusu içine girmesini içermektedir. Örneğin; bir savaş tehdidi yaşanması, bir dış gücün iç işlerine müdahale etmesi ve ülkedeki darbe girişimlerine destek vermesi gibi kaynağı başka ülke olan ve toplumda tehdit oluşturan tüm hususlar; eğer Mueller'in diğer kıstaslarını da içeriyorsa bayrak etkisi kapsamına girmektedir. Ancak, bu tezde ana odak noktası 'yaptırımlar' olduğu için; ülkede oluşan her bayrak etkisi vakası ele alınmamış, yaptırımlar kapsamında bayrak etkisi oluşan/oluşmayan vakalar ele alınmıştır. Bununla beraber çalışmada bayrak etkisi ile ilgili teorik çalışma yapılırken; bayrak etrafında toplanma teorisini açıklamayı pekiştirmek için yaptırım dışındaki bazı örnekler de bu bölümde ele alınmıştır.

Bayrak etrafında toplanma etkisi, yaptırımların toplum tarafından ülkeye yönelik bir dış tehdit ya da saldırı olarak algılanması veya ülkenin siyasi elitleri bakımından bu şekilde algılanmasını içerebilmektedir. Türkiye'ye karşı bir yaptırım uygulandıktan sonra; yaptırımın içeriği ülkede oluşturduğu algıdan çok daha az kapsamlı olsa dahi, eğer bu yaptırım bayrak etkisi oluşturmuşsa bu tezin kapsamı içerisine girmiştir. Buna iç hukuk prosedürleri başlamış ama tamamlamayan veya uygulanmayan yaptırımlar da dahildir. Çünkü, yaptırım uygulanmasa bile yaptırım tehdidi ve gündemi nedeniyle ülkede bayrak etkisi oluşabilmektedir. Bu durumda artık yaptırım kaynaklı bir bayrak etkisi oluşumu gerçekleşmiş olacaktır. Bundan dolayı, bu tür tamamlanmamış ama resmi sürece girmiş yaptırımlar da tezin kapsamı içerisinde ele alınmıştır.

Dış politika yaptırımları; diplomatik, ekonomik birçok yöntemi olan ve bu uygulamalardan türetilen dış politika araçlarıdır. Ülkeler, hedef ülkeyi uyguladığı ya da uygulamayı düşündüğü bir politika sebebiyle cezalandırmak veya caydırmak amacıyla yaptırımları uygulamaktadırlar. Literatürde yaptırımlar daha çok 'ekonomik yaptırımlar' olarak kabul edilmektedir. Diplomatik yaptırımlar ise daha zayıf nitelikli yaptırımlardır. Bu yaptırımlarda bayrak etkisi oluşumunun daha az olması beklenmektedir. Zira hem etkisi daha zayıftır hem de kamuoyunda daha az ses getirmektedir ve gündemde daha az yer almaktadır. Bununla beraber Arı'ya (1999) göre yaptırımlar genel itibarıyla

diplomatik yaptırımlar ve ekonomik yaptırımlar olarak iki grupta ele alınmaktadır. Örneğin; diplomatik ilişkileri kesmek bir tür diplomatik yaptırımdır. Ekonomik yaptırımlar ise boykot, ambargodan belli bir ürüne kota konulmasına kadar uzanabilen çok geniş yelpazeli bir yaptırım türüdür. Yine Arı; yaptırım araçlarını ekonomik yönü ağır basan (tarife, kota gibi) ve siyasal yönü ağır basan (boykot, abluka, ambargo) olarak sınıflandırmıştır. Bu tez çalışmasında da konu, Arı'nın bu sınıflandırmasına uygun bir şekilde ele alınmıştır. Çünkü tezin alt araştırma sorularından biri olan, “Yaptırımların içeriği ve kapsamı; bayrak etkisi oluşturma da ne derecede farklılık yaratmaktadır?” sorusuna cevap almak için farklı yaptırım türleri arasında kıyaslama yapmak gerekmektedir.

Ekonomik yaptırımlar veya literatürde başka bir deyimle ‘dış politikada ekonomik yönetim’, negatif yönlü (sopa) olabildiği gibi pozitif yönlü (havuç) de olabilir. Ticaretin teşviki, finansal yardım gibi birçok uygulamayı içerebilecek bu tür pozitif yaptırımlarla bayrak etkisi engellenebilir; hatta tersi bir şekilde yardımı yapan ülkeye toplumda olumlu bir algı oluşturulabilir. Bu şekilde negatif yönlü yaptırımların bayrak etrafında toplanma etkisi gibi yaptırım uygulayan ülkeye olumsuz getirilerine karşın, pozitif veya akıllı yaptırımların bir alternatif oluşturup oluşturmadığı ortaya çıkarılmıştır. En yaygın negatif ekonomik yaptırım türü Mastanduno (2016) sınıflandırmasına göre ticari kısıtlamalardır. İthalat ve ihracata bağımlı devletlerde oldukça etkin bir yaptırım aracı olan bu yaptırımlara Türkiye de çoğu kez maruz kalmıştır. Diğer ekonomik yaptırım türlerinden finansal yaptırımlar, özellikle ekonomik ve askeri yardımların kesilmesi ile ilişkili olduğu için Soğuk Savaş döneminde Türkiye’yi olumsuz etkileyecek nitelikte olmuştur. Bunun dışında diğer ekonomik yaptırım tipleri olan yatırım kısıtlamaları ve parasal yaptırımlar da negatif ekonomik yaptırım olarak uygulanmaktadır. Tüm bu ekonomik yaptırım tipleri farklı zamanlarda yaptırıma uğrayan ülkenin o dönemki durumu ile doğrudan bağlantılı şekilde farklı etkiler oluşturabilmektedir.

Bu tez çalışmasında Türkiye’ye uygulanan çeşitli yaptırımlar incelenirken; dönemin ikili ilişkileri ve ülkenin ekonomik durumu gibi kıstasların dikkate alınması önemli bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı; Türkiye’ye uygulanan gerek ABD ve gerekse AB yaptırım veya yaptırım tehditleri incelenirken bu tür kıstaslar tez kapsamında ele alınmıştır. Bir yaptırımın başarısını sadece değişmesi istenilen politikanın somut olarak değişmesi ile doğrudan ölçmemiz doğru olmayacaktır. Yaptırımların etkinliğini değerlendirirken bu sebepten dolayı kısa süreli değil daha uzun vadeli analiz

yapılmalıdır. Ayrıca sadece yaptırıma konu olan politika ile ilgili değil, yaptırım uygulayan ülke ile hedef ülke arasındaki tüm ilişkilerdeki değişim göz önüne bakılarak analiz yapılmalıdır. Bazı durumlarda yaptırım uygulayan ülke, yaptığı yaptırımın doğrudan karşılığının olmayacağını bilmesine rağmen, sadece yıpratma amaçlı olarak bu politikayı uygulamaktadır. Buna bağlı olarak incelenen vakalar bu hususlar dikkate alınarak analiz edilmiştir.

Bayrak etkisi oluşan bir vakada, yaptırımın olumlu ya da olumsuz sonuçları kısa ve uzun vadeli olarak ele alınmıştır. Yaptırımı uygulayan ülkenin, bayrak etkisinin oluştuğu ilk süreçte ve vakadan belli bir süre geçmesinin ardından bayrak etkisinin zayıflaması ile hedeflerine ulaşip ulaşmadığı karşılaştırılmıştır. Türkiye'ye uygulanan yaptırımlar ele alınırken, bayrak etkisi oluşturma kapasitesi olan ve resmi/hukuki olarak yaptırım kabul edilen vakalar ele alınmıştır. Bununla beraber, hangi durumlarda bayrak etkisi oluşmadığını da kıyaslamak için (yine resmi/hukuki süreci olan yaptırımlarla sınırlı olmak üzere) bayrak etkisi oluşmayan birtakım yaptırım örnekleri de incelemeye dahil edilmiştir.

Bu tezde Türkiye'ye karşı ABD ve AB tarafından uygulanan ya da uygulanması ile gündeme gelen yaptırımların karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Söz konusu 'gündeme gelen yaptırımlar', hukuki ve resmi sürece girmiş yaptırımlardır. Örneğin; bir devlet başkanının, yaptırım ile ilgili iç hukuk prosedürlerini uygulamadan sadece bir tehdit unsuru olarak yaptırım tehdidinde bulunması tezin kapsamı dışında bırakılmıştır. Bununla birlikte, örneğin ABD'de Kongre tarafından yaptırım kararı alınmış, ancak bu yaptırım Başkan tarafından onaylanmamışsa, iç hukuk süreci başladığı için bu tür yaptırımlar tezin kapsamı içerisine girmiştir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Mueller'in (1970) bayrak etrafında toplanma teorisini Türkiye'ye uygulanan dış politika yaptırımlarına uyarlamak bu tezin ana amacını oluşturmaktadır. Bu şekilde bir yaptırımın neden ve nasıl 'bayrak etkisine' neden olduğu; bayrak etkisi oluşan bir yaptırımın ise bu durumdan neden ve nasıl etkileneceği ortaya çıkartılmıştır. Türkiye'ye karşı uygulanan farklı zamanlardaki farklı içerik ve kapsamdaki yaptırımlara karşı toplumda 'bayrak etrafında toplanma etkisi' incelenirken, bu durumun yaptırım uygulayan tarafa göre ve

yaptırımın kapsamına göre değişim gösterip göstermediği, siyasi, ekonomik, toplumsal konjonktürün bunu etkileyip etkilemediğinin ortaya çıkarılması ayrıca amaçlanmaktadır.

Tez, şu sorulara cevap aramayı amaçlamaktadır;

-Yaptırım yapılan ülkedeki siyasi kültür ile yaptırımlarda oluşan bayrak etrafında toplanma etkisi arasında ilişki var mıdır?

-Yaptırımı uygulayan ülke/birlik ile yaptırıma uğrayan ülke arasındaki siyasi/askeri/ekonomik ilişki bayrak etkisini nasıl ve ne ölçüde etkilemektedir?

-Yaptırımların içeriği ve kapsamı bayrak etkisi oluşturmada ne derecede farklılık yaratmaktadır?

-Ekonomik yönü ağırlıklı yaptırım araçları ile siyasi yönü ağırlıklı yaptırım araçları arasında, Türkiye özelinde bayrak etkisi oluşturmada farklılıklar var mıdır?

-Türkiye'ye uygulanan yaptırımlar; toplum, medya, siyasi liderler, akademik literatür nezdinde nasıl tepkiler almıştır? Bu tepkiler ve sonrasında oluşan bayrak etkisi istikrarlı bir şekilde ilerlemiş midir?

-Negatif ve pozitif yönlü ekonomik yaptırımlar ile akıllı yaptırımların bayrak etkisi oluşturmada etkinliği ne kadar farklılık göstermektedir?

Tüm bu araştırma sorularına Türkiye'ye karşı uygulanan yaptırımlar üzerinden cevap bulunarak; tümevarım yöntemiyle, yaptırımlarda oluşan bayrak etrafında toplanma olayı ve bu durumun yaptırımlara etkisi ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca yaptırımları etkileyen çeşitli faktörler hakkında genel bilgilere ulaşılması amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Literatürde, dış politika yaptırımları (özellikle ekonomik yaptırımlar) çalışmaları genelde spesifik olay ve dönemlerle sınırlı kalmaktadır. Ülke bazında yaptırım çalışmalarının çok büyük bir bölümünü İran ve Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar oluşturmaktadır. Google Trends istatistiklerine göre, 'ekonomik yaptırımlar' anahtar kelimesi ile aramalarda en sık görünen ilk beş ülke Rusya, İran, Kuzey Kore, Güney Afrika ve Venezuela olmuştur (Han vd., 2020: 3,4). Bununla beraber, yaptırımlarla ilgili eserlerin çok büyük bir kısmında ekonomik sonuçlar üzerinde çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Bu tez; yaptırımları, sosyo-politik açıdan bayrak etrafında toplanma teorisi ile ele alması bakımından literatürde önemli bir boşluğu kapatacaktır. Mueller'in 1970'te ortaya koyduğu bayrak etkisi teorisi ile ilgili; Türkiye'de gerek yaptırımlarla ilgili gerekse başka konularla ilgili herhangi bir lisansüstü çalışma gerçekleşmemiştir. Yaptırımlar, Türkiye ve yurt dışında sadece bayrak etkisi alanında değil, genel olarak toplumsal etki/tepki ve sosyo-politik açıdan oldukça az incelenmiştir. Bayrak etrafında toplanma etkisi özelinde de Türkiye üzerinde yapılmış bir yaptırım çalışması bulunmamaktadır. Zaten bayrak etkisi konusunda dünyada da yaptırımlarla ilgili çalışma oldukça kısıtlıdır. Bu tezle beraber yaptırımların Türkiye'de oluşturduğu bayrak etrafında toplanma etkisi konusunda bilgiler edinilmiştir. Ayrıca genel olarak yaptırımlarda oluşan bayrak etkisi ile ilgili ve yaptırımların etkinliği/yaptırımın sonucu ilişkisi ile ilgili geniş bir çalışma ortaya çıkmıştır. Bu şekilde literatüre önemli bir katkı sağlanmıştır. Ayrıca tez Türkiye'ye karşı uygulanan yaptırımların kronolojik bir karşılaştırmalı analizini de içerdiği için bu konuda yeni bir çalışma olarak ortaya çıkmıştır.

Türkiye'ye karşı uygulanan yaptırımlar daha çok spesifik vakalar özelinde önceki çalışmalarda ele alınmıştır ve tüm önemli yaptırımları kapsayan geniş bir çalışmanın eksikliği açıkça görülmektedir. Yaptırımların daha çok iki ülke arası ilişkilerde alt başlık olarak incelendiği ya da genel Türk dış politikası çalışmalarında dönemsel olarak ele alındığı görülmektedir. Bu durum yaptırımlar arasındaki ilişkiyi, farklılıkları anlamayı ve daha da önemlisi bir tür karşılaştırma yapma imkanını ortadan kaldırmaktadır. Bu çalışma ile beraber Türkiye'ye karşı uygulanan farklı dış politika yaptırımları ile etkileri ele alınmış ve hem genel olarak dış politika yaptırımları konusunda hem de Türk dış politikası ve Türkiye'deki siyasi kültür ilişkisi hakkında literatüre katkı verilmiştir.

1.5. Argüman, Hipotezler, Temel Araştırma Problemi ve Araştırma Soruları

Çalışmanın ana argümanı; 'Bir dış politika yaptırımında eğer bayrak etrafında toplanma gerçekleşirse o yaptırımın başarılı olma durumu oldukça zayıftır' şeklindedir. Ayrıca çalışmanın diğer alt hipotezleri şu şekildedir;

- Hipotez 1: Ulusal duyguları kabartan dış politika olaylarında bayrak etrafında toplanma olayının gerçekleşme ihtimali, bu durumun oluşmadığı olaylara göre daha çok mümkündür.

- Hipotez 2: Ulusal duyguları kabartan dış politika olayları ile ilgili bir yaptırım uygulandığında bu duygunun oluşturduğu bayrak etrafında toplanma etkisi kendisini yaptırımlarda da sürdürecektir.
- Hipotez 3: Bayrak etrafında toplanma etkisinin gerçekleştiği bir yaptırımda, yaptırım halkın ekonomik ve sosyal durumunu doğrudan etkilese dahi, mevcut politika ve lidere destek artarak devam edecektir.
- Hipotez 4: Bir yaptırımda eğer bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleşmemişse, diğer değişkenler (ekonomik etki, sosyal etki, yaptırımın kimden geldiği, kutuplaşma gibi) yaptırımın başarısını ve halkın iktidara olan desteğinin oranını doğrudan etkileyecektir. Ancak bayrak etrafında toplanma gerçekleşirse diğer değişkenlerin etkisi oldukça sınırlı olacaktır.

Çalışmanın ana problemi; dış politika yaptırımları ile bayrak etrafında toplanma etkisi arasındaki iki yönlü ilişkidir. Bu ilişkiyi çözmeye yönelik şu araştırma sorularına cevap aranmıştır;

- Hangi durumlarda bir dış politika olayında bayrak etrafında toplanma olayı gerçekleşebilir? Bunun değişkenleri nelerdir?
- Bir dış politika yaptırımı, yaptırım uygulanan ülkede bayrak etrafında toplanma etkisine neden olur mu?
- Yaptırımların başarısını etkileyen temel değişkenler nelerdir? Bu değişkenler bayrak etrafında toplanma gerçekleştiği zaman nasıl etkilenirler?
- Yaptırımlar karşısında bayrak etrafında toplanma etkisinin gerçekleşmesine sebep olan temel değişkenler nelerdir?
- Bir dış politika yaptırımıyla beraber; yaptırımı uğrayan ülkede bayrak etrafında toplanma gerçekleşmişse bu durum yaptırımın etkinliğini ve hedeflerini nasıl etkiler?
- Yaptırım uygulayan ülkeler; yaptırımların neden olduğu bayrak etrafında toplanma etkisinden nasıl kaçınabilirler?

1.6. Örneklem ve Evren

Araştırma sorularına cevap ararken; yukarıda bahsi geçen tüm değişkenlerin hemen hepsi tarihsel olarak, Türkiye’de çeşitli dönemlerde gerçekleştiği için evren olarak Türkiye’nin

seçilmesi uygun görülmüştür. Örneğin, iç unsur değişkenlerinden biri olan ‘kutuplaşma’ Türkiye’de farklı zamanlarda farklı düzeylerde oluşmuştur. Bu kutuplaşma derecesi ile yaptırımlara karşı oluşan bayrak etkisi arasındaki ilişkiyi tespit etmek için Türkiye uygun bir örnek oluşturmaktadır.

Bir başka değişken olan ‘ülkelerarası değişen ilişkiler ve uluslararası sistemi’ ele alacak olursak; Türkiye-ABD ilişkileri gerek Soğuk Savaş döneminin kendi içinde (örneğin Kıbrıs Harekâtı dönemi ve öncesi) gerekse yeni bir dünya düzeninin kurulduğu Soğuk Savaş sonrası dönemde genelde inişli çıkışlı bir yol izlemiştir. Yine Türkiye’nin Soğuk Savaş yumuşama döneminde ya da farklı dönemlerde, ABD ile yaşadığı krizler sonrası (Johnson mektubu krizi, Afyon krizi gibi) dış politika anlayışında yaşanan değişiklikler ve bunun sebep olduğu ekonomide/ticarete daha çok taraflı bir tutum sergilenmesi gibi durumlar birçok değişkeni barındırdığı için Türkiye güzel bir örnek teşkil etmektedir. Soğuk Savaşın ilk yıllarında ABD’ye karşı Türk halkında oluşan genel algı ile ilerleyen yıllarda oluşan algı arasında oldukça büyük farklılıklar mevcuttur. Bu değişimin de bayrak etrafında toplanma üzerinde etkisi kaçınılmazdır. Ayrıca Türkiye’deki vatandaşlık anlayışı, siyasi kültür, ulus-devlet yapısı, tarihsel kökenler, din gibi birçok etken bayrak etkisi oluşması için uygun bir durum oluşturmaktadır. Tüm bunlardan dolayı Türkiye uygun bir örnek olarak bu tez çalışması için seçilmiştir. Çalışmanın örneklemini olarak da incelenen üç farklı vaka ile uygulanan ankete katılım gösteren 1320 kişi seçilmiştir.

Çalışma, yaptırıma uğrayan ülke açısından tek vaka çalışmasıdır. Dış politika yaptırımlarının etkinliğinin bayrak etrafında toplanma etkisi üzerinden incelendiği bu tez çalışmasında; özellikle yaptırımların, yaptırıma uğrayan ülkede oluşan toplumsal tepki üzerinden incelenmesi sebebiyle vaka olarak sadece Türkiye seçilmiştir. Tezde, toplumsal tepkiyi ölçmek adına yaptırıma uğrayan ülkenin toplumuna yönelik anket çalışması düzenlenmiş, ülkenin siyasi elitlerinin gerek parlamentoda gerekse parlamento dışı ortamlarda konuşmaları incelenmiş, ülkenin yaptırım dönemlerindeki yazılı ve sözlü medyası analiz edilmiştir. Toplumsal hususların incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmalarda İngilizce gibi ortak bir dilde çeviri verileri elde etmek mümkün olmadığı için incelenecek olan ülkenin yerel dilini çok iyi bilmek gerekmektedir. Bundan dolayı, imkanlar sebebiyle Türkiye tek vaka çalışması olarak ele alınmıştır. Ancak bununla beraber, Türkiye’ye yaptırımı uygulayan ülke/örgüt/birlik açısından çift vaka çalışması uygulanmıştır. Bu bakımdan Türkiye’ye en çok yaptırım uygulayan veya uygulamakla

gündeme gelen Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Topluluğu/Avrupa Birliği'nin Türkiye yaptırımları bu çalışmayı oluşturmaktadır. Tezde, bu iki ülke/birliğin Türkiye'ye uyguladığı/uygulamakla tehdit ettiği yaptırımlar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Yaptırma uğrayan ülke üzerinde yaptırımın etkinliği ve bayrak etrafında toplanma etkisi üzerinde bu yaptırımların etkili olup olmadığı ortaya çıkarılmıştır. Bu şekilde, yaptırımların etkinliği ve bayrak etrafında toplanma etkisi oluşturmadaki çeşitli değişkenler Türkiye üzerinden analiz edilmiş ve bir tür tümevarım yöntemiyle tüm yaptırımlarda ortaya çıkması olası bayrak etrafında toplanma etkisi ve bununla ilgili genel sonuçlara varılmıştır.

Tüm bu hususlar çerçevesinde, çalışmanın 'Teorik ve Kavramsal Çerçeve' bölümünde ilk olarak yaptırımlar ve yaptırımların genel özellikleri ele alınmıştır. Bu kapsamda yaptırımların etkinliği konusu da incelenmiştir. Bu bölümde daha sonra ABD ve AB yaptırım mekanizmaları analiz edilmiştir. Bölümün sonunda da bayrak etrafında toplanma etkisi teorisi ele alınmıştır. Sonraki 'Metodoloji' kısmında çalışmanın argüman ve hipotezlerinin nasıl test edileceği açıklanmıştır. 'Bulgular' kısmında önce vaka analizleri yapılmış daha sonra uygulanan anket ve sonuçları analiz edilmiştir. Son olarak da vaka analizinin sonuçları ile anket sonuçları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

2. TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yaptırımlar

Devletlerin bir diğer devletin politika ve davranışlarından hoşnut olmadığı durumlarda askeri güç kullanması, bazı istisnalar dışında yaygın bir araç olmaktan uzaktır. Devletler eskiden çıkarları söz konusu olduğunda ya da bir tehdit hissettiklerinde savaşı kestirme bir yol olarak görüp, sorunlarını çözmeyi ve amaçlarını gerçekleştirmeyi bu yolla sağlamaya çalışmışlardır. Fakat özellikle 20. yüzyılda teknolojik ve endüstriyel ilerlemeler, devletlerin yıllar içerisinde artan karşılıklı bağımlılık halleri, demokratikleşme, insan hakları ve hukuk normlarındaki gelişmeler, küreselleşme vb. birçok olgu artık devletler için askeri güç kullanımını riskli ve daha çok maliyetli hale getirmiştir. Yıllar içerisinde bu duruma paralel olarak devletler de amaçlarına ulaşmak için farklı dış politika araçlarına yönelmek durumunda kalmışlardır (Arı, 2009: 382). Özellikle askeri güç kullanımı, diğer araçlara göre devletler için oldukça maliyet getirmektedir. Devletler politik amaçlarına ulaşmak için bir tür fayda/maliyet analizi yapmaktadırlar. Bundan dolayı devletler ulaşmak istedikleri fayda ile buna ulaşmak için vermeleri gereken maliyetleri hesaplayarak politika oluşturmaktadırlar. Yaptırımlar ise fayda/maliyet açısından askeri güç kullanımına devletler için bir alternatif oluşturmaktadır.¹

Yaptırımlar, uzun yıllar boyunca devletlerin dış politika repertuarının ayrılmaz bir parçası olmuştur. Yaptırımların uygulanması bir taraftan uygulama ve sürdürme politikaları arasındaki dinamik etkileşimi, bir diğer taraftan ise çeşitli ekonomik ve siyasi etkinlik hesaplamalarını beraberinde getirmiştir (Lopez ve Cortright, 2018: 3). Uluslararası ilişkilerde yaptırımlar ekonomik kısıtlamalarla sınırlı olmayıp, diplomatik yaptırımlar gibi ekonomik önemi olmayan önlemleri de kapsamaktadır (Portela, 2014: 3). Gerek devletler gerekse uluslararası kuruluşlar politika hedeflerine ulaşma adına yaptırımları benimsemişlerdir. Yaptırımlar çeşitli şekillerde olabilir, ancak nihai amaç hedef alınan hükümetin belirli bir davranışı durdurmasını veya davranışını değiştirmesini

¹ Bu durum tezin ilerleyen sayfalarında ‘Yaptırımların Etkinliği’ başlığı altında detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

sağlamaktır. Bunun için yaptırımlar, hedef alınan hükümete belirli bir miktarda ekonomik ve/veya siyasi maliyet getirmek üzere tasarlanmıştır (Maller, 2011: 28). Yaptırımlar Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda daha çok saldırgan bir ülkeyi askeri macerasını terk etmeye zorlayarak barışı koruma amaçlı yapılmıştır (Hufbauer vd., 2007: 69). Bununla beraber yıllar içerisinde yaptırımların amaçları oldukça geniş bir skalaya yayılmıştır. Yaptırımların birden fazla ve genellikle açıklananın dışında gizli hedefleri de olabilir. Medya, analizciler ve halk tarafından yaptırımların başlangıçta hangi amaçlara ulaşmak için tasarlandığına dair çok basit bir görüş oluşmaktadır. Bu temel amaç; hedef alınan devlet genellikle kabul edilemez bir eylemde bulunduğu, o devletin bu sakıncalı davranıştan vazgeçmesi, yani yaptırım uygulayan devletin/devletlerin isteklerine uymasını sağlamaktır (Eland, 2018: 29). Kirshner'e göre yaptırımların amacı; "hedef alınan ülkenin yaptırıma uğraması sonucu uğradığı veya uğrayacağı zarar karşısında kendi fayda/maliyet analizini yapması ve daha fazla zarara uğramanın kendisi için daha aleyhte bir durum olduğunu kavraması ile politika değişikliğine gitmesine yol açmaktır" (Kirshner, 1997: 42; aktaran Şimşek, 2021: 2052).

Diplomatik ve ekonomik araçlar insan hakları, uyuşturucu kaçakçılığı, silah satışları, nükleer testler ve savaş dahil olmak üzere çok çeşitli konularda kullanılırken; askeri güç, daha çok maliyet getireceği için kısıtlı ama kuşkusuz çok önemli konularda kullanılmaktadır. Özellikle 20. yüzyılda güç kullanımının meşru görüldüğü konuların kapsamı oldukça azalmıştır. Ayrıca, diplomatik ve ekonomik yaptırımlar sıklıkla askeri güç olmadan uygulansa da askeri güç kullanımı, diplomasi veya ekonomik yaptırımlar olmadan neredeyse hiçbir zaman tek başına kullanılmamaktadır. Bu durum; diplomatik ve ekonomik yaptırımların, gücün uygulanabilir olduğu düşünülen tüm konularla ilgili bir politika aracı olduğunu fakat bunun tersine askeri güç için bu durumun geçerli olmadığını göstermektedir. Diplomasi ve ekonomik yaptırımlar, genellikle askeri gücün zayıf bir ikamesi olarak tasvir edilse de bu durum doğru bir tespit değildir (Baldwin, 1999: 96). Yaptırımların güçlü bir diplomasi aracı haline gelmesiyle beraber, dünya siyaseti geçmişte olduğundan çok daha az şiddetli çatışmalara sahne olmaktadır (Drezner, 1999: 8). Günümüz dünyasında toplumlar ve politika yapıcılar arasında, yıkıcılığı ve getireceği diğer maliyetler sebebiyle genel olarak modern savaşın çekiciliğini azalmaktadır. Yaptırımlar elde edilmek istenilen sonuçlara ulaşmada daha az yıkıcı ve maliyetsiz bir alternatif oluşturmaktadır. Yaptırımlar, devletlere daha agresif ve yıkıcı dış politika

araçlarının kullanılmasıyla beraber ortaya çıkabilecek yüksek riskli angajmanlardan kaçınmalarını sağlamaktadır (Lopez ve Cortright, 2018: 5).

Devletler özellikle globalleşmenin etkisiyle çok daha fazla bir şekilde ekonomi ve teknoloji konusunda birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı hale gelmişlerdir. Bu karşılıklı bağımlılık da ilişkileri düzenlemek için yeni kuralların konulmasını zorunlu hale getirmektedir. Devletler yazılı olsun, teamül olsun bu kurallara uymak zorundadırlar. Aksi takdirde sistemden izole edilirler ve bu başlı başına bir yaptırım özelliği taşımaktadır (Gündüz, 2009: 14). Bu kuralların en önemlilerinden birisi, askeri güç kullanımı ve egemen devletlere müdahalenin çok küçük istisnalar dışında yasaklanmasıdır.

Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren siyasi ve ekonomik yaptırımların uluslararası anlaşmazlıklarda bir araç olarak kullanılması, ülkelerin veya örgütlerin sıkça başvurduğu bir yöntem haline gelmeye başlamıştır (Berber, 2013: 77). Dünyanın önde gelen güçleri ve BM, uluslararası siyasi hedeflerine ulaşmak için ekonomik yaptırımları giderek daha fazla kullanmaktadır. Yaptırımların askeri kuvvet kullanmaktan çok daha insancıl olduğunu uzun süredir kabul edilmektedir (Pape, 1997: 90,91). Yaptırımların daha çok aktif dış politika izleyen büyük devletler veya örgütlerce uygulandığı görülmektedir. Büyük güçler veya BM gibi kuruluşlar yaptırımları çoğu zaman etkileri küresel ölçekte olan veya olabilecek politikaları değiştirmek için kullanmaktadırlar. Ancak bununla beraber özellikle büyük olmayan devletlerin de komşularının dış politikalarını etkilemek amacıyla birçok kez yaptırım uyguladığı görülmektedir (Hufbauer vd., 2007: 5).

Yaptırım vakalarını inceleyen yazarların bir kısmı, yaptırımın resmi olarak karar alma sürecini tamamlayıp uygulamaya geçtiği anı bir bağımlı değişken olarak kabul etmektedirler. Ancak Morgan vd. gibi birçok yazar için yaptırım değerlendirmelerinde tehdit aşaması da en az uygulama aşaması kadar incelemeye değer bulunmuştur. Nitekim bu tezde de ele alınan vakalar arasında yaptırım tehditleri bulunmaktadır. Morgan vd. gibi yazarlar yaptırım vakalarının; yaptırım uygulayacak unsurun, yaptırım olasılığı hakkında bir tehditte bulunması veya önceden tehdit olmaksızın yaptırımlar uygulaması durumunda başladığını varsaymaktadır. Yaptırımların hedef devlete karşı bir olasılık olduğunun beyan edilmesi yeterlidir. Yaptırımlar; tehditler, hükümet yetkililerinin sözlü açıklamaları, hedef devlete karşı mevzuat taslağı hazırlama veya belirli hedef davranışların değiştirilmemesi durumunda yaptırımların uygulanacağını öngören koşullu bir yasanın çıkarılması gibi çeşitli şekillerde başlayabilmektedir (Morgan vd., 2013: 1).

Yani bir yaptırım vakası incelenirken o yaptırımın hayata geçirilmesi şart değildir. Tehditler de literatürde bir yaptırım vakası olarak kabul edilmektedir. Yaptırımlarda amaç hedef alınan ülkeyi politika değişikliğine götürmek olduğu için bu amaca yönelik bir yaptırım tehdidinde bulunduğu zaman artık yaptırım süreci başlamış olacaktır.

Yaptırımlarda vakalar evreninin tanımlanması çok önemlidir. Diplomatik yaptırımlar, kapsamı bakımından daha hafif sonuçlara yol açtığı için devletler uygulama tehdidi yapmaktansa doğrudan uygulamayı tercih etmektedirler. Ancak ekonomik bir yaptırım söz konusu olduğunda aynı şeyleri söylemek pek mümkün gözükmemektedir. Ekonomik yaptırımlarla ilgili olarak, evrenin nasıl tanımlanması gerektiği açık değildir. Özellikle de tehdit aşamasında olan ve uygulamaya konulmayan ekonomik yaptırımlar konusunda kesin bir konsensüs bulunmamaktadır. Bununla beraber daha önce bahsedildiği gibi bu tezde yaptırım tehditleri de vakalar içerisinde ele alınmıştır.

Yaptırımların uygulayan ülke için birçok motivasyonu olabilir. Yaptırımları, beş geniş amaçla gruplandırabiliriz (Christiansen ve Powers, 2018: 98);

- Bir ülkeyi iç ve dış politikalarında değişiklik yapmaya ve hatta hükümetini değiştirmeye ikna etmek veya zorlamak,
- Bir ülkenin içeride veya dışarıda hukuk dışı, saldırgan eylemlerinin önlenmesini ya da sonlandırılmasını sağlamak,
- Bir ülkeyi başka bir ülkenin hukuk dışı veya ahlaka aykırı eylemlerdeki suç ortaklığından vazgeçirmek,
- Bir ülkeyi cezalandırmak,
- Bir ülkenin izlediği iç ve dış politikalarının onaylanmadığını sembolik olarak göstermek.

Siyasi amaçlı bir yaptırım; hedef alınan devletin askeri olmayan bir güç unsurunu kullanmasını önlemek amacıyla yapılmaktadır. İç siyasi yapıyı değiştirme amaçlı da yaptırımlar uygulanabilmektedir. Hedef ülkede rejimi devirmek, iktidarı değiştirmek amacıyla uygulanan yaptırımlar bu kapsamda yer almaktadır. Yaptırımlar, ayrıca hedef alınan devletin bir başka ülkeye askeri bir eylemde bulunmasını önlemek veya hedef alınan devletin uyguladığı bir askeri davranışa yanıt olarak uygulanabilir. Hatta henüz çatışma aşamasına gelmemiş devletler arası toprak anlaşmazlıkları, münhasır ekonomik bölge anlaşmazlıkları gibi ihtilaflarda yaptırımlara başvurulduğu görülmektedir. Bir başka yaptırım motivasyonu ise uluslararası güvenlik ve barışı koruma motivasyonudur.

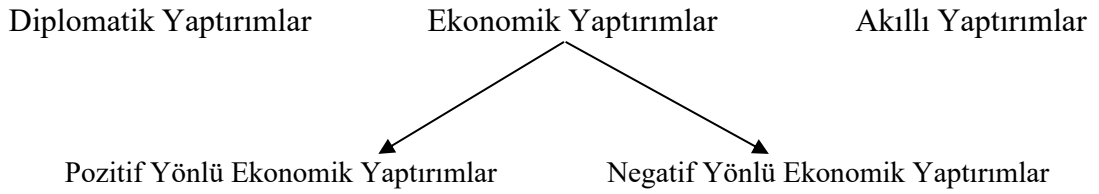
Bu kapsamda özellikle BM Güvenlik Konseyi kapsamında yaptırımlar uygulanmaktadır. Ancak bu amaçla sadece BM değil, devletler de ayrıca yaptırım uygulamalarına başvurmaktadır. Özellikle nükleer enerjinin bir tehdit unsuru olarak silah olarak kullanılmasının önüne geçme amacıyla sıkça yaptırımlara başvurulmaktadır. Bunun dışında hedef alınan devletin stratejik materyallerin tümüne veya belirli bir setine erişimini engelleme gibi yöntemlerle hedef ülkenin siyasi veya askeri yeteneklerini geliştirmesini engellenme yöntemi izlenebilmektedir.

Yine uluslararası barış ve güvenlik motivasyonu ile hedef alınan devletin uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden üçüncü bir tarafa ya da bir örgüte silah veya malzeme tedarik etmesini, finansal destek vermesini engellemek amacıyla yaptırımlar uygulanmaktadır. Çevre ve uluslararası uyuşturucu, insan ticareti gibi meselelerde de aynı motivasyonla yaptırımlar uygulanmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde sıkça rastlanan bir başka yaptırım motivasyonu da ittifak seçimi için yapılan yaptırımlardır. Son dönemlerde dünyanın çok kutuplu bir sisteme girmesiyle beraber yeniden bu tür yaptırım motivasyonuna yönelik yaptırım uygulamalarının arttığı görülmektedir.

İnsan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerin korunması adına yapılan yaptırımlar da bir başka motivasyon kaynağıdır. Hedef alınan ülkede uygulanan baskıcı yasalara, politikalara son vermeye ikna edilmesi için rejim yaptırımlarla tehdit edilir veya yaptırım uygulanır (Morgan vd., 2013: 3,4). Sembolik yaptırımlarda ise yöneticiler yaptırımın hedef ülkedeki etkinliği ile fazla ilgilenmezler (Drezner, 1999: 12). Yaptırımlar sembolik olarak daha çok uygulayıcı hükümetlerin bir insan hakları ihlali gibi kendi kamuoyunda ses getiren davranışlarda, kamuoyu baskısı sonucu ya da iç ve dış kamuoyunda prestij kazanmak için uygulanmaktadır.

Yaptırımlar bu tezde; diplomatik yaptırımlar, pozitif ekonomik yaptırımlar, negatif ekonomik yaptırımlar ve akıllı/hedefli yaptırımlar olarak sınıflandırılmıştır. Bir sonraki başlıkta diplomatik yaptırımlar ve çeşitleri açıklanmaktadır.

2.2. Yaptırımların Sınıflandırılması

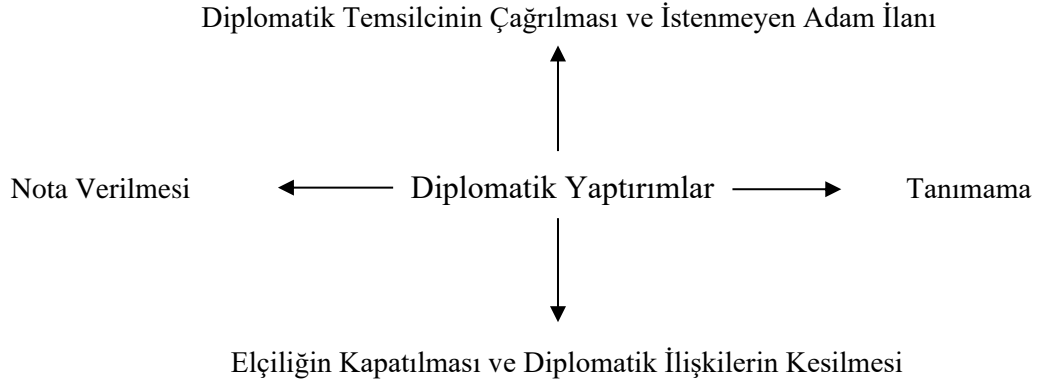
Şekil 2.1. Yaptırımların Sınıflandırılması

Yaptırımların çeşitli sınıflandırılmaları olmakla beraber en genel anlamıyla şekildeki gibi üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlar; diplomatik yaptırımlar, ekonomik yaptırımlar ve akıllı yaptırımlardır. Yaptırım denilince akla ilk gelen ekonomik yaptırımlar olsa da özellikle son 20 yılda akıllı yaptırımlar oldukça fazla başvurulan bir yaptırım türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir sonraki bölümden itibaren bu üç yaptırım türü ayrıntıları ile anlatılacaktır.

2.2.1. Diplomatik yaptırımlar

Diplomasi, kullanılma amacına göre bir yaptırım aracı olabilmektedir. Her diplomasi hareketi bir yaptırım ifade etmemektedir. Ancak karşı tarafta politika değişikliğine yol açmak için siyasi amaçlarla kullanılan diplomasi hareketlerini birer yaptırım olarak kabul etmek mümkündür. 1950’li yıllara kadar ülkeler diplomatik yaptırımları askeri güç kullanımının yanında destekleyici bir unsur olarak kullanmışlardır. Bu uygulama zamanla değişmiş ve diplomatik yaptırımlar; daha çok ya bağımsız diplomatik eylemler olarak ya da devletleri terörizm, silahların yayılması veya insan hakları ihlali ile ilgili eylemlerden caydırmak için ikna edici bir araç olarak askeri olmayan yaptırımlarla birlikte kullanılmaya başlanmıştır (McCaffrey, 2017: 46).

Diplomasi/diplomatik baskı, uluslararası politikada bir araç olarak gerek BM tarafından gerekse ulusal devletler tarafından sıkça başvurulan bir yöntem olmuştur. En bilinen BM diplomatik yaptırımları, İspanya’da Franco hükümetine ve ırkçı politikaları nedeniyle Güney Afrika’ya karşı uygulanan yaptırımlardır. Ancak bu yaptırımlar gerekli etkiyi tam olarak gösterememiştir. Özellikle uluslararası alanda karşılıklı bağımlılığın artması ile beraber diplomatik yaptırımlar; ekonomik yaptırımların yanında zayıf bir araç haline gelmiştir (Birdişli, 2010: 179).

Şekil 2.2. Diplomatik Yaptırım Çeşitleri

Diplomatik yaptırımları seviyesine göre; nota vermek, diplomatik temsilcinin çağrılması ve istenmeyen adam ilanı, elçiliğin kapatılması ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi, tanımama olarak sınıflandırmak mümkündür. Devletler genelde diplomatik yaptırımlara en düşük seviye olan nota vermekle başlayıp daha sonra yaptırım aşamalı olarak yükseltmektedirler. Diplomatik yaptırımlar, maliyet açısından diğer yaptırım türlerine göre daha az maliyetli olması sebebiyle en çok başvurulan yaptırım türlerinden birisidir.

2.2.1.1. Nota verilmesi

Diplomatik yaptırım türlerinin en yumuşak biçimini nota vermek oluşturmaktadır. Bir devlet diğer devletin davranışından duyduğu rahatsızlığı nota vererek protesto eder. Nota, yetkili kişilerin imzası ile resmi bir mektup şeklinde ya da sözlü olarak uygulanmaktadır. Sözlü notalarda, diğer devletin büyükelçisi dışişleri bakanlığına çağrılır ve rahatsızlık duyulan hususlar bizzat sözlü olarak iletilir (Arı, 2009: 382, 383).

Bir tür nota olmakla beraber, ultimatoma içerik olarak oldukça serttir. Ültimatoda belli bir süre içerisinde istenilen koşulları hedef devlet yerine getirmemezse savaşa başvurulacağı ifade edilir (Arı, 2009: 386). Ültimatoma görüldüğü gibi artık adeta bir savaş tehdididir. Bundan dolayı ultimatoma bir diplomatik yaptırımdan ziyade zorlayıcı diplomasiinin bir çeşidi olarak almak daha doğru olacaktır.

2.2.1.2. Diplomatik temsilcinin geri çekilmesi ve istenmeyen adam ilanı

Nota vermenin bir sonuca varmadığı durumlarda, devletler genelde diplomatik yaptırımın bir sonraki aşamasına geçerler. Nota vermeden ziyade temsilcilerin geri çekilmesi veya istenmeyen adam ilanı, ülkeler arası ilişkileri siyasi ve ekonomik birçok açıdan olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir. Devletler temsilcilerini geri çekerek, diğer devlete çok net bir mesaj vermiş olurlar. Bu yaptırım türü, özellikle gönderen devletin durduğu yerde kalmaya niyetli olmadığını ve istenilen politika veya davranış değişikliği için daha da ileriye gidebileceği mesajını vermektedir.

Büyükelçinin geri çağırılması durumunda her zaman diplomatik ilişkiler tamamen kesilmiş olmaz. Yaptırımı uygulayan devlet, hedef alınan devletteki büyükelçiliğini genellikle açık tutmaktadır. Diplomatik ilişkilerin notunun düşürüldüğü bu durumlarda gönderen devlet, iki devlet arasındaki normal diplomatik ilişkileri tamamen bozmayı amaçlamamaktadır. 1975 yılında ABD'nin Laos'ta komünist rejimin kurulmasını protesto etmek için buradaki büyükelçisini geri çağırdığında, Laos'taki ABD büyükelçiliği maslahatgüzarların yönetimi altında on yedi yıl boyunca işlevini sürdürmüştür (McCaffrey, 2017: 35, 36).

Devletlerin temsilcilerini geri çağırırken bunun gerekçelerini kural olarak bildirmek zorunlulukları yoktur (Arı, 2009: 383). Ancak bir dış politika yaptırımı aracı olarak kullandığı zaman bunun gerekçeleri diğer ülkeye bildirilmelidir. Çünkü yaptırımların amacı diğer ülkeyi istenilmeyen politikada değişikliğe zorlamaktır. Devletler bir yaptırım amacıyla temsilcilerini geri çağırdığında, hangi şartlar sağlanacağına bu işleme son vereceklerini de hedef devlete bildirirler.

İstenmeyen adam ilanında (persona non grata) yaptırımı uygulayan devlet, hedef alınan ülkeden bir diplomat veya bir dizi diplomatın kendi topraklarını terk etmelerini emreder (Morgan vd., 2013: 7). Bazı durumlarda gönderen ülkeler, diğer ülke istenmeyen adam ilanından bulunmadan önce ilgili personeli kendisi geri çağırır. Bu genellikle büyükelçinin istenmeyen kişi olma riski yüksek olduğunda diğer ülkeyle diplomatik bir anlaşmazlıktan kaçınmak için yapılmaktadır (McCaffrey, 2017: 46).

Diplomatik temsilcilerin geri çağırılması ve istenmeyen adam ile ilgili en yakın vakalardan birisi, Türkiye'nin Suriye'den temsilcilerini geri çekmesi olayı olmuştur. Suriye'de Esad Hükümetinin Hula'da yaptığı ve 100'den fazla insanın öldürüldüğü katliamdan sonra başta Türkiye olmak üzere birçok devlet Suriye'ye nota vermiştir.

Dışışleri Bakanlığı; “... ÷lkemiz tarafından Suriye Yönetimine karşı yeni tedbirler alınması gerekli gör÷lmüştür” açıklamasını yaparak, Suriye'nin Ankara Büyükelçiliği'nde görevli tüm diplomatik personele, Türkiye'den ayrılmalari için 72 saat süre tanındığını bildirmiştir. Ayrıca Dışışleri Bakanlığı; “Suriye rejiminin beklentileri yerine getirmemesi ve insanlığa karşı suç işlemeye devam etmesi halinde, Türkiye ve uluslararası toplum daha ileri tedbirler alacaktır” ifadelerini kullanmıştır.² Diplomatik personelin sınır dışı edilmesi yoluyla bir diplomatik yaptırım uygulanarak ve bu yaptırımların giderek artacağı ifade edilerek Esad rejiminin politikalarında değişiklik yapmasına yönelik bir hamle yapılmıştır.

2.2.1.3. Elçiliğin kapatılması ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi

Diplomatik temsilciliklerin tamamen kapatılması durumunda daha ağır bir yaptırım söz konusudur. Hedef alınan devletle tüm diplomatik temas kalıcı olarak sonlandırılır (Morgan vd., 2013: 7). Örneğin; Suriye Krizi sırasında Türkiye, Esad Hükümeti ile ilişkilerini dondurmuştur. Konsolosluk hizmetlerini 22 Mart 2012'de durduran Türkiye, daha sonra “26 Marttan itibaren tüm faaliyetler geçici olarak askıya alacaktır” açıklaması yaparak Şam büyükelçiliği kapatmıştır.³ Büyükelçi veya diğer bir takım diplomatik temsilcilerin çağırılması durumunda diplomatik ilişkiler halen devam ederken bu durumda ilişkiler kesilmektedir.

Temsilciliğin kapatılması durumunda devletler, hedef ÷lkeyle asgari düzeyde iletişimi sürdürme adına başka ÷lkelerin bu topraklardaki temsilcileri aracılığı ile iletişim kurmaktadırlar. Örneğin rehine krizi sonrası ABD, İran'la diplomatik ilişkilerini kestikten sonra ABD'nin iletişimini İran'da İsviçre Hükümeti; İran'inkini ise ABD'de Pakistan sağlamıştır (Arı, 2009: 385).

2.2.1.4. Tanımama

Tanımama iki türlü olabilir. Ülkede iktidara geçen yeni bir hükümeti tanımama bunlardan bir tanesidir. Diğer bir tanımama çeşidi ise zaten iktidarda olan ve tanınan hükümetin

² Bkz: “Suriyeli Diplomatlar Sınır Dışı Ediliyor”, TrtHaber, 30/05/2012, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/suriyeli-diplomatlar-sinir-disi-ediliyor-42819.html>, Erişim Tarihi: 12/11/2021 ve bkz: “Türkiye, Suriyeli Diplomatları Sınır Dışı Ediyor”, Hürriyet, 30/05/2012, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-suriyeli-diplomatlari-sinir-disi-ediyor-20657758>, Erişim Tarihi: 12/11/2021.

³ Bkz: “Şam Büyükelçiliği Kapatıldı”, TrtHaber, 26/03/2012, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/sam-buyukelciliği-kapatildi-34092.html>, Erişim Tarihi: 13/11/2021.

izlediği davranışlardan ötürü tanınmamın geri alınmasıdır. Tanımama sonrası var olan tüm ilişkiler sonlanacağı için otomatik olarak bir önceki yaptırım türü olan elçiliklerin kapatılması ve temsilcilerin çağrılması da gerçekleşecektir. En üst seviye diplomatik yaptırım olan tanımamada en eski örneklerden birisi, 1917 Devrimi sonrası ABD'nin yeni Sovyet Hükümetini 15 yıl kadar tanımamasıdır (Arı, 2009: 387, 388).

Yine bir başka tanımama örneği BM'nin Rodezya yaptırımlarıdır. BM Güvenlik Konseyi; Güney Rodezya ile ilgili olarak, 12 Kasım 1965'te bu bölgenin azınlık rejimi tarafından tek taraflı bağımsızlık ilanının uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturduğunu ifade etmiş ve tüm devletlere bu devleti tanımama çağrısında bulunmuştur.⁴

2.2.2. Ekonomik yaptırımlar

Ekonomik yaptırımları açıklamadan önce 'ekonomik yönetim (economic statecraft)' hakkında bilgilendirme yapmak faydalı olacaktır. Yönetim (statecraft); devletlerin elindeki diplomatik, askeri ve ekonomik araçları dış politika amaçlarına yönelik kullanmasıdır. Ekonomik yönetim; negatif veya pozitif nitelikli yaptırım tehdidi veya yaptırım uygulaması şeklinde olabilir (Mastanduno, 2016: 204, 205). Drezner'e göre ekonomik devlet yönetimine (economic statecraft) ilginin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki pratik nedenlerdir. Pratik neden; ekonomik yaptırımların görülme sıklığının, politika analizinde benzer bir artış olmaksızın Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana artmasıdır. Teorik sebep ise yazara göre ekonomik devlet idaresinin incelenmesinin uluslararası ilişkilerde gücün doğasını aydınlatabilmesidir. Uluslararası ilişkilerde ekonomik devlet yönetimi; Atinalıların Megara boykotunun Peloponnesos savaşını tetiklemesinden başlayıp, ticaret imparatorluklarının rakiplerinin gücünü sınırlamak için ekonomik savaş kullanmalarıyla devam eden uzun bir geçmişe sahiptir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ekonomik devlet yönetimini, başta ABD olmak üzere devletler veya uluslararası örgütler uygulama sıklıklarını artırmışlardır (Drezner, 1999: 6, 7).

Devletler ekonomiyi çeşitli politik amaçlarla sıkça kullanmaktadır. Devletler, çeşitli siyasi amaçları için diğer devletlere karşı ekonomik baskı uygulamaktadırlar.

⁴ Bkz: BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/216, 1965, [https://undocs.org/S/RES/216\(1965\)](https://undocs.org/S/RES/216(1965)), Erişim Tarihi: 16/11/2021.

Uluslararası ekonomik baskının üç ana stratejisi vardır. Bunlar ekonomik yaptırımlar, ticaret savaşları ve ekonomik savaştır (Pape, 1997: 93).

Ticaret savaşları en net tanımıyla; iki veya daha fazla ülke arasındaki ticaret tarifeleri konusundaki ihtilaftan kaynaklanan mücadeledir. Bu tür çatışmalar genel olarak, söz konusu ülkelerin kendi çıkarları için ithalatını veya ihracatını iyileştirmeye çalıştıkları zaman ortaya çıkmaktadır. En güncel ticaret savaşlarından birisi ABD ile Çin arasında gerçekleşmektedir. ABD Başkanı seçildikten sonra Donald Trump Çin'e karşı bir takım ticari kısıtlamalar getirmiştir. Daha sonra bu ticari kısıtlamalar diğer ülke ve bölgelere sıçrayarak Çin ile sınırlı kalmamış, ortaya küresel bir ticaret savaşı çıkmıştır. ABD-Çin ile başlayan ticaret savaşları domino etkisi yaratmış ve küresel çaplı bir ticaret savaşı haline dönüşmüştür (Aytekin ve Uçan, 2018: 855, 856). Ticaret savaşları ekonomik yaptırımların aksine, hedef alınan devletin siyasi davranışını etkilemeye yönelik değil; uluslararası ekonomik politikalarını etkilemeye yöneliktir. ABD, insan haklarına saygı göstermediği takdirde Çin'i ekonomik bir ceza ile tehdit ettiği zaman bu bir ekonomik yaptırımdır fakat telif hakkı ihlali gibi bir nedenden dolayı ceza tehdidinde bulunduğu veya ceza uyguladığında bu artık bir ticaret savaşıdır (Pape, 1997: 94).

Ekonomik savaş ise herhangi bir ülkeyi düşman ya da potansiyel tehdit olarak gören devletlerin, o ülkenin kendi ulusal politikasını ekonomik destekten yoksun bırakmaya yönelik hamleleri içermektedir. Ekonomik savaş, devletlerin rakip devlete uyguladığı sistematik ve planlı ekonomik yıpratma girişimlerini ifade etmektedir. Eğer politik amaçlar ekonomik araçların temelini ve amacını oluşturuyorsa, o zaman bu bir ekonomik savaş olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik önlemler ve uygulamalar politik amaçlar içermektedir (Süleymanlı, 2019: 179,180). Hükümetlerin düşman ve onun müttefikleriyle ekonomik ilişkilerini kontrol etmek amacıyla çıkardıkları düşmanla ticaret yasalarını bir tür ekonomik savaş yöntemidir. Dryer, 1914'te Almanya'ya karşı İngiliz yaptırımlarını ekonomik savaş kapsamında ele almıştır. Büyük Britanya savaşa sırasında bu kapsamda Almanya'ya mal sevkiyatını kısıtlamış ardından da abluka altına almıştır. Gerek düşmanla ticaret yasalarında gerekse abluka örneğinde görüldüğü gibi burada nihai amaç hedefi bir politika değişikliğine zorlamak değil, onu olabildiğince zayıflatmaktır (Drury, 2005: 13).

Bir diğer sık kullanılan ekonomik savaş yöntemi de ekonomik örtülü operasyonlardır. Hedef ülkenin ya da hedef kişilerin ekonomik olarak zor duruma sokulmasını ve zarar

görmesini sağlayan her türlü gizli ekonomik faaliyetler, ekonomik örtülü operasyonları içermektedir. Ekonomik örtülü operasyonların hedefleri; düşman ülkeyi olağanüstü ek harcamalar yapmaya zorlamak, hedef alınan ülkenin veya kişilerin dış borçlarını artırmak, ekonomik yöntemlerle ülkenin fakirleşmesini sağlamak, kötüye giden ekonomik durumdan yararlanarak isyan, protesto ve darbeler gibi hedef ülkeye zarar verecek olayları tetiklemek, ülkenin mali yapısına saldırarak ekonomik sistemi çökertmek ve ülkenin ekonomik dengesini bozmaktır (Yılmaz, 2007: 113,114; aktaran Süleymanlı, 2019: 180). Ekonomik savaşta, ticarete stratejik mallar oldukça önemlidir. Stratejik mallara erişimden mahrum kalınırsa, ülkelerin özellikle savunmasız olacağı ve böylece ekonomide bir darboğaz ortaya çıkacağına inanılmaktadır (Smeets, 2018: 6).

Hufbauer, Schott ve Elliot ekonomik savaş ve yaptırımlar arasındaki farkları açıklamışlardır. Tanımlanmış siyasi hedeflere ulaşmak için bir devletin veya devletlerin kısa vadeli ekonomik önlemler alması ekonomik yaptırımları oluştururken; büyük bir düşmanı veya potansiyel düşmanı zayıflatmak için uzun vadeli bir ekonomik kampanyanın yürütülmesi ekonomik savaşta içermektedir. Bir silahlanma yarışında ya da devam etmekte olan savaşta sadece rakip devletin askeri kapasitesini zayıflatmak amacıyla yürütülen deniz ablukaları gibi ekonomik savaşlar bir ekonomik bir yaptırım olarak nitelendirilemez çünkü bu yalnızca kuvvete dayalı zorlayıcı stratejinin bir bileşeni oluşturmaktadır (Hufbauer vd., 1990: 54; aktaran Pape, 1997: 96). Ancak abluka gibi bazı uygulamalar kimi zaman hem ekonomik savaşın hem de ekonomik yaptırımın kapsamını oluşturabilmektedirler. Eğer abluka hedef ülkeyi bir politikasında vazgeçirmeye yönelik uygulanıyorsa ve bu amaçla bir baskı oluşturmaya çalışıyorsa yaptırım kapsamına girebilmektedir. Pape bu konuda Almanya'ya Birinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan ablukayı örnek göstermektedir. Ona göre abluka, hem bir ekonomik savaşa hem de bir ekonomik yaptırıma hizmet etmekteydi. Almanya'yı askerî açıdan zayıflatmak amacıyla bir ekonomik savaşa; Alman halkının ekonomik baskılar sonucu devleti teslim olmaya zorlaması amacıyla da ekonomik yaptırıma örnek oluşturmaktadır. Nitekim bu abluka askerî açıdan başarılı olmuş, ancak askerî açıdan umutsuzluğa kapılana kadar Almanya'yı teslim olmaya zorlayacak bir ekonomik baskı oluşturamadığından dolayı ekonomik yaptırım olarak başarısız olmuştur (Pape, 1997: 97).

Nihai olarak ekonomik yaptırımlar, hedef devletin bazı politikalarını değiştirmeye yönelik bir zorlama türüdür. Bundan dolayı çoğu zaman askeri çatışmaya destek için

düşman ülkeyi ekonomi üzerinden zayıflatmaya yönelik kullanılan araçları yaptırım olarak kabul etmek doğru değildir.

Ekonomik yaptırımlar; hedef alınan ülkeye bir miktar ekonomik zarar vererek izlediği politikayı tersine çevirmesini veya bir politikayı benimsememesini zorlamak amacıyla izlenen bir dış politika aracıdır (Drury, 2005:17). Ekonomik yaptırımlar, hedef alınan devlette genellikle karar vericilere ekonomik ve ardından siyasi maliyetler yükleyerek bazı istenmeyen politikaları değiştirmeleri için baskı yapma aracı olarak kullanılmaktadır (Lektzian ve Patterson, 2015: 47). Ekonomik yaptırımlarda devletler, hedef alınan hükümeti siyasi davranışını değiştirmeye zorlamak için o ülkenin toplam ekonomik refahını düşürmeyi amaçlamaktadırlar. Yaptırımlar aracılığı ile ya doğrudan hedef ülkeyi yaptırıma konu olan politikaların bu bedele değmediğine ikna ederek ya da düşen refahın halkın baskısına yol açmasını sağlayarak hükümeti taviz vermeye zorlamak amaçlanmaktadır (Pape, 1997: 94). Ekonomik yaptırımlarla ilgili çalışmaların büyük çoğunluğu sadece siyasi hedefleri dikkate alıp, ekonomik hedefler ve sonuçları ile ilgilenmemektedir. Zaten bir ekonomik yaptırımda hedef alınan ülke siyasi taleplere uyup uymayacağına, yine siyasi maliyetleri içeren bir hesap üzerinden karar vermektedir (Drury, 2005: 14,15). Ekonomik yaptırımların amacı temelde hedef alınan ekonomiyi yok etmek değil, o ülkenin siyasi elitlerine ve halkına karşı ekonomik araçlarla psikolojik baskı oluşturarak maksimum siyasi etkiye neden olmaktır (Eland, 2018: 37).

Tanımlar genelde devlet odaklı olsa da ekonomik yaptırımlar devletler kadar artık uluslararası ve bölgesel kuruluşlar tarafından da sık sık kullanılmaya başlanmıştır. Bundan dolayı yalnızca devletlere değil, aynı zamanda hükümet dışı kuruluşlara ve bireylere yönelik de olması sebebiyle tanımlama yaparken bazı yazarlar ‘devlet’ terimini kullanmaktan çekinmektedirler (Carter, 2011: 1). Ancak literatürde çalışmalar, yaptırım uygulayan ve hedef alınan aktörün büyük oranda devlet ya da devletlerin aktif olarak rol aldığı örgütler (karar vermede doğrudan egemen devletler yetkili) olması sebebiyle devlet terimini kullanmaya devam etmektedirler.

Temel olarak ekonomik yaptırımlar tarife dışı engellerdir ve gönüllü ihracat kısıtlamaları gibi iç koruma politikaları amaçlarına yönelik değil; başka bir ülkenin siyasi tercihlerini değiştirmeye yönelik araçlardır (Eyler, 2007: 10). Politika yapıcıların kullanabileceği eylem yollarından biri olarak ekonomik yaptırımlar politika olarak devletlerin bir seçeneğidir, yani dikkate almayı seçebilecekleri politika alternatiflerinden

birisidir. Bu anlamda ekonomik yaptırımlardan başka diplomasi ve propaganda da askeri gücün ikamesi veya alternatifidir (Baldwin, 1999: 83).

Ekonomik yaptırımlar çok eski dönemlerden beri kullanılan bir araç olmuştur. Birkaç kadının kaçırılmasının ardından Milattan Önce 432'de Pericles'in Megarian kararnamesi ile bu Megaralıları açlıktan ölme noktasına getirecek kadar büyük bir ekonomik, ticari ambargo uygulanmıştır. Bu kararname, Aristoteles tarafından Peloponnesos Savaşı'nın patlak vermesinin en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilmiştir. Megarlıları savaşa sürükleyen etkiler, uygulanan kapsamlı yaptırımların sonucu olarak görülmektedir (Andalon, 2019: 4).

Drezner'in çatışma beklentileri modeline göre uyarladığı ekonomik baskı oyunu modeline göre; yaptırımcı ülke henüz yaptırım kararı vermeden bir talepte bulunduğu, hedef alınan devlet geri çekilmek ya da politikasında sabit durmak arasında karar vermelidir. Geri çekilmeyi seçerse bunun sonucu rızadır ve hedef ülke gönderici ülkenin talebini kabul etmiş olacaktır. Ancak kararlı olmayı seçerse, sonraki hamle göndericiye ait olacaktır. Gönderici ülke geri adım atıp statükoyu kabul etmeyi veya bir kilitlenmeyi seçebilir. Kilitlenme, göndericinin artık bazı ikili ekonomik alışverişler başta olmak üzere ilişkileri bozduğu anlamına gelecektir. Bu eylem açıkça hem hedef ülke için hem de gönderici ülke için acı verici olacaktır. Kilitlenmenin sonucu esasen bir çıkmazdır ve gönderen ile hedefin ikisine de ciddi maliyelere neden olacaktır. Burada kritik nokta taleplerin içeriği olacaktır. Eğer gönderici ve hedef ülke yalnızca kısa vadeli mutlak faydalarını önemsiyorsa, gönderici geri çekilmek veya sabit durmak arasında seçim yaparken her zaman geri adım atacaktır; ekonomik bozulmanın maliyeti yerine statükoyu seçecek ve devam eden ekonomik bağların faydalarını tercih edecektir. Hedef ülke ise bu durumda gönderici ülkenin geri adım atacağını bilecektir. Bundan dolayı stratejisinde statükoyu tercih edecek ve sağlam durmayı seçecektir. Drezner'e göre ani mutlak kazançlar önemsendiğinde oyunlar oldukça sonuçları açısından basit ve tahmin edilebilirdir. Hedef alınan ülke yaptırımcıdan çok daha fazla maliyete maruz kalsa bile, yaptırımcı güvenilir bir şekilde zorlama tehdidinde bulunamaz, çünkü her zaman geri çekilmeyi ve daha az maliyete maruz kalmayı tercih edecektir. Bir yaptırımın hedef ülkeye tavizler verdirebilmesinin tek yolu yazara göre, yaptırımcının gerçekten de statükoya karşı çıkmaza girmeyi maliyetlerine rağmen tercih etmesi ile gerçekleşecektir. Yazara göre gönderici ülke ancak göreceli kazançlar ve itibar etkileri konusunda bazı endişeleri varsa rasyonel olarak yaptırım tehdidinde bulunacaktır. Çatışma beklentileri

asgari düzeyde olsa da göndericinin kilitlenmeyi tercih etmesine neden olacak bir dizi koşul oluşabilir. Gönderenin fırsat maliyetleri daha yüksekse geri adım atmayı tercih edecektir. Zorlama koşulu, kısa vadeli ve uzun vadeli endişelerin bir karışımını temsil ettiğinden gönderici, müttefik bir hedefle karşı karşıya kalsa bile yaptırımların rasyonel hareket tarzı olduğu bir dizi durum hala mevcut olabilecektir. Bununla beraber hedef bir düşman olsa bile, gönderici yine de alışverişi bozmamayı tercih edip yaptırımları devreye sokmayabilir (Drezner, 1999: 36-43).

2.2.2.1 Negatif yönlü ekonomik yaptırımlar

Ekonomik yaptırımlar; tarifeler, ihracat kontrolleri, ambargolar, ithalat yasakları, seyahat yasakları, varlıkların dondurulması, dış yardımların kesilmesi ve/veya ablukalar gibi birçok biçimde uygulanabilmektedir (Morgan vd, 2013: 1).

2.2.2.2. Mali ve finansal yaptırımlar

Finansal yaptırımlar; hedef alınan devletlerin nakit akışının kesilmesi ve sınırlandırması, yatırımların kesilmesi ve sınırlandırması, varlıkların dondurulması gibi geniş bir alanda uygulanabilmektedir (Köse, 2015: 11). Mali boykotlar; hedef alınan ülke veya firmaların menkul kıymetlerinin hedef alınan ülkeden elden çıkarılmasını, altyapı veya tesis ve teçhizata yabancı yatırımın çekilmesini ve dış yardımın reddedilmesini içermektedir. Hedef alınan ülkenin yurtdışında önemli fiziksel veya finansal varlıkları varsa, bunlar dondurulabilir (Dumas, 2018: 189). Finansal ve mali yaptırımların uygulanması ticari yaptırımlara göre daha kolay olmaktadır. Hufbauer vd. göre bunun nedeni hükümetler ve uluslararası finans kuruluşlarının özellikle daha yoksul durumdaki gelişmekte olan ülkeler açısından önemli finansal akış sağlayıcıları veya garantörleri olmasıdır. Aynı zamanda uluslararası ticaretle kıyaslandığında uluslararası finansa yer alan büyük oyuncu sayısı daha azdır. Bu durum finansal faaliyetlerin daha kolay izlenmesini ve hükümet politikalarının ihlaline yönelik cezaların daha kolay alınmasını sağlamaktadır (Hufbauer vd., 2007: 46).

Mali ve finansal yaptırımlar bazen ticari yaptırımlar veya akıllı yaptırımlara eşlik ederken bazen de ülkeler bu yaptırımları tek başına kullanmayı tercih etmektedirler. Örneğin; Hufbauer vd. inceledikleri 204 vakanın 53'ünde ticari yaptırımlar olmadan tek başına mali yaptırımların kullanıldığını tespit etmişlerdir (Hufbauer vd., 2007: 94, 96).

2.2.2.3. Ekonomik anlaşmanın askıya alınması

Bu tür yaptırımlar önceki ekonomik düzenlemeleri, sözleşmeleri kısmen veya tamamen iptal etme, hükümsüz kılma tehdidinde bulunması yoluyla uygulanmaktadır (Morgan vd., 2013: 10).

2.2.2.4. Ekonomik kaynakların dondurulması ve dış yardımların kesilmesi

Ekonomik kaynaklar; maddi veya maddi olmayan, taşınır veya taşınmaz, fon, mal veya hizmet elde etmek için kullanılabilir her türlü varlık anlamına gelmektedir. Ekonomik kaynakların dondurulması ise bu bahsi geçen varlıkların satılması, kiralanması veya ipotek edilmesi dahil, ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere herhangi bir şekilde fon, mal veya hizmet elde etmek için kullanılmasının engellenmesi anlamına gelmektedir.⁵ Hedef alınan ülkenin yaptırım uygulayan ülkede var olan varlıkların dondurulması ‘varlıkların dondurulması’ yaptırımını içermektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken husus, ülkenin belirli siyasi elitlerine uygulanmasından ziyade daha geniş kapsamlı bir dondurmanın gerçekleşmesidir. Diğer türlü belirli kişilere uygulandığında bu tür yaptırımlar daha çok ‘akıllı yaptırım’ sınıfına girecektir. Varlıkların geniş çapta dondurulması, finansal akışları durdururken aynı zamanda ticareti de engelleyici bir duruma yol açmaktadır. Varlık dondurmaların genellikle geniş ticaret yaptırımları ile bağlantılı olarak uygulandığına dikkat çekilmektedir (Hufbauer vd., 2007: 96)

Dış yardımların kesilmesi yoluyla yaptırım ise politika değişikliği yapması hedeflenen devlete karşı bu taleplere uyulmaması durumunda önceden verilen dış yardımların ve kredilerin azaltılması veya tamamen kesilmesi yoluyla uygulanmaktadır (Morgan vd., 2013: 10). ABD’nin Rehine Krizinde vatandaşlarının serbest bırakılması için 1979-1980 yıllarında İran’ın ABD bankalarındaki varlıklarını dondurması, finansal varlıkların dondurulması yaptırımına örnek teşkil etmektedir (Mastanduno, 2016: 206). Ayrıca, resmi kalkınma yardımlarının kesilmesi en yaygın mali yaptırım türüdür (Hufbauer vd., 2007: 96).

2.2.2.5. Yatırım kısıtlamaları

Özellikle gelişmekte olan ülkeler birçok zaman büyüme ve kalkınmalarını gerçekleştirmek için yabancı yatırımlara ihtiyaç duymaktadır. Bu tür gelişmekte olan ülkelere karşı yatırım kısıtlamaları oldukça etkili bir yaptırım aracı olabilmektedir.

⁵ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) In The Framework of the Eu Common Foreign and Security Policy, Definition, s. 26.

Örneğin; zengin kaynaklara sahip fakat sermaye ve teknolojik açıdan yetersiz ülkelerde yabancı yatırımlar bu ülkelere oldukça fayda sağlamaktadır (Mastanduno, 2016: 206).

2.2.2.6. Parasal yaptırımlar

Parasal yaptırımlar, hedef alınan ülkenin parasının yüksek miktarda alınması ve satılması yoluyla döviz kurlarını manipüle edilmesi ile bu ülkeyi finansal kriz ihtimaliyle karşı karşıya bırakmaktadır. Ülkeler bu vasıta ile hedef devletin politika davranışlarını değiştirmeyi amaçlamaktadır. 1956'da ABD'nin, İngiltere'nin Süveyş politikasını değiştirmesi amacıyla İngiliz poundunun değerini düşürmek adına büyük miktarlarda pound satması bu tür yaptırımların bir örneğidir (Mastanduno, 2016: 207).

2.2.2.7. Tek taraflı tarımsal yaptırımlar

Tarımsal yaptırımlar bir devlete karşı bir tarımsal programın yürütülmesine ilişkin herhangi bir yasak, kısıtlama veya koşul anlamına gelmektedir. Ülkeler dış politika veya ulusal güvenlik meseleleri nedeniyle diğer devletlere karşı tedbirler uygulamaktadır.⁶ Burada dikkat edilmesi gereken nokta bu yaptırımların motivasyonudur. Tarımsal yaptırımlar çoğu zaman tamamen ekonomik amaçlarla uygulanabilmektedir. Bundan dolayı bu tür yaptırımların bir dış politika aracı olarak kabul edilmesi için yaptırımın hedefinde bir politika değişikliği olmalıdır.

2.2.2.8. Tek taraflı tıbbi yaptırımlar

Tıbbi/medikal yaptırımlar literatürde kendine çok yer bulamamış olsa da ilerleyen dönemlerde önemi artacak unsurlardan birisidir. Nitekim ABD Ticari Yaptırımlar Reformunda da bu konuya yer verilmiştir. İlgili metinde; “Birleşik Devletler tarafından yabancı bir ülke veya yabancı kuruluşla ilgili olarak ilaç veya tıbbi cihazın ihracatına veya bunlardan oluşan yardım sağlanmasına ilişkin herhangi bir yasak, kısıtlama veya koşul anlamına gelir” ifadesi kullanılmıştır.⁷ ABD ticari yaptırımlar kapsamında bu yaptırımı ele alsa da tıbbi ürünlerin kısıtlanması her zaman ekonomik bir yöntem olarak gündeme gelmeyecektir. Örneğin Covid-19 salgını gibi dünyayı etkileyen olaylarda aşı, ilaç tedariki gibi hususlar ekonomik etkilerin çok daha ötesinde bir etki yapabilmektedir. Bir

⁶ Bkz: “Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act of 2000 (TSRA) Program, USA Foreign Relations and Intercourse: Chapter 79:, Definitions, s. 1516, <https://home.treasury.gov/system/files/126/tsra.pdf>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.

⁷ Bkz: “Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act of 2000 (TSRA) Program”, USA Foreign Relations and Intercourse: Chapter 79:, Definitions, s. 1517, <https://home.treasury.gov/system/files/126/tsra.pdf>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.

devlet ürettiği aşırı hedef aldığı ülkeye karşı politika değişikliği yaptırmak amacıyla kullanılabilir ya da önemli bir ilaç ya da tıbbi malzemenin ticaretini dondurarak hedef ülkeyi bu konuda zor durumda bırakabilir. Bu tür bir yaptırımın insan hakları çerçevesinde değerlendirilmesi de oldukça tartışmalı olacaktır. Nitekim yaptırımlar uygulanırken devletler temel insan haklarını ihlal etmemeye dikkat etmelidirler. Bir yaptırım uygulandığında, orantılılık ilkesi sınırlarında uygulanmalıdır. Devletler gıda, ilaç, barınma ve sağlık gibi temel gereksinimleri de kısıtlayan aşırı yaptırımlar uygulamaktan kaçınmalıdırlar. Devletlerden bu orantılılığı korumaları ve insanların hayatta kalma ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak gibi ahlaki yükümlülükleri yerine getirmeleri beklenmektedir (Patterson, 2018: 91).

2.2.2.9. Ambargolar ve ihracat/ithalat kısıtlamaları (ticari yaptırımlar)

Ekonomik yaptırımların bu sınıfında ambargonun en güçlü biçimi, hedef alınan ülkeye yapılan ihracat ve ithalatın tamamen yasaklanmasıdır. Sıkı ihracat veya ithalat kotaları veya çok yüksek, cezai tarifelerle ticaret engellerinin oluşturulması ise daha hafif biçimleridir (Dumas, 2018: 189). Negatif yönlü ekonomik yaptırımların en çok kullanım alanından birisi olan ticaret yaptırımlarının hedef alınan ülkede sebep olduğu ekonomik zarar, en iyi şekilde ülkede hissedilen fiyat etkisi ile ölçülmektedir. Yaptırım uygulandığında, sınırlı sayıda ithalat kaynağı ithalat fiyatlarının yükselmesine neden olacaktır. Aynı şekilde ihracatta müşteri sayısındaki azalma nedeniyle fiyatlar düşecektir (Kaempfer ve Lowenberg, 2018: 62,63). Benzer bir fiyat etkisini ekonomik ambargolar da gösterecektir. Bir yaptırım operasyonunun siyasi etkinliği, hedef ülkeye yapılan tüm mal veya hizmet ihracat/ithalatına yönelik ambargo uygulanmasıyla daha da güçlendirilebilir. Hedef alınan devletin ticaretine karşı uygulanacak kapsamlı bir boykot, ülkedeki menşeli tüm mal ve ürünlerin ithalatına yönelik tam bir yasak şeklinde olduğu zaman hedef devletin döviz kazancını güvence altına almak için ihtiyaç duyduğu kritik malların satışını da durdurmuş olacaktır (Joyner, 2018: 75).

Yaptırımcı ülkelerin ithalat kontrollerinden ziyade daha sık bir şekilde ihracat kontrollerini kullandıkları görülmektedir. Hufbauer vd. göre bunun nedeni, yaptırım uygulayan devletin başta askeri teçhizat ve gelişmiş sermaye malları olmak üzere temel ihracat tedarikçileri olarak baskın bir pazar konumundan yararlanma olasılıklarının daha yüksek olmasıdır. Bu nedenle, yaptırım uygulayan ülkeler aynı miktarda ithalatı durdurmaktansa ihracatı durdurarak daha fazla acıya neden olabileceklerini düşünmektedirler. Yaptırımların birçoğunda etkin taraf olan ABD'nin askeri donanım ve

yüksek teknolojikli teçhizat üreticisi olarak baskın konumda olması yazarlara göre özellikle ABD'nin taktiklerini bu yönde etkilemiştir (Hufbauer vd., 2007: 91,92).

2.2.2.10. Ekonomik ambargolar

Ekonomik ambargolar, hedef alınan ülkeye giden ve o ülkeden çıkan tüm ekonomik alışveriş akışının durdurulması yoluyla olabileceği gibi, belirli mal veya hizmetin akışının durdurulması yoluyla da olabilir. Bir yaptırımın kısmi ambargo olarak nitelendirilmesi için, belirli sektörlerde ticaretinin dondurulması gerekirken diğer bazı alışverişlere halen izin verilmelidir (Morgan vd., 2013: 10). Ekonomik ambargoların başarısını etkileyen değişkenler arasında uygulayan devlet ile hedef devlet arasındaki ticari ilişkilerin kesintiye uğramasının süresi ve tamlığı, ambargo uygulanan devletin ekonomik bağımsızlığının derecesi ve ambargonun hedef devletteki gruplar üzerindeki etkisi bulunmaktadır (Garfield vd., 1995: 455). ABD'nin 40 yıldan fazla bir süre boyunca komünist Castro Yönetimini devirmek amacıyla uyguladığı kapsamlı ticaret ambargosu bu tür yaptırımların en önemli örnekleri arasındadır (Mastanduno, 2016: 206).

2.2.2.11. Silah ambargoları

Silah ambargolarının temel amacı, özellikle askeri maceraları durdurma talebiyle gerçekleşen yaptırımlarda hedef alınan ülkelerin ilgili silahlara ve teçhizata erişimini engelleyerek bölgede siyasi gidişatı değiştirmektir. Fakat bunu yaparken de sivil nüfusu ekonomik yoksunluğun acısından kurtarmak bir başka amacı oluşturmaktadır (Hufbauer vd., 2007: 139). Silah ambargoları; her türlü silah ve ilgili malzemenin satışı, tedariki, devri veya ihracatının yasaklanmasını içerebilmektedir. Bunların dışında devletler, silah ihracatının finansmanı keserek veya bu finansmanın sağlanması için gerekli olan mali yardımların yasaklanması yoluyla da silah ambargosunu güçlendirilebilmektedir. Genel olarak silah ambargoları, hedef alınan ülke ile ilgili her türlü silah alışverişini ve bu alışverişe destek olabilecek diğer yöntemleri yasaklamaktadır. Hedef alınan ülkenin askeri faaliyetleri ilgili finansman veya mali yardım sağlamak da bu kapsamda yasaklanmaktadır.⁸ Yani bir devlete karşı kolektif bir yaptırım uygulandığında, yaptırımı uygulayan devletlerin sadece silah satışı yapmaması yeterli değildir; aynı zamanda yaptırıma katılmayan diğer devletlerin hedef ülkeye bu silah alışverişini yapmasının da önüne geçilmesi gerekmektedir. Örneğin; AB'nin insan hakları ihlalleri ve

⁸ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) In The Framework of the Eu Common Foreign and Security Policy, Arms Embargoes, s. 28.

antidemokratik nedenlerle Burma/Myanmar'a uyguladığı silah ambargosu başarıya ulaşmamıştır. Hedef alınan hükümet alternatif tedarikçiler bulabilmiş; Rusya, Ukrayna, Sırbistan, Hindistan ve Kuzey Kore'den silah ithal etmeye devam etmiştir (Portela, 2014: 12). Benzer şekilde 1990'lardan itibaren BMGK'nın yerel çatışmaları sınırlamak amacıyla özellikle Afrika kıtasında ağırlıklı olarak uyguladığı silah ambargolarının istenilen sonuca ulaşmadığı görülmüştür (Hufbauer vd., 2007: 139).

2.2.2.12. İhracat ve ithalat kısıtlamaları

Kısmi ekonomik ambargolardan farklı olarak ihracat/ithalat kısıtlamaları malların veya hizmetlerin yalnızca alıcılara akışını kısıtlar. Yaptırım uygulayan ülke hedef devlete gönderilen veya hedef devletten gelen mal akışını tamamen kısıtlamazken hedef malların kendi iç pazarında işlem görmesini engellemek veya tarife, vergi yoluyla zorlaştırmak yoluyla bu yaptırımı uygular. Bazen ihracatı kısıtlanan bir malın ithalatına halen izin verilebilir. Ya da tam tersi bir uygulama söz konusu olabilir (Morgan vd., 2013: 10).

İhracat yaptırımlarında hedef alınan ülkenin ithalat arzı etkilenir. İhracat yaptırımları, yaptırım uygulayan devletin malları için hedef alınan ülkede daha yüksek fiyatlar ve daha düşük miktarda mal teminine yol açar. Gönderici firmalar bu pazarı terk ettiği zaman yurtiçinde üretilen malların satışı arttığından hedef alınan ülkedeki firmalar açısından bu tür yaptırımlar karlı olmaktadır. Ancak bunun tam tersi yaptırım uygulayan ülkelerin ihracatçı üreticileri için negatif bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu da yaptırım uygulayan devlet için ekstra bir maliyettir (Eyler, 2007: 17). Ticari yaptırımlarda gönderici ülkedeki yerli firmaların ticaretleri kesildiğinde anında belli bir bedel ödenmektedir. Bunun dışında yaptırımlar, uzun vadeli belirsizliği sebebiyle bu yerli firmaların yurtdışında iş yapmasının maliyetini de artırmaktadır. Bu durum, yaptırımlara verilen iç desteği zayıflatabilir ve zaman içinde yaptırımların sürdürülmesini zorlaştırabilecek bir etki yapabilir (Hufbauer vd., 2007: 108).

2.2.2.13. İnternet ve teçhizatlarına karşı yaptırımlar

Teknolojinin gelişmesi ile beraber internetin kullanım alanı gelişmiş; internet artık bir güvenlik unsuru haline gelmiştir. Artık internet ve ilgili teçhizatları, devletlerin yaptırım uyguladıkları bir unsur haline gelmiştir. İnternetin veya diğer iletişim biçimlerinin izlenmesi ve ele geçirilmesi için gerekli ekipmanların ve teknolojilerin kullanılmasını

kısıtlayıcı önlemler ile yazılımların kötüye kullanılmasını engelleyecek uygulamalar artık yaptırım kapsamında kabul edilmektedir.⁹

2.2.2.14. Abluka

Bu tür bir uygulamanın yaptırım olarak kabul edilmesi için ekonomik bir kısıtlayıcı yöntem olarak kullanılması gerekmektedir. Bu tür ekonomik yaptırımlarda diğer tüm devletlerin hedef alınan devletle ekonomik etkileşime girmesi fiziksel olarak engellemeye çalışır. Doğrudan yaptırım uygulayan devlet ordusu vasıtasıyla bunu gerçekleştirebilir. Ordu dışında bir başka alternatif abluka yöntemi ise, göndericinin hedefle işlem yapan herhangi bir devleti benzer ekonomik yaptırımlarla tehdit etmesi yoludur (Morgan vd, 2013: 10).

2.2.2.15. Pozitif yönlü ekonomik yaptırımlar

Ekonomik yaptırımların iki türü de istenmeyen davranışları sona erdirmek için etkili ve önemli bir araç olarak kullanılabilir. Bununla beraber ekonomik teşvikler oluşturmak negatif yönlü ekonomik yaptırımlara oranla maliyeti çok daha düşük bir araç olarak dikkat çekmektedir (Dumas, 2018: 188,189).

Pozitif yaptırımlarda imtiyaz/taviz boyutu, gönderenin ödeme maliyetleriyle birlikte artar. İlişki ne kadar çekişmeli olursa hedef ülkenin talebi kabul etmesi için havuç o kadar karlı olmalıdır. Negatif yönlü yaptırımlar gibi pozitif yaptırımlar da sınırlı bir şekilde kullanılmaktadır. Bu araç daha çok müttefikler arasında kullanılmaya müsaittir. Talepçi ülke için ekonomik zorlama yolları rasyonel bir strateji değilse, o ülke hiçbir şey yapmamak veya rüşvet kullanmak arasında seçim yapacaktır. Zorlayıcı koşulların etkisiz olacağı durumlarda, talebi olan ülkeler hiçbir şey yapmamak yerine imkanları dahilinde havucu kullanmaya istekli olacaktırlar (Drezner, 1999: 51,52).

2.2.2.16. Finansal, mali ve teknik yardımlar

Bir pozitif yaptırım türü olarak finansal ve mali yardımların kapsamında; hibeler, krediler, garantiler, kefaletler, tahviller, akreditifler, tedarikçi kredileri, alıcı kredileri, ithalat veya ihracat avansları ve ihracat kredi sigortası dahil her türlü sigorta ve reasürans yer almaktadır. Bununla beraber rutin iş uygulamalarına yönelik yapılan bir mal veya hizmet için üzerinde anlaşılan fiyatın ödenmesi finansman veya mali yardım kapsamına

⁹ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) In The Framework of the Eu Common Foreign and Security Policy, Restrictions on Equipment used for Internal Repression and Other Specific Imports or Exports, s. 32.

girmemektedir. Teknik yardımlar ise daha çok onarım, montaj, bakım gibi teknik konuları veya teknik konularda eğitim ve danışmanlık ile ilgili desteği ifade etmektedir.¹⁰ Dış yardımlar en çok kullanılan teşvik yaptırımları arasında yer almaktadır. Hedef alınan ülkede davranış değişikliği karşılığında, gönderen ülke hedef devlete dış yardım teklif etmişse burada bir yaptırım söz konudur (Morgan vd., 2013: 8).

2.2.2.17. Ticaret imtiyazları

Gönderen ülke, hedef ülkenin istenilen politika değişikliklerine gitmesi durumunda o ülkeye karşı ona avantaj sağlayacak bazı ticari ayrıcalıklar verebilir. Örneğin; gönderen devletler hedef ülkenin fazla ürettiği bir ürüne karşı vergi indirimi yaparak ve o ürünün ihracatının artırılmasını sağlayarak bunu yapabilirler. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu imtiyazların ekonomik bir politika sonucu değil; hedef ülkeyi bir politika değişikliğine yöneltmek için yapılmasıdır. Gönderici ülkenin, diğer ülkeye kendi ihtiyacı olan bir ticari ürünün ülkesine daha fazla tedariki için yaptığı imtiyazlar, yaptırım kapsamına girmemektedir.

2.2.2.18. Önceki yaptırımlar veya kısıtlamaların kaldırılması

Daha önce göndericinin hedefteki devletin bir başka politikasından dolayı ya da kendi siyasi, ekonomik çıkarları sebebiyle uyguladığı bazı politika ve kısıtlamaların yeni oluşan politika değişikliği hedefi için tekrar gözden geçirilmesi ve kaldırılmasıdır. Örneğin, daha basit bir konuda gönderici ülke hedef ülkeye bir ithalat yaptırımını uyguluyorken, gönderici ülke daha önemli bir politika için hedef ülkeyi teşvik amaçlı bu yaptırımları kaldırabilir.

2.2.2.19. Askeri yardım

Hedef alınan devlette davranış değişikliği karşılığında yaptırım uygulayan ülke; silah, askeri eğitim veya asker konuşlandırma gibi askeri destek sunuyorsa bu askeri yardım kapsamında bir pozitif yaptırım uygulaması sınıfına girecektir (Morgan vd., 2013: 8). Bu yaptırımda da yaptırımdan söz edilmesi için bu askeri desteğin gönderici ülkenin istediği bir politika değişikliği hedefi sonrası yapılması gerekmektedir. Örneğin, gönderici ülkenin düşman kabul ettiği bir ülke ile silah anlaşması yapmaması için bir ülkeye silah yardımı yapılması bu kapsamda bir yaptırımdır. Ancak böyle bir durum yokken,

¹⁰ Bu yardım çeşitleri; “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası-ODGP Çerçevesinde Kısıtlayıcı Önlemlerin (Yatırımlar) Uygulanması ve Değerlendirilmesi Hakkında Kılavuzu’nda” yer alan tanımlardan alınmıştır. Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Definitions, 2018, s. 25, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

gönderici ülke kendi ulusal çıkar ve güvenliğini bu ülkenin güvenliğinde gördüğü için resen bir yardımda bulunuyorsa bu bir pozitif nitelikli yaptırım kapsamına girmeyecektir.

2.2.2.20. Siyasi imtiyazlar

Hedef ülkenin, gönderici ülkenin istediği politikaları gerçekleştirmesi sonucu bu ülkeye çeşitli siyasi imtiyazlar vermesidir. Birçok siyasi imtiyaz çeşidi olabilir. Örneğin; tartışmalı bir şekilde iktidara gelen bir hükümete gönderici hükümetin bazı isteklerine uyması şartıyla diplomatik tanınma gibi bir siyasi taviz teklif edilebilir (Morgan vd., 2013: 8). Ya da bir ülkenin istenilen politika değişikliklerini yapması durumunda belli uluslararası örgütlere kabul edilmesi bu tür bir teşvik yaptırımını kapsamına girmektedir.

2.2.3. Akıllı/hedefli yaptırımlar

Akıllı yaptırımlar en geniş tanımıyla; “Genel ekonomiye zarar vermeden ve aynı zamanda halka istisnai bir zorluk yüklemeyen, belirli yetkililere veya hükümet işlevlerine yönelik uygulanan yaptırımlardır” (Hufbauer vd., 2007: 138). Hedefli/akıllı yaptırım çeşidi olarak kişisel yaptırımlar; doğrudan ve münhasıran açıkça tanımlanabilen bireyleri etkileyen yaptırımlardır. Bu yaptırımlar adları, bağlantıları ve doğum tarihleriyle birlikte hedeflenen kişilerin kara listeye alınması yoluyla gerçekleştirilmektedir.

En yaygın kişisel yaptırım uygulamaları; kara listeye alınmış kişilere verilen seyahat yasağı, kişilerin lüks mallara ulaşmasına yönelik kısıtlamalar, vize verilmemesi, finansal varlıkların dondurulması veya yurtdışında banka hesabı bulundurmalarının yasaklanmasını içermektedir. Diğer bir hedefli yaptırım türü olan seçici yaptırımlarda ise ekonominin belirli sektörleri ve bunlara bağlı bireyler hedef alınır. Yatırım veya ödemelerin yasaklanması veya devlet işletmelerinin varlıklarının dondurulması gibi mali yaptırımlar, bu sektörlerle ve bireyleri ile ilgili havacılık veya uçuş yasağı bu tür yaptırımların kapsamında kabul edilmektedir. Seçici yaptırımlar liderleri ayrıcalıklara erişimden (seyahat yasağı, lüks malların yasaklanması gibi) mahrum etmeyi amaçlamak yerine, hedeflere kritik gelir sağlayan emtialara (petrol veya elmas gibi) yöneldiği için daha güçlü bir yaptırım aracı olarak görülmektedir (Portela, 2014: 5, 31).

Kabul kısıtlamaları (Restrictions on admission); belirli üçüncü ülke vatandaşlarının yaptırım uygulayan ülkeye kabulünün yasaklanmasını öngörmektedir. Seyahat yasağına tabi olarak belirtilen kişiler o ülkeye vize başvurusunda buldukları halde vize alamamaktadırlar. Vize zorunluluğunun olmadığı durumlarda ise devletlerin

yaptırım uyguladıkları kişilere karşı kendi ulusal önlemleri alması gerekmektedir.¹¹ Seyahat yasakları; hedef alınan ülkenin vatandaşlarının tamamına veya hedef alınan ülkeye yapılan tüm hava seyahatlerine ilişkin kısıtlamalar şeklinde olabileceği gibi sadece hedeflenen kişi veya grupların seyahatlerine ilişkin kısıtlamalar şeklinde olabilir (Hufbauer vd., 2007: 140). Bu durumda akıllı yaptırım kapsamında bu yaptırımları ele almamız için ikinci seçeneğin gerçekleşmesi gerekecektir. Varlıkların dondurulması ise yaptırım uygulayan devletin yargı yetkisi altında bulunan tüm varlıkların kısmen veya tamamen ele geçirmesi yoluyla uygulanmaktadır (Morgan vd., 2013: 10).

Varlıkların dondurulması ve vize yasakları bir kara listeye dayandığından ve uygunsuz davranıştan sorumlu tutulan kişi ve kurumları seçmesi açısından akıllı yaptırımları insani bakımdan daha cazip hale getirmektedir. Buna karşısında kapsamlı yaptırımlar sektörleri etkilemekte ve mahkûm edilen politikalar için hiçbir sorumluluk taşımayan ülkenin bireylerini olumsuz etkilemektedir. Son olarak, akıllı yaptırımlar hedef alınan ülkeyle ikili ticarete önemli bir engel oluşturmazken; yaptırımın kapsamlı bir ekonomik yaptırım haline dönüştürülmesi ve ticaret kısıtlamalarının dahil edilmesi ticarete büyük sekte vurmaktadır (Portela, 2012: 7). Bu tür yaptırımlarda yönetici seçkinler üzerine doğrudan maliyetler yüklenirken; sivil nüfus üzerinde etkinin minimum düzeyde olduğu iddia edilmektedir (Andalon, 2019: 8). Akıllı yaptırımlar yoluyla devletler, izlenilen politikadan sorumlu kişileri hedef alarak hedef alınan ülkenin politikalarında çok az söz sahibi olan sıradan vatandaşlara zarar vermekten kaçınılabilmektedirler (Hufbauer vd., 2007: 45). Akıllı yaptırımlar, yaptırım uygulayan devlete birçok açıdan daha az maliyet sağlamaktadır. Uygulayıcılar, bu tür yaptırımlarla hem siyasi hem de ekonomik olarak daha az maliyetle karşılaşmaktadırlar (Lopez-Jacoiste, 2010: 303).

Devletler çeşitli nedenlerle bir kısıtlama uyguladığı zaman ülkedeki tüm vatandaşların olumsuz etkilenmesinin önüne geçmek adına bu tür yaptırımları tercih edebilmektedir. AB bu hususu kendi yaptırım kılavuzunda şu şekilde açıklamaktadır; “Bu hedeflenen önlemler,...,özellikle de yerel sivil nüfusun veya ilgili ülkedeki veya ilgili ülkelerdeki veya ilgili faaliyetlerden sorumlu olmayanlar için olumsuz sonuçları en aza

¹¹ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) In The Framework of the Eu Common Foreign and Security Policy, Restrictions on Admission (Visa or Travel Ban), p. 33.

indirmelidir”.¹² Hedefli yaptırımlar; bir ülkenin tamamına veya nüfusuna yönelik kapsamlı yaptırımlar yerine, daha az zararlı insani sonuçlar doğuracak şekilde belirlenen birey, kuruluş veya ülkenin belli bölgelerine uygulanmaktadır. Bu tür yaptırımlar ülkenin tüm ekonomisinden ziyade yalnızca belirli bireyleri, seçkinleri/kuruluşları veya yine sınırlı bir ekonomik sektörü etkileyecek şekilde kullanılmaktadır. Bu hedefler yönetici siyasi elitin bireylerini, belirli bir bakanlığı, doğrudan bir siyasi partiyi, belirli firmaları, ticari kuruluşları, hatta devlet dışı aktörleri içerebilmektedir. Bu tür yaptırımların ortaya çıkması nedeniyle yaptırımların kapsamı doksanlı yılların ortalarında derin bir dönüşüm geçirmiştir.

Bu tür yaptırımların temelinde 1990'ların başında Irak'a uygulanan kapsamlı BM ambargosunun neden olduğu insani felaketin etkileri bulunmaktadır. 1990'ların ortalarından sonra Güvenlik Konseyi ve AB yaptırım uygulamalarının büyük çoğunlukla hedefli yaptırımlardan oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte ABD başta olmak üzere kapsamlı ticaret ambargolarına hedefli yaptırımlarla beraber başvurmaya devam eden devletler de mevcuttur (Portela, 2014: 4,5). Akıllı yaptırımlar tezin ilerleyen bölümlerinde de detaylandırılacağı üzere, hedef alınan ülkede bayrak etrafında toplanmanın önüne geçecek bir yaptırım türüdür. Kapsamlı yaptırımlar yoluyla hedef ülkedeki ekonominin kötüye gitmesi o ülkede vatandaşları siyasi bütünlüğe yöneltebilecektir. Ancak akıllı yaptırımlar bayrak etrafında toplanma etkisine çok daha az duyarlıdır (Christiansen ve Powers, 2018: 108).

Diğer yaptırım türlerinde olduğu gibi bu tür yaptırımların başarısını olumsuz etkileyen faktörler mevcuttur. Yaptırımlar kapsamında kara listeye alınan kişilere kaynaklarını o ülke hesaplarından çıkartabilecek kadar yeterli zaman veren uygulamalar, özellikle kolektif yaptırımlarda vize yasağının uygulanması sırasında bazı ülkelerin bunu esnetmesi ve istisnalar tanınması gibi hususlar, bu tür yaptırımların başarıya ulaşmasında engel teşkil etmektedir.

¹² Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) In The Framework of the Eu Common Foreign and Security Policy, “Recommendations for Working Methods for EU Autonomous Sanctions”, s. 46.

2.3. Yaptırımların Etkinliği

Yaptırımların etkinliği konusu, literatürde en çok üstünde durulan yaptırım başlıkları arasında yer almaktadır. Yaptırımların etkinliği sorunu araştırmacıları; yaptırımlarda “kimden, kime karşı, hangi konuda, hangi amaçla, nasıl, ne zaman” gibi soruların cevaplarını aramaya itmektedir. Yaptırımların etkinliği ile ilgili çalışmalar genel olarak bu sorulardan yola çıkılarak başlamaktadır.

2.3.1. Diplomatik yaptırımların etkinliği

Diplomatik yaptırımlar özellikle maliyet açısından kolayca tercih edilebilecek bir yaptırım aracı olarak görünmektedir. Ancak bu görüşe katılmayan yazarlar da mevcuttur. Örneğin Maller; ABD özelinde yaptığı incelemelerde diplomatik yaptırımların gözden kaçan sorunlarına değinmiştir. Maller; diplomatik yaptırımların potansiyel maliyetlerinin sadece hedef alınan devletle ilgili önemli bir bilgi ve istihbarat kaybı ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda iletişim kapasitesinde gerçekleşen azalma ile beraber hedef alınan devleti etkileme yeteneğinin azalmasına da yol açtığını ifade etmektedir. Hatta bu tür yaptırımların, ekonomik yaptırımlar gibi diğer araçların etkinliğini azaltabileceğini belirtmektedir (Maller, 2010: 61).

Diplomasinin devam etmesinin önemine dikkat çekenler, doğrudan konuşma ve kişilerarası diplomasinin hedef alınan devletin siyasi iklimi hakkında gerçe bir bakış açısı kazanmak için çok önemli olduğuna inanmaktadırlar. Kişisel bir diplomatik varlığın, ortaya çıktıklarında siyasi krizleri veya insani felaketleri yönlendirmede özellikle yardımcı olabileceğini belirtmektedirler (McCaffrey, 2017: 37). Sonuçta bir yaptırımın temel amacı hedef ülkede ilgili politikada değışı mi gerçe kletirmektedir. Ancak ileri düzeyde bir diplomatik yaptırım nihai olarak o ülkeyle iletişimi oldukça zor bir konuma getirecektir. Bu durum yaptırım uygulayan ülkenin isteklerini doğrudan iletmesinde bir engel teşkil edecektir. Ayrıca hedef ülkede diplomatik personelin olmaması, olası yaptırımların etkinliği konusunda yaptırım uygulayan ülkeye bilgi aktarımında büyük sorunlara yol açacaktır. Nitekim AB Bruma/Myanmar için ilk zamanlarda diplomatik yaptırımlara başvurmuş, ancak daha sonraları yaptırımları ekonomik ve hedefli yaptırımlara kaydırmıştır. “Bu bağlamda, Avrupa Birliği, ..., Burma/Myanmar hükümetiyle ilişki kurmaya devam edecektir” ifadesini 2010 yılındaki yaptırım

güncelleme kararında, AB özel olarak ifade ederek diplomatik ilişkilerin süreceğini belirtmiştir.¹³

Literatürde diplomatik yaptırımların yüksek seviyelerine itiraz sıkça yapılırsa da diplomatik yaptırımların geri çağırma gibi türleri oldukça etkisiz yaptırımlar olarak kalmaktadır. Artık diplomatik ilişkilerin sürmesinin bir faydasının kalmadığını düşünen devletler daha ileri seviyede yaptırımları uygulamaktan çekinmemektedirler. Örneğin; 2011 Suriye Krizi'nde Türkiye, ilk zamanlar Esad Rejiminin şiddetli siyasi baskısını protesto etmek için Batı ve Körfez ülkeleri büyükelçilerini kitlesel olarak geri çağırma ve kapatma yaptırımını uygularken farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Türkiye geri çekilmek yerine diplomasiyi kullanarak değişimi gerçekleştirmek için yönetimle yeniden ilişki kurmayı seçmiştir. Türkiye, Suriye'yi kınayan sert bir mesaj iletmek üzere Ağustos 2011'de dönemin Dışişleri bakanı olan Ahmet Davutoğlu'nu Şam'a göndermiştir. Ancak bu diplomasi çok uzun sürmemiş ve Türkiye, Suriye büyükelçisini 2012'de geri çağırıp, büyükelçilik faaliyetlerini askıya almak durumunda kalmıştır (McCaffrey, 2017: 39).

2.3.2. Ekonomik ve akıllı yaptırımların etkinliği

Yaptırımlar üzerine çalışma yapan yazarların çoğu bu politikaların etkinliğini analiz ettiğinde, önlemlerin genellikle etkili olmadığı sonucuna varmaktadırlar. Bununla beraber devletler; yaptırımların hem araçsal hem de amaçsal olarak birden fazla hedefi olabileceğinin farkındadırlar. Bu açıdan bakıldığı zaman bir yaptırımın etkili olup olmadığını analiz etmek çok daha karmaşık hale gelmektedir (Eland, 2018: 30). Nihai olarak açıklanan hedefe ulaşılamasa da bir yaptırım arka planda gerçekleşmesi beklenen birden fazla amaç içerebilir. Bu amaçlar çoğu zaman doğrudan ifade edilmediği için ölçülmesi de neredeyse imkansız hale gelmektedir. Bundan dolayı araştırmacılar genelde açıklanan ve net olan hedeflere ulaşılma açısından yaptırımları değerlendirmeyi tercih etmektedirler.

Pape yaptırımların etkinliği üzerine yaptığı analizlerde, ekonomik yaptırımlarla ilgili büyük akademik araştırmaların 1960'larda başladığını belirtmiştir. Yazar, çalışmaların genelinde yaptırımların askeri güç kadar etkili olmadığı konusunda fikir birliğine varıldığını tespit etmiştir. Bu geleneksel görüş 1980'lerin ortalarından itibaren

¹³ Bkz: "Council Decision 2010/232/CFSP of 26 April 2010 Renewing Restrictive Measures Against Burma/Myanmar", Official Journal of the European Union, 2010, pp. 105/22-105/108, s. 23.

değişmeye başlamış, yapılan çalışmalar artık ekonomik baskının faydasına ilişkin daha olumlu tespitler göstermeye başlamıştır.

Yeni geleneksel anlayışın savunucuları, yaptırımların sınırlarının olduğunu ve her zaman işe etkin bir şekilde yaramadığının farkında olmuşlardır. Fakat yine de genel olarak yaptırımların önemli siyasi hedeflere ulaşmak için etkili bir araç olduğuna inanmaya devam etmişlerdir (Pape, 1997: 91). Hufbauer, Schott ve Elliot; inceledikleri vakalarda yaptırım vakaların yüzde 34'ünde başarı bildirmişlerdir (Maller, 2011: 29). Hufbauer, Schott ve Elliott tarafından elde edilen yaklaşık yüzde 34'lük ekonomik yaptırımların başarı oranı kâğıt üzerinde genellikle düşük görünmektedir. Ancak askeri gücün başarı oranı ile kıyaslanınca düşünüldüğü kadar kötü bir oran olmadığı ortaya çıkmaktadır. Askeri güç ile ilgili çalışmalarda başarı ile ilgili ortalama tahminler yüzde 40 ile yüzde 72 arasında değişmektedir (Baldwin, 1999: 93). Askeri kuvvet kullanmanın maliyeti ile ekonomik yaptırım kullanmanın maliyeti kıyaslandığı (bu durum her zaman yaptırım lehine değildir, ancak çoğunlukla askeri güç kullanımı daha çok maliyete yol açmaktadır) zaman %34'lük oranın oldukça başarılı bir oran olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yaptırımların etkinliği literatürde sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Öncelikli tartışma konusu "başarı ne anlama gelir ve hangi boyutlara göre ölçülebilir?" sorularıdır. Bu sorulara evrensel cevaplar bulmak oldukça zordur. Drury, yaptırımların etkinliği ile ilgili çalışmalarda yaptırıma konu sebepler ve hedefler hakkında güçlü bir anlayış olmadığı için yaptırımlarla ilgili herhangi bir çalışmanın, bir yaptırımın neden bu hedeflere ulaşip ulaşmadığını açıklamakta zorluk çekeceğini belirtmektedir. Yazara göre yaptırımları anlamak için yapılması gereken en temel iş bu alana yoğunlaşmaktır. Yaptırımları uygulayan devletlerin hangi motivasyonlara göre hareket ettiği önemli bir konudur (Drury, 2005: 2). Baldwin'e göre başarının net tanımı olmasa bile bir teşebbüsün başarılı kabul edilmesi için öncelikle aşırı bir maliyet içermemesi gerekmektedir. Örneğin; yaşamı yok ederek bir nükleer savaşı kazanmak veya bir kişiyi ayak parmağındaki bir siğilden kurtulmak için bacağını tamamen kesmek sonuca ulaşılsa da bir başarı değildir. Ölçüm problemi ise daha tartışmalı bir konudur. Bir ticari firma başarısını ölçerken para gibi evrensel bir değer üzerinden ölçüm yapabilmektedir. Ancak bunun aksine, politika yapımcıların bir dış politika girişiminin toplam değerini ölçmek için ortak bir değer paydası bulunmamaktadır (Baldwin, 1999: 87,89). Ekonomik yaptırımların etkinliğini ölçecek doğrudan somut bir ölçüm yöntemi bulunmamakla beraber, çeşitli yöntemlerle bir yaptırımın etkin olup olmadığı konusunda fikir

edinilebilmektedir. Fayda-maliyet analizi bu yöntemlerden birisidir. Geliştirilen formüllerin büyük bir çoğunluğu fayda-maliyet analizi üzerine datalar oluşturmaktadır.

Yaptırım uygulayan ve hedef alınan ülkenin göreceli ekonomik büyüklükleri, bu devletlerin birbirine olan bağımlılıkları ve küresel ekonomideki konumları, yaptırımlara katılan devletlerin gücü ve sayısı, yaptırıma uğrayan devletin yaşayacağı olumsuzlukları ikame edebilecek şekilde diğer devletlerle ticaret yapması, hedef ülkeye destek veren devlet dışı aktörlerin gücü ve sayısı, yaptırım uygulayan ülke ile hedef alınan ülkenin siyasi rejimleri yaptırımların etkinliğini doğrudan etkileyen unsurlar arasında gösterilmektedir (Şimşek, 2021: 2064). Bu faktörler kısa ve uzun süreli zamanla değişebilen ve iki tarafı da yaptırımlar karşısında güçlendirebilecek veya tam tersi zayıflatabilecek dinamik faktörlerdir. Bununla beraber, küresel piyasalar (örneğin petrol piyasaları) ve jeopolitik gibi diğer uluslararası faktörler de yaptırımın başarıya ulaşmasında rol oynamaktadır. Analiz yapılırken bu hususlar da dikkate alınmalıdır (Jentleson: 2006: 4).

Yaptırımların hem hedef ülkeye hem de uygulayan ülkeye ayrı maliyetler yüklediği unutulmaması gereken bir husustur. Yaptırımların temelinde, hedef alınan ülkeyi politikalarını değiştirmeye zorlama amacıyla başta ekonomik cezalar getirilmesi veya inandırıcı bir ceza tehdidinin oluşturulması yatmaktadır. Eğer bir yaptırım gerek hedef ülkeye gerekse uygulayana herhangi bir maliyet getirmiyorsa veya yaptırım tehdidi inandırıcı değilse, bu yaptırım uygulamalarının hedef devletin davranışını değiştirmesi mümkün olmayacaktır. Yaptırımların uygulayıcısına neden olduğu maliyet ise gönderici ülkenin kararlılığını gösterir ancak bu maliyet aynı zamanda yaptırımlara karşı çıkan yerel bir kitle de ortaya çıkarır (Hufbauer vd., 2007: 101). Yaptırımlar her iki tarafa ayrı ayrı maliyetler yüklese de yaptırımcının fırsat maliyetlerinin hedefin maliyetlerinden daha büyük olduğu durumlara çok nadir rastlanmaktadır. Örneğin; Hufbauer ve diğerlerinin incelediği 114 vakadan sadece birinde yaptırımcı ülkeye çıkan maliyet hedeflenen ülkeye çıkan maliyetten daha fazla çıkmıştır. Kanada'nın 1974'te Japonya'ya karşı uyguladığı yaptırımlar; Kanada'nın GSMH'sinin %0,04'üne, Japonya'nın GSMH'sinin ise %0,01'ine mal olmuştur (Drezner, 1999: 115).

Yaptırımların etkinliği değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken bir başka husus ise yaptırımların hedeflerine yönelik değerlendirmedir. Yaptırımlar görünen ana hedefin dışında başka amaçlara da hizmet edebilirler. Temel amaç, hedef alınan devlette politika

değişikliği sağlamak olsa da caydırıcılık oluşturma, müttefiklere veya yerel bileşenlere kararlılığı gösterme, iç kamuoyuna yönelik talepleri karşılama gibi yan amaçlar da bulunmaktadır. Ancak literatürdeki etkinlik çalışmalarının büyük bir bölümü birincil amaçlara yönelik değerlendirmeleri içermektedir. Birincil amaçlar da genelde gerçekleşmesi daha zor olan hedefleri içermektedir. Bu da yaptırımların çoğu zaman etkinliği konusunda negatif sonuçlar ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Lopez ve Cortright, 2018: 7). Hufbauer ve diğerleri verimlilik hesaplamalarında kullanmak için hedeflerle ilgili beş farklı politika hedefi kategorisi oluşturmuşlardır. Yazarların siyasi değişkenleri; mütevazı politika değişiklikleri, hedef ülkede rejim değişikliği, hedef ülkenin askeri maceraları engelleme, hedef ülkenin askeri potansiyeli bozma ve diğer büyük politika değişiklikleridir (Hufbauer vd., 2007: 19).

Sonuç olarak bir yaptırımın başarılı olarak tanımlanması için, ilgili yaptırımın hedef alınan devletin politikasında kasıtlı bir değişiklik üretmesi beklenmektedir. Yaptırımlar bir askeri güç kullanımını desteklemek, bir hedefi izlediği bir politikadan dolayı cezalandırmak veya sembolik bir açıklama yapmak gibi başka amaçlar için de kullanılabilir. Ancak yaptırımların etkinliğine ilişkin tartışmaların odak noktası, yaptırım uygulayan devletin hedef alınan devletin davranışını değiştirme amacına ulaşmasını sağlayıp sağlayamadığı konusudur. Bununla beraber birçok görüşe göre yaptırımların temel kullanım amacının askeri güce bir alternatifi olması bakımından, bir yaptırımın başarılı olması demek yaptırımcı ülkenin askeri güce başvurmadan hedeflerine ulaşmasıdır (Morgan ve Schwebach, 1997: 29).

Bir yaptırımın başarısından söz etmek için hedef alınan devletin yaptırımlara karşı koymasının maliyeti, algılanan uyum maliyetlerinden daha büyük olmalıdır. Yaptırımların hedef ülkeye yönelik oluşturduğu siyasi, ekonomik ve diğer maliyetler, yaptırım uygulayan devletin taleplerine uymanın siyasi ve güvenlik maliyetlerinden daha büyük olmalıdır (Hufbauer vd., 2007: 50). Hedef alınan devlette yaptırımlardan kaynaklı maliyetlerin artması, hedef devletin verilen taleplere uyma olasılığını artırdığı fikri sıkça kabul edilmektedir. Bu görüşe göre ekonomik yaptırımlar, hedef alınan devlette siyasi seçkinleri ve onların destekçilerini ne kadar zayıflatırsa uygulanan yaptırımın da başarılı olma ihtimali o kadar fazla olacaktır (Lektzian ve Patterson, 2015: 47). Yaptırımların etkinliği konusuna şüpheyle yaklaşan görüşler, yaptırımların özellikle tek taraflı ve başka araçlarla desteklenmeden kullanıldığında, etkili bir dış politika aracı olup olmadığı konusunda tartışmaktadırlar. Bunun nedeni; hedef alınan rejimlerde nüfus yaptırımdan

zarar görmesine rağmen, rejimin kendisini bu sert etkiden yalıtabilme yeteneğidir (Hufbauer vd., 2007: 1).

Hedef alınan devletin istenilen değişiklikleri yapmayarak üstlendiği karşı çıkmanın maliyeti, algılanan uyum maliyetlerinden daha büyük olmalıdır. Yani, yaptırımların hedef devlete yönelik siyasi ve ekonomik maliyetleri, yaptırım uygulayan devletin yükümlülüklerine uymanın politik ve güvenlik maliyetlerinden daha büyük olması gerekmektedir (Maller, 2011: 30). Baldwin; her bir seçimin maliyeti olduğunu ifade etmektedir. Eğer ekonomik yaptırımların bir bedeli olmasaydı, zaten bunların kullanılıp kullanılmayacağına politikayla bir ilgisi olmayacaktır (Baldwin, 1999: 84). Sıfır maliyetli bir durumda her devlet elindeki imkanlarla bu aracı kullanmaya çalışacaktır ve artık yaptırımlar bir dış politika aracı olmaktan çıkacaktır. Çünkü dış politika araçları devletlerin her zaman değil, belli durumlarda uygun şartlarda kullanabileceği araçlardır (Baldwin, 1999: 85,86). O’Sullivan yaptırımların değerlendirilmesinde dört farklı kriter belirlemiştir. Bunlar; etki, verimlilik, fayda ve karşılaştırmalı faydadır. Etki, yaptırımların hedef alınan devlete verdiği salt siyasi ve ekonomik zarardır. Verimlilik, yaptırım uygulayan devletin hedeflerine ulaşma derecesidir. Fayda, hedeflere ulaşma derecesinden süreçte çıkan maliyetlerin çıkarılması ile elde edilen sonuçtur. Karşılaştırmalı fayda ise yaptırımların faydasının diğer politika seçenekleri ile karşılaştırıldığında çıkan sonuçları ifade etmektedir (O’Sullivan, 2003: 29).

Yaptırımlarda fayda maliyet analizi yapılırken, bir politika seçiminin belirlenmesinde yalnızca ekonomik yaptırımların kullanılmasının maliyet ve faydalarının değil, aynı zamanda alternatif politika seçeneklerinin kullanılmasının maliyet ve faydalarının da dikkate alınmasını gerekmektedir. Rasyonel politika yapıcıları şu sorulara cevap ararlar; “Uygulanacak araç hangi amaç ve hedeflere göre, hangi maliyetle ve diğerlerine kıyasla ne kadar etkili olacaktır?” (Baldwin, 1999: 85, 86). Bir yaptırımın fazla maliyet verse de diğer alternatif araçlarla karşılaştırıldığında en iyi seçenek olduğu sonucuna varılabilir. Bu durumda o yaptırımın yanlış bir politika tercihi olduğunu söylemek doğru bir tespit olmayacaktır. Uygulanan yaptırım tam olarak hedefini gerçekleştirmemiş olabilir ya da yaptırım uygulayan devlete beklenenden fazla maliyet çıkarmış olabilir. Ancak değiştirilmesi gerektiği düşünülen politika o devlet için kritik bir konumdaysa bu maliyetlere karşı gelinebilir. Ancak tam tersi bir durumda söz konusu olabilir. Yaptırımın getirdiği fayda, maliyetinin oldukça üstündedir fakat başka alternatif

politikalarla daha az maliyetle daha çok fayda elde edilebildiği hallerde o zaman karşılaştırmalı fayda açısından o yaptırımın değerlendirmesi olumsuz olacaktır. Örneğin, hedef alınan ülkeye uygulanacak bir ticaret kısıtlaması ile ona alternatif uygulanabilecek araçlar fayda, maliyet açısından karşılaştırılır ve ona göre yaptırımın uygun araç olup olmadığı, uygulama sonrası başarılı olup olmayacağı anlaşılır. Sadece yaptırım ve diğer araçlar arasında kıyaslama yapılarak değil; kendi içerisinde de yaptırımların kıyaslanması en doğru tespiti sağlayacaktır.

2.4. Yaptırımların Ölçülmesi ile İlgili Çeşitli Modeller: HES Modeli

Yaptırımların yukarıda geçen hususlar çerçevesinde değerlendirilmesi için çeşitli metotlar ortaya konulmuştur. Hufbauer ve diğerleri; “Economic Sanctions Reconsidered: History and Current Policy, for the Institute of International Economics” adlı çalışmalarında ekonomik yaptırımların etkinlik ölçümü ile ilgili o zamana kadarki en büyük çalışmalardan birine imza atmışlardır. Daha sonraları birçok yazar onların modelini ya doğrudan uygulayarak hipotezlerini test etmiş ya da kendi hipotezlerine göre modeli geliştirip kullanmışlardır. Yazarlar analizlerinde dış politika hedeflerine ulaşmak için yaptırımların kullanımına odaklanmışlardır. Onlar hem ekonomik yaptırımları diğer ekonomik araçlardan ayırmaya hem de dış politika hedeflerini diğer ekonomik hedeflerden ayırmaya özen gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Yazarlar ayrıca çalışmalarını sadece negatif yönlü ekonomik yaptırımlar üzerinden yapmışlardır. Yazarların yaptırımların etkinliğini hesaplamada kullandıkları ‘yaptırımın hedefleri’ konusunda çeşitli yöntemler izledikleri görülmektedir. Yaptırım uygulayan devletlerin politika hedefleri analiz edilirken, ilgili devletin açık ya da örtük olarak hedef alınan devletin siyasi davranışında aradığı değişiklikleri kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Yazarlar dış politika hedeflerini belirlerken, uygulayıcı ülkenin yetkililerinin, olayın gazeteciler ve tarihçilerinin değerlendirmeleriyle desteklenen kamuya açık açıklamalarını ele almışlardır. Yazarlar çoğu zaman yetkililerin, gerçek amaçları hakkında belirsiz bir şekilde konuştuklarını; bundan dolayı da birçok kez resmi olmayan değerlendirmelere güvenip veri olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir (Hufbauer vd., 2007: 3).

HES; dört puanlık bir ölçek kullanarak ‘dört’ başarılı ve ‘bir’ başarısız olarak belirlemiştir. Yazarlar yaptırımları iki farklı 4 puanlık ölçekle değerlendirmişlerdir. İlk olarak yaptırımı uygulayan devletin hedefleri değerlendirilirken, ikinci olarak bu hedefe

ulaşma yolunda yaptırımların ne kadar etkili olduğunu değerlendirilir. İkinci durumda skala 4 puan arasında; ‘hiç katkısı yok-tamamen yaptırımlarla’ arasında değerler almaktadır. Daha sonra ise yazarlar bu iki değerlendirmeden aldıkları sonuçları birbiri ile çarparak ekonomik yaptırımların sonuç üzerinde gerçekte ne kadar etkisi olduğunu belirlerler. Başarı değişkenleri nihai olarak 4 değer arasında çarpılarak bulunduğu için; 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 12 ve 16 değerlerini alacaktır. Yazarlar bir yaptırımın başarılı kabul edilmesi için çıkan bu değerın 9’un üzerinde olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Hufbauer vd. bir ekonomik yaptırım başarısını değerlendirirken, yaptırımı uygulayan ülkenin perspektifinden bakıldığında istenilen politika sonucunun gerçekte ne ölçüde elde edildiği ve bu duruma yaptırımların yaptığı katkıya bakmışlardır. Bir yaptırım politikasının yazarlara göre dört farklı olası sonucu vardır. Bunlar; başarısız sonuç, belirsiz ama muhtemel olumlu sonuç, kısmen olumlu sonuç, tamamen başarılı sonuçtur. Aynı şekilde yaptırımların bu başarıya katkısı da olumsuz katkı, çok az veya hiç, önemli katkı, belirleyici katkı olarak dört skalaya ayrılmıştır (Hufbauer vd., 2007: 49, 50).

Başarının tanımı; ‘gönderen ülke tarafından istenilen politika sonucunun gerçekte ne dereceye kadar elde edildiği’ olarak tanımlanmıştır. HES; vakaları yaptırım uygulayan ülkenin taleplerine göre dört farklı kategoriye ayırmıştır. Bunlar; hedefin dış politikasında mütevazı değişiklikler, hedefin dış politikasındaki büyük değişiklikler, hedef ülkenin rejiminde bir değişiklik, askeri faaliyetlerin kesilmesidir. Yazarlar daha küçük bir talep olarak dış politikada mütevazı değişikliklere talep puanı olarak 1 kodlaması verirlerken; diğer kategoriler 2 ile kodlanmıştır. Hedef devletin verdiği taviz boyutu ise başarı kodlaması ile talep boyutunun çarpılması ile elde edilmektedir. Çarpma işlemindeki değişkenlik özelliği dikkate alındığı zaman; yaptırımda küçük bir talebe büyük bir tavizin, büyük bir talebe küçük bir tavizin eşit olduğu sonucu ortaya çıkacaktır.

HES hesaplamalarına daha sonra yaptırım sonrası kesintiye uğramış ticaretin arz ve talebinin fiyat esnekliklerini tahmin ederek devam eder. HES daha sonra maliyeti hesaplamak için bu sayıyı hedef devletin GSMH’sine bölmektedir. HES, üçüncü ülkelerin yaptırımı etkisini de maliyet hesaplamalarına dahil etmiştir. Örneğin, bir yaptırımı uğrayan devlet yaklaşık 10k’lık bir maliyete maruz kaldığı zaman üçüncü bir ülke o ülkeye 5k’lık bir yardım yaptığında hedef ülkenin maliyeti 5k’ya düşer. HES yaptırımcı ülkenin maliyetlerini hesaplarken gönderici ülkenin herhangi bir masrafı yoksa 1 kod, gönderici ülkenin önemli ekonomik kayıplara uğraması durumunda ise 4’e kadar değişen bir sıra ölçüsü kullanmaktadır. Örneğin, bir dış yardımın kesilmesi yoluyla yaptırım

uygulandığında 1 puan alacakken; kendisi için önemli bir ticari malın ithalatına kısıtlama getirdiği zaman bu puan çok daha yüksek olacaktır. Bir diğer analiz ise yaptırımcı ülke ile hedef alınan ülke arasındaki ilişkilerin durumudur. Düşmanca bir ilişki ile dostça ilişkisi 1 ile 3 puan arasında kodlanmaktadır. HES ülkelerin iç politika ve durumlarının yaptırımlara etkisini de kodlamıştır. Yazarlar; hedef alınan ülkenin siyasi istikrarı ve ekonomik sağlığına ilişkin ölçümü puanlamaktadır. Hedef devletin rejimi problemliyse 1 değerini, rejim önemli sorunlarla karşı karşıyaysa 2 değerini ve rejim güçlü ve istikrarlıysa 3 değerini almaktadır. HES, yaptırımcı ülkenin aldığı uluslararası desteğin ve işbirliğinin de dört kategorili bir ölçüsünü kullanır ve daha yüksek bir sayı (4) daha fazla işbirliğini yansıtmaktadır (Drezner, 1999: 102-114).

Yazarların bazı değişken ve onları kodlamaları şu şekildedir;

Tablo 2.1. HES Yaptırım Değerlendirme Kodlaması (Verilen Tavizin Değerlendirmesi)¹⁴

Verilen Tavizin Boyutu	HES Puanlaması
Taviz yok	0
Küçük talepler, küçük tavizler	1
Büyük talepler, küçük tavizler veya Küçük talepler, büyük tavizler	2
Küçük talepler, tam tavizler veya Büyük talepler, büyük tavizler	3
Büyük talepler, tam tavizler	4

Tablo 2.2. HES Yaptırım Değerlendirmesi Kodlaması (Önceki İlişkiler)

Yaptırımcı ve Hedef Ülke Arasındaki İlişki	HES Puanlaması
Düşmanca ilişki	1
Nötr ilişki	2
Samimi ilişki	3

Tablo 2.3. HES Yaptırım Değerlendirme Kodlaması (Yaptırımcının Maliyeti)

Yaptırımların Gönderen Ülkeye Fayda/Maliyeti	HES Puanlaması
Net fayda	1
Minimum veya masrafsız	2

¹⁴ Grafikteki veriler; Drezner'in değerlendirmelerinden elde edilen veriler ışığında hazırlanmıştır.

Küçük maliyetler	3
Önemli maliyetler	4

Yazarlar yukarıdaki gibi değişkenleri; “istatistiksel testlerde kullanılan bağımlı ve açıklayıcı değişkenler” olarak tanımlamıştır. Yazarlar daha sonra aşağıdaki gibi değişkenleri ise “istatistiksel testlerde kullanılan kontrol değişkenleri” olarak belirlemişlerdir;

Tablo 2.4. HES Yaptırım Değerlendirme Kodlaması (Hedef Ülkenin İç Yapısı)

Hedef Rejimin Zorlama Girişiminden Önceki Genel Ekonomik Sağlığı ve Siyasi İstikrarı	HES Puanlaması
Sıkıntılı politik ekonomi	1
Önemli sorunları olan politik ekonomi	2
Güçlü ve istikrarlı politik ekonomi	3

Tablo 2.5. HES Yaptırım Değerlendirme Kodlaması (Yaptırımda Uluslararası İşbirliği)

Yaptırımların Uygulanmasında Gönderici Ülke Tarafından Elde Edilen Uluslararası İşbirliği	HES Puanlaması
İşbirliği yok	1
Küçük işbirliği	2
Ortalama işbirliği	3
Önemli işbirliği	4

Bu tür benzer kodlamaların eşliğinde yazarlar elde ettikleri verileri analiz etmişler ve “gönderenin fırsat maliyetlerinin olağan ölçüsü”, “gönderenin fırsat maliyetlerinin ana ölçüsü”, “hedefin fırsat maliyetleri”, “tavizler boyutu” gibi sonuçları elde etmişlerdir. Burada en dikkat çekici nokta HES kodlamalarının uluslararası işbirliğini diğer birçok yazarın aksine taviz verdirme konusunda negatif etki yaptığını düşünmesidir. Yazarların incelediği vakalarda tek taraflı yaptırımların en azından kısmen başarılı olma olasılığı; büyük bir koalisyonla çok taraflı yaptırımlardan daha fazla çıkmıştır (Drury, 2005: 48). Ancak bu durum diğer değişkenlere bağlı olarak değişmektedir. Birçok yazar bunun tersine çok taraflı yaptırımların gönderen ülkenin maliyetini önemli ölçüde azaltacağını aksine hedef ülkeye ekstra maliyet yükleyeceğine inanmaktadır.

Yazarlar birçok vakayı bu tür değişkenler üzerinden analiz ederek, yaptırımların etkinliği konusunda sonuca varmaya çalışmışlardır. Örneğin; yazarlar Türkiye'nin 1998-1999 yıllarında PKK terör örgütü liderinin iade edilmesi ile ilgili İtalya'ya uyguladığı yaptırımlarda politik değişkenleri şu şekilde analiz etmişlerdir;

Tablo 2.6. Türkiye'nin 1998-1999 İtalya Yaptırımları: Hedef Ülke Politikalarında Mütevazı Değişiklikler İçeren Durumlar: Politik Değişkenler¹⁵

Gönderen Ülke	Hedef Ülke	Politika Sonucu	Yaptırımın Katkısı	Başarı Puanı	Gönderen ile Uluslararası İşbirliği
Türkiye	İtalya	3	3	9	1
Hedef ile Uluslararası İşbirliği	Yaptırımın Süresi	Önceki İlişkiler	Hedefin Rejimi	Önceki Siyasi İstikrar	Yaptırım Sırasında Siyasi İstikrar
-	1	3	3	0,0	0,0

Yazarlar aynı vakada ekonomik değişkenleri ise şu şekilde analiz etmişlerdir;

Tablo 2.7. Türkiye'nin 1998-1999 İtalya Yaptırımları: Hedef Ülke Politikalarında Mütevazı Değişiklikler İçeren Durumlar: Ekonomik Değişkenler¹⁶

Gönderen Ülke	Hedef Ülke	Başarı Puanı ¹⁷	Hedefe Maliyet	GSMH olarak maliyet (%)	Kişi Başına Düşen Maliyet
Türkiye	İtalya	9	-	-	-
Ticaret Bağlantısı	GSMH Oranı	Health ve İstikrar	Gönderene Maliyet	GSYİH Büyüme Oranı	Enflasyon Oranı
1,4	0,2	3	2	1,5	3,7

¹⁵ Veriler için bkz: Hufbauer vd., 2007, ss. 75-87.

¹⁶ Veriler için bkz: Hufbauer vd., 2007, ss. 113-124.

¹⁷ Başarı puanını yazarlar, politik değişkenlerde tespit ettikleri şekilde belirtmişlerdir.

Yaptırımların politika sonucunu belirlerken yazarlar, gönderen ülkenin amaçladığı hedeflere ne kadar ulaştığına bakmaktadır. Bu kapsamda; 1 puan başarısız sonuç; 2 puan belirsiz ama muhtemelen olumlu sonuç; 3 puan olumlu sonuç ve 4 puan kesin başarılı sonuç olarak belirlenmiştir. Yazarlar analizleri sonucunda burada 3 puan yani ‘olumlu sonuç’ değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Nitekim; İtalya’nın yaklaşık 1,2 milyar dolar ekonomik kayba uğradığı süreçte, daha önce Rusya ve Yunanistan gibi ülkelerde iltica talebi reddedilen terör örgütü lideri Öcalan sahte bir pasaportla İtalya’nın başkenti Roma’ya gitmiş ve İtalyan yetkililer Öcalan’ı bir villaya yerleştirmiştir. Bu durum Türkiye’de infial oluşturmuş, Türkiye tarafından resmi olarak iadesi istenmiştir.¹⁸ Bu vakada terörist başının doğrudan iadesi gerçekleşmese de ülkeden ayrılmaya zorlanmış ve bu da yakalanması sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Bundan dolayı muhtemelen yazarlar 3 puan yani olumlu sonuç analizinde bulunmuşlardır.

Yazarlar yine yaptırımların ulaşılan politika başarısına katkısını aynı şekilde 4 ayrı puanlama ile değerlendirmişlerdir. 1 puan olumsuz katkı; 2 puan küçük katkı; 3 puan önemli katkı ve 4 puan net belirleyici katkı olmuştur. Yazarlar yine 3 puan yani ‘önemli katkı’ analizinde bulunmuşlardır. Bu dönemde gerek devlet nezdinde yaptırımlar gerekse halk tarafından İtalyan mallarına uygulanan ambargolar sonucunda İtalya ekonomik alanda önemli bir zarara uğramış, ülkenin Türkiye’ye olan ithalatı 1,2 milyar dolar azalma göstermiştir.¹⁹ Nitekim yazarlara göre uygulanan yaptırımlar, İtalya’nın kararında 3 puanlık etkide bulunmuştur. Bu tespitlerinden sonra yazarlar, başarı puanını tespit etmek için iki veriyi birbiri ile çarpmış ve 9 puan sonucuna varmışlardır. Yazarlara göre 9 puan üzeri başarılı bir yaptırım kabul edildiği için bu yaptırım aldığı bu puanla başarılı kabul edilmektedir. Yazarlar bu yaptırımdaki politik değişkenlerden uluslararası işbirliğine herhangi bir işbirliği olmadığı için 1 puan, süre için ise bir yıllık süreyi baz almışlardır. Nitekim yazarlar ancak bir yıl ve fazla süren yaptırımları analiz etmişlerdir. Yazarlar bir diğer politik değişken olan ‘önceki politik ilişkiler’ için en yüksek puan olan 3 yani ‘samimi’ değerlendirmesini yaparlarken; yine hedef rejimin rejim türüne demokratik bir yönetim olduğu için en yüksek puan olan 3 puanı vermişlerdir. Yazarlar; önceki siyasi istikrar değişkenini belirlerken yaptırımların uygulanmasından önceki 10 yıl içinde hedef alınan devletin rejim değişikliklerinin sayısına bakmaktadırlar. 1’den 0’a kadar olan

¹⁸ Bkz: Reha Erus, “Öcalan’ı Clinton istedi vermedik”, Hürriyet, 15/05/2013, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ocalan-i-clinton-istedi-vermedik-23285280>, Erişim Tarihi: 16/02/2022.

¹⁹ Bkz: “İstersek canlarımızı acitabiliriz”, Vatan, 12/10/2006, <https://www.gazetevatan.com/ekonomi/istersek-canlarimizi-acitabiliriz-89989>; Erişim Tarihi: 16/02/2022.

değerler, gözlemlenen değişikliklerin sayısı 10'a bölünerek bulunmaktadır. Bu süreçte İtalya'da rejim değişikliği gözlenmediği için burada 0,0 puan ortaya çıkmıştır. Yine yazarlar; yaptırım sırasındaki siyasi istikrarı, yaptırımlar yürürlükteyken rejim değişikliklerinin sayısını ölçerek bulmaktadırlar. 1'den 0'a kadar olan değerler, gözlemlenen değişikliklerin sayısının yaptırımların uygulandığı yıllara bölünmesiyle bulunmaktadır. Burada da yine değer İtalya özelinde 0,0 olarak bulunmuştur. Burada dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta; yaptırım sırasında Türkiye'nin İtalya'nın ihracatının sadece %2'sini ve ithalatının ise %1'inden azını oluşturuyor olmasıdır (Hufbauer vd., 2007: 90). Daha önce de belirtildiği gibi iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler yaptırımın etkinliğini belirleyen önemli bir faktördür. Bununla beraber tek değişken değildir. Bu vakada özellikle talebe konu olan hususun, fayda/maliyet analizi yapan İtalya'nın kolayca faydasından vazgeçebileceği bir durum olmasından dolayı İtalya az da olsa yaptırımın maliyetine katlanmamayı seçmiştir.

Yazarlar ekonomik değişkenlerden ticaret bağlantısını; hedef alınan ülkenin toplam ihracatının gönderici ülkeye oranı ve yine hedef alınan ülkenin toplam ithalatının gönderici ülkeden ithalatına oranı ile hesaplamaktadırlar. GSMH oranı ise gönderici ülkenin GSMH'sının hedef ülkenin GSMH'sına oranı ile bulunmaktadır. Yazarlar 'health and stability' endeksini ise 1'den 3'e kadar ölçeklemiş, hedef alınan ülkenin genel ekonomik sağlığını ve siyasi istikrarını; 1 puan 'sıkıntılı'; 2 puan 'önemli sorunlar' ve 3 puan 'güçlü ve kararlı' olarak belirlemişlerdir. Gönderici ülke için maliyet ise daha önce belirtildiği gibi, 1 ile 4 puan arasında ölçeklenmiş, 1 puan 'gönderici için net kazanç'; 2 puan 'gönderici üzerinde çok az etki'; 3 puan 'gönderici için mütevazı refah kaybı' ve 4 puan 'gönderici için büyük kayıp' olarak tespit edilmiştir. Bunların dışındaki diğer ekonomik değişkenlerden; GSYİH büyüme oranını yazarlar yaptırımların başlamasından önceki 'beş' yılda GSYİH büyümesinin ortalama oranını baz alarak; enflasyon oranını ise yaptırımların başlamasından önceki 'üç' yıl boyunca ortalama enflasyon oranını baz alarak hesaplamışlardır (Hufbauer vd., 2007: 115).

Yazarlar, bir başka hedef sınıfında yer alan demokratikleşme ve rejim değişikliği talepleri için ise Avrupa Topluluğu ve daha sonra Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye uyguladığı yaptırımları incelemişlerdir. Yazarlar 1981-86 yılları arasında demokrasinin yeniden sağlanması adına Avrupa Topluluğu yaptırımları ile 1995 yılında insan haklarının geliştirilmesi ile ilgili Avrupa Birliği yaptırımlarını analiz etmişlerdir. Yazarlar bu talepler kapsamında şu şekilde bir tablo oluşturmuşlardır;

Tablo 2.8. 1981-1986 Avrupa Topluluğu Türkiye Yaptırımları (Politik Değişkenler)

Gönderen	Hedef Ülke	Politika Sonucu	Yaptırımın Katkısı	Başarı Puanı	Gönderen ile Uluslararası İşbirliği
Avrupa Topluluğu	Türkiye	3	2	6	2
Hedef ile Uluslararası İşbirliği	Yaptırımın Süresi	Önceki İlişkiler	Hedefin Rejimi	Önceki Siyasi İstikrar	Yaptırım Sırasında Siyasi İstikrar
-	5	3	2	0,2	0,2

Tablo 2.9. 1981-1986 Avrupa Topluluğu Türkiye Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler)

Gönderen Ülke	Hedef Ülke	Başarı Puanı ²⁰	Hedefe Maliyet	GSMH olarak maliyet (%)	Kişi Başına Düşen Maliyet
AT	Türkiye	6	96	0,2	2,06
Ticaret Bağlantısı	GSMH Oranı	Health ve İstikrar	Gönderene Maliyet	GSYİH Büyüme Oranı	Enflasyon Oranı
34	40	2	1	2,5	71,4

Tablo 2.10. 1995 Avrupa Birliği Türkiye Yaptırımları (Politik Değişkenler)

Gönderen Ülke	Hedef Ülke	Politika Sonucu	Yaptırımın Katkısı	Başarı Puanı	Gönderen ile Uluslararası İşbirliği
Avrupa Birliği	Türkiye	3	3	9	1
Hedef ile Uluslararası İşbirliği	Yaptırımın Süresi	Önceki İlişkiler	Hedefin Rejimi	Önceki Siyasi İstikrar	Yaptırım Sırasında Siyasi İstikrar
-	1	3	3	0,0	0,0

²⁰ Başarı puanını yazarlar, politik değişkenlerde tespit ettikleri şekilde belirtmişlerdir.

Tablo 2.11. 1995 Avrupa Birliği Türkiye Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler)

Gönderen Ülke	Hedef Ülke	Başarı Puanı ²¹	Hedefe Maliyet	GSMH olarak maliyet (%)	Kişi Başına Düşen Maliyet
AB	Türkiye	9	-	-	-
Ticaret Bağlantısı	GSMH Oranı	Health ve İstikrar	Gönderene Maliyet	GSYİH Büyüme Oranı	Enflasyon Oranı
53	49	2	2	3,7	80,8

Bu yaptırımlardan yazarlara göre 1981-86 yaptırımları 9 puanın altında kalarak başarısız olurken; 1995 yaptırımları ise 9 puanla başarı ile sonuçlanmıştır.²²

Bir başka talep sınıfı olan “askeri maceraların kesintiye uğramasını içeren durumlar (büyük savaşlar hariç)” için ise yazarlar ABD’nin Türkiye’ye 1974-1978 yılları arasında uyguladığı yaptırımları ele almışlardır. Yazarlar şu şekilde bir tablo oluşturmuşlardır;

Tablo 2.12. ABD Türkiye 1974 Yaptırımları (Politik Değişkenler)

Gönderen	Hedef Ülke	Politika Sonucu	Yaptırımın Katkısı	Başarı Puanı	Gönderen ile Uluslararası İşbirliği
ABD	Türkiye	1	1	1	1
Hedef ile Uluslararası İşbirliği	Yaptırımın Süresi	Önceki İlişkiler	Hedefin Rejimi	Önceki Siyasi İstikrar	Yaptırım Sırasında Siyasi İstikrar
-	4	3	3	0,2	0,0

²¹ Başarı puanını yazarlar, politik değişkenlerde tespit ettikleri şekilde belirtmişlerdir.

²² Bu duruma yol açan sebepler ve yazarları değişkenlerde bu sonuca iten nedenler tezin sonraki bölümünde detaylı bir şekilde bayrak altında toplanma etkisi ile beraber ele alınacaktır.

Tablo 2.13. ABD Türkiye 1974 Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler)

Gönderen Ülke	Hedef Ülke	Başarı Puanı²³	Hedefe Maliyet	GSMH olarak maliyet (%)	Kişi Başına Düşen Maliyet
ABD	Türkiye	1	77	0,2	1,92
Ticaret Bağlantısı	GSMH Oranı	Health ve İstikrar	Gönderene Maliyet	GSYİH Büyüme Oranı	Enflasyon Oranı
12	42	2	1	4,7	14,3

ABD'nin bu yaptırımlarının başarı puanı 1 olmuştur. Bayrak etrafında toplanma unsurunun çok net bir şekilde yaşandığı bu yaptırım ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Yazarların askeri harekâtı durdurma talebi ilgili yaptırımlardan inceledikleri 19 vakadan sadece 2 tanesi 1 puan ile en başarısız yaptırım sonucunu almıştır.²⁴ Yine yazarların incelediği demokratikleşme ve rejim değişikliğinde 4, mütevazı taleplerde ise sadece 1 yaptırım vakası 1 puanla en başarısız yaptırım sınıfına girmiştir.

Yazarlar politik değişkenler çerçevesinde ayrıca; “askeri potansiyelin bozulmasını içeren davalar (büyük savaşlar dahil)” ve “hedef alınan ülke politikalarındaki diğer büyük değişiklikleri içeren davalar (toprak teslimi dahil)” taleplerini içeren yaptırımları ele almışlardır. Bu talepler içerisinde Türkiye ve Azerbaycan'ın 1989 yılından itibaren Ermenistan'a uyguladığı yaptırımlar da yer almaktadır. Yazarlar şu şekilde bir tablo oluşturmuşlardır;

²³ Başarı puanını yazarlar, politik değişkenlerde tespit ettikleri şekilde belirtmişlerdir.

²⁴ Bir diğeri ise ABD'nin 1940'ta Japonya'ya uyguladığı yaptırımlardır.

Tablo 2.14. Türkiye-Azerbaycan Ermenistan Karabağ Yaptırımları (Politik Değişkenler)

Hedef ile Uluslararası İşbirliği	Yaptırımın Süresi	Önceki İlişkiler	Hedefin Rejimi	Önceki Siyasi İstikrar	Yaptırım Sırasında Siyasi İstikrar	Eşlik Eden Politikalar
A	17+	2	3	0,2	0,2	R, Q
Gönderen	Hedef Ülke	Politika Sonucu	Yaptırımın Katkısı	Başarı Puanı	Gönderen ile Uluslararası İşbirliği	
Türkiye-Azerbaycan	Ermenistan	1	2	2	2	

Tablo 2.15. Türkiye-Azerbaycan Ermenistan Karabağ Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler)

Gönderen Ülke	Hedef Ülke	Başarı Puanı ²⁵	Hedefe Maliyet	GSMH olarak maliyet (%)	Kişi Başına Düşen Maliyet
Türkiye-Azerbaycan	Ermenistan	2	710	4	216,46
Ticaret Bağlantısı	GSMH Oranı	Health ve İstikrar	Gönderene Maliyet	GSYİH Büyüme Oranı	Enflasyon Oranı
-	9	1	2	-	-

Bu yaptırımlarda önceki tablolardan farkı olarak eşlik eden operasyonlar sütunu dikkat çekmektedir. Yazarlar yaptırımlara eşlik eden politikaları üç farklı sınıfa ayırmışlardır. Bunlar; “Örtülü eylem (J)”; “Yarı askeri operasyonlar (Q)” ve “Düzenli askeri eylem (R)” olmuştur. Bu vakada Türkiye-Azerbaycan yaptırımlarına eşlik eden politikalar, düzenli askeri eylem ve yarı askeri operasyonlar olmuştur. Yazarlara göre bunlar yaptırımın etkinliği artırabilecek yardımcı politiklardır. Ancak bu vakada yaptırımların 2 puanla başarısız olduğu görülmektedir. Hedef ülkeye desteği ifade eden A ile gösterilen ifade ise başka bir ülke (genellikle büyük bir güç) hedef ülkeye önemli

²⁵ Başarı puanını yazarlar, politik değişkenlerde tespit ettikleri şekilde belirtmişlerdir.

ekonomik veya askeri yardım sağladığında tabloya konulmaktadır. Burada sadece yaptırımlara konu olan malların aktarılması yardım kapsamında ele alınmamaktadır ve daha büyük bir destek beklenmektedir. Bu yaptırımda bu uluslararası destek ve önceki ilişkilerin durumu yaptırımların istenilen sonuca varılmamasında önemli bir etken olmuştur.

Yazarlar; ekonomik değişkenleri hesaplarken ise çeşitli parametreler kullanmışlardır. Hedef ekonomideki refah kaybını hesaplamak için yazarlar belirli bir olay bağlamında uygulanması gereken yaptırım katsayısını oluştururken kendi yargılarını kullanmışlardır. Yazarlar bu yargılara ulaşırken nelere dikkat ettiklerini eserlerinde çeşitli örneklerle belirtmişlerdir. Örneğin, AB ile büyük üyeleri Fransa ve Almanya'nın Togo yaptırımlarını ele alan yazarlar kesilen mali yardımları hesaplayıp yıllık yardım kaybını 63 milyon dolar olarak tespit etmiş ve yardımın 117 milyondan 54 milyona düştüğünü hesaplamışlardır. Daha sonra elde ettikleri bu sonucu kendi oluşturdukları %90'lık yaptırım katsayısı ile çarpmışlardır. Sonuç olarak, Togo GSYİH'sının %3'ünden fazlasına eşit olan yaptırımların Togo'ya ortalama yıllık maliyetini hesaplamışlardır (Hufbauer vd., 2007: 101,102, 104). Yazarlar görüldüğü üzere yaptırımlar üzerine bazı veriler için çeşitli formüller kullanırken bazen de net bir ekonomik maliyet formülü kullanmamakta, hedef alınan ülkedeki mali ve ticari verilerdeki yaptırımlar sonucu oluşan değişimler üzerine analizlerini yapmaktadırlar. GSMH ve GSYİH verileri gerek bu yazarların gerekse diğer yaptırım çalışmalarında bulunan yazarların, ihracat/ithalat verileri ile beraber en çok analiz ettikleri verileri oluşturmaktadır. Bununla beraber yazarlar farklı seviyelerdeki yaptırımların ikili mal ticareti üzerindeki etkisini değerlendirmek için Andrew Rose tarafından tasarlanan 'gravity' modelini kendilerine uyarlamışlardır (Hufbauer vd., 2007: 111,112).

Hufbauer vd. yaptırım tehdidi vakalarına eserlerinde yer vermişlerdir. Yazarlar, uygulama aşamasına geçmeyen 11 yaptırım tehdidi vakasını incelemişlerdir. Yazarlar inceledikleri vakaların daha çok mütevazı hedeflere yönelik olduğunu ve 11 vakadan 9'unun başarı ile sonuçlandığını tespit etmişlerdir. Bu tür vakalarda önemli olan nokta, yaptırımın başlamamış olması ve başarısız dahi olsa uygulama aşamasına geçmemiş olmasıdır. Örneğin, yazarların incelediği Doğu Almanya yaptırımlarında; Batılı müttefikler, Berlin Duvarı'nın inşasının ardından Doğu Almanya'ya yaptırım tehdidinde bulunmuşlar ancak Doğu Almanya talepleri karşılamamasına rağmen bu yaptırım tehdidi

hiçbir zaman uygulama aşamasına geçmemiştir. Ancak yazarlar nezdinde bu vaka da bir yaptırım vakası olmuştur (Hufbauer vd., 2007: 106-108).

Drezner de bu kodlamalara ve değişkenleri kendi modeline uyarlamış; taviz boyutu belirleyicileri gibi unsurları ölçmek için sıralı probit tahminlerini kullanmıştır. Sıralı-probit modelleri, sadece sıralı bir değişken olarak gözlemlenebilen ve sürekli bir altta yatan taviz boyutu metriği olduğunu varsaymaktadır. Sürekli ölçü bağımsız değişkenler tarafından belirlenmektedir. Sıralı-probit tekniği ile yazar iki parametre kümesinin maksimum olabilirlik tahminlerini üretmiş; bağımsız değişkenlerin katsayıları ve gözlemlenen bağımlı değişkenlerin bir kategoriden diğerine atlamasına neden olan gözlemlenmeyen ölçümün eşik değerlerini ölçmüştür (Drezner, 1999: 121,122).

Yaptırımların etkinliğini etkileyen çeşitli değişkenler mevcuttur. Bu değişkenler hem iç ve dış politik değişkenler hem de iç ve dış ekonomik değişkenlerden oluşmaktadır. Hem ekonomik olarak zayıf hem de siyasi koşulları olumsuz olan bir ülkenin yaptırımların etkilerine karşı daha savunmasız kalacağı bir gerçektir (Hufbauer vd., 2007: 99).

2.5. Yaptırımların Etkinliğini Belirleyen Temel Değişkenler

Bu bölümde yaptırımların etkinliğini yani bir yaptırımın başarılı ya da başarısız olmasını etkileyen temel bazı değişkenler ele alınacaktır. Bu değişkenler bazen doğrudan bazen de diğer değişkenleri etkileyerek dolaylı olarak yaptırımların etkinliğini belirlemektedir.

2.5.1.Hedef alınan devletin ekonomik özellikleri ve yaptırımın etkinliği ilişkisi

Yaptırımlarda hedef alınan ülkenin dış ticaret yapısı yaptırımların etkinliği bakımından iki türlü etki yapabilmektedir. Bunlardan birisi yaptırıma uğrayan ülkede çok fazla aktörün getirilen kısıtlamalardan etkilenmesidir. Yaptırımlar özellikle dış ticarete açık bir ülkede fazla miktarda üreticilere veya kullanıcılara zarar vermektedir. Bu durumda hedef devlete olan baskının sayısı ve türünde artış beklenmektedir. Bu da hedef alınan ülkenin liderinin yaptırımları hızla sona erdirmek için gerekli adımları atmaya yönlendirebilmektedir. Ticarete kapalı bir ülkede ise yaptırımlar, kıt donanımına sahip faktörlerin sahiplerinin veya yoğun kullanıcı grubunun refahını azalttığından ilgili grupları bu yaptırımları sona erdirmek için harekete geçirebilmektedir (Lektzian ve

Patterson, 2015: 49). Bunun tersi bir durumda da dış ticarete çoklu bir sisteme sahip ülke yaptırıma maruz kaldığı zaman, bunu gelen kısıtlamalara karşı alternatiflere yönelerek çözmesi bakımından da yaptırım uygulayan devletin aleyhine bir durum oluşturabilmektedir.

Ekonomik yaptırımlarda finansal aktörlerin en çabuk ve fazla etkilenen aktörler olduğu görülmektedir. Bundan dolayı tüccarlar, yatırımcılar ve diğer ticari çıkarları olan aktörler ülkede önemli ve etkili bir konumda yer alıyorsa, o ülkenin yaptırımlara karşı daha savunmasız olması muhtemeldir (Wallensteen, 2000: 12). Yaptırım dost bir ülkeye uygulanacağı zaman hedef ülke genellikle yaptırımlara yanıt vermeden önce yaptırım uygulayan ülke ile olan genel ilişkilerinin önemini dikkate alacaktır. Eğer yatırımcı ülke hedef ülke ile ticarete önemli bir paya sahipse ki dost ülkeler arasında bu durum genellikle mevcuttur; hedef ülke için yaptırımlara direnmek daha zor olacaktır. Örneğin; Güney Kore ve Tayvan'ın 1970'lerin ortalarında nükleer yeniden işleme tesislerinin inşasından vazgeçmesine ABD baskısı ve bu ülke ile olan mevcut ilişkileri büyük rol oynamıştır (Hufbauer vd., 2007: 60).

Yaptırımı uygulayan devletle hedef alınan devlet arasındaki ticari ve ekonomik entegrasyonun durumu yaptırımların etkinliğini doğrudan etkileyebilecek bir faktördür. Örneğin, bir ihracat yaptırımında yaptırım uygulayan devletin kısıtlama yaptığı ürünler, hedef alınan ülkedeki talep katılığına göre nihai olarak bu ülkede maliyeti belirleyecektir (Eyler, 2007: 17). Ülkeler arasında giderek artan karşılıklı bağımlılık ve yaklaşan ekonomik, ticari ve yatırım ilişkileri ağır ekonomik yaptırımların başarısı yönünde negatif bir etki yaratmaktadır. Arz kaynaklarının çok çeşitli olması ve sermayenin hareketliliği; kısıtlanan mal ve hizmetlerin diğer tedarikçiler tarafından sağlanmasını kolaylaştırmaktadır (Smeets, 2018: 6). İki ülke arasında ekonomik açıdan bir tür bağımlılık ilişkisi olduğunda hedef ülkeler yatırımcı ülkelerle zaten güçlü ticari bağları olduğu için yaptırımlardan daha fazla etkilenerek, bu faydaları korumayı tercih edeceklerdir. Buna karşılık negatif yönlü bir yaptırımın, önceki ekonomik ilişkilerin zayıf olduğu bir ülkede etkili olma şansı daha zor olacaktır. Ancak, yatırımcı ülkeler için bu tür ilişkilerin zayıf olduğu ülkelere karşı pozitif yönlü yaptırım uygulamak oldukça makul bir seçenektir. Pozitif ekonomik yaptırımlar/teşvikler rakipler üzerinde negatif yaptırımlardan daha etkili olacaktır çünkü hedef ülke için yeni bir kaynak oluşmuş olacaktır. Zaten yardım alan bir yakın ülkeye tekrar yardımlar yoluyla teşviklerde bulunmak diğeri kadar etkili olmayacaktır (Drury, 2005: 9).

Yaptırıma uğrayan hedef ülkeler ekonomik bağımlılıklarını azaltabildikleri ölçüde yaptırımların maliyetinden kaçınabileceklerdir. Örneğin; ABD'nin Küba'ya yaptırım uygulamaya başladığı tarihlerde Küba'nın ticaretinin dörtte üçüne yakını ABD'yle gerçekleşmekteydi. Ancak yaptırımlarının uygulanmasından birkaç yıl sonra Küba bu ticaretin neredeyse tamamına yakını Sovyet bloğu ülkelerine yönlendirmeyi başarmıştır (Ngobil, 2018: 19). Bu şekilde yaptırımların etkinliğini kırmayı başarmıştır.

Bir ekonomik yaptırımın hedefe ulaşması yolunda şu şartları mümkün olduğunca taşıması gerekmektedir;

- Hedef alınan devlette yaptırımların maliyeti kendi GSMH'nin %2'sini aşmalı,
- Hedef alınan devletle yaptırım uygulayan devlet arasında GSMH'ler en az onda bir oranda olmalı,
- Hedef alınan devletle yaptırım uygulayan devlet arasında, hedef alınan devletin yaklaşık %25'ini oluşturacak şekilde yüksek bir ticaret bağı olmalı,
- Yaptırımlar hızlı ve azami sertlikle uygulanmalı,
- Yaptırımı uygulayan devlete, yaptırımların maliyeti düşük olmalı (Lopez ve Cortright, 2018: 8).

Hufbauer ve diğerlerinin yaptırımlarla ilgili yaptıkları geniş çalışmada 16 yaptırım vakası hariç tüm vakalarda, yaptırım uygulayan ülkenin ekonomisi hedef alınan ülkenin ekonomisinden daha büyük olmuştur. Gönderici ülkelerin GSMH'si, yazarların inceledikleri vakaların %80'inde hedef ülkenin GSMH'sinden 10 kat daha fazladır (Hufbauer vd., 2007: 89). Son maddede belirtildiği gibi yaptırımı uygulayan devlet için maliyetlerin durumu oldukça önemli bir konudur. Örneğin; Hufbauer, Elliott, Cyrus ve Winston'un (1997) yaptıkları bir ABD analizinde; 1995'te ABD tarafından uygulanan yaptırımların, ABD'nin ihracatını 26 tane hedef alınan ülkeye karşı 15 milyar ile 19 milyar dolar arasında azalttığını tespit edilmiştir. ABD bu yüksek maliyeti indirmek için diğer pazarlara yapılan ihracatta dengeleyici bir artış sağlamaya çalışmıştır (Hufbauer vd., 1997).

Yaptırımlarda dikkat çekilmesi gereken nokta, bu yaptırımların uygulanmasının belirli politik nedenleri olduğudur. Bu politik amaçlara ulaşıldığı zaman nitekim bu yaptırımlar kaldırılacaktır. Uluslararası silah denetimleri (Irak), demokratik yönetime geri dönüş (Haiti), insan hakları ihlali (Rodezya) vb. sebeplerle ülkelerin ekonomileri üzerine yaptırımlar uygulanmaktadır. Bunların tümü politik taleplerdir. Yapılan

ekonomik yaptırımların ekonomik etkileri kendi başına amaç değil, amaçlara ulaşmak için araçtır. Yaptırımın başarısı, hedef alınan ülkenin ekonomisinin altüst olması değildir. Başarı, bu altüst oluşlarla hedeflenen politika değişikliklerine ulaşmaktadır (Wallenstein, 2000: 6).

Yaptırımların hedef alınan ülkeye mutlak maliyeti, kendi ekonomik güç ve potansiyeli ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin; sayısal olarak aynı maliyetlerde Çin'e uygulanan bir yaptırımın mutlak maliyeti ile daha zayıf bir ekonomiye sahip Suriye'ye uygulanan bir yaptırımın mutlak maliyetinin aynı olması mümkün değildir. Hufbauer vd. yaptırımlarda mutlak maliyeti hesaplarken, maliyet rakamlarını hedef alınan ülkenin GSMH'sı ile ilişkilendirmişlerdir (Hufbauer vd., 2007: 62). Ekonomik olarak güçlü olan ülkelere, diğer ülkeler yaptırım yapmaktan çoğu zaman sakınmaktadır. Devletler, gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere karşı yaptırımları kullanmayı daha çok tercih etmektedirler. Bunun en büyük sebebi, gönderici ülkenin kendisine yakın bir güce karşı daha zayıfa oranla yaptırımlarda başarıya ulaşmama ihtimalini görmesiyle ilgilidir. Drury'nin tespitlerine göre ABD zengin ülkelere karşı daha az yaptırım uygulamayı tercih etmiştir. Yazara göre, daha zayıf hedefler ABD'nin uygulayacağı ekonomik baskıya daha az dayanabilirler ve bu nedenle daha çekici hedefleri oluşturmuşlardır. Bunun dışında zengin bir hedefe karşı fazla yaptırım uygulanmamasında, ABD iş dünyası için daha fazla maliyet getirecek olması da bir sebeptir (Drury, 2005: 113,114).

Tek taraflı veya çok taraflı olup evrensel olmayan yaptırımlarda üçüncü ülkeler ve bunların ticari aktörleri farklı şekillerde etkilenirler. Üçüncü ülkeler, yaptırımların uygulanması sonucunda yeni bir işbirliği imkanı bulabilirler. Yaptırım politikasının başarısını olumsuz etkileyecek şekilde, yaptırım uygulanan ülke için hem piyasa alanında hem de finansal kaynaklarda bir alternatif oluşturma potansiyeline sahiptirler (Nureev ve Busygin, 2016: 13). Yaptırıma uğrayan ülkeyle ticareti olan diğer devletler ve şirketler, bu pazarda oluşan yeni boşluklardan yararlanma yolunu seçip daha yüksek fiyatlardan işlem yapma fırsatını yakalayabilirler. Bu da tek taraflı yaptırımların etkinliği açısından önemli bir dezavantajlı durum oluşturabilmektedir. Bunun önüne geçmek için yaptırım uygulayan devletler çeşitli önlemler alma yoluna gitmektedir. Örneğin; ABD yaptırım uyguladığı ülkelere yardım ve yataklık eden ülkeleri cezalandırıcı yasalara sahiptir (Eyler, 2007: 4). Bu durumda üçüncü ülkeler kendi fayda/maliyet hesaplarını yapacaklardır. Yaptırım uygulayan ülkenin kurallarına uymamanın kendilerine getireceği

ceza maliyeti ile, yaptırıma uğrayan ülke ile girdiği ticaret ve siyasi ilişkilerden elde edeceği faydayı karşılaştırarak karar vermelilerdir.

Bununla beraber, yaptırımlar sadece hedef alınan devletin hükümetine değil aynı zamanda iş sözleşmelerinin kaybedilmesi ve ticaretin azalması/kesilmesi yoluyla ülkede faaliyet gösteren uluslararası şirketlere de ekonomik maliyetler getirecektir (Smeets, 2018: 7). Bu durumda yaptırımların durdurulması için bu tür aktörler yaptırım uygulayan ülkeye yaptırımları durdurması için, hedef ülkeye de yaptırıma konu olan istenilen politika değişikliğini yapması için baskı uygulayacaklardır.

2.5.2. Hedef alınan devlet / yaptırım uygulayan devletin ekonomi dışı ilişkileri ve yaptırımın etkinliği ilişkisi

Yaptırımı uygulayan ülke ile hedef alınan ülke arasında gerek tarihsel gerek kültürel gerekse siyasal açıdan bir yakınlık varsa, uygulanan yaptırımlar iki taraf için de daha fazla maliyet getirecektir (Eland, 2018: 35). Bu durumda bu yakınlığın hangi taraf için daha önemli olduğu, yaptırımın başarısını etkileyecek bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaptırım uygulayan devlet zaten yaptırım kararı alarak bu maliyete girmeyi kabullenmiştir. Ancak hedef devlet için bu dostluğun bozulmasının ortaya çıkaracağı maliyetin iyi hesaplanması gerekecektir.

Devletler, algıladıkları tehditlere karşı denge oluşturmaya yöneldikleri için müttefiklerinden ziyade düşmanlarla gelecekte daha fazla çatışma olacağını tahmin ederler ve ona göre politikalar izlerler. İki ülke birbirine siyasi ve güvenlik gibi unsurlar bakımından yakın oldukça etkileşimleri de o kadar az sıfır toplamlı bir oyun gibi görünecektir (Drezner, 1999: 53). Özellikle Soğuk Savaş döneminde başta ABD ve SSCB olmak üzere devletlerin sık sık 'dengeleme yardımları' yaptığı görülmektedir. SSCB'nin yaptırım uyguladığı bir devlete ABD destek sağlayarak bu yaptırımların olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya çalışırken, benzer şekilde SSCB de ABD yaptırımlarına karşı bu ülkelere destek vermektedir. Örneğin; Küba'ya uygulanan ABD yaptırımlarının olumsuz etkilerinden bu ülke büyük oranda SSCB desteği ile kurtulmuştur. Dengeleme yardımının sağlanması bir yaptırımın başarısını her zaman doğrudan etkilemese de genelde başarıyı olumsuz etkileyen bir faktördür. Bununla beraber yokluğu durumunda da kesin bir başarı/başarısızlıktan bahsetmek doğru olmayacaktır. Diğer faktörler, özellikle de hedefin alınan devletin politik ve ekonomik kırılganlığı genellikle belirleyici faktör olacaktır (Elliott, 2018: 56).

2.5.3. Hedef alınan ülke ve yaptırım uygulayan ülkelerinin liderleri ile yaptırımların ilişkisi

Drury'e göre politika değişikliği istenilen devlet, yaptırım kullanmaya niyetli devlete karşı ilgili politikada kışkırtıcı ve kavgacı bir şekilde yaklaştığında düşünülen aksine gönderici devletin zorlayıcı tedbirler kullanma teşvikinin artması beklenmemelidir. Yazara göre bu davranışları ile hedef devlet, önemli bir maliyete katlanmak zorunda kalacaksa bile göndericiye direneceğine dair çok açık bir sinyal vermektedir. Bu durumda taleplere karşı bu kadar direnç göstermesi beklenen devlete karşı yaptırım uygulamakta devletler çekince gösterecektir (Drury, 2005: 91, 92). Yine yazara göre gönderici ülkenin lideri hayat tarzı ve inanç sistemi açısından daha hoşgörülü ve işbirlikçiye yaptırımları uygulamada tersine düşmanca bir dünya vizyonuna sahip bir yöneticiden daha çok tereddütte düşecektir. Bundan dolayı da siyasi evren konusunda daha dostça ve hoşgörülü bir görüşe sahip olan yöneticilerin yaptırım başlatma olasılıkları daha düşük olacaktır (Drury, 2005: 94). Bu tür yöneticiler yaptırımı başlattıktan sonra da bu politikalarını tırmandırma konusunda daha isteksiz davranış sergileyebilirler. Bu tür yöneticilerin yaptırımları pazarlık konusunda daha elverişli olmakla beraber, direnç gösteren hedeflere karşı etkisiz olmaları daha mümkündür. Hedef ülke yöneticileri de benzer yapıya sahip ya da maliyetler açısından uzlaşmaya daha yatkınlarsa pazarlıklar iyi geçecek ve fayda-maliyet açısından bir tür kazan-kazan durumu ortaya çıkabilecektir. Ancak aksi durumda gönderici ülkenin lideri gerilimi tırmandırmamak adına yaptırımları amaçlarına ulaşmadan kaldırabilecektir.

2.5.4. Hedef alınan devletin rejim tipi/istikrarı ve yaptırımın etkinliği ilişkisi

Yaptırımların niteliğini inceleyen hedef nitelik teorilerinde bakılan bir başka birincil değişken rejim tipidir. Yaptırımların demokrasilere karşı demokrasi olmayanlara göre daha etkili olduğunu literatürde kabul edilmektedir. Demokratik yönetimlerde tıpkı demokratik barış teorisinde yönetenlere savaşın maliyeti konusunda yapılan halk baskısı gibi yaptırımlarda da benzer bir direniş oluşabilmektedir. Bunun tersine, otokrasilerde halk yaptırımların getirdiği maliyetlere yanıt olarak politikayı değiştirmeleri için liderlere baskı yapma konusunda aynı yeteneğe sahip değildir (Taller, 2011: 34).

Yaptırımlar ile demokrasi arasındaki ilişkiyi değerlendiren araştırmacılar çeşitli demokrasi endekslerinden yararlanmaktadırlar. Örneğin; Hufbauer vd. 'Polity III'd' veri

tabanını araştırmalarında kullanmışlardır. Bu veri tabanında, bir siyasi sistemin otoritesinin beş boyutu ele alınmıştır. Bunlar;

- Üst ve alt tabakalar arasındaki etki ilişkileri;
- Tabakalar arasındaki eşitsizliğin derecesi;
- Üstler arasındaki kurumsal ilişkiler;
- Üst konumlara atanmanın rekabet gücü;
- Kişisel, maddi veya usule ilişkin siyasi meşruiyetin temelidir (Gurr ve Jaeger, 1995: 470; aktaran Hufbauer vd., 2007: 61).

Demokratik rejimlerde ÷lkedeki yöneticiler siyasi desteklerini en üst düzeye çıkarmaya çalıştıkları için politikalarını kamuoyu ve çıkar gruplarının görel e etkilerine uygun politikalar olarak seçmeyi tercih edebilirler (Kaempfer ve Lowenberg, 2018: 65-67).

Bu tür rejimlerde başarılı yaptırımlar, hükümetleri istikrarsızlaştırma tehdidinde bulunurlar çünkü hedef alınan rejimi destekleyen çıkar gruplarına zarar verir ve bir karşı meydan okuyucuya sapmalarını teşvik eder (Wood, 2008: 492, 493). Yaptırımlar, hedef alınan ÷lkede belli bir gruba önemli maliyetler getiriyor ve politika değiştirilmediği takdirde gelecekte bu maliyetlerin daha da artma tehdidi oluşuyorsa, bu grup normalde hükümeti desteklese bile bu desteğini geri çekecektir (Kaempfer ve Lowenberg, 2018: 65-67).

Benzer şekilde yaptırımlar ÷lkede önemli bir kamuoyu muhalefeti yaratıyorsa, siyasi muhalefetin rejime meydan okuması için bir fırsat yaratabilir. Hedeflenen liderler, kendi koalisyonları içindeki meydan okumaları önlemek ve muhalefet gruplarından gelen dış meydan okumaları caydırmak için baskı düzeylerini artırmak zorunda kalır. Yaptırım bir ekonomik yaptırım ise, kamu tüketimi için mevcut olan malların seviyesi düşer ve diğer ekonomik paradigmlar olumsuz bir şekilde seyrederse seçmenlerin giderek artan bir şekilde mevcut iktidara karşı bir tavrı oluşabilir (Wood, 2008: 492, 493).

Hedef alınan hükümet kendi içinde istikrarsızsa ki bu demokratik rejimlerde daha olasıdır (örneğin sağlam temelleri olmayan bir koalisyon hükümeti), o hükümet yaptırımı bir dış baskı aracı olarak gösterip gereken siyasi desteğe dönüştürmek için gerekli önemli araçlardan yoksun olabilir. Bu durumda bir hükümetin, iktidarını elinde tutmak için yaptırımlara boyun eğmesi veya gönderen ÷lkeyle uzlaşmayı tercih edenler lehine görevden alınması daha olasıdır. Ayrıca, hedef ÷lkedeki elitlere yaptırımlar

yoluyla hedef kitleler kadar acı çektirilirse, bu gruplar için rant arayışı için hiçbir fırsat kalmaz ve bu da elit baskıyı hedef alınan hükümet üzerinde istenilen politikaları kabul etmesi için yönlendirir (Drezner, 1999: 15). İç politika yaklaşımına göre; rejim ne kadar az istikrarlı olursa o kadar çok büyük tavizler vermesi beklenir. Bundan dolayı hedef alınan rejimin siyasi istikrarına yönelik tedbirler, taviz büyüklüğü ile negatif ilişkilidir. Hedef alınan ülke ne kadar istikrarlı olursa, önemli tavizler verme olasılığı o kadar düşük olacaktır ve yaptırımın başarıya ulaşması zorlaşacaktır (Drezner, 1999: 122).

Hedef alınan rejim yaptırımların uygulanmasından sorumlu politikaları sona erdirmek için herhangi bir adım atmadığında, zaman içerisinde kendisine karşı bir tür yerel koalisyon oluşturma ihtimalini artıracaktır. Bu da politikaları değiştirmesi için bir tür iç baskı ortamına yol açabilir. Ancak bununla beraber tüm yaptırımlar, mevcut rejimin aleyhine olan iç siyasi koalisyonlara yol açmamaktadır (Lektzian ve Patterson, 2015: 47). Bu şartlarda ülkede yaptırımların bir sonucu olarak bayrak etrafında toplanma etkisi yaşanabilmektedir. Bu durumda mevcut iktidara karşı olan baskı yüksek seviyede olmayacaktır.

Diktatörlüklerde ise liderler genellikle kendilerini hükümetleri ve ülkedeki seçkinlerden tam olarak yalıtamazlar. Seçkinlerin çıkarları rejim üzerindeki dış baskıları engelleyen devre kesiciler olarak hareket ederler. Seçkin çıkarları, yaptırım uygulayan devletin talep ettiği politika tavizleriyle fiilen geliştirilebildiği ölçüde rejim üzerindeki baskıyı gönderen ve hatta artıran bir tür aktarma kuşağı haline gelmektedir (Jentleson, 2016: 4).

Yönetim biçiminin dışında yüksek işsizlik ve yaygın enflasyon gibi ekonomik sorunları olan, ekonomik problemlere ek olarak iç çatışmalar yaşayan veya buna uygun ortamı olan, farklı siyasi ve toplumsal sorunları olan ülkelerde yaptırımların verimli olma ihtimali daha yüksek olacaktır. Bu tür ülkelerde özellikle bir tür toplumsal birliktelik sağlamak zor olduğundan, yaptırımlara karşı toplumsal bir direnç oluşması oldukça zorlaşacaktır.

2.5.5. Yaptırımların kolektif uygulanması ve yaptırımların etkinliği ilişkisi

Gerek diplomatik yaptırımlar gerekse ekonomik yaptırımlar tek taraflı değil de kolektif olarak uygulandığında daha etkin bir araç olmaktadır (Murphy, 2003: 348; aktaran Polat, 2015: 125). Geleneksel görüş, küreselleşmenin etkisiyle tek taraflı ekonomik yaptırımların etkinliğinin zayıfladığı yönündedir. Devletler kendilerini küresel

ekonomiye entegre ettikçe ekonomik bağlarını çeşitlendirirler ve bu şekilde tek taraflı yaptırımların maliyetini alternatif ekonomik ilişkilerle telafi ederler (O’Sullivan, 2003: 24, 25).

Yaptırımlar, belirli bir ülkeye veya rejimine yönelik harici malların mevcudiyetini azaltma yöntemini içerdiği için uluslararası destek gerektirecektir. Bundan dolayı tek taraflı yaptırımlar, gerekli izolasyonun sağlanmasında yeterli olmayacaktır (Wallenstein, 2000: 9). Hedef alınan ülkenin siyasi ve ekonomik izolasyonu yaptırımın başarısı şansı için önemli bir etkidir. Yaptırımın başarısı için uluslararası destek ne kadar artarsa hedef alınan devletin o kadar izolasyona uğrayacak olmasından dolayı, özellikle uluslararası kuruluşların yaptığı yaptırımlar bu açıdan daha avantajlıdır (Wallenstein, 2000: 15, 16).

Yaptırımın kolektif uygulanması, yalnızca o an hedef ülkeye uygulanan ekonomik baskı nedeniyle değil aynı zamanda yaptırımlar uygulandıkça gelecekte alınması muhtemel önlemlerin psikolojik tehdidi ve bu tehditlerin neden olduğu potansiyel ekonomik zarar korkusu ile etkinliğe katkı sağlamaktadır. Yaptırım uygulayan ülkelerin sayısı ne kadar fazla olursa, yaptırımın siyasi meşruiyeti de o kadar fazla olacaktır ve hedef alınan devletin uluslararası toplumdan dışlanması ve tecriti daha çok sağlanacaktır (Eland, 2018: 35). Bununla beraber her ne kadar kolektif uygulanan yaptırımlar önemli bir finansal ve ticari tecrit sağlasa da yaptırımlar uygulandığında hedef alınan ülkeler nadiren tüm alternatif pazarlardan veya finansman kaynaklarından kesilir. Ticaret ve finans kanalları, normalden çok daha yüksek bir maliyetle de olsa genellikle açık kalmaya devam etmektedir (Hufbauer vd., 2007: 59).

Kolektif bir yaptırım söz konusu olduğunda, yaptırımı uygulayan devletler maliyeti paylaşacaklardır. Bu durumda fayda/maliyet çatışmasında durum fayda lehine gelişecektir. Yaptırım uygulayıcılar, yaptırıma konu olan hususları yaptırım uygulayanların toplam pazarının küçük paylarını oluşturan ithalat veya ihracat kalemleri üzerinden oldukça zararsız yaptırımlar olarak seçerek bu maliyetleri daha da azaltılabirler (Kaempfer ve Lowenberg, 2018: 64). Yaptırımlarda uluslararası işbirliği sağlanabilirse hedef alınan ülke için de maliyetler artacaktır. Ayrıca, yaptırımlar meşru olarak görülen uluslararası bir kuruluş tarafından onaylandığında hedef ülkenin siyasi maliyetleri daha çok artacaktır (Hufbauer vd., 2007: 51). Kolektif yaptırımlarla hedef ülke için yaptırımın söz konusu olduğu alanda alternatifler de kısıtlanmış olacaktır. Örneğin; ekonomik bir yaptırım olarak belli bir ürünün ticaretinin kısıtlanması getirilen devlet,

başka pazarlarda alım/satım ticaretine devam edebilecek ve bu şekilde yaptırımın maliyetini azaltabilecektir. Ancak o devletin pazar alternatifleri kısıtlanıp ya da tamamen ortadan kaldırılırsa bu durumda yaptırımın maliyeti son derece artış gösterecektir. Bu da istenilen politika değişikliğine gidilmesinin yolunu açacaktır.

Özellikle 1990'lı yıllardan sonra yaptırımların tek taraflı olmaktan ziyade çok taraflı uygulanma eğilimi taşıdığı görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaşın sona erdiği yılları takiben uluslararası işbirliğine dayalı yeni düzenlemeler için fırsatlar ortaya çıkmıştır. Güvenlik Konseyinde veto tehdidi Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarda azalma göstermiş, uluslararası barışa yönelik tehditlere hızlı cevap verme imkanı doğmuş, güvenlik ve barışa yönelik uluslararası normların onaylanması için uygun ortam oluşmuştur (Lopez ve Cortright, 2018: 5). Bununla beraber devletlerin uymak zorunda oldukları Güvenlik Konseyi yaptırım kararlarına uymadığı da görülmektedir. Devletler, ilgili yaptırımda maliyet/fayda sorununa ilişkin değerlendirmelerine dayanarak uluslararası hukuk ihlalinin yaptırıma uymaktan daha büyük avantaj sağladığı sonucuna vardıkları durumlarda bu yolu seçebilirler. Ayrıca alınan yaptırım kararın sebeplerinin net bir şekilde açıklanamadığı ve yaptırım uygulama konusunda uluslararası konsensüsün tam oluşmadığı zamanlarda, devletler yaptırıma katılmaktan çekinebilirler (Joyner, 2018: 81).

Tek taraflı yaptırımların kolektif olmayıp diğer üçüncü ülkeler tarafından bozulduğu zaman, hedef ülke yerine yaptırımcı ülkeye büyük maliyetler çıkarmasının en önemli örneği; 1979'da ABD'nin SSCB'ye ekonomik yaptırımlarıdır. 1979 yılının aralık ayının sonlarında SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi üzerine bu yaptırımlar gerçekleşmiştir. Carter yönetimi bir dizi ekonomik zorlayıcı önlemi yürürlüğe koymuş; özellikle verilen 17 milyon metrik ton tahıl ihracatını durdurma kararı dikkat çekmiştir. Bu ambargo ABD'ye ciddi maliyetler çıkarmıştır. Tarım sektörüne maliyeti özellikle yıkıcı olmuş; ABD Tarım Bakanlığı 1980'de çiftlik gelirlerinin büyük düşüş gösterdiğini belirtmiştir. Nitekim fayda/maliyet analizi yapıldığında bu yaptırımların ABD için negatif sonuçlar verdiği görülmektedir. Bunda, diğer tahıl ihracatçıların (Avustralya, Kanada, Avrupa Topluluğu ve Arjantin gibi), ABD ambargosundan yararlanmama sözü vermelerine rağmen zamanla bu kararlarını değiştirmeleri oldukça etkili olmuştur. Arjantin özellikle bunu kendisi için büyük fırsata çevirmiş; ABD'nin yaptırım kararından sadece iki hafta sonra ambargoya katılmayacağını açıklamıştır. Nitekim, Sovyetler Birliği

ile beş yıl boyunca ihracatı garanti eden uzun vadeli bir tahıl anlaşması imzalamışlardır (Drezner, 1999: 74, 75).

Yaptırımların kolektif uygulamasının olmadığı uygulamalarda Hufbauer'in deyimiyle bir "kara şövalye" ortaya çıkabilir ve hedef ülkeye yaptırıma konu olan unsurlarda denkleştirme yardımı, kalkınma yardımı veya askeri yardımda bulunabilir. Kara şövalyeler, özellikle Soğuk Savaş sırasında birçok vakada hedef alınan devletin yaptırımların altından kalkmasında önemli bir faktör olmuştur (Hufbauer vd., 2007: 47).

2.5.6. Taleplerin içeriği ve yaptırımın etkinliği ilişkisi

Yaptırımların etkinliğine ilişkin bir başka değerlendirme teorisi, hedef alınan devlete yapılan taleplerin türlerine veya hedef devlete yapılan taleplerin ciddiyetine odaklanmaktadır. Talebin ciddiyeti ve gönderen devletin hedef alınan devlet üzerinde mütevazı veya büyük taleplerde bulunup bulunmadığı önemli bir değerlendirme kistasıdır. Talep; terörizm ile ilgili bir talep mi, bölgesel güvenlik ile ilgili bir talep mi yoksa içişleri ile ilgili bir talep mi (örneğin demokratikleşme) veya insan hakları ile ilgili bir talep mi; bütün bunlar doğrudan yaptırımın başarısını etkileyecek faktörlerdir (Taller, 2011: 35). Bu talep unsurları aynı zamanda tezin ilerleyen bölümlerinde incelenecek olan 'bayrak etrafında toplanma' hususunu da doğrudan etkilemektedir. Taleplerin, hedef devletin halkında oluşturacağı etki doğrudan bayrak etrafında toplanma ve buna bağlı olarak yaptırımların etkinliği belirleyecek temel faktörlerden birini oluşturmaktadır.

Hufbauer vd. yaptırımların etkinliği üzerine çalışmalarında talepleri beş farklı grupta nitelendirmişlerdir (Hufbauer vd., 2007: 52, 53). Bunlar;

- Hedef alınan ülkenin politikalarını nispeten mütevazı ve sınırlı bir şekilde değiştirme talebi (örn; sınırlı insan hakları ihlalleri, tutuklu sanıklar ile ilgili talepler vb.).
- Hedef alınan ülkenin politikalarını değiştirmek de dahil olmak üzere hedef ülkenin rejimini değiştirme talebi (bu durumda ana hedef doğrudan ülkedeki rejim olabilirken, başka taleplerin karşılanması adına rejim değişikliği talebi de olabilir).
- Uluslararası çatışmaların önüne geçme talebi (örn; ABD'nin Bangladeş'in bağımsızlığı sırasında, Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışmaları durdurma amacıyla uyguladığı yaptırımlar)

- Genellikle büyük düşmanlıklar bağlamında hedef alınan ülkenin askeri ve teknik potansiyelini bozma, engelleme üzerine talepler (nükleer ve diğer kitle imha silahları üretme kabiliyeti elde etmeye çalışan ülkelere uygulanan yaptırımlar bu kapsamdadır)
- Diğer önemli talepler. (Bu kapsamda yazarlar, ülkelerin başka bir istenmeyen devletin çizgisinden uzaklaşmasını sağlama isteği gibi diğer ulusal güvenlikle ilgili politikalarını bu gruba koymuşlardır.)

Hedef alınan ülkenin özellikle ulusal güvenliği veya iç rejim istikrarını tehdit eden bir talebe karşı çok daha sert bir duruş sergilemesi beklenmektedir. Bu tür taleplerde hedef ülke için yaptırımları yeterince maliyetli hale getirmek oldukça zordur (Hufbauer vd., 2007: 52). Yaptırımcı ülkenin talepleri, hedef ülke için mümkün olan optimum tavizi aşarsa, hedef devlet sağlam durmayı ve çıkmaza girmeyi tercih edecektir. Bu durum yaptırımcı ülke için ideal olmayan bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı talebini oluştururken yaptırımcı, hedefin yapısı ve tercihlerine duyarlı olmalıdır (Drezner, 1999: 44). Yaptırımlar; hedef alınan ülkenin egemenliğini, güvenliğini, servetini veya rejimin iç güvenliğini etkilemeyecek küçük meseleleri içeren anlaşmazlıklarda daha çok etkili olacaktır. Özellikle ekonomik yaptırımlar, gelir dağılımı eşitsizliğinin aşırı olduğu toplumlarda daha fazla gelir eşitliğine sahip olan toplumlardan daha etkili olacaktır (Pape, 1997: 111, 112). Hedef alınan rejim ister demokratik olsun ister olmasın, tüm liderlerin iktidarda kalmak istedikleri bir gerçektir. Bu da rejimin şekli ne olursa olsun iktidara yönelik doğrudan bir değişim arzusu ile yapılanan yaptırımların etkili olma şansını oldukça düşük tutmaktadır (Jentleson, 2016: 4). Çünkü bu durumda yaptırıma uğrayan hükümetler için iktidarda kalmak maksimum fayda olacaktır. Bu maksimum faydaya ulaşmak için çok daha fazla maliyete katlanacaklardır. Hufbauer vd. yaptıkları araştırmalarda rejim değişikliği vakalarının esas olarak demokratik seçimleri teşvik etme girişimleri olduğu Soğuk Savaş sonrası dönemde, inceledikleri 30 vakadan sadece 9'unun başarılı olduğunu tespit etmişlerdir. Soğuk Savaş döneminde, ekonomik yaptırımlar gizli operasyonlar ve yarı askeri operasyonlarla desteklenirken; Soğuk Savaş sonrası bu durum yıllar içinde azalmaya başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu tür destekleyici operasyonların azalış göstermesi yaptırımların istenilen sonuca ulaşmasını engellemişken; Soğuk Savaş döneminde ise hedef alınan ülkelerin en büyük avantajı diğer kutuptan aldıkları destekler olmuştur (Hufbauer vd., 2007: 69).

Yaptırımlarda iç politika yaklaşımına göre, hedef alınan devletin yaptırıma konu olan davranışı uluslararası normları ihlal eden bir davranışsa bu uluslararası kamuoyunda ses getirecektir. Bundan dolayı yaptırıma katılmayan ülkeler de hiçbir şey yapmamanın iç siyasi maliyetlerini düşünerek hareket edeceklerdir (Drezner, 1999: 11). Yaptırımların uygulanmasında bazen iç siyasi hedefler dış politika hedeflerine karşı baskın bir düşünce olabilmektedir. Bu tür durumlarda dış politika hedefine, uygulanan yaptırımlarla ulaşma amacı ikinci plana düşmektedir. Bu tür yaptırımları, Hufbauer vd. başlatıldıkları andan itibaren iç siyasi hedeflere hizmet etme konusunda hedefe ulaşıldıysa başarılı yaptırımlar olarak kabul etmişlerdir. Sadece yaptırım başlatma eylemi bile hedef ülkeye karşı retorik kampanyayı haklı çıkarabilir, daha güçlü önlemler için bir çağrı sağlayabilir ve iç lobilere yabancı rejim üzerinde bir miktar baskı sağlama imkanı yaratabilir. Yaptırımların uygulanması, uygulayan ülkenin değerlerini beyan eder ve bu milli değerlerin beyanı başlı başına önemli amaçlara hizmet etmektedir (Hufbauer vd., 2007: 54,55).

Yaptırımlar; talepleri açısından insan hakları ihlallerinin durdurulması veya devam eden bir çatışmanın önüne geçilmesi gibi uluslararası kamuoyunun büyük çoğunluğunun desteğini alabileceği konularda olduğu zamanlarda hedef alınan devletin yeni ortaklar bulması da zorlaşacaktır. Yaptırıma uğrayan hedef ülkelerin, bu yaptırımların maliyetlerini azaltmak için en çok başvurdukları yöntem diğer üçüncü ülkelerle alternatif ilişkiler oluşturmak olmuştur. Ancak, yaptırıma konu olan talepler o üçüncü ülkenin kamuoyu tarafından da benimsendiği durumlarda üçüncü ülkenin hükümetine karşı bir kamuoyu baskısı oluşacaktır. Bu durumda kendi fayda/maliyet analizini yapan ülke yeniden bir değerlendirme yapma durumunda kalacaktır. Eğer bu ülkenin yönetimi demokratik bir rejimse ve hükümetin kaderi kamuoyunun elindeyse, kamuoyuna karşı gelmenin maliyeti daha yüksek olacaktır. Bu durumda yaptırıma uğrayan hedef ülke ile yaptırımı kıracak davranışlara girmekten çekinecektir.

Nihai olarak Hufbauer vd. inceledikleri yıllara göre yaptırım vakalarında taleplere göre başarı tablosunu şu şekilde oluşturmuşlardır;

Tablo 2.16. Taleplere Göre Yaptırımların Başarısı²⁶

Talebin Türü	Başarılı	Başarısız
Mütevazi Politika Değişikliği	22	21
Rejim Değişikliği ve Demokratikleşme	25	55
Askeri Maceraları Engelleme	4	15
Askeri Güç Zayıflatma	9	20
Diğer Önemli Politika Değişiklikleri	10	23

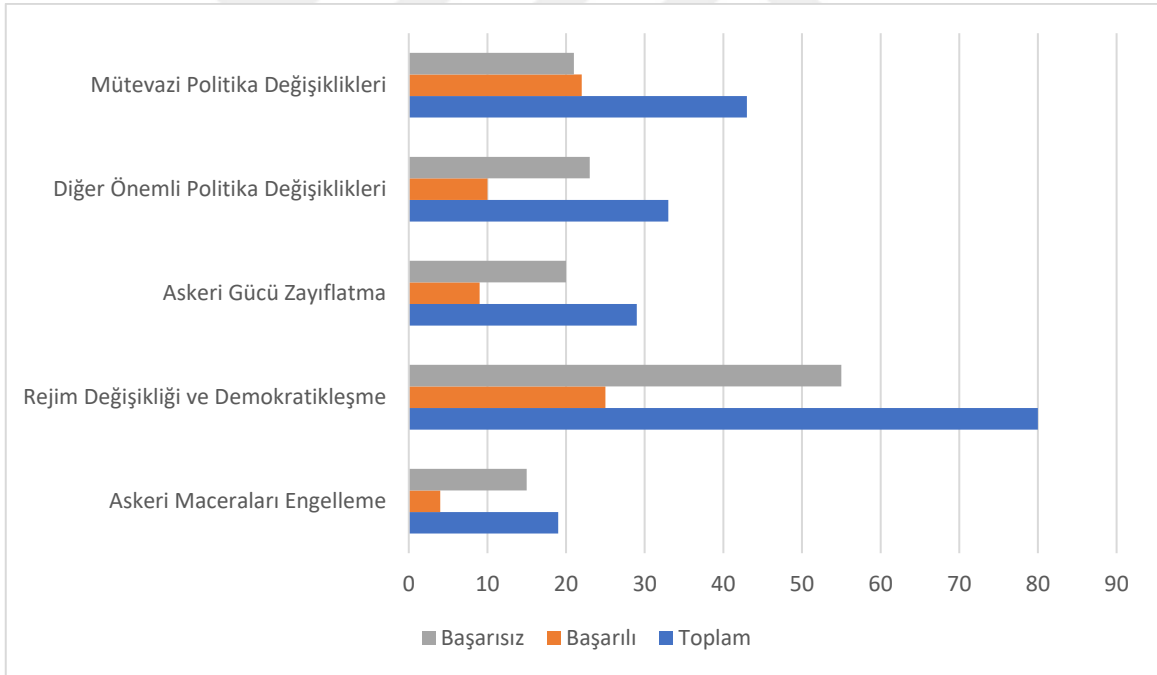
Tabloya bakıldığı zaman %50'nin üzerinde bir yaptırım başarısının sadece mütevazi politika değişikliği talebi durumunda gerçekleştiği görülmektedir. Fayda/maliyet analizi yapan hedef ülkeler sınırlı insan hakları ihlallerinin giderilmesi, tutuklu sanıkların adil yargılanması gibi mütevazi talepler karşısında (%50'nin üzerinde bir oran) bunlardan ağır taleplere göre daha kırılabilir olabilmektedirler. Yaptırım karşısında politikalarını değiştirmedikleri takdirde maruz kalacakları maliyetlere katlanmak yerine taleplere uymayı tercih edeceklerdir.

En çok yaptırım talebi konusu olan rejim değişikliği/demokratikleşmede ise ancak yaptırımların %31'i kadarı başarıya ulaşmıştır. Ancak talep olarak özellikle siyasi elitleri doğrudan etkileyen ve onlara oldukça yüksek maliyet çıkaran bu taleplerde %31'lik oranının küçümsenmemesi gerekmektedir. Eğer bu talepler hedef alınan ülke için bir ulusal güvenlik veya iç rejim istikrarını olumsuz etkileyecek bir talep olarak algılanırsa bu ülke için katlanacak maliyetin sınırı da genişleyecektir. İşgal edilen topraklardan geri çekilme gibi askeri maceraların durdurulmasına yönelik yaptırım taleplerindeki %21'lik düşük oranın en büyük sebebi, bu ülkelerin genellikle işgal gibi askeri maceraları kendilerinin bir ulusal güvenlik meselesi saymalarındır. Bu durumda daha çok maliyete katlanarak askeri operasyonları durdurmamayı tercih etmektedirler. Bu taleplerdeki başarılı olan tüm yaptırımların 1963 yılı ve öncesine dayandığı görülmektedir.

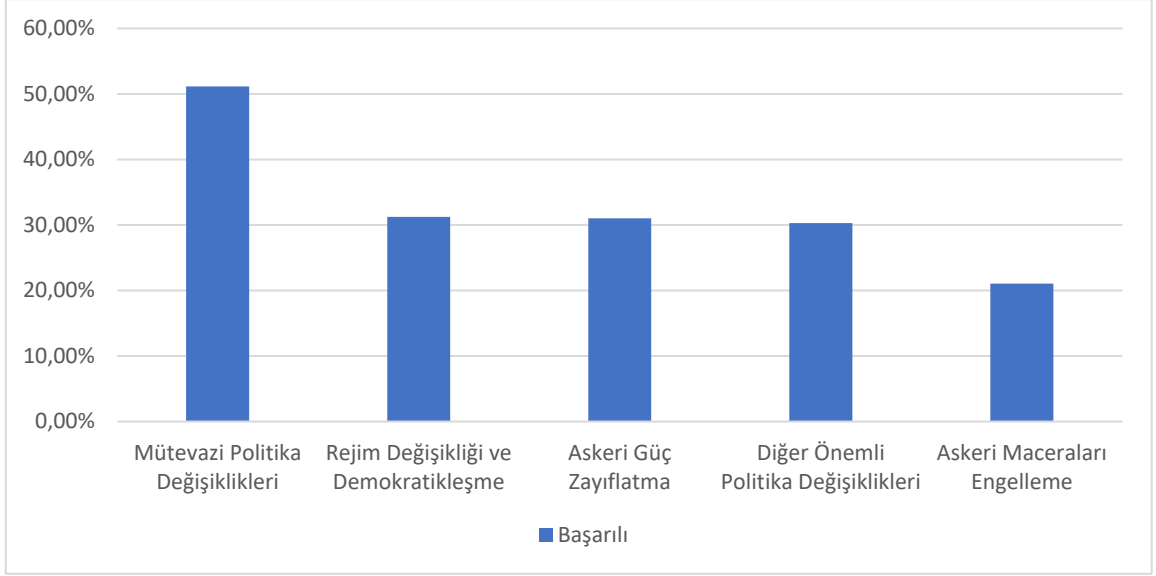
Askeri maceralar ile ilgili net başarıya ulaşan iki yaptırım; İkinci Dünya Savaşı öncesi Milletler Cemiyetinin Yugoslavya ve Yunanistan'a uyguladığı iki yaptırım olurken; İkinci Dünya Savaşı sonrası iki başarılı yaptırım uygulaması ABD'nin İngiltere'ye ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne uyguladığı yaptırımlar olmuştur. Bu iki ABD

²⁶ Veriler için bkz: Hufbauer vd., 2007, s. 127.

yaptırımında da ticari ve politik ilişkilerin güçlü olduğu, bundan dolayı yaptırıma uğrayan bu ülkelerin maliyetlerinin arttığı görülmektedir. Ancak her zaman askeri ve siyasi ilişkilerin güçlü olması bu tür taleplerde başarıya ulaştıran bir faktör olmamıştır. Örneğin; ABD'nin 1974 Türkiye yaptırımların bu talep kapsamında ele alan yazarlar, yaptırımı tamamen başarısız olarak değerlendirmişlerdir. Nükleer enerji, kitle imha silahları ile ilgili çalışmaların durdurulmasını da içeren askeri güç zayıflatma yaptırımlarında, demokratikleşme ve rejim değişikliği yaptırımlarına yakın bir başarı oranı çıktığı görülmektedir. Nitekim bu talepte İkinci Dünya Savaşı öncesi 3; sonrasında başarılı 6 yaptırım gerçekleşmiştir. Son olarak yazarların özellikle gönderici ülkelerin ulusal güvenliği ile ilgili diğer kalan talepleri sınıflandırdığı yaptırım taleplerinde ise yine diğer iki talep olan demokratikleşme/rejim değişikliği ve askeri gücü zayıflatma taleplerine yakın bir başarı oranı ortaya çıkmıştır. Bu durumda yaptırımlar için talep/başarı ilişkisi ile ilgili şöyle bir grafik elde edilmektedir;

Grafik 2.1. Talep Türü/Yaptırım Başarısı İlişkisi

Grafik 2.2. Talep Türü/Yaptırım Başarısı İlişkisi (Oransal Olarak)

Bu durumda ortaya şu sonuç çıkmaktadır; yaptırımlarda talep/başarı ilişkisinde eğer talep mütevazı bir politika değişikliğini içeriyorsa olumlu bir değişken; askeri maceraları engelleme talebi içeriyorsa diğer taleplere göre olumsuz bir değişken olarak kabul edilmelidir. Bu talep türlerinde ilerleyen bölümlerde de anlatılacağı üzere mütevazı politika değişikliği taleplerinde bayrak etrafında toplanma etkisi oluşma ihtimali zayıfken; diğer taleplerde bu oran çok daha fazla olmaktadır. Nitekim yaptırımların başarısını tek başına da etkileyen bir değişken olarak talebin türü; aynı zamanda bayrak etkisini belirleyen bir değişken olarak tezde ele alınmaktadır.

2.5.7. Yaptırımların süresi ve etkinliği arasındaki ilişki

Yaptırımların süresi ile başarısı arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Yaptırımların ne kadar uzun süre devam ederse o kadar etkili olacak diye bir genel tanımlamadan bahsetmek mümkün değildir. Hedef alınan devletin ekonomisi yeni koşullara zamanla uyum sağlayacak ve hedef ülke aslında yavaş yavaş yaptırım uygulayan devlete olan bağımlılığını kaybedecektir (Wallenstein, 2000: 5, 6).

2.5.8. Yaptırımların şekli ve yaptırımın etkinliği ilişkisi

Doğru yaptırım seçimi, yaptırımın etkinliği açısından oldukça önemlidir. Yaptırım uygulayıcılar; kendi imkanları, taleplerinin içeriği ve hedef devletin özelliklerine göre doğru yaptırımı seçmelidirler. İthalat ve ihracat yaptırımları gibi ekonomik yaptırımlar,

genellikle kısa vadede hedef ülkenin ticaret kalıpları bozulduğunda maksimum etkiyi göstermektedir. Ancak uzun vadede bakıldığında hedef ülkeler yeni alternatif ticaret ortakları buldukça bu yaptırımların etkinliği azalacaktır. Bununla beraber ekonomik yaptırımlar sermaye maliyetini yükselterek, yatırımları ve ticari güveni sarsarak, sonunda ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olarak uzun vadeli de etki yaratabilir. Diplomatik yaptırımların da kısa ve uzun vadeli etkileri bulunmaktadır. Hedef devlet diplomatik yaptırımlar tarafından siyasi olarak dışlanmış olarak ne kadar uzun süre kalırsa, psikolojik olarak o kadar bitkin hale gelecektir (Eland, 2018: 38, 39).

Akıllı yaptırımların etkin bir yaptırım türü olması için doğru hedeflere doğru türden yaptırımların uygulanması gerekmektedir. Hedefli yaptırımların uygulanması açısından en az kapsamlı yaptırımlar kadar zorlu bir süreç gerekmektedir. Kimin hedef alınacağı, sahadaki durum değiştikçe yaptırımların ne şekilde güncelleneceği veya kaldırılacağı gibi stratejiler olmalıdır (Eckert vd., 2016: 13-15). Örneğin bir akıllı yaptırım türü olan ‘kişilerin varlıklarının dondurulması ya da banka işlemlerinin engellenmesinin’ başarılı olması için hedef alınan kişilerin uluslararası ekonomiye yüksek düzeyde entegrasyonu gerekmektedir. Uluslararası ekonominin bir parçasını oluşturan, dış dünyada cazip kaynaklara sahip olan ve dolayısıyla finansal akışlardaki bozulmalara karşı hassas olan bireylere uygulanan bu tür yaptırımların etkili olma ihtimali çok daha yüksektir (Wallenstein, 2000: 13).

Hufbauer vd. ele aldıkları geniş çaplı varlık dondurma yaptırımlarını²⁷ ABD'nin 1979'da İran'a ve Birleşik Krallık'ın 1982'de Arjantin'e karşı uyguladığını; gönderen ülkelerin hedef alınan ülkelerin silah/mühimmat satın alma yeteneklerini engellediğini, bu durumun da çatışmaların çözümüne katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Bununla beraber yazarlar varlık dondurma yaptırımlarının büyük talepleri içeren vakalarda sınırlı bir katkı sağladığını da ifade etmişlerdir (Hufbauer vd., 2007: 96, 97). Nitekim yazarlar, akıllı yaptırımların çoğu zaman devletlerin sırf ‘bir şeyler yapma’ ihtiyacını karşılayabilmek için uyguladıklarını, kendi ve uluslararası kamuoyunda insani kaygıları giderebilmek adına ve yıpranan koalisyonlarını birleştirme amacıyla bu yaptırımları gerçekleştirdiklerini; bununla beraber daha ağır dış politika hedeflerine ulaşmak için bu tür yaptırımların ‘sihirli bir kurşun’ olmadığını ifade etmişlerdir (Hufbauer vd., 2007:

²⁷ Yazarlar eserlerinde varlık dondurma yaptırımlarını tam olarak akıllı yaptırım sınıfına almamış, daha ziyade mali/finansal yaptırımlar başlığı altında ele almışlardır. Yazarlar inceledikleri dönemlerdeki akıllı yaptırımların neredeyse tamamının diğer yaptırım çeşitleri ile beraber uygulandığını belirtmişlerdir. Daha çok detay için bkz: Hufbauer vd., 2007: 138, 139.

141). Nitekim bu kadar düşük bir maliyetle devletlerin büyük faydalara ulaşma ihtimali mantığa çok uygun düşmemektedir. Yazarların söyledikleri gibi akıllı yaptırımlar kısmi bazı faydaları olsa da sihirli bir güç değildir. Yaptırıma uğrayan ülkelerin önemli gördükleri politikalardan vazgeçmelerini sağlayacak kadar bir caydırıcı özelliğinin olup olmadığı oldukça tartışmalıdır.

Yaptırımlar, hedefli bir şekilde tüm ülke vatandaşlarının hayatlarını etkilemeyecek şekilde uygulandığı zaman iç muhalefet ve bayrak etrafında toplanma etkisi oldukça azalacaktır. Bunun tam tersi uygulanan yaptırım, kapsamlı bir yaptırımsa ve hedef alınan ülkedeki tüm vatandaşlarla gruplar üzerinde yaygın etkilere sahipse ters bayrak etkisi oluşmasına davetiye çıkartacaktır. Böyle bir durumda yaptırımlar, ülkedeki muhalefet gruplarının dahil ilgili politikadaki görüşlerini değiştirebilir. Normalde ilgili politikaya karşı olan gruplar artık bu politikada hükümeti desteklemeye başlayabilirler (Kaempfer ve Lowenberg, 2018: 65-67).

Yaptırımlar hızlı ve sert şekilde doğrudan yapılmak yerine zamana yayarak kademeli olarak yapıldığında, hedef alınan devletin en büyük dezavantajını geçersiz kılar; hedef alınan ülkeye ekonomisini yeniden düzenlemesi ve alternatifler yaratması için zaman tanınmış olur (Eland, 2018: 34). Etkiyi en üst düzeye çıkarmak için yaptırımlar hızlı ve kararlı bir şekilde uygulandığında, hedefin gerekli ayarlamaları yapmasına zaman tanınmasının önüne geçilir (Elliott, 2018: 53). Ancak yaptırımın sert ve hızlı uygulanması tersi bir şekilde yaptırım uygulayan ülkeye dezavantaj, hedef devlete avantaj sağlayabilmektedir. Sert yaptırımlarda hedef alınan ülkedeki siyasi muhalefet dahil, tüm vatandaşlar başta ekonomik olmak üzere hayatta kalmak için hükümetiyle ittifak kurabilirler (Eland, 2018: 34). Bu durumda yaptırım uygulayacak olan ülkenin en istemediği durum ortaya çıkar ve hedef ülkede ‘bayrak etrafında toplanma’ etkisi gerçekleşir.

Yaptırımlar birlikte kullanıldığı zaman daha etkili olacaktır. Başarılı yaptırım hikayelerinin birçoğunda bu duruma rastlanmaktadır.²⁸ Örneğin; ithalat, ihracat ve mali yaptırımlar birbirini güçlendirebilir. Hedef alınan ülkeye uygulanacak bir ihracat yaptırımı, doğal olarak o ülkenin ithalat fiyatlarını da yükseltecektir. Ülkeye aynı zamanda yardımların kesilmesi, kredilerin dondurulması gibi yaptırımlar da uygulandığında finansal akış kesilecektir. Bu durumda ülkenin döviz üreten ihraç

²⁸ İlerleyen başlıklarda, ABD-Körfez Savaşı örneğinde bu durum ele alınmıştır.

ürünlerine yaptırım uygulandığında, diğer finans kaynakları da kesildiğinden hedef ülkede bu yüksek ithalat faturalarını ödemek oldukça zorlaşacaktır (Eland, 2018: 38, 39).

Hufbauer vd. göre mali/finansal yaptırımlar kapsamında ele alınan kalkınma yardımlarının kesilmesi en etkili yaptırım türüdür. Yazarlara göre bu tür mali yardımların yeri doldurulamaz olabilmektedir. Ülkeler ihracat ve ithalat için çeşitli alternatif pazarlara yönelme şansına sahipken yüksek mali yardımlardan mahrum kalmak oldukça yüksek maliyete neden olabilmektedir. Bununla beraber özellikle ticaret finansmanını da içeren finansal yaptırımların açık bir şekilde, çok çeşitli ticaret akışlarını kesintiye uğratabilmesi açısından oldukça verimli bir yaptırım türü olduğunu ifade etmektedirler. Ancak yazarlar yine de yaptırımların çoğu zaman hem mali hem de ticari önlemleri içerecek şekilde kapsamlı bir şekilde uygulanmasının tercih edildiğini belirtmişlerdir. Nitekim yazarların 200'ün üzerinde inceledikleri yaptırım vakalarında şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştır (Hufbauer vd., 2007: 97, 98);

Tablo 2.17. Hufbauer vd. Yaptırım Vakalarında, Yaptırım Türüne Göre Başarı

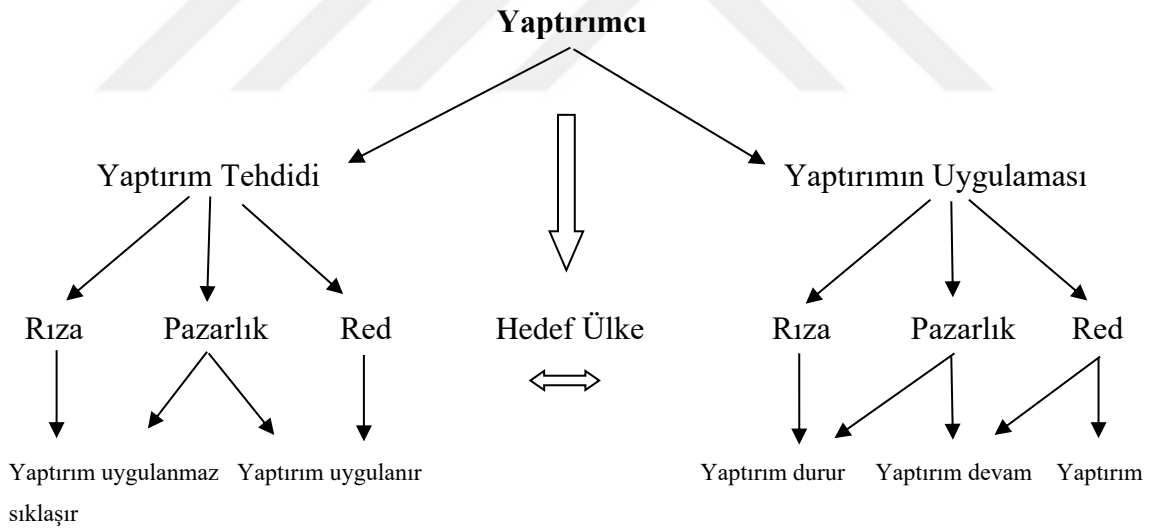
Vakalar (Varlık dondurmalar dışında)	Sadece Finansal Yaptırım	Sadece Ticari Yaptırım	Hem Ticari hem de Finansal Yaptırım
Toplam	53	40	101
Başarılı	19 (%36)	10 (%25)	32 (%32)
Başarısız	34	30	69

2.6. Ekonomik Yaptırımlar Tek Başına Ne Kadar Etkilidir?

Ekonomik yaptırımların tek başına hedeflere ulaşabilmesi kolay olmamaktadır. Fakat yaptırımlar yoluyla ekonomik baskının askeri gücü daha etkili hale getirebileceğini söylemek çok doğru bir tespit olacaktır. Hufbauer vd. yaptırımlar için; “Yaptırımlar, düşman devleti hedef alan diplomatik topçu bataryasında sıklıkla küçük bir silah veya belki de başlangıç silahı olarak hizmet eder” ifadesini kullanmışlardır (Hufbauer vd., 2007: 56, 57). Baldwin; ekonomik yaptırımların kuvvetle desteklenmediği takdirde

etkisiz olacağı fikrinin aksine ekonomik yaptırımlarla desteklenmediği takdirde askeri gücün ne kadar etkili olacağı sorusunun sorulması gerektiğini ifade etmektedir (Baldwin, 1999: 102). Hedef ülkede gerçekleşen bir politika değişikliğine hangisinin yol açtığı ise daha karmaşık bir soruyu oluşturmaktadır. Kritik nokta, belirli askeri tehditlerle ya da ekonomik yaptırımlarla ilgili verilen tavizlerin zamanlamasıdır. Verilen tavizler ve politika değişiklikleri, ekonomik yaptırım tehdidinden veya uygulanmasından çok sonra fakat askeri tehditten çok kısa bir süre önce verilmişse; askeri gücün bu politika değişikliğine yol açtığını kabul etmek daha doğru olacaktır (Pape, 1997: 97, 98). Bununla beraber ekonomik yaptırımların başarısı üzerine tartışan bazı yazarlar, onu askeri güce bir alternatif olarak savunduğu için yaptırımların başarılı kabul edilmesi için yaptırımcının amaçlarına silah gücüne başvurmadan ulaşmasını sağlaması gerektiğini ifade ederler (Baldwin, 1999: 84). Bundan dolayı bu görüşte olanlar, ekonomik yaptırımların askeri kuvvete destek amaçlı kullanılmasını doğru bulmamaktadırlar.

2.7. Yaptırımları Uygulayan ve Hedef Alınan Ülkedeki Olası Sonuçlar

Şekil 2.3. Yaptırımlar ve Genel Sonuçları

Yaptırımlar ortaya çıkardığı verimlilik seviyelerine göre, hedef alınan devlette farklı sonuçlar ortaya çıkartabilmektedir. Yaptırım henüz tehdit aşamasındayken hedef devlet istenilen politika değişikliğini tamamen kabul edebilir. Bu durum yaptırım uygulayanla, hedef arasında ciddi bir tek taraflı bağımlılık olduğunda sıkça rastlanacak bir sonuçtur. Drury, çalışmasında yaptırımların tehdit aşamasındayken daha etkili

olduğuna inanıldığını çünkü hedef ülke eğer boyun eğercekse, zaten yaptırımlar uygulanmadan ve ekonomilerinden bir ısırık kopartılmadan önce bunu yapacaklarını ifade etmiştir (Drury, 2005: 31). Bazen de hedef devlet kısmi politika değişikliklerine giderek, karşı tarafı yumuşatma yoluna gider. Ancak temel politikasından tam olarak vazgeçmez. Böyle durumlarda yaptırımı uygulayacak olan devlet yeni bir fayda/maliyet analizi yapmalıdır. Yeni durumda verilen tavizler yeterli bulunursa, yaptırım uygulama aşamasına geçmez. Bunun dışında bazı durumlarda Morgan vd. tespitlerine göre yaptırım tehdidinde bulunan ülke bunu daha da ileri aşamaya götürmez ve sadece tehdit aşamasında kalır (Morgan vd., 2013: 12). Hedef alınan devlet istenilen politikaları değiştirmese bile yaptırım uygulama aşamasına geçmez. Yaptırım uygulama aşamasına geçtikten sonra da benzer sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Hedef alınan devlet yaptırımların kendisine çıkardığı maliyetlere katlanamaz duruma gelirse istenilen politika değişikliğini gerçekleştirebilir ya da kısmi tavizler vererek karşı tarafın tutumunu yumuşatma yolunu seçebilir. Ancak birçok zaman yaptırım uygulayan devletle, hedef alınan devlet arasında bazen açıktan bazense zımnı olarak uzlaşma yolu seçilmektedir. Hedef devlet bazı davranışlarını değiştirmeyi, yaptırım uygulayan devlet de istemediği bazı diğer politikaların devam etmesini kabul eder. Yaptırım hem uygulayana hem hedef alınan devlete maliyet çıkardığı için sürecin bitmesi adına bu yöntem seçilebilmektedir.

Hedef alınan ülkenin, zorlayıcı ülkenin taleplerinin önemli bir bölümünü kabul etmesi yaptırımın başarısı açısından oldukça kritiktir. Bir yaptırımda ekonomik olarak hedef alınan devlette oluşan ciddi refah kaybının, ne lde devlette politika değişikliğine yol atığının belirlenmesi gerekmektedir (şimşek, 2021: 2065). Baldwin, yaptırımların etkinliği için bazı temel unsurlara bakılması gerektiğini ifade etmiştir. Bunlardan ‘verimlilik’ unsurunu Baldwin; kapsam, ağırlık ve etki olarak üç gruba ayırmıştır. Kapsam, yaptırımlardan etkilenen konuları; ağırlık, yaptırımların hedefin davranışının çeşitli kapsamlarını ne lde etkilediğini; etki alanı, yaptırımlardan etkilenen kişi sayısını ifade etmektedir. Bir yaptırımın etki derecesi ne kadar yüksek olursa kapsam o kadar geniş olur ve etki alanı ne kadar büyük olursa yaptırımlar o kadar verimli olur. Bir diğer unsur ise daha önce açıklandığı gibi maliyetlerdir. Aşırı maliyetli yaptırımlar genel olarak etkin kabul edilmezler. Ancak maliyet hesabı yapılırken sadece yaptırım uygulayan değil, hedef ülkedeki oluşturduğu maliyet de önemlidir. Uygulanan yaptırım hedef ülkede ne kadar fazla maliyete yol aarsa, başarılı olma şansı o kadar artacaktır. Bir başka unsur hedef alınan ülkede istenilen politika değişikliğinin içeriğidir. Değiştirilmesi

istenilen hedef politikanın yaptırım uygulanan ülke için ne ifade ettiği oldukça önemli bir konudur. Bu ülkelerin yapısına ve siyasi kültürüne göre değişiklikler göstermektedir.

Bir ülkede tamamen hükümet sistemini değiştirmeye yönelik bir politika değişikliği hedefleniyorsa bu oldukça zor olacaktır. Ancak daha kolay, örneğin üçüncü ülkeyle olan ilişkilerinde bir değişim arzulanıyorsa bunu gerçekleştirmek daha kolay olacaktır. Bu da yaptırımın başarıya ulaşmasını etkileyecektir (Baldwin, 1999: 90, 91). Ticari bağlantılar ile yaptırımların etkinliği arasındaki önemli bir bağ bulunmaktadır. Yaptırımların etkinliğini açıklamada iki ülke arasındaki ticaret bağlantısı önemli bir açıklayıcı değişkendir (Taller, 2011: 31). Yaptırım uygulayan ülke ile hedef ülke arasında yaptırımla ilgili malda ticaret hacmi hedef ülke adına ne kadar yüksek olursa yaptırımlara karşı gelmenin maliyeti o kadar yüksek olacaktır. Yaptırımlarda hedef alınan devletin ekonomik olarak zayıf olması da o ülke için yaptırımın maliyetini artıracak bir etki yapacaktır. Ayrıca yaptırım uygulayan ülke ile hedef alınan ülke arasında ciddi bir ekonomik güç farkı da yaptırımların etkinliğini doğrudan etkileyici bir faktördür. Çünkü güçlü ekonomiye sahip yaptırım uygulayan devlet için bu yaptırımın maliyeti, hedef alınan ama daha zayıf ekonomiye sahip devlete oran çok daha düşük olacaktır. Eğer bu iki devlet arasında bir de tüm bunların üstüne tek taraflı bir bağımlılık söz konusuysa, hedef devlet için maliyet daha da artacaktır (Polat, 2015: 124). Bu durumların gerçekleşme oranına göre de yaptırımların başarılı olma ihtimali artacaktır.

Ekonomik yaptırımlar hedef alınan devlette her zaman istenilen etkiyi yaratmamaktadır. Yaptırımlar devletlerin yanı sıra sıklıkla sivillere de önemli ekonomik ve sosyal maliyetler getirmektedir. Yaptırımlar bazen hedef alınan devletteki insan hakları uygulamalarını iyileştirmeye yönelik olduğunda bile zaten sorunlu olan bir durumu daha da kötüleştirebilmektedir. Yaptırımlar istemeden baskıdaki ani artışlara katkıda bulunup insan hakları koşullarını daha da baltalayabilmektedir (Wood, 2008: 490). Nitekim yaptırımları, uluslararası hukuka uygun bir şekilde uygulama hakkına sahip olan BM Güvenlik Konseyi kararları, yine aynı kurumun bir alt komisyonunda bu açıdan eleştirilmiştir. 2000 yılında İnsan Haklarının Teşviki ve Korunması Komisyonu, Konseye sivil nüfus üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle ithalat kısıtlamalarını hafifletmesini tavsiye etmiştir. Nitekim Güvenlik Konseyi, yıllar geçtikçe sivil halkı olumsuz etkileyecek kapsamlı ekonomik yaptırımlar uygulamaktan ziyade daha çok akıllı yaptırımlara yönelmiştir (Lopez-Jacoiste, 2010: 300). Yaptırımların ülkeye verdiği siyasi ve ekonomik zararları, halkın çoğunluğunun hükümetini ve yaptırıma konu olan

politikalarını desteklemesi nedeniyle haklı gören görüşler mevcuttur. Ancak bu zararların hedef alınan ülke vatandaşlarının gıda, ilaç gibi temel ihtiyaçlarını engellemeyecek düzeyde olması gerektiği genel kabul görmektedir. Bundan dolayı yaptırımlar yeterli insani koşullara sahip olmalı ve sivil nüfusa ciddi zarar vermemeyi hedef almalıdır (Christiansen ve Powers, 2018: 108-109).

Yaptırımlarla devletler, hedef ülkede halkın baskısı ile liderlerin politika değişikliği gitmesini amaçlasa da bazı zamanlar tersi bir etki yaratarak hedef alınan devletin halkının kendi hükümetine desteği artırabilmektedir.²⁹ Bunun dışında istenmeyen bir sonuç olarak yaptırıma uğrayan devlette yerli sanayinin gelişmesine neden olarak, o ülkeye daha bağımsız politikalar izleme imkanı sağlayabilmektedir (Köse, 2015: 11). Yaptırımlar ayrıca hedef alınan hükümete zaten kötü olan ekonomi yönetimi için uygun bir günah keçisi sağlayabilir (Wallenstein, 2000: 14). Yaptırımlardan bağımsız bir şekilde kötü giden ekonomik göstergeler, uygun bir manipülasyonla bu yaptırımlara bağlanabilir.

Özellikle kapsamlı ekonomik ambargolar, hedef alınan devlette ithal ikameci sektörlere rant kollama fırsatları vererek onları güçlendirir. Yaptırımlar, hedef alınan rejimlerin ekonomi üzerindeki devlet kontrolünü güçlendirmesine ve ülkede rantın belli bir kesimde toplanmasına izin verebilir. Örneğin, İngiltere liderliğindeki koalisyonun Rodezya'ya uyguladığı yaptırımda, siyahi ailelerin hane gelirleri düşerken beyazların gelirleri artış göstermiştir (Drezner, 1999: 13).

Yaptırımlar, hedef ülkedeki liderler tarafından manipülasyona elverişlidir. Liderler yaptırımı, rutin olarak halk üzerindeki baskıyı artırmak ve medya üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmak için bir bahane olarak kullanabilmektedir. Liderler, onları tüm kendi uyguladıkları adaletsiz önlemlerden sorumlu, adaletsiz önlemler olarak sunmaktadırlar. Bu da eğer yaptırımın amacı ülkedeki baskı ve insan hakları ihlalleri ile ilgiliyse, hedeflenen amaçtan tam tersi bir yöne doğru etki yapabilmektedir. Yaptırım uygulayan devletler bu sebeplerden dolayı artık kapsamlı yaptırımlardan çok hedefli/akıllı yaptırımlara yönelmektedirler. Ekonomiyi bir bütün olarak olumsuz etkilemeyecekleri için nüfusu yoksullaştıran ve olumsuz insani sonuçlardan kaçınacaklarını düşünmektedirler. Uygulayıcılar, cezalandırıcı bakış açılarını liderler ve

²⁹ Bu konu ayrıntılı bir şekilde, tezin sonraki bölümlerinde anlatılacağı için bu noktada detaylandırılmayacaktır.

seçkinler üzerine odakladığı için hedef alınan ülkenin vatandaşlara genel bir zarara yol açmak istemediklerinin sinyallerini verirler (Portela, 2014: 7, 8). Ayrıca kapsamlı bir yaptırım söz konusu olduğunda da yaptırım kararlarında çeşitli istisnalar belirtilerek bölge halklarının yaptırımlardan en az zararı görmeleri hedeflenmektedir. Örneğin AB, Bruma/Myanmar yaptırım kararında;

“İnsani olmayan yardım veya kalkınma programları askıya alınır. Aşağıdakileri destekleyen proje ve programlar için istisnalar yapılacaktır: (a) insan hakları, demokrasi, iyi yönetim, çatışmaların önlenmesi ve sivil toplum kapasitesinin geliştirilmesi; (b) sağlık ve eğitim, yoksulluğun azaltılması ve özellikle en yoksul ve en savunmasız nüfus için temel ihtiyaçların ve geçim kaynaklarının sağlanması, ...Projeler ve programlar, BM kurumları, sivil toplum kuruluşları ve yerel sivil yönetimlerle merkezi olmayan işbirliği yoluyla uygulanmalıdır.”

İfadesi kullanılmış ve bu konuda hassasiyet gösterilmiştir.³⁰ Eğer kapsamlı ve sert yaptırımlar kullanılıyorsa, hedef devlet hükümeti bu yaptırımı kendi iç kamuoyunda doğru bir şekilde tanıtım faaliyeti yaparak bayrak etrafında toplanma etkisini artıracaktır. Dış ekonomik saldırı tanımıyla alevlenen iç kamuoyu ile hedef alınan hükümet yaptırımlara karşı direnmede kendisine kamuoyu yaratabilir. Eğer yaptırımcı ülke yaptırımlarla ilgili haberleri halktan saklayabilirse, hedefin bu kamuoyunu sağlamasının önüne geçer ve istenilen politikalara uyma olasılığını yükseltir. Ancak, yaptırımların ekonomik etkisi ne kadar şiddetli olursa, hedef alınan ülkenin vatandaşların bundan haberdar olma olasılığı o kadar yüksek olacaktır. Bundan dolayı genelde devletler akıllı yaptırımları seçmektedirler. Eğer kapsamlı bir yaptırım uygulanacaksa da yaptırımcı devletin bunu gerek hedef devlet kamuoyuna gerekse uluslararası kamuoyuna doğru bir şekilde tanıtması gerekecektir. Özellikle yaptırıma konu olan olay insan hakları ihlali gibi bir konuya bunu doğru tanımlamak yaptırımcı ülke için büyük avantaj olacaktır. Devletleri kabul edilemez davranışlardan caydırmak veya hedef ülkelerdeki müttefikler/muhafif gruplara siyasi destek göstermek için yaptırımları sembol olarak kullanırken tanıtım çok önemlidir. Yaptırım uygulayan hükümet yaptırımları istediği şekilde duyuramazsa, hedef alınan hükümet bunu kendi yorumunu ekleyerek istediği şekilde yapacak ve gerekli kamuoyunu kolaylıkla oluşturacaktır (Eland, 2018: 36, 37). Örneğin yaptırıma konu olan olay insan hakları ihlali olmasına rağmen, hedef ülke yöneticileri bunu kendi ulusal egemenliklerine karşı bir müdahale, baskı için yapıldığına kamuoyunu ikna edebilirler.

³⁰ Bkz: Council Decision 2010/232/CFSP, 2010, s. 23.

Yaptırımlar bazen hedef alınan ülkede istenilen sonuçlara yol açamasa da yaptırımı uygulayan devlet ve siyasi seçkinleri için olumlu sonuçlar doğurabilmektedir. Görevdeki lider için güçlü bir iç destek oluşturan dış politika taahhüdü doğru bir seçenek olabilmektedir. İç siyasi fayda yaptırımların maliyetini dengeleyecek kadar büyükse, yaptırımların temel amacı olan hedef ülkede politika değişikliğine yol açamaması telafi edilebilmektedir. Örneğin, bir devlet başkanının başka bir hedef devlette aşırı insan hakları ihlallerine karşı çıkması, kendi halkının nezdinden popülaritesinde bir artışa neden oluyorsa yaptırımdan fayda sağlanmış olunacaktır. Hedef alınan devletin lideri demokratik talepleri görmezden gelip, insan haklarının baskı altına alınmasını sürdürse bile, yaptırım uygulayan devletin liderinin bu konudaki kararlı ve güçlü duruşu ne olursa olsun bir iç siyasi fayda üretmeye yeterli olabilecektir (Whang, 2011: 789).

Yaptırımlar devletlerce hem yerel hem de uluslararası düzeydeki artan kamuoyu baskısı nedeniyle artırılabilir. Devletler ulusal onur ve prestij ile ilgilenirler ve dünya kamuoyuna karşı çıkmaktan korkabilirler. Bundan dolayı genellikle dünya topluluğundaki konumlarına en iyi şekilde fayda sağlayacak olan hareket tarzını seçerler. Yerel düzeyde de kamuoyu, yöneticilerden yaptırım önlemleriyle sonuçlanacak acımasız ve itici bir uluslararası eyleme yanıt vermesini talep edebilir (Joyner, 2018: 79). Eğer hedef alınan hükümetin politikalarına karşı kendi vatandaşları tarafından da bir direniş söz konusuysa ve bu uluslararası kamuoyuna ulaşmışsa, uluslararası kamuoyunda zihinlerde bu mücadeleye ilgi artar ve bilinçlenme ortaya çıkar. Artan kamuoyu ilgisi, hükümetler üzerinde ‘bu konuda bir şeyler yapması gerektiği’ baskısına yol açmaktadır (Kaempfer ve Lowenberg, 2018: 64). Birçok yaptırım uygulamasında iç kamuoyu ve lobilerin baskısı olduğunu söylemek doğru olacaktır. Bazen devletler yaptırım uygulayarak istenilen hedeflere ulaşamayacaklarını tahmin etmelerine rağmen iç siyasi dinamiklerden dolayı bu yaptırımları uygulamayı tercih ederler. Burada önemli olan nokta yaptırımların maliyetinin faydası ile kıyaslanmasıdır.

İç baskı bazı durumlarda yaptırımlar konusunda ters bir durum da yaratabilir. Devlet için hedef alınan ülkede politika değişikliği yapmak kritik bir güvenlik meselesi oluşturabilir. Ancak içeride bu yaptırımı uygulamaması ya da yaptırımın seviyesini azaltması için ciddi baskılar görebilir. Yaptırımlar, hedef ülkedeki ekonomik kaynakların akışını bozduğu için normal ekonomik faaliyete yapılan bu müdahale genellikle çeşitli çıkar gruplarının muhalefetine yol açabilir. Liderler geniş bir seçim tabanına bağlı

olduğundan, bireysel çıkar gruplarının muhalefetine karşı hassas kalabilirler (Whang, 2011: 792).

Ekonomik yaptırımlar kaldırıldıktan sonra da yaptırım uygulayan ülke için bazı olumsuz etkilerini barındırmaya devam edebilir. Yaptırım sırasında ihracatın yasaklanması, yedek parça ve takip teknolojileri pazarların kaybolması gibi durumlar yaptırım kaldırıldıktan sonra gelecekte de daha düşük ihracat anlamına gelecektir. Hedef alınan devletle ticaret bağları kopabilir ve yeniden kurulması uzun zaman alabilir. Yaptırım uygulayan devletin tedarikçileri güvenilir tedarikçiler olarak kabul edilebilir ve yaptırıma maruz kalmayan üçüncü ülkeler için bile gelecekte yine benzer başka bir yaptırım sürecinin başlama ihtimaline karşı yaptırım uygulayan ülkeye karşı güvensizlik ortamı oluşabilir (Hufbauer ve Oegg, 2003: 5). Yaptırım uygulayan ülkedeki ticaret şirketleri, yaptırımların kendi ticari ve finansal sözleşmelerini kesintiye uğratması durumunda ciddi kayıplar yaşayacaklardır (Hufbauer vd., 2007: 9).

2.8. Yaptırımların Uluslararası Hukuk Boyutu ve Birleşmiş Milletler

Gündüz, yaptırım kavramını bir kuralın ihlali durumunda ortaya çıkan toplumsal bir tepki olarak tanımlamaktadır. Bir toplumun yapısı normatif kuralları biçimlendirmekle beraber, bu kuralların ihlal edilmesi durumunda gösterilecek olan tepkinin şiddeti ve ortaya koyulma tarzını da belirlemektedir. İç hukukta ihlal durumunda ortaya koyulacak yöntem ve cezalar önceden belirlidir. Örneğin; adam öldürmenin cezası o ülkenin iç hukuk düzeninde önceden düzenlenmiştir; hapis cezası veya idam cezası ne olarak belirlenmişse, uygun usullerle uygulanmaktadır. Ancak bu durum uluslararası hukukta bu kadar açık ve net değildir (Gündüz, 2009: 12). Uluslararası hukuk veya anlaşmalarının ilkelerini uygulamak için hiçbir ulusal hukuku uygulayan polis, mahkeme ve hapisane sistemleri gibi karşılaştırılabilir bir sistem mevcut değildir. Dumas'a göre uluslararası yasalar ve anlaşmalar, taraflarca karşılıklı olarak yararlı olarak algılandıklarında en iyi şekilde çalışmaktadırlar. Tarafları yasa ve anlaşmalara uymaya yönelten en önemli güç, ilgili norm veya sözleşmeyi ihlal etmelerinin elde ettikleri faydaların kaybolmasına neden olma olasılığıdır. Bu zorlayıcılığı bakımından zayıf bir güç gibi görünse de karşılıklı uyumu sağlamak için yeterince güçlü bir mekanizma görevi görmektedir (Dumas, 2018: 193).

İhlali bir devlet yaptığı zaman, cezayı uygulayacak olan da cezanın içeriği de tartışmalı bir konudur. Uluslararası hukukta doğrudan yaptırımları yasaklayan bir hüküm bulunmamasıyla beraber, BM Güvenlik Konseyi yaptırımları dışındaki tüm yaptırım uygulamaları bu konuda tartışmaya açık konumdadır. Kurallar, ‘devletlerin yaptırım uygulamaları yapmaları yasaktır’ gibi ifadelerde bulunmasa da birçok BM kararı ve Genel Kurul bildirisi egemen devletlere her türlü iç ve dış müdahaleyi yasaklamıştır. Ancak bunların bağlayıcılığı ve cezai müeyyidesi ile ilgili tartışmalar bulunmaktadır. Müdahale kapsamına girebilecek özellikle ekonomik içerikli yaptırımlarla ilgili doğrudan veya dolaylı normlarla bildiriler bu bölümde detaylandırılmıştır.

BM’nin kurulmasıyla beraber yaptırımlar; uluslararası ilişkilerde yeni bir boyut kazanmıştır. Yaptırımların uygulanması, BM örgütünün ve üye devletlerinin askeri saldırılara veya diğer sözleşme ihlallerine yanıt verebileceği merkezi bir araç olarak doğrudan BM şartında yer almıştır (Lopez ve Cortright, 2018: 4). BM; Güvenlik Konseyi vasıtasıyla uluslararası kısıtlayıcı tedbirler konusunda en yetkili kurumdur. BM Güvenlik Konseyi tarafından karar verilen yaptırımlar evrensel olarak uygulanır ve yasal olarak bağlayıcıdır (Eckert vd., 2016: 12). Nitekim tüm devletler gerek uluslararası hukuka uygunluğu açısından gerekse dünya kamuoyunun desteği açısından BM üzerinden tedbirleri uygulamayı tercih etmektedirler. Örneğin; AB yaptırımlarının bir kılavuzu görevi gören “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası-ODGP Çerçevesinde Kısıtlayıcı Önlemlerin (Yatırımlar) Uygulanması ve Değerlendirilmesi Hakkında Kılavuz³¹” sürekli bir şekilde BM ve BM Güvenlik Konseyi kararlarına atıfta bulunmaktadır. Kılavuzda geçen; “AB kısıtlayıcı önlemlerinin etkinliği, üçüncü ülkeler tarafından benzer önlemlerin benimsenmesiyle güçlendirilmektedir. Prensipte bu nedenle yaptırımların BM çerçevesinde kabul edilmesi tercih edilir...”³² ifadesi ile Birlik özellikle de diğer ülkelerin tepkilerini almamak, aksine desteklerini almak için uygulayacağı tedbir kararlarını BM çerçevesinde, hatta mümkünse doğrudan BM Güvenlik Konseyi tarafından alınmasını tercih etmektedir. Ancak bu durum gerek BM Güvenlik Konseyi oylama yapısı gerekse ülkelerin kendi ulusal çıkarları sebebiyle çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Bundan dolayı arzulanan idea yaptırımların BM nezdinde olmasıyken, bu pratikte çoğu zaman

³¹ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

³² Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Outreach and Communication, 2018, s. 24, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

gerçekleşmemektedir. Ancak yine de en azından normalsal olarak devletler ve AB nezdinde Birlikler; sıkça BM müktesebatlarına atıfta bulunmaktadır. Bundan dolayı devletlerin/birliklerin (ABD, AB) yaptırımlarını incelemeden önce bu başlıkta; başta BM nezdinde olmak üzere yaptırımlarla ilgili uluslararası hukuk düzenlemeleri incelenecektir.

Uluslararası hukukta, başta BM nezdinde olmak üzere bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak yaptırımlara atıfta bulunmaktadır. BM yaptırımları; uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla bir araç olarak kullanılmasını BM Güvenlik Konseyi için meşru kılmaktadır. BM Antlaşması'nın³³ yedinci bölümünde; "Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler" ele alınmıştır. Antlaşmanın 39, 41 ve 42. Maddeleri şu şekildedir;

- Madde 39: Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır.
- Madde 41: Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir.
- Madde 42: Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.

BM Antlaşmasına göre barış ve güvenliğin tesisinden sorumlu olan Güvenlik Konseyi, bunu sağlamak adına önlemler almaya yetkilidir. Uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir durum karşısında Konsey; öncelikle kuvvet kullanmaya varmayan

³³ Bkz: Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1945, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_01.pdf, Erişim Tarihi: 7/11/2021.

önlemleri devreye sokmalıdır. Madde 41’de yer alan önlemler yaptırımları oluşturmaktadır. Bunların arasında hem diplomatik yaptırımlar hem de ekonomik yaptırımlar bulunmaktadır. Ayrıca ekonomi dışı lojistik ve iletişim ile ilgili de önlem alma yetkisi bulunmaktadır. Bu yaptırımlar tamamen ekonomik, diplomatik ilişkilerin dondurulması yoluyla da olabilmektedir, kısmi bazı alanlarda kesintiler yapılması yoluyla da yapılabilmektedir. Ancak uygulanan yaptırımlar veya diğer önlemler yetersiz kaldığı takdirde Madde 42 devreye girer ve kuvvet kullanımı söz konusu olmaktadır. Ancak BM Güvenlik Konseyi yalnızca ‘uluslararası barış ve güvenliğe tehdit veya ihlal’ oluşturan durumlarda yaptırım uygulama yetkisine sahiptir. Nitekim bu kapsamda Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması’nı (NPT) ihlal ederek askeri nükleer programlar geliştirdiği tespit edilen devletlere yaptırımlar uygulanmıştır. Buna karşılık, Myanmar veya Zimbabwe'deki gibi otokratik yönetim ve yaşanan baskı durumları uluslararası barışa tehdit unsuru bulundurmamaktadır (Portela, 2014: 8). Bundan dolayı BM’nin bu tür durumlarda müdahalesi normsal açıdan çok doğru olmayacaktır. Bu durumda bu tür yaptırımların uygulanması BM açısından bile tartışılmalıyken diğer devletlerce özerk şekilde uygulanması konusu daha da tartışmaları alevlendirmektedir.

Güvenlik Konseyi tarafından ilan edilen yaptırımlar aksi belirtilmedikçe evrenseldir ve tüm üye ülkelerce uygulanması öngörülmektedir. Güvenlik Konseyi, yaptırımların işleyişini düzenlemek için genellikle on beş konsey üyesinin tamamından oluşan ve belirli bir yetkiye sahip bir komite kurar. Komite; yaptırımların devletler tarafından uygulanmasını izlemeyi, devletlere yaptırımları uygulama konusunda yardım etmeyi ve bu uygulamanın ilerleyişi hakkında Güvenlik Konseyi’ne raporlar sunmakla görevlidir. Komiteler ayrıca çalışmalarını kolaylaştırmak adına tüm devletler ve uluslararası kuruluşlarla paylaştıkları bir dizi yönerge hazırlarlar (Ngobil, 2018: 22).

BM’nin Güney Afrika ve Rodezya yaptırımları incelendiği zaman bu yaptırımların hiçbirinde temel meselenin eski bölgesel saldırganlık biçimleri olmadığı; bunun yerine endişe verici rejimler ve onların nüfuslarına yönelik katı muameleleri, izledikleri dış politikalar veya komşu ülkelere oluşturmuş olabilecekleri tehditlerle ilgili olduğu görülmektedir. 1965 yılında Güney Rodezya’da Smith rejimi tarafından tek taraflı bağımsızlık ilanı (UDI), dünya organının ana aracı olarak BM’nin ilk zorunlu yaptırım uygulamasıyla sonuçlanmıştır. İlk olarak UDI’den hemen sonra sömürgeci güç Büyük Britanya tarafından başlatılan, ardından BM Güvenlik Konseyi tarafından önerilen yaptırımlar 1966’da zorunlu hale gelmiş ve 1979’un sonuna kadar yürürlükte kalmıştır.

Rodezya'ya karşı uygulanan bu yaptırımlar, o döneme kadar bir uluslararası örgüt tarafından uygulanan en kapsamlı yaptırım olmuştur (Wallensteen, 2000: 2).

Güvenlik Konseyi Rodezya ve Güney Afrika yaptırımlarının ardından 1990'ların başına kadar yeniden yaptırım kararı almamıştır. Daha sonra Irak'a karşı Kuveyt'in işgaline yanıt olarak Ağustos 1990'da (Karar 661) zorunlu yaptırım uygulama kararı almıştır. Bu tarihten sonra BM yaptırımlarının sayısı hızlıca artmıştır (Ngobil, 2018: 18). Soğuk Savaşın bitmesinin ardından dengelerin değiştiği BM; zorunlu ekonomik yaptırımların uygulanması da dahil olmak üzere uluslararası meselelere öncesine oranla çok daha agresif bir şekilde müdahale etmeye başlamıştır. Nitekim, BMGK'nın Soğuk Savaş öncesi 45 yıla kıyasla çok daha fazla yaptırım uygulamasına başvurduğu görülmektedir. Bununla beraber özellikle Irak'a karşı uygulanan geniş yaptırımlar, BM yaptırımlarının bir tür geleceğini şekillendirmiştir. Yaptırımların ana hedefi olan Irak askeri güçlerini Kuveyt'ten çıkarma talebi başarısız olmuştur. BM himayesindeki çok taraflı yaptırımlara Soğuk Savaş sonrası oluşan heves, Irak'taki gibi yaptırımların genellikle istenen politika değişikliklerini getirmediği görülünce azalma göstermiştir. Taleplerin karşılanmaması dışında Irak özelinde kapsamlı yaptırımlar sonucu meydana gelenler kadınlar, çocuklar ve yaşlılar için olumsuz insani sonuçlar da devletlerin kapsamlı yaptırımlara karşı artan hoşnutsuzluğa katkıda bulunmuştur. Ayrıca; Yugoslavya, Haiti ve diğer yaptırım deneyimleri birçok BM üyesi devlet için bir tür yaptırım yorgunluğuna yol açmıştır. Tüm bu olumsuz durumlar yıllar içerisinde BM nezdinden devletlerin kapsamlı yaptırımlara katılma isteğini oldukça olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Hufbauer vd., 2007: 131-133). Bununla beraber son yıllarda uluslararası düzenin tek kutuplu sistemden çok kutuplu sisteme geçiş sürecine girmesi ve BMGK'nın yapısı gereği kolektif yaptırım kararı almak çok daha zor duruma gelmiştir.

BM'nin aldığı önleyici ve zorlayıcı tedbirlere karşı, önlem alınan ülke ile ekonomik ilişkileri kritik olan devletler için de BM Antlaşması düzenleme yapmıştır. Ancak Madde 50'de düzenlenen bu durum sadece mağdur olan devlete BM Güvenlik Konseyine danışma hakkı tanımıştır.

Temel olarak uluslararası hukukta yaptırım uygulama yetkisi BM Güvenlik Konseyine verilmiştir. Bununla beraber devletlerin de sıkça BM dışı yaptırımlarda bulunduğu görülmektedir. Uluslararası hukuk, ülkelerin uluslararası hukukun kuvvet kullanma yasağı dışında kalan tek taraflı yaptırımlara başvurmasını açıkça

yasaklamamıştır. Hatta devletler Şimşek'in açıklamalarına göre, uluslararası sorumluluk hukukunun kendilerine tanıdığı doğrudan veya dolaylı zararlara karşı bireysel veya dolaylı ortak karşı tedbirlere başvurma haklarına sahiptirler (Şimşek, 2021: 2057, 2058). Ancak uluslararası hukukta bahsi geçen yaptırımların, hukuka aykırı görülen ülke davranışlarına karşı uygulanan tedbirleri içerdiğini eklemek gerekmektedir. Ancak dış politika anlamında yapılan yaptırımların her zaman bir hukuk dışı davranışa karşı yapılmadığına dikkat çekilmelidir.

Egemen bir devlet, uluslararası hukuk kuralı olarak kendi sınırları içerisinde tam yetkiyle hareket etme gücüne sahiptir. Diğer devletlerin de bu egemen devletin işlerine karışmama yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak bu karışma yasağının kapsamı konusunda literatürde tam bir uzlaşma bulunmamaktadır. 1965 yılında kabul edilen, Devletlerin İşlerine Karışmanın Kabul Edilemezliği ve Özgürlüklerinin ve Egemenliklerinin Korunması Hakkında Bildirisi'nde³⁴ devletlerin diğer devletleri onlardan bazı avantajlar elde etmek için ekonomik, politik veya diğer tedbirler yoluyla zorlaması yasaklanmıştır. Bildiri incelendiği zaman devlete karşı yöneltilmiş her müdahalenin kınandığı görülmektedir. Bu kınama sadece silahlı saldırı ile sınırlandırılmamış, her türlü müdahale dahil edilmiştir. 1970 yılında kabul edilen, Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge'de³⁵ yine devletlerin işlerine karışmama ile ilgili ifadeler olmuştur. Bildirgede;

“Yalnızca, başka ülkelerin iç işlerine herhangi bir şekilde karışılması Antlaşmanın ruhunu ve lafzını ihlal ettiği için değil, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden durumların yaratılmasına neden olduğu için de herhangi başka bir devletin iç işlerine karışmama taahhüdüne Devletler tarafından katı bir biçimde uyulmasının ulusların barış içinde bir arada yaşamasının güvence altına alınmasında vazgeçilmez bir koşul olduğuna inanmış olarak...”

İfadesi yer almaktadır. Bu ifade işlerine müdahaleyi uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir unsur olarak ele almaktadır. Ancak bununla beraber,

³⁴ Bkz: Resolution adopted by the General Assembly 2131 (XX), Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty, 1965,

<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Declaration%20on%20the%20Inadmissibility%20of%20Intervention%20in%20the%20Domestic%20Affairs%20of%20States%20and%20the%20Protection%20of%20Their%20Independence%20and%20Sovereignty.pdf>, Erişim Tarihi: 08/11/2021.

³⁵ Bkz: Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge, 1970, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilisoz/bm/bm_17.pdf, Erişim Tarihi: 12/11/2021.

yaptırımların içişlerine müdahale olarak kabul edilip, edilmeyeceği oldukça tartışmalı bir konudur. Bildirideki;

“Hiçbir Devlet ya da Devletler topluluğu, nedeni ne olursa olsun, herhangi başka bir Devletin iç ya da dış işlerine doğrudan ya da dolaylı bir biçimde karışma hakkına sahip değildir. Bu sebeple Devletin şahsına ya da onun siyasal, ekonomik ve kültürel öğelerine yöneltilmiş bulunan silahlı müdahale ya da bütün diğer müdahale biçimleri ya da tehdit teşebbüsleri uluslararası hukuku ihlal eder.”

İfadesi iç ve dış işlerine her türlü müdahalenin, sebebi ne olursa olsun bir uluslararası hukuk ihlali kabul edildiğini belirtmektedir. Burada belirtilen, “..., nedeni ne olursa olsun...” detayı oldukça önem arz etmektedir. Her ne kadar bildiriden sonra yeni içtihatlar ve teamüller türese de bu bildirin geçerliğinin sürdüğünü belirtmek gerekmektedir. Bu bildiri açık bir şekilde insan hakları ihlalleri dahil her sebebi müdahale için geçersiz kılmaktadır. Yaptırımların amacı hedef ülkeyi bir iç veya dış politikasında değişime zorlama olduğu varsayılacak olursa, bir tür iç işlerine veya dış işlerine müdahale olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. “...ekonomik ve kültürel öğelerine yöneltilmiş bulunan silahlı müdahale ya da bütün diğer müdahale biçimleri ya da tehdit teşebbüsleri...” ifadesi de yaptırımların hukuki anlamda aleyhine bir ifadedir. Yaptırımların en büyük kesimini oluşturan ekonomik yaptırımlar bir bakıma hedef ülkenin ekonomik öğelerine karşı bir müdahaleyi içermektedir. Ancak finansal yardımların kesilmesi gibi, yardımı yapan ülkenin inisiyatifinde olan yaptırımlardan ziyade ekonomik ambargo, ticaret kısıtlamaları gibi doğrudan hedef ülkenin kendi ekonomik değerleri ile ilgili yaptırımları bu kapsamda ele almak en doğrusu olacaktır. Yine bildiride geçen; “Hiçbir devlet...ondan herhangi bir türde çıkar sağlamak amacıyla bir başka devleti zorlamaya yönelik ekonomik, siyasi ya da herhangi başka bir türde yöntemleri uygulayamaz ya da uygulanmasını teşvik edemez...” ifadesi de açık şekilde bir zorlama yöntemi olan ekonomik yaptırımların hangi amaçla olursa olsun uygulanamayacağını belirtmektedir. Bu madde BM Antlaşması Madde 41 ile çelişiyor gibi görünse de buradaki ‘Hiçbir Devlet’ ifadesi bu durumu değiştirmektedir. 41. Madde’de yaptırım kararını alma yetkisi BM Güvenlik Konseyine verilmiştir. Ancak bu bildirgede egemen devletler özelinde açıklamalar yapılmıştır. Bildiri bunun dışında, “Devletlerin, uluslararası ilişkilerinde herhangi bir devletin siyasi bağımsızlık ya da ülke bütünlüğü aleyhine yönelik askeri, siyasi, ekonomik ya da herhangi başka bir zorlamadan uzak durma görevini anımsayarak...” ifadesi sadece askeri, kuvvete dayalı müdahaleyi değil; siyasi, ekonomik diğer müdahaleleri de doğru bulunmadığını belirtmektedir. “...bir

Devletin siyasi bağımsızlık ya da ülke bütünlüğü aleyhine yönelik...” ifadesi ise, yaptırımlar açısından bakıldığında zaman karmaşık bir duruma yol açmaktadır. Yaptırım yoluyla zorlama uygulanan ülkenin, bu yaptırımlarla siyasi bağımsızlık ve ülke bütünlüğüne hanel gelip gelmediği pek tabii ki yaptırımın içeriği ile doğrudan ilgili olsa da yine de yoruma açık ve net bir cevabı olmayan bir hususu oluşturmaktadır. Örneğin; bildirmede geçen, “Her devlet kendi siyasal, ekonomik ve kültürel sistemlerini özgürce seçme ve geliştirme hakkına sahiptir” ifadesinden yola çıkacak olursak, demokrasi teşviki için bir ülkeye yaptırım uygulamak bir tür yasaklı iç işlerine müdahale biçimini oluşturacaktır. Çünkü her devlet kendi siyasal sistemini seçme hakkına sahiptir denmiştir.

1974 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ‘Saldırı'nın (Tecavüzün) Tanımı’³⁶ kararında saldırının tanımı; “...herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır” olarak belirtmiştir. Yani ilgili BM kararı saldırıyı sadece silahlı bir kuvvet kullanımı ile açıklamaktadır. Bununla beraber siyasi olsun, ekonomik olsun hiçbir gerekçenin saldırıya sebep olamayacağı belirtilmiştir.

BM Genel Kurulunun 1995 senesindeki ‘Gelişmekte Olan Ülkelere Karşı Siyasi ve Ekonomik Zorlama Aracı Olarak Ekonomik Önlemler’ Deklarasyonu³⁷;

“Hiçbir Devletin ekonomik araçları kullanamayacağını veya kullanımını teşvik edemeyeceğini yeniden teyit ederek, amacıyla başka bir Devleti zorlamak için siyasi veya diğer türden tedbirler ondan egemenlik haklarının uygulanmasının tabii olmasını sağlamak...” ve “...zorlayıcı ekonomik önlemlerin olumsuz yönde kullanılmasından ciddi şekilde endişe duymaktadır.”

İfadelerini kullanarak açık bir şekilde ekonomik yaptırımların uygunsuzluğunu ve bir araç olarak kullanılmaması gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca A/RES/51/22, A/RES/51/103 ve A/RES/52/181 Genel Kurul kararları da benzer ifadeleri kullanmaktadır. Bunların dışında Genel Kurul’un almış olduğu kararlar arasında insan hakları ve tek taraflı yaptırımlar ile ilgili yirmi bir karar mevcuttur. Tüm bu kararların ortak noktası tek taraflı ekonomik tedbirlerin bir zorlama aracı olarak BM Şartı’ndaki prensipler de dahil olmak üzere uluslararası hukuku ihlal ettiği noktasıdır. Yaptırımların uluslararası barışa yönelik olmaktan ziyade yaptırım uygulayan devletin kendi tek taraflı

³⁶ Bkz: Saldırının (Tecavüzün) Tanımı: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı, BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, 2002, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095336bm_31.pdf, Erişim Tarihi: 12/11/2021.

³⁷ Bkz: UN General Assembly, A/RES/50/96 2 February 1996, “Economic Measures as a Means of Political and Economic Coercion Against Developing Countries”, <https://undocs.org/en/A/RES/50/95>, Erişim Tarihi: 12/11/2021.

çıkarlarına hizmet ettiği açıklanmaktadır (Şimşek, 2021: 2060). Tüm bu kararların içeriği birbirine yakın olmakla beraber; Genel Kurul kararının bir hukuki bağlayıcılığının olmadığını da belirtmek faydalı olacaktır. Yani bir uluslararası hukuk ihlali bile olsa bu kararların bağlayıcılığı olmadığı için uluslararası yargı yolu da açık değildir. Nitekim; 1986 yılında Uluslararası Adalet Divanı kararı yaptırımların uluslararası hukuka uygun olup olmaması ile ilgili önemli bir karardır. Divan, Nikaragua Davası'nda ABD'nin 1985'te Nikaragua'ya uyguladığı ticaret ambargosu ile müdahale etmeme kuralına aykırı davranmadığına karar vermiştir. Bu şekilde Divan, ekonomik veya siyasi her baskının bir tür uluslararası hukuk ihlali olmadığını belirtmiştir. Divan kararında; devletin egemenlik unsurları arasına giren politik, ekonomik, sosyal ve kültürel sistemiyle ilgili karar verme özgürlüğüne ve istediği dış politikayı yürütme hakkına vurgu yapmıştır. Divana göre eğer bir müdahale bu devletin egemenlik alanına giren unsurları değiştirmeye yönelik bir zorlama ise yasaklanan müdahaleyi oluşturmaktadır. Ancak ekonomik ve siyasi yaptırımların bu kapsamı içerip içermediğine göre hukuka aykırı olup olmadığına karar verilebileceği ifade edilmiştir (Topal, 2005: 101; aktaran Tosun, 2009: 110-111).

Uluslararası hukuk literatüründe tek taraflı ekonomik yaptırımları doğrudan yasaklayan bir kuraldan söz etmek mümkün değildir. Ancak bununla bazı BM kararlarının doğrudan olmasa da yaptırımlara karşı bir tutum sergilediği de ortadadır. Ancak özellikle bu kararların doğrudan açık bir tanımda bulunmaması ve de özellikle daha çok hukuki bağlayıcılığı yönünden tartışmalı Genel Kurul kararlarına dayandırılması yönüyle yaptırım uygulayan ülkenin bir uluslararası hukuk ihlali yaptığını net bir şekilde söylemek doğru olmayacaktır. Ancak BM kararlarının, devletlerin birçoğunun aldığı bir karar olması yönüyle bir uluslararası teamül hukuku oluşturup oluşturmadığı da tartışma konusudur. Tüm bu geçmiş tarihli BM kararlarına rağmen; artık günümüzde karışma/müdahale terimlerine bakış açısı daha farklıdır. İletişim teknolojilerinin gelişmesi ile beraber dünyanın bir ucundaki bir insan hakkı ihlali, anında diğer ucundaki insanlar tarafından öğrenilebilmektedir. Bu da bu toplumların kendi hükümetlerine baskı kurmasına neden olabilmektedir. Hükümetler kendi çıkarları müdahale etmemeyi gerektirse bile bu tür ihlaller karşısında çok etkili olmasa da en azından kamuoyunun nabzını düşürmek adına hamleler yapmak zorunda hissedebilmektedirler. Müdahale konusu daha çok silahlı kuvvet kullanımı üzerine tartışılan bir konu olsa da ekonomik ve diğer yaptırımların bir tür müdahale olup olmadığı önceki paragraflarda açıklandığı gibi tartışmaya açık bir konu olmaya devam etmektedir.

Burada özellikle dikkat çekilen nokta, iç işlerine ve dış işlerine müdahale konusudur. BM karar ve bildirgelerinde çoğu kez ekonomik ve siyasi müdahaleleri de devletin egemenliğine karşı bir karışma/müdahale olarak kabul edildiği görülmektedir.

2.9. Uluslararası Ekonomik İlişkiler ile İlgili Düzenlemeler

BM Genel Kurulu'nun 1962 tarihli ve 1803 sayılı, Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik Hakkı'ndaki Karar'a³⁸ göre tüm egemen devletler, doğal kaynak ve zenginliklerini serbestçe tasarruf etme hakkına sahiptirler. Karara göre halkların ve milletlerin mutlak egemenliğinde olan bu doğal zenginlik ve kaynakları üzerindeki egemenlik haklarının ihlali, BM Şartı'nın ruhuna ve ilkelerine aykırıdır. Bu karar, doğrudan olmasa da doğal kaynaklarla ilgili bir tasarruf söz konusu olduğunda yaptırım yapılmasının BM'ye göre sorunlu olacağını göstermektedir. Örneğin bir ülkenin doğal kaynak ve zenginliklerini bir başka ülkeye satması bu egemenlik hakları içerisinde yer almaktadır. Ancak bu tasarrufundan dolayı eğer üçüncü bir ülke yaptırım uygularsa karara aykırı hareket etmiş olacaktır. Bu kararda yaptırımlarla ilgili en dikkat çekici nokta; “Ekonomik ve teknik yardım, borç ve artan şekilde yabancı yatırım sağlamanın, alıcı devletin menfaatleri ile çatışan şartlara tabi olmaması gerektiğini mülhaza ederek; ...” ifadesidir.

Yaptırımlar incelendiği zaman, özellikle pozitif yaptırım alanına giren ekonomik yardımların önemli bir kesiminin bir şart/koşula bağlı bir şekilde verildiği görülmektedir. Yardımı yapan ülke veya ülkeler, bu yardımları bir dış politika aracı olarak kullanmakta ve yardım yapılan ülkeye bazı koşullar sunmaktadırlar. Ancak burada, “...alıcı devletin menfaatleri ile çatışan şartlara...” ifadesindeki menfaat konusu tartışmalı bir konudur. Örneğin; yardımı yapacak ülkenin yardım şartı olarak ülkede insan haklarının korunması gibi genel kabul gören bir koşul sunması ile; bir üçüncü ülke ile olan ilişkilerini düzeltme koşulu sunması aynı olmayacaktır. Bununla beraber istenilen koşulların alıcı ülkenin menfaatine mi yoksa zararına mı olduğunu gösterecek net göstergeler bulunmamaktadır. Ekonomik ilişkilerle ilgili bir başka BM düzenlemesi, “Devletlerin Ekonomik Haklarına ve Görevlerine Dair Şart (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3281 (XXIX) sayılı

³⁸ Bkz: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1962 Tarihli ve 1803 Sayılı Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik Kararı, BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, 2002, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_33.pdf, Erişim Tarihi: 8/10/2021.

Karar)³⁹ olmuştur. Bu metnin birinci bölümünde düzenlenen ‘Milletlerarası Ekonomik İlişkilerin Esasları’ şu şekildedir;

“Devletler arasında politik ve diğer ilişkiler kadar ekonomik ilişkiler de diğerleri yanında, aşağıdaki ilkelere tabi olacaktır;

- *Devletlerin egemenliğini, ilkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı;*
- *Bütün Devletlerin egemen eşitliği;*
- *Saldırmazlık;*
- *Müdahale etmeme;*
- *Karşılıklı ve hakça yarar;*
- *Barış içinde bir arada yaşama;*
- *Halkların eşit hakları self determinasyonu;*
- *Uyuşmazlıkların barışçı şekilde çözümlenmesi;*
- *Kuvvetle meydana getirilmiş olan ve bir milleti, normal kalkınması için gerekli olan doğal vasıtalarından mahrum eden, adaletsizliklerin giderilmesi;*
- *Milletlerarası yükümlüklerin iyi niyetle yerine getirilmesi;*
- *İnsan haklarına ve temel hürriyetlerine saygı;*
- *Hegemonya ve nüfuz bölgeleri sağlamaya teşebbüs etmeme;*
- *Milletlerarası sosyal adaletin iyileştirilmesi;*
- *Kalkınma için milletlerarası işbirliği;*
- *Denizde kıyası olmayan Devletlerin yukarıdaki ilkeler çerçevesinde denize serbestçe açılması ve geri dönmesi.”*

Bu maddeler BM tarafından ekonomik ilişkilerde devletlerin uymasının beklendiği esaslar olarak kabul edilmiştir. Bir ekonomik yaptırım söz konusu olduğunda da devletlerin bu ilkelere uyması beklenmektedir. Ayrıca bu maddelerin içerisinde yer alan; ‘İnsan haklarına ve temel hürriyetlerine saygı’ ilkesi, ilerleyen kesimlerde açıklanacağı gibi bazı devlet veya Birliklerce ekonomik yaptırımların bir koşulu olarak sunulmaktadır. Aynı şekilde ‘Uyuşmazlıkların barışçı şekilde çözümlenmesi’ ilkesini de, AB’nin Filistin ile ilişkilerinde bir ilke olarak kullandığı görülecektir. Fakat her zaman yardım veya negatif yaptırım yapan ülkelerin bu ilkelerin sağlanması yoluyla hareket etmediği görülmektedir. Ülkelerin çoğu zaman, ‘Devletlerin egemenliğini, ilkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı’ ve ‘müdahale etmeme’ ilkelerine ise yaptırımlar yoluyla

³⁹ Bkz: Devletlerin Ekonomik Haklarına ve Görevlerine Dair Şart (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3281 (XXIX) sayılı Karar metni), BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, 2002, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_34.pdf, Erişim Tarihi: 9/10/2021.

riayet etmediği görülmektedir. Şartın ikinci bölümünde yer alan; Devletlerin Ekonomik Hakları ve Görevlerinde ise bazı maddeler dikkat çekmektedir;

- *“Madde 13/3: Kalkınmış ülkeler, kalkınmakta olan ülkelerin ekonomilerini geliştirme ve değiştirmelerine yardım etmek için, kalkınmakta olan ,ülkelerle bilimsel ve teknolojik alt yapıların ve bilimsel araştırma ve teknolojik faaliyetlerin kurulması, kuvvetlendirilmesi ve gelişmesi hususlarında işbirliği yapmalıdır.”*
- *“Madde 17: Kalkınma için milletlerarası işbirliği, bütün Devletlerin paylaşılan amacı ve müşterek görevidir. Her Devlet, Devletlerin egemen eşitliğine harfiyen riayet ederek ve onların egemenliğine hanel getiren herhangi bir şart ileri sürmeden, kalkınmakta olan ülkelerin kalkınma ihtiyaç ve hedeflerine uygun olan harici şartları sağlayarak ve aktif yardım yaparak, bu ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarını çabuklaştırma çabalarına yardım etmelidir.”*

Bu iki madde açık bir şekilde özellikle kalkınmakta olan ülkelere dış yardımları teşvik etmektedir. Ancak daha önce ekonomik ilişkilerde uyulması gereken esaslarda da benzer bir şekilde yer aldığı gibi, bu yardımlar yapılırken devletlerin egemenliğine müdahale edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Yardımlar yapılırken ‘...onların egemenliğine hanel getiren herhangi bir şart ileri sürmeden...’ ifadesine özellikle dikkat çekmek gerekmektedir. Çünkü pozitif yaptırımların hemen hemen hepsinde yardımlar belli şartlara dayandırılmaktadır. Bu şartlar kimi zaman ülkelerin egemenlik haklarının ihlal edilmesine de yol açabilmektedir. Şartın belki de yaptırımlarla alakalı en dikkat çekici maddesi 32. Maddesidir;

- Madde 32: Hiçbir devlet, başka bir devletin egemen haklarının kullanılmasını zayıflatmak için onu icbar edecek ekonomik politik veya diğer herhangi bir tipteki tedbiri kullanamaz veya bunların kullanılmasını teşvik edemez.

Bu madde açık bir şekilde ekonomik tedbirleri kısıtlayıcı bir ifade içermektedir. Egemen haklarının kullanılması göreceli bir kavram olsa da birçok ekonomik yaptırımın kaynağında, yaptırım yapılan ülkenin egemenlik haklarına müdahale oluşmaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü’nün temel ilkeleri ile yaptırımlar arasında da temel bir itilaf vardır. Örgütün temel ilkelerinden birisi gümrük tarifelerinin azaltılması ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasıyla dünya ticaretinin serbestleştirilmesidir.⁴⁰ Bununla beraber ekonomik yaptırımların ana amacı bunun tam tersi şekilde ticareti kısıtlamaktır.

⁴⁰ Bkz: “Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anlaşmaları”, İstanbul Tekstil Ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, <https://www.itkib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-dis-ticaret-ihracat-rehberi-dto-anlasmalari.html>, Erişim Tarihi: 14/10/2021.

Ekonomik yaptırımlar istenilen politika değişikliklerini elde etmek için hedef alınan ülkeleri ticaret yoluyla ekonomik kazançlarından mahrum etmeye odaklanmaktadır (Smeets, 2018: 3). Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kapsamındaki anlaşmalar, ekonomik yaptırımların kullanımına ilişkin daha net sınırlar getirmektedir. Dünya Ticaret Örgütü anlaşmaları, bir üyenin başka bir üyeden ithalatına ne zaman yeni yükler ve yasaklar getirebileceğini sınırlayan hükümler içermektedir (Carter, 2011: 5).

2.10. Avrupa Birliği (AB) ve Yaptırım Mekanizması

Bu bölümde AB'nin dış politika karar alma süreci gerek normsal gerekse tarihsel açıdan ele alınacak olup; AB'yi yaptırım uygulamaya iten değişkenler örneklerle açıklanacaktır.

2.10.1 AB dış politika karar alma mekanizması: AB'nin yapısı ve egemenlik

AB'nin ne tür bir birlik olduğu akademik tartışmalara sürekli konu olmaktadır. Ne tam olarak üye devletlerin birçok egemenlik unsurlarını üst bir yönetime devrettikleri bir federasyon; ne de üye devletlerin hiçbir şekilde egemenliklerini devretmedikleri sıradan bir uluslararası örgüt statüsünde değildir. Literatürde genel kabul AB'nin 'biricik' statüye sahip bir oluşum olduğudur. AB'yi diğer örgütlerden ayıran en büyük özelliğinin kurumsal yapısı olduğuna kabul edilmektedir. Birliğin tıpkı bir ulusal devlette olduğuna gibi yasama, yürütme ve yargı organları mevcuttur. Birliğin kurum ve organları uluslararası yetkilere sahiptir. Bu durum Birliği uluslararası değil uluslararası bir örgüt yapmaktadır. Yine AB'nin organları birbirinden bağımsız olarak görev yapmaktadırlar. Bu açıdan da diğer uluslararası örgütlerden ayrı özel bir konuma sahiptir. Bu tür uluslararası statülere sahip olmasının yanında üye devletlerin ulusal egemenliklerini ön plana çıkaran unsurlar da mevcuttur. Bundan dolayı AB'nin kurumsal yapısı, uluslararası ve hükümetlerarasılığının beraber yer aldığı kendine has bir yapıya sahiptir (Karluk, 2011:280, 281).

AB'nin bu kendi öz statüsünde ülkeler, Amerika Birleşik Devletleri'ni oluşturan eyaletlerin sahip olduğuna egemenliklerle karşılaştırılmayacak kadar çok egemenlik hakkına sahiptirler. Kendileri devlet olarak AB dışında; uluslararası alanda ikili veya çoklu anlaşmalar yapabilir, AB ortak politika ve uygulamalarından uzaklaşmamak kaydıyla bireysel dış politika eylemlerinde bulunabilirler (McCormick, 2014: 47). Nitekim, birçok dış politika eylemlerinde üye devletlerin farklı strateji ve uygulamalarda

buldukları görülmektedir. Örneğin; İsrail'in Filistin'e yapmış olduğu 2008 ve 2009 saldırılarında bu net bir şekilde görülmüştür. Saldırıları sonrası üye devletlerden İsveç ve İrlanda İsrail'i suçlarken; İtalya, Almanya gibi ülkeler saldırıları meşru müdafaa olarak kabul etmişlerdir. Bundan dolayı Birlik bu konularda ortak bir tavır sergileyememiştir (Karakır ve Aknur, 2015: 27).

Nitekim; AB üyeleri arasında bir tür eşit egemenlik usulüne dayanan; AB politika ve uygulamalarının bu eşit egemenlerin zorlamadan ziyade rızaya dayalı bir şekilde birlikte hayata geçirildiği bir sistem mevcuttur. AB kurumları çok az konuda kendisini oluşturan üye devletlerden bağımsız karar verme ve eylem yapma yetkisine sahiptirler. Nihai olarak üye devletler adına, bu devletlerden bağımsız politika ve eylem yapacak yetkili bir AB Hükümeti yoktur. AB'nin en etkili liderleri yine üye devletlerin liderleridir ve kararlar/politikalar AB üyesi devletlerin liderlerinin müzakere ve uzlaşmaları sonucunda alınıp uygulanmaktadır (McCormick, 2014: 42, 47, 54, 56).

Tüm bu üye devletlerin egemenliğini koruyan hususlara rağmen bir birlik olarak AB'nin üyelerinin davranışlarını etkileyen ve sınırlayan kural ve kurumları mevcuttur. AB'nin resmi bir anayasası mevcut değildir. Ancak yıllar içerisinde birliğin müktesebatı anlaşmalarla sürekli revizyona uğramıştır. Bu revizyonlarla AB yasal düzeni Snyder'in deyişiyle 'anayasallaştırılmıştır'. Bu anlaşmaları üye devletleri bağlayan bir hukuk düzeni oluşturmaktadır (Snyder, 2003; aktaran McCormick, 2014: 139). AB hukuk sistemi, 'süpranasyonal' bir hukuk sistemidir. Süpranasyonal hukukun kaynağı, birden fazla devletin tarafı olduğu uluslararası anlaşmalardır. Ancak kendisini oluşturan devletlerin kendi iç hukuklarından daha üstün ve önde gelen bir normdur (Gündüz, 2009: 6). Birliğin liderleri zirve toplantılarında antlaşma taslakları üzerinde karara varmaktadırlar. Anlaşılan metin, üye devletlerin kendi usullerine göre onaylanmaktadır.⁴¹ Onaylanan metinler Birliğin önceki kurucu antlaşmalarına eklenmektedir. Bu şekilde topluluk müktesebatı oluşturulup; AB'nin bir nevi anayasası olarak kabul edilen kurucu antlaşmalarda değişen dünya ve ihtiyaçlara göre revizyonlar yapılmaktadır (Karluk, 2011: 209). Hukuki bir norm olarak tüzük, üye devletlerin tamamı için bağlayıcıdır. Yasa niteliği taşıdığı için Birlik üyeleri tarafından doğrudan uygulanmak zorundadır. Tüzük, kendisine aykırı tüm ulusal mevzuatları yürürlükten kaldırır ve onun yerini almaktadır. Bunun beraber Birlik tarafından çıkarılan yönergeler bağlayıcılık açısından içeriğine göre

⁴¹ Örneğin Maastricht Anlaşması'nda; Belçika, İspanya, Hollanda gibi ülkelerde parlamento ve senato oylaması ile anlaşma onaylanırken; İrlanda ve Fransa gibi ülkelerde referandum sonucu kabul edilmiştir.

farklılık göstermektedir. Bazı yönergeler tek bir devleti bağlarken bazıları tüm üye devletleri bağlayabilmektedir.⁴²

2.10.2. AB’de ortak dış politika

AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası-ODGP Çerçevesinde Kısıtlayıcı Önlemlerin (Yatırımlar) Uygulanması ve Değerlendirilmesi Hakkında Kılavuz’da⁴³; “...AB, ODGP Konsey Kararı'nın amaçlarına ilişkin gelişmeler sonucunda kısıtlayıcı tedbirleri uyarlayacaktır” ifadesi yer almaktadır. Bundan dolayı AB Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikalarını anlamak yaptırımları analiz etmek için oldukça kritik bir yer tutmaktadır. Bundan dolayı bu başlıkta AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikaları incelenmektedir.

Bir önceki başlıkta açıklandığı üzere, AB yapısal bir sistemi olan bir hükümet değil; üye devletlerin fazlasıyla etkin olduğu esnek bir yönetim sistemine sahiptir (McCormick, 2014: 135). Ortak dış politika oluşturma sürecinde aktör sayısının fazlalığı ve oybirliği usulü bu konuda Birliğe önemli sınırlamalar getirmektedir (Ülger, 2002: 178-180; aktaran Yiğittepe, 2017: 136). Bununla beraber ortak dış politika konusunda oybirliği usulüne rağmen bazı yazarlara göre Birliğin güçlü ve büyük ülkelerinin daha çok ön plana çıktığı düşünülmektedir. Bu görüşü savunan yazarlar, gündem belirleme ve uzlaşma sürecinde Fransa, Almanya ve Birlikten ayrılan kadar İngiltere’nin ön planda olduğunu ifade etmektedir (Kahraman, 2008; aktaran Yiğittepe, 2017: 191). Bununla beraber Brexit sonrası, ortak politikalara en çok itiraz eden İngiltere’nin devreden çıkması ile yeni dönemde ortak dış politika ve güvenlik konularında daha çok uzlaşma sağlanması da beklenmektedir (Yiğittepe, 2017: 219).

Üye devletlerin fazlasıyla kendi ulusal çıkarların peşinde koşması sonucu, ortak bir dış politika oluşturmakta oldukça zorlanılmaktadır. Bununla birlikte AB üye devletlerinin halkları genel olarak ortak dış politika uygulanması gerektiğini düşünmektedir.

⁴² Bkz: Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, 6.Kısım, Madde 288; <https://antlasmalar.com/wp-content/uploads/2017/07/lizbon.pdf>, Erişim Tarihi: 19/09/2021.

⁴³ Bkz: “Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy”, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

Tablo 2.18. Yıllara Göre Ortak Dış Politika Desteği (Eurobarometer)⁴⁴

2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
%61	%64	%62	%66	%64	%66	%66	%66	%71	%72

AB vatandaşlarının ortak dış politika desteği her zaman çoğunlukta olmuştur. Bununla beraber son yıllarda bu destek artış göstermiş; nitekim Eurobarometer 2021 Bahar verilerine göre birliğin ortak dış politika yürütmesine destek %72'lere kadar çıkmıştır. Bununla beraber raporlar incelendiği zaman bu desteğin ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği görülmektedir. Belçika, Almanya, İspanya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Litvanya gibi ülkelerde destek %80'leri geçerken; Danimarka ve İsveç gibi ülkelerde bu oranlar %50'lerde seyretmektedir. Nitekim vatandaşların bu desteği AB müktesebatlarına pek yansıtılmamıştır. Kurucu antlaşma Roma Antlaşması dış politika ile ilgili bir kural, uygulama getirmemiştir. Zaten AB, ilk kurulduğunda Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak uzun bir müddet ekonomi ağırlıklı bir topluluk olmuştur. Nitekim kurucu antlaşma Roma Antlaşması'nda ortak dış politika konusu kendisine yer edinememiştir.⁴⁵

Ortak bir dış politika ile ilgili hamleler genelde Fransa tarafından gelmiştir. 1958-1963 yılları arasında Fransız Büyükelçi Fouchet'in hazırladığı Fauchet Planları siyasi birliğin temel bir amacı olarak üye devletlerin ortak çıkarlarının söz konusu olduğu durumlarda ortak bir dış politika benimsenmesini içermektedir. Fouchet Planı; dış politika, savunma, kültür gibi alanlarda faaliyet gösterecek bir tür 'devletler birliği' kurulmasını önermektedir. Nitekim Topluluk için dış politika ve savunma alanlarında NATO çerçevesinin dışında yeni bir işbirliği öngörülmektedir (Çakır, 2001; aktaran Efe,

⁴⁴ Grafik; <https://europa.eu/eurobarometer/screen/home> da yayınlanan "Standard Eurobarometer" raporlarındaki anket sonuçlarındaki bilgilerle düzenlemiştir.

2012 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1063>,

2013 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1120>,

2014 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2040>,

2015 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2099>;

2016 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2130>;

2017 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2142>,

2018 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2180>;

2019 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2253>;

2020 Yaz raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2262>;

2021 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>, Erişim Tarihi: 14/09/2021.

⁴⁵ Roma Antlaşması maddeleri için bkz: <https://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf>, Erişim Tarihi: 14/09/2021.

2010: 42). Bununla beraber planda geçen “Birliğin üye devletlerin ve halklarının farklılıklarına saygı üzerine kurulu olduğu” ifadesi bu planın uluslarüstü bir yapıdan ziyade ülkelerin egemenliklerini koruyan hükümetlerarası bir yapıyı öngördüğünü göstermektedir (Efe, 2010: 42). Fouchet Planları, Fransa’nın Topluluğun dış politikasını yönlendirme girişimi olarak kabul edilmesinin de etkisiyle reddedilmiştir (Karabulut, 2014: 77, 78; aktaran Yiğittepe, 2017: 114).

Kurucu altı ülkenin liderlerinin dış politikayı koordine etmek için düzenli toplanacakları bir konferans önerisi, Fransa’nın öncelik ettiği bir başka ortak dış politika girişimidir. Avrupa Savunma ve Politika Toplulukları planı ve De Gaulle’nin bu planı başarıya ulaşmasa da yapılan bu girişimlerle beraber artık iyiden iyiye ortak dış politika oluşturma fikri üye devletlerin gündemine girmeye başlamıştır. Nitekim, 1969 Lahey Zirvesi ile beraber liderlerin dış politikaya ilgisi artmış; 1970’te Avrupa Siyasi İşbirliği’nin (ASİ) kuruluş yolu açılmıştır. Bu organizasyonun resmi olarak tanınması ise ‘Avrupa Tek Senedi’ ile gerçekleşmiştir (McCormick, 2014: 219-221).

Topluluk içinde daha önceleri ortak dış politika ve güvenlik konularındaki çalışmalar ancak sınırlı bir şekilde amacına ulaşabilmiştir. Avrupa Tek Senedi’ne kadar ASİ’nin hukuki bir temelden yoksun olması; bu sınırlılıkta oldukça etkili olmuştur. Nitelim ASİ yıllarca tamamen siyasi yönlü bir danışma ve uzlaşma süreci görevi görebilmiştir (Buharalı, 2002: 18; aktaran Efe, 2010: 53). Avrupa Tek Senedi ile ASİ’ye artık bir hukuki zemin hazırlanmış; dış politika konusunun antlaşmaya dahil olmasıyla beraber tüm dış politika meseleleri ASİ’nin içeriğine girmiştir (Efe, 2010: 54). Avrupa Tek Senedi’nde dışişleri bakanlarının ASİ çerçevesinde yılda en az dört kez toplanacağı belirtilmiştir. Avrupa Tek Senedi başlık üçte “Dış Politika Alanında Avrupa İşbirliği Hakkında Hükümler” adı altında bu konu ele alınmıştır. Bu bölümüm ilk maddesinde,⁴⁶ “Taraflar birlikte bir Avrupa dış politikası belirlemeye ve bunu uygulamaya çalışırlar” ifade yer almaktadır. Yine takip eden maddede “Taraflar dış politika ile ilgili önemli her konuda birbirlerine bilgi verir ve danışırlar” ifadesi yer almaktadır. Ortak iç politika, ortak Pazar gibi ortak dış politikayı da tahsis etmek isteyen bu antlaşma 1987’de yürürlüğe girdikten sonra gerçekleşen uluslararası krizler, ortak bir dış politika izlemenin ne kadar zor olduğunu göstermiştir. Üyeler iç pazar, iç politika gibi konularda ortak hareket etme

⁴⁶ Avrupa Tek Senedi başlıkları ve maddeleri için bkz: <https://www.ikv.org.tr/images/files/A4-tr.pdf>, Erişim Tarihi: 15/09/2021.

noktasında daha istekli ve kararlı davranış sergileyebilirken; dış politikada bu durum gerçekleşmemiştir.

Topluluk üyeleri 1991 yılında Maastricht Zirvesi sonrası, 7 Şubat 1992’de Avrupa Birliği Anlaşması’nı (Maastricht Anlaşması) imzalamışlardır. Bu anlaşma ile beraber üç temel yenilik getirilmiştir. Bu yenilikler; ‘Ekonomik ve Parasal Birlik’, ‘Avrupa Vatandaşlığı’ ve ‘Ortak Güvenlik ve Dış Politika’ temelinde çerçevelenmiştir. Üye devletler Maastricht Zirvesinde siyasi birliğin önemi üzerinde durmuşlar ve ortak bir dış politikayı bu kapsamda ele almışlardır (Karluk, 2011: 145-149, 159). Ancak bu konunun ele alınma aşaması oldukça zorlu geçmiştir. Üye devletler arasında çoğu kez anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Özellikle Fransa gibi Birliğin daha da bütünleşmesini isteyenler ve bu açıdan ortak dış politikayı savunanlarla; bütünleşme sürecinin daha gevşek kalmasını isteyen ve karar verme mekanizmasının kendi ellerinde kalmasına devam etmesini isteyen İngiltere gibi devletler, iki farklı tarafı oluşturmaktaydı. Ancak aksi görüşlere rağmen 1990’da Roma Avrupa Konseyi’nde üyeler ortak dış politika ile ilgili bazı ortak noktalar buluşabilmişler ve nitekim bu ortak hükümler kendisine Maastricht’te yer bulabilmiştir (Yığıtpe, 2017: 126). Maastricht Anlaşması ile ortak dış politikaya ve savunma konusunun önemi belirtilmiş; koyulan bazı maddelerle bu konu desteklenmiştir. Ancak ortak dış politika ve savunma konuları hükümetler üstü değil; hükümetlerarası bir statüde yer almıştır. Birçok konuda Adalet Divanı gibi üyelerin eylem ve politikalarını denetleyen kurumların bu konuda yetkisi yoktur. Karluk’un ifadesine göre örneğin Birliğin bir devlete ambargo koymasına rağmen, Birliğe üye bir devletin bakanının bu ambargoyu kırıp o ülkeye ziyarette bulunması sonrasında hiçbir yargı mekanizması uzun bir süre işleyememiştir (Karluk, 2011: 168).

Karluk’un ifadesine göre Soğuk Savaş’ın bitmesinin ardından Birliğin coğrafyasına yakın bölgelerde ortaya çıkan çatışmalar; Birliğin yeni bir dış politika ve güvenlik politikası kimliği oluşturmasını önemli bir konuma getirmiştir. Nitekim 1995’te Madrid’de kabul edilen Avrupa siyasi gündemi ile AB’nin karşılaşması muhtemel dış politika görevleri belirtilmiştir (Karluk, 2011: 173).

1 Mayıs 1999’da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile; Ortak Dış Politika ile ilgili yeni adımlar atılmıştır. “Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Antlaşması” başlık beşte ele alınan ortak dış politika ve güvenlik politikası ile ilgili hususlarda; Madde

14'te⁴⁷ yer alan "Ortak dış politika eylemleri üyeleri, aldıkları tutum çerçevesinde ve eylemleri sırasında bağlar" ifadesi ile; dış politika eylemlerinde Birliğin kararlarının üstünlüğü vurgulanmıştır. Takip eden maddede yine "Üye devletler kendi politikalarını ortak tutumlara uygunluğunu sağlarlar" vurgusu yapılmaktadır. Ancak tüm bu vurgulara rağmen; dış politika kararları ve eylemleri için yine tüm ülkelerin oybirliği esas alınmıştır. Madde 23'te dış politika ile ilgili kararlarda oybirliği esası belirtilmektedir. Bununla beraber üyelere çekimser olma hakkı verilmekte ve çekimser oy, kararın alınmasını engellememektedir. Çekimser kalan devletler alınan karara uymak zorunda değildir ancak ortak eylemi engelleyecek ve tam karşısına alacak bir davranışta bulunamayacaktır.

Tüm dünyada olduğu gibi AB için de 11 Eylül 2001 saldırıları güvenlik ve dış politikaya bakış açıları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim 2002 yılı yazında toplanan Avrupa Konseyinde, Birliğin terörizm ile mücadeleye daha fazla önem vereceği ifade edilmiş ve Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikalarının ise geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Türker, 2007: 71; aktaran Yiğittepe, 2017: 145).

Bu dönemlerde meydana gelen uluslararası bazı krizler esnasında Birlik üyelerinin ortak bir dış politika üretmelerinin ne kadar zor olacağını kanıtlayan bazı gelişmeler yaşanmıştır. 2003 Irak operasyonu sırasında üyeler ciddi fikir ayrılıklarına düşmüş; Birlik ortak bir eylem/kararda bulunamamıştır. Bu krizde; Britanya, Danimarka, İtalya, İspanya, Hollanda ve Doğu Avrupalı AB üyesi devletlerin büyük çoğunluğu ABD'nin Irak operasyonunu desteklerken; Fransa, Alanya, Belçika, Yunanistan gibi ülkeler aynı görüşte olmamışlardır (McCormick, 2014: 324). Irak Savaşı ile Birlikte Atlantis Avrupa Kampı ile De-Gaullist Avrupa kampının AB'nin geleceği ve dış politikada üstleneceği rol ile ilgili yeni bir tartışma ortaya çıkmıştır. Birliğin geleceğine yönelik bir vizyonun belirlenmesi amacıyla AB Anayasası çalışmalarına başlanmıştır. Ancak özellikle Irak Savaşı sonrası ortaya çıkan ayrışmalar, ortak bir Anayasa oluşturulması konusunda zorluklar çıkarmış ve daha sonra Lizbon Antlaşmasının düzenlenmesi sürecinde de benzer sorunlara yol açmıştır. Nitekim dış politikada ortak hareket etmede yaşanan problemler, Birliği yeni düzenlemeler yapmaya zorlamıştır (Kocabaş, 2015: 349).

Aralık 2007'de imzalanan ve Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması ile dış politika konuları yine hükümetlerarası niteliğini korumaya devam etmiştir. Lizbon

⁴⁷ Antlaşma maddeleri için bkz: <https://www.ikv.org.tr/images/files/A6-tr.pdf>, Erişim Tarihi: 17/10/2021.

anlaşması Birliğe önemli revizyonlar getirmiş olsa da kurucu bir anlaşma olmayıp var olan kurucu anlaşmaların üzerinde değişiklikler yapmıştır (Karluk, 2011: 263-265). Anlaşma ile beraber Birliğin dünya siyasetindeki etkinliğinin artırılması hedeflenmiş; bunun için Lizbon Anlaşması'nda dış politika ve güvenlik ile ilgili Yüksek Temsilcilik makamı oluşturulmuştur. Yüksek Temsilcilik makamı ile AB'nin dış politikasının etkinliğinin ve icra edilebilirliğinin artırılması hedeflenmiştir (Karluk, 2011: 271). Yüksek temsilci müktesebata göre, Avrupa Birliği Zirvesi tarafından Komisyon Başkanı ile mutabık kalınarak nitelikli çoğunlukla atanmaktadır. Yüksek temsilcinin temel görevlerinden birisi Birliğin dış eyleminin tutarlı olmasını sağlamaktır.⁴⁸

Ortak dış politika üretmede bir başka engel ise bazı yazarlara göre; Birliğin güçlü bir kolektif askeri gücünün bulunmaması ile ilgilidir. Ekonomik ve diplomatik yaptırımların etkinliğinin artması için ortak bir askeri güç unsuru ile desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir (Yığıttepe, 2017: 198). Nitekim; zaman zaman AB yetkililerince bu konu dinlendirilmektedir. Örneğin; AB Komisyonu Başkanlığı yaptığı tarihlerde Jean Claude Juncker; AB'nin kendi bir ordusunun olmasının öneminden bahsetmiş; “bir ordu ortak bir dış ve güvenlik politikası oluşturmamızda ve Avrupa'nın dünya içindeki sorumluluklarını yerine getirmesinde yardımcı olur” ifadesini kullanmıştır. Juncker; ordunun askeri güç kullanmaktan ziyade, caydırıcılık yoluyla katkı sağlayacağını ifade etmiştir.⁴⁹ Juncker'in ordunun caydırıcılık yönünden bahsetmesi, yaptırımların etkinliği için bir askeri caydırıcılığın gerekliliğine inanan yazarlarla paralellik göstermektedir.

2.10.3. AB ortak dış politika ve karar alma

Avrupa Birliği'nde Ortak Dış Politika alanında alınan kararlar hükümetlerarası niteliktedir. Adalet ve İçişleri ile Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası başlıkları üye devletlerin ulusal egemenlik alanında kabul edildiğinden birlik düzeyinde değil; hükümetlerarası işbirliği ile düzenlenmektedir. Dış politika alanında bir karar; Bakanlar Konseyi tarafından oybirliği usulüne göre alınmaktadır. Komisyonun dış politika alanında yetkileri olmasına rağmen oldukça sınırlıdır. Bundan dolayı dış politika ile ilgili kararlarda oybirliği usulünden dolayı tüm üyelerin bir veto yetkisi bulunmaktadır (Karluk, 2011: 170). Konseyin dış politikada karar alırken uyguladığı; usule yönelik

⁴⁸ Avrupa Birliği Antlaşması, Başlık 3, Madde 18.

⁴⁹ Bkz: “Juncker ‘AB Ordusu’ İstedi”, Anadolu Ajansı, 08/03/2015, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/juncker-ab-ordusu-istedi/68791>; Erişim Tarihi: 10/10/2021.

sorunlar ve Maastricht Anlaşması'nın Beşinci bölüm, Madde J.3'te yer alan 'Ortak tavrın belirlenmesi sırasında ve bunun uygulanması sırasında Konsey nitelikli çoğunlukla alınacak sorunları belirler' ifadesi oybirliğinin istisnasıdır.⁵⁰ Müktesebatta, Birliğin ortak dış ve güvenlik politikasının özel kural ve usullere tabii olduğu belirtilmiştir. Dış politika ile ilgili kararların ve uygulamaların eğer aksi bir Antlaşma ile farklı bir usul belirlenmemişse Avrupa Birliği Zirvesi ve Konsey tarafından oybirliği ile belirlenip ve uygulanacağı müktesebatta belirtilmiştir.⁵¹ Oybirliği olmayan hususlarda dahi; üye devletlerden bir tanesi kendisi için hayati önem taşıyan bir durum var ise eğer bu konuda Birliğe daha önce beyanda bulunmuşsa, nitelikli çoğunlukla alınması gereken bir kararın kabulüne karşı çıkma niyetinde olduğunu beyan eder ve oylama hiç yapılmaz.⁵² Bu madde, dış politikada oybirliğinin olmadığı istisnai durumlarda bile her bir üye devletin karar almada ne kadar dominant olduğunu göstermektedir.

Ortak dış politika ile ilgili demokratik denetim mekanizması ise oldukça sınırlıdır. Lizbon Anlaşmasına göre Yüksek Temsilci ortak dış politika ile ilgili olarak AB parlamentosuna düzenli olarak danışır ve bilgilendirme yapar. Bunun yanısıra parlamento da ortak dış politika ile ilgili Konsey ve Yüksek Temsilciye sorular yöneltip, tavsiyelerde bulunabilmektedir.⁵³ Ancak Birliğin demokratik kurumu parlamento ortak dış politika konusunda ancak bir tür danışma ve bilgilendirme kurumu olarak etkisiz kalmaktadır. Başkanlık; ortak dış politika ile ilgili kararların yürürlüğe sokulmasından sorumlu ve Birliğin bu konuda temsil mekanizmasıdır.⁵⁴

2.10.4. AB yaptırım kararı alma ve uygulama mekanizması

AB müktesebat ve kararlarında doğrudan bir yaptırım tanımı yapmasa da, "Genel anlamda, Ortak Güvenlik ve Dış Politika Konsey Kararında belirtilen hedefler doğrultusunda hedef ülke, ülkenin bir kısmı, hükümet, kuruluşlar veya bireyler tarafından politika veya faaliyette bir değişiklik meydana getirmek için AB tarafından kısıtlayıcı tedbirler uygulanır" ifadesi ile yaptırımların uygulanan ülke veya bireylerde politika ve faaliyet değişikliği yapılması amacına hizmet ettiğini açıklamıştır.⁵⁵ Aynı metinde,

⁵⁰ Maastricht Anlaşması, Başlık 5, Madde J.8-2'de bu husus belirtilmiştir.

⁵¹ Bkz: Avrupa Birliği Antlaşması, Başlık 5, Madde 24.

⁵² Bkz: Avrupa Birliği Antlaşması, Başlık 5, Madde 31.

⁵³ Bkz: Avrupa Birliği Antlaşması, Başlık 5, Madde 36.

⁵⁴ Bkz: Maastricht Anlaşması, Başlık 5, Madde J.5.

⁵⁵ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

“Kısıtlayıcı önlemlerin ekonomik bir motivasyonu yoktur” ifadesi ise ekonomik yaptırımların, arka planını oluşturan politik amaçlara hizmet eden bir araç olduğunu belirtmektedir. AB bu metinde, hangi araçların kısıtlayıcı önlemler kapsamında kullanılabileceğini belirtmiştir. Bunlar; fonların ve ekonomik kaynakların dondurulması, ülkeye giriş kısıtlamaları, silah ambargoları, iç baskı için kullanılacak teçhizata ambargolar, diğer ihracat ve ithalat kısıtlamaları, uçuş yasaklarını içermektedir. Yatırım yasaklarının yanı sıra, belirli ürünlerin ihracatına ilişkin yasaklarla bağlantılı olanlar da dahil olmak üzere, finansal hizmetlerin sağlanmasına yönelik bir yasak da kullanılmaktadır. Bu bağlamda, internet veya diğer iletişim biçimlerinin izlenmesi ve ele geçirilmesi için ekipman, teknoloji veya yazılımın kötüye kullanılmasını önlemek için sektörel yasaklar veya önlemler de kullanılan araçlar arasında sayılmıştır.

AB yaptırım uygulamalarında iki farklı unsur bulunmaktadır. Bunlardan birisi BM Güvenlik Konseyi yetkisinin olmadığı durumlarda kendi verdiği yaptırım kararları ve uygulamalarıdır. Bu tür yaptırımlara AB'nin özerk yaptırım uygulaması denilmektedir. AB bu tür yaptırımlarda önceden alınmış bir Güvenlik Konseyi kararının yokluğunda bir dizi yaptırım rejimi üzerinde fikir birliğine varmış ve böylece yıllar içinde zengin bir özerk yaptırım uygulaması geliştirmiştir. İkinci AB yaptırım tipi ise, Güvenlik Konseyi tarafından kararlaştırılan ve uyulması zorunlu olan yaptırım rejimlerinin uygulanmasıdır. Burada AB, diğer devletler gibi Güvenlik Konseyinin uygulayıcı kuruluşu olarak fiilen hareket etmektedir (Portela, 2014: 1).

AB, şiddetli çatışma durumlarında, insan hakları ihlallerinde ve demokrasi hedeflerini desteklemek için özerk önlemler alma konusunda daha esnek davranmaktadır. Bununla birlikte, İran ve Kuzey Kore'ye Güvenlik Konseyi kararı olmadan yaptırım uygulamakta tereddüt etmesi örneğinde olduğu gibi BM Güvenlik Konseyi kapsamına giren uluslararası barış ve güvenlik meselelerinde öncelikli karar almayı tercih etmemektedir (Portela, 2014: 32).

AB'nin 'üçüncü ülkelere yardım' ve 'üçüncü ülkelere ekonomik yaptırım' uygulamaları yani pozitif ve negatif yaptırımlar; topluluk mekanizması kapsamında kararlaştırılan uluslararası nitelikli konular kapsamına alınmıştır. Yaptırımlar konusunda Roma Antlaşması'nın yeni 228. Maddesinde Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasına atıfta bulunmaktadır. Onaylanmış bir ortak tavır ya da bir eylemin gerektirdiği ekonomik yaptırımların Bakanlar Konseyi tarafından; Komisyonun önerisi üzerine nitelikli oy

çokluğu ile kararlaştırılması gerekmektedir (Karluk, 2011: 171). Lizbon Antlaşmasının 2009'da yürürlüğe girmesi sonrası ortaya çıkan ve Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma ismini alan müktesebatın son halinde beşinci kısım, başlık dört 215. Maddede ekonomik yaptırımlar konusu 'Kısıtlayıcı Tedbirler' başlığı altında ele alınmıştır. İlgili madde şu şekildedir;

“1.Konsey, Avrupa Birliği Antlaşması'nın V. Başlığının 2. Bölümü uyarınca alınan bir kararın, bir veya birden çok üçüncü ülke ile, ekonomik ve mali ilişkilerin kısmen ya da tamamen kesilmesini veya azaltılmasını öngörmesi halinde, Birlik Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ile Komisyon'un ortak önerisi üzerine, nitelikli çoğunlukla gerekli tedbirleri kabul eder. Konsey, alınan tedbirler hakkında Avrupa Parlamentosu'nu bilgilendirir.

2. Konsey, Avrupa Birliği Antlaşması'nın V. Başlığının 2. Bölümü uyarınca kabul edilen bir kararda öngörülmesi halinde, 1. paragrafta belirtilen usule uygun olarak, gerçek veya tüzel kişilere ve gruplara veya devlet dışı birimlere yönelik kısıtlayıcı tedbirler kabul edebilir.

3. Bu maddede belirtilen tasarruflar, hukuki güvenceler konusunda gerekli hükümleri içerir.”⁵⁶

Ekonomik yaptırımların önemli bir kesimini içeren; “ekonomik ve mali ilişkilerin kısmen ya da tamamen kesilmesini veya azaltılması” hususu bu maddede ele alınmaktadır. İlgili maddeye göre “Ortak Dış ve Güvenlik Politikasına İlişkin Özel Hükümler” kapsamında alınan bir karar ekonomik yaptırımı içermekteyse Yüksek Temsilci ile Komisyon beraber öneride bulunur ve kararda uygulanması gereken ekonomik tedbirler nitelikli çoğunlukla alınır. Burada dikkat edilmesi gereken husus; 215. Maddede geçen “V. Başlığının 2. Bölümü uyarınca kabul edilen bir kararda” ifadesidir. 5. Başlığın 2. Bölümünde 31. Maddede “Bu bölümde yer alan kararlar, bu bölümde aksi öngörülmedikçe, Avrupa Birliği Zirvesi ve Konsey tarafından oybirliğiyle alınır” ifadesi yer almaktadır. Yani yaptırıma konu olacak dış politika kararı ilk olarak oybirliği ile alınmaktadır. Ancak daha sonra alınan ortak dış politika kararı bir ekonomik kısıtlama vs. gerektiriyorsa, alınacak olan tedbirler için nitelikli çoğunluk aranmaktadır. Ancak bu noktada üye devletlerden birisi aynı maddedeki, “Bir Konsey üyesi, hayati önem taşıyan ve beyan edilmiş bulunan ulusal politika gerekçeleriyle, nitelikli çoğunlukla alınması gereken bir kararın kabulüne karşı çıkma niyetinde olduğunu beyan ederse, oylama yapılmaz” ifadesini devreye sokarak yaptırımla ilgili kararı daha oylamaya sokmadan bir bakıma veto edebilmektedir. 215. Maddenin ikinci kısmı ise, “gerçek veya tüzel kişilere ve gruplara veya devlet dışı birimlere yönelik kısıtlayıcı tedbirler” ifadesi ile akıllı

⁵⁶ Bkz: Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, 5. Kısım, 4. Başlık, 215. Madde.

yaptırımlar konusunu içermektedir. Bu tedbirlerin Konsey tarafından alınacağı belirtilmektedir.

AB Konseyi 2003 yılının sonunda yaptırımların daha etkin kullanımı için bir politika çerçevesi geliştirmek için Komisyon ile işbirliği içinde yeni bir çalışma başlatmıştır. “Kısıtlayıcı Tedbirlerin Kullanımına İlişkin Temel İlkeler (Yaptırımlar)⁵⁷” metninde, AB yaptırımlarının uyması gereken prensipler açıklanmıştır. Nitekim 2004 yılında yayınlanan kararda, AB yaptırımlarının prensipleri sayılmış;

“BM Şartı ve ortak dış ve güvenlik politikamız ilkelerine uygun olarak uluslararası barış ve güvenliği korumanın ve yeniden kurmanın önemli bir yolu olarak yaptırımların etkin bir şekilde kullanılmasına kararlıyız. Bu bağlamda Konsey, BM’yi desteklemek ve BM Şartı kapsamındaki yükümlülüklerimizi yerine getirmek için sürekli olarak çalışacaktır.”

İfadesi kullanılmıştır. Bu bildiride BM’ye olan atıflar oldukça dikkat çekmektedir. Nitekim yaptırımlar konusunda genel olarak BM kararları ve ona destek üzerine ifadeler kullanılmıştır. Örneğin prensipler içinde sayılan; “...BM içindeki çabalarımızı daha da yoğunlaştırmaya çalışacağız. BM Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen tedbirlerin AB tarafından tam, etkin ve zamanında uygulanmasını sağlayacağız. Bu konuda BM ile diyalog kuracağız” ifadesi bunu açıkça göstermektedir. Ancak bu ifadelerin sonrasında prensipler sayılırken AB’nin de BM’den ayrı yaptırımlar uygulayabileceği ifade edilmiştir. “Gerekirse, terörizm ve kitle imha silahlarının yayılmasıyla mücadele çabalarını desteklemek ve insan haklarına, demokrasiye, hukukun üstünlüğüne ve iyi yönetişime saygıyı desteklemek için kısıtlayıcı bir önlem olarak özerk AB yaptırımları uygulanacaktır” maddesi ile AB’nin hangi sebeplerle BM dışı yaptırım uygulamaları yapabileceği belirtilmiştir. Terör, kitle imha silahları gibi uluslararası barış ve güvenlik ile ilgili BM konuları ile beraber, Birliğin temel değerleri arasında yer alan insan hakları, demokrasi, hukuk üstünlüğü gibi konular da yaptırım sebepleri arasında sayılmıştır. AB bu prensipler metninde yaptırımların gerekirse askeri müdahaleleri de destekleyici konumda kullanılabilineceğini belirtmiştir. “Konsey, yaptırımları, ...hatta son çare olarak BM Şartı’na uygun olarak zorlayıcı tedbirlerin kullanılmasını içerebilecek entegre, kapsamlı bir politika yaklaşımının parçası olarak kullanmaya karardır” ifadesi ile bu husus metne girmiştir. Prensipler sayılırken; yaptırımlarla beraber diğer ülkelere ve hedef

⁵⁷ İlgili kararın maddeleri için bkz: “Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions)”, Council of the European Union, 10198/1/04 REV 1, 2004, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10198-2004-REV-1/en/pdf>, Erişim Tarihi: 15/11/2021.

alınan ülkenin vatandaşlarına minimum zarar gelmesi için çağrı yapılmıştır. “Yaptırımların hedeflenmeyen kişilere veya komşu ülkeler için olumsuz insani etkileri veya istenmeyen sonuçları mümkün olan en üst düzeyde azaltmalıdır” ifadesi ile bu hususa dikkat çekilmiştir. Prensiplerde dikkat çeken bir başka konu; yaptırımların sadece devletlere değil, devlet dışı aktörlere de yönelik olabileceği konusudur. “...bu bağlamda Konsey, gerektiğinde devlet dışı aktörlere karşı yaptırım uygulamaya hazırdır” denilerek bu konu metne sokulmuştur. Yaptırımların ne zaman ve ne şekilde değiştirilip, sonlandırılacağı hususuna yine bu metinde prensipler arasında değinilmiştir. Bu metinde geçen; “...yaptırımlar, belirtilen hedeflere katkıda bulunmalarını sağlamak için düzenli olarak gözden geçirilmelidir. Yaptırımlar, amaçlarına ulaşılmasına göre kaldırılmalıdır. Her halükârda, Konsey yaptırımların değiştirilmesine karar verme olanağını elinde tutar” ifadesi yaptırımlar ile ilgili karar verme mekanizmasının Konseyde olduğunu, Konseyin ise yaptırımları sürekli bir şekilde izlemesi gerektiğini, belirlenen amaçlara ulaşıldığına takdir getirilirse de yaptırımların kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır. Yani verilmiş bir yaptırım kararı yine aynı şekilde Konsey tarafından değiştirilebilir ya da tamamen ortadan kaldırılabilmektedir.

İlkelerin en son gözden geçirilmiş ve güncellenmiş metni ise 18 Aralık 2017 tarihinde Konsey tarafından kabul edilmiştir. Daha sonra bu metin 24 Nisan 2018'de “RELEX (Yaptırımların Oluşturulması)” ile desteklenmiştir; "finansman ve mali yardım" tanımına ilişkin diğer unsurlar üzerinde anlaşmaya varılmıştır. “AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası-ODGP Çerçevesinde Kısıtlayıcı Önlemlerin (Yaptırımlar) Uygulanması ve Değerlendirilmesi Hakkında Kılavuz⁵⁸” adıyla yayınlanan metinde; önceki prensipler yerini korumuş, “Konsey, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası çerçevesinde üçüncü ülkelere, kuruluşlara veya bireylere karşı kısıtlayıcı tedbirler alınmasına karar verebilir” denilerek yine yaptırımla yetkili AB kurumu Konsey olarak tanımlanmıştır. “Her önlemin amacı, açıkça belirtmeli ve Birliğin ilgili alandaki genel stratejisiyle tutarlı olmalıdır” maddesiyle Konseyin almış olduğu yaptırım kararlarının amaçlarını açık ve net bir şekilde açıklaması beklenmektedir. Örneğin; bir insan hakları ihlali ile ilgili yaptırım söz konusu olduğunda bu durum karar alınırken açık şekilde, detayları ile belirtilmelidir. Neden bir insan hakları ihlali olduğu, bu insan hakları ihlali için yaptırımların uygulanmasının ne tür değişimler ve faydalar sağlayacağı gibi

⁵⁸ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

ayrıntılarının açıklanması beklenmektedir. Yaptırım kararı alınırken yapılan açıklamada; başta AB Antlaşması olmak üzere müktesebata, BM Güvenlik Konseyi bir karar almışsa o karara veya diğer uluslararası hukuk normlarına atıflarda bulunulmalıdır. Nitekim ilgili metinde; “Açıklık ve şeffaflık nedenleriyle, bu referansların mümkün olduğunca eksiksiz sunulması için çaba gösterilmelidir” ifadesi kullanılmaktadır.

Bir yaptırım kararı alınırken; Konsey ilk olarak AB Antlaşması 29. Madde⁵⁹ kapsamında bir ODGP Kararı kabul eder. Eğer bir silah ambargosu veya kabul kısıtlamaları (restrictions on admission) gibi önlem kararları alınır, yasal olarak Ortak Dış ve Güvenlik Politikaları kapsamında Konsey Kararlarına uygun hareket etmekle yükümlü olan tüm üye Devletler bu tedbirleri doğrudan uygularlar. Fonların ve ekonomik kaynakların dondurulması tedbirleri de dahil olmak üzere üçüncü bir ülke ile ekonomik ilişkileri kısmen veya tamamen kesintiye uğratan veya azaltan diğer tedbirler ise Konsey tarafından nitelikli çoğunlukla ve yine Konsey tarafından ortak bir teklif üzerine kabul edilen bir Tüzük vasıtasıyla uygulanmaktadır. Bu tüzükler daha önceki başlıkta belirtildiği gibi tüm üye devletler için bağlayıcı özellik taşımaktadır. BM Güvenlik Konseyi yaptırım kararlarını uygularken de aynı şekilde konu ile ilgili benzer usullerle bir tüzük kabul edilmesi gerekmektedir. Kılavuzda; “BM Güvenlik Konseyi Kararlarının bağlayıcı doğası göz önüne alındığında, BM önlemlerinin etkin bir şekilde uygulanması için acil yasama eylemi gereklidir” ifadesi kullanılarak hızlı bir şekilde tüzük çıkarılması gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁰

Parlamentonun diğer ortak dış politika alanlarında olduğu gibi yaptırım konusunda da bir etkisi yoktur. Sadece Konsey yaptırım kararı aldıktan sonra bu karar ile ilgili Parlamente'ya bilgilendirme yapar. Ancak bu yaptırımlar birçok dış politika ile hususta yetkisi olmayan Adalet Divanı ve Lüksemburg'daki Genel Mahkeme tarafından yargı denetimine tabidir. Gerçek ve tüzel kişilere karşı kısıtlayıcı tedbirler öngören diğer ODGP Konsey Kararları da yine yargı denetimine tabidir. “...Bilhassa, listeye alınacak kişi ve kuruluşların yasal işlem hakları, diğerlerinin yanı sıra savunma hakları ve etkin yargısal koruma ilkesi ile ilgili olarak Avrupa Birliği Adalet Divanı içtihatlarıyla tam

⁵⁹ İlgili madde; “Konsey, coğrafi veya tematik nitelikteki belli bir mesele hakkında Birliğin tutumunu belirleyen kararlar kabul eder. Üye devletler, ulusal politikalarının Birliğin tutumlarına uygun olmasını sağlarlar”.

⁶⁰ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Implementation of UN Security Council Resolutions, 2018, pp.16-17, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

uyum içinde güvence altına alınmalıdır” ifadesi ile de bu durum desteklenmektedir.⁶¹ Bununla beraber daha önceki başlıklarda belirtildiği gibi bu alınan yaptırım kararlarına karşı uygulamada yapılan ihlaller ile ilgili yargı denetimi problemlidir. Örneğin, Birliğin bir devlete ambargo koymasına rağmen, Birliğe üye bir devletin bakanının bu ambargoyu kırıp o ülkeye ziyarette bulunması sonrasında hangi yargı mekanizmasının nasıl işleyeceği konusu oldukça tartışmalıdır. Ayrıca BM yaptırımlarının uygulanması ile AB'nin kendi özerk yaptırımlarının uygulanmasının yargısal yönden farklı yorumlandığı görülmektedir. Göçmen'e göre BM temelli yaptırımlar ile Birliğin özerk yaptırımlarını birbirinden ayrı ele almak gerekebilmektedir. Birliğin kendi özerk yaptırımları baştan aşağıya AB hukuku içerisinde kaldığından dolayı tam denetime tabi tutulmalıdır, fakat BM temelli yaptırımlarda artık başka bir hukuk sistemi geçerli olacaktır. Bu durumda BM temelli yaptırımlarla ilgili Birlik içinde yargı konusu tartışmalı bir konudur. Bununla beraber bazı görüşler; temel haklar çerçevesinde gerek AB'nin kendi yaptırımlarının gerekse BM temelli yaptırımların yargı denetimine tabii olacağını belirtmektedir (Göçmen, 2019: 123).

Hatta 2018 Kılavuzuna kadar herhangi bir cezai işlemle ilgili madde dahi bu konuda mevcut değildir.⁶² 2018 Kılavuzunda bu konuyu değinilmiş, ancak maddede bazı eksik noktalar bırakılmıştır. Metinde geçen; “Avrupa Birliği, kısıtlayıcı önlemleri uygulayan bir tüzüğü kabul etmek için gerekli yetkilere sahip olduğunda, üye devletlerin tüzük hükümlerini ihlaline uygulanacak cezalara ilişkin kurallar koymasını ve bunların uygulanmasını sağlamak için gerekli tüm önlemleri almasını şart koşar”⁶³ ifadesi ile ilgili kararların tüm üyelerce uygulanması gerektiği ve uygulamayan bir ülke olduğu zaman bu ihlallere karşı cezai işlem yapılacağı belirtilmektedir. Bu cezai işlemler her yaptırım için hazırlanan tüzüklerde ayrı ayrı kararlaştırılacağı için genel bir somut cezadan söz etmek mümkün olamamaktadır. Hazırlanan tüzüklere cezaların konulması şart koşulmuş ancak içeriği hakkında detay verilmemiştir.

⁶¹ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Legal Issues pp. 6-7; Targeted Measures s.8, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

⁶² Bu husus, ilk 2004 Yaptırım Prensipleri metninde ele alınmamıştır. Karluk'ta eserinde ambargo örneğini vererek bunun bir problem oluşturduğunu söylemiştir. (Karluk, 2011: 168.)

⁶³ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Competences, s. 19, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

Bir ülkeyi doğrudan hedef almayan, ondan ziyade kişiler ve kurumlara yönelik olan akıllı yaptırımlarla ilgili AB tarafından bazı düzenlemeler yapılmıştır. Kişilere yönelik kısıtlayıcı tedbirlerin etkinliğini artırmak için, mümkün olduğunca çok spesifik tanımlayıcı ifadeler kullanılması istenmiştir. Kişiler ve kuruluşlar için tanımlayıcı bilgiler mümkün olduğunca ‘standartlaştırılmalı ve açık olmalıdır’ denilmiştir. AB’nin aldığı akıllı yaptırım kararlarında bir başka kural ise bireylere ve ailelerine karşı uygulanan kısıtlamaların 18 yaşından küçüklere uygulanamayacağıdır. Metinde geçen; “... aynı zamanda aile üyelerini de hedef alan kısıtlayıcı tedbirler öngördüğü durumlarda, ilke olarak 18 yaşından küçük çocuklar hedef alınmamalıdır” ifadesi ile bu husus belirtilmiştir.⁶⁴

Tıpkı 2004 yılındaki prensipler metnindeki gibi 2018 metninde de yaptırımların takibine ve zamanı geldiğinde değiştirilmesi veya kaldırılması gerektiği hususuna değinilmiştir. Metinde; “Konsey, her önlemin özel amacını ve diğer tüm ilgili hususları dikkate alarak, durumu gözden geçirmeli ve siyasi bağlam değiştiğinde özel bir gözden geçirme planlamalıdır” ifadesi kullanılmıştır. Tedbirlerin ne zaman kaldırılacağı konusu Konsey’in yetkisine bırakılsa da yaptırım uygulanırken hazırlanan ilgili metinde uygulanan yaptırımların hangi şartlarda kaldırılacağı belirtilmektedir. Ancak bu bir zorunluluk değildir, sadece yaptırımın hangi amaçla uygulanacağını açıklanması yeterlidir. İlgili maddenin devamında; “Önlemin kriterleri veya özel hedefleri karşılanmadığında, Konsey’in aksine karar verdiği durumlar dışında, kısıtlayıcı önlemler devam etmelidir” ifadesi yer almaktadır. Yani Konsey herhangi aksi bir karar almadıkça yaptırımların uygulanmasına devam edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Metin yaptırımlara devam edilmesi kararı ile ilgili şu maddeyi eklemiştir;

“...kısıtlayıcı tedbirlerin yenilenmesi ihtiyacının uygun bir süre içinde tartışılmasını sağlamak için Konsey tarafından kararlaştırıldığı şekilde bir sona erme tarihi veya bir gözden geçirme maddesi olmalıdır. Son kullanma veya gözden geçirme tarihi, ilgili gerçekler ve hususlar (örneğin, siyasi bağlamda bir değişikliğe yol açabilecek gelecekteki seçimlerin veya barış müzakerelerinin tarihleri) dikkate alınarak kararlaştırılabilir.”⁶⁵

⁶⁴ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Lists of Targeted Persons and Entities, 2018, ss. 9-12. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

⁶⁵ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Expiration or Review of Restrictive Measures, 2018, ss.14-15. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

Yani yaptırımın değerlendirilmesi için uygun bir tarih noktası belirlenmesi ve bu yaptırımlara devam edilip edilmemesi ile ilgili karar güncellemesi yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Önceki madde, aksi bir karar alınmadıkça yaptırımlara devam edilmesi tavsiyesi verirken, bu maddeyle ilgili husus belli esaslara bağlanmıştır. Örneğin; darbe yapılan bir ülkeye karşı bir kısıtlayıcı tedbir kullanıldığı zaman, o ülke tekrardan demokrasiye geçip seçim tarihi belirlediği zaman; bu yaptırımların tekrar gözden geçirileceği bir tarihsel noktayı ifade edecektir. AB'nin bunu yapmasındaki temel amaç; uygulanan tedbirlerin hedeflenen politika değişikliği ile sınırlı kalmasını sağlamak ve bu politika değişimi gerçekleşirse yaptırımı kaldırıp normal ilişki düzeyine geri dönmektir. Yaptırım tüzüklerinde şuna benzer; "Bu karar bir, ..., dönem için geçerli olacaktır. Sürekli inceleme altında tutulacaktır ve Konsey, bu uygulamaların amaçlarına ulaşılmadığını tespit ederse, yenilenir veya uygun şekilde değiştirilir" veya "Karar, kabulünden sonra ... ve daha sonra her ... gözden geçirilecektir"⁶⁶ tarzı bir ifade kullanılması beklenmektedir. Bu şekilde önceki maddelerde belirtilen hususlar net bir şekilde tüzükte yer alacaktır. Yaptırımın geleceği için verilecek kararlar ve tarihleri önceden belirlenmiş olunacaktır. Bununla beraber bir BM Güvenlik Konseyi yaptırım kararı uygulanırken, yaptırımların sona erme tarihi ise BM Güvenlik Konseyi'nin ilgili yaptırımları durdurma kararı almasıyla paralel olmalıdır. Yaptırım Kılavuzunda bu hususa; "...Güvenlik Konseyi önlemlerin kaldırılması gerektiğine karar verdiğinde...ve bu nedenle kısıtlayıcı önlemler asgari süre içinde yürürlükten kaldırılmalıdır" denilerek dikkat çekilmiştir.⁶⁷ Teorik olarak yaptırım kanunları 'sona erme maddesi' içerdiğinden tedbirleri yenilemeyi reddeden herhangi bir üye devlet tarafından kolaylıkla veto edilebilmektedir. Ancak bu durum hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Konsey daha çok kısmen farklı görüşler arasında fikir birliği oluşturmak amacıyla, kısmen de değişen koşullarla mücadele eden hedef alınan lider üzerinde bir miktar daha baskıyı sürdürmek için yaptırımları kademeli olarak kaldırmayı tercih etmektedir (Portela, 2014: 13).

AB'de sözü geçen yaptırımların takibi için ise özel bir Konsey organı kurulmuştur. Dış İlişkiler Danışmanları Çalışma Grubu (Working Party of Foreign Relations Counsellors (RELEX) yaptırımlar dahil olmak üzere Ortak Dış ve Güvenlik

⁶⁶ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, "Expiry/Review", 2018, s. 43.

⁶⁷ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, "Expiration or Repeal of Measures", 2018, s.18. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

Politikasının yasal, mali ve kurumsal sorunlarıyla ilgilenmektedir. 2004 yılında RELEX'in bir alt grubu olarak 'yaptırımlar' grubu oluşturulmuştur.⁶⁸ Yaptırımların takibini RELEX/Yaptırımlar grubu belirlenen tarihlerde düzenli olarak toplanarak yapmaktadır.

2.10.5. AB yaptırım motivasyonu ve bazı yaptırım örnekleri

Gerek Uluslararası Örgütlerin müktesebatları gerekse ulusal devletlerin müktesebatlarında, doğrudan yaptırım uygulanacak haller açıklanmamaktadır. Ancak gerek örgütler gerekse devletler çeşitli değer, çıkar ve güvenlik unsurlarını normlarına yansıtmaktadırlar. Bu normlara yansıyan unsurlara ulaşma yolunda ise birçok farklı araçtan yararlanabilmektedirler. Tüm bu durumlar AB için de geçerlidir. Nitekim, AB yaptırım uygulamalarının arka planına bakıldığında zaman müktesebata da yansımış hususların baz alındığı görülmektedir. Ulusal devletlerin temel yatırım motivasyonunu daha çok ulusal çıkarları ve güvenlik kaygıları oluşturmaktadır. AB içinse yine çıkarlar ve güvenlik unsurları yaptırımlara sebep olabilse de Birliği oluşturan birçok ulusal devletin çıkarları ve güvenlik anlayışları her zaman bir olmadıkları için, Birliğin daha çok demokrasi, insan hakları gibi temel değerlerinin etrafında yaptırım uygulamaları yaptığı görülmektedir.

AB'nin ülkelere, kuruluşlara veya doğrudan bireylere yönelik uyguladığı kısıtlayıcı tedbirler; Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ilkelerine uygun olarak amaçları gerçekleştirilmede AB'nin önemli bir dış politika aracı olarak kullanılmaktadır. Genel anlamda yaptırımlar hedeflenen ülkenin, ülkenin bir parçasının, hükümetinin, kuruluşlarının veya bireylerinin politika veya faaliyetlerinde bir değişiklik meydana getirmek için uygulanmaktadır. AB Yaptırım Kılavuzunda; bu yaptırımların "AB'nin siyasi zorluklara ve gelişmelere hızla yanıt vermesine izin vermesi gereken önleyici, cezalandırıcı olmayan araçlar" olması gerektiği vurgulanmaktadır.⁶⁹ AB tarafından uygulanan yaptırımların, geçmişten günümüze doğru çoğunlukla belirli kişilerin Avrupa topraklarına seyahat etmeleri ile Avrupa bankalarında hesap tutmalarını yasaklayan ve mevcut varlıklarını donduran kara listeler yoluyla akıllı yaptırımlar olarak şekillendiği

⁶⁸ Bkz: "Working Party of Foreign Relations Counsellors (RELEX)", Council of the EU, <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/working-party-foreign-relations-counsellors/#>, Erişim Tarihi: 16/11/2021.

⁶⁹ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, "Recommendations for Working Methods for EU Autonomous Sanctions", 2018, s.46.

görülmektedir (Portela, 2014: 31). AB bununla beraber Suriye, İran, Belarus yaptırım örneklerinde görüldüğü gibi geleneksel yaptırımları da uygulamaya devam etmektedir.

AB'nin en çok kullandığı dış politika araçlarından birisi koşullandırmadır. Koşullandırma; bir ülkeye demokrasi getirilmesinin, insan haklarına saygılı bir ülke haline gelmesinin sağlanması konusunda bir yöntemdir. Temelinde siyasi destek ve ekonomik yardımlar arasında oluşan bağ olan koşullandırma, mali yardımların uygulanmasının bazı temel şartlara bağlanmasını içermektedir. Koşullandırma uygulanan ülkelerde bu politikanın başarıya ulaşması için hem yaptırımların içeriğinin uygun olması hem de yaptırımların etkin uygulanabilirliğinin olması gerekmektedir. Bu politikanın uygulandığı devlet eğer koşullara uymazsa, kendisine yaptırım uygulayacak taraftan gelecek hamlelerin kendisini olumsuz etkileyeceğine inanmalı ve bilmelidir (Turan, 2015: 215, 216). Birçok pozitif ve negatif yaptırım uygulamasının içeriğinde koşullandırma olduğu görülecektir. Ancak Birlik koşullandırmayı aşağıdaki örneklerde de görüleceği üzere sadece değerler temelinde değil, diğer kendi çıkarını ilgilendiren konularda da kullanmıştır. Birliğin tamamen değer temelli bir dış politika izlediği ve yaptırımları da tamamen bu yolda bir araç olarak kullandığını söylemek doğru bir tespit olmayacaktır. AB de ulusal diğer devletler gibi zaman zaman Birlik çıkarları ve güvenlik kaygıları ile değerleri ikinci plana atabilmektedir. Bölümün bu kesiminde çeşitli örneklerle AB yaptırım kararlarının arka planı incelenmiştir.

2.10.5.1. AB yaptırım motivasyonu: değerler

AB dış politikasının Manners'a göre kendine öz bir karakteri vardır. Bu "normatif güçtür".⁷⁰ AB'nin diğer sivil, askeri vb. güçlerinin ortak değer ve ilkelerle karakterize edilmiş bir düşünsel doğanın normatif gücüne odaklanarak güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Manners'a göre AB özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde artık kendisini sadece bir ekonomik birlik veya güç olarak tanımlayamaz. AB'nin temsil ettiği temel norm ve değerlerle, bunların yayılması da artık AB için önemli bir gerçektir. Bu norm ve değerler; demokrasi, barış, insan hakları, hukukun üstünlüğü, temel özgürlüklere saygıdır. AB'nin dış ilişkilerinde normatif bir temel mevcuttur (Manners, 2002: 239,

⁷⁰ Ian Manners (2002), "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms" adlı çalışmasında Birliğin normatif gücünü ve dış ilişkilerini de şekillendiren bu normatif temellerini özellikle dünya genelinde Birliğin ölüm cezaları gibi temel insan hakları üzerine olan politikalarını incelemiştir. Manners çalışmalarında Türkiye'de 1999 ile 2001 yılları arasında gerçekleşen bazı reform ve kararların arkasında AB'nin bu normatif gücünün olduğunu da iddia etmiştir. Bu durum, tezin diğer bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

252). Bu görüşü savunan yazarlar; Soğuk Savaş sonrası dönemde demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi norm ve değerlerin AB'nin dış ilişkilerinde temel norm ve koşul olarak sunulduğunu iddia etmektedirler (Okçu, 2015: 239).

AB yaptırımları incelendiği zaman çoğu zaman demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi konulara atıf yapıldığı görülmektedir. Birlik ilk kurulduğu dönemden bu yana demokrasi, insan hakları, özgürlük, hukuk üstünlüğü gibi değerler üzerine kurulu olduğunu sürekli beyan etmektedir (Yiğittepe, 2017: 152). Birlik vatandaşları; “tüm üye devletler temel haklar ve demokrasi gibi AB'nin temel değerlerine saygı göstermeli midir?” sorusuna %90'nun üzerinde olumlu cevap vermişlerdir.⁷¹ Bu da Birlik vatandaşlarının bu konuya ne kadar önem verdiklerini göstermektedir. Bununla beraber; Birlik vatandaşlarına “öncelik olarak Birliğin en olumlu sonucu hangisidir?” sorusuna “Dünyanın geri kalanında siyasi ve diplomatik etki” cevabı kendisine %6, ile 11 cevap arasında sekizinci sırada yer bulabilmiştir.⁷² Buradan çıkan sonuca göre her ne kadar üye vatandaşları demokrasi, insan hakları gibi temel değerlerin önemli olduğuna inansalar da Birliğin bu konuda dünya genelinde yeteri kadar etkin olamadığına inanmaktadırlar. Üye devletlerin vatandaşlarına sorulan; “Kişisel olarak sizin için en önemli değerler hangileridir?” sorusuna en çok insan hakları ve barış cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 2.19. AB Vatandaşları Kişisel Değer Öncelikleri (Eurobarometer)⁷³; Aşağıdaki listede kişisel olarak sizin için en önemli değerler hangileridir? (Maksimum üç cevap)

Değerler (İlk Sekiz Değer)	%
Barış	%38
İnsan Hakları	%36
İnsan Hayatına Saygı	%32
Demokrasi	%28
Bireysel Özgürlük	%23
Dayanışma, Başkaları için Destek	%19
Hoşgörü	%18

⁷¹ Bkz: Standard Eurobarometer 95 Spring 2021 (Annex); June-July 2021, s. 76.

⁷² Bkz: Standard Eurobarometer 95 Spring 2021 (Annex); June-July 2021, s. 112,113.

⁷³ Grafik; <https://europa.eu/eurobarometer/screen/home> da yayınlanan “Standard Eurobarometer” raporlarındaki anket sonuçlarındaki bilgilerle düzenlemiştir. 2021 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>, s. 120, 121. Erişim Tarihi: 24/10/2021.

Hukukun Üstünlüğü	%18
-------------------	-----

Tablo 2.20. AB’yi En İyi Temsil Eden Değerler (Eurobarometer)⁷⁴ ; Hangi değer AB’yi en iyi temsil etmektedir? (Maksimum üç cevap)

Değerler (İlk Sekiz Değer)	%
Barış	%41
Demokrasi	%35
İnsan Hakları	%30
Hukukun Üstünlüğü	%23
Dayanışma, Başkaları için Destek	%21
Diğer Kültürlere Saygı	%17
Bireysel Özgürlük	%15
İnsan Hayatına Saygı	%12
Hoşgörü	%12

Değerler tablosunu bakıldığı zaman barış, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi konuların vatandaşlar için önemli bir değer kabul edildiği görülmektedir. Doğal olarak vatandaşların bu yöndeki taleplerinin de etkisiyle topluluk müktesebatlarına demokrasi, insan hakları gibi konular her zaman kendine yer edinmiştir. Nitekim Manners’a göre de Birlik müktesebatlarını ve dış ilişkilerini, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre şekillendirmiştir (Manners, 2002: 241).

Maastricht Anlaşması, Birliğin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası hedeflerini saymıştır. Bu maddelerden birisi; birçok zaman yaptırımlara konu olan, “Demokrasi ve hukuk devleti ile insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının geliştirilip, pekiştirilmesi” maddesidir.⁷⁵ Anlaşma açık bir şekilde birliğin ortak dış politika unsurları arasında bu hususları sayarak, yaptırım konusu olmasının önünü açmaktadır. Yine Anlaşmanın aynı maddesinde ortak dış politika ve güvenlik politikaları hedefleri ile ilgili; “Barışın ve uluslararası güvenliğin pekişmesinin gözetilmesi” ifadesi bir başka yaptırım

⁷⁴ Grafik; <https://europa.eu/eurobarometer/screen/home> da yayınlanan “Standard Eurobarometer” raporlarındaki anket sonuçlarındaki bilgilerle düzenlemiştir. 2021 Bahar raporu için bkz: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>, s. 124-126. Erişim Tarihi: 24/10/2021.

⁷⁵ Bkz: Maastricht Anlaşması, Başlık 5, Madde J.1.

konusu hususunu içermektedir. Avrupa Birliği Antlaşması, 5. Başlık, Madde 21, 1.kısımında;

“Birliğin uluslararası alandaki eylemi ...ve dış dünyada desteklemeyi hedeflediği şu ilkelere dayanır: demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklerin evrenselliği ve bölünmezliği, insan onuruna saygı, eşitlik ve dayanışma ilkeleri ile Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan ilkelere ve uluslararası hukukun ilkelerine saygı...”

İfadesi ve aynı maddenin 2. Kısımında geçen; “Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine, Helsinki Nihai Senedi ilkelerine ve dış sınırlarla ilgili olanlar da dahil Paris Şartı'nın amaçlarına uygun olarak, barışı korumak, çatışmaları önlemek ve uluslararası güvenliği güçlendirmek” ifadesi ile; demokrasi, uluslararası barış, insan hakları, hukuk üstünlüğü gibi konuların dış dünyaya açılacağı ve destekleneceği belirtilmiştir. Bu değerleri sağlamak amacıyla yapılacak olan müdahaleler içerisinde yaptırımlar da önemli bir yer tutmaktadır. İnsan hakları konusu tartışmalara açık olmakla beraber artık bir dış müdahaleyi meşrulaştıran bir konuyu oluşturmaktadır. Demokratik yönetimler dışındaki, otoriter ve totaliter rejimlerin kolayca savaşa girebilecekleri düşüncesi de Birlik için ayrı bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Ayrıca AB'nin küresel bir aktör olma yolunda, insan hakları ve demokrasinin olmadığı bölgelerdeki sorunları bitirme gibi bir misyonu da bulunmaktadır (Yiğittepe, 2017: 181). Nitekim müktesebatta daha önce belirtildiği gibi bu hususlar yer almaktadır.

AB insan hakları ve hukuk üstünlüğü gibi değer konularında yaptırım uygularken kendisinden de bu değerlere uygun bir şekilde hareket etmesi beklenmektedir. Nitekim; AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası-ODGP Çerçevesinde Kısıtlayıcı Önlemlerin (Yaptırımlar) Uygulanması ve Değerlendirilmesi Hakkında Kılavuz'da⁷⁶ bu hususa dikkat çekilmiştir. Bu metinde geçen; “Kısıtlayıcı tedbirlerin getirilmesi ve uygulanması her zaman uluslararası hukuka uygun olmalıdır. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, özellikle yasal süreç ve etkili bir hukuk yoluna başvurma hakkına saygı göstermelidirler. Alınan tedbirler mutlaka her zaman amaçlarıyla orantılı olmalıdır” ifadesi ve “Kısıtlayıcı tedbirler; ...AB'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından güvence altına alınan ve anayasal düzenlemelerden kaynaklanan temel haklara saygı duyma yükümlülüğü ışığında

⁷⁶ Bkz: Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

hazırlanmalıdır” ifadesi bu hususu bir şart olarak sunmaktadır. Nitekim birçok dış politika konusunda olmayan yargı yolu, yaptırımlar konusunda açıktır.

2.10.5.2. Değer temelli AB yaptırım örneği: Ukrayna ve Belarus yaptırımları

AB insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi değer konularında diplomatik ve ekonomik yaptırımları araç olarak kullanmaktadır. Bu kapsamda, diplomatik temsilcilerinin sınır dışı edilmesi ve hedef ülkedeki AB temsilcilerinin geri çağırılması gibi diplomatik yaptırımların yanı sıra hedef ülkedeki yönetici elite yönelik akıllı yaptırımlardan, daha büyük ekonomik kısıtlamalara kadar geniş bir yelpazede yaptırımlar uygulanmaktadır. AB bazı zamanlar değer temelli bir dış politika izlemiş; en büyük ticaret ortağı olan Rusya ile ilişkilerin bozulmasını dahi göze alarak, Rusya'nın aktif olarak politikalar izlediği ülkelere bu yaptırımları uygulamaktan geri kalmamıştır. Bunlardan en dikkat çekici olanlar ise Ukrayna ve Belarus yaptırımlarıdır.

2011 yılında Ukrayna'da önceki Başbakan Timoşenko'nun tutuklanması⁷⁷ sonucu Başbakan Yanukovic'e AB tarafından tepki verilmiştir. Nitekim 2012 Aralık ayında AB, eski Başbakan'ın serbest bırakılmaması ve Almanya'ya tedavisi için gönderilmemesi durumunda Ukrayna ile ortaklık anlaşmasının imzalanmayacağını ilan etmiştir. Bir Avrupa coğrafyası içerisindeki başka yaptırım örneği ise Belarus için gerçekleşmiştir. Ülkede bağımsızlık sonrası yapılan seçimlerde kazanan Lukaşenko, ülkede bir baskı dönemi başlatmıştır. Bu süreçte birçok muhalif hapse atılmış, medya ve sivil toplum kuruluşları büyük baskı altına alınmış, birçok insan hakkı ihlali gerçekleşmiştir. Lukaşenko iktidar olduktan sonra gerek ABD gerekse AB ile buzlar neredeyse hiçbir zaman erimemiş; ülke birçok kez yapılan ihlallerden dolayı yaptırıma maruz kalmıştır (Yıldız, 2015: 150, 151, 155). Yıllar içerisinde şirketlerinin mal varlığının dondurulması, hükümet yetkililerine seyahat yasağı konulması gibi birçok yaptırıma maruz kalan Belarus'a, son dönemlerde yine ağır bir yaptırım uygulaması yapılmıştır. AB, 23 Mayıs 2021'de Belarus'un bir yolcu uçağını ülkenin başkenti Minsk'te inişe zorlamasını ve ülkede devam eden insan hakları ihlallerini sebep göstererek yeni yaptırımlar uygulamaya karar vermiştir. Bu yaptırımlar önceki yaptırımlara göre çok daha geniş kapsamlı ve etkili yaptırımlar olmuştur. AB Yüksek Temsilcisi Joseph Borrell yaptığı açıklamada; AB'nin Belarus'a yönelik şimdiye kadarki en sert yaptırımları kabul edeceğini açıklamıştır.

⁷⁷ Detaylı bilgi için bkz: “Ukrayna'nın Eski Başbakanı Timoşenko'ya 7 Yıl Hapis”, Hürriyet, 11/10/2011, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ukrayna-nin-eski-basbakani-timosenkoya-7-yil-hapis-18954411>, Erişim Tarihi: 15/10/2021.

Alman Dışişleri Bakanı Maas ise; artık bireysel içerikli akıllı yaptırımlardan ziyade, daha geniş alanda yaptırımların yapılacağını ve bu yaptırımların ülke için önem arz eden ekonomi ile ilgili alanlarda olacağını açıklamıştır.⁷⁸ Yaptırımlar içeriğinde; ordu veya polis gücünün ihtiyaçları için kullanılacak çift amaçlı ürünlerin tedarikinin yasaklanmasından, AB sermaye piyasalarına erişimin kapatılmasına; Avrupa Yatırım Bankası tarafından ülkenin bütün programlarına sağlanmakta olan finansmanının durdurulmasından, sanayi ve üretimde kullanılan birçok hammadde ve ekipmanların ticaretinin yasaklanmasına kadar çok geniş bir yelpaze bulunmaktadır.⁷⁹

2.10.5.3. Değer temelli AB yaptırım örneği: Burma/Myanmar yaptırımı

AB'nin değer temelli yaptırım uygulamalarının en önemlilerinden bir başkası Burma/Myanmar yaptırımlarıdır. Askeri cunta olan Devlet Barış ve Kalkınma Konseyi'nin, Ulusal Demokrasi Birliği'nin (NLD) kazandığı 1990 seçimlerinin sonuçlarını kabul etmemesinin ardından yaptırım uygulamaları başlatılmıştır. AB öncelikli olarak yardım programlarını askıya almış ve diplomatik yaptırımlarla birlikte bir silah ambargosu uygulamıştır. Yaptırımların ülkedeki daha fazla insan hakları ihlali nedeniyle 1996'da (96/635/CFSP) kapsamı artırılmış; vize yasağı ve üst düzey ziyaretlerin askıya alınması yaptırımlara eklenmiştir. 2000 yılında bu vize yasağı genişletilmiş ve kara listeye alınan kişilere mal varlıklarının dondurulması uygulanmıştır. 2006 (2006/318/CFSP) yılında önceki yaptırımlar aşamalı olarak revize edilmiştir. Nitekim 2009 (2009/351/CFSP) ve 2010 (2010/232/CFSP) gibi yeni kararlarla yaptırımlar güncellenmiştir. 2010 kararında;

“Burma/Myanmar'da; ‘yeni bir seçim yasasının ilan edilmesine ve Burma/Myanmar Hükümeti tarafından 2010 yılında yapılacak çok partili seçimlerin duyurusuna rağmen, insan hakları durumunda iyileşme olmaması ve kapsayıcı bir demokratikleşme sürecine yönelik önemli ilerlemenin olmaması nedeniyle Ortak Pozisyon 2006/318/CFSP'de sağlanan kısıtlayıcı önlemler, 12 aylık bir süre için daha uzatılmalıdır.”

İfadesi kullanılmıştır. Burma/Myanmar'a bu sebeplerden askeri araç ve teçhizatlarla ilgili kapsamlı bir yaptırım uygulanmış; ağaç kesimi ve kereste işleme, altın, kalay, demir, bakır, tungsten, gümüş, kömür, kurşun, manganez, nikel ve çinko

⁷⁸ Bkz: Sertaç Aktan, “AB Belarus'a Karşı Şimdiye Kadarki en Sert Yaptırımları Hayata Geçirmeye Hazırlanıyor“, 21/06/2021; <https://tr.euronews.com/2021/06/21/ab-belarus-a-kars-simdiye-kadarki-en-sert-yapt-r-mlar-hayata-gecirmeye-haz-rlan-yor>, Erişim Tarihi: 17/10/2021.

⁷⁹ Bkz: “AB'den Belarus'a Yaptırım Kararı”, Sputnik, 24/06/2021, <https://tr.sputniknews.com/20210624/abden-belarus-a-yaptirim-karari-1044812055.html>, Erişim Tarihi: 17/10/2021.

madenciliği, elmas, yakut, safir, yeşim ve zümrüt dahil olmak üzere değerli ve yarı değerli taşların madenciliği ve işlenmesi ile ilgili önemli ekonomik yaptırımlar getirilmiştir. Ekonomik yaptırımların yanı sıra bireylere yönelik hedefli yaptırımların uygulanmasına da devam edilmiştir.⁸⁰ AB, Burma/Myanmar sürecinde tüm yaptırım türlerini aşamalı olarak uygulamıştır. İlk olarak pozitif bir yaptırım türü olan ‘dış yardımları’, negatif yönlü bir yaptırıma çevirerek kesmiştir. Ayrıca silah ambargosu uygulanmıştır. Aynı dönemde diplomatik yaptırımlar da uygulamıştır. Diplomatik temsilcilerle ilgili tasarruflar ve özellikle üst düzey ziyaretlerin askıya alınması bu kapsamda yer almaktadır. 90’lı yıllarda kullanımı artan akıllı/hedefli yaptırım uygulamalarını da 1996 (96/635/CFSP) yılından itibaren yıllar içerisinde geliştirilerek AB’nin bölgeye uyguladığı görülmektedir. Bu yaptırım kapsamında vize yasağı genişletilmiş, kara listeye alınan kişilere mal varlıklarının dondurulması uygulanmıştır.

AB yaptırımlarının da etkisiyle Myanmar’ın siyasi ortamında büyük değişiklikler meydana gelmiş AB kısa sürede yaptırımlarını neredeyse tamamen kaldırmaya karar vermiştir. 2011 yılında göreve başlayan asker destekli ancak sivil hükümet, siyasi mahkumların serbest bırakılması, sendikaların ve siyasi partilerin yasallaştırılması, toplanma özgürlüğünün tanınması ve medya sansürünün gevşetilmesi gibi önemli reform hareketleri başlatmıştır. Nitekim, AB ilk olarak hükümetin kabine üyelerine ve diğer üst düzey yetkililere yönelik olan vize yasaklarını askıya almış; ardından da silah ambargosu dışında tüm diğer yaptırımları askıya almıştır (Portela, 2014: 11).

2.10.5.4. Değerler ve üye ülkelerinin çıkarlarının çatışması: Suriye yaptırımı

AB’nin değerler temelinde uyguladığı yaptırımların her zaman her bölgede başarıya ulaştığını söylemek yanlış olacaktır. Zaten diplomatik ve ekonomik yaptırımlar özelliği gereği etkinliği zor olan dış politika araçları olarak dikkat çekmektedir. Özellikle yaptırımların, hedef ülkelerdeki yönetimler ve onların otoriter davranışları üzerine olduğu zamanlar etkin bir araç olamadığı görülmektedir. Bu da AB’yi zamanla değer temelli bir dış politika izlemek yerine, bölgesel istikrar ve kendi çıkarları çerçevesinde politikalar izlemeye itmektedir.

Birliğin Suriye politikası ve bu kapsamda uyguladığı yaptırımların değer temelli mi yoksa bölgesel çıkar/güvenlik temelli mi olduğu konusu tartışmalıdır. Bununla beraber AB’nin yaptırım ilan edilirken ifade edilen hedefi; “baskıyı sona erdirmek, Suriye

⁸⁰ Bkz: Council Decision 2010/232/CFSP, 2010, p. 22-25.

ordusunu kuşatma altındaki kasaba ve şehirlerden geri çekmek, demokratik reformların uygulanması ve kapsayıcı bir ulusal diyalog için Esad rejimi üzerindeki baskıyı artırmak” olarak açıklanmıştır. Diplomatik, akıllı ve bazı ekonomik yaptırımları içeren klasik yaptırımlarla beraber özellikle bazı AB ülkelerinin oldukça çıkarlarına ters düşmesine rağmen bu ülkeye bir enerji ambargosu uygulanmış; Suriye'den petrol ithalatı yasaklanmıştır. AB'nin bu petrolü kendi enerji ihtiyaçlarını karşılamak için ithal ettiği göz önüne alındığında, BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarının uygulanması dışında bu AB'nin nadir aldığı bir önlemdir. Ambargodan önce, AB'nin Suriye'den ham petrol ithalatı yılda 3 milyar Euro'nun üzerindedir. Bu ticaretin çok büyük bir bölümü ise İtalya ve Almanya'ya aittir. Daha da önemlisi AB'nin Suriye'den ithalatının %89'dan fazlasını bu kalem oluşturmaktaydı. Suriye'den gelen petrol ve petrol ürünleri yasağı hedef alınan ülke olan Suriye için oldukça maliyetli bir yaptırımdır (Portela, 2012: 2, 3). Ancak bu kadar ağır bir yaptırıma rağmen Suriye hükümeti politikalarında geri adım atmamıştır. AB; tartışmaya açık ve sonuçları bakımından etkisiz de olsa en azından kâğıt üzerinde bu kendi çıkarlarına ters düşen yaptırımı değerler üzerinden yapmıştır.

2.10.5.5. Değerler ve üye ülkelerin çıkarlarının çatışması: Ruanda yaptırımı

Suriye yaptırımı örneğinde bazı üye devletlerin özellikle ekonomik çıkarları zedelense de ortak bir karar alınabilinmiştir. Ancak, AB her benzer insan hakları ihlali gibi değerlerin söz konusu olduğu meselelerde benzer tutumları sergileyememiştir. Üye devletlerin kimi zaman Birliğin dışında kendi ulusal çıkarları çerçevesinde hareket ettiği görülmektedir. Örneğin; Belçika ve Fransa'nın Ruanda politikası bunun çok güzel bir örneğidir. Bu iki ülke Ruanda ile en yakın bağları olan iki AB üyesi devlettir. Belçika ve Fransa, 1990'daki Tutsilerin ayaklanması sebebiyle ortaya çıkan ciddi insan hakları ihlallerinin yaşandığı bu ülkeye yaptığı yardımlara devam etmiş; Habyarimana hükümetine yaşanan insan hakları ihlallerine rağmen yardımların devam edeceği mesajı verilmiştir. Hatta AB müktesebatında açıkça BM Karar ve yaptırımlarının uygulanma yükümlülüğü belirtilmesine rağmen, Fransa BM'nin 1994 yılındaki silah ambargosunu delmiştir. Katliamlar sürerken uzun bir süre AB ortak bir pozisyon kabul edememiştir (King, 1999: 330).

Özellikle gerek BM nezdinde gerekse AB nezdinde alınan kolektif yaptırım uygulamalarında sıkça karşılaşılan sorun bu örnekteki gibi, yaptırımların ülkelere farklı maliyetler çıkarmasıdır. Hedef alınan ülkeye uygulanan yaptırımın içeriğine göre, Fransa örneğinde olduğu gibi bazı ülkelerin taşıdığı maliyet yükü daha fazla olabilmektedir. Bu

tür durumlarda devletler yaptırım taahhüdünü bozmaktan çekinmemektedirler (Cortright ve Lopez, 2002: 7). Birliğin bölgede izlediği politikalarda bir tür, demokratikleşme-istikrar sağlama ikilemi yaşadığı görülmektedir. Demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi değerlerin benimsendiği bir ülkede AB'nin uzun vadeli çıkarları açısından oldukça olumlu bir durum mevcuttur. Ancak güvenlik ve rejim istikrarı gibi kısa vadeli çıkarlar bazen uzun vadeli çıkarların önüne geçebilmektedir (Behr, 2008: 80; aktaran Mercan, 2015: 187).

Demokratikleşme ve hukukun üstünlüğü gibi ilkeler üzerine politikalar izlendiği zaman, bu durum dönüşüm yapılan ülkede mevcut düzenin yıkılıp yerine yeni bir düzen kurulması anlamına gelmektedir. Bu durum da istikrarsız bir ortama neden olabilir kapasitesine sahiptir. Bundan dolayı da AB'nin demokratikleşme çabalarının daha çok mevcut otoriter hükümetlerde iyileştirme çabaları ile sınırlı kaldığı görülmektedir (Mercan, 2015: 193). AB'nin bölge özelinde değerlerden ziyade istikrar ve güvenlik üzerine politikalar izlemeye yöneldiğini söylemek doğru bir tespit olacaktır. Bu da AB yaptırımlarında bir başka motivasyon kaynağı olan, istikrarı sağlamak, potansiyel istikrarsızlık ve çatışma ortamına karşı izlenmekte olan politikalara neden olmaktadır.

2.10.6. AB yaptırım motivasyonu: bölgesel istikrar, potansiyel istikrarsızlıklar ve çatışmalar

Manners'in AB dış politikası hareketlerinde değer ve normların ağır bastığını iddia ettiği normatif güç teorisine karşı bazı teoriler ortaya atılmıştır. Bu karşı görüşe göre, AB tamamen kendi çıkarları doğrultusunda politikalar izlemektedir. Hettne ve Söderbaum; AB'nin diğer ülkelerle olan ilişkilerinde eğer simetrik bir güç ilişkisi varsa normatif gücünü kullanmaya meyilli olduğunu, fakat asimetrik durumlarda kendinden zayıf ülkelere karşı emperyalist politikalar izlediğini iddia etmektedirler (Hettne ve Söderbaum, 2005: 550; aktaran Okçu, 2015: 242). Zimelis ise normatif politikalarında AB'nin çifte standart uyguladığını, AB'nin bir taraftan normatif koşulları ihlal eden ülkelere belirttiği yaptırımları uyguladığını bir taraftan da bu ülkelerle başka türlü yollarla ekonomik ve siyasi işbirliğini devam ettirdiğini söylemektedir (Zimelis, 2011: 25; aktaran Okçu, 2015: 245). Uluslararası ilişkilerin normatif olmaktansa değer yargılarından bağımsız olduğunu iddia eden baskın teoriler vardır. Etik teorileri ütopyik bulmuşlardır. Bu teorilere göre anarşi içerisinde devletler politikaları çıkarlarına ve sistemik zorunluluklara göre şekillendirmektedir. Ahlak, ahlaklılık ise sadece vatandaşların

değerlerini koruyan ve geliştiren bir unsur olarak egemen devletin sınırları içerisinde mevcuttur (Brown ve Ainley, 2013: 243).

Tek, herkes tarafından kabul edilen bir uluslararası etik/ahlak kurallarından bahsetmek zor olsa da devletler tarafından uluslararası eylemlerinde geniş çapta kabul edilen bazı evrensel standartlar mevcuttur. Bu standartlar dünya kamuoyu ile bağlantılı ve onları harekete geçiren unsurlardır. Bu değerler; devletler arası barışçıl ilişkiler, ulusal egemenliğe saygı ve müdahale etmeme, insan hakları, anlaşmazlıkların barışçıl çözümü, hukukun üstünlüğü gibi genel kabul gören ilkelere (Joyner, 2018: 79, 80). Bu ilkelerin bazıları ülkeleri gerektiğinde yaptırım uygulamaya teşvik ederken, bazı ilkeler ise tam tersine yaptırımların karşısında bulunan ilkelere.

İnsan hakları-siyaset ilişkisi üzerine çalışmalar yapan bazı yazarlar devletlerin insan haklarına yönelik yaptığı vurgu ve uyguladığı politikaların insan yaşam ve onurunun korunması adına değil; devletlerin kendi stratejik çıkarları nedeniyle gerçekleştiğini ifade etmektedirler (Özer, 2018: 354). Bununla beraber normatif bir güç olarak tanımlanan AB için insan hakları başta olmak üzere değerlerin dış politikada zaman zaman ihmal edildiği görülmektedir. Bunun en net örneği; gerçekleşen AB-Rusya zirvelerinde insan hakları konularının ekonomi ve ticaret gibi konuların gölgesinde kalmasıdır. Ancak bu insan hakları konusunda Rusya'ya tamamen sessiz kalındığı anlamına da gelmemektedir. AB, 1995 yılında Rusya ile imzalayacağı geçici anlaşmanın imzalanmasını altı ay geciktirerek bir tür yaptırım uygulamıştır. Ayrıca, Çeçenistan'daki insan hakları ihlallerinden dolayı 2000 yılında insan hakları için TACIS teknik desteğini bir seneliğine Rusya'dan farklı bir ülkeye yönlendirmiştir (Aras, 2019: 106, 112). Ancak iki yaptırımın da AB'nin Rusya ile ekonomik ve ticari ilişkilerine zarar vermeyecek seviyede kaldığını ve hedef politikada da yaptırımların zayıflığı nedeniyle bir etki yapmadığını belirtmek gerekmektedir.

AB coğrafyasının çevresindeki (Akdeniz, Orta Doğu, Kuzey Afrika gibi) bölgelerdeki istikrarsızlıklar ve çatışma ortamı AB bölgesini olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir. Demokratikleşme, insan hakları gibi değerler ise AB için Orta Doğu'da daha çok ikincil bir hedef olarak kalmıştır. Birincil hedef bölgede AB'nin kendi güvenliğini sağlayacak istikrarlı bir düzenin sağlanmasıdır (Yıldız, 2015: 5). Ancak, özellikle kâğıt üzerinde AB'nin çoğu zaman motivasyon kaynağının değerler üzerine olduğu görülmektedir. Ancak örnek verilecek olursa, arka planda Barselona Süreci ve

sonrası dönemde pozitif ve negatif yaptırımların başka çıkar ve amaçlarla yapıldığı görülmektedir.

1970'li yılların başlarından itibaren bölge ile ilişkilerinde Topluluk, bölgesel istikrara yönelik politikalar izlemiş, demokrasi ve insan hakları gibi unsurları ikinci plana atmıştır. Ancak Soğuk Savaşın bitmesi ile beraber oluşan uluslararası konjonktürü fırsat olarak kullanmak isteyen AB, müktesebatında da yer alan değerlere yönelik bölge politikaları izlemeye başlamıştır (Turan, 2015: 209). 1995 yılında Akdeniz bölgesinde ve Ortadoğu sorununun çözümünde Birliğin etkili bir aktör olması yönünde yürütülen çalışmalar ile ilan edilen Barselona Deklarasyonu'yla bir Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kurulması hedefi çerçevesinde; demokrasi ve insan haklarına saygıya dayalı Birlik ile bölge ülkeleri arasında sıkı bir siyasi diyalog aracılığıyla barış ve istikrar alanı oluşturulması öngörülmüştür (Yiğit, 2008, 77, 80). Bu yeni AB-Akdeniz Ortaklığında en dikkat çekici nokta ise şu husus olmuştur; "İlişkilerin gelişmesi ve özellikle de sağlanacak yardımlar, insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve sivil toplumun güçlendirilmesi konularında Akdeniz ülkelerinin ilerleme sağlamasına bağlanmıştır" (Kurtbağ, 2003: 83). Bu ifade ile deklarasyon açık bir şekilde, yapılacak yardımları ülkelerin demokrasi, insan hakları gibi konularda göstereceği davranışlara bağlanmıştır. AB bu şekilde bu ülkelere bir nevi pozitif yaptırım uygulama fırsatı bulmuştur. Ancak, Akdeniz'de oluşturulmak istenen güvenlik ortaklığının bu tür bir 'Barış ve İstikrar Şartına' bağlanması AB için istenilen sonuçları fazla verememiştir. Bölgedeki ülkelerin yönetimleri yıllarca otoriter rejimler olarak kalmaya devam etmişlerdir.

AB, bölgede normatif gücünü ve koşullu yardım gücünü başarı ile kullanamamıştır. Bu durumun gerçekleşmesinde sadece AB dış politikalarının etkisizliği değil, aynı zamanda bölge ülkelerinin siyasi kültürlerinin ve kendine has durumlarının da etkisi olmuştur. Ayrıca bölgeye koşullandırma şartı ile verilmesi planlanan yardımlar özellikle Doğu Avrupa ile kıyaslanınca oldukça düşük seviyede kalmıştır (Turan, 2015: 209, 210, 221). Daha önce açıklandığı üzere koşullandırma politikasının etkin olabilmesi için ülkenin gelecek yardımlardan olumlu anlamda kazanç sağlaması ve bu yardımların kesilmesi durumunda da etkilenme oranının yüksek olması gerekmektedir. AB kâğıt üzerinde insan hakları ve benzer değerleri ön plana çıkarsa da diğer öncül çıkarları ön plana çıkarmış; yaptırımlar ancak kısmen çatışmaları önleme ve kriz yönetimi konularında ilerleme sağlamaya yaramıştır (Kurtbağ, 2003: 88). Bununla beraber süreç, kriz ve çatışma önleme konusunda da İsrail-Filistin sorunu çerçevesinde tartışmalara açık

bir konumdadır. Genel olarak AB'nin Akdeniz'de izlemek ve gerçekleştirmek istediği politikalarda İsrail ve Arap/Filistin çatışmalarının sekte vurucu bir husus olduğu görülmektedir (Karakır ve Aknur, 2015: 19, 21). AB, müktesebatının aksine değerleri ön planda tutmak yerine Arap-İsrail savaşlarına kendi çıkarlarınınca yaklaşımlar sergilemiştir. Bu çıkar da bölgede çatışmayı önlemeye yönelik olmuştur. Genelde dönemin koşullarına göre bir taraf seçip hareket ettiği, AB'nin kolektif olarak İsrail'e doğrudan etkili bir yaptırım uygulamaktan çekindiği görülmektedir. Ancak İsrail-Filistin çatışmasında, Filistin'e özellikle 90'lı yıllarda fazlaca mali ve teknik yardım yapıldığını da ifade etmek gerekmektedir. Hatta Birlik, Avrupa-Akdeniz Ortaklığı kapsamında Filistin'e 90'lı yıllarda en çok mali ve teknik destek sağlayan kurum olmuştur (Asseburg, 2003: 175; aktaran Karakır ve Aknur, 2015: 31). AB'nin Filistin politikasının ardında yatan sebeplerden birisi Filistin'deki radikal grupları etkisiz kılmakken; bir diğer ana sebep ülkede demokratik ve insan haklarına saygılı bir düzenin olmasını sağlamaktır (Karakır ve Aknur, 2015: 31). Bu bakımdan Filistin'e yapılan mali ve teknik yardımların arkasında bir nevi pozitif yaptırımdan bahsetmek mümkündür. 2006'de Hamas'ın iktidara gelmesi yaptırımların yönünü değiştirmiştir. 2006 yılında Birlik, Hamas'a yardımların devamı için bazı şartlar sunmuş ve bu şartları sağlayamadığı için maddi yardımları dondurma kararı almıştır. Ancak bu şartlar daha önce pozitif yaptırıma konu olan; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi yönetsel değerler olmamış; İsrail ile ilişkiler üzerine olmuştur. Nitekim bu şartlar, İsrail'in tanınması ve Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail arasında önceden imzalanan anlaşmalarının kabulü üzerine olmuştur.⁸¹ AB, mali ve teknik yardımları bu defa İsrail ile ilişkilerde, Filistin'in politikasını etkilemek ve değiştirmek amacıyla negatif yönlü bir yaptırım olarak kullanmıştır. AB bu yaptırımlarla Hamas'ın İsrail ile olan ilişkilerinin düzeltilmesi yönünde bir hamle yapıp, çatışma ortamının ortadan kalkmasını amaçlamıştır. Ancak bu yaptırımlar da AB'nin yaptırım kararının hemen ardından Suudi Arabistan ve İran'ın Filistin'in zararlarını karşılayacaklarını açıklaması ile etkili bir yaptırım olamamıştır (Hemmer, 2006: 13; aktaran Mercan, 2015: 183).

Bölümün ilk kesiminde bahsi geçen; "Yaptırımların Etkinliği" konusunda bahsedildiği gibi, üçüncül ülkelerin devreye girmesiyle yaptırım etkisiz kalmıştır. Birlik Filistin'e çeşitli yardımlarda bulunmakla beraber, İsrail ile olan ilişkilerini de bozmamaya

⁸¹ Bkz: "AB Hamas'a Yardımları Kesti", BBC, 10/04/2006, https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/04/060410_eu-ministers.shtml; Erişim Tarihi: 12/10/2021.

dikkat etmektedir. İsrail'in AB değerlerinin önemli bir kesimini oluşturan insan haklarının ihlalleri gibi davranışları olsa da İsrail AB ve üye devletleri ile benzer norm ve yönetim/ekonomi boyutlarına sahip olduğu için bu durum törpülenmiştir (Mercan, 2015: 181).

İstikrarın değerlere tercih edildiği bir başka örnek ise Cezayir'de olmuştur. AB kendi güvenlik perspektifinde ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarını, demokratik değerlere göre daha baskın görmüştür. Bundan dolayı ülkede demokratikleşme, insan hakları gibi konularda baskın bir tutum sergilememiştir (Pace vd., 2009: 7, 11; aktaran Mercan, 2015: 201). Benzer bir durum Suudi Arabistan için de geçerlidir. Ülkede kadın hakları, antidemokratik yönetim, sivil toplumun bastırılması gibi durumlar ortadayken, AB ülkeye bu konuda baskı yapmaktan çekinmektedir. AB, kendi temel değerlerinin karşısında görünen bu ülkeyle enerji sektörü ve ticari çıkarlarını ön planda tutarak politikalar izlemektedir (Mercan, 2015: 202).

2.10.7. AB yaptırım motivasyonu: bölgesel ve uluslararası güvenlik

AB için temel güvenlik tehditleri; terörizm, kitle imla silahları, bölgesel çatışmalar, saydam olmayan devletlerin varlığı, organize suçlar, enerji güvenliği, uluslararası göç, iklim değişikliği gibi çeşitli farklı unsurlardan oluşmaktadır. Burada şu hususa dikkat çekmekte fayda olacaktır. Özellikle göç konusunda AB'nin önceki başlıklarda yer alan değer bazlı dış politikası ile bir çatışma yaşandığı görülecektir. Nitekim değerler denilince ilk akla gelen unsur olan insan hakları konusu burada devreye girmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi⁸², bildiri sıfatıyla bir hukuki bağlayıcılığa sahip değildir. Ancak bildirinin birçok hükmü, hatta bazı yorumlara göre tamamı artık uluslararası teamül hukuk haline gelmiştir (Gündüz, 2009: 271). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 14;

- *“Herkes zulüm karşısında başka memleketlerden mülteci olarak kabulü talep etmek ve memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir.*
- *Bu hak, gerçekten adi bir cürme veya Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlere müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez.”*

Maddeyi incelediğimiz zaman mültecilik gerekli koşullar var ise bir insan hakkı olarak görülmektedir. Ancak AB'nin göç ve mülteci konularına yaklaşımı insan hakları

⁸² Bkz: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf, Erişim Tarihi: 1/11/2021.

çerçevesinde değil, kendi güvenlik ve çıkarları çerçevesinde gerçekleşmektedir. Güvenlik ve çıkar meselelerinin değerlere karşı üstün geldiği en net örneklerden birisini bu oluşturmaktadır.

AB için enerji güvenliği önemli bir yer tutmaktadır. Her ne kadar Asya-Pasifik ve Kuzey Amerika'nın altında bir enerji tüketimi olsa da 1981-2019 yılları arasına bakıldığında zaman dünya enerji tüketiminde %19'luk bir payı bulunduğu görülmektedir (İnat ve Daşcıoğlu, 2021: 19). AB için başta petrol ve doğalgaz olmak üzere enerji arzını çeşitlendirmesi ve Rusya'nın enerjisi kendisine karşı bir araç olarak kullanmasının önüne geçmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Şemşit, 2015: 96). Rusya AB'nin üçüncü en büyük ticari ortağıdır. Rusya ile AB arasındaki en büyük ticari etkileşimse doğalgaz ve petrol üzerinden gerçekleşmektedir. Yaşanan enerji krizleri, Rusya ile çevresindeki ülkeler arasında yaşanan çatışmalar, ülkedeki bazı insan hakları ihlalleri gibi durumlarda AB üyesi devletlerin Rusya ile çok sert görüş ayrılıkları olsa da Rusya'ya karşı bir nevi bağımlılıktan dolayı sert tepki verilememektedir (Aydın, 2015: 131). Ancak akıllı yaptırımlar gibi daha yumuşak yönlü tepkiler verilebilmektedir. Bu durum Rusya'nın Ukrayna'ya işgal girişiminin başlamasının ardından değişmiştir.

AB için çıkarlarının bulunduğu enerji bölgelerindeki istikrar ve güvenlik önemli bir konu teşkil etmektedir. Bu da kendisi için hayati önem teşkil eden enerji bölgelerine AB'nin ilgisinin artmasına neden olmaktadır (Yiğittepe, 2017: 176). Akdeniz bölgesi, özellikle enerji kaynaklarının AB'ye transferi açısından, AB için stratejik bir bölgedir. AB geçmiş yıllardan itibaren Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerini yakınlaştırmaya çalışmış; bölgede oluşabilecek ekonomik, siyasi ve insani krizlerin önüne geçmeye çalışmıştır. Bölgedeki istikrarlı ortam ayrıca AB için hem enerji güvenliği açısından hem de olası bir göç sorunu açısından önem teşkil etmektedir.

AB, bölge ülkeleri olan ilişkilerinde ekonomik yaptırımları hem pozitif hem de negatif yönlü olarak bir araç olarak kullanmaya çalışmıştır. Örneğin, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamında Birlik mali yardımları keserek bölge ülkelerine yaptırım yapma imkanı bulmuştur. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamında Birlik, bölgede ekonomik reformların gerçekleştirilmesi, özel sektörün teşvik edilmesi gibi konularda yeni bir girişim yapmıştır. Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamında Birlik, Akdeniz ülkelerine mali yardım taahhüdünde bulunmuştur. Nitekim, 1992-1996 tarihleri arasında bölgeye aktarılacak yardımlar, önceki döneme göre %50 civarında artırılmıştır (Yiğit,

2008: 51,52). Bu yardımları Birlik insan hakları ihlalleri için bir yaptırım kozu olarak da kullanmıştır. Nitekim protokollerle Birlik, ciddi insan hakları ihlali gördüğü durumlarda mali yardımları durdurma imkanına sahip olmuştur (Karakır ve Aknur, 2015: 16, 17). Ancak Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası kapsamında verilen mali yaptırımlar yine de artırılmış seviyeye rağmen diğer bölgelere yapılan mali yardımlara göre düşük seviyede kalmıştır (Kurtbağ, 2003: 80). Bundan dolayı AB için bir yaptırım aracı olarak iyi bir şekilde kullanılamamıştır. Çünkü yardımların kesilmesi durumunda, bu durumun yardımı alan ülkeye negatif etkisi sınırlı kalmaktadır.

İstisnalar dışında AB'nin büyük güçlere karşı nadiren yaptırımlara başvurduğu görülmektedir. Büyük güçlere karşı uygulanan bu yaptırımlar az olmakla beraber kapsam olarak da oldukça sınırlı olmuştur (Ahmadli ve Taşkiran, 2020: 129). AB'nin özellikle güçlü ticaret ortaklarına karşı yaptırımlarda daha çok akıllı yaptırımlar yoluyla hareket ettiği görülmektedir. Rusya ve AB arasında bir tür karşılıklı bağımlılık durumu vardır. Liberal görüşlere göre, uluslararası ekonomi siyasetten ayrılabilen ve barış için kullanılabilen bir araçtır. Ticaret ve ekonomik bağımlılık uluslararası barış için karşılıklı çıkar ve kazanılmış çıkar ilişkisi ortaya çıkarmaktadır. Bundan dolayı ticaret ve ekonomi uluslararası ilişkilerde ılımlaştırıcı bir etki sağlamaktadır. Aksi bir görüş; bağımlılığın hiçbir zaman simetrik olmadığını, güçlü devletin zayıf üzerinde artan siyasi gücünün kaynağı haline geldiğidir (Gilpin, 2013: 77). Ancak Ukrayna krizine kadarki süreç içerisinde Rusya-AB ilişkilerinde bir tür simetrik ticari ilişkiler açısından, siyasi ilişkilerin çok ötesinde bir ortaklık söz konusudur. Özellikle AB'nin Rusya'dan yaptığı ithalatın çok büyük bir bölümünü oluşturan enerji ticareti çok önemli bir konumda olmuştur. Aynı şekilde Rusya için de AB Ukrayna Krizine kadar en büyük enerji pazarını oluşturmaktaydı (Gürsoy, 2015: 384, 385). Bu karşılıklı bağımlılık hem AB'yi hem de Rusya'yı izlenen politikalarda dikkatli olmayı itmiştir. Bu da doğal olarak AB'nin uygulanan yaptırımlar konusunda büyük bir hassasiyet göstermesine neden olmuştur. Örneğin; Kırım'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile beraber Rusya'nın buranın bağımsızlığı tanınması ve daha sonra Putin'in Kırım'ın Rusya Federasyonu'na bağlanmasını hazırlayan tasarımı imzalaması üzerine gelişen olaylarda, AB diplomatik yaptırımlar ve bazı Rus yetkililerin mal varlığını dondurma ve seyahat yasağından oluşan akıllı yaptırım yapmayı tercih etmiştir (Arman ve Mengüaslan, 2015: 75, 76). 16 Mart 2014 tarihinde AB, Kırım politikası gerekçesiyle Rusya'ya karşı aşamalı bir yaptırım mekanizması uygulamaya karar vermiştir. İlk olarak Kriz sonrası diplomatik yaptırımlar uygulanmıştır. Bununla

beraber Rusya'ya karşı uygulanan diplomatik yaptırımların zayıf seviyede kaldığı görülmektedir. Bu kapsamda diplomatik yaptırımlar bazında Rusya'yla yeni anlaşma ve vize düzenlemeleri ile ilgili ikili görüşmelerin askıya alındığını bildirilmiştir. Daha sonra G8 Zirvesi'nin Rusya olmadan G7 Zirvesi olarak yapılmasına karar verilmiştir. Ancak yaptırımlar Rusya'nın Ukrayna politikalarında bir etki yapmamıştır (Ahmadlı ve Taşkiran, 2020: 129, 130). Daha sonra yaptırım için yapılan oylamada; Yunanistan, Kıbrıs, Bulgaristan ve İspanya gibi bazı ülkeler Rusya olan diyalog kanallarını kapatmama adına yaptırım konusunda isteksiz davransalar da yaptırımın içeriğinin akıllı yaptırım olması sebebiyle oybirliği ile karar alınabilinmiştir.⁸³ Ancak AB ile Rusya ilişkileri, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişiminin ardından bambaşka bir hal almıştır. AB Rusya'ya uygulanan ağır yaptırımların birçoğuna katılmıştır. Benzer bir durum AB'nin Çin politikasında da geçerlidir. 2008 yılında Çin'in baskıcı yönetim politikalarına karşı tepki gösteren Tibetlilerin yapmış olduğu protestolar kanlı biçimde bastırılmıştır. Ancak olayların ilk alevlendiği bu yıllarda AB'nin duruma kolektif olarak müdahale etmediği görülmektedir. Avrupa ülkelerinin tepkisinin sadece o yıl yapılan Pekin Olimpiyatlarının açılış törenine lider bazında katılmamakla sınırlı kaldığı görülmektedir. Çin ile ilişkilerin bozulmaması adına yaptırımlar bir kenara dursun, üye devletlerinin açıkça Pekin'i eleştirmekten bile çekindiği görülmektedir. Bu durum, AB'nin normatif gücünün ve değerlerini savunma konusunda ne kadar zayıf kaldığını göstermektedir (Akçadağ, 2015: 419, 420).

Gerek AB'nin bölgesel güvenliği gerekse uluslararası güvenlik ile ilgili belki de en önemli yaptırım motivasyonu, nükleer enerji konusunda olmaktadır. 2000'li yılların başında İran ve AB arasında iki taraflı ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve enerji, ticaret gibi konularda AB ile çalışma gruplarının kurulması planlanmıştır. Fakat özellikle 2004 senesinden sonra İran nükleer programı ile ilgili kaygılar bunların uygulamaya geçmesi önünde engel teşkil etmiştir (Mercan, 2015: 199). 1979 İslam Devrimi ve sonrasında yaşanan gelişmelerin ardından Batı dünyası tarafından baskı altına alındığına inanan İran nükleer enerjiyi caydırıcılık aracı olarak kullanmayı tercih etmiştir. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren İran'ın gizli nükleer faaliyetlerde bulunduğu ortaya çıkmış; uluslararası

⁸³ Detaylı bilgi için bkz: Ewen MacAskill, Ian Traynor and Dan Roberts, "EU and US Impose Sanctions on Russian and Ukrainian Officials", The Guardian, 17/03/2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/17/eu-imposes-sanctions-21-russian-ukrainian-officials-crimea> ve Ivana Kottasova, "Sanctions on Russia: Would World Cup boycott hit harder?", CNN, <http://edition.cnn.com/2014/03/20/business/russia-eu-sanctions-economy/index.html>, 24/03/2014, Erişim Tarihi: 15/10/2021.

alandan İran ve nükleer gücü tartışılmaya başlanmıştır. Mahmut Ahmedinejad'ın 2005'te İran cumhurbaşkanı olması ile İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerini daha da hızlandırılmıştır (Aksu ve Güngör, 2019: 44-46). Bunun ardından uzun yıllar süren İran'a karşı yaptırımlar silsilesi başlamıştır. Aralık 2006'da BM Güvenlik Konseyi, nükleer zenginleştirme ve yeniden işleme faaliyetlerini durdurmak için İran'a karşı yaptırımlar uygulama kararı almıştır. 27 Şubat 2006'da (GOV/2006/15) ve 28 Nisan 2006 (GOV/2006/27) tarihlerinde Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın hazırladığı raporlarda; İran'ın nükleer faaliyetlerinin tüm yönleri hakkında netlik arama çabalarının ardından üç yıldan fazla süre geçmesine rağmen programında mevcut bilgi boşluklarının endişe konusu olmaya devam ettiğini ve İran'da bildirilmemiş nükleer maddelerin varlığına dikkat çekmiş ve bunlar da BM yaptırımlarını tetiklemiştir. Güvenlik Konseyi İran'ı Atom Enerjisi Ajansı'nın gerekliliklerine uymaya ikna etmek için BM Şartı'nın 41. maddesi uyarınca önlemler almakla tehdit etmiştir. İran'a verilen süre dolduktan sonra Güvenlik Konseyi 1737 sayılı Karar uyarınca yaptırımlar uygulamıştır. Karar; silah ambargosu, İran nükleer zenginleşmesi ile ilgili listelenen maddelerle ilgili teknik yardım, eğitim, mali yardım, mali kaynak veya hizmetlerin İran'a sağlanmasının yasaklanması ile İran'ın nükleer faaliyetleriyle doğrudan ilişkili birey veya kuruluşların mali varlıkları ve ekonomik kaynakları dondurulmasını içermektedir. Bu yaptırımların ancak, İran'ın zenginleştirme ve yeniden işleme ile ilgili faaliyetlerini durdurması halinde askıya alınacağı duyurulmuştur.⁸⁴ AB, Güvenlik Konseyi yaptırımlarını uygulamakla beraber daha sonra kendi ek özerk yaptırımlarını uygulamıştır. İran'a uygulanan yaptırımlar, 2011 sonrası Suriye'ye uygulanan yaptırımlarla beraber en kapsamlı yaptırımlardan birini oluşturmuştur (Portela, 2014: 21, 22). İran'a uygulanan yaptırımlar ekonomik açıdan oldukça geniş kapsamlı olmuştur. Yaptırımlar; ihracatta askeri teçhizat, enerji kaynakları ve petrokimyasalları kapsarken; ithalatta askeri teçhizat, işlenmiş petrol ürünlerinden bankacılık, finans ve sigorta sektörlerini kapsayacak kadar geniş bir kapsamı içermektedir. Yaptırımlar bölümün daha önceki kesimlerinde yer alan 'yaptırımların etkinliği' başlığında yer alan bilgilerin de ışığında incelenecek olursa yaptırımlar beraber İran'da bazı olumlu sonuçlarda meydana gelmiştir. İran'da ithal ara girdi ürünlerden mahrum kalınmasıyla beraber bağlı sektörlerde işletmelerin yerli üretime yöneldiği, böylece milli sanayinin ilerleme gösterdiği görülmektedir (Berber, 2013: 79,80). Ayrıca

⁸⁴ İlgili Güvenlik Konseyi Kararı için bkz: UNSC, "Resolution 1737 (2006) Adopted by the Security Council at its 5612th meeting" on 23 December 2006; [https://www.undocs.org/S/RES/1737%20\(2006\)](https://www.undocs.org/S/RES/1737%20(2006)), Erişim Tarihi: 14/11/2021.

yaptırımlar İran nükleer programın yapım hızını yavaşlatmasına rağmen, İran tarafından inşa edilen santrifüj sayısı 2005'te 300'den, 2013'te 19.000'e kadar yükselmiştir (Borszik ve Ebert, 2013; aktaran Portela, 2014: 22).

2.10.8. Birçok yaptırım motivasyonun bir arada olduğu örnek: Avrupa komşuluk politikası

Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) Birliğin bir başka yaptırım uygulama mekanizması olmuştur.⁸⁵ AKP yalnızca yumuşak tehditlere yönelik güvenlik eksenli politikalardan oluşmamaktadırlar. AKP'nin amaçlarının arasında ekonomik, politik ve kültürel unsurlar da mevcuttur. AKP'nin bir başka yönü de iyi komşular oluşturma çabasıdır. AKP; AB değerleri ve standartları bağlamında komşu bölgelerde refahın artırılmasını amaçlamaktadır (Smith, 2005: 763; aktaran Sönmez, 2010: 118). AKP ile Birlik, bölgedeki ülkeler arasında yaşanan siyasi sorunların diyalog ve diplomasi yoluyla çözümünün sağlanmasını amaçlamış ve bu yapılırken de AB temel norm ve değerleri ile uyumlu bir yol izlenmesine dikkat edilmiştir (Gürsoy, 2015: 393). Birlik bu Komşuluk Politikası ile, Birliğe üye olmak yoluyla kendisine yakın bölgeleri Avrupa norm ve değerlerine yakınlaştırmayı amaçlamıştır.

Birliğin AKP kapsamındaki mali yardımları, her ülkeyle imzalanan özel antlaşmalardan oluşan 'Eylem Planları' doğrultusunda yapılmaktadır. Bu Eylem Planlarında, ülkelerin uymaları gereken değerler ve standartlar ortaya konulmuştur (Sönmez, 2010: 118,119). AB, mali yardımları bir tür karşılıkla vereceğini taahhüt ederek, bu ülkelere karşı pozitif yönlü yaptırım uygulama fırsatı bulmuştur. AKP ile beraber Eylem Planları yoluyla AB'nin komşu bölgelerde etkin olması planlanmıştır. Eylem planlarının içeriğine bakıldığı zaman insan hakları gibi temel değerlere yapılan atıflardan başka; dış politika ve güvenlik meselelerinde bölgesel ve uluslararası konularda gerek krizlerin önlenmesinde gerek yönetilmesinde gerekse ortak güvenlik tehditleri kapsamında tarafların uyum içinde hareket etmesi gerekliliği vurgulanmıştır (Arman ve Mengüaslan, 2015: 63-65). AKP kapsamındaki yardımlarla Birlik sadece değerler konusunda ülkeleri yönlendirmekle kalmamış; bu ülkelerin dış politika tercihlerini yönlendirmeyi de amaçlamıştır.

⁸⁵ Avrupa Komşuluk Politikası (AKP); 2003 yılında "Daha Geniş Avrupa Komşuluğu: Doğu ve Güney Komşularımızla İlişkilerimiz için Yeni Bir Çerçeve" adlı belge ve 2004 yılında yayınlanan, "Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi" ile yürürlüğe girmiştir. Detaylı bilgi için bkz: https://ec.europa.eu/info/policies/european-neighbourhood-policy_en , Erişim Tarihi: 13/10/2021.

AB'nin komşu bölgelerde uyguladığı, genelde değer temelli görünen ancak arka planda bölgesel çıkarlarının da yattığı mali ve teknik yardım aracını daha uzak bir bölge olan Orta Asya'da da uyguladığı görülmektedir. 2007 yılından itibaren AB-Orta Asya Ortaklık Stratejisiyle beraber ilişkiler düzenlenmeye başlamıştır. AB diğer bölgelerdeki gibi özellikle mali yardımlara dayanan bu işbirliği mekanizmasının koşulu olarak yine kağıt üzerinde hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi temel değerlerini göstermiştir (Şemşit, 2015: 83,84). Nitekim, Özbekistan ile yapılan anlaşmalar ve kapsamındaki yardımlar bu ülkedeki insan hakları ihlalleri nedeniyle AB tarafından 2005 yılında kısmi olarak askıya alınmış; yine Türkmenistan ile yapılan anlaşma bu ülkedeki benzer sorunlar nedeniyle yıllarca yürürlüğe girmemiştir (Pirro, 2013: 136; aktaran Şemşit, 2015: 85). Ancak tersi bir durum Azerbaycan ile ilişkilerde gözlemlenmektedir. Kobzova'ya göre Birlik Azerbaycan ile ilişkilerde demokrasi, insan hakları gibi hususları öncelik almayı; kendi enerji tedariki ve güvenliği yönünde politikalar izlemektedir (Kobzova ve Alieva, 2012; aktaran Yıldız, 2015: 157).

Değişen güvenlik algılamalarının sonucunda Birlik, yeni dış politika öncelikleri belirlemeye başlamıştır. Yasadışı göç ve radikal İslam gibi güvenlik unsurları, AB'nin öncelikli güvenlik politikalarını oluşturmaya başlamıştır. AB için zaten arka plana düşen demokrasi, insan hakları gibi değerlerin korunması hususu bu yeni güvenlik algılamaları ile daha da geri plana düşmüştür (Turan, 2015: 226, 229). Bununla beraber, bu güvenlik sorunlarının da çözümleri arasında ülkelerin demokratikleşmesi, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğünün sağlanması gibi hususlar mevcuttur. Bu tür ülkelerde otoriter yönetimlerin demokratik yönetimlere dönüşmesi ile beraber ülke ekonomilerinin gelişmesi önünde fırsat oluşabilmektedir. Zaten göçlerin büyük bir nedenini ekonomik sebepler oluşturduğu için göç konusunda AB için doğal bir savunma alanı oluşacaktır. AB için bu değerler belki artık birincil bir dış politika amacını oluşturmamaktadır ama diğer çıkarlarına ulaşmada halen bir araçtır.

Hem değer hem de çıkar temelli AB'nin dış politika izlediği ve bu yönde pozitif/negatif yaptırımlar uyguladığı bir başka örnek Latin Amerika bölgesidir. Birliğin çıkarları açısından bakıldığı zaman bölgede ekonomik büyümenin, siyasi istikrarın ve güvenilir pazar oluşumu oldukça önemlidir. Değerler açısından bakıldığı zaman ise barış, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi unsurları benimsetmek AB'nin bölgedeki hedefleri arasında yer almaktadır. AB için özellikle 1980'li yıllardan sonra bir taraftan demokrasi ve insan hakları bölge ilişkilerinde önemli bir yer tutarken; bir diğer

tarafından ticaret, ekonomik kaygılar, göç, uyuşturucu gibi güvenlik konuları ilişkileri şekillendirmiştir. AB toplamda, ABD'den sonra Latin Amerika ile en büyük ticaret ortağı konumundadır. (Eylemer, 2015: 309-312, 319).

2.11. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Yaptırım Mekanizması

Bu bölümde genel olarak ABD dış politikası ve karar alma süreciyle, yaptırım uygulama mekanizması normsal olarak incelenerek, ABD'yi yaptırım uygulayama iten değişkenler örneklerle açıklanacaktır.

2.11.1. ABD dış politikası genel özellikleri ve karar alma mekanizması

ABD dış politikası incelendiğinde genel düzeyde, kritik tarihsel kavşaklarda Kongre'nin dış politika yapımı üzerindeki etkisi açısından inişler ve çıkışlar olduğu görülmektedir. Bununla beraber ABD Kongresi genel olarak Başkan'a göre dış politikada nispeten zayıf bir rol oynamaktadır. ABD başkanları özellikle güvenlikle ilgili alanlarda dış ilişkilerden birinci derecede sorumlu olarak algılanmaktadır. Örneğin ABD güvenlik ve dış politikalarını şekillendiren çeşitli doktrinlerin genelde ABD Başkanlarının fikirleri ve adlarıyla oluştuğu görülmektedir. Kongre, genellikle hızlı karar verme ve pazarlık becerileri gerektiren dış politika oluşturma konusunda Başkanlara kıyasla kurumsal olarak oldukça dezavantajlıdır. Kongre, dış ilişkilerde tek bir ses olup inisiyatif alacak kadar bir araya gelememektedir. Kongre tarafından geçirilen yasa tasarılarının çoğu, başkanlara manevra yapması için çok fazla alan bırakma eğilimindedir (Whang, 2011: 792).

2.11.2. ABD, yaptırım mekanizması ve motivasyonları

ABD, dünya üzerinde en çok yaptırım uygulamalarına başvuran devlet olmuştur. ABD mali sisteminin kurucularından Alexander Hamilton'un ekonomiye bakış açısı belki de ABD'nin neden özellikle ekonomik araçları bir dış politika aracı olarak sık sık kullandığını bize gösteren tarihsel bir gerçektir. Hamilton'un ekonomiye bakış açısı, bir ulusun ekonomisinin yalnızca gücünü artırmak için değil, aynı zamanda bir etki biçimi olarak da kullanılabilceği ve kullanılması gerektiği üzerine olmuştur. Bu gelenek yıllar boyunca devam etmiş ve Amerikan dış politikasının kilit bir unsuru haline gelmiştir (Drury, 2005: 3). ABD gerek Soğuk Savaş sırasında gerekse Soğuk Savaşın ardından

yaptırımlara sıkça başvurmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD; hegemonya ve siyasi/askeri süper güç olarak rollerini yansıtacak şekilde geniş bir yelpazede politik hedefleri peşinde koşarken yaptırımları birçok ülkeye iradesini dayatma amacıyla uygulamıştır (Hufbauer vd., 2007: 126-128).

Uluslararası ekonomik yaptırımlar, özellikle Soğuk Savaş döneminden itibaren devletlerin dış politikasının ve uluslararası diplomasisinin önemli bir aracı haline gelmiştir. Yaptırımlar, SSCB'nin yıkılmasının ardından uluslararası organizasyonlar ve özellikle de ABD tarafından artarak kullanılmaya devam etmiştir (Köse, 2015: 10). ABD yaptırım programlarının kapsamı farklılık göstermektedir. Bazı yaptırımlar geniş tabanlı devlet veya bölgeleri kapsamaktadır. Bazı yaptırımlar ise 'hedefli' (terörle mücadele, narkotikle mücadele gibi) ve belirli kişi veya kuruluşlara odaklıdır.⁸⁶ 1945'ten sonra ABD zorlama politikası; diplomasi, ekonomik yaptırımlar ve askeri angajmanın bir karışımından oluşmaktadır. Birçok ülke yaptırımları bir dış politika aracı olarak kullanmaktadır ancak ABD bu araçların kullanımında dünya genelinde en çok ön plana çıkan devlet olmuştur (Eyler, 2007: 2).

ABD önceleri devlet dışı yaptırımları, büyük ölçüde aykırı faaliyet gösteren paravan şirketleri kara listeye almak veya başta kitle imha silahları ile ilgili askeri mal ve hizmet satışı yapan şirketleri cezalandırmakla sınırlı tutmuştur. Ancak ABD Başkanı William Clinton, Orta Doğu'da barış sürecini tehdit ettiği düşünülen terörist grupların mal varlıklarının dondurulmasını emrederek devlet dışı aktörlere yaptırım uygulamasını genişletmiştir. Ayrıca yaptırım uygulanan devletlerle veya kuruluşlarla ilişkisi olduğundan şüphelenilen veya bizzat kendileri istenmeyen davranışlarda bulunan bireylere karşı yeni tür bireysel yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası bu tür ABD yaptırımlarının sayısı oldukça artmıştır (O'Sullivan, 2003:18).

ABD yaptırım motivasyonlarının arkasında; ulusal güvenliğine yönelik kanıtlanmış bir tehdit, uluslararası terörizmin desteklenmesi, uluslararası güvenlik ve barış, komünizm, piyasa dışı bir ekonominin sürdürülmesi, kitle imha silahlarının yayılmasına katılım ve yasadışı para birimlerinin kullanılması vardır (Rennack, 2006: 9). Bu motivasyonlarla ABD, devletlere politikalarını değiştirmek adına baskı kurmak için

⁸⁶ Bkz: "Where is OFAC's Country List? What Countries do I Need to Worry about in Terms of U.S. Sanctions?", U.S. Department Of The Treasury, <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/where-is-ofacs-country-list-what-countries-do-i-need-to-worry-about-in-terms-of-us-sanctions>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.

pozitif ve negatif yönlü ekonomik yaptırımlar başta olmak üzere çeşitli yaptırımlar uygulamaktadır. Özellikle Soğuk Savaşın sona ermesiyle ABD yaptırımları nitelik ve nicelik olarak değişim göstermiştir. 1990'larda ABD yaptırımları dalgalı bir halde olsa da ciddi artış göstermiştir. Yaptırım sayısında artışla beraber yaptırıma tabi kuruluş türleri çoğalmış, yaptırımlarla izlenen hedeflerin yelpazesi genişlemiştir. Bununla beraber 90'ların sonuna doğru yeniden bir iniş trendi oluşmuştur (O'Sullivan, 2003: 12). 1992 ve 1996 yılları arasında ABD; 35 farklı ülkeye karşı 60 defa, dünya nüfusunun yaklaşık % 42'sini etkileyen ekonomik yaptırımlar uygulamıştır (Schlesinger, 1997: 8; aktaran Drezner, 1999: 7).

Blessing, 90'lardan önce ABD yardımlarının askıya alınması üzerine yaptığı araştırmada iç faktörlerin ABD yaptırım kararlarında fazla etkili bir unsur olmadığını tespit etmiştir. Kamuoyu, kongre baskısı veya ticari çıkarlar gibi iç baskı gruplarının ABD'nin ekonomik yaptırım faaliyetlerinde ABD'nin karar verme sürecini etkilemediğini tespit etmiştir (Blessing, 1975; aktaran Drezner, 1999: 62,63). Ancak bu durum yıllar içerisinde değişime uğramıştır. Drury'nin 1990'larda yaptığı çalışmada; kamu baskısının bir krize yanıt olarak yaptırımların yürürlüğe konulmasında her zaman olmasa da kısmi olarak etkili olduğunu tespit etmiştir (Drury, 1997; aktaran Drezner, 1999: 66, 67). ABD ekonomik yaptırımlarına en çok karşı tepki, içeriden Amerikan ticaret şirketleri tarafından olmuştur. Özellikle 1990'lardan itibaren yaptırımların içeriğinin de değişmesiyle beraber bu şirketler birlikte hareket ederek yaptırımların kendilerine ve ABD ekonomisine olan negatif etkilerini ön plana çıkarmışlardır. Şirketler Kongreye bu konuda baskı yapmaya başlamışlardır (O'Sullivan, 2003: 22).

Aşağıdaki başlıklardan itibaren genel olarak ABD'yi yaptırım uygulamaya iten motivasyonlar ele alınmıştır.

2.11.2.1. ABD ulusal güvenliğine tehdit motivasyonu

Ulusal güvenlik kavramı çok yönlü bir kavramdır. Eskiden ulusların güvenliğe bakış açısı daha çok salt askeri güvenlik perspektifi ve sınırları dışından gelebilecek düşmanlara yönelik olmuştur. Ancak yıllar içerisinde bu bakış açısı değişmiş; çevre, ekonomi, sağlık, bilişim gibi birçok yeni ulusal güvenlik perspektifi ortaya çıkmıştır. Nitekim devletler bu güvenlik perspektiflerine göre yeni güvenlik politikaları ve dış politikalar oluşturmaktadır. ABD de kendi güvenlik çıkarları için uygun dış politikaları izlemekte ve gerektiğinde ulusal güvenliğini tehdit ettiğini düşündüğü olaylarda farklı dış politika

araçlarını kullanmaktan çekinmemektedir. Bu araçlardan en çok başvurduğu yöntemlerden birisi de yaptırımlardır.

Ellings'in 1981 yılına kadarki ABD yaptırımları üzerinden yaptığı incelemede bulduğu sonuçlar, ABD yaptırımlarının büyük çoğunluğunun siyasi/askeri çıkarlar ile ilgili olduğunu ortaya çıkarmıştır (Ellings, 1995: 135; aktaran Drezner, 1999: 64). Siyasi ve askeri çıkarlar da bu yıllarda ulusal güvenliğin en önemli unsurları arasında görülmektedir. Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlikte hâkim olan stratejilerin temeli iki kutuplu dünya düzeni ve buna bağlı askeri/siyasal dinamikler olmuştur (Çalkıvık, 2018: 283). ABD, ulusal güvenlik meseleleri söz konusu olduğunda özellikle de Soğuk Savaş atmosferinde ekonomik baskı uygulamak için önemli maliyetler üstlenmeye istekli olmuştur ve göreceli kazançlara razı bir görüntü sergilemiştir. Bu dönemde özellikle diğer tarafın daha fazla zarar göreceğine inanılırsa, önemli bedelleri ödemeyi göze alarak yaptırımlar uygulanmıştır (Drezner, 1999: 76).

ABD'nin Soğuk Savaş döneminde sık sık ülkelerin rejimini açıkça veya zımnen değiştirmek amacıyla yaptırımlara başvurduğu görülmüştür. Hufbauer vd. göre; ABD'nin Küba'ya, Dominik Cumhuriyeti'ne, Brezilya'ya ve Şili'ye yönelik yaptırımları bu kapsamda yer almaktadır. Bu yaptırımlar 1961 yılında Dominik Cumhuriyeti'nde Rafael Trujillo'nun, 1964 yılında Brezilya Devlet Başkanı João Goulart'ın ve 1973 yılında Şili Devlet Başkanı Salvador Allende'nin devrilmesine mütevazı da olsa katkıda bulunmuştur. Bununla beraber Küba'da istenilen sonuçlar alınamamıştır (Hufbauer vd., 2007: 13).

Soğuk Savaş sırasında yaptırımlar ayrıca genellikle ABD'nin komünizme karşı kararlılığını göstermek, Sovyetler Birliği ile itilafli Amerikan müttefiklerine güvence vermek ve komünizme geçme ihtimali olan ülkeleri caydırmak için araç olarak kullanılmıştır (O'Sullivan, 2003: 15). Komünist devrimi ve Castro'nun iktidara gelmesi ile beraber ABD bu ülkeye karşı sıkı bir yaptırım politikası izlemiştir. İlk olarak Küba'dan şeker ithalatına kota getirilmiş; daha sonra Eisenhower, Amerika'nın en uzun yaptırım politikalarından biri haline gelen yoğun yaptırımları uygulamaya koymuştur. Küba'ya tam kapsamlı bir ABD ambargosu uygulanarak tüm ticaret biçimlerine yönelik sert ve eksiksiz yasaklar başlatılmıştır (Drury, 2005: 11). Bu yaptırım ABD'nin müttefikleri tarafından da desteklenmiş ve kırılmamış; Küba Soğuk Savaşın diğer tarafının destekleri ile maliyetlerini azaltmaya çalışmıştır. Ancak bu durum 80'lerden itibaren müttefiklerinin pek ilgisini çekmemeye başlamıştır. 80'lerin başında Polonya'da sıkıyönetim ilan

edilmesi ABD'ye Sovyetler Birliği'ne yaptırım uygulamaya teşvik etmek için bir bahane vermiş; duruma yanıt olarak, ABD ve onun Batı Avrupalı müttefikleri Polonya'ya karşı bir dizi yaptırım uygulama kararı almıştır. ABD; Aralık 1981'de petrol ve gaz ekipmanı ihracatı yasağının da içinde olduğu bir dizi ekonomik yaptırım ilan etmiştir. Batı Avrupalı müttefikleri, kendi çıkarları çerçevesinde boru hattını etkileyeceği için bu yaptırımları uygulamaktan çekinmişlerdir. Bu dönemde ABD müttefiklerine yoğun bir diplomatik baskı uygulasa da başarılı olamamıştır. Bunun üzerine ABD bir nevi Batılı müttefiklerine yeni bir yaptırım uygulama kararı almıştır. Kapsamlı bir klasik ekonomik yaptırım olarak başlayan süreç, bu yaptırımlara uyulması için bir tür hedefli yaptırımla devam etmiştir. Reagan hükümeti; ABD şirketlerinin yabancı yan kuruluşlarına ve ABD teknolojisini kullanan diğer yabancı şirketlere petrol ve gaz ekipmanı satışı yasağını genişlettiğini duyurmuştur. Yaptırıma uyulmaması durumunda bu şirketlerin yöneticileri için on yıl hapis cezası, her ihlal durumu için 100.000 dolar para cezası ve ABD ile olan ticaret ayrıcalıklarının reddi gibi cezalar öngörülmekteydi. Bu yeni önlemler; Amerika'nın talepleri karşılanmadığı takdirde, Avrupa şirketlerini ağır yaptırımlarla tehdit etmektedir. Ancak müttefikler bu durumu kabul etmemiş ve anlaşmazlık NATO içerisinde derin güvensizlik problemlerine yol açmıştır (Drezner, 1999: 80, 81). Bu süreç ABD için oldukça maliyetli olmuştur. Hem diğer ülkeler bu yaptırıma uymamayı tercih ettikleri için ABD'nin yaptırımları etkisiz kalmıştır hem de müttefiklerinin ABD'ye vermediği destek ve sonrasında yaşanan gelişmeler ABD'ye kısa ve uzun vadeli ayrı ayrı maliyetler getirmiştir.

ABD 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında terörle mücadele operasyonları için işbirliğini teşvik etmek amacıyla pozitif ve negatif yaptırımları sıkça kullanmıştır (Hufbauer vd., 2007: 16).

2.11.2.2. Uluslararası terörizm ve uluslararası suç ile mücadele motivasyonu

Uluslararası terörizm konusu ABD'nin her zaman ilgi odağında olmuştur. Nitekim Terörle Mücadele ve Etkili Ölüm Cezası Yasasında yer alan; “Uluslararası terörizm, ABD ve müttefiklerinin karşılaştığı en ciddi ulusötesi tehditler arasında yer alır ... Başkan, uluslararası terörizme karşı ulusal güvenlik önceliği için çaba göstermeye devam etmelidir...” ifadesi ile bu durum doğrudan ifade edilmiştir.⁸⁷ ABD'nin uluslararası

⁸⁷ Bkz: Antiterrorism and Effective Death Penalty Act of 1996, Public Law 104–132–Apr. 24, 1996, Sec. 324, 110 Stat. 1255; <https://www.congress.gov/104/plaws/publ132/PLAW-104publ132.pdf>; Erişim Tarihi: 5/03/2022.

terörizme bakışının; uluslararası barış ve güvenlikten ziyade kendi ulusal güvenliği ile ilgili olduğu tartışma konusudur. ABD'nin uluslararası terörizm ile mücadelede en çok uğraş verdiği hususlardan birisi uluslararası terörizmi destekleyen ülkelere yapılan yardımların önüne geçilmesi olmuştur. Bu tür yaptırımlar genelde hedef alınan devletlerin mevzuatla belirlenen bazı gereklilikleri yerine getirmediğinde otomatik olarak gerçekleşmektedir (Drury, 2005: 12).

ABD özellikle teröristler tarafından uçak kaçırma vakalarının büyük bir endişe haline gelmeye başladığı 1970'lerden itibaren yaptırımları terörle mücadele aracı olarak kullanmıştır. O dönemlerde ABD yaptırım stratejisini, ekonomik yaptırımları teröre destek veren devletleri hedef alacak şekilde yeniden gözden geçirmiştir. Aynı dönemde; 1979 tarihli İhracat İdaresi Yasası ile ABD Dışişleri Bakanlığı'na, çeşitli yasalar yoluyla bir dizi yaptırımı da tetikleyen; terörizmin devlet sponsorlarının bir listesini tutması talimatını verilmiştir. İlerleyen yıllarda 1996 tarihli 'Terörle Mücadele ve Etkili Ölüm Cezası Yasası' ile de Dışişleri Bakanı tarafından yabancı terör örgütlerinin (FTO) belirlenmesi sağlanmıştır. Nitekim bir FTO belirlendikten sonra; bu terörist grubun finansal işlemler yapması yasaklanarak ve tüm varlıkları dondurularak otomatikman yaptırımlar devreye girmektedir (Hufbauer vd., 2007:141, 142).

29 Kasım 1987'de Kore Hava Yolları'na ait uçağın iki Kuzey Koreli ajan tarafından yerleştirildiği bildirilen bir bomba tarafından uçuş halinde imha edilmesinin ardından, ABD Dışişleri Bakanı George Shultz, Kuzey Kore'yi uluslararası terörizmi destekleyen ülkeler listesine yerleştirmiştir. Ticaretin çoğu unsuru ve 'Yararlanıcı Gelişmekte Olan Ülke' statüsü, ABD Mühimmat listesindeki ürünlerin satışı, çoğu dış yardım, 1979 İhracat İdaresi Yasası uyarınca uluslararası terörizmi desteklediği tespit edilen ülkelere karşı yasaklanmıştır. Nitekim 20 Ocak 1988 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere listeye Kuzey Kore eklendiğinden bu yaptırımlara tabi kalmıştır (Rennack, 2006: 11).

ABD'nin Kuzey Kore yaptırımları göreceli de olsa fayda/maliyet açısından başarılı yaptırımlar sınıfında yer alabilecek türden bir yaptırımdır. ABD mali yaptırımlarının ciddi bir etkisi olmuş ancak bunların uygulanması önemli bir baskı gerektirmiştir. ABD'nin Delta Asia Bank'ı Kuzey Kore için kara para aklama soruşturmasının hedefi olarak belirlemesinin ardından, Macao'daki yetkililer toplam değeri 24 milyon dolar olan şüpheli hesapları dondurmıştır. Bu operasyonun dolaylı bir

etkisi olarak, dünya çapındaki bankalar Kuzey Kore ile anlaşmaya daha az istekli hale gelmişlerdir. Ancak diğer yaptırım unsurlarında istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır (Taylor, 2010; aktaran Portela, 2014: 29).

Uluslararası suç kapsamına giren bir başka konu olan uyuşturucu konusunda da ABD diğer ülkelere yaptırımlarda bulunmuştur. Güncellenmiş haliyle 1961 Dış Yardım Kanunu'nda geçen; "Uluslararası narkotik kaçakçılığı, günümüz dünyasında benzeri olmayan bir ulusötesi tehdit oluşturmaktadır ve bunun bastırılması, Birleşik Devletlerin en önemli dış politika hedeflerinden biridir" ifadesi ile ABD'nin konuyu ele alış biçimine verdiği önem vurgulanmıştır.⁸⁸

Özellikle 1980'lerden itibaren artan kokain vakaları ABD Kongresi'ni diğer üçüncü ülkeleri de ABD'nin uyuşturucuyla mücadele çabalarında onunla işbirliği yapmalarına zorlamak için bir sertifikasyon sürecine başlatmıştır. Bu sertifikasyon süreci içerisinde ABD, uyuşturucu üreten ve uyuşturucu ticaretinde transit konumda bulunan ülkelerin bir listesini ortaya çıkarmıştır. ABD Başkanı bu ülkelerin kendileri ile işbirliği yapmak için mümkün olan her türlü çabayı gösterdiğini onaylamadığı sürece veya ABD ulusal güvenliğini ilgilendiren başka meselelerden dolayı yaptırımlardan feragat edilmediyse, bu sertifikasyon listesine dahil olan ülkeler için otomatik olarak belirli ekonomik yaptırımlar tetiklenmektedir. 1980'lerde bu süreç temelde ABD'nin İran, Suriye ve Afganistan gibi sınırlı ilişkileri olan ülkeleri etkilemiştir. Bununla beraber Bill Clinton dönemi ile beraber sertifikasyon sürecine daha çok ilgi gösterilmiştir. ABD 1994 yılında Nijerya'nın sertifikasını petrol şirketlerinin protestolarına rağmen iptal etmiştir. ABD, Kolombiya Başkanı Samper'in uyuşturucu kartelleriyle bağları olduğu iddiası ile Kolombiya'nın onayını kaldırılmıştır. Ancak benzer sorunlar Meksika'da da bulunmasına rağmen bu ülkeye bu yaptırımın uygulanmaması büyük tartışma yaratmıştır. Bu durum siyasi ve ulusal çıkar etkenlerinin uyuşturucu ile mücadelenin önüne geçtiği yorumlarına yol açmıştır. Nitekim, Hufbauer vd. George W. Bush yönetiminin Venezüella'ya uyguladığı sertifika iptalinin, 2005 yılında bozulan ikili ilişkiler sebebiyle uygulandığını ve ağır eleştirileri tetiklediğini ifade etmektedirler (Hufbauer vd., 2007: 15).

⁸⁸ Bkz: Foreign Assistance Act of 1961, (Public Law 87–195; Approved September 4, 1961) (As Amended Through P.L. 116–6, Enacted February 15, 2019); SEC. 481. (22 U.S.C. 2291); Policy, General Authorities, Coordination, Foreign Police Actions, Definitions, and other Provisions, s. 140; <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>; Erişim Tarihi 27/02/2022.

2.11.2.3. Nükleer ve kitle imha silahları motivasyonu

Bir ülkede nükleer çalışmalarda izinsiz ve göze çarpan faaliyet artışı, ya da kitle imha silahlarını destekleyen materyallerdeki kontrolsüz artış tespit edildiğinde, ABD için yaptırımların uygulanması zorunludur, ancak ABD Başkanı bunu ‘ABD'nin ulusal güvenliği için gerekli’ bulması halinde yaptırımlardan feragat edilebilmektedir. Yaptırımların şiddeti, aktarılan materyalin veya teknolojinin türüne bağlı olarak değişmektedir. Bu şekilde ihlallerde, ABD Başkanının insani yardım ve gıda yardımı dışındaki tüm dış yardımları kesme, savunma malzemeleri ve savunma hizmetlerinin satışını veya transferini reddetme, ihracat lisanslarını reddetme gibi geniş yetkileri bulunmaktadır (Rennack, 2006: 13).

ABD, 1970'lerden başlayarak 1980'lere kadar nükleer silahların yayılmasını önlemek için sıkça yaptırımları kullanmıştır. ABD; Güney Afrika'ya, Tayvan'a, Brezilya'ya, Arjantin'e, Hindistan'a bu kapsamda yaptırımlar uygulamıştır (Hufbauer vd., 2007 :12). ABD'nin önce 1993, sonra tekrar 1998 yılında Hindistan ve Pakistan'a nükleer silah programlarını protesto etme ve bu politikalarından vazgeçirmek için uyguladığı yaptırımlar bu kapsamdadır. Ancak yine ABD ulusal çıkarları ön plana çıkmış; daha sonraki yıllarda ABD, bu ülkelere karşı olan yaptırımlarını oldukça gevşetmiştir (Mastanduno, 2016: 208). ABD'nin yaptırımlar yoluyla nükleer güç ve silahların yayılmasını önlemeye yönelik çabaları Kore ve Tayvan gibi ülkelerde oldukça başarılı olurken; Güney Afrika, Brezilya ve Arjantin'de sınırlı bir rol oynamıştır. Ayrıca Hindistan ve Pakistan açısından ise neredeyse tamamen başarısız olmuşlardır (Hufbauer vd., 2007: 12).

2.11.2.4. Demokrasi ve insan hakları motivasyonu

ABD için en önemli ekonomik yaptırım motivasyonlarından birisi yurtdışındaki bölgelerde demokrasiyi teşvik etmek olmuştur (Collins, 2009: 77; aktaran Soest ve Wahman, 2013: 7). Ancak bu Soğuk Savaşın yumuşadığı dönemlerde ve blok politikasına zıt gelmeyecek şekilde gerçekleşmiştir. ABD'nin Soğuk Savaş döneminde demokrasi ve insan hakları gibi konularda çok daha büyük güvenlik endişeleri mevcuttur. Bu durum onları Drury'in deyimiyle dış politikalarında çok daha realist bir yaklaşım izlemeye yöneltmiştir. SSCB sorunu, demokratikleşme ve insan hakları gibi ABD ulusal güvenliliği ile doğrudan ilgili olmayan diğer kaygıları gölgede bırakmış, ABD için demokratikleşme ve insan hakları yıllar boyunca gerçek ve somut bir tehdit

oluşturmamıştır. Hatta demokratik bir devlet Sovyet bloğuna kaydığı zaman ABD, 1951 İran'a uygulanan yaptırımlar gibi pek çok zaman demokratik yönetimlere yaptırım uygulamıştır (Drury, 2005: 127). Tersine bir şekilde blok politikaları ve çıkarlar nedeniyle birçok insan hakları ihlali yok sayılmıştır. Bununla beraber özellikle 1970'lerin başında ABD, yaptırımların kullanımını keskin bir şekilde artırmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği ile olan yumuşama, ABD'nin dikkatini insan hakları ihlalleri ve nükleer silahların yayılması gibi diğer konulara çevirmesine imkan tanımıştır (Elliott, 2018: 54).

İnsan haklarına politikalarında öncelik verme özellikle Jimmy Carter'ın 1976 seçimleri kazanmasıyla yeni bir güç bulmuştur. İnsan haklarına odaklanmada, sorunun hem liberal hem de muhafazakâr seçmenlere hitap etmesi etkili olmuştur. ABD insan hakları ihlali olduğunu düşündüğü ülkelere öncelik olarak var olan yardımları keserek ve diplomatik bazı hamleler yaparak müdahale etmiştir. Ancak insan hakları ile ilgili müdahalelerin olduğu ülkeler o dönem için otoriter hükümetlere sahip ülkeler olduğu için yaptırımlar bu ülkelerde fazla başarıya ulaşamamış; Ronald Reagan'ın göreve gelmesiyle beraber insan hakları meselesine bakış açısı değişmiştir. Nitekim Reagan; dış yardımları insan hakları konusunda ilerlemeye bağlayan koşullandırma yasasını veto etmiştir (Drezner, 1999: 88-90). Hufbauer vd. ABD'nin bu kapsamda uyguladığı yaptırımlardan Nikaragua vakasının başarıya ulaştığını fakat Paraguay, Arjantin'de ve El Salvador'daki yaptırım uygulamalarının başarıya ulaşmadığını belirtmişlerdir. Soğuk Savaş sonrası ABD'nin bu motivasyonla yaptırımları artış göstermiştir. Bu dönemdeki yaptırım vakaları öncelikle ABD'nin demokratik reformları teşvik etme ya da bir darbe sonucu demokratik bir hükümeti yeniden kurma çabalarını içermektedir. 1970 ve 1980'lerde rejim değişikliği ile ilgili yaptırım vakaları genellikle Latin Amerika ülkelerini hedef almışken, 1990'larda yeni yaptırımlar Afrika'da yoğunlaşmıştır (Hufbauer vd., 2007: 13, 14).

Drury'e göre ABD insan hakları ile ilgili yaptırımlarının altında yatan temel sebeplerden birisi, 'bir şeyler yap' hipotezi olarak anılan bir tür kamuoyu baskısıdır. Halkın hedef ülkenin eylemlerinden öfkelenmesi ve bir tür yanıt talep ettiği durumlarda ABD Başkanları hedef ülkeye karşı önemli adımlar atmaya pek ilgisi olmasa da halkın 'bir şeyler yapma' talebini karşılamak adına daha düşük maliyetli bir yaptırım uygulamayı tercih etmektedirler (Drury, 2005: 73).

2.11.2.5. Çevre ve iklim sorunları

Çevre sorunları ile ilgili yaptırımlar son dönemlerde daha çok gündeme gelmektedir. Değişen güvenlik anlayışı ile artık çevre güvenliği de ulusların dikkat etmesi ve ona göre politikalar izlemesi gereken bir güvenlik unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Örneğin, içerideki çevreci kesimlerin de baskısıyla ABD, neredeyse soyu tükenmek üzere olan deniz kaplumbağalarının ticari kullanımları nedeniyle Japonya'ya karşı yaptırım tehdidinde bulunmuştur (Kaempfer ve Lowenberg, 2018: 61). Bununla beraber çevrenin ABD’de çıkan çeşitli yasalar incelendiği zaman diğer terörizm, ulusal güvenlik gibi güvenlik unsurlarına nazaran daha az bir önem aksettiği görülmektedir. Nitekim; Terörle Mücadele ve Etkili Ölüm Cezası Yasasında yer alan; “Uluslararası terörizm, ABD ve müttefiklerinin karşılaştığı en ciddi ulusötesi tehditler arasında yer alır ve nüfus artışı veya kirliliğin yol açtığı tehlikeleri çok geride bırakır; Başkan, uluslararası terörizme karşı ulusal güvenlik önceliği için çaba göstermeye devam etmelidir” ifadesi adeta bu durumun bir kanıtıdır.⁸⁹

2.11.3. ABD yaptırım kararı alma ve uygulama mekanizması

ABD’de uygulanacak olan yaptırımlara ilişkin kanunlar Kongre tarafından çıkartılmakta, yaptırımların uygulanmasına ise Başkan karar vermektedir (Şimşek, 2021: 2068). ABD’de yaptırım uygulama sistemi öncelikle Kongre’den başlamaktadır. ABD Kongresi tarafından çıkarılan kanunlar vasıtasıyla Başkan’a ilgili konularda yetki verilmektedir. ABD’de bu konuyla ilgili kanun düzenlemeleri 1917’li yıllara kadar dayanmaktadır. 1917 tarihli Düşmanla Ticaret Kanunu (Trading with the Enemy Act of 1917)⁹⁰ bu düzenlemelerden birisidir. Bu kanunda Başkan’a savaş durumunda veya ilan edilmiş olağanüstü hallerde düşmanları ile arasındaki her türlü ticareti denetleme veya kısıtlama yetkisi vermiştir. Bu kanun zaman içerisinde çeşitli revizyonlara uğramış nihai olarak Başkana bu kanun çerçevesinde sadece savaş zamanlarında yetki verilmiştir. 1977’de Uluslararası Acil Ekonomik Güçler Yasası (International Emergency Economic Powers Act (IEEPA) ile barış zamanı ile ilgili düzenlemeler bu kanuna bırakılmıştır.⁹¹ Ayrıca ABD hukuki düzenlemeleri Başkan’a bunların dışında da farklı şekillerde yaptırım kararı

⁸⁹ Bkz: Antiterrorism and Effective Death Penalty Act Of 1996, Public Law 104–132-APR. 24, 1996, SEC. 324, 110 STAT. 1255; <https://www.congress.gov/104/plaws/publ132/PLAW-104publ132.pdf>; Erişim Tarihi: 5/03/2022.

⁹⁰ İlgili kanun için bkz: <https://www.loc.gov/item/uscode1940-005050a002/>, Erişim Tarihi: 17/10/2021.

⁹¹ İlgili kanun için bkz: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-91/pdf/STATUTE-91-Pg1625.pdf>, Erişim Tarihi: 17/10/2021.

alma yetkisi vermektedir. ABD Başkanına dış yardım programlarını yönetme yetkisi veren Dış Yardım Yasası'ndaki düzenlemeye göre Başkan dış yardım ödemelerini askıya alabilmekte veya erteleyebilmektedir. Bununla beraber 1986 yılında revizyona uğrayan 1945 tarihli İhracat-İthalat Yasası da ABD Başkanına, ABD'nin ulusal çıkarı çerçevesinde ticari olmayan nedenlerle İhracat-İthalat Bankası kredilerini reddetmesine izin vermektedir (Hufbauer vd., 2007: 133).

ABD yaptırımları üzerine yapılan çalışmaların birçoğunda yasama organının yaptırımları ele alınmamıştır. Drury'e göre Kongre'nin yaptırımları yürürlüğe koymasına neden olan koşullar, başkanlık yaptırımlarına yol açan koşullardan çok farklıdır ve çoğu zaman dış politika dışındadır (Drury, 2005: 97, 98).

Uluslararası Acil Ekonomik Güçler Yasası; ABD Başkanının ilgili yasa kapsamında yetkilerini tamamen veya önemli bir kısmı ABD dışında olan ve ABD ulusal güvenliğine ile dış politikasına karşı bir tehdit oluşturan unsurlarla başa çıkmak için kullanılabileceğini belirtmektedir. Başkanın böyle bir durumda yetki kullanabilmesi için 'Ulusal Acil Durum'⁹² ilan etmesi gerekmektedir.⁹³ Başkana verilen yetkiler sadece Başkan'ın ilan ettiği alanda tehditlerle mücadele etmek için kullanılabilir. İlan edilmeyen amaçlarla ilgili kullanılamaz. Bunun için yeni bir ilan gerekmektedir.⁹⁴ Yasa kapsamında ABD Başkan'ın uygulayabileceği yaptırım seçenekleri belirtilmiştir. ABD Başkanı yetkileri dahilinde bir fayda-maliyet analizi yapar. Gerilimler arttıkça, eylemsizliğin maliyetleri kadar eylemin faydaları da artacaktır. Burada maliyet, hedef ülkenin başkanın taleplerine karşı devam eden direnci; fayda ise hedef ülkenin vereceği imtiyazlardır. Başkan, yaptırımları kullanmaya karar vermek için genelde krizin belirli bir seviyeye çıkmasını beklemektedir. Bunun dışında Başkanın, gerilim seviyesinin yaptırımların kullanılma seviyesine henüz ulaşmadığı durumlarda da riski analiz ederek yaptırımları kullandığı görülmektedir (Drury, 2005: 70). ABD ticari yaptırımlarında ihracat yaptırımları daha çok dikkat çekmektedir. Bunun en büyük yapısal nedenlerinden biri Kongre'nin Başkan'a ithalatı durdurmadan çok ihracatı kısıtlamak için çok daha fazla

⁹² Ulusal acil durum ilan edilmesi ve sona ermesi için bkz: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/HMAN-112/pdf/HMAN-112-pg1119.pdf>, Erişim Tarihi: 20/11/2021.

⁹³ Bkz: "International Emergency Economic Powers", War and National Defense, Chapter: 35, Sec. 1701; <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter35&edition=prelim>, Erişim Tarihi: 23/11/2021.

⁹⁴ Bkz: "International Emergency Economic Powers", War And National Defense, Chapter: 35, Sec. 1702; <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter35&edition=prelim>, Erişim Tarihi: 23/11/2021.

esneklik vermiş olmasıdır. İhracat, yetkileri 1977 tarihli Uluslararası Acil Ekonomik Güçler Yasası (IEEPA) uyarınca çıkarılan yürütme emriyle korunan İhracat Yönetim Yasası mekanizmaları aracılığıyla kolaylıkla durdurulabilmektedir. Ayrıca bu duruma yol açan bir başka sebep ise Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) nedeniyle izin verilen son derece geniş ulusal güvenlik istisnaları ileri sürülmedikçe, ithalat kısıtlamalarının uluslararası ticaret yükümlülüklerinin lafzı olmasa bile ruhunu ihlal etmesi sebebiyle devletin alacağı ithalat önlemlerinin kısıtlanmasıdır (Hufbauer vd., 2007: 92).

ABD yasal düzenlemelerinin Başkan'a yaptırımlarla ilgili verdiği yetkilerin dışında, Kongre'nin de yaptırımlar konusunda oldukça önemli bir konumu mevcuttur. Yürütme organı, kongrenin mevcut sorun karşısındaki yaptırım çağrılarına yanıt vermediğinde Kongre'nin belirli ülkelere ekonomik/askeri yardımı kısıtlama yetkisi vardır. Hatta Hufbauer vd. göre ABD Başkanları bazı vakalarda Kongre'nin daha şiddetli ve daha az esnek yaptırımlarını önlemek için mevcut yetkisi altında yaptırımlar uygulayarak Kongre'nin ağır yaptırım eylemlerini önlemeye çalıştığını belirtmişlerdir. 1970'lerden itibaren Kongre, kendinin yaptırımları kullanılmasını gerektirdiği durumları belirten yasaları geçirerek, ABD Başkanı'nın elini bu konuda zayıflatmış ve yetkisini kısmen de olsa kısıtlamıştır. Nitekim özellikle 1970'lerden sonra Kongre'nin ABD yaptırımlarındaki rolü ciddi bir şekilde artmıştır (Hufbauer vd., 2007: 134, 135).

Bir yabancı ülke veya yabancı kuruluşa tek taraflı tarımsal yaptırım veya tek taraflı tıbbi yaptırım uygulanacağında ABD Başkanı yaptırımın önerilmesinden en geç 60 gün önce, Kongre'ye bir rapor sunar. Bu raporun içerisinde yaptırıma konu olan yasaklar, sınırlandırmalar, koşullandırmalar ifade edilir. Yaptırımın hedef ülkeye hangi nedenlerden dolayı uygulanması gerektiği açıklanır. Bu rapor kabul edildiği takdirde Kongre'nin onayını belirten ortak bir karar ile kanunlaştırılır.⁹⁵ Bu tür yaptırımların kaldırılması veya süresinin uzatılması da benzer prosedürlere tabidir. Yaptırımla ilgili, süresi bitmeden Başkan Kongreye rapor sunar. Başkan yaptırımın süresinin iki yılı

⁹⁵ Bkz: "Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act of 2000 (TSRA) Program", USA Foreign Relations and Intercourse: Chapter 79:, Restriction, s. 1517.
<https://home.treasury.gov/system/files/126/tsra.pdf>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.

geçmeyecek şekilde devamı için tavsiyede bulunabilir. Sonuç olarak yine Kongre'nin onayını belirten ortak bir kararla yasalaştırılır.⁹⁶

ABD Vatanseverlik Kanunu (USA Patriot Act); 2000 tarihli Ticaret Yaptırımları Reformu ve İhracatı Geliştirme Yasası'nın (Kamu Yasası 106-387'nin IX. başlığı) hiçbir hükmünün, Birleşik Devletler Yasası'nın 18. başlığının 2339A veya 2339B bölümünü sınırlayacak veya başka bir şekilde etkileyecek şekilde yorumlanamayacağını ifade etmektedir.⁹⁷

ABD 1993 yılında yayınladığı raporda⁹⁸; terörist gruplara bazı egemen devletlerce sağlanan finansman, eğitim, güvenli sığınak, silah ve lojistik destek yüzünden uluslararası terörizmin güçlendiğini belirtmiştir. Bundan dolayı da terörle mücadele politikalarının öncelikli amaçlarını bu tür devletlere baskı uygulamak ve gerektiğinde bedelini ödetmek olmuştur. Bunu, devletleri belirleyerek ve diplomatik, ekonomik ve bazen de askeri yaptırımlar uygulayarak yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu kapsamda ABD, yedi ülkeyi uluslararası terörizmi destekleyen devletler olarak belirlemiştir. Bu devletler; Küba, İran, Irak, Libya, Kuzey Kore, Sudan ve Suriye olmuştur. Konuyla ilgili bir başka belge olan; 2006 yılında yayınlanan “Terörizmle Mücadele İçin Ulusal Strateji” metninde, İran, Suriye, Sudan, Kuzey Kore ve Küba teröre destek olan ülkeler arasında sayılmış, bu ülkelerden bazılarının teröristlerin eline geçebilecek kitle imha silahları ve diğer istikrarsızlaştırıcı teknolojiler geliştirmiş veya geliştirme yeteneğine sahip olduğu anlatılmıştır. Bu kapsamda bu ülkelere yaptırımlar uygulandığı ve uygulanacağı ifade edilmiştir. Metinde; “... bu rejimleri daha da izole etmek ve diğer devletleri terörü desteklememeye ikna etmek için, ...bir dizi araç ve çaba kullanacağız” ifadesi kullanılmıştır.⁹⁹

Genel olarak, ABD Başkanı çıkartılan ilgili yasaların gerekliliklerini karşıladığı sürece, yaptırım düzenlemelerini değiştirme yetkisine sahiptir. Yaptırım uygulanacak

⁹⁶ Bkz: “Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act of 2000 (TSRA) Program”, USA Foreign Relations and Intercourse: Chapter 79:, Termination of Sanctions, s. 1518.

<https://home.treasury.gov/system/files/126/tsra.pdf>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.

⁹⁷ Bkz: “Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (Usa Patriot Act) Act of 2001”, Sec. 807,

<https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.

⁹⁸ Bkz: “State-Sponsored Terrorism Overview”, U.S. Department of State 1994 April: Patterns of Global Terrorism, 1993, Department of State Publication 10136,

https://irp.fas.org/threat/terror_93/statespon.html, Erişim Tarihi: 21/11/2021.

⁹⁹ Bkz: “National Strategy for Combating Terrorism”, September 2006, s. 15,17,

https://www.globalsecurity.org/security/library/policy/national/nsct_sep2006.pdf, Erişim Tarihi: 22/11/2021.

ülkelere yönelik yürürlükte olan ulusal olağanüstü halleri de her yıl yenileme yetkisine sahiptir. Bildirgenin süresinin dolmasına izin verebilir veya istediği zaman kaldırabilir. Kongre de Ulusal Acil Durumlar Yasası uyarınca ortak bir karar alarak ulusal acil durum ilanını sonlandırabilmektedir (Rennack, 2006: 18).

Drury'in tespitlerine göre ABD'de Demokratik Başkanların uluslararası alanda daha aktif olmaları ve bu nedenle yaptırımları fazla kullanma olasılıklarının daha yüksek olması mümkündür. Yazar, Cumhuriyetçi Başkanların daha şahin olduğu düşünülse de ortalama olarak onların daha az güç kullandığını ve bu nedenle yaptırımları daha çok askeri güç yerine kullandıklarını ifade etmiştir (Drury, 2005: 115).

2.11.4. Hedeflerine ve türlerine göre ABD yaptırımları ile ilgili yasal düzenlemeler

Komünist ülkelere yönelik yaptırımlar; 1961 tarihli Dış Yardım Yasası, 1974 Ticaret Yasası ve 1986'de revizyona uğrayan 1945 İhracat-İthalat Yasası bu kapsamdaki düzenlemeleri içermektedir (Hufbauer vd., 2007: 148). 1961 Yasasında ekonomik yardımlar konusunda, "Ekonomik, nükleer ve diğer yardımların durdurulması dahil olmak üzere Küba'daki komünist rejime verilen desteğin sonlandırılması" ifadesi yer almaktadır.¹⁰⁰ Ayrıca aynı yasada "...Bu Yasa uyarınca herhangi bir komünist ülkeye hiçbir yardım sağlanmayacaktır..." maddesi yer almakta; aynı maddenin devamında ise bu durumun istisnaları belirtilmektedir. Bu istisnalar; yardımın ABD'nin ulusal güvenliği için hayati önem taşıması, yardımı alacak ülkenin komünist komplo tarafından kontrol edilmemesi ve yardımların alıcı ülkenin uluslararası komünizmden bağımsızlığını daha da artırmaya hizmet etmesi gerekliliği olarak belirlenmiştir.¹⁰¹ Revizyona uğrayan İhracat-İthalat Yasasında ise; "Marksist-Leninist Ülkelere Yardım Yasağı" adı altında ayrı bir başlık açılmıştır. Bu başlık içerisinde bu tür ülkelere; genel anlamda bankacılık faaliyetleri, satın alma/kiralama ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır.¹⁰²

ABD Yasalarında insan hakları ile ilgili yaptırımlarla alakalı hükümler içeren oldukça fazla yasal düzenleme mevcuttur. Bunlar; 1961 tarihli Dış Yardım Yasası, 1977

¹⁰⁰ Bkz: Foreign Assistance Act of 1961, (P.L. 87-195), Sec. 498A. /11 (22 U.S.C. 2295a), s. 165; <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>, Erişim Tarihi: 20/02/2022.

¹⁰¹ Bkz: Foreign Assistance Act of 1961 (P.L. 87-195), Sec. 620/ f , (22 U.S.C. 2368), s. 221, <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>, Erişim Tarihi: 20/02/2022.

¹⁰² Bkz: Export-Import Bank Act of 1945 (P.L. 79-173), Sec.2, s. 8, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1069/pdf/COMPS-1069.pdf>, Erişim Tarihi: 21/02/2022.

Uluslararası Finansal Kurumlar Yasası, 1978 tarihli Dış Yardım ve İlgili Programlar Ödenek Yasası, 1997 mali yılı için Torba Ödenekler Yasası, 1998 Uluslararası Din Özgürlüğü Yasası, İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Yasası (2000), Birmanya Özgürlük ve Demokrasi Yasası (2003) yasalarıdır (Hufbauer vd., 2007: 149, 150). 1961 Yasasında; Dışişleri Bakanı'nın Temsilciler Meclisi Başkanına ve Senato Dış İlişkiler Komitesine her yıl dünyadaki insan hakları ihlalleri ile ilgili rapor sunacağı belirtilmiş olup, bu raporda; bir ülkede yargısız infaz, işkence veya diğer ciddi insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği belirtilmişse ABD'nin bu tür uygulamalara son verilmesini teşvik etmek için ne ölçüde harekete geçeceği ve alacağı aksiyonların belirlenmesi istenmiştir.¹⁰³ Bu aksiyonlarla ilgili de Yasa çeşitli hükümler içermektedir. “İşkence veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza dahil olmak üzere, uluslararası kabul görmüş insan haklarının tutarlı bir şekilde ağır ihlallerine girişen herhangi bir ülkenin hükümetine bu 6. Bölüm kapsamında hiçbir yardım sağlanamaz.”¹⁰⁴ Maddesi ile insan hakları ihlalleri tespit edilen ülkelere dış yardımların tamamen kesilmesi öngörülmektedir. Ayrıca aynı maddenin devamında çocuk haklarına da değinilmiş; “Kendi imkanları dahilinde çocukları sömürüden, istismardan veya askeri veya yarı askeri hizmetlere zorunlu askere alınmaktan korumak için uygun ve yeterli önlemleri almayan hiçbir hükümete hiçbir yardım sağlanamaz” ifadesine yer verilmiştir.¹⁰⁵

Uluslararası Finansal Kurumlar Yasası (1977); “Birleşik Devletler Hükümeti gücü ve oyu ile bağlantılı olarak; Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Kalkınma Birliği, Uluslararası Finans Kurumu, Amerika Kıtası Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Fonu, Asya Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası ve Uluslararası Para Fonu yardımlarını aşağıdaki faaliyetlerde bulunduğu ülkeler dışındaki ülkelere kanalize etmeye çalışmak da dahil olmak üzere insan hakları davasını ilerletecektir” ifadesi kullanılarak; “..., işkence veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya ceza, suçlama olmaksızın

¹⁰³ Bkz: Foreign Assistance Act of 1961 (P.L. 87–195), Sec. 116/(d-10), (22 U.S.C. 2151n), s. 42, 44, <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>, Erişim Tarihi: 20/02/2022.

¹⁰⁴ Bkz: Foreign Assistance Act of 1961 (P.L. 87–195), SEC. 116/(a), (22 U.S.C. 2151n), s. 41, <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>, Erişim Tarihi: 20/02/2022.

¹⁰⁵ Bkz: Foreign Assistance Act of 1961 (P.L. 87–195), SEC. 116/(b), (22 U.S.C. 2151n), s. 42; <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>, Erişim Tarihi: 20/02/2022.

uzun süreli gözaltı veya yaşam, özgürlük ve kişi güvenliğinin diğer açık bir şekilde inkar edilmesi gibi uluslararası kabul görmüş insan haklarının ağır ihlalleri...” hususlarına dikkat çekilerek; bir ülkedeki insan hakları ihlalleri yardım dışı tutulacak durumlar arasında gösterilmiştir.¹⁰⁶

1978 tarihli Dış Yardım ve İlgili Programlar Ödenek Yasasında yine insan hakları ile ilgili; “Bu Kanunla tahsis edilen fonlar, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne aykırı olarak, o ülke nüfusunun meşru haklarını bastırmak için o ülkenin hükümetinin çabalarına yardımcı olmak amacıyla herhangi bir ülkeye yardım sağlamakla yükümlü tutulamaz veya harcanamaz” maddesi yer almaktadır.¹⁰⁷ 1997 Dış Operasyon Ödenekleri Yasası ile askeri yardımlar ele alınmış; eğer bir ülkede ağır insan hakları ihlalleri işlediğine dair güvenilir kanıt bulunursa, o ülkenin güvenlik güçlerine ABD’nin herhangi bir dış yardımda bulunması yasaklanmıştır (Hufbauer vd., 2007: 149). Çok önemli bir insan hakları sorunu olan insan ticareti ile ilgili düzenlemeler; ‘İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Yasası’ ile yapılmıştır. Bu yasada insan ticaretiyle mücadele ve yabancı ülkelerin çabalarının değerlendirilmesi ile ilgili hususlar belirtilmiştir.

Bunlar şu kıstaslar olmuştur;¹⁰⁸

- ‘Yabancı ülkedeki hükümet yetkililerinin insan ticaretine katılıp katılmadığı veya bu ticareti kolaylaştırıp, göz yumduğunun tespiti’;
- ‘Ülkedeki hangi hükümet yetkililerinin insan ticaretiyle mücadele faaliyetlerine dahil olduğunun tespiti’;
- ‘Yabancı hükümetin, hükümet yetkililerinin bu tür insan ticaretine katılmasını, bu tür ticareti kolaylaştırmasını veya göz yummasını yasaklamak için, bu tür yetkililerin soruşturulması, kovuşturulması veya mahkûm edilmesi de dahil olmak üzere hangi adımları attığının tespiti’;
- ‘Ağır insan ticareti biçimlerine karışan bireylerin soruşturulması, kovuşturulması ve mahkûm edilmesi dahil olmak üzere, o ülkenin hükümetinin diğer bireylerin bu tür insan ticaretine katılmalarını yasaklamak için hangi adımları attığı, bu tür eylemlere ilişkin cezai ve para cezaları insan ticareti ve bu cezaların bu tür insan ticaretinin ortadan kaldırılması veya azaltılmasındaki etkinliğinin tespiti.’;

¹⁰⁶ Bkz: International Financial Institutions Act [Public Law 95–118; Approved October 3, 1977] [As Amended Through P.L. 117–81, Enacted December 27, 2021], SEC. 701. (22 U.S.C. 262d), s. 2, 3; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1356/pdf/COMPS-1356.pdf>; Erişim Tarihi: 4/03/2022.

¹⁰⁷ Bkz: Public Law 95-481, 95th Congress, 1978, Title I-Foreign Assistance Act Activities, SEC. 113, 92 STAT. 1596; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-92/pdf/STATUTE-92-Pg1591.pdf>; Erişim Tarihi: 22/02/2022.

¹⁰⁸ Bkz: Trafficking Victims Protection Act OF 2000, Public Law 106–386—OCT. 28, 2000, SEC. 104. 22 USC 2151n., 114 STAT. 1471, 1472; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-106publ386/pdf/PLAW-106publ386.pdf>; Erişim Tarihi: 23/02/2022.

- ‘Yabancı hükümetin, talep edildiğinde kaçakçıları iade etmek için diğer ülkelerin hükümetleriyle işbirliği yapıp yapmadığının veya bu tür bir işbirliğinin söz konusu ülkenin yasalarına veya bu ülkenin taraf olduğu iade anlaşmalarına aykırı olacağı ölçüde, o ülkenin hükümetinin, bu tür bir işbirliğine izin verecek şekilde bu tür yasaları ve anlaşmaları değiştirmek veya değiştirmek için tüm uygun önlemleri alıp, almadığının tespiti’;
- ‘Yabancı hükümetin, ulusötesi insan ticareti ağlarının uluslararası soruşturmalarına ve ciddi insan ticareti biçimleriyle mücadele etmek için diğer işbirliği çabalarına yardım edip etmediğinin tespiti’;
- ‘O ülkenin hükümetinin, ağır insan ticareti biçimlerinin mağdurlarının haklarını tanıyıp tanımadığı ve adalete erişimlerini sağlayıp sağlamadığının tespiti.’

Bu kısıtlara uymayan ve insan ticareti ile ilgili gerekli çabaları göstermediği tespit edilen yabancı ülkelere aynı yasada belirtilen; “Birleşik Devletler, bu hükümet asgari standartlara uyum sağlayana veya uyum sağlamak için önemli çaba gösterene kadar, sonraki mali yıl için ülke hükümetine insani olmayan, ticaretle ilgili olmayan dış yardım sağlamayacaktır” ve

“Başkan, her çok taraflı kalkınma bankasının ve Uluslararası Para Fonu'nun Birleşik Devletler İcra Direktörüne, ilgili kurumun fonlarının o ülkeye herhangi bir kredi veya başka bir şekilde kullanılmasını reddetmek ve İcra Direktörünün elinden gelen en iyisini reddetmek için oy kullanma talimatı verecektir.”

Maddeleri ile uygulanacak olan yaptırımlar belirtilmiştir.¹⁰⁹ Uluslararası Din Özgürlüğü Yasası (1998), dini konularda kısıtlayıcı ihlaller yapan ülkelere karşı önemli diplomatik ve ekonomik yaptırımlar öngörmektedir. Bu kapsamda yasaya göre bu tür ülkelere uygulanacak yaptırımlar arasında; diplomatik soruşturma açılması, diplomatik protesto, kınama, resmi ziyaretlerin iptali gibi diplomatik yaptırımlar ile yardım fonlarının azaltılması, bazı fonlarının feshi, hedeflenen diğer kısmi yaptırımların uygulanması veya daha geniş ticari yaptırımların uygulanması gibi ekonomik yaptırımların uygulanması uygun görülmüştür.¹¹⁰ Birmanya Özgürlük ve Demokrasi Yasası¹¹¹ ise spesifik olarak bir yabancı ülkenin insan hakları ihlallerine yönelik ABD tarafından çıkarılmış önemli bir yasa örneğini teşkil etmektedir. Burma'daki sistematik

¹⁰⁹ Bkz: Trafficking Victims Protection Act of 2000, Public Law 106–386—OCT. 28, 2000, SEC.110, 22 USC 7107, 114 STAT. 1483; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-106publ386/pdf/PLAW-106publ386.pdf>; Erişim Tarihi: 23/02/2022.

¹¹⁰ Bkz: International Religious Freedom Act, Public Law 105–292—OCT. 27, 1998 22 USC 6432, SEC. 202. Duties of The Commission, 112 STAT. 2798,2799; <https://www.congress.gov/105/plaws/publ292/PLAW-105publ292.pdf>; Erişim Tarihi: 3/03/2022.

¹¹¹ Bkz: Burmese Freedom and Democracy Act Of 2003, Public Law 108–61—JULY 28, 2003, 117 STAT. 864-870; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-108publ61/pdf/PLAW-108publ61.pdf>; Erişim Tarihi: 23/02/2022.

insan hakları ihlallerine karşı alınacak önlem ve gösterilecek tavırlarla alakalı çıkan bu yasada ülkeye karşı çok geniş yaptırımlar bulunmaktadır. Yaptırımlar kapsamında vize yasakları, mali yardım ve kredilerin durdurulması, ticaret yasakları bulunmaktadır. Ülkede mevcut insan hakları ihlalleri ile ilgili hükümetin atacağı adımlara göre yaptırımların tekrar değerlendirileceği de belirtilmektedir. Bu adımlar içerisinde; çocuk hakları, siyasi mahkumların serbest bırakılması, konuşma ve basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, dini özgürlüğün sağlanması gibi hususlar belirtilmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere, taleplerin insan hakları ağırlıklı olsa da Birminya'da insan haklarına bağlı olarak aynı zamanda demokratikleşme gibi unsurları da içerdiği görülmektedir. Bu da yaptırımı mütevazı taleplerden, demokratikleşme talebi ile birleştirmektedir.

ABD'nin genel olarak insan hakları ihlalleri ile ilgili yaptırım düzenlemelerinin daha az maliyet getiren, dış yardımların kesilmesi üzerinde ağırlık gösterdiği görülmektedir. Buradan ABD'nin diğer ulusal çıkarlarına yönelik yaptırımlara oranla insan hakları ihlallerine yönelik yaptırımlarının daha düşük seviyede tedbirleri içerdiğini söylemek mümkün olacaktır. Bununla beraber Birminya Yasası örneğinde olduğu gibi; ABD'nin genel yasalarının dışında spesifik yaptırım kanunları ile insan hakları ihlalleri vakalarında da daha farklı ve etkin yaptırımları kullandığını görebilmekteyiz. Ancak Birminya örneğinde vakanın sadece bir insan hakları ihlali içermediğini; aynı zamanda demokratikleşme taleplerinin de var olduğunu atlamamız gerekmektedir.

Uyuşturucu üretimi ve dağıtımı ile ilgili ABD'nin yaptırım düzenlemeleri ise; 1986'da Narkotik Kontrol Ticaret Yasası ile değiştirilen 1961 tarihli Dış Yardım Yasası ve 1999 Yabancı Narkotik Kingpin Tanımlama Yasası olmuştur (Hufbauer vd., 2007: 150). Dış Yardım Yasasında özellikle afyon üretimi gibi başka yasal kullanım alanlarının dışında uyuşturucu yapımında da kullanılan ürünler için yabancı ülkelere belgelendirme şartı getirilmiştir. Örneğin; yasada geçen; "...Başkan, söz konusu ülkenin yasal üretim ve stoklarını yasal piyasa talebiyle uyumlu seviyelerden daha yüksek olmayan seviyelerde tuttuğunu ve yasal ekim ve üretiminin önemli ölçüde yasadışı afyona sapsmasını önlemek için yeterli adımları attığını tespit ederse yasal afyon üreticisidir..." ifadesi ile afyon üretiminde ülkelere belirli sınırlamalar uygulanacağı belirtilmiştir.¹¹² Yabancı uyuşturucu

¹¹² Bkz: Foreign Assistance Act of 1961, (Public Law 87-195; Approved September 4, 1961) (As Amended Through P.L. 116-6, Enacted February 15, 2019); SEC. 490. (22 U.S.C. 2291j), Annual Certification Procedures, s. 154; <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>; Erişim Tarihi 27/02/2022.

kaçakçılarında ve dünya çapında faaliyet gösteren örgütlerine yaptırım uygulanması için yetki sağlayan Kingpin Yasası Aralık 1999'da ABD Başkanı Bill Clinton'ın imzalaması ile yasalasmıştır. Kingpin Yasası ile ABD Başkan'ı tarafından uyusturucu üretimi ve dağıtımını konusunda suçlu tanımlanan kişilerin, bu ülkedeki veya herhangi bir ABD'li kişinin mülkiyetinde veya kontrolünde bulunan tüm mülkiyet ve menfaatlerinin bloke edilmesine karar verilmiştir.¹¹³

ABD'nin bir başka yaptırım motivasyonu olan nükleer çoğalmanın engellenmesi ile ilgili önde gelen yasal düzenlemeleri; 1977'de Uluslararası Güvenlik Yardımı Yasası ile Değiştirilen 1961 tarihli Dış Yardım Yasası, İran-Irak Silahların Yayılmasını Önleme Yasası (1992), 1994 Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Yasası, 2000 İran Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Yasası olmuştur. 1961 tarihli Dış Yardım Yasası 3. Kısımının 3. Bölümü, 669'uncu bölümün çıkarılması ve yerine yeni bölümlerin eklenmesiyle değiştirilmiştir.¹¹⁴ Yasanın yeni şekline göre nükleer faaliyetler sebebiyle bir yardımın kesilmesi söz konusu olduğunda hangi durumlarda bu yaptırımın uygulanmayacağına istisnaları sayılmıştır; "...bu tür bir yardımın sona ermesi, ABD'nin hayati çıkarları üzerinde ciddi bir olumsuz etkiye sahip olacaktır; ve söz konusu ülkenin nükleer silah almayacağına veya geliştirmeyeceğine ya da diğer uluslara bu konuda yardım etmeyeceğine dair güvenilir güvence alınacaktır..."¹¹⁵.

1992 İran-Irak Silahların Yayılmasını Önleme Yasası'nda; "Herhangi bir kişi, İran veya Irak'ın (veya bu ülkelerden herhangi birinin herhangi bir kurum veya kuruluşunun) kimyasal, biyolojik, nükleer veya gelişmiş konvansiyonel silahlar edinme çabalarına maddi katkıda bulunmak amacıyla mal veya teknoloji transfer ederse yaptırımlar uygulanır" ifadesi yer almaktadır. Bu ülkelere belirtilen katkıları sağlayan kişilere uygulanacak zorunlu yaptırımlar arasında; 2 yıllık bir süre boyunca, yaptırım uygulanan kişiden veya ona ait bir kuruluştan herhangi bir mal veya hizmet tedarik edilmesi veya satın alınması için herhangi bir sözleşme yapılmasını engelleyen 'satın alma yaptırımı' ve bu kişilere herhangi bir ihracat için lisans verilmesini engelleyen 'ihracat yaptırımı' bulunmaktadır. Ayrıca yasada zorunlu yaptırımlar kapsamında yer almayan, ABD Başkanı'nın kendi belirleyeceği süre boyunca, yaptırım uygulanan kişinin

¹¹³ Bkz: OFAC, Narcotics Sanctions Program, Updated July, 18 2014, s. 4;

https://home.treasury.gov/system/files/126/narco_overview_of_sanctions.pdf; Erişim Tarihi: 27/02/2022.

¹¹⁴ Bkz: Public Law 95-92-AUG. 4, 1977, 91 STAT. 620, 22 USC 2429,

<https://www.congress.gov/95/statute/STATUTE-91/STATUTE-91-Pg614.pdf>; Erişim Tarihi: 28/02/2022.

¹¹⁵ Bkz: Public Law 95-92-AUG. 4, 1977, 91 STAT. 624, 22 USC 2751,

<https://www.congress.gov/95/statute/STATUTE-91/STATUTE-91-Pg614.pdf>; Erişim Tarihi: 28/02/2022.

büyümesi, ürünü veya imalatı olan herhangi bir eşyanın ABD'ye ithalini yasaklayabilmesine imkan sağlayan 'istekli yaptırımlar' da bulunmaktadır.¹¹⁶ Aynı yasada kişilere karşı uygulanacak yaptırımların devamında ülkelere karşı uygulanacak yaptırımlara da yer verilmiştir. Yasaya göre herhangi bir yabancı ülkenin hükümeti, İran veya Irak'ın kimyasal, biyolojik, nükleer veya gelişmiş konvansiyonel silah elde etme çabalarına maddi katkıda bulunmak amacıyla mal veya teknoloji transfer ederse bu ülkelere yaptırımlar uygulanacaktır. Bu yasada bahsi geçen silah ve teknolojiler ile ilgili ayrıca, "...yabancı bir ülkenin topraklarından transfer edilirse ve bu yabancı ülkenin hükümeti, bu transfer gerçekleşmeden önce biliyor veya bilmesi için nedeni varsa..." yine yaptırımların uygulanacağı vurgulanmıştır. Bu noktada ülkeler kendileri bizzat bu silah ve teknolojileri bahsi geçen ülkelere sağlamasalar bile, bu ülkelerin ilgili silah ve teknolojilerin kendi ülkeleri üzerinden transit olarak aktarılmasına göz yumduğu tespit edilirse ve bu ülkelere de yaptırım uygulanmasına karar verilmiştir. Bu durum özellikle İran ve Irak'a komşu ülkelere önemli bir sorumluluk yüklemiştir. Ünelere uygulanacak zorunlu yaptırımlar arasında; ABD'nin yaptırım uygulanacak ülkelere yapılacak yardımını 1 yıl süreyle askıya alması, ABD'nin 1 yıl süre ile üye olduğu uluslararası bir finans kuruluşunda herhangi bir kredi veya finans desteğinin uzatılmasına karşı çıkması ve ret oyu vermesi, ABD ile yaptırıma uğrayacak olan ülkeler arasındaki geliştirme veya ortak üretim anlaşmalarının askıya alınması, yaptırım uygulanan ülke ile ABD arasındaki herhangi bir teknik değişim anlaşması kapsamındaki yükümlülüklerine uymayı 1 yıl süreyle askıya alınması ve ABD'den bu ülkelere teknoloji ihracının yasaklanması, ABD'nin mühimmat listesinde bulunan maddelerin bu ülkelere 1 yıl süreyle ihracının yasaklanması bulunmaktadır.¹¹⁷

Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Yasası, hangi durumlarda ABD Başkanın bir yabancı ülkeye nükleer faaliyetler nedeniyle yaptırımlar uygulanacağını açıklamaktadır. Yasaya göre kendisi eğer doğrudan nükleer silaha sahip olmayan bir devlet, bu tür silahları satın alır veya başka bir şekilde devralırsa hem o ülkeye hem de onu gönderen ülkeye yaptırım uygulanacaktır. ABD Başkanı yasaya göre bu durumda; 1961 Yardım Yasası kapsamında yer alan tüm yardımları (insani ve tarımsal yardımlar dışında) durduracak, savunma sanayisi ile ilgili ihracatı sonlandıracak, askeri finansal

¹¹⁶ Bkz: Iran-Iraq Arms Non-Proliferation Act of 1992, SEC. 4. Sanctions Against Certain Persons, <https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/5434/text>; Erişim Tarihi: 28/02/2022.

¹¹⁷ Bkz: Iran-Iraq Arms Non-Proliferation Act of 1992, SEC. 5. Sanctions Against Certain Foreign Countries, <https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/5434/text>; Erişim Tarihi: 28/02/2022.

desteği kesecek, herhangi bir borç ve kredi verilmesi yasaklanacak, uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla bu ÷lkeye mali/teknik yardım verilmesi engellenmeye çalışılacaktır.¹¹⁸

ABD'nin terörizm ile ilgili yabancı ÷lkelere uygulayacağı yaptırımlarla ilgili temel yasal düzenlemeler; 1976 tarihli Uluslararası Güvenlik Yardımı ve Silah İhracatı Kontrol Yasası, Uluslararası Finansal Kurumlar Yasası, 1979 İhracat İdaresi Yasası, Uluslararası Güvenlik ve Kalkınma İşbirliği Yasası (1985), 1996 Terörle Mücadele ve Etkili Ölüm Cezası Yasası, 2001 Terörizmi Önlemek ve Engellemek İçin Gerekli Uygun Araçları Sağlayarak Amerika'nın Birleştirilmesi ve Güçlendirilmesi Yasası olmuştur (Hufbauer vd., 2007: 153). 1976 tarihli Uluslararası Güvenlik Yardımı ve Silah İhracatı Kontrol Yasası ile değiştirilen 1961 tarihli Dış Yardım Yasası ile ABD Başkanı'na uluslararası bir suç işleyen herhangi bir birey veya topluluğa, yardım veya yataklık eden herhangi bir hükümete tüm yardımları sona erdirme yetkisi verilmiştir.¹¹⁹

Uluslararası Finansal Kurumlar Yasası'nda, "Uluslararası Finans Kuruluşlarının Terörist Devletlere Yardım Etmesine Muhalefet" maddesi altında düzenlemeler yapılmıştır.¹²⁰ Bu yasaya göre Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar tarafından verilecek kredi ve yardımlar eğer uluslararası terör eylemlerine sıkça destek veren bir yabancı hükümete ise ABD aleyhte bir tavır sergileyecektir.¹²¹ Yasada ayrıca uçak kaçırma eylemlerine değinilmiş; uluslararası kuruluşlarca yardım yapılacak ÷lkeler arasından, uçak kaçırarak uluslararası terör eylemi gerçekleştiren kişilere sığınma hakkı sağlayan ÷lkelerin çıkartılmasına hükmedilmiştir.¹²² ABD Başkan'ın hangi durumlarda ihracata yasaklama veya kısıtlama getireceğini düzenleyen İhracat İdaresi Yasasına göre;

¹¹⁸ Bkz: "The 1994 Nuclear Proliferation Prevention Act", <https://www.atomicarchive.com/resources/documents/deterrence/non-proliferation-act.html>; Erişim Tarihi: 1/03/2022.

¹¹⁹ Bkz: International Security Assistance and Arms Export Control Act of 1976, PUBLIC LAW 94-329—JUNE 30, 1976, SEC. 620A. Prohibition Against Furnishing Assistance to Countries Which Grant Sanctuary To International Terrorists; 22 USC 2371, 90 STAT. 753-754; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-90/pdf/STATUTE-90-Pg729.pdf>; Erişim Tarihi: 4/03/2022.

¹²⁰ Bkz: International Financial Institutions Act [Public Law 95-118; Approved October 3, 1977] [As Amended Through P.L. 117-81, Enacted December 27, 2021], SEC. 1621. (22 U.S.C. 262p-4q), s. 41, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1356/pdf/COMPS-1356.pdf>; Erişim Tarihi: 4/03/2022.

¹²¹ Bkz: International Financial Institutions Act [Public Law 95-118; Approved October 3, 1977] [As Amended Through P.L. 117-81, Enacted December 27, 2021], SEC. 1627/d, (22 U.S.C. 262p-10) Enhancing the Transparency and Effectiveness of the Inspection Panel Process of the World Bank, s. 48; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1356/pdf/COMPS-1356.pdf>; Erişim Tarihi: 4/03/2022.

¹²² Bkz: International Financial Institutions Act [Public Law 95-118; Approved October 3, 1977] [As Amended Through P.L. 117-81, Enacted December 27, 2021], SEC. 701. (22 U.S.C. 262d), s. 3; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1356/pdf/COMPS-1356.pdf>; Erişim Tarihi: 4/03/2022.

yabancı bir ülke defalarca uluslararası terör eylemlerine destek sağlamış ve bu ülkenin uluslararası terör eylemlerini destekleme kabiliyetini artıracak destekleri sağlıyorsa, Dışişleri Bakanı bu tespitleri yaptığı durumlarda ülkeye değeri 7.000.000 ABD Dolarından fazla olan mal veya teknolojinin verilmesine kısıtlama getirilecektir.¹²³

Uluslararası Güvenlik ve Kalkınma İşbirliği Yasası (1985) ise ‘Uluslararası Terörizm ve Dış Havalimanı Güvenliği’ başlığı altında düzenlemeler yapmış; tıpkı İhracat Yasasına benzer bir şekilde bu defa terörü desteklediği belirlenen yabancı ülkelerde mal ve hizmet ithalatına yaptırım getirilmiştir.¹²⁴ Yine aynı yasa 1961 Dış Yardım Yasasına atıfta bulunarak, “Eğer Dışişleri Bakanı bir ülkenin terör tehdidi yüksek bir ülke olduğunu tespit ederse,...Başkan...,bir havaalanının bulunduğu herhangi bir ülkeye 1961 tarihli Dış Yardım Yasası veya Silah İhracatı Kontrol Yasası kapsamındaki tüm yardımı askıya alacaktır.” Ancak diğer yaptırım yasalarının birçoğunda olduğu gibi bu yasada da yasa koyucular ABD ulusal çıkarları söz konusu olduğunda ve insani acil durumlarda Başkanın bu yaptırımlardan feragat edilebileceğini belirtmişlerdir.¹²⁵

ABD Kongresinin zaman zaman uluslararası terörizm ile ilgili ABD Başkanına yaptırımlar konusunda spesifik olaylar üzerinden telkinde bulunması örnekleri mevcuttur. Örneğin; Terörle Mücadele ve Etkili Ölüm Cezası Yasasında ifade edildiği üzere, Kongre kararında Libya’ya uygulanan BM yaptırımlarının hafifletmesine eleştiri yapılmış; Libya’nın BM tarafından isteklerini gerçekleştirmemesine rağmen Libya’dan hava yolu uçuşlarına izin verilmesi kararı da eleştirmiştir. Ayrıca ABD Başkan’ından, uluslararası yaptırımları güçlendirmeye çabalamasını ve uluslararası terörizmi destekleyen ülkelerin uluslararası izolasyonunu artırmaya yönelik çaba sarf etmesini istemişlerdir. Bu kapsamda ABD Başkanı’nın başta Libya olmak üzere terör sponsorlarına yönelik yaptırımları hafifletmeye yönelik her türlü girişime karşı çıkması gerektiği ifade edilmiştir.¹²⁶ ‘2001 Yılı Terörizmi Önlemek ve Engellemek İçin Gerekli Uygun Araçları Sağlayarak Amerika’nın Birleştirilmesi ve Güçlendirilmesi (ABD Vatanseverlik Yasası) alt üçüncü

¹²³ Bkz: Export Administration Act of 1979, Public Law 96-72-SEPT. 29, 1979, SEC. 6/i., 93 STAT. 515; <https://www.congress.gov/96/statute/STATUTE-93/STATUTE-93-Pg503.pdf>, Erişim Tarihi: 4/03/2022.

¹²⁴ Bkz: International Security and Development Cooperation Act of 1985, Public Law 99-83-AUG. 8, 1985, SEC. 505, 99 STAT. 221; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-99/pdf/STATUTE-99-Pg190.pdf>; Erişim Tarihi: 5/03/2022.

¹²⁵ Bkz: International Security and Development Cooperation Act of 1985, Public Law 99-83-AUG. 8, 1985, SEC. 552/b, 99 STAT. 226; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-99/pdf/STATUTE-99-Pg190.pdf>; 5/03/2022.

¹²⁶ Bkz: Antiterrorism and Effective Death Penalty Act of 1996, Public Law 104-132-APR. 24, 1996, SEC. 324, 110 STAT. 1255; <https://www.congress.gov/104/plaws/publ132/PLAW-104publ132.pdf>; Erişim Tarihi: 5/03/2022.

başlığını oluşturan, '2001 Yılı Uluslararası Kara Aklamanın Azaltılması ve Terör Önlemlerinin Finansmanı Kanunu' terörizm ile ilişkili yaptırımlarla ilgili bazı düzenlemeler yapmıştır. Bu kanunda bir uluslararası suç kabul edilen para aklama ile ilgili hususlar belirtilmiştir. Kanunda geçen, "Kara para aklama ve kara para aklayıcıların güvendiği finansal şeffaflıktaki kusurlar, küresel terörizmin finansmanı ve terör saldırıları için fon sağlanması için kritik öneme sahiptir" ifadesi açık bir şekilde hem bir suç olarak kara para aklamaya değinmiş hem de bu suçun başka bir güvenlik sorunu olan uluslararası terörizme olan katkısına atıfta bulunmuştur.¹²⁷ Bu yasa kapsamında yabancı paravan bankalarda ABD eş hesapları (correspondent accounts) yasaklanmış; ABD Hazine Sekreterine, ABD bankalarının belirli adli işlemlere uymayan yabancı bankalarla ilişkilerini kesmesini zorunlu kılma yetkisi verilmiştir (Hufbauer vd., 2007: 153).

2.11.5. ABD yaptırım uygulamaları: Kırım olayları ve Rusya yaptırımları örneği

Bir ABD yaptırımının gerçekleşmesi için daha önce de açıklandığı gibi; ilgili bir kanun çıkarılması ve daha sonra Başkanın onu uygulama kararı alması gerekmektedir. Nitekim Rusya yaptırımları örneğinde 16 Mart 2014 tarihinde ABD Başkan'ın Uluslararası Acil Durum Ekonomik Yetkiler Yasası ve Ulusal Acil Durumlar Yasası uyarınca ilan ettiği yürütme emirleri (executive order/EO) ile yaptırımların uygulanmasına karar verilmiştir. Başkan tek bir yürütme emri çıkarmaz. Kanunlara dayanarak çıkardığı yürütme emirlerinin içeriğini yeni yürütme emirleri ile genişletebilir ya da tam tersi daraltabilir.

Ukrayna/Rusya ile ilgili yaptırım programı, 6 Mart 2014 tarihinde Başkanın 13660 sayılı Yürütme Emriyle (EO) ulusal bir acil durum ilan etmesiyle başlamıştır. Ukrayna'nın Kırım bölgesinin ilhaki da dahil olmak üzere Rusya Federasyonu Hükümeti'nin eylemlerine ve politikalarına yanıt olarak bu emirler, Ukrayna ile ilgili olarak belirli faaliyetlerden sorumlu veya bu faaliyetlerde suç ortağı olarak görülen kişilere yaptırım uygulanmasına izin vermektedir. Rusya Federasyonu Hükümeti yetkililerine karşı; Rusya Federasyonu'nun silah veya ilgili malzeme sektöründe faaliyet

¹²⁷ Bkz: Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (Usa Patriot Act) Act Of 2001, Public Law 107-56-OCT. 26, 2001; Title III-International Money Laundering Abatement and Antiterrorist Financing Act of 2001, SEC. 302., 115 STAT. 296; <https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf>; Erişim Tarihi: 7/03/2022.

gösteren kişilere karşı; Ukrayna'nın Kırım bölgesinde faaliyet gösteren kişi ve kuruluşlara karşı bu yaptırımların uygulanması öngörülmüştür. EO 13662 ayrıca Rusya Federasyonu ekonomisinin belirli sektörlerinde faaliyet gösteren belirli kuruluşlara yaptırım uygulanmasına da izin vermektedir. Son olarak, EO 13685 ise ek olarak Ukrayna'nın Kırım bölgesine veya bu bölgeden mal, hizmet, teknolojinin ithalatını ve ihracatını yasaklarken, ayrıca nerede olursa olsun bir ABD vatandaşı tarafından Ukrayna'nın Kırım bölgesine yeni yatırım yapılması yasaklanmıştır.¹²⁸ ABD Başkanı yaptırımın kapsamını EO'larla zamanla değiştirmiştir.

2.11.6. ABD çoklu yaptırım uygulama örneği: Körfez Savaşı

ABD yaptırımları literatürde daha çok ekonomik yaptırımlara odaklansa da diplomatik yaptırımlar da ABD tarafından sorunlu devletlere karşı defalarca kullanılmıştır. ABD, ekonomik yaptırımlarına yaklaşık bir yüzdeyle diplomatik yaptırımları da uygulamıştır. Yirminci yüzyılın ortalarına kadar ABD diplomatik yaptırımları, savaşla ilgili önlemler olarak yaygın olarak kullanılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerika Birleşik Devletleri'nin, Almanya ve Japonya da dahil olmak üzere bir dizi devletle diplomatik bağlarını kesmesi bunun örneğidir. Günümüzde ABD diplomatik yaptırımları öncelikle terörizm, silahların yayılması ve bazı durumlarda rejim değişikliğine eşlik eden isteklerle ilgili konularda devletleri hedef almak için kullanılmaktadır. Örneğin, 1990'ların başında, Kuveyt'i işgal ettikten sonra Irak'a karşı uygulanmıştır (Maller, 2010: 62, 63).

Körfez Savaşı; ABD'nin hem askeri gücü hem de ekonomik yaptırımları aynı anda kullandığı bir örneği oluşturmaktadır. Körfez Savaşı'nda genel kanı yaptırımların etkisiz kalıp; askeri güç kullanımının başarıya ulaştığı yönündedir. Ancak Baldwin bu duruma farklı bir bakış açısı getirmiştir. Bu savaşla ilgili daha çok yaptırımların başarısızlığı konuşulurken, bir askeri güç kullanımı olan hava saldırısının başarısızlığı göz ardı edilmiştir. Bununla birlikte Körfez Savaşı'nı hava gücünün başarısız olduğu, ancak kara saldırısının başarılı olduğu bir savaş olarak tasvir etmek de doğru bir tespit değildir. Yazara göre savaş sırasında uygulanan hava saldırısı da, yaptırımlar da yeterli değillerdi ancak nihai sonuca katkıda bulunmuşlardır. Savaşın sonunda Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmakta; kara gücü, hava gücü, deniz gücü, diplomasi, propaganda ve ekonomik yaptırımların tamamının ortak çabası olmuştur. Her bir araç yaşanan krizin çeşitli aşamalarında az veya çok sonuca katkıda bulunmuştur. Çatışmanın ilk aşamalarında

¹²⁸ Bkz: Office of Foreign Assest Control (OFAC), "Ukraine/Russiarelated Sanctions Program",16/06/2016, s. 3.

yaptırımlar, daha uygun maliyetli olmaları açısından tercih edilen bir alternatif olarak görülüyordu (Baldwin, 1999: 103, 105). ABD'nin ilk olarak hava gücünü kullanmama sebebi; hava saldırılarının, ABD böyle bir harekete karşı koymaya hazır olmadan önce Irak'ın Suudi Arabistan'a karşı bir karşı saldırıyı tetikleyebileceği korkusudur. Nitekim; güçlü diplomasi ve kademeli askeri birikimle birleşen ekonomik yaptırımlar bu savaşta ABD'nin aynı anda hem kararlılık hem de kısıtlama göstermesini sağlamıştır. Müdahalede ortaya çıkan koalisyonu oluşturmak için her ikisine de ihtiyaç vardı. Tek başına diplomasiye güvenmek, çözümsüz görünme riskini taşımaktayken; askeri gücün vaktinden önce kullanılması da ABD'yi kötü bir imajda yansıtılabildi (Baldwin, 1999: 104). Tüm dış politika araçları her zaman doğrudan sonuç vermek zorunda değildir. Bir yaptırımın ya da başka bir aracın başarılı olup olmadığı değerlendirirken birçok paradigmaya bakılmalı ve en önemlisi nihai sonuca olan etkisi üzerinde durulmalıdır. Belirlenen ve kullanılan bir araç her zaman devletleri tüm yol boyunca taşıyorsa da belirli bir hedefe giden yolun bir kısmında taşıyabilir. Ancak yolun tamamında taşımasını beklemek çok zordur. Diğer araçlarla birleşerek kolektif olarak faydaya ulaşılması ve yolun sonuna varmak her zaman en mümkün olanı olacaktır (Art, 1996: 24; aktaran Baldwin, 1999: 105).

2.12. Bayrak Etrafında Toplanma (Rally Around the Flag)

Yaptırım uygulayan devlet ya da örgütlerin en temel amaçlarından biri, hedef alınan devletteki bazı ekonomik koşulları zorlayarak o ülkedeki halkı yönetime karşı harekete geçirerek onları zor durumda bırakmak, nihai olarak da taleplerini gerçekleştirmektedir. Bununla beraber bayrak etrafında toplanma etkisi oluşan yaptırımlarda lidere karşı olumsuz bir seçmen tavrının aksine lidere destek oranında bir artış olmaktadır. Bu da yaptırımların ana hedeflerinden biri olarak halkın yönetici eliti baskı altına alma durumunu zor duruma sokmaktadır.

Bayrak etrafında toplanma ifadesini ilk olarak kullanan 1862 yılında Amerikalı besteci George Fredrick Root olmuştur. Bestekar bu terimi Amerikan İç Savaşı sırasında 'Battle Cry of Freedom' şarkısında kullanmıştır (Norman, 2013: 1). İlk ortaya çıkışı uluslararası ilişkiler alakası olmayan terim; 1900'li yıllarda yerine uluslararası literatürde bulmaya başlamıştır. Bayrak etrafında toplanma teorisi siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe genellikle devlet başkanlarının popülaritelerindeki ve onlara olan

destekteki artışın altında yatan önemli bir sebep olarak kendine yer edinmiştir. Devlet başkanların yüksek profilli dış politika olaylarının hemen ardından onay/destek oranlarında kısa ömürlü de olsa gelişen bu artışları çoğu yazar bayrak etrafında toplanma etkisine dayandırmaktadır (Baum, 2002: 264).

Liderlerinin ve toplumun doğrudan etkilendiği uluslararası vakalar veya müdahalelerle beraber devlet liderine desteğin arttığını savunan bu teori ile ilgili en spesifik örneklerden birini 11 Eylül saldırıları sonrası ABD Başkanı Bush'a olan desteğin¹²⁹ %51'den o dönem için %86'lara çıkması oluşturmaktadır (Baum, 2002: 263). Bu artan destek/onay oranı süresi kısa da olsa ABD özelinde kaydedilen en yüksek bayrak etrafında toplanma etkisi olmuştur (Tallman, 2007: 64). Bayrak etrafında toplanma ile ilgili başlangıç çalışmaların çok büyük bir bölümü ABD ile sınırlı kalmıştır. Ancak diğer devletlerle ilgili çalışmalar da yıllar içinde yapılmaya başlanmış, teori ABD ile sınırlı bir ölçümün ötesine geçmiştir (Bronski ve Way, 2003: 1). Bayrak etrafında toplanma olayı ilk zamanlar askeri müdahale, çatışmalar üzerinde hakimiyetini kursa da sadece askeri eylemlerin bayrak etrafında toplanma için gerekli bir koşul olmadığını ortaya çıkarılmış; ekonomik yaptırımlar veya diğer askeri olmayan eylemlerin de bayrak etrafında toplanmayı tetiklediği ortaya çıkmıştır (Kobayashi ve Katagiri, 2018: 302).

Teoriyi literatüre sokan ana yazarlardan olan Mueller'e göre genel olarak bir vakanın bayrak etrafında toplanma içerisinde değerlendirilmesi için şu üç temel şartın oluşması gerekmektedir;

- Vakanın uluslararası bir olay/durum olması,
- Yaşanan vakanın ülkeyi ve özellikle devlet başkanını doğrudan ilgilendirmesi,
- Toplumun ve devlet başkanının vakaya spesifik, dramatik ve keskin bir şekilde odaklanmış olması gerekmektedir (Mueller, 1970: 21).

2.12.1. Bayrak etrafında toplanmanın genel özellikleri

Bayrak etkisi ile ilgili yazarların genel tespiti, oluşturduğu destek/onayın geçici bir destek/onay olduğudur (Baum, 2002: 264). Bayrak etrafında toplanma ile beraber bir devlette uluslararası olaylarda vatandaşlarda bir vatanseverlik tepkisi ortaya çıkmaktadır ve bu halk olaylar sırasında mevcut lidere destek vermektedir. Bayrak etrafında toplanma bazen uzun etkiler bırakırken bazen de bu etki oldukça kısa olmaktadır. Halkın geneli

¹²⁹ Bu destekten kasıt, Devlet Başkanı Bush'a ilgili ankette vatandaşlar tarafından verilen onaydır.

tarafından kabul görmüş yüksek etkili bir bayrak etrafında toplanma daha uzun ve etkin bir lidere destek sağlamaktadır. Bununla beraber halk tarafından karşılığı tam bulunmayan politikalar veya uluslararası olaylar sonrası daha kısa süreli ve çok kısa dönemli lider desteğinin gerçekleştiği hatta bu desteğin zamanla ters bir düşüşe geçtiği görülmektedir (Bronski ve Way, 2003: 3, 4). Hamanaka'ya göre; bir savaşın patlak vermesi genellikle insanları hükümetlerini daha güçlü bir şekilde desteklemeye teşvik etmektedir. Bayrak etrafında toplanma olarak ifade edilmekte olan bu fenomen, bir ülkenin vatandaşlarının çoğunluğunun bir hükümetin savaş başlatmaya yönelik ilk bakışta irrasyonel görülen bu kararlarını neden desteklediğini açıklamaktadır (Hamanaka, 2020: 142). Bununla beraber Kazun; çeşitli uluslararası vakalarla inşa edilen bayrak etrafında toplanmanın ve kamuoyunun hemen yok olmayacağını ifade etmektedir. Yazara göre liderin popülaritesi vaka öncesi durumu dönse bile, yaşanan olayların kamuoyu üzerinde devam eden etkisinden söz edilebilmektedir (Kazun, 2017: 143). Kobayashi ve Katagiri'ye göre; bayrak etrafında toplanma, dış bir tehdide yanıt olarak yerel merkezileşmeyi açıklamak için doğru bir çerçeve sunarken, liderlerin devletlerarası bir çatışmada bu tür tehditlere karşı sağlam durmaya yönelik yerel teşviklerini de açıklamaya yardım etmektedir (Kobayashi ve Katagiri, 2018: 302).

Doğal afetler, endüstriyel kazaların ülkede sebep olduğu büyük hasarlar, liderlerin popülaritesine ve destek oranına katkıda bulunmaz. Hatta bunun aksine, bu tür vakalar genelde liderin ve siyasi yönetici elitin bir zayıflık göstergesi olarak algılanabilmektedir. Bununla beraber, yabancı bir ülkeden gelen askeri müdahaleler, ülkenin uyguladığı büyük askeri operasyonlar, ülke için kritik önemli diplomatik olaylar bayrak etrafında toplanmanın konusu altında ele alınmaktadır (Kazun, 2016: 4). Nicoletti'ye göre, yüksek profilli bir dış politika olayı olduğunda kamuoyunda elit konsensüsün rolü oldukça önemlidir ve bu olay elit bir eleştirinin yokluğu ile birleştiğinde artık bayrak etrafında toplanmanın başlaması mümkün olacaktır (Nicoletti, 2015: 6). Hwang vd. göre; ülkede yaşanan dış krizler, özellikle de diğer devletlerle olan toprak anlaşmazlıkları gibi olaylar ülkedeki vatandaşlar arasında milliyetçi duyguları kolayca canlandırabilmektedir. Böyle durumlarda da siyasi liderler arasındaki iç dayanışmayı artırabilmektedir ve bu durum ülkenin mevcut iktidarındaki lidere halk arasında desteği artırmaktadır (Hwang vd., 2018: 693, 694). Yine aynı yazarlara göre, hükümetler özellikle milliyetçi veya sembolik değeri olan toprak anlaşmazlıklarında vatandaşlarını bayrak etrafında toplama kapasitesine sahiptirler (Hwang vd., 2018: 696, 697).

Kuijpers seçmenlerin üç gruba ayrıldığını ifade etmiştir. Bu gruplandırmaya göre; vatandaşlar bir demokraside oy kullanan her vatandaşı temsil eden nominal seçmen, oy verme işlemini gerçekleştiren gerçek seçmen ve kazanan adaya oy veren kazanan koalisyon seçmenleri olarak ayrılmaktadır (Kuijpers, 2019: 396). Verdier ve Woo'ya göre demokratik rejimlerin otokratik rejimlere göre yaptırımlara konu olan dış politika ile ilgili bağımsız hareket etme şansları daha zordur. Yazarlar; demokratik olarak seçilmiş hükümetlerin sadece seçmenlerine verdikleri sözleri yerine getirmekle sorumlu olmadıklarını, aynı zamanda parlamentodaki mevcut egemen koalisyonun desteği olmadan yeni bir politikayı yürütemeyeceklerini ifade etmektedir. Bununla beraber demokratik rejimlerin aksine yeterli desteği bulamayan politikaları yürütmek için tipik olarak yeterli özerkliğe sahip olan otokratik rejimlerde, halihazırda popüler olmayan bu politikaları yürürlüğe koymada daha çok esneklik olacaktır. Yazarlara göre nihai olarak otokratik bir rejim, ona dış politikada risk alması için yeterli özerkliğe sahipken, bir demokraside bu mümkün olmayacaktır (Verdier ve Woo, 2009: 10, 11). Bundan dolayı özellikle demokrasilerde izlenen dış politikada bayrak etrafında toplanma etkisinin görülmesi oldukça önemlidir. İzlenen dış politikada bayrak etrafında toplanma gerçekleşmezse, demokratik rejimlerin o politikayı izlemeye devam etmeleri oldukça zor olacaktır.

Baum araştırmalarında, uluslararası kriz/müdahale zamanlarında ülkede homojen bir bayrak etkisi oluşumu varsayımına meydan okuyarak; ülkedeki partizanlık ve siyasi bilgililiğin bayrak etrafında toplanma etkisine negatif yönde etki eden değişkenler olarak tespit etmiştir. Yazara göre farklı inanç, çıkar ve ideolojiye sahip seçmenler arasındaki heterojenliğin dış politika krizleri sırasında tamamen ortadan kalkması çok mümkün olmamaktadır. Baum'a göre krizin yaşandığı dönemdeki siyasi ve ekonomik koşullar çok önemli bir etkidir. Ona göre farklı grupların bir araya gelip gelmeyeceğini ve ne ölçüde toplanacağını etkileme konusunda bu koşullar önemli bir yer tutmaktadır (Baum, 2002: 264).

Bayrak etkisinde siyasi elite toplumsal desteğin genel olarak artış göstermesiyle beraber; bazı yazarlara göre liderin onaylanması yine de daha çok kendi seçmenleri tarafından olacaktır ve muhalefet ya da diğer bağımsız seçmenlerin onay düzeyi kendi seçmenlerine oranla daha sınırlı kalacaktır (Baum, 2002: 266). Ancak zaten mevcut liderin seçmen sayısı ülkedeki önemli bir çoğunluğu oluşturduğu için onların lideri onaylamasının yanına daha az oranda olsa da muhalefet ve diğer seçmenlerin onaylarının

eklenmesi çok ciddi bir onaylanma oranı oluşturacaktır.¹³⁰ Bronski ve Way'a göre ise vatandaşlar bir dış olay olduğunda, olayla ilgili ilk ortaya çıkan görüşlerini genel olarak devlet başkanı veya yönetiminden ve ihtiyatlı bir şekilde destekleyici muhalefet liderlerinden gelen bilgilere dayanarak şekillendirilmektedir. Yazarlara göre bu denli yüksek düzeyde siyasi elit birliği olduğu olaylarda, vatandaşlar devlet başkanının arkasında toplanacaktır. Ancak bu durum zaman içerisinde değişiklik gösterecek; yönetici siyasi elitin bilgi tekeli zamanla aşınacak ve daha fazla bilgi elde edildikçe eğer izlenen politikalar şüpheli görünüyorsa muhalefetteki siyasi elitler devlet başkanını eleştirmeye başlayacaklardır. Bu durumda halk tarafından özellikle muhalif kesimden gelen lidere olan destek zedeleneyecektir (Bronski ve Way, 2003: 5, 6).

Örneğin; bir ülkede uluslararası kriz öncesi seçmenlerin devlet başkanına onay derecesi şu şekilde olsun;

Tablo 2.21. Bayrak Etrafında Toplanma Öncesi Başkana Ülkedeki Siyasi Onay Projeksiyonu

PARTİ ADI	Son Seçimdeki Oy Oranı	Devlet Liderini Onay Oranı	Toplam Seçmen İçerisindeki Onay Oranı
A Partisi (İktidar)	%50	%90	%45
B Partisi (Anamuhalefet)	%20	%10	%2
C Partisi (İktidara az mesafeli muhalefet partisi)	%15	%30	%4,5
D Partisi (İktidara çok mesafeli, marjinal muhalefet partisi)	%10	%5	%0,5
Diğer ve Kararsız Seçmenler	%5	%20	%1

Bu oluşturduğumuz kriz öncesi projeksiyona göre liderin onay oranı tüm seçmen içerisinde %53 çıkmıştır. Yaşanan bir uluslararası kriz sonrası bayrak etrafında toplanmanın gerçekleştiği şöyle bir projeksiyon ekleyelim;

¹³⁰ Bununla ilgili Baum; başkanların bir askeri güç kullanma durumu esnasında; kendi seçmenlerinin zaten onay durumu yüksek olduğundan, seçmenleri dışındaki taraftan alacağı onayın çok daha fazla artacağını belirtmiştir. (Baum, 2002: 267).

Tablo 2.22. Bayrak Etrafında Toplanma Sonrası Başkana Ülkedeki Siyasi Onay Projeksiyonu

PARTİ ADI	Son Seçimdeki Oy Oranı	Devlet Liderini Onay Oranı (Kriz Sonrası)	Toplam Seçmen İçerisindeki Onay Oranı	Önceki Projeksiyona Göre Değişim
A Partisi (İktidar)	%50	%98	%49	+%4
B Partisi (Anamuhalefet)	%20	%35	%7	+%5
C Partisi (İktidara az mesafeli muhalefet partisi)	%15	%70	%10,5	+%6
D Partisi (İktidara çok mesafeli, marjinal muhalefet partisi)	%10	%20	%2	+%1,5
Diğer ve Kararsız Seçmenler	%5	%50	%2,5	+%1,5

Bayrak etrafında toplanma sonrası oluşturulan yukarıdaki projeksiyona göre lidere destek/onay %53'ten %71'e çıkmıştır. Burada dikkat edileceği üzere bu değişimi sağlayan temel unsur, kendi seçmenlerindeki onay artışından ziyade diğer partilerin seçmenlerinden gelen onaylar olmuştur. Bu projeksiyonda yine en yüksek destek/onay liderin kendi partisinden gelmiştir. Ancak bununla beraber oy oranlarına kıyasla diğer partilerden gelen destek/onay liderin onay oranını yükseltmiştir. Projeksiyonumuzda, bayrak etkisi sonrası iktidar seçmenlerindeki onay artışı toplam seçmen nüfusu içerisinde %4'lük artış sağlarken, ana muhalefet partisinin onaya katkısı önceki duruma göre %5 daha fazla olmuştur. Bu durumda bayrak etrafında toplanma, zaten kriz öncesi iktidara kendi seçmeni tarafından verilen onay yüksek olduğu zamanlarda diğer muhalefet seçmenlerinin reaksiyonu ile sonuç vermektedir.

Frye'ye göre de zaten rejim destekçisi olan vatandaşların hükümet desteği devam edeceğinden, bayrak etrafında toplanma etkisi daha çok muhalif kesimler arasında görülecektir (Frye, 2019: 972). Bununla beraber kriz öncesi ülkede kendi seçmeni tarafından dahil lidere onay oranı oldukça düşük seviyelerde olabilir. Bu tür durumlarda bayrak etrafında toplanma etkisi ile beraber daha önceki seçimde iktidara oy veren seçmen kitlesinin, kriz sonrası lidere destek/onay derecesinin çok daha fazla artması beklenecektir. Bu durumda bayrak etrafında toplanma etkisi öncelikle liderin seçmenlerini yeniden yakalama eğilimindedir. Liderin parti kimliğini paylaşan ancak onu

onaylamayan kişiler arasında bayrak etrafında toplanma ile lidere onay/destek artması beklenmektedir (Tallman, 2007: 69). Burada Baum gibi yazarlara göre kritik bir diğer nokta; marjinal seçmenlerin toplam seçmen arasındaki oranıdır. Marjinal seçmenlerin (iktidarın karşındaysalar) onay derecelerinin krizlerde dahil düşük seviye kalması beklenmektedir (Baum, 2002: 267). Nitekim bizim projeksiyonumuzda da bu tür marjinal partilerin toplam seçmen havuzu içerisindeki konumuna çok az yer verilmiştir. Projeksiyonumuzda marjinal muhalefet partisinin lidere desteği kriz öncesi %5, kriz sonrası ise %20 hesaplanmıştır. Görüldüğü üzere çok ufak bir değişim yazılmıştır. Ancak bu partinin toplam seçmen içerisindeki oranı projeksiyonumuzda düşük seviyede tutulduğu için, toplam onay oranını fazla etkilememiştir. Bununla beraber eğer toplam seçmen havuzu içerisinde yüksek bir pay vermiş olsaydık, genel onay derecesindeki artış oranı çok daha düşük seviyede artmış olacaktı. Bu argümana göre, uluslararası kriz vakasının gerçekleştiği ülkedeki toplumsal/siyasal kutuplaşma oranı bayrak etrafından toplanmanın sonuçlarını fazlasıyla etkileyecek bir değişken olarak karşımıza çıkacaktır.

Bayrak etrafında toplanmayı etkileyen bir başka değişken ise muhalefet partilerinin siyasi seçkinlerinin kriz öncesi ve kriz esnasındaki tavırlarıdır. Uluslararası kriz/müdahale öncesi dönemde muhalefet partileri eleştiri ve sert üsluplarının yüksek seviyede olması, genel olarak devlet başkanının muhalefet seçmenleri için onay seviyesini düşük tutacaktır. Bununla beraber, kriz esnasında ve onu takip eden süreçte muhalefet seçkinleri devlet başkanını destekler yönde açıklamalar yapar ve sert üslubu terk ederlerse onay derecesinin artma ihtimali daha yüksek olacaktır (Baum, 2002: 269). Bayrak etrafında toplanmayı etkileyen bu değişkeni belirleyen önemli bir diğer faktör ise o ülkede bir seçimin yaklaşma durumudur. Yaklaşan bir seçim varsa mevcut lider seçim çalışmaları çerçevesinde propagandasını artırarak ve ekonomiyi canlandırarak popülerliğini artırmaya çalışacaktır. Buna karşı muhalefet de mevcut iktidara ve liderine yönelik eleştirilerinin dozunu artıracaktır. Bundan dolayı böyle dönemlerde bayrak etkisi için negatif bir ortam oluşmaktadır (Baum, 2002: 277). Bununla beraber özellikle ülke çıkarlarını doğrudan etkileyen vakalarda muhalefetin de destek oranı artacak daha geniş bir bayrak etrafında toplanma beklenecektir.

Baker ve O'Neals gibi yazarlar da bayrak etrafında toplanma ile ülkedeki vatanseverlik veya milliyetçilik arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ve bayrak etkisinin oluşmasında bu tür duyguların daha az ilgili olduğunu tespit etmişlerdir. Yazarlara göre bayrak etkisinin daha önemli değişkeni, liderin ve diğerlerinin yaşanan vakaları ele alış

ve bu olayların kitle iletişim araçları tarafından yorumlanması ile ilgilidir. Bu görüşe göre, bir toplanma etkisinin ana sebebi vakanın kendisinden ziyade olayların kahramanları tarafından temsili ile ilişkilidir. Bununla beraber Tallman yazarların bu görüşünü tutarsızlıkla suçlamaktadır. Tallman'a göre, teorinin mucidi Mueller'in vatanseverliği bu kadar ön planda tutmasına rağmen yazarların medyayı öne çıkarmaları tezatlık oluşturmaktadır (Tallman, 2007: 72). Yazara göre özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'de oluşan toplanma etkisinde vatansever duyguların önemli bir rolü olmuştur. Bununla beraber bu artışta medyanın da önemli bir rolü olmuştur (Tallman, 2007, s. 74). Bizim görüşümüze göre de iki değişken de bayrak etrafında toplanma açısından kabul edilmesi gereken önemli değişkenlerdir.

Bayrak etrafında toplanmayı etkileyen bir başka değişkense toplumun dış politikaya ilgi duyması ve devlet başkanının bu konudaki yetkilerinin seviyesidir. Örneğin; ABD özelinde araştırmalarını yapan Baum; ABD Başkanın, ABD silahlı kuvvetlerinin başkomutanı olması ve ABD'nin uluslararası arenada dünyadaki birincil temsilcisi olduğunu vurgulamış; ABD Başkanlarının, iç işlerine oranla dışişlerinde daha bireysel hareket etme yeteneklerini daha çok kullanabildiklerini ve bu durumun da halkın dış politika algısını daha iyi etkileyebileceğini belirtmiştir. Nitekim ABD özelinde vatandaşların dış meselelere odak seviyesi, bayrak etrafında toplanma için önemli bir avantaj sağlayacaktır (Baum, 2002: 270).

Medya, bayrak etrafında toplanmayı etkileyen önemli bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Bireyler, medyadaki haberlerin içeriğinden etkilenebilir hatta bazı durumlarda manipüle dahi edilebilmektedir. Edwards ve Swenson'un analizlerine göre olayın medyada yer alması durumunda bayrak etrafında toplanma olasılıkları daha yüksek olmaktadır. Bununla beraber yazarlar Clinton 1993 müdahalesinde medyanın muhalefet seçmenleri üzerinde çok az etkisi olduğunu tespit etmişlerdir (Edwards ve Swenson, 1997; aktaran Tallman, 2007: 69, 70). Nitekim Tallman'ın yorumlarına göre ülke liderine karşı yanlı bir ana akım medya algısı toplumda özellikle muhalif seçmenler arasında mevcutsa, muhalif seçmenler üzerinde bu durum sönümleyici bir etki yaratabilir ve bu koşullar altında medya bayrak etkisi yaratmaktan ziyade tersine bir düşüş etkisi üretecektir (Tallman, 2007: 70). Kazun'a göre ise muhalefet liderleri uluslararası vakalarda yeterli bilgiye sahip olmadan gerçek durumla çelişen açıklamalar yapmaktan ve itibarlarını kaybetmekten çekinmektedirler. Ayrıca yazara göre, muhalifler ülkedeki toplumun genel ruh haline ters düşen fikirleri ifade etmede isteksiz olacaklardır (Kazun,

2017: 138). Buradan şu sonuca varabiliriz; bu tür vakalarda zaten iktidara yakın medyanın lider lehinde tutumu beklenen bir sonuçtur. Bununla beraber aynısı olmasa da benzer bir etkinin muhalif medyada da görülmesi durumunda ülkede muhalifleri de kapsayan çok ciddi bir bayrak etkisi oluştuğunu gösteren bir durum ortaya çıkacaktır. Bronski ve Way'ın analizlerine göre uluslararası bir olayın hemen ardından, hükümetlerin bilgi üzerinde göreceli bir tekele sahip olmalarından dolayı, muhalefet siyasi elitleri veya liderleri, bilgisiz görünme korkusuyla hükümeti etkili bir şekilde eleştirmekten çekinmektedirler ve genelde ilk başlarda sessiz kalıp, temkinli bir destek sunmaktadırlar (Bronski ve Way, 2003: 20, 21).

Bir dış krize karşı halkın ilgi ve endişe durumu bir başka bayrak etrafında toplanma değişkeni olarak dikkat çekmektedir (Baum, 2002: 270). Ülkenin lideri bir dış vaka esnasında halkın gözünde ülkeyi ve vatandaşlarını dış düşmanlardan koruyan bir kahraman imajı edinebilmektedir. Genel olarak bayrak etrafında toplanma etkisinin devamı olan bir hikâye olduğu varsayımını Kazun, biz ve onlar; dostlar ve dış düşmanlar şeklinde fikirler inşa etmenin bir sonucu olarak düşünmektedir (Kazun, 2017, s. 140).

Baum'un tespitlerine göre, seçmenlerin bir dış vakayı ülkenin içinde bulunduğu en önemli sorun olarak görmeleri durumunda, başkanın muhalifleri arasındaki onay durumu bayrak etkisi ile beraber düşüş göstermektedir. Yazarın analizlerine göre, bir dış meselede muhalif seçmenlerin bu meseleyi ülkenin en büyük sorunu olarak gördüğü zamanlarda, bu konudaki her %1lik artış bayrak etkisi sırasında seçmenlerdeki onay oranında % 10'luk bir düşüş göstermektedir. Bunun tam tersi bu %1'lik artış bayrak etkisi dışında olduğu zaman başkanın onayı %4,6 artmaktadır.¹³¹ Yazara göre halk, daha çok dış ilişkiler odaklı olduğu zamanlar iç koşullarda genel olarak bir memnuniyet söz konusudur. Ancak halkın dış meselelere odaklı olduğu bu dönemlerde, halk dış gündemin gidişatına zaten vakıf olduğu için oluşacak olan bir krize önceden hazırlıklıdır ve bu da krizin ani ve şok bir şekilde gerçekleşerek bir bayrak etrafında toplanma olanağını azaltıcı bir durum olacaktır (Baum, 2002: 289).

Başkanların popülerliğini ve onay durumunu etkileyen bir başka unsur ise yaşanan ekonomik problemler olmuştur. Nitekim, Baum yaptığı araştırmalarında ABD'de enflasyon oranındaki her %1'lik artışın Cumhuriyetçi seçmenlerin onayında %9,4'lük

¹³¹ Bu tespitler ABD'de Demokratların muhalif, başkanın Cumhuriyetçi olduğu döneme aittir. (Baum, 2002: 283).

düşüşe sebep olduğunu tespit etmiştir. Demokratlarda ise bayrak etrafında toplanma olmadığı dönemlerde bu oran % 14,4 olmaktadır. Bununla beraber yazarın tespitine göre, bu seçmenler bir bayrak etrafında toplanma sürecindeyseler (yazarın bahsettiği bayrak etkisi, ABD'nin uluslararası bir askeri müdahalesi ile ilgilidir) enflasyondaki her % 1'lik artışa rağmen başkanın yaklaşık %13'lük bir onay artış söz konusu olacaktır (Baum, 2002: 282). Benzer bir durumla dış politika yaptırımlarında da karışılmaktadır. Yaptırımların hedef alınan ülke için en büyük sonucu, o ülkede oluşturduğu olumsuz ekonomik sonuçlardır. Ancak bayrak etkisinin bu olumsuz ekonomik sonuçları örtmesi beklenmektedir.

Toplumsal sorunların algılanması ve iletişimine odaklanmak bayrak etrafında toplanma etkisini açıklamak için önemli bir yöntem olacaktır. Bayrak etrafında toplanma ülkelerde siyasi elitlerin kendi politikalarını ve ideolojik farklılıkları bir kenara bırakmasına yol açabilmektedir. Bu durumda ülkelerin liderlerin daha fazla ilgi görmesi ve bu nedenle onlara olan desteğin artması sağlanmaktadır (Johansson vd., 2021: 323).

Bayrak etrafında toplanma özellikle otokratik rejim ve medya üzerinden hâkim olan liderler için ülkedeki başka olumsuz gerçeklerin üstünün örtülmesi için bir fırsat olarak görülebilmektedir. Örneğin; otokratik bir lider olan Rusya lideri Putin'in medya üzerindeki kontrolü ve ülkede aykırı ses çıkartabilecek sınırlı muhalif grubun olması nedeniyle zaten ülkede kötü giden ekonomik durumu başka yöne çekmek için yaptırımları kullanması çok muhtemeldir (Frye, 2019: 972). Kazun bu konuda; Putin ve ekibinin Rus kitle iletişim araçlarını, ekonomik yaptırımları problemsizleştirmek için bir strateji olarak kullandığını ve durumu bir bayrak etrafında toplanma durumuna çevirdiğini ifade etmiştir. Yazara göre ulusal liderlerin popüleritesinde iç ve dış şokların olumlu etkisi genelde kısa ömürlü olmaktadır. Bundan dolayı olayı medya üzerinden güncel tutarak medya tartışması ile bu etkiyi destekleyebilir ve artan destek istikrarını sağlayabilmektedirler. Yazar, Rusya üzerinden medyanın sorun giderme stratejisini bayrak etrafında toplanma dürtüsünü etkileyen bir faktör olarak belirtmiştir (Kazun, 2016: 9,10).

Alekseev ve Hale'ye göre de liderler medyada çerçeveleme yoluyla akıllı yaptırımları dahi tüm nüfus için dikkat çekici hale getirerek, yaptırımlar karşısında halkın desteğini alabilmektedirler (Alexseev ve Hale, 2020: 359). Oysa birçok teoriye göre akıllı yaptırımlar bayrak etrafında toplanmadan kaçmak için uygun bir yaptırım türü olarak

görülmektedir. Ancak yazarlar eğer liderler tarafından halk doğru yönlendirilebilirse, akıllı yaptırımlara rağmen halkta bayrak etrafında toplanma gerçekleşebileceğini iddia etmişlerdir. Bu konuyla ilgili Kazun; Kırım'ın ilhakı ve uygulanan Batı yaptırımlarından sonra yaptığı medya analizinde, Rus medyasının bazı yetkililere getirilen ABD ve AB'ye vize yasağı gibi akıllı yaptırımların vatandaşların yaşamları üzerinde neredeyse hiçbir etkisi olmadığından, bu tür yaptırımlarla ilgili yazılar yerine izleyicileri daha çok ilgilendiren, halk ile alakalı makaleleri yayınladıklarını belirtmiştir. Yani medya akıllı yaptırımlarla fazla ilgilenmemiş, gıda yaptırımları gibi tüm Rus halkını ilgilendiren konulara ağırlık vermiştir (Kazun, 2016: 14). Bununla beraber akıllı yaptırımlar üzerinden de siyasi elitlerin medya içeriklerinden kendilerine desteği artırmaları mümkündür. Özellikle bir “bir dış düşman” yaratılarak bu şekilde liderlerin kendilerine desteği artırması olasıdır. Nitekim Kazun'un analizlerinde de yaptırımlar, halk ve medya tarafından Rus dış politikasının bir sonucu olmaktan ziyade diğer ülkelerin düşmanca bir eylemi olarak algılanmıştır. Medyanın söylemi önemli ölçüde bu yönde olmuş ve halkın bu ‘dış yabancı güçlerin’ saldırgan eylemlerinin yol açtığı geçici zorluklara karşı çıkmak için çaba göstermeleri ve lidere destek vermeleri teşvik edilmiştir (Kazun, 2016: 16).

Liderler dış politika olayı sonrası oluşan bayrak etrafında toplanma sonrası kendilerine olan artan onay derecesini, iç politika da kullanabilmektedir. Dış politika olayı sonrasında artan destek ve yükselen milliyetçilik akımı sayesinde, liderler kamuoyunun dikkatini iç meselelere yöneltebilir ve iç meselelerdeki kendilerine yönelik kamuoyu eleştirilerini azaltabilmektedir. Aynı zamanda dış krizler ve artan lider popülaritesi, liderin siyasi tabanını güçlendirmesi için bir fırsat yaratabilmektedir (Hwang vd., 2018: 697).

Eritre'ye uygulanan yaptırımları ve bayrak etrafında toplanmayı inceleyen yazar Hirt; Isaias rejiminin uygulanan yaptırımları kendi lehinde kullandığını, yaptırımları destekçilerini bayrak etrafında toplama ve diaspora topluluklarını yeniden harekete geçirmenin bir yolu olarak kullandığını ifade etmektedir (Hirt, 2014: 129). Kazun, Eritre yaptırımları ile ilgili; 2009 yılında Eritre'ye silah ambargosu uygulandığında, ülkenin bankalardaki varlıkları dondurulduğunda ve liderlerin BM ülkelerine giriş yasağı verildiğinde, Eritreli siyasi elitlerin ve muhalefetin temsilcilerinin bu durumu kendi çıkarları için kullanmaya çalıştıklarını ve bayrak etrafında toplanma ile beraber kendilerine olan muhtemel tepkiyi yok ettiklerini ifade etmektedir (Kazun, 2017: 142, 143).

Tallman'a göre dış krizlerin o ülkede sıkça rastlanması bayrak etkisi için negatif bir etki yaratabilmektedir. Yaşanan krizlerin niteliğine göre ülkede yorgunluk etkisi görülebileceğini belirten yazar, bu durumun bayrak etkisini azaltacağını savunmaktadır (Tallmann, 2007: 77). Bu durum yaptırımlar da kendisini daha net bir şekilde gösterme eğilimine sahiptir. Çünkü özellikle ekonomik yaptırımlar ağırlığına göre toplumda zamanla ciddi bir yorgunluk yaratabilme potansiyeline sahiptir. Bir ülkeye uygulanan yaptırımların sık ve yoğun olması o ülkede bayrak etrafında toplanmanın gerçekleşmesinin önünde olumsuz bir etken olacaktır.

Kazun'a göre ise vakada eğer o ülkenin yaşadığı can kaybı fazla ise iki farklı sonuç ortaya çıkmaktadır. İlk olarak yaşanan uluslararası vakada ülkenin çok sayıda can kaybına uğramasının başlarda çok yüksek bir bayrak etrafında toplanmaya yol açması oldukça muhtemeldir. Ancak bununla beraber tekrarlanan benzer vakalar ve kayıpların devam etmesi eleştirilere neden olacaktır. Tekrarlanan saldırılar ve kayıpların devam etmesi durumunda mevcut hükümetin zayıflığı ve vatandaşların güvenliğini sağlayamaması halk tarafından daha çok benimsenecektir (Kazun, 2017: 141). Bu durumda bayrak etrafında toplanma etkisi azalacak aksine lidere karşı eleştiriler artacaktır.

Bir sonraki başlıkta bir vakada bayrak etrafında toplanma gerçekleşmesi için gerekli olan temel şartlar ele alınacaktır.

2.12.2. Yaşanan vakanın uluslararası vaka olması

Mueller; bir bayrak etrafında toplanma durumunun gerçekleşmesi için birinci şart olarak gerçekleşen vakanın bir uluslararası vaka olma şartını ortaya koymuştur. Yazara göre toplumun bir bütün olarak gelişen olaylarla karşı karşıya kalması durumunda bir ortak toplanma durumu oluşabilecektir (Mueller, 1970: 21). Bir dış krizde ortaya çıkan olumsuz durumdan, toplumun bazı belli unsurlarından ziyade ulusun bir bütün olarak karşı karşıya kalmasından bir toplanma noktası oluşacaktır (Tallman, 2007: 66). Ulusal bir vakada farklı taraflar oluşacağı için toplumun tamamının aynı tarafta olması neredeyse imkansız yakın bir durum olacaktır. Bayrak etrafında toplanma bir tür toplumsal bütünleşmeyi simgelerken, ulusal bir olayda farklı taraflar oluşacağı için yazara göre de birleşmenin aksine kutuplaşma seviyesi daha da artış gösterilecektir. Bu fikre rağmen bazı ulusal kabul edilen vakalarda da ülke genelinde toplumsal birleşmelerin gerçekleştiğine sıkça

rastlanabilmektedir.¹³² Örneğin; depremler ve terör olaylarını bu kapsamda ele almak mümkündür. Depremlerde genel olarak gözlemlenen durum toplumsal bir birleşmenin gerçekleştiği yönündedir. Ancak bu toplumsal birleşmenin mevcut devlet başkanına destek olarak siyasal bir karşılığında her zaman söz etmek mümkün değildir. Hatta depremin doğrudan veya dolaylı etkilerinin tam tersine mevcut siyasal iktidara desteği azalttığına da sıkça rastlanabilmektedir. Terör konusu ise çok daha tartışmalı bir konudur. Bir ulusal terör vakasında, kimi zaman toplumun büyük bir kesimi tarafından arkasında uluslararası bir destek olduğu düşünüldüğü için toplumun gösterdiği reaksiyonun bayrak etrafında toplanma etkisi içerisinde değerlendirilip değerlendirilmemesi gerektiği konusu tamamen tartışmaya açık bir konudur. Tez çalışmamızda argüman ve araştırma sorularını doğrudan ilgilendirmediği için bu konuda daha çok ayrıntıya girilmeyecek olmakla beraber bu konu akademik çalışma yapma açısından önemli bir konudur. Tüm bunlardan dolayı vakaların uluslararası vakalarla sınırlı kalması, bayrak etrafında toplanma çalışmalarında en doğru tercih olmaktadır.

2.12.3. Yaşanan vakanın toplum ve devlet başkanı ile ilgili olması

Yaşanan uluslararası vakanın o ülkenin vatandaşları ve devlet başkanı ile ilgili olması Mueller'e göre bayrak etrafında toplanmanın bir başka şartını oluşturmaktadır. Yazara göre; doğrudan ülke ile ilgili olmayan vakalara karşı toplumda farklı taraflar oluşabilmektedir ve ayrıca vatandaşların bir bölümünün vakaya ilgisinin düşük seviyelerde olması mümkündür (Mueller, 1970: 21). Yaşanan dış olay, bir bütün olarak ülke nüfusunun çıkarlarını etkilemelidir, çünkü durum yalnızca küçük bir grup insan için geçerliyse, büyük ölçekli konsolidasyon mümkün olmayacaktır (Kazun, 2017: 138). Bu kapsamda Frye'ye göre akıllı yaptırımlar, bayrak etrafında toplanmayı zayıflatacak türde bir yaptırım türüdür (Frye, 2017: 4). Akıllı yaptırımlar tüm halkı doğrudan etkilemeyeceği için ülke genelini ilgilendiren bir yaptırıma göre daha az bayrak etkisi oluşturacaktır.

Ülkede vatandaşlardan, liderden bir yürütme eylemi beklentisi oluşması için devlet başkanının krize doğrudan müdahil olması gerekmektedir (Tallman, 2007: 66).

¹³² Bu konuyla ilgili Tallman da "Toplanma noktalarının yerel olayları içerecek şekilde yeniden tanımlanmasının etkilerine ilişkin bir tartışma gelecekte gerekli olabilir" ifadesinde bulunmuştur. (Tallman, 2007: 67).

Devlet başkanlarının popülaritesini etkileyen değişkenleri belirleyen Mueller¹³³; bayrak etrafında toplanma değişkenini de bu kapsamda bir değişken olarak ele almaktadır. Bu değişkene göre, yaşanan ve yaşanmakta olan yoğun uluslararası olaylar, başkanın popülerlik derecesini artırma eğiliminde olan bir "bayrak etrafında toplanma" etkisi yaratmaktadır (Mueller, 1970: 21). Nitekim yazarın tespitlerine göre ABD özelinde uluslararası krizler, oluşturduğu bayrak etkisi ile beraber başkanların popülaritesini geçici de olsa yükselişe geçiren bir değişken olmuştur. Yazar genel olarak başkanların göreve geldikten sonra popülaritesinin düşüşe geçtiğini ve sonrasında da diğer belirlediği değişkenlerin popülarite açısından negatif yönlü bir etki yaptığı tespitinde bulunmuştur (Mueller, 1970: 25). Ancak yazar bayrak etkisi değişkenini diğer değişkenler arasında bir 'parazit' olarak adlandırmış ve onun başkanların popülaritesini etkileyen diğer değişkenler arasındaki yüzdesel değişimlere neden olduğu belirtmiştir. Yine yazara göre bayrak etkisi, kendi başına her zaman için popülarite artıran bir değişken olarak değil, diğer değişkenlere nazaran parlayan bir değişken olarak dikkat çekmektedir (Mueller, 1970: 27, 28).

2.13. Yaptırımlarda Bayrak Etrafında Toplanma

Yaptırımların bayrak etrafında toplanmaya etkisi Frye'ye göre, yaptırımların uygulandığı ülkelerin özelliklerinden dolayı yüksek kaliteli kamuoyu yoklamalarının olmadığı ülkeler olması nedeniyle göz ardı edilmektedir (Frye, 2019: 968). Bu ülkelerdeki yaptırım sonrası kamuoyu tepkisinin ölçülmemesi ya da önemsenmemesi nedeniyle o ülkelerdeki yaptırımlara karşı bir bayrak etkisinin oluşup oluşmadığı, oluştuğu takdirde ise bunun yaptırımların başarısını ne ölçüde etkilediği göz ardı edilmektedir.

Bayrak etrafında toplanma olayının; yaptırımlardan dolayı mı yoksa yaptırımlara konu olan politikadan mı gerçekleştiğini analiz etmek oldukça önemlidir. Ayrıca yaptırımın hangi ülke tarafından uygulandığı da önemli bir değişkendir. Bronski ve Way'a göre de bayrak etrafında toplanmada karşı ülkenin güç durumu önemli bir faktördür. İngiltere üzerinde çalışma yapan yazarlar; ülkeye İspanya veya Liberya'dan gelen bir güç kullanımının, Soğuk Savaş'ın zirve dönemlerinde SSCB'den gelebilecek bir güç gösterisi ile aynı tehlike ve riskleri taşımayacağını, bununla beraber bayrak etkisi

¹³³ Mueller'in bu kapsamda belirlediği bayrak etkisi dışındaki değişkenler; azınlıklar koalisyonu (The coalition of minorities), ekonomik çöküş (the economic slump), savaş değişkeni (the war variable) ve diğer değişkenler olmuştur. (Mueller, 1970: 20-24).

oluşumunun derecesinin aynı olmayacağını belirtmişlerdir (Bronski ve Way, 2003: 17, 18).

Yaptırımlarda oluşan olumlu veya olumsuz halk tepkisi demokratik rejimlerde daha etkin bir şekilde kendini gösterirken, otokratik rejimlerde de bazı durumlarda benzer tepkilerin çıkması muhtemeldir (Frye, 2019: 971). Verdier ve Woo'ya göre; askeri çatışma veya nükleer silahların yayılması gibi ülke için ciddi bir politika sebebiyle bir yaptırım uygulandığı zaman, yaptırımın başarılı olma olasılığı azalmaktadır. Bunun en büyük nedeni ise yazarlara göre, yaptırımcıların konusu daha ciddi olan vakalarda daha yüksek kapsamlı yaptırımlar uygulama avantajına sahip olması ve bunun da doğal olarak yaptırım uygulanan ülkede bayrak etrafında toplanma etkisini tetiklemesidir. Bu durum, yaptırımın başarısız olmasına yol açmaktadır (Verdier ve Woo, 2009: 32). Bundan dolayı yaptırıma konu olan dış politika olayının o ülke için önem derecesi ile bayrak etrafında toplanma arasında ciddi bir paralellik bulunmaktadır. Aynı paralellik yaptırım uygulayan ülke için de geçerlidir. Karşı çıkılan dış politika olayı ne kadar ciddi olursa; bu durum yaptırımcı ülkeyi o denli kapsamlı ve ağır yaptırımlar uygulamaya itecektir. Bu durumda da yine yaptırımları tüm halkı etkileyecek seviyede olmasıyla beraber bir bayrak etrafında toplanma olayı gerçekleşecektir.

Rusya örneğinde; bayrak etrafında toplanma etkisi incelendiği zaman, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sırasında oldukça artan lider destek oranının, daha sonra uygulanan Batı yaptırımları ile kısmi azalma gösterdiği tespit edilmiştir. Rus vatandaşlar yaptırımlar sonrası krizden dolayı kötüleşen ekonomik sorunlar ve ayrıca oluşan vatansızlık dalgasının fiilen çözemediği diğer sorunlarla karşılaşmıştır. Bu durumda bayrak etrafında toplanma oranının düştüğü tespit edilmiştir. Alexseev ve Hale yaptığı analizlerde; Rus halkının genel olarak Ukrayna'nın o dönemdeki iktidarını yozlaşmış olarak gördüğünü, Ukrayna hükümetinin Batı'nın kuklası ve faşizm yanlısı olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Aynı şekilde yazarların inceledikleri anketlerde Ukrayna'nın mevcut sınırlarına Rus halkının olumlu bakma oranı oldukça düşük çıkmıştır. Bununla beraber Rus halkı bu görüşlerine rağmen önemli bir oranda (%44) Rusya'nın Ukrayna ile ilişkilerinde ne yapması gerektiği sorulduğunda, her türlü Rus müdahalesine karşı çıktıklarını ifade etmişlerdir. Ancak buna rağmen; Kırım'ın ilhakı ile beraber ülkenin lideri Putin'e destek önemli bir oranda artmış; 2013 yılında Putin'e olan destek %40'lardayken, Kasım 2014 itibarıyla bu destek 68'lere çıkmıştır (Alexseev ve Hale, 2016: 193-196, 198). Kırım'ın ilhakı sonrası Batı devletleri Temmuz 2014'te bazı Rus

hammadde ve savunma şirketlerine uygulanacak bir yaptırım paketi kabul etmiştir. Kısa bir süre sonra ve Eylül ayında ise Rus şirketlerine ve şahıslarına verilen kredilere kısıtlamalar getirilmiştir. Bu ekonomik yaptırımlar Doğu Ukrayna'daki anlaşmazlıkların da eklenmesiyle oldukça fazla genişletilmiştir (Kazun, 2016: 8).

Alexseev ve Hale çalışmalarında; Rus halkına Kırım ilhakı sonrası ekonomi ile ilgili görüşlerini sormuşlardır. Ankete göre katılanların %55'i ekonominin bir önceki yıla göre kötüleştiğini belirtilirken, ekonominin iyileşme gösterdiğini söyleyen katılımcılar %9 oranında kalmıştır. Aynı çalışmada katılanların %55'i Kırım'ın ilhakının ülkeye pahalıya patladığını belirtmişlerdir (Alexseev ve Hale, 2016: 214, 215). Rusya'nın GSYİH'si süreçte 2014'e göre yaklaşık %10 ve 2015'e göre %34 daha düşüş göstermiştir (Alexseev ve Hale, 2020: 349). Bu durum ekonomik yaptırımların Rusya ekonomisi üzerinde etkili olduğunu kanıtlamaktadır. Ancak bu durum Rusya liderine karşı desteğin azaldığı anlamına da gelmemektedir. Baliga ve Sjöström'e göre; Rusya'da Putin'in etrafında bayrak etrafında toplanma davranışı, vatandaşların hükümetlerinin ve liderlerinin ülke çıkarlarını ne kadar iyi temsil ettiğine dair inançlarına bağlıdır. Eğer Rus vatandaşları, yaptırımlar sonrası yaşadıkları ekonomik sıkıntılar için liderleri Putin'i suçlamış olsalardı ülkede toplumsal bir huzursuzluk çıkabilir, yaptırımlar nihai sonucuna erişebilirdi. Ancak Rusya halkı genel olarak başkanlarının ülkelerini düşman yabancılara karşı koruduğunu düşünerek bayrak etrafında toplanmışlardır (Baliga ve Sjöström, 2022: 3). Her ne kadar ilhak sırasındaki yüksek destek devam etmese de yine de yaptırımların etkisi ile Rusya liderine destek önemli ölçüde azalma göstermemiştir. Nitekim; yaptırımlar büyüyerek devam etmesine ve bu durum Rus ekonomisini olumsuz etkilemiş olmasına rağmen; Putin 2018'de seçimlerde oyların %76'dan fazlasını alarak açık ara farkla devlet başkanı seçilmiştir.¹³⁴ Rusya yaptırımları ile birlikte oluşan bayrak etrafında toplanma sadece Rus lider Putin'e desteği artırmamış aynı zamanda Batı'ya karşı Rusya vatandaşlarının tutumunu da olumsuz etkilemiştir.

Frye'nin çalışmasında, uygulanan yaptırımların Rus halkı arasında ABD'ye verilen desteği önemli ölçüde azalttığı tespit edilmiştir. Yazarın analiz ettiği anketlere göre 2016 yılının Kasım ayında uygulanan ankette katılımcılara 1 ile 5 arasında puan vermesi istenilirken, temel koşulda ve katılımcılar ek bilgi almadığında ABD'ye verilen

¹³⁴ Bkz: "Rusya seçimleri: Putin oyların yüzde 76'sını aldı, Batı sessiz", 18 Mart 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43451286>, Erişim Tarihi: 11/08/2022.

ortalama destek seviyesi 2,10 iken, ABD'nin yaptırım uyguladığı hatırlatılan katılımcılar arasında destek ortalama 1.92 olmuştur (Frye, 2017: 3).

Yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma etkisinin gerçekleşmesi için önemli bir başka değişken ise, o ülkenin ve toplumun genel siyasi kültürü ve inanç durumudur. Örneğin; Han vd. Kuzey Kore yaptırımlarını inceledikleri çalışmalarındaki; Kuzey Kore'den iltica eden vatandaşlarla yaptıkları mülakat ve anketlerde, Kuzey Kore'ye karşı uygulanan yaptırımların başlatılmasının ve devam ettirilmesinin arkasındaki temel neden olarak silahlar ve nükleer faaliyetleri değil, yaptırımın sebebi olarak Kuzey Kore'nin sosyalist sistemine yönelik dış tehdit oluşturdukları düşüncesine sahip oldukları ifade edilmiştir (Han vd., 2020: 17, 18). Bu durum daha sonra ülkelerini terk eden Kuzey Korelilerin çocukluktan bu yana aldıkları eğitim ve çevreden etkilenmeleri nedeniyle yönetime bağlı medyadan duyduklarına olan inançlarının devam ettiğini, bu siyasi bakış açısının da onların ülkelerini terk etseler bile aynı görüşte kaldıklarının bir göstergesi olmaktadır. Buradan şu sonuca varmak mümkündür; halkın toplumsal sosyalleşme esnasında öğrendikleri ve algıladıkları yaptırımlar gibi dış müdahaleler için kişisel görüşleri oldukça önemli ölçüde etkilemektedir. Kuzey Kore örneğinde olduğu gibi rejim karşıtlığı sebebiyle ülkelerini terk etmelerine rağmen vatandaşların yaptırımların nükleer silah ve benzeri politikalar nedeniyle değil de ülkenin yönetim ve hükümet sistemine yönelik olduğu algısına sahip olmaları bunun apaçık bir örneğidir. Halk arasında yaptırımların nükleer politikalar yüzünden değil de devletin sistemine yönelik olduğu görüşü de doğal olarak bu ülkeye karşı uygulanan yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma etkisi yaratmaktadır.

Bir yaptırımda bayrak etrafında toplanma olayının gerçekleşmesi için, o yaptırımın öncelikle toplum tarafından bilinmesi gerekmektedir. Kazun'a göre bir sorun karşısında toplumun birleşmesi için en azından o sorunun varlığından haberdar olmak gerekmektedir. Bu bağlamda yazara göre kitle iletişim bayrak etrafında toplanma etkisinin ortaya çıkması açısından oldukça önemlidir (Kazun, 2017: 137). Verdier ve Woo'ya göre; yaptırımcı ülkenin bir yaptırım tehdidinde bulunurken güvendiği hedef alınan ülkedeki nüfus içindeki ilk yerel destek, bayrak etrafında toplanma ile yalnızca ortadan kalkmakla kalmamakta, bununla beraber halk içinde bir tür meydan okuma ile doğrudan hükümete desteğe yol açabilmektedir (Verdier ve Woo, 2009: 1).

3. METODOLOJİ

Bu tezde yaptırımlarla bayrak etrafında toplanma ilişkisi incelenirken öncelikle yaptırımların etkinliği konusu daha sonra da bayrak etrafında toplanma etkisi incelenmiştir. Daha sonra belirlenen vakalar karşılaştırmalı olarak incelenmiş olup, konu ile ilgili uygulanan anket sonuçları değerlendirilerek vakalar ile beraber karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Hufbauer vd. 1985'ten 2007'ye birçok kez eserlerini güncellemiş; 2007 yılındaki nihai baskılarında da yazarlar eserlerinde 204 vakayı gözlemlemişlerdir. Yazarların gözlemlediği 200 vakanın üzerindeki yaptırım çalışması literatürdeki en geniş evrenli çalışmalardan birini oluşturmaktadır. Yazarların temel amaçları kendi değişimleri ile "Yaptırımlar işe yarıyor mu?" sorusuna cevap vermek olmuştur (Hufbauer vd., 2007: 156). Yazarlar çeşitli ekonomik ve politik değişkenleri hesaplayarak, başarılı ve başarısız yaptırımların ne kadarında istatistiksel olarak etkili değişkenler olduğunu hesaplamışlardır. Yazarların bu değişkenleri aynı zamanda birçok yaptırım çalışmasında yer alan 'yaptırımların etkinliğini belirleyen değişkenler' olarak dikkate alınmalıdır. Nitekim bizim tezimde de yazarların değişkenlerinden yararlanılmış, onlara ek konumuz ile ilgili bazı değişkenler eklenmiştir. Bizim tez çalışmamızda elde etmek istediğimiz bulgular; hem bir yaptırımının başarılı olup olmadığını öğrenmek, hem başarı durumu incelenen yaptırımların hangi değişkenlerden etkilendiğini belirlemek, hem de bu değişkenlerin tezimizin ana konusu olan 'bayrak etrafında toplanma' üzerinde nasıl etkileri olduğunu öğrenmek üzerine olmuştur. Tezde izlenecek olan yol, vaka analizinde sırasıyla şu şekilde olmuştur;

1. Aşama: İncelenecek yaptırım vakalarının tespiti.
2. Aşama: İncelenen yaptırım vakalarında gönderici ülkenin başarı durumunun tespiti.
3. Aşama: Başarı durumu tespit edilen vakada, uygulanan yaptırımlarla başarının ilişkisinin tespiti (hedef ülkedeki politika değişikliğinde yaptırımların etkisi).
4. Aşama: İncelenen vakada bayrak etrafında toplanma etkisinin ne derece gerçekleştiğinin tespiti.

5. Aşama: İncelenen vakada yaptırımları etkileyen diğer değişkenlerin tespiti ve tespit edilen değişkenlerin bayrak etrafında toplanma etkisini ne ölçüde etkilediğinin tespiti.
6. Aşama: Tespit edilen değişkenler ve bayrak etrafında toplanma etkisinin yaptırımın başarısındaki rolünün tespiti.
7. Aşama: Tüm incelenen vakalar ve bu vakalarda incelenen değişkenlerin sonucunun birbiri ile karşılaştırılması.

Yedinci aşamada; tüm vakalar öncelikle başarı ve başarısızlıklarına göre birbiri ile karşılaştırılmıştır. Başarılı ve başarısız olarak tespit edilen vakalardaki değişkenlerin oransal olarak dağılımı elde edilmiştir. Bu şekilde elde edilmek istenilen sonuç; bayrak etkisi dışındaki değişkenlerin başarılı/başarısız yaptırım vakalarında ortak bir sonuç ortaya çıkarıp çıkarmadığı tespit edilmesi olmuştur. Örneğin, bir ekonomik değişken olarak 'iki ülke arasındaki önceki ticari ilişkilerin' yüksek olduğu vakalarda sadece başarılı yaptırımlar mı gerçekleşmiş; yoksa ticari ilişkilerin yüksek olduğu durumlarda da başarısız yaptırımlar gerçekleş mi? bu sonuca varılmak istenmiştir. Bunu yapmaktaki temel amaç; bayrak etkisinin diğer değişkenlere oranla yaptırımların başarısına olan etkisinin ne ölçüde fazla ya da eksik olduğunun tespit edilmesi olmuştur. Bu şekilde tüm değişkenlerin incelenecek örneklem üzerinde ne ölçüde yaptırımların başarısına etkide bulunduğu sıralı bir şekilde tespit edilmiştir. Bu sıralamalar tespit edilerek, bayrak etrafında toplanmanın yaptırımı etkileme oranını diğer değişkenlerle kıyaslama olanağına sahip olunmuştur.

Burada özellikle dikkat edilecek husus, yaptırımları etkileyen bazı değişkenlerin aynı zamanda bayrak etrafında toplanmayı etkileyen değişkenleri oluşturmasıdır. Bu değişkenlerde dikkatli bir şekilde incelenen vaka özelinde değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değişkenler mi tek başına doğrudan yaptırımın başarısını etkilemiş? yoksa bu değişkenler bayrak etrafında toplanmaya neden olduğu için mi yaptırımın başarısı etkilenmiş? Bu durum vaka özelinde değerlendirilerek tespit edilmiştir.

Bu çalışmada ticaret bağlantısı hesaplanırken Hufbauer vd. hesaplama metodlarından yararlanılmış; son beş yılın iki ülke arasındaki ihracat ve ithalat rakamlarının toplam ihracat/ithalat rakamlarına oranı ile bu tespit edilmiştir. Örneğin; iki ülke arasında son 5 yıldaki ihracat/ithalat oranları hedef ülke bazında şu şekilde olsun;

Tablo 3.1. Ticari Bağlantı Hesaplama Projeksiyonu

Yıllar	Hedef Ülke Toplam İhracatında Gönderici Ülkenin Payı	Hedef Ülke Toplam İthalatında Gönderici Ülkenin Payı	Yıllık Ortalama Ticaret Payı
2020	%6	%10	%8
2019	%4	%12	%8
2018	%8	%12	%10
2017	%6	%10	%8
2016	%8	%12	%10

Böyle bir projeksiyonda son 5 yılın ortalamaları ihracat için %6,4; ithalat için ise %11,2 olmuştur. İki ülke arasındaki toplam ticaret hacmi payı ise hedef ülke bazında; %8,8 olmuştur. Bu bağlamda iki ülke arasındaki ticaret bağlantısı tabloya %8,8 olarak girecektir. Burada oranlar çeşitli hesaplama metoduna göre değişiklikler gösterebilecektir. Ancak bu tezde amaç doğrudan bu oranları tespit etmek değil; ticari bağlantı/yaptırım başarısı arasındaki ilişkiyi farklı yaptırım vakalarında karşılaştırmak olmuştur. Bundan dolayı bu tezde her incelenecek olan yaptırım vakasında istenilen aynı metodu kullanmak bizi istediğimiz sonuca ulaştırmıştır.

Bayrak etrafında toplanma ile ilgili veri toplanması farklı metotlarla yapılabilmektedir. Bunlardan en önemli metot kuşkusuz araştırma şirketlerinin lider onay/destek ve seçim anketleri ile resmi seçim sonuçlarının analizidir. Yaşanan kriz öncesi yapılan destek anketi veya duruma göre seçim anketinin sonuçları ile kriz esnasında veya sonrasında yapılan anketlerin karşılaştırılması ile bayrak etrafında toplanma etkisi ölçülebilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise sonuçları etkileyen diğer değişkenlerin olup olmadığının tespitidir. Bu değişkenlerin ne ölçüde bu oranı etkilediği dikkatli bir şekilde analiz edilmelidir. Bu tez çalışmasında incelenen vakalardaki bayrak etrafında toplanma etkisini ölçmek için birincil metot olarak bu tür veriler analiz edilmiştir. Gazetelerde yayınlanan destek/onay ve seçim anketleri önemli bir veri kaynağını oluşturmaktadır. Bu kapsamda doğru oranları yakalamak adına incelenen dönemlerdeki erişebilen farklı anket sonuçları karşılıklı analiz edilmiştir. Kriz sonrası dönem için anketler belli aralıklarla analiz edilerek bayrak etrafında toplanmanın seyri analiz edilmiştir. Vakalardan önceki seçim sonuçları ve vaka gerçekleşikten sonraki seçim sonuçları da ayrıca değerlendirilerek bayrak etkisinin

oluşturduğu lider popülerliğinin seçim sonuçlarını etkileyip etkilemediği analiz edilmiştir.

Yaşanan kriz öncesi gazete, dergi, görsel medya gibi mecralarda yayınlanan halk röportajları ile kriz esnasında veya hemen ardından benzer kapsamlı verilerin karşılaştırması ile bayrak etkisi oluşup oluşmadığı tespit edilebilmektedir. Örneğin 1993'te Clinton'un popülerliği üzerine çalışma yapan yazarlar Edwards ve Swenson, Başkanın 26 Haziran 1993'te Irak istihbarat karargahına füze saldırısı düzenlemesinden kısa süre önce bir grup vatandaşa yapılan röportaj ve müdahaleden kısa süre sonra yeniden yapılan farklı röportajları analiz ederek değerlendirme yapmışlardır (Tallman, 2007: 68). Bu tez çalışmasında da gerek dergi, gazetelerde gerekse o dönem için görsel medyada farklı görüşlerdeki mecralarda çıkan halk röportajları analiz edilmiştir.

Yine medya üzerinde yayınlanan haberlerin içeriği, yazılan köşe yazılarının analizi ile de bayrak etkisi üzerine değerlendirmeler yapılabilmektedir. Örneğin; bir muhalif gazetenin mevcut lider ile ilgili düzenlediği haberlerdeki kullandığı dildeki değişimin analizi, muhalif olduğu genel kabul gören yazarların lider hakkında krizle ilgili ve kısmi de olsa olumlu düşüncelerini belirttiği yazıların analizi ile bu değerlendirme yapılabilir. Aynı zamanda bu tür bir analiz zaten iktidar yanlısı medyada da çıkan haber ve yazılarda da yapılabilir. Günümüzde ise sosyal medya analizleri bayrak etkisini ölçmek adına çok önemli veriler vermektedir. Kriz öncesi ve sonrasında mevcut lider ile ilgili açılan tagların içeriği, atılan tweet sayılarının karşılaştırılması ile önemli bir analiz yapılabilecektir.

Sosyal medya öncesi geçmiş dönem analizlerinde ise gazetelerde ve haberlerde kriz öncesi ve sonrası lider hakkında çıkan haberlerin sayısını ve içeriğini analiz etmek önemli bir veri oluşturacaktır. Lider hakkında çıkan haberlerin içeriği olumlu olmak şartıyla, başlıklarının sayısının artması önemli bir gösterge olacaktır. Bu kapsamda tezde seçilen vakalarda; kriz öncesi, sırasında ve sonrasında belirli gazetelerin arşivleri taranmıştır. Bu gazetelerin seçiminde her kriz döneminde ayrı ayrı iktidara yakın olan, aşırı muhalif, ılıman muhalif, tarafsız gazeteler belirlenip haber başlıkları ve içerikleri analiz edilmiştir. Bununla beraber aynı haber başlığı kriterlerindeki gibi seçilen siyasi yazarların süreç öncesi ve sonrasındaki yazıları analiz edilmiştir. İncelenecek medya kuruluşları seçilirken; tiraj, etkileşim sayısı ve diğer popülerite ölçekleri dikkate alınmıştır. Bu yüzden tüm medya kuruluşları yerine özel seçilmiş örneklemeler

incelenecektir. Bu kapsamda Cumhuriyet Gazetesi, Hürriyet Gazetesi, Milliyet Gazetesi ve Tercüman Gazetesi tezde incelenmiştir.

Bayrak altında toplanma etkisini ölçerken; oluşan bayrak etkisinin zaten iktidara yakın seçmenleri mi harekete geçirdiğini, yoksa ılımlı ve aşırı muhalif kesimlerde de mevcut lidere karşı olumlu bir tutumun oluşup oluşmadığını anlayacağımız analizler yapılmıştır. Anket çalışmalarından, lider ‘onaylama’ anketleri her parti seçmenine ayrı ayrı sorulduğundan bu tür sonuçlara ulaşmamız açısından önemli bir veri kaynağı oluşturmaktadır. Bu tür anketlere destek olarak veya bu tür anketlerin oluşturulmadığı dönemlerdeki vakalar incelenirken ayrıca vaka dönemindeki farklı siyasi tabanlara yakın gazete ve diğer medya unsurları analiz edilmiştir. Medya analizlerinde her ne kadar objektif bazı kriterler koyulmuş olsa da sübjektif değerlendirmelerden kaçınmak mümkün olmayacaktır. Bunların dışında toplumdaki genel eğilimi tespit etmek için son dönem özelinde sosyal medya tagları önemli bir objektif veri sunacaktır. İncelenecek vaka öncesi ve sonrasında mevcut liderle ilgili atılan tweet sayısı, liderin paylaştığı tweetlerin retweet sayısı, beğeni sayılarının dönemsel karşılaştırılması ile niceliksel veriler elde etmek mümkün olacaktır. Bundan dolayı sosyal medya analizleri sayesinde özellikle son 10 yıl içerisindeki yaptırım vakalarındaki bayrak etrafında toplanma etkisini ölçmek niceliksel olarak çok daha olanaklı olacaktır. Geçmiş dönem vaka analizlerinde daha çok seçim anketleri ve yazılı medya analizleri ile sonuçlara varılacağından bu yöntem tercih edilmiştir.

İncelemeye konu olan örneklemimiz Türkiye Cumhuriyeti olduğu için; Türkiye’deki hükümet sistemleri baz alınarak ölçüm ve değerlendirmeler yapılacaktır. Bundan dolayı; parlamenter sistemin geçerli olduğu yıllar için bayrak etrafında toplanma ölçülürken başbakan, hükümet, iktidardaki siyasi partiye destek/onay incelenmiştir. Bununla beraber Türk siyasi kültüründe parlamenter sistemlerde dahi siyasi parti liderlerinin parti ve hükümet içindeki etkinliği göz önüne alındığı zaman yine lider ağırlıklı incelemeler yapmak en doğru yöntemi oluşturmuştur.

Yaptırımlar sırasında bayrak etrafında toplanma oranını tespit ettikten sonra; kısa, orta ve uzun vadeli analizler yapılmıştır. Özellikle ekonomik veriler belli aralıklarla analiz edilerek; yaptırımların ekonomiye olan olumsuz etkisinin zaman içerisinde bayrak etrafında toplanma etkisini ne ölçüde değiştirdiği belirlenmiştir.

Yaptırımlarda bayrak etkisi analizi yapılırken dikkat edilmesi gereken önemli bir husus; oluşan bayrak etrafında toplanma etkisinin zaten yaptırıma sebep olan olaydan dolayı var olup devam edip etmediğinin tespit edilmesidir. Böyle bir durumda yine de oluşan bayrak etkisi yaptırımın etkinliğini azaltmaktadır ancak bu bayrak etkisini oluşturan durumun ne olduğunun tespiti açısından oldukça önemlidir. Bundan dolayı, “yaptırımların ne kadar bayrak etrafında toplanmaya neden olduğu” ve “bayrak etrafında toplanmanın yaptırımların etkinliğini ne ölçüde etkilediğini” ayrı ayrı analiz etmek gerekmektedir. Bu yapılırken de örneğin incelenen vakada yaptırıma sebep olan hareketin hemen öncesi ve sonrasındaki lider olayı ölçülür ve daha sonra bu harekete karşı uygulanan yaptırımlarla bu onay durumunun ne şekilde değiştiği tespit edilir. Eğer yaptırım sırasında onay durumunda düşüş varsa, yaptırımların mı bu onay derecesini azalttığı yoksa; bayrak etrafında toplanmanın doğası gereği aradan geçen süreden dolayı mı normal onay seviyelerine geldiği analiz edilmelidir. Yaptırım sırasında lider onay durumu, yaptırıma konu olan hareketin uygulandığı döneme göre yine de yüksekse ve yaptırım başarısız kabul edilmişse o vakada bayrak etkisi kaynaklı bir yaptırım başarısızlığı söz konusu kabul edilecektir. Bununla beraber bu oluşan bayrak etkisinin yaptırımla doğrudan ilişkili olup olmadığı ayrıca analiz edilmelidir. Örneğin bir sınır ötesi operasyon dolayısıyla yaptırım uygulanması ile ilgili şöyle bir projeksiyon oluşturalım;

Tablo 3.2. Bayrak Etrafında Toplanma Öncesi ve Sonrası Lider Onayı 1

Harekât Öncesi Onay	Harekât Sırasında Onay	Harekatın Hemen Sonrası Yaptırım Öncesi Onay	Yaptırım Başladığında Onay	Yaptırım İlerlemesi ile Onay
%30	%75	%70	%60	%50

Bu şekilde bir projeksiyonda açık bir şekilde bayrak etrafında toplanma yaptırıma konu olan hareket nedeniyle oluşmuştur. Bununla beraber bayrak etkisi zamanla azalsa da yine de harekât öncesi duruma göre fazla oranda onay sağlayacak kadar devam etmektedir. Bu durumda yaptırım sırasında bir bayrak etrafında toplanma olayı gerçekleştiği kabul edilecektir. Ancak bu bayrak etkisinin yaptırım nedeniyle değil, yaptırıma konu olan hareket nedeniyle oluştuğu dikkate alınmalıdır. Bununla beraber,

yaptırıma konu olan hareketlerin yaptırım öncesinde toplumun geneli tarafından kabul edilmediği vakalar da olacaktır. Şu şekilde bir projeksiyon oluşturalım;

Tablo 3.3. Bayrak Etrafında Toplanma Öncesi ve Sonrası Lider Onayı 2

Harekât Öncesi Onay	Harekât Sırasında Onay	Harekâtın Hemen Sonrası Yaptırım Öncesi Onay	Yaptırım Başladığında Onay	Yaptırım İlerlemesi ile Onay
%30	%40	%35	%65	%60

Bu şekilde bir onay durumu gerçekleştiği zaman yaptırımlar başarılı ya da başarısız olsun; bir yaptırım kaynaklı bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleştiği görülecektir. Bu durumda yaptırım başarısız ise; “yaptırımların sebep olduğu bayrak etrafında toplanma nedeniyle yaptırım başarısız olmuştur” sonucuna ulaşılabilecektir.

Bu tez için belirlenen üç yaptırım vakası şunlar olmuştur;

- Vaka 1:1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve ABD Yaptırımları
- Vaka 2: AET Demokratikleşme Yaptırımları (1981-1982)
- Vaka 3: AB Türkiye Demokratikleşme ve İnsan Hakları Yaptırımları (1995)

Bu vakalar seçilirken Hufbauer vd. (2007) inceledikleri vakalar dikkate alınmıştır. Bu şekilde tezin ana konusunu oluşturmayan ancak önemli değişkenler olan diğer temel değişkenlere doğrudan erişme imkanı bulunmuştur. Ayrıca yazarların akademik literatürde en büyük yaptırım çalışmasına sahip oldukları düşünüldüğünde 2007 tarihine kadar Türkiye’ye uygulanan ABD ve AET/AB yaptırımlarının en önemlilerini eserlerine koydukları varsayılmıştır. Yakın dönem Türkiye’ye uygulanan yaptırımlar ise bu tezde kapsam dışı bırakılmıştır. Çünkü bu yaptırımlar halen devam eden veya en azından etkisi için net bir değerlendirme yapmanın mümkün olmadığı yaptırımlardır. Bundan dolayı yukarıda belirtilen üç yaptırım vakası incelenmiştir. Vakalar incelenirken dönemin ara ve genel seçim sonuçları, farklı görüşlere sahip gazetelerde yaptırımlarla ilgili çıkan haberlerin niteliksel ve niceliksel özellikleri detaylı bir şekilde incelenerek bu vakalarda bayrak etrafından toplanma etkisinin oluşup oluşmadığı tespit edilmiştir. Bu üç vaka gerek gönderenin farklılığı gerekse yaptırıma sebep olan konu bakımından farklılıkları

göstermesi açısından önemli bir test kaynağını oluşturmaktadır. Vakalar içerisinde ABD Kıbrıs yaptırımını, olayda ‘bayrak etrafında toplanma’ etkisi beklenildiği için daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Diğer yaptırım vakalarının bayrak etrafında toplanma beklenmemesine rağmen, tezde ele alınmış olmasının nedeni ise bayrak etrafında toplanma etkisinin gerçekleştiği yaptırım vakaları ile gerçekleşmediği yaptırım vakalarının karşılaştırılarak değişkenlerin tespit edilmesi amacıdır. İncelenen yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma gerçekleşip gerçekleşmediği ise şu şekilde tespit edilmiştir;

- Yaptırım esnasında ve sonrasında farklı medya kuruluşlarının vakaya ilgisinin ölçümü,
- Yaptırım esnasında ve sonrasında gerçekleşen siyasi lider ve elitlerin vakalara yaklaşımının ölçümü
- Yaptırım öncesi, esnasında ve sonrasında yapılan ara ve genel seçimlerin analizi.

Bu yapılan ölçümlerden ilki şu açıdan önemlidir; bir vakada bayrak etrafında toplanma gerçekleşmesi için daha önce açıklandığı gibi üç temel şart vardır. Bunlardan birisi vakanın ülke gündeminde keskin ve derin bir yer tutmasıdır. Bu yüzden dönemin medyası incelenerek vakaların bu şarta ne kadar uydukları tespit edilmiştir.

Bu belirlenen üç vaka analiz edildikten sonra, bu vakalarda bayrak etrafında toplanma etkisinin gerçekleşip gerçekleşmediği tespit edilmiştir. Daha sonra uygulanan anket sonuçları analiz edilip sonuç bölümüne geçilerek vaka analizleri ve anket sonuçları birbiriyle karşılaştırılarak hipotezler test edilmiştir.

Anket uygulanırken öncelikle; katılımcıların genel kişisel bilgileri öğrenilmiştir. Bu bilgiler katılımcıların;

- Yaş,
- Cinsiyet,
- Doğum ve ikamet yeri (bölgesel olarak),
- Eğitim durumu,
- Gelir dağılımıdır.

Daha sonra ankette katılımcıların genel olarak dış politika ve siyasete olan genel eğilimleri sorulmuştur. Bu şekilde sorulan projeksiyon sorulara cevap veren katılımcıların konu ile olan ilgilerinin ne derece olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara;

- Dış politika olaylarına ilgi durumları,
- Dış politika yaptırımları ile ilgili bilgi durumları,
- Medya takip sıklığı,
- Sosyal medya kullanım sıklığı,
- Siyasete ilgi durumları gibi sorular sorulmuştur.

Bir sonraki aşamada ise katılımcılara, ABD ve AB yaptırımları ile ilgili sorular öncesi, bu iki ülke/birlik hakkında ön görüşleri sorulmuştur. Bu kapsamda ABD ve AB'nin Türkiye politikalarının ne kadar dostça veya düşmanca algılandığı katılımcılara sorulmuştur. Bu şekilde verilen cevaplarda bir önyargı olup olmadığı da öğrenilmiştir. En son aşamada ise katılımcılara ABD ve AB'nin Türkiye'ye uygulayacağı yaptırımlar hakkında projeksiyon sorular sorulmuştur. Bu kapsamda mevcut ya da daha önce uygulanmış bir gerçek yaptırım yerine, yeni bir yaptırım uygulanmış gibi katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Bu kapsamda sorular şu şekilde şekillenmiştir; ABD ve AB, "Türkiye'ye bir sınır dışı operasyonu ile ilgili bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır" şeklinde bilgi verildikten sonra ayrı ayrı şu değişkenlerle sorular sorulmuştur;

- Bu yaptırım sırasında iktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti var ise ve yaptırım sizin ekonomik ve sosyal durumunuzu doğrudan etkiliyorsa cevabınız ne olurdu?
- Bu yaptırım sırasında iktidarda sizin desteklemediğiniz siyasi parti var ise ve yaptırım sizin ekonomik ve sosyal durumunuzu doğrudan etkiliyorsa cevabınız ne olurdu?
- Bu yaptırım sırasında iktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti var ise ve yaptırım sizin ekonomik ve sosyal durumunuzu doğrudan etkilemiyorsa cevabınız ne olurdu?
- Bu yaptırım sırasında iktidarda sizin desteklemediğiniz siyasi parti var ise ve yaptırım sizin ekonomik ve sosyal durumunuzu doğrudan etkilemiyorsa cevabınız ne olurdu?

Bu sorularla bir yaptırım esnasında (sınır dışı operasyon sebepli) katılımcıların ekonomik ve sosyal durumunun etkilenip etkilenmemesi ile bayrak etrafında toplanma arasında bir ilişki olup olmadığı öğrenilmiştir. Ayrıca iktidarda kendi siyasi partileri olmadığı halde yaptırım konusunda katılımcıların iktidara destek olup olmadığı ve bunun

derecesi öğrenilerek böyle bir yaptırımda ne ölçüde bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleştiği tespit edilmiştir. Ayrıca, ABD ve AB yaptırımları ayrı ayrı sorularak yaptırımın geldiği devlet/birliğin bayrak etkisi oluşturmada ne kadar etkin bir değişken olduğu öğrenilmiştir. Bununla beraber katılımcılara bir başka projeksiyon yaptırım sorusu sorulmuştur. Bu defa katılımcılara daha düşük bir politika değişikliği talebi olan 'bir tutuklunun serbest bırakılması' üzerine oluşturulan bir yaptırım senaryosu iletilmiştir. Yine önceki yaptırım senaryosundaki sorular ayrı ayrı sorularak ekonomik ve sosyal durumun etkilenmesi, yaptırımı uygulayan devletin değişmesi, iktidarda desteklenen veya desteklenmeyen bir siyasi partinin olmasının bayrak etkisi oluşumunda bu tür yaptırım senaryolarında ne kadar önemli bir değişken olup olmadığı tespit edilmiştir. Bu iki ayrı yaptırım senaryosu ile hipotezlerden birisi olan;

- Hipotez 1: Ulusal duyguları kabartan dış politika olaylarında bayrak etrafında toplanma olayının gerçekleşmesi, bu durumun oluşmadığı olaylara göre daha mümkündür.

Hipotezi test edilmiştir. Ulusal duyguları harekete geçiren bir sınır dışı operasyona karşı verilecek olan cevaplarla, daha az ulusal duyguları hareketlendiren tutuklunun serbest bırakılması konusunda verilen cevaplar karşılaştırılmıştır. Ayrıca katılımcılara bu yaptırımlarda, ayrı ayrı ekonomik durumlarının doğrudan etkilendiği ve etkilendiği senaryolar sorulup yine hipotezlerden birisi olan;

- Hipotez 3: Bayrak etrafında toplanma etkisinin görüldüğü bir yaptırımda, yaptırım halkın ekonomik ve sosyal durumunu doğrudan etkilese dahi, mevcut politika ve lidere destek artarak devam edecektir.

Hipotezi test edilmiştir. Ayrıca ekonomik değişkenlerin yaptırımlarda ne ölçüde etken olduğunun tespiti ile dördüncü hipotezimizin de test edilme imkanı doğmuştur. Bu hipotez;

- Hipotez 4: Bir yaptırımda eğer bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleşmemişse, diğer değişkenler (ekonomik etki, sosyal etki, yaptırımın kimden geldiği, kutuplaşma gibi) yaptırımın başarısını ve halkın iktidara olan desteğinin oranını doğrudan etkileyecektir. Ancak bayrak etrafında toplanma gerçekleşirse diğer değişkenlerin etkisi oldukça sınırlı olacaktır.

Hipotezde adı geçen değişkenler (ekonomik ve sosyal etki, yaptırımın kimden geldiği, siyasi kutuplaşma) sorulan sorularla test edilmiştir. Örneğın bayrak etkisi tespit etmediğimiz bir yaptırımda katılımcıların yaptırımın kimden geldiğine dair cevaplarının farklılık gösterip göstermediği tespit edilerek, ‘gönderenin etkisinin’ yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma gerçekleşmemişse ne ölçüde etkili bir değişken olup olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılara ayrı ayrı ‘ekonomik ve sosyal durumunuz doğrudan etkilenecek’ ve ‘ekonomik ve sosyal durumunuz doğrudan etkilenmeyecek’ senaryoları sunularak ekonomik ve sosyal değişkenlerinin ne ölçüde yaptırımlara karşı halkı etkilediği tespit edilmiştir. Katılımcılara ‘iktidarda sizin partiniz var ya da yok’ diye ayrı senaryolar sunularak bir yaptırımda iktidarda bulunan partinin katılımcılar nezdinde ne kadar önemli olup olmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın diğer kalan hipotezi;

- Hipotez 2: Ulusal duyguları kabartan dış politika olayları ile ilgili bir yaptırım uygulandığında bu duygu ve bu duygunun oluşturduğu bayrak etrafında toplanma etkisi yaptırımlarda devam edecektir.

Hipotezinin testi için ise sadece vaka analizleri inceleyerek karşılaştırma yapılmıştır. Anket sonuçları bu hipotezi test edecek verileri bize vermemektedir.

Nihai olarak ise tüm bu anket sorularının cevapları ile çıkan sonuçlarla incelenen yaptırım vakalarının sonuçları karşılaştırılarak tezin argümanı ve hipotezleri sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Vaka 1: 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve ABD Yaptırımları

4.1.1. Kıbrıs Barış Harekâtı ve nedenleri

Kıbrıs hem jeostratejik olarak hem de içinde yaşayan Türk asıllı halkın varlığı sebebiyle Türkiye için hep kritik öneme sahip olmuştur. Bölge, Ersen'in deyimiyile jeopolitik olarak adeta Anadolu'nun bekçisi konumundadır (Erzen, 2011: 162). Ayrıca ada uzun yıllar boyunca Doğu Akdeniz ticaret yolları için oldukça kritik bir konumda yer almıştır (Yılmaz, 2017: 87). Kıbrıs Adası bunların dışında Ortadoğu ve Doğu Akdeniz doğal kaynaklarına olan yakınlığı ve bunların ulaşım yollarına olan egemenliği ile, Orta Doğu Afrika eksenine olan konumuyla, Süveyş Kanalı ile Hint, Pasifik Okyanusuna uzanan deniz yolunun önemli bir kontrol noktası olması itibariyle önemli bir stratejik konuma sahip olmuştur (Vatansever, 2010: 1487).

İkinci Sultan Selim'in emriyle Osmanlı İmparatorluğu 1570'te ilk çıkarmayı yapmış; Ağustos 1571'de ise adanın egemenliğini ele geçirmiştir. Bu dönemden önce yerel halk Ortodoks, yönetici Venedikliler ise Katolik oldukları için halk baskı altındadır (Açıkses ve Cankut, 2014: 1243). 1571 yılında Osmanlı hâkimiyeti altına giren ada uzun yıllar Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Osmanlı bu adada iskân politikası izlemiş; Anadolu topraklarından Müslüman Türk halkını buraya yerleştirmiştir. Adada, Türk Müslüman ve Rum tebaa uzun yıllar bir arada barış içinde yaşamışlardır (Kapucu, 2020: 83). Yaklaşık 300 yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kalan adada bu zaman zarfında taraflar herhangi baskıya uğramadan hayatlarına devam etmişlerdir (Kaya, 2014: 52).

Ancak daha sonra Osmanlı Devleti'nin Rus Harbini kaybetmesinin ardından imzalanan Ayastefanos Antlaşmasının bazı şartlarının değiştirilmesi için İngiltere'nin destek vermesini sağlamak amacıyla ada kısmi olarak İngiltere egemenliğine verilmiş; daha sonra Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere adayı ilhak etmiştir (Kapucu, 2020: 99). Nitekim, Lozan Antlaşmasının 16 ve 21. maddeleri resmi olarak Kıbrıs Adası'nı İngiltere toprağı yapmıştır (Feridunoğlu, 2017: 373).

Kıbrıs Adası'nda iki toplum arasındaki gerilim, esasında ada İngiltere egemenliğine geçtikten sonraki 1930'lı yıllara kadar dayanmaktadır (Yılmaz, 2017: 88). Şener'e göre Kıbrıs sorununun ilk ortaya çıkışı, İngiltere'nin 1878'te adanın yönetimini üstlenmesinden itibaren Rum tarafının Enosis taleplerine dayanmaktadır (Şener, 2014: 398). Ancak asıl sorunların başlaması, adadaki İngiltere egemenliğinin bitmesinden sonraki tarihe dayanmaktadır. Kıbrıs Adası özellikle İngiltere'nin adadaki egemenliğinin sona ermesi ile uluslararası alanda tartışmaların odağı haline gelmiştir. Kıbrıs'ın resmi olarak uluslararası bir sorun haline gelmesi, Yunanistan'ın 1954'te Kıbrıs'a self-determination hakkının tanınması için BM'ye başvurması ile olmuştur (Dinç, 2022: 430). Bunun hemen bir sene akabinde ise Enosis talepleri kabul edilmeyen Rum kesimi, Albay Girivas önderliğinde EOKA örgütünü kurmuş, bununla beraber adada bulunan Türklere sistemli bir şiddet başlamıştır (Feridunoğlu, 2017: 374). EOKA'nın kuruluş amacı, Enosisi gerçekleştirmek amacıyla Rum gönüllülere askeri eğitim verilerek adadaki Türk nüfusun baskı ve şiddet yoluyla bezdirilmesi olmuştur (Yılmaz, 2017: 90). Bunun üzerine adadaki Türkler, Denктаş ve arkadaşları liderliğinde Türk Mukavemet Teşkilatı'nı EOKA'nın saldırısına karşı gelmek amacıyla kurmuşlardır (Yılmaz, 2017: 91).

Adada İngiliz egemenliği; 16 Ağustos 1960'ta sona ermiş ve iki toplumlu Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur (Yılmaz, 2017: 91). Taraflar, Zürih ve Londra Antlaşmaları ile kabul edilmiş olan belgeleri 16 Ağustos 1960'te Lefkoşa Antlaşmaları içinde imzalayarak bağımsız olan bu devletin kuruluşunu sağlamışlardır (Şener, 2014: 399). 1960 yılında adada İngiltere, Yunanistan ve Türkiye garantörlüğünde bu devlet kurulmuştur (Göktürk, 2017: 160). 11 Şubat 1959'da Zürih'te imzalanan Garanti Antlaşması'nın tarafları; Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, İngiltere ve Türkiye olmuştur (Çaycı, 2014: 438). Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından imzalanan Garantörlük Antlaşmasına göre; "Kıbrıs'ın bir başka devletle birleşmesini veya adanın bölünmesini hedefleyen doğrudan veya dolaylı bir hareketi engellemeyi" bu devletler taahhüt etmektedir. Yine antlaşmaya göre Kıbrıs Devleti de "herhangi bir devletle siyasi ve ekonomik birleşmeye gitmeyeceğini" taahhüt etmiştir. Yine bu antlaşma garantör devletlere bu maddelere uyulmadığı takdirde müdahale hakkı tanımaktadır (Hale, 2003: 134, 135).

İngilizlerin 1914'ten 1960'a kadar olan egemenliğinin bitmesinin ardından Kıbrıs'ta öncelikle iki kesimin de içinde olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş; ancak bu yeni devlet kısa bir süreliğine varlığını devam ettirebilmiştir. Yeni Cumhuriyet, yaşanan

süreçler doğrultusunda Türkiye'nin 1974 yılında yaptığı Kıbrıs Barış Harekatları ile bambaşka bir sürece girmiştir (Kuşat, 2016: 113). Esasında müdahaleden önce de Kıbrıs adasında yaşanan gerginlikler sebebiyle Türkiye'nin müdahalesi söz konusu olmuştur. 1974 senesi öncesi Türkiye çeşitli sebeplerle adaya iki kez müdahale etme tehdidinde bulunmuştur fakat 1964 ve 1967 krizlerinde bu durum hayata geçirilmemiştir (Güvenç, 2022: 15).

1964 yılında General Grivas önderliğinde yasadışı bir şekilde örgütlenen Kıbrıslı Rumlar, Türklerin yaşadığı bölgeleri yok etme tehdidinde bulunmuş, bunun üzerine Türkiye sessiz kalamamıştır (Hale, 2003: 155). Hale'ye göre Kıbrıs özellikle Türkiye vatandaşlarında duyguları ayaklandırması bakımından mevcut hükümetlerin göz yumamadığı bir olay olmuştur (Hale, 2003: 153). Aslında Türkiye bu tarihlerde müdahale yapma fikrini ciddi şekilde düşünmüştür. Özellikle Kıbrıs'ta Rumların Türklere karşı saldırılarının ciddi şekilde artış göstermesi üzerine, Türkiye 15 Şubat 1964'te adaya müdahale etmeyi ciddi anlamda düşünmüştür. Ancak Türkiye'nin bu hamlesini engellemek isteyen İngiltere aynı tarihte BM Güvenlik Konseyine başvurmuştur (Şener, 2013: 18). Bu tarihlerde Türkiye'de TBMM'nin Kıbrıs'a müdahale için yetki vermesi üzerine BM Kıbrıs Barış Gücünü 'UNFICYP' hızlı bir şekilde Kıbrıs'a sevk etme girişiminde bulunmuştur (Feridunoğlu, 2017: 376).

Adadaki çatışmaların sonlandırılmaması, Rum tarafından Türklere gelen baskı ve şiddetin artması üzerine Türkiye, 13 Mart 1964 tarihinde Makarios'a nota göndererek adadaki Türk toplumunun hakları, can ve mal güvenliğinin tesisi için Türkiye'nin bu hakları koruyacağını bildirilmiştir. Bu notanın amacı esasen müdahalede bulunma tehdidi ile bir tür zorlayıcı diplomasi uygulamak olmuştur (Erhan, 2009: 685; aktaran Şener, 2013: 18). Türkiye'nin asıl amacı bu yıllarda Şener'e göre askerî güç kullanımına başvurmak değil, bunu zorlayıcı diplomasının bir parçası olarak kullanmak olmuştur (Şener, 2013: 26). Erhan'a göre de Türkiye'nin o dönemde başarılı bir askeri çıkarma kapasitesi tam olarak mevcut değildir. Erhan o dönemde Türkiye'nin çıkarma gemisine sahip olmadığına, yeterince paraşüte, silaha sahip olmadığına ve en önemlisi dönemin lideri İnönü'nün bunun farkında olduğuna parmak basmaktadır (Erhan, 2014: 17). Fırat'a göre de Türkiye hem iç hem de dış sebeplerden dolayı askeri bir müdahalede bulunma seçeneğini çok istememektedir. Fırat'ın açıklamalarına göre darbeden yakın zamanda çıkmış Türkiye'de içeride önemli bir istikrarsızlık ortamı mevcuttur. Ordudaki hareketlilik önemli ölçüde devam etmektedir ve temkinli bir siyasetçi olan İnönü'nün

bunu dikkate aldığı görülmektedir. Ayrıca koalisyonun sağlam olmaması, ekonomide durumun iyi olmaması Türkiye'yi müdahale etmekten alıkoyan iç nedenler olmuştur (Fırat, 2014: 23). Türkiye bundan dolayı o yıllarda askeri müdahale seçeneğini bir tür zorlayıcı diplomasi unsuru olarak kullanmıştır. Ancak bu stratejiler tam olarak işe yaramamış, gerek zorlayıcı diplomasi gerek ABD ve NATO kanadının girişimleri gerekse de BM nezdinden uygulananlar kalıcı bir çözüm sağlamamıştır (Feridunoğlu, 2017: 376).

1967 yılında ise 15 Kasım günü General Grivas önderliğindeki Rum devriyesi Türklerin bulunduğu köy olan Boğaziçi'ne girmiş ve bu köyü işgal etmişlerdir. Adada bulunan BM kuvvetleri bu işgali ve çatışmaları engelleyememiştir (Uslu, 2000: 206, 207). Bunun üzerine Türk Milli Güvenlik Kurulu, Rum Kuvvetleri'nin işgal ettikleri bölgelerden çekilmemeleri halinde Türk Hava Kuvvetleri'nin Rum mevziilerini bombalayacağını nota ile Makarios'a iletmıştır. Bunun üzerine Rum Kuvvetleri işgal ettiği bölgelerden geri çekilme kararı almış ve hava harekâtı iptal edilmiştir (Bölükbaşı, 1988: 135, 143; aktaran Uslu, 2000: 209).

1968 yılı ile 1974 yılları arasında adada iki taraf arasında görüşmeler yapılmış, ilerlemeler kaydedilmiş olmasına rağmen iki tarafın keskin bir şekilde ayrılan fikirleri nedeniyle nihai bir anlaşma sağlanamamıştır (Hale, 2000: 232). 1974 yılına kadar esasında Kıbrıs ABD'nin de etkisi ile Türkiye-Yunanistan arasında bir kriz olmaktan ziyade; Yunanistan-Kıbrıs; Türkiye-Kıbrıs şeklinde sorunların olduğu bir ada olmuştur. Nitekim, Makarios'u devirmek isteyen Yunanistan yıllar içerisinde çeşitli girişimlerde bulunmuş ancak başarısız olmuş, en sonunda 15 Temmuz 1974'te darbe ile hedefine ulaşmaya çalışmış, bu darbe sonrası Türkiye tekrardan müdahale etme seçeneğini değerlendirmek zorunda kalmıştır (Fırat, 2014: 25).

1974 yılındaki hava bambaşka olmuş; Türkiye için askeri müdahale kaçınılmaz olmuştur. Türkiye adadaki krizi çözmek için 1974 yılında zorlayıcı diplomasi yerine şiddet içeren çözüm yöntemi kullanmak zorunda kalmıştır. Türkiye adadaki durum üzerine 1974 yılında Kıbrıs'a askeri müdahale gerçekleştirmiş, kuvvet kullanarak adadaki sükûneti sağlamaya çalışmıştır (Gökçe, 2018: 47). 1964 yılında daha önce de açıklandığı üzere henüz yeterli çıkarma gücüne sahip olmayan Türkiye, bu süreç içerisinde gerek askeri gerekse dış politika yönünde farklı stratejileri de dikkate almış, 1974 yılına geldiği zaman daha bağımsız ve güçlü bir konuma gelmiştir. 1974 Harekâtı zamanlarında Başbakan Bülent Ecevit'in Meclisin gizli oturumunda yaptığı konuşma

bunun net göstergesi olmuştur. Başbakan o konuşmada; “Kıbrıs sorununun eğer bu kadar zararı yanında bir faydası olduysa, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin belli yönlerde çok iyi bir şekilde eğitilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır ve bu zorunluluk da gerçekten iyi değerlendirilmiştir”¹³⁵ ifadesini kullanmıştır.

Kıbrıs’ta Rum kesimi 1974 yılında Yunanistan’ın da desteğini alarak Enosisi sağlamak amacıyla darbe yapmıştır. Bu darbe sırasında ve sonrasında adadaki Türk vatandaşları büyük baskı ve şiddet altına alınmış, bunun üzerine Türkiye Garantörlük Antlaşması gereği adaya müdahalede bulunmuştur (Göktürk, 2017: 161). Uslu’nun tespitlerine göre bu darbe Yunan cuntasının adayı Yunanistan ile birleştirmek amacıyla planladığı bir operasyondur (Uslu, 2000: 243). Müdahale adadaki Türk nüfusun yanısıra yıllarca birlikte dostluk içinde yaşamış olan bazı Rumları da memnun etmiştir. Bu sayede adadaki şiddetin azalacağını öngören Rumlar müdahaleyi memnuniyetle karşılamışlardır (Yılmaz, 2017: 92).

Gizlilik içerisinde gerçekleştirilen harekâtı sabah 06.10’da Başbakan Bülent Ecevit nedenleri ile açıklamıştır (Üstün, 2014: 377). Ecevit açıklamalarında; “Bu karara ancak bütün diplomatik, politik yollar denendikten sonra mecbur olarak vardık” ifadelerini kullanmıştır (Sarıca vd., 1975: 192; aktaran Uslu, 2000: 277). Dikerdem’in görüşlerine göre 1974’te gerçekleştirilen bu ilk harekât Londra Antlaşmaları’nın hükümlerine dayandığı için tamamen meşrudur. Ülkede darbe olmuş ve Türkiye bunun üzerine Garanti Antlaşması’nın verdiği hak ve hükümlülükle Kıbrıs’ta Rum kesimi tarafından bozulmuş olan anayasal düzenin geri getirilmesini sağlama amacıyla bu operasyonu gerçekleştirmiştir (Güler, 2013: 130; aktaran Tuğluoğlu, 2014: 390).

Hale’nin tespitlerine göre eğer 1974 Harekatları gerçekleşmeseydi ada büyük bir ihtimalle Yunanistan ile birleşecek ve gerek adadaki Türkler için gerekse Türkiye açısından stratejik açıdan büyük sorunlar ortaya çıkacaktı (Hale, 2003: 189). Türkiye için harekât zorunlu hale gelmiştir. Türkiye ordusu Birinci Harekât sonrası adanın %7’lik bir kısmını ele geçirmiştir (Şener, 2014: 410). Nitekim uluslararası anlamda da Türkiye ilk harekât sonrası fazla olumsuz tepki almamıştır. Harekat sürerken 20 Temmuz 1974’te BM Güvenlik Konseyi 353 sayılı kararı almıştır (Şener, 2014: 410). Birinci Barış Harekâtı sonrasında 22 Temmuz 1974’te ateşkes ilan edilmiştir. İlk harekatta diğer

¹³⁵ Bkz: Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Gizli Oturum, Cilt 13/1, Toplantı 13, 3. Birleşim, 20-7-1974, s. 32; aktaran Göktürk, 2014: 240.

devletler geneli itibari ile Türkiye'nin yanında olmuş ve bu hareketin haklılığını kabul etmişlerdir. Ateşkesin ardından 5 Temmuz'dan 30 Temmuz'a kadar süren Birinci Cenevre Görüşmeleri ve 8 Ağustostan 13 Ağustos'a kadar süren İkinci Cenevre Görüşmeleri yapılmıştır. Ancak bu görüşmelerde nihai sonuç elde edilememiştir (Bayer, 2014: 342, 343). Bunun üzerine Türkiye için ikinci harekâtı yapmak kaçınılmaz olmuştur. 14-16 Ağustos 1974 tarihleri arasında İkinci Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleştirilmiştir (Şener, 2014: 397).

Türkiye ait birlikler ilk harekatta buldukları %7'lik dar kesimde kurtularak, hızlı bir şekilde Rum direnişini kırmaya başlamıştır. Türkiye saat 06:30'da bir bildiri ile ikinci harekâtın nedenleri ve amaçlarını açıklamıştır (Şener, 2014: 417). Türkiye'nin 14 Ağustos 1974'te başlattığı ikinci harekât, 16 Ağustos 1974'ün akşamında BM Güvenlik Konseyi'nin aynı günkü 360 sayılı kararına uyularak ateşkesi kabul etmesi ile beraber sona ermiştir. Harekâtın bittiği gün Türk Silahlı Kuvvetleri, Magusa-Lefkoşa-Lefke-Kokkina (Erenköy) çizgisine (Yeşil Hat/Atilla Hattı) ulaşarak adanın %38'ini kontrol altına almıştır (Şener, 2014: 421).

Müdahale sonrası diğer devletlerin tepkisi sert olmuş; BM 16 Ağustos 1974'te harekât sonrası Türkiye'yi işgalci olarak nitelendirmiş ve yabancı askerlerin adadan çekilmesini gerektiğini belirtmiştir (Kurban ve Derman, 2015: 37). Birinci harekât, uluslararası kamuoyu ve devletler tarafından Türkiye'nin Garanti Antlaşması çerçevesinde meşru bir girişimi olarak kabul edilirken; ikinci harekât aksi bir şekilde bir toprak işgali olarak nitelendirilmiştir (Şener, 2014: 421). İlk harekatta Hale'nin tespitlerine göre, gerek İngiltere gerekse ABD gerekse de SSCB bu müdahaleye karşı çıkmamışlardır. Bunun temel nedeni Yunan Cuntasının tutumu olmuştur (Hale, 2003: 163). Nitekim 1974 Barış Harekâtı sonrası, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti ilan edilmiş; nihai olarak 15 Kasım 1983'te diğer devletlerin tepkilerine rağmen bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti ilan edilmiştir (Bostancı, 2015: 349, 350). Bu devlet Türkiye hariç hiçbir devlet tarafından tanınmamıştır (Hale, 2003: 165). Genel olarak bakıldığında zaman Türkiye'nin ilk harekâtı dünya ülkelerince haklı görülürken; ikinci harekâta karşı bir tepki oluşmuştur (Derman ve Kurban, 2016: 474). Kıbrıs ile ilgili bu durum genelde diğer dünya ülkeleri tarafından tepki görmüş; BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs Türk Federe Devletinin ilanından bir ay sonra bir kınama kararı almıştır (Dolanbay, 2019: 853).

4.1.2. Kıbrıs Harekâtı öncesi ABD-Türkiye ilişkileri

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler Osmanlı dönemine kadar gitmektedir. 1797 yılında ABD Senatosunda, ABD ticaret gemilerinin Osmanlı'ya vergi vermesinin onaylanması ile resmi ilişkiler başlamıştır (Gencer vd., 2008: 27, 29; aktaran Yalçın, 2012: 90). Resmi ilişkilerin başlamasından kısa bir sonra 1830 yılında Osmanlı ile ABD arasındaki ilk dostluk antlaşması imzalanmış; ilerleyen yıllarda Osmanlıda Amerikan okullarının ülkede açılması ile beraber ilişkiler başka bir noktaya taşınmış, zaman zaman Ermeni meselesi gibi sorunlar yüzünden ilişkiler inişli çıkışlı olsa da belli bir seviyede devam etmiştir (Yalçın, 2012: 90, 91). Özellikle Soğuk Savaş dönemi itibariyle bir tür strateji ortaklık düzeyinde olan Türkiye-ABD ilişkileri belli aralıklarla iniş çıkışlar göstermiştir. Özellikle ilişkilerde bir tür mihenk taşı görevi gören bazı olaylar yaşanmıştır. Bunlardan en önemlileri şüphesiz Kıbrıs Sorununa bağlı Johnson mektubu, Küba Krizi ve ona bağlı Jupiter füzeleri, haşhaş krizi ve 1974 Kıbrıs Barış Harekatları olmuştur. Bu krizler Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerine ve toplumun ABD'ye olan bakış açısını önemli ölçüde etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı esnasında Türkiye, ABD'den önemli bir miktar askeri yardım almıştır. Yalçın'ın belirttiğine göre, bu dönem 95 milyon dolar ABD yardımı yapılmıştır (Yalçın, 2012: 99). İkinci Dünya Savaşı sonrasında ilişkileri şekillendiren temel unsur Soğuk Savaş şartları ve SSCB tehdidi olmuştur. Özellikle Türkiye'nin muhtemel tehdit karşısında ordusunu güçlendirme gerekliliği, bu dönemde ABD ile ilişkileri şekillendiren önemli bir unsur olmuştur (Yalçın, 2012: 94, 95). ABD ile esas askeri ilişkiler Truman Doktrini ile hız kazanmıştır. Truman Doktrini ile ABD; Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım verilmesine karar vermiştir. Bu askeri yardımlar için yapılan antlaşmada ise bu yardımların sadece savunma amaçlı kullanılacağı ve bu silahların verilme amacı dışında kullanılmayacağı belirtilmektedir. Antlaşmanın bu maddeleri Erhan'a göre 1975 ambargosunun ABD nezdinden hukuki gerekçesini oluşturmaktadır. Türkiye bu süreçte askeri yardımlar dışında Marshall yardımları gibi bir seri ekonomik yardım da ABD'den almış; 1949 yılında ikili ekonomik anlaşma yapılmış bu çerçevede ve Marshall Planı çevresinde 1953 senesine kadar 200 milyon dolara yakın ABD ekonomik yardımı aktarılmıştır. Bu sürecin ardında ABD aşamalı olarak Türkiye'ye aynı yardım olarak yardımlarını sürdürmüştür (Erhan, 2014: 14).

Kıbrıs sorunu ABD açısından iki farklı müttefikinin karşı karşıya geldiği bir vaka olarak onları ciddi anlamda alakadar eden bir problem olmuştur. İki ülkenin de NATO

üyesi olması yanısıra, SSCB'yi çevrelemek amacıyla buldukları stratejik konum oldukça ciddi seviyede ABD'nin soruna müdahil olmasına neden olmuştur.

1960 yılından itibaren Türkiye-ABD ilişkileri NATO çerçevesinde şekillenmiş; bu yıllar Türkiye-ABD ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bu yılların başında İzmir'e konuşlandırılan Jüpiter füzeleri uzun süre önemli bir gündem olmuştur (Yalçın, 2012: 102, 103). 1959 yılında ABD ile Türkiye, Türkiye'ye yerleştirilmek üzere 15 adet nükleer savaş başlıklı balistik Jüpiter füzeleri için anlaşmışlardır. Nitekim ilgili füzeler 1961 yılında İzmir çevresine yerleştirilmiş fakat 1962 senesine kadar henüz kullanıma hazır hale getirilmemiştir. Ancak Ekim 1962'deki Küba Krizi bu füzelerin kaderini değiştirmiştir (Hale, 2003: 135-137). 1962 yılında Küba krizi esnasında ABD, Türkiye'ye danışmadan ülke topraklarında konuşlanmış füzeleri çekme kararı almış bu konuda SSCB lideri Kruşçev ile Küba'ya füze yerleştirilmeme karşılığında anlaşmıştır. Jüpiter füzelerinin Türkiye'den çekilmesi ile ikili ilişkiler konusunda önemli bir güven bunalımı ortaya çıkmıştır (Erhan, 2014: 15). Türkiye bu krizin ardından gerek ABD gerekse SSCB ile olan ilişkilerinde Hale'ye göre daha temkinli bir politika izlemesi gerektiğini anlamıştır (Hale, 2003: 138).

Kıbrıs sorunu üzerine İnönü'nün yaptığı açıklama, NATO ve ABD nezdinden bu sorunun ne denli kritik olduğunun bir göstergesi olmuştur. İsmet İnönü'nün 1964 yılında yabancı basına vermiş olduğu mülakatta kullandığı, "Müttefikler tutumlarını değiştirmedikçe Batı ittifakı yıkılır ve yeni bir dünya kurulur, Türkiye'de bu dünyada yerini alır" ifadesi başta ABD ve NATO'ya önemli bir rest ifadesi olarak dikkat çekmektedir (Feridunoğlu, 2017: 381). Türkiye'nin 1964 yılındaki tepkisi bununla kısıtlı kalmamış; 1965 yılında Türkiye, ABD'nin Vietnam politikasına karşı çıkmıştır. Yine 1965'te Çok Taraflı Nükleer Güç'e Türkiye, ABD'nin isteğine rağmen katılmamıştır (Demir, 2010: 63).

ABD'nin bu yıllarda krize bakışı adadaki gerilimin bir Türkiye-Yunanistan çekişmesine dönüşmemesi için çaba göstermek olmuştur (Savcı, 2021: 13). Türkiye'nin kararlı tutumu üzerine ABD olaya doğrudan müdahil olma zorunluluğu hissetmiştir. Kıbrıs sorunu ABD açısından özellikle NATO'nun güneydoğu kanadını oluşturan iki ülke Türkiye ile Yunanistan arasında kriz oluşturması açısından oldukça önemli bir noktada yer almıştır (Erhan, 2014: 16). Türkiye'nin adaya müdahale etmesinin bu kanata vereceği zarardan endişelenen ABD, 5 Haziran 1964'te Başkanı Johnson tarafından imzalanan

mektubu Başbakan İnönü'ye göndermiştir (Uslu, 2000: 97). Johnson mektubu ile ABD; Türkiye'yi adaya müdahale ettirmemek için Sovyet tehdidini kullanmıştır. Mektupta geçen metinler incelendiği zaman; eğer Türkiye Kıbrıs'a dair bir müdahalede bulunursa SSCB'nin bu duruma müdahil olabileceği ve buna karşın NATO'nun harekete geçmeyeceği ifade edilmiştir (Savcı, 2021: 17).

Türkiye'de 1964 yılı sonrası yaşanan gelişmeler sonrası, 1966-1968 yıllarında ilk defa ülkenin NATO'da kalıp kalmaması ciddi anlamda tartışılmaya başlanmıştır (Hale, 2003: 157). Özellikle Johnson mektubu açıkça Yunanistan lehine olması ve adada Türkiye karşıtı bir söylem içermesi açısından önemli bir hayal kırıklığı oluşturmuştur (Uslu, 2000: 101). ABD'nin gerek Küba Krizi gerekse Kıbrıs konusundaki tutumu bu ülkeye karşı gerek kamuoyunda gerekse siyasi elitler bazından bir muhalefet oluşturmuştur.

ABD'nin ilerleyen yıllarda da tutumu benzer olmuş; asıl amaç Türkiye ve Yunanistan'ın olası bir çatışmasını engellemek olmuştur. Bu bağlamda 1967 olaylarında Türkiye ve Yunanistan'a büyükelçileri yoluyla ABD mesajları iletilmiş, olası bir çatışmanın önüne geçilmek istenmiştir (Savcı, 2021: 26). ABD bu krizde Yunanistan tarafına Türkiye'nin bazı isteklerine uymaları konusunda baskı yaparken; Türkiye'nin de adaya askeri bir müdahalede bulunmaması için çaba harcamıştır. Bu çerçevede Yunanistan tarafının Türkiye'nin önerdiği maddeleri kabul etmemesi üzerine taraflar arasında savaş çıkma ihtimalinin arttığını gören Başkan Johnson, ABD eski Savunma Bakan Yardımcısı Vance'yi arabulucu olarak göndermiştir (Uslu, 2000: 212, 213). ABD Uslu'nun tespitlerine göre, 1964 yılının tecrübesiyle bu defa Türkiye tarafını fazla kızdırmamaya daha çok özen göstermiştir. ABD bu tutumu ile Türkiye'nin adaya müdahalesini bu kez onları kızdırmadan başarmıştır. Ancak yazarın analizlerine göre ABD'nin arabuluculuğu ile Kıbrıs sorununun çözülme olasılığı Türkiye tarafından pek mümkün görülmemiştir. Bundan dolayı Türkiye ilerleyen yıllarda adaya muhtemel bir harekât için hazırlanmaya başlamıştır (Uslu, 2000: 218).

1971 yılından itibaren ise ilişkiler önündeki en önemli engel Türkiye'de çiftçilere önemli bir gelir sağlayan haşhaş üretimi olmuştur. Nixon yönetimi Türkiye'deki haşhaş üretiminin durdurulması için baskı yapmaya başlamıştır. Nitekim 1972 yılında başlamak üzere Nihat Erim Hükümeti bu ürünün üretilmesinin yasaklanmasını kabul etmiştir. Bu durum halk tarafından tepki görmüş Küba Krizi, Kıbrıs olayları ile artan ABD karşıtlığı

özellikle halk nezdinde artış göstermiştir. Temmuz 1974 yılında Başbakan Ecevit bu yasakları kaldırmıştır (Hale, 2003: 159, 160).

4.1.3. Kıbrıs Harekâtı sırasında ABD-Türkiye ilişkileri

Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonrasındaki ABD yaptırımları öncesi çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. CHP-MSP koalisyonu birçok konuda görüş ayrılığı yaşasalar da haşhaş üretiminin yasaklanmasının kaldırılması konusunda birlikte hareket etmişlerdir. ABD'nin istekleri üzerine Türkiye'de haşhaş üretimine son verilmiş olmasına karşı, CHP-MSP koalisyon hükümetinin programında da yer alan bu yasak kaldırılmıştır. ABD'nin bunun üzerine Türkiye'yi bu karardan caydırmaya yönelik hamleleri olmuş; silah yardımının kesileceği o dönemde ima edilmeye başlanmıştır (Gülbay, 2019: 345). Türkiye Başbakanı Ecevit; hareketin nedenlerini açıklarken, “son zamanlarda yakın istişarelerde bulunduğumuz dost ve müttefiklerimiz ABD ve İngiltere'ye meselenin müdahalesiz, diplomatik yollardan halledilebilmesi için gösterdikleri iyi çabalar için şükranlarımı belirtmeyi borç bilirim” ifadesini kullanmıştır (Sarıca vd., 1975: 192; aktaran Uslu, 2000: 277). Ecevit bu ifadeleri ile ABD'nin sorunun çözümü için çaba harcadığını fakat özellikle de Rum ve Yunan tarafının etkisi ile sorunun çözüme ulaşmadığını belirtmek istemiştir. ABD'nin bir çatışma istemediği Türkiye tarafından da bilinmektedir. Nitekim, Ecevit açıklamalarında sorunun müdahalesiz ve diplomatik yoldan çözümü için ABD ve İngiltere'nin çabalarına teşekkür etmiştir.

Birinci Kıbrıs Harekâtı'na sebep olan darbeye karşı ABD'nin tutumunda kesin bir belirti olmamıştır. ABD ilk başlarda Kıbrıs'taki darbeyi Kıbrıs'ın iç meselesi olarak görmüş; birincil olarak SSCB'yi bu olaylardan ve adaya müdahaleden uzak tutmaya odaklanmıştır. ABD'nin diğer bir kaygısı ise Türkiye ile Yunanistan arasında muhtemel bir çatışmanın gerçekleşmesi olmuştur (Şener, 2014: 407). Uslu'ya göre Yunanistan'daki askeri yönetim, harekât başladıktan sonra Türkiye'ye savaş açarak çatışmaları genişletme arzusu içerisinde görünmekteydi. Bunun farkında olan ABD ise en son istediği ve korktuğu Türk-Yunan çatışmasının engellenmesine konsantre olmak zorunda kalmıştır (Uslu, 2000: 280).

ABD bu dönemde düzenlenen bu darbeye karşı engelleyici bir rol oynamadığı gerekçesi ile tepki almıştır. Polyviou'ya göre ABD'nin bu darbenin önüne geçme fırsatı olmasına rağmen Makarios'a güvenmemesi ve Yunanistan'ın askeri yönetimini kızdırmak istememeleri sebebiyle bilerek bu darbeyi engellememiştir (Polyviou, 1975

:80; aktaran Uslu, 2000: 251). Bununla beraber Uslu'ya göre ABD bu darbeyi önlemek adına yeterli şartlara sahip değildir ve yeterince elinde bilgi bulunmamaktadır. Özellikle darbenin tarihini tam olarak bilmemeleri, onların darbeye müdahalesini engellemiştir (Uslu, 2000: 252).

4.1.4. Kıbrıs Harekâtı sonrası ABD yaptırımları

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında, Yalçın'a göre ABD'de yaşayan 1 milyona yakın Yunan asıllı vatandaşlar, ABD Temsilciler Meclisinde oldukça etkili olmuş; oluşturdukları lobi ile Türkiye'ye karşı negatif bir algı oluşmasına katkı sağlamışlardır (Yalçın, 2012: 105). Daha önceki yıllarda Türkiye ile ABD arasında imzalanan ikili silah antlaşmaları ve Amerikan Dış Yardım Yasası, Türkiye'ye yapılacak olan askeri yardımların sadece savunma ve iç güvenlik konusunda kullanılabileceğini içermektedir. Bu konuyu ABD'deki Yunan lobisi başarılı bir şekilde kullanmıştır (İzgi, 2007; aktaran Dolanbay, 2019: 255). Ayrıca yaptırımların ABD açısından önemine bakılacak olursa; ABD'nin bu yaptırımlarla Türkiye'ye hareketinden dolayı bir tür ceza vererek bu dış politika hareketini kontrol etmeye çalıştığı görülmektedir. Bu yaptırımlarla ABD hem bir diğer müttefiki Yunanistan'ı bir yandan yatıştırırken, bir diğer yandan Türkiye'nin uluslararası mevcut düzene karşı gelen ve sistemin çizgisi dışına çıkıp mevcut sistemi zorlayan tutumunu engellemeyi amaçlamıştır (Kurban ve Derman, 2015: 38). Bununla beraber ABD ikinci harekâta karşı ilk zamanlar resmi olarak bir tavır takınmamıştır. Uslu'nun analizlerine göre, harekât sonrası Türkiye adanın önemli bir bölgesini kontrol altına almasına rağmen ilk zamanlar ABD, adanın bağımsızlığını ve egemenliğinin ihlal edildiği yönünde bir açıklama yapmamıştır (Uslu, 2000: 301). Bu durumun temel sebebi özellikle yönetim bazında ABD'nin doğrudan Türkiye'yi karşısına almak istememesidir. ABD başkanlık düzeyinde ve dışişleri seviyesinde daha çok Türkiye'yi yönetim ve kamuoyu nezdinde kızdırmayacak hamleler yapmak istemiştir. Ancak Kongre ve Temsilciler Meclisi'nin aynı fikirde olmaması nedeniyle çok geçmeden harekât sebebi ile Türkiye'ye yaptırımlar uygulanmıştır. Başkan ve dışişleri stratejik olarak olaya bakıp, Türkiye'yi karşısına almak istemezken, Kongre ve Temsilciler Meclisi Yunan lobisinin de etkisiyle daha agresif bir tavır sergilemiştir.

ABD'nin Türkiye'ye uyguladığı yaptırımların hukuki arka planı, ABD silahlarının Kıbrıs Barış Harekâtında kullanılması olmuştur. Türkiye, 1964 yılından 1974

yılına kadar askeri kapasitesi ve harekât yeteneklerini önemli ölçüde geliştirmesine rağmen yine de harekatta ABD silahları kullanılmak zorunda kalmıştır (Erhan, 2014: 19). Yaptırımlarda ABD Başkanlığı ile Kongre arasında görüş ayrılığı olmuştur. Başlamışlı'ya göre görüldüğü gibi Başkan ile Kongre ayrılığı yoktur ve ABD Başkanı tepkileri Kongreye yöneltmek için böyle bir strateji izlemiştir (Başlamışlı, 2020: 696). Başlamışlı, ABD yaptırımlarına farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Yazara göre uygulanan yaptırım temel nedeni Kıbrıs Barış Harekâtı değil; Türkiye'nin haşhaş ekimi yasağını kaldırmasıdır. Yazara göre ABD bu şekilde Türkiye'yi cezalandırmayı hedef edinmiştir (Başlamışlı, 2020: 695, 696). Yazar önemli alıntılarla bu tezi desteklese de bizim kanaatimizce bu durum gerçek olsa bile ciddi bir politika hatasıdır. Çünkü ABD yazarın iddia ettiği gibi doğrudan Haşhaş Krizi üzerine bir yaptırım uygulaysaydı; Türkiye'de bayrak etrafında toplanmanın önemli ölçüde önüne geçebilirdi. Konu milliyetçilik, toprak bütünlüğü, ulusal güvenlik gibi vakalar olunca daha önce de açıklandığı gibi çok ciddi kamuoyu desteği oluşmaktadır. Ancak daha zayıf konularda aynı destek söz konusu olmamaktadır. Bununla beraber yazar haşhaş üretiminin yasaklanmasına karşı bir yaptırım uygulansa da yine ülkede milliyetçi duyguların kabaracağını varsaymaktadır. Ancak bizim kanaatimizce Barış Harekâtına karşı uygulanan yaptırımlarda haşhaş üretimine karşı uygulanacak bir yaptırımdan çok daha geniş bir kamuoyu desteği oluşacaktır ve oluşmuştur.

ABD Kongresi'nin ve Temsilciler Meclisi'nin almış olduğu yaptırım kararını ABD Başkanı Ford, iki kez veto etmiştir. Ancak Kongre ve Meclisin kararın arkasında durması ve bir kez daha yaptırım kararı alması üzerine 18 Aralık 1974'te Başkan Ford kararı onaylamıştır (Bayer, 2014: 349, 350). ABD Kongresi, 17 Aralık 1974'te Senato ve 18 Aralık 1974'te Temsilciler Meclisi'nin kabul ettiği kanunun Başkan Ford tarafından onaylanması ile beraber 5 Şubat 1975'ten itibaren Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasına karar vermiştir (Şener, 2014: 424). ABD yaptırımları, 5 Şubat 1975'e kadar ertelenmiş; bu tarihe kadar Türkiye'nin ateşkese uyup, adaya asker ve ABD silahı sevk etmemesi şart koşulmuştur (Yalçın, 2012: 105). Ecevit'in Kasım 1974'te istifa etmesi bu kararın alınmasında dolaylı yönden etkili olmuştur. Başbakanın istifası sonrası yeni hükümet uzun süre, Sadi İrmak'ın güvenoyu alamayan hükümeti olmuştur. Bu da Kıbrıs konusunda keskin kararlar verebilecek bir hükümetin mevcut olmadığını göstermektedir (Uslu, 2000: 313). Nitekim güçlü bir hükümetin olmamasının etkisi ile de en sonunda ABD Başkanı Ford, Kongre'nin baskısına dayanamamış; Aralık 1974

sonunda Türkiye'ye askeri yardımın durdurulması kararını onaylamıştır (Uslu, 2000: 314).

ABD'de etkin bulunan Yunan lobisinin de baskısıyla Türkiye'ye askeri satış ve yardım yapılmasının yasaklanması kararı alınmıştır. Hale'nin tespitlerine göre gerek Başkan Ford gerekse Dışişleri Bakanı Kissinger, NATO üyesi ve bölgedeki müttefikleri Türkiye ile ilişkilerin bozulması riski ile bu yaptırımlara karşı çıksalar da nihai olarak Başkan'ın onaylaması ile karar yürürlüğe girmiştir (Hale, 2003: 167).

Kongrenin almış olduğu kararlar Türkiye'de anında tepki almıştır. Örneğin; 25 Eylül 1974 tarihinde; Türkiye'nin ABD Kongresi'nin almış olacağı kararlara kesinlikle boyun eğmeyeceği ve politikalarında değişiklik yapmayacağı ve hatta çıkarlardaki dengeyi sağlamak adına Türkiye-ABD savunma iş birliğini dahil gözden geçirileceği ifade edilmiştir.¹³⁶ Türkiye, ABD yaptırımlarına karşı ülkede bulunan üsleri koz olarak kullanmıştır. ABD'ye nota verilerek ülkede bulunan Amerikan üslerine el konulacağı bildirilmiştir. Türkiye'nin bu kozu üzerine 1976'dan sonra ikili ilişkiler biraz yumuşasa da ambargolar kaldırılmamıştır (Dolanbay, 2019: 856). Türkiye-ABD arasındaki stratejik ortaklık özellikle yaptırımlarla birlikte değişik bir aşamaya geçmiştir (Okman, 2010: 34).

ABD yaptırımları Türkiye'ye 1978 yılına kadar 42 ay boyunca uygulanmış; süreç askeri alanda Türkiye'yi zorlasa da Türkiye geri adım atmamıştır (Yalçın, 2012: 105). Kıbrıs Harekâtı sonrası ABD yaptırımlarına karşı Türkiye hemen karşılık vermiş; Demirel Hükümeti 1969 Savunma ve İşbirliği Antlaşması'nı askıya almıştır. Ayrıca Türkiye'deki NATO harici tüm ABD tesislerindeki faaliyetler durdurulmuştur. Bunların üzerine Kongre, ABD Başkanı Ford'un da baskısıyla Ekim 1975'te ambargoyu ödenekler ve geciktirilmiş kredi satışları ile kısıtlı tutarak kısmen de olsa kaldırmıştır (Hale, 2003: 167). Bununla beraber yaptırımların tamamen kaldırılması 1978 yılında olmuştur.

Baydili ve Çetin'in analizlerine göre 16 Temmuz 1974 ile 19 Temmuz 1974 arasında gazetelerin (Hürriyet, Milliyet, Milli Gazete ve Cumhuriyet) ilk sayfalarında en çok adı geçen ABD'li siyasetçi ve bürokratlar, 20 kez ismi anılarak 1951 yılı ile 1976 yılları arasında Yakın Doğu ve Güney Asya'dan sorumlu ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph John Sisco olmuştur. Bununla beraber dönemin ABD Başkanı Richard Nixon'un adı ilk sayfalarda sadece 7 kez geçmiştir (Baydili ve Çetin, 2021: 396, 397). Bu da net olarak hareketin ilk döneminde Türkiye kamuoyunda ABD'nin çok yer

¹³⁶ Bkz: Cumhuriyet Gazetesi, 26 Eylül 1974; s. 1.; aktaran Uslu,2000: 312.

tutmadığının göstergesi olmaktadır. ABD gündeme daha çok uygulayacağı yaptırımlarla gelecektir.

ABD'nin uyguladığı yaptırımlar, içeriği bakımından Türkiye'nin aleyhine olduğu kadar, bölgede ABD çıkarlarının da aleyhine olmuştur. NATO'nun Doğu Akdeniz kanadının en önemli parçalarından biri olan Türkiye'ye silah tahsis edilmemesi teorik olarak NATO'nun bölgedeki gücünü azaltmaktadır. Ancak Türkiye ambargolarına karşı kendi milli savaş sanayisini geliştirmesi gerektiğinin iyice farkına varmış, bu yönde atılımlar yapmıştır (Bayer, 2014: 352). Daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere, yaptırımların uygulanan ülkede kendi iç kaynaklarını değerlendirme konusunda ülkeleri atılım yapmaya sevk ettiği yönündeki analizler bu yaptırımlar sonrasında Türkiye için de geçerli olmuştur. Türkiye geçmişten gelen tecrübelerin üzerine 1975 ambargolarının da deneyimi ile savunma sanayiinde farklı stratejiler izlemeye başlamış, günümüze kadar devam eden farklı bir tutum gerçekleştirmiştir.

ABD uyguladığı silah ambargosunun Türkiye'de etkili olmadığını, buna karşılık ülkede bayrak etrafında toplanma ile beraber anti Amerikan tutumların artmasının üzerine bir de Türkiye'nin ABD'nin ülkedeki üslerin kullanılamaması gibi NATO imkanlarında mahrum bırakılması gibi nedenlerle 1978 yılında ambargoları kaldırmak durumunda kalmıştır.

4.1.5. ABD yaptırımlarının genel siyasi, ekonomik ve sosyal sonuçları

Hale'ye göre Kıbrıs harekâtı sonrası Türkiye'ye karşı uygulanan yaptırımlar halkta ABD Başkanı'na karşı çok büyük tepki oluşturmamıştır (Hale, 2003). Yazar bunu 1964 Johnson mektubu ile karşılaştırarak tespit etmiştir. Bu durumun oluşmasında özellikle ABD başkanlarının Kongre'nin aksine tutum sergilemesi ve Johnson mektubu sırasında Kıbrıs'a müdahale edilmemesi ama 1974 yılında ambargoların Kıbrıs'a müdahaleyi engellememesi yatmaktadır. Bununla beraber zaten gerek Küba Krizi, gerek 1964 olayları, gerekse haşhaş krizinde Türkiye kamuoyunda zaten ciddi bir ABD önyargısı oluşmuştur.

Türkiye'de ambargo kararı onaylandığı tarihlerde Sadi Irmak hükümeti görevdedir. Ambargo sonrası Türkiye'nin tavrının yumuşama göstereceğini düşünen ABD yanılmıştır. Çok güçlü bir hükümet olmasa bile, Irmak Hükümeti ambargoya karşı sert bir tutum sergilemiştir. Nitekim ilk tepki, ambargoların yürürlüğe girdiği gün verilmiş; ortak savunma üs ve tesisleriyle ilgili ABD ile olan görüşmelerin askıya alındığı

ilan edilmiştir (Polyviou, 1975: 210; aktaran Uslu, 2000: 315). Uslu'nun tespitlerine göre Kıbrıs konusu özellikle ABD yaptırımları ile beraber iyice ulusal bir mesele haline gelmiştir. Gerek sağ partiler gerekse sol partiler benzer söylemlerde ve eylemlerde bulunmuşlardır (Uslu, 2000: 343). Yine yazara göre Türkiye'nin özellikle Kıbrıs'a yaptığı operasyon ve sonrasında ABD yaptırımlarına karşı takındığı tavır, ülkenin tamamında bir konsensus sağlamıştır. Hatta yazara göre Türk halkının üzerinde bu denli birlik ve beraberlik olduğu benzer bir iç veya dış mesele olmamıştır (Uslu, 2000: 347). Açık bir şekilde gerek Kıbrıs Harekâtı'nda gerekse sonraki süreçte önemli bir bayrak etrafında toplanma gerçekleştiği görülmektedir. Süreçte ABD ambargoları, ülkede oluşturduğu bayrak etrafında toplanmanın yanısıra ciddi bir ABD karşıtlığı ortaya çıkarmıştır. Nitekim yaptırımlar ABD açısından oldukça başarısız olmuştur. Hufbauer ve diğerlerinin analizlerine göre de yaptırım tamamen başarısız olmuştur. Yazarların bu yaptırımla ilgili tespitleri şöyle olmuştur;

Tablo 4.1. ABD Türkiye 1974 Yaptırımları (Politik Değişkenler)¹³⁷

Gönderen	Hedef Ülke	Politika Sonucu	Yaptırımın Katkısı	Başarı Puanı	Gönderen ile Uluslararası İşbirliği
ABD	Türkiye	1	1	1	1
Hedef ile Uluslararası İşbirliği	Yaptırımın Süresi	Önceki İlişkiler	Hedefin Rejimi	Önceki Siyasi İstikrar	Yaptırım Sırasında Siyasi İstikrar
-	4	3	3	0,2	0,0

Yazarların da tespit ettiği üzere bu yaptırımların başarısı 1 ile 16 puan arasında sadece 1 puan almıştır. Daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere; yazarlar yaptırımların başarısını ölçerken iki farklı 4 puanlık değerlendirmenin birbiri ile çarpılması ile sonuca ulaşmaktadır. Bunlardan ilki yaptırım uygulayan devletin hedefleridir. Kıbrıs Harekâtı sonrası ABD'nin hedefi Türkiye'nin ele geçirdiği bölgelerden askerlerini geri çekmesidir. Ancak, Türkiye yaptırımlar sonrası geri adım atmamıştır. Bundan dolayı yaptırım uygulayan ülkenin hedefe ulaşması bakımından bu yaptırımlara 1 puan verilmiştir. İkinci

¹³⁷ Bkz: Hufbauer vd., 2007, s. 83.

çarpan ise, hedefe ulaşmada yaptırımların ne kadar etkili olduğudur. Yaptırımlar etkili olmadığı için bu çarpana da 1 puan verilmiştir. Nitekim bu iki çarpanın sonucu 1 puan olmuştur. Yazarlar sonucu nihai olarak 4 değer arasında çarparak buldukları için yaptırımlar; 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 12 ve 16 değerlerini almaktadır. Bir yaptırımın başarılı kabul edilmesi için de en az 9 puan sonucuna varılmalıdır. Kıbrıs yaptırımlarında 1 puan sonucuna varıldığı için, bu yaptırımların oldukça başarısız olduğu sonucuna varmak oldukça mümkündür.

ABD'nin Kıbrıs Harekâtı nedeniyle uyguladığı yaptırımlar, her ne kadar uluslararası alanda Türkiye'nin bu harekâtı kabul görmese de herhangi bir ülke tarafından desteklenmemiştir. Uluslararası işbirliği daha önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi bir yaptırımı başarıya götüren önemli bir değişkendir. Uluslararası işbirliği ise BM nezdinde en çok etkisini göstermektedir. Ancak, ABD'nin bu yaptırımlarına BM ya da herhangi bir başka kuruluş katılmamıştır. Bundan dolayı değişkenlerden uluslararası işbirliği 1 ile 4 puan arasından 1 almıştır. Yaptırımın başarısız olmasında bu değişkenin etkisi de olmuştur. Çünkü Türkiye'ye silah ambargosu ve askeri yardımların kesilmesi BM nezdinde gerçekleşmiş olsaydı, çok daha geniş bir yaptırımla karşı karşıya kalınacak ve de güvenlik sanayi ve askeri teçhizat konusunda sıkıntılar yaşanacaktı. Ancak yaptırımın BM nezdinde değil de ABD ile sınırlı kalması, ABD'nin kendisine dahi bazı esneklikler sağlamıştır. Örneğin yaptırım döneminde, 1975 ile 1979 yılları arasında Türkiye'ye Dış Askeri Satışları Finanse Etme Programı ile beraber 425 milyon dolar kredi verilmiştir.¹³⁸ Yine bunun dışında NATO aracılığı ile ABD'den Türkiye 31.2 milyon dolar değerinde yedek parça, tamir ve bakım hizmeti satın almıştır.¹³⁹ Ayrıca bu yaptırımların ABD ile sınırlı kalması nedeniyle Türkiye diğer başka ülkelerle de savunma, askeri teçhizat ticareti yapabilmıştır.

Yaptırımların başarısı yönünde önemli bir başka değişken ise, yaptırım uygulayan ülke ile yaptırıma uğrayan ülkeler arasındaki önceki ilişki durumudur. ABD'nin Türkiye'ye yaptırım uyguladığı dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler zaman zaman sekteye uğramış olsa da önemli derece stratejik ortaklığa dayanmaktadır. İki ülke özellikle NATO nezdinde askeri açıdan birbirlerine yakın ülkelerdir. Nitekim yaptırım

¹³⁸ Bkz: The Military Aspects of Banning Arms Aid to Turkey, ss. 21-22, 32, 76, R.C. Campany, Turkey and the United States, s. 63, B.R. Kuniholm, "Turkey and NATO: Past, Present and Future", s. 440; aktaran Uslu, 2000: 321.

¹³⁹ Bkz: The Military Aspects of Banning Arms Aid to Turkey, s. 33, 35, 48, 79.

öncesi iki ülke arasındaki ilişkiye 3 puan verilmiştir. Yazarların incelediği vakalardaki önceki politik ilişki-yaptırım başarıları istatistikleri şöyle olmuştur;

Tablo 4.2. Önceki Politik İlişkiler-Yaptırım Başarısı¹⁴⁰

Önceki Politik İlişkiler 3	Yaptırımın Başarısı 1	Yaptırımın Başarısı 2-4	Yaptırımın Başarısı 6-8	Yaptırımın Başarısı 9-12	Yaptırım Başarısı 16
68 Vaka	4 Vaka	17 Vaka	16 Vaka	26 Vaka	5 Vaka

Hufbauer vd. 200'den fazla ülkede yaptıkları yaptırım araştırmalarında, 68 ülkenin 'önceki politik ilişkiler' puanı '3' yani en yüksek olmuştur. Tüm 3 puanlık vakalara bakıldığı zaman; 68 vakanın 31'inin başarılı olduğu görülmektedir. Toplam incelenen 204 vakanın ise sadece 70 tanesi yani yaklaşık %34'ü başarılı yaptırım kabul edilirken; önceki ilişkilerin yüksek olduğu vakalarda bu oran yaklaşık %46'dır. Yani açık bir şekilde görülmektedir ki önceki ilişkilerin yüksek olması yaptırımın başarısını olumlu yönde etkileyen bir faktördür. Ancak, ABD ile Türkiye arasındaki ilişki puanı 3 olmasına rağmen bu yaptırımın başarı puanının '1' olması bizi başka değişkenlere bakmaya itmektedir.

Hedef ülkenin rejimi ise bir başka yaptırım başarısını etkileyen değişkendir. Daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere, demokrasinin bulunduğu ülkelerde kamuoyunun yönetime etkisi, otokratik ülkelere göre daha fazladır. Bundan dolayı yaptırımlardan etkilenen halk siyasi elitlere baskı yapabilmektedir. Daha da önemlisi demokraside seçim mekanizması işlediği için, siyasi elitlerden bir sonraki seçimi de düşünerek hareket etmeleri beklenmektedir. Bu, yaptırımlarda iki yönlü işleyebilmektedir. Öncelikle yaptırımın ortaya çıkardığı ekonomik sosyal sorunlar siyasi iktidarı olumsuz etkileyerek oy kaybettirebilmektedir. Bir ikincisi de siyasi elitlerin yaptırımları kendi lehine kullanabilme yeteneği ile kendi tabanını sağlamlaştırma ve diğer oyları bayrak etrafında toplanma yoluyla kendi tarafına çekme şansı bulunmaktadır. Türkiye'de Kıbrıs Harekâtı sırasında demokratik yöntemlerle seçilmiş bir koalisyon hükümeti vardır. Ancak Ecevit'in ilerleyen yıllarda istifa etmesiyle beraber Sadi Irmak Hükümeti yaptırım sırasında iktidardadır. Bu hükümet yeterli güvenoyu alamayan bir hükümettir. Türkiye

¹⁴⁰ Sayılar için bkz: Hufbauer vd., 2007: 75-88.

bu dönemde koalisyon hükümetleri ve güvenoyu dahi alamayan hükümetlerce yönetilmektedir. Bu istikrarsız ortam esasen yaptırım uygulayan ülke için avantajlı bir durumdur. Ancak yaptırım sırasında Türkiye’de istikrarlı güçlü bir hükümet olmamasına rağmen yaptırımların başarısız olması bizi yine başka değişkenlere bakmaya itmektedir. Yazarların puanlamalarına bakınca ‘önceki istikrar,’ yaptırımların uygulanmasından önceki 10 yıl içindeki hedefteki rejim değişikliklerinin sayısının 1’den 0’a kadar olan değerlerinin hesaplanması ile yapılmaktadır. Son 10 yılda Türkiye’de teknokratlar hükümeti gibi demokratik rejim dışı hükümetler de bulunduğu için yazarlar önceki istikrarı %0,2; yaptırım esnasında bir rejim değişikliği olmadığı içinse 0 olarak değerlendirmişlerdir.

Tablo 4.3. Askeri Operasyonlara Yönelik Yaptırımlarda Önceki Rejim Değerlendirmesi

Rejim İstikrarı 0,2 ve Daha Fazla	Yaptırımın Başarısı 1	Yaptırımın Başarısı 2-4	Yaptırımın Başarısı 6-8	Yaptırımın Başarısı 9-12	Yaptırım Başarısı 16
9 Vaka	1 Vaka	2 Vaka	4 Vaka	-	2 Vaka
Rejim İstikrarı 0,2 ve Daha Az (İstikrarlı)	Yaptırımın Başarısı 1	Yaptırımın Başarısı 2-4	Yaptırımın Başarısı 6-8	Yaptırımın Başarısı 9-12	Yaptırım Başarısı 16
10 Vaka	1 Vaka	2 Vaka	5 Vaka	2 Vaka	-

Askeri operasyonlarda uygulanan yaptırımlarda, önceki siyasi rejimin istikrarının etkili bir değişken olmadığı yukarıdaki tabloda görülmektedir. Bunun en büyük nedeni askeri operasyonlar esnasında bayrak etrafında toplanma etkisinin görülmesidir. Rejim değişse bile toplumda ilgili operasyonlar çerçevesinde oluşan konsensus çoğu zaman değişmemektedir. Benzer bir durum, yaptırım boyunca rejim istikrarı için de geçerlidir;

Tablo 4.4. Tüm Vakalarda Yaptırımlar Sırasında Rejim Değerlendirmesi

Rejim İstikrarı 0,2 ve Daha Fazla	Yaptırımın Başarısı 1	Yaptırımın Başarısı 2-4	Yaptırımın Başarısı 6-8	Yaptırımın Başarısı 9-12	Yaptırım Başarısı 16
37 Vaka	3 Vaka	11 Vaka	12 Vaka	11 Vaka	-

Yazarların incelediği vakalarda, askeri operasyonları durdurma amaçlı tüm yaptırımlarda rejim istikrarı 0 puandır. Yani yaptırım sırasında herhangi bir rejim değişikliği olmamıştır. Tüm vakalar içerisinde ise yaptırım sırasında rejim istikrarı 0,2 puanın üzerinde olan vakalarda sadece %30'u başarılı yaptırım olmuştur. Buradan rejim istikrarının yaptırımların başarısı etkileyen bir değişken olmadığı çıkarımı yapmak mümkündür. Yani Kıbrıs vakasında geçmiş 10 yıllık dönemde rejim istikrarı açısından Türkiye'de sorun olması da yaptırım sırasında istikrarlı bir rejim olması da yaptırımı etkileyen bir faktör olmamıştır. Ayrıca hükümet istikrarsızlığı da bu dönemde yaptırımlara karşı Türkiye'nin geri atmasına sebep olmamıştır. Yaptırımların geçerli olduğu dönemde; 5 Şubat 1975 ile 26 Eylül 1978 yılları arasında şu hükümetler görev yapmıştır;

Tablo 4.5. ABD Kıbrıs Yaptırımları Esnasında Görev Yapan Hükümetler¹⁴¹

17/11/1974- 31/03/1975	31/03/1975- 21/06/1977	21/06/1977- 21/07/1977	21/07/1977- 5/01/1978	5/01/1978- 12/11/1979
Irmak Hükümeti	Demirel Hükümeti	Ecevit Hükümeti	Demirel Hükümeti	Ecevit Hükümeti

Tabloda görüldüğü üzere Türkiye'de ABD yaptırımları süresince 5 farklı hükümet görev almıştır. İstikrar açısından oldukça negatif görünen bu durum; hükümetlerin yaptırımlara karşı benzer tutumlar sergileyip geri adım atmamaları sayesinde yaptırımların başarısı yönünde bir kolaylık sağlamamıştır. Bu hükümetlerden Sadi Irmak Hükümeti geçici hükümet olarak görev yapmıştır. Irmak Hükümeti güvenoyu oylamasında sadece 17 kabul oyu alabilmiştir.¹⁴² İşte, ABD'nin yaptırımları onaylayıp yürürlüğe koyduğu dönem bu hükümet dönemine denk gelmiştir. ABD Başkanı uzun süre bu yaptırımlara karşı Kongre'nin karşısında dururken; Irmak Hükümeti döneminde yaptırım kararlarını onaylamış ve yürürlüğe koymuştur. Bu kararın alınmasında diğer etkenlerle beraber güvenoyu alamamış bir hükümetin olması da önemli oranda etkili olmuştur. Bu hükümet döneminde başlayan yaptırımlar daha sonra iki farklı Demirel Hükümeti ve Ecevit Hükümeti boyunca devam etmiştir. Yaptırımlar döneminde görev

¹⁴¹ Bkz: https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html, Erişim Tarihi: 11/10/2022.

¹⁴² Bkz: Cumhuriyet Gazetesi, 30/11/1974, s. 1.; <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1974-11-30/0>, Erişim Tarihi: 13/10/2022.

yapan bu iki hükümetten Demirel Hükümeti, ‘Milliyetçi Cephe’ olarak adlandırılan sağ partilerin kurduğu bir koalisyon hükümetidir. Koalisyonu Demirel’in partisi Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi oluşturmaktadır.¹⁴³ Bakıldığı zaman koalisyon hükümeti tam dört partiden oluştuğu için çok fazla farklı ses çıkma potansiyeli bakımında yaptırımı uygulayan ülke için bir avantaj gibi görünmektedir. Ancak bununla beraber dört partinin sağ parti olması ulusal bir mesele olarak görünen Kıbrıs için geri adım atılmamasında etkili olmuştur. Yaptırım döneminde en çok görevde kalan bu hükümetin döneminde, yaptırımlara karşı geri adım atılmamıştır. 5 Haziran 1977’de seçim olmuş ve hiçbir parti yine tek başına iktidar olamamıştır. Seçimler sonucunda bu hükümetten sonra kurulan CHP hükümeti güvenoyu alamadığı için sadece 1 ay görevde kalabilmiştir. Nitekim bu kısa süren hükümetin ardından İkinci Milliyetçi Cephe koalisyonu kurulmuş; bu koalisyon da 6 aydan az bir süre görevde kalmıştır. İkinci Milliyetçi Cepheden sonra kurulan ve yaptırımların kaldırıldığı dönemde iktidarda olan Ecevit Hükümeti ise, 20 CHP, 10 Bağımsız, 2 Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve Demokrat Partiliden (DP) oluşan kabine ile yola başlamıştır.¹⁴⁴ Bakıldığı zaman bu koalisyon hükümeti Milliyetçi Cephe Hükümetleri ile ideolojik olarak aynı çizgide olmasa da Kıbrıs politikasında bir değişiklik olmamış, devam eden yaptırımlara karşı geri adım atılmamış ve bu hükümet döneminde nihai olarak yaptırımlar ABD tarafından kaldırılmıştır.

Türkiye’de yaptırımlar döneminde hükümet istikrarı açısından büyük sıkıntılar yaşansa da farklı ideolojilere sahip hükümetlerin Kıbrıs konusundaki tutumları aynı olmuştur. Bunda ülkede Kıbrıs konusunda ortaya çıkan bayrak etrafında toplanma önemli bir etken olmuştur. Yaptırımların ekonomik maliyetleri incelendiği zaman, doğrudan bir ekonomik yaptırım olmadığı için toplumda ekonomik ve sosyal bir yara yaratmamıştır. Bu durum, ekonomik ve sosyal olarak toplumun etkilenmesi ile bayrak etrafında toplanmaya yol açabileceği gibi tam tersi bir etki ile var olan bayrak etrafında toplanmayı da törpüleyebilmektedir.

¹⁴³ Bkz: Cumhuriyet, 1 Nisan 1975, s. 1.; <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1975-04-01/0>, Erişim Tarihi: 14/10/2022.

¹⁴⁴ Bkz: Cumhuriyet, 6 Ocak 1978, s. 1.; <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1978-01-06/0>, Erişim Tarihi: 13/10/2022.

Tablo 4.6. ABD Türkiye 1974 Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler)¹⁴⁵

Gönderen Ülke	Hedef Ülke	Başarı Puanı ¹⁴⁶	Hedefe Maliyet	GSMH olarak maliyet (%)	Kişi Başına Düşen Maliyet
ABD	Türkiye	1	77	0,2	1,92
Ticaret Bağlantısı	GSMH Oranı	Health ve İstikrar	Gönderene Maliyet	GSYİH Büyüme Oranı	Enflasyon Oranı
12	42	2	1	4,7	14,3

Hufbauer vd. tespitlerine göre, dolar cinsinden hedef maliyeti Kıbrıs yaptırımlarında sadece toplam GSMH içinde %0,2'lik; hedefe maliyetin hedef kitleye bölünmesiyle elde edilen maliyet olan 'kişi başına maliyet' olarak da 1,92 olmuştur. Hufbauer vd. hesaplamalarında yaptırım sonrası kesintiye uğramış ticaretin arz ve talebinin fiyat esnekliklerini tahmin ederler. Yazarlar daha sonra maliyeti hesaplamak için bu sayıyı hedef alınan devletin GSMH'sine bölmektedir.

İki ülke arasındaki ticaret bağlantısı daha önceki bölümde açıklandığı gibi yaptırımların başarısını etkileyen çok önemli bir faktördür. Özellikle ekonomik yaptırımlarda iki ülke arasındaki ticaret hacmi hem gönderen ülkeye hem de hedef ülkeye doğrudan maliyet oluşturmaktadır. Ticaret bağlantısını yazarlar iki ülke arasındaki son 5 yıl içerisindeki ihracat ve ithalat rakamlarının toplam ihracat ve ithalat içerisindeki payını hesaplayarak bulmuşlardır. Nitekim yazarlar ABD ile Türkiye arasındaki ticaret bağlantısını 12 bulmuşlardır. Türkiye ABD ile ilişkileri açısından özellikle askeri yönden önemli bir paya sahipken, dış ticaret açısından bu yıllarda ticari bağlantı çok yüksek değildir. Nitekim; Kıbrıs yaptırımı ve diğer askeri müdahaleye yönelik yaptırımlar incelendiğinde şöyle bir sonuç çıkmaktadır;

Tablo 4.7. Ticaret İlişisine Göre Askeri Operasyonlara Karşı Yaptırımların Başarısı

Vakalar	0-5 Arası	5-10 Arası	10-15 Arası	15-20 Arası	20 ve Üzeri
Başarılı	-	1 Vaka	1 Vaka	-	2 Vaka
Başarısız	2 Vaka		2 Vaka	2 Vaka	9 Vaka

¹⁴⁵ Bkz: Hufbauer vd., 2007, 113-124.

¹⁴⁶ Başarı puanını yazarlar, politik değişkenlerde tespit ettikleri şekilde belirtmişlerdir.

Tabloda görüldüğü gibi eğer askeri müdahaleyi engellemeye veya bitirmeye yönelik bir yaptırım varsa, normalde yaptırımların başarısını oldukça çok etkileyen ticari bağlantının yüksek olması bile yaptırımın başarıya ulaşmasını sağlamamaktadır. Çünkü askeri müdahaleler ülkelerde bayrak etrafında toplanma etkisi yaratmaktadır. Bu da yaptırımlar, ekonomik geçmiş yüzünden hedef ülkeyi oldukça etkilese de ülkenin geri adım atmamasını sağlamaktadır. Örneğin, askeri operasyonlar yerine demokratikleşme veya rejim değişikliği talebi ile yapılan yaptırımlar incelendiği zaman ticaret bağlantısı 20 ve üzeri olan vakalar şöyledir;

Tablo 4.8. Ticaret İlişikisine Göre Demokratikleşme ve Rejim Değişikliği Yaptırımlarının Başarısı

Ticari Bağlantı	Başarılı Vaka	Başarısız Vaka
20 ve Fazla Bağlantı	12 Vaka	18 Vaka
20'den Az Bağlantı	3 Vaka	15 Vaka

Tabloda görüldüğü üzere, ticari bağlantı demokratikleşme ve rejim değişikliği söz konusu olduğunda oldukça önemli bir değişkendir. Ticari bağlantısı 20'den fazla olan bu tür amaca yönelik yaptırımlarda %40 başarılı vaka varken; ticari bağlantının 20'den az olduğu vakalarda bu oran %17'lere kadar inmektedir. Ancak Kıbrıs vakasında olduğu gibi bayrak etrafında toplanmanın fazla yaşanma olasılığı daha yüksek olan askeri müdahaleleri engelleme amacıyla gerçekleştirilen yaptırımlarda bu oran 20 ve daha fazla ticari bağlantıda sadece %19 civarındadır. Nitekim, Türkiye ile ABD arasındaki ticari bağlantı 12 değerini alırken yaptırım tamamen başarısız olmuştur.

Ekonomik sağlık ve siyasi istikrar konusunda ise yazarlar Kıbrıs yaptırımları sırasında Türkiye'ye 1 ile 3 puan arasından 2 puan vermişlerdir. 1 puan sıkıntılı; 2 puan genel önemli sorunlar ve 3 puan güçlü/kararlı ekonomik sağlık ve istikrarı belirtmektedir. İncelenen yaptırımlarda askeri müdahaleleri engelleme yönündeki yaptırımlar ve diğer yaptırımlarda ekonomik sağlık ve istikrar-yaptırım başarı ilişkisi şu şekildedir;

Tablo 4.9. Askeri Müdahaleleri Engelleme İçin Yapılan Yaptırımlarda Ekonomik ve Siyasi İstikrar

Ekonomik Sağlık ve İstikrar Puanı	1	2	3
Başarılı	-	3 Vaka	1 Vaka
Başarısız	1 Vaka	11 Vaka	3 Vaka

Tablo 4.10. Hedef Ülkenin Politikalarında Mütevazi Değişiklikler Talep Edilen Yaptırımlarda Ekonomik ve Siyasi İstikrar

Ekonomik Sağlık ve İstikrar Puanı	1	2	3
Başarılı	5 Vaka	10 Vaka	6 Vaka
Başarısız	2 Vaka	9 Vaka	10 Vaka

Tablolarda görüldüğü üzere askeri müdahalelere yönelik yaptırımlarda ekonomik sağlık ve istikrar önemli bir değişken değilken, hedef ülkede mütevazi politika değişiklikleri için yapılan yaptırımlarda önemli bir değişkendir. Kıbrıs yaptırımlarının da içinde olduğu 2 puanlık ekonomik sağlık ve istikrarda sadece %22’lik bir yaptırım başarısı mevcutken; mütevazi değişiklikler için uygulanan yaptırımlarda ekonomik sağlık ve istikrar puanı 2 olan vakaların yaklaşık %53 kadarı başarıya ulaşmıştır. Genel istatistiğe baktığımız zaman ise mütevazi değişiklik taleplerinde 1 puanlık, yani ekonomik sağlık ve istikrar bakımından zayıf ve sorunlu hedef ülkelerde başarı oranı %72 kadarken; aynı kategoride ekonomik sağlık ve istikrar açısından iyi durumda olan hedef ülkelerde bu oran %38 kadardır. Bu durumda şöyle bir çıkarımda bulunmak mümkündür; mütevazi politika değişikliklerine yönelik yaptırımlarda ekonomik sağlık ve istikrar önemli bir değişkenken, Kıbrıs yaptırımlarının da içinde bulunduğu askeri müdahaleleri önleme-vazgeçirme yaptırımlarında o kadar önemli bir değişken değildir. Bu da bize bu tür yaptırımlarda farklı değişkenlere bakmaya yönelmektedir.

Hufbauer vd. yaptırımcı ülkenin maliyetlerini hesaplarken gönderici ülkenin herhangi bir masrafı yoksa 1 kod, gönderici ülkenin önemli ekonomik kayıplara uğraması durumunda ise 4’e kadar değişen bir sıra ölçüsü kullanmaktadır (Drezner, 1999: 102-114). Bakıldığı zaman Kıbrıs yaptırımları ekonomik olarak ABD’yi etkilemese de askeri ve stratejik açıdan zararları olmuştur. Ancak yazarlar, baz aldığı ekonomik değişkenlerle Kıbrıs yaptırımları için ABD’ye ekonomik maliyeti en düşük seviyeden puanlamışlardır.

Bakıldığı zaman askeri müdahaleleri engellemeye yönelik yaptırımlarda zaten bu değişkenin genel olarak çok etkili olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.11. Askeri Müdahaleleri Engellemeye Yönelik Yaptırımlarda Gönderen Maliyeti

Gönderen Maliyeti	1	2	3	4
Başarılı	1 Vaka	3 Vaka	-	-
Başarısız	5 Vaka	6 Vaka	4 Vaka	-

Tabloya bakıldığı zaman, gönderene tam maliyetli vaka bu kategoride yokken, 3 puanlık maliyet için tüm vakaların başarısız olduğu görülmektedir. İlk bakışta gönderen maliyetinin bu kategorideki yaptırımlar için etkili bir değişken olarak görünmesine rağmen gönderene en az maliyet getiren vakalardaki başarı oranının 2 puanlık maliyet getiren vakalardan az olması, askeri müdahaleleri engellemede bu değişkenin etkin bir değişken olmadığını bize göstermektedir.

Son ekonomik değişken olan enflasyon oranı ise yazarların dikkat ettiği bir başka kalem olmuştur. Yaptırım sırasında Türkiye'deki ortalama enflasyonun 14,3 olduğu görülmektedir. Askeri müdahaleleri engellemeye yönelik yaptırımlarda, başarılı yaptırımlara bakıldığı zaman enflasyon oranının etkili bir değişken olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.12. Askeri Müdahaleleri Engellemeye Yönelik Yaptırımlarda Alıcı Enflasyon Oranı

Enflasyon Oranı	%5 ve Altı	%5 ile 20 Arası	%20 ve Daha Fazla
Başarılı	2 Vaka	-	1 Vaka
Başarısız	4 Vaka	2 Vaka	5 Vaka

Tabloya bakıldığı zaman hedef ülkenin enflasyon oranının bu kategoride başarıyı dengeli bir şekilde etkilemediği görülmektedir. Hatta oransal olarak daha az enflasyon oranına sahip hedef ülkelerde yaptırımların daha fazla başarılı olduğu görülmektedir.

Politik ve ekonomik değişkenler incelendiği zaman askeri müdahaleleri önlemeye yönelik yaptırımlarda keskin değişkenler olmadığı yukarıdaki analizlerle tarafımızca

tespit edilmiştir. Bu durumda bakmamız gereken en önemli değişken bayrak etrafında toplanmanın bu yaptırımlara etkisi olmaktadır. Kıbrıs yaptırımlarında bayrak etrafında toplanma oluşup oluşmadığı bir sonraki başlıkta analiz edilecektir.

4.1.6. Kıbrıs Harekâtı ve sonrasındaki yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma

Kıbrıs meselesi 1974 öncesi de Türkiye’de genel anlamda konsensusun sağlandığı bir vaka olmuştur. Nitekim 1964 yılına bakıldığında zaman gerek askeri müdahale için TBMM’den yetki verilmesi gerekse İnönü’nün ABD gezisi öncesi Meclis’ten güvenoyu almadan bu geziyi gerçekleştirmeyeceğini ifade edip, güvenoyu alması (Feridunoğlu, 2017: 385), aynı tarihlerde gazetelerin İnönü ve Kıbrıs politikası aleyhine yazılar yazmayıp onu desteklemesi (Feridunoğlu, 2017: 391); kamuoyu ve kamuoyunun temsil edildiği Meclis nezdinde önemli bir birlik oluştuğunun önemli bir göstergesi olmuştur.

1971 ile 1973 yılları arasında Türkiye’de iktidarda ordu destekli teknokrat hükümet vardır. Bu hükümet genel olarak keskin dış politika olaylarına yönelmek yerine iç sorunlara yönelmiştir (Uslu, 2000: 233). Bu dönem Kıbrıs sorunu bakımından da daha çok stabil geçmiştir. 1973 Genel Seçimlerinde Bülent Ecevitli CHP, oyların %33’ünü ve meclis sandalyelerinin 185’ini almış ve bu durum tek başına iktidar olmasına yetmemiştir. Bu durumda aynı seçimde %11 oyla 47 sandalye alan Necmettin Erbakan’lı MSP ile zorlu bir sürecin ardından koalisyon hükümeti kurmuşlar ve ülke Kıbrıs Harekâtına bu hükümetle gitmiştir.¹⁴⁷

Kıbrıs Harekâtı esnasında dört gazete; Cumhuriyet, Hürriyet, Milli Gazete ve Milliyet Gazetelerini inceleyen Baydili ve Çetin’in analizlerine göre; mevcut Başbakan Bülent Ecevit’in ismi gazetelerin ilk sayfalarında, 16 Temmuz-19 Temmuz arasında tam 108 kez geçmiştir. Buna karşılık koalisyon ortağının lideri Necmettin Erbakan’ın ismi sadece 10 kez geçmiştir (Baydili ve Çetin, 2021: 395). Bu durum Kıbrıs Harekâtında daha çok ön planda olan liderin Ecevit olduğunu göstermektedir. İncelendiği zaman yazıların Ecevit’in genelde lehine olan, fazla eleştiri içermeyen yazılar olduğu görülmektedir. Farklı gazetelerden haber edinen vatandaşlar da aynı haberi farklı tonlarda alsalar da geneli itibarıyla bir destek söz konusudur. Bu incelemelere göre; Kıbrıs’a yazarlara göre yazılı basın tarafından daha tarafsız bir şekilde yaklaşılması; olaylar daha çok ‘Kıbrıs

¹⁴⁷ Bkz: “1973 Genel Seçim Sonuçları”, <https://www.haberler.com/secim/1973/>, Erişim Tarihi: 21/09/2022.

Sorunu' şeklinde nakledilmiştir. İncelenen günlerde üç farklı gazete (Cumhuriyet, Milliyet ve Milli Gazete) tam 6 kez bu terimi kullanırken; daha milliyetçi bir ifade olan 'Milli Dava' terimini sadece bir kez Cumhuriyet Gazetesi, incelenen günlerin son gününde 19 Temmuz'da kullanmıştır (Baydili ve Çetin, 2021: 398). Güvenç'in analizlerine göre hareketin ilk zamanlarında genel anlamda bir suskunluk hâkim olsa da toplumda ve medyada genel hava Türkiye'nin adada nihai bir zafer elde ettiği yönünde olmuştur (Güvenç, 2022: 16). Harekatın ilk döneminde yazılı basının daha milliyetçi/destekleyici terimleri kullanmaktan kaçındığı görülmüştür. Ancak yine yazarların analizlerinde; TBMM ile ilgili yapılan haberler incelendiğinde, 'birlik-beraberlik' ifadesine sıkça başvurulduğu görülmektedir. Yazarlara göre bunun temel sebebi, TBMM'de bulunan tüm siyasi partilerin Kıbrıs konusunda ortak bir düşünce yapısına sahip olmaları olmuştur. Meclisteki bu birlik, yazarlara göre aynı zamanda siyasi partilerin tabanlarını oluşturan vatandaşlarda da bulunmaktadır (Baydilli ve Çetin, 2021: 399). Bu konsensus gazetelerin de zamanla dilini daha milliyetçi ve tarafgir bir dile çevirmelerine neden olmuş; özellikle mevcut iktidara önemli bir destek ortaya çıkmıştır.

Kıbrıs Harekâtı başlangıcında ortak bir karara varan koalisyon hükümeti tarafları, daha sonra Kıbrıs ile ilgili alınacak kararlarda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Örneğin; 5 Kasım 1974'te Milli Güvenlik Kurulu, Kıbrıs'ta bazı ele geçirilen toprakların geri verilmesini de içeren bazı tavizler vermeyi kabul etmiştir. Bunun dışında adadaki askerinin bir bölümünün geri çekilmesi de kararlaştırılmıştır. Ancak koalisyon ortağı Erbakan bu kararlara karşı çıkmıştır. Nitekim, özellikle bu dönemdeki ada konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle Ecevit 7 Kasım 1974'te istifa etmiştir. Bununla beraber Ecevit'in istifa etmesinin arkasındaki en büyük nedenlerden biri göre bu anlaşmazlıkların yanı sıra; Ecevit'in Kıbrıs Harekâtı ile elde etmiş olduğu bu havadan yararlanarak tek başına iktidar olma isteği olmuştur (Birand, 1979: 81, 82; aktaran Uslu, 2000: 313). Başbakan Ecevit, Kıbrıs hareketleri sonrası oluşan bayrak etrafında toplanmadan yararlanıp seçime gitmek için böyle bir karar almıştır. Özellikle dikkat edilmesi gereken bir başka nokta, bu dönemlerde uluslararası kamuoyunun harekate karşı olan tutumudur. Özellikle ABD'den gelmesi muhtemel bir yaptırım sonrası, ülkenin olumsuz etkilenip harekât sonrası bayrak etkisinin dağılma ihtimali vardır. Her ne kadar yaptırımlar ülkelerde bayrak etrafında toplanmaya yol açsa da Ecevit, harekât sonrası oluşan havadan yararlanıp bunu riski atmamak istememiştir.

20 Temmuz 1974 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ne bakıldığı zaman, “Türk Ordusu Kıbrıs'ta” manşeti ile yayına çıktığı görülmektedir. Haberin açıklamasında geçen “Ecevit Hükümeti Kıbrıs'taki askeri istila hareketini durdurmak için çıkarma kararı aldı” ifadesi incelendiği zaman, Kıbrıs'taki Rum kesiminin hareketlerinin bir ‘istila’ olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. İktidarda bir koalisyon hükümeti olmasına rağmen kararı veren mekanizmanın ‘Ecevit Hükümeti’ olduğu vurgulanmıştır. Aynı gazetenin aynı tarihli ilk sayfasında ayrıca; “ABD Müdahalemizi Önlemek İstedi” şeklindeki başlık dikkat çekmektedir. Yine aynı gazete ‘Çıkarma Kaçınılmazdı’ sürmanşeti ile ele alınan haberde, hareketin açık bir şekilde desteklendiği ve bu çıkarmayı ABD'nin engellemeye çalıştığı ifade edilmiştir. Aynı gazetede köşe yazısı yazan Nadir Nadi, “Kıbrıs darbesi yüzünden ortaya çıkan durumu barışçıl yollardan önlemek amacıyla Ecevit Hükümeti elinden gelen gayreti esirgememiştir” ifadelerini kullanmıştır. Yazar, Türkiye'nin birincil amacının sorunu barışçıl yöntemlerle çözmek olduğunu ama bu mümkün olmayınca hareketin zorunlu hale geldiğini ifade etmek istemiştir.¹⁴⁸ Bakıldığı zaman gazetenin ilk sayfasını tamamen Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili haberler kaplamıştır. Bu durum, bayrak etrafında toplanmanın şartlarından biri olan ‘olayın ülkenin birinci gündemi’ olması şartını açık bir şekilde karşılamaktadır.

Bayrak etrafından toplanmanın şartı olarak kabul ettiğimiz vakanın gündemde kalma durumu, Kıbrıs Barış Harekâtı'nda kendini göstermektedir. Harekatın ilerleyen günlerinde de manşetler ve alt başlıklar hareketle ilgili yazılardan oluşmaktadır. 21 Temmuz'da Cumhuriyet Gazetesi “Ordumuz Kıbrıs'ta Duruma Hâkim”, 22 Temmuz'da “Çıkarma Yapmak İsteyen Yunan Filosunu Bombaladık”, 23 Temmuz'da “Askeri Harekât Başarı ile Tamamlandı”, 24 Temmuz'da “Yunanistan'da Sivil Yönetime Geçiyor”, 25 Temmuz'da “Lefkoşa Havaalanını Açmak İçin Onarıyoruz”, 26 Temmuz'da “Türkiye'nin Tezi Federatif Devlet”, 27 Temmuz “Cenevre Sözleşmesi Çıkmaza Giriyor”, 28 Temmuz'da, “Yunanistan Türk Görüşüne Yaklaştı” manşetleri ile yayına çıkmıştır. Yine bir diğer gazete Hürriyet Gazetesi'ne bakıldığı zaman; 21 Temmuz 1974'te “Zafer, Zafer” ve “Bu Bir Bayramdır, Evlerinize Bayrak Asın” manşetleri ile yayına çıktığı görülmektedir. Aynı gazete hareketin devam eden günlerinde sırasıyla 22 Temmuz'da; “Topyekûn Savaş İhtimali”, 23 Temmuz'da; “Zaferimiz Atina'yı Çökertti”, 24 Temmuz'da “Girne'den Geliyorum”, 25 Temmuz'da, “Bir Vurduk İki Cunta

¹⁴⁸ Bkz: Cumhuriyet Gazetesi, 20/07/1974, <https://egazete.cumhuriyet.com.tr/oku/192/1974-07-20/0>, Erişim Tarihi: 18 Ekim 2022.

Devirdik”, 26 Temmuz’da; “Makarios’tan Dost Olmaz”; 27 Temmuz’da; “Cenevre’de Umut Kalmadı” manşetleri ile basıma çıkmıştır.

Ancak hareketin ilerleyen günlerinde medyada ilk günkü gibi bir birlik beraberlikte azalma olmuş, hükümete tam destek oranında azalma başlamıştır. Cumhuriyet yazarı Altan Öymen, köşe yazısında bu konuya parmak basmış, muhalif yazarların daha güçlü bir hükümetle Türkiye’nin daha çok kazanım elde edeceğini yazdığı yazılara atıfta bulunmuştur.¹⁴⁹ Bakıldığı zaman hareketin ilk günlerinin aksine mevcut lider Ecevit Hükümeti’ne destekte azalmalar görülmektedir. Zaten bayrak etrafında toplanmada, ilk vaka gerçekleşirken çok yükselen destek oranının zamanla bir düşüş trendine geçtiği bilinmektedir. Birinci Kıbrıs Harekatın ardından da bu durum gerçekleşmiştir. Bu durum medyada da kendini göstermiştir. Zaman içerisinde Kıbrıs ile ilgili haberler azalmaya başlamıştır. Bununla beraber Cumhuriyet Gazetesi köşe yazıları ilgili dönem için incelendiğinde mevcut lider Ecevit’e önemli bir destek verildiği görülmektedir. Nadir Nadi ve Altan Öymen’in köşe yazıları incelendiği zaman bu tespit yapılabilmektedir. Genel olarak hükümetin harekatta başarılı olduğu anlatılmış ve bu başarıdaki Ecevit’in payına vurgu yapılmıştır. İktidarda koalisyon hükümeti bulunmasına rağmen yazıların Ecevit’e odaklandığı görülmektedir. Ecevit’in ‘iç ve dış basında tartışmasız bir lider’ konumuna geldiği, 3 Ağustos 1974 tarihli gazetede vurgulanmıştır. Bu yazıda Ecevit’in başarısının Türkiye’nin başarısı ile özleştigi ifade edilmiştir. Ancak Ecevit’in oylarının arttığını ifade eden yazarlar, bu durumun muhalefet tarafından fark edildiğini ve karşı hamleler yapıldığını belirtmiştir.¹⁵⁰

Birinci hareketin ilerleyen günlerinde resmi ağızlar hükümetin Kıbrıs politikasını destekler yönde olmuştur. Muhalefet tarafında olan Adalet Partisi ve CGP temsilcileri, hükümetin Kıbrıs konusundaki tezlerini desteklediklerini belirtmişlerdir.¹⁵¹

Birinci hareketin ilk günlerinde bütün gazete manşetlerini kaplayan Kıbrıs ve bağlantılı haberler birkaç hafta sonra popülerliğini sürdürmeye devam etse de ilk günlerdeki yoğunluk sürmemiştir. Artık güncel iç meseleler de zamanla gazetelerin ilk sayfalarında yer almaya başlamıştır.

¹⁴⁹ Bkz: Cumhuriyet Gazetesi, Altan Öymen, “Sırası mı?”,28/07/1974, s. 7.

¹⁵⁰ Bkz: Cumhuriyet, 3/08/1974, s. 7.

¹⁵¹ İlgili haber için bkz: Cumhuriyet, 11/08/1974, s. 7.

Kıbrıs, yerel basında da fazlasıyla yer almıştır. Daha birinci hareketin ilk günlerinde özellikle milli birlik ve beraberlik temalı manşetler ve yazılar yazılmıştır. Örneğin; Muş'ta yayın yapan bir yerel gazete olan 'Muş Şark Telgraf Gazetesi'; 20 Temmuz 1974'te, "Birlik ve Beraberliğimizi Her An Göstermeliyiz" manşetiyle yayınlanmıştır.¹⁵² Üç gün sonra aynı gazete, "Dünyaya Ders, Türkiye'ye Büyük Zafer" başlığı ile yayınlanmıştır.¹⁵³

Destek, Barış Harekâtı birinci çıkarma sonrası müzakereler döneminde de devam etmiş, hem ulusal basın hem de yerel basında destekleyici manşetler atılmıştır. Örneğin; Muş Şark Telgraf Gazetesi 1 Ağustos'ta, "Cenevre Türkiye'nin İkinci Zaferidir" manşetini vermiştir.¹⁵⁴

Türkiye'nin mevcut dış politikasına olan destek yerel basında kendisine yer bulmuştur. Örneğin; Dinç'in analizlerine göre daha önce uzun bir süre SSCB aleyhine haberler yapmayan Muş Şark Telgraf Gazetesi; SSCB'nin Türkiye'nin birinci çıkarma sonrası adadan askerlerini çekmesi yönünde açıklamaları üzerine SSCB aleyhine yazılar yazmaya başlamıştır (Dinç, 2022: 441).

İkinci harekât da tıpkı ilk harekattaki gibi basında kendisine önemli bir yer bulmuştur. Cumhuriyet Gazetesi 15 Ağustos 1974'te "Silahlı Kuvvetlerimiz Magosa'ya Giriyor" manşeti ile yayına çıkmıştır. Aynı günkü gazetede köşe yazarı Nadir Nadi, "Haklı Olan Biziz" adlı köşe yazısı ile harekâtı desteklemiştir. Yazar, "ulusal çıkarlarımızı korumak ve savunmakla yükümlü yöneticilerimiz herhalde bütün seçenekleri dikkatle gözden geçirmiş, her olasılığa karşı alınması gereken tedbirleri en ufak ayrıntılarına dek vaktinde saptamışlardır" ifadelerini kullanarak hükümeti destekler yönde bir yazı kaleme almıştır.¹⁵⁵ Harekatın diğer günlerinde de ana manşet ve alt manşetler Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili olmuştur. 16 Ağustos 1974'te Cumhuriyet Gazetesi, "Mehmetçikle Mücahit Magosa'da Buluştu" manşeti ile, 17'sinde "Lefke-Magosa Hattı Gerçekleşti" manşeti ile, 18'inde "Kıbrıs'ın %40'ı Kontrolümüzde", 19'unda "Amerika Arabuluculuk İçin Karamanlis'in Cevabını Bekliyor", 20'sinde "Rumlar Amerikan Elçisini Öldürdü", 21'inde "Rumlar 57 Türkü Öldürüp Gömdü"

¹⁵² Bkz: Muş Şark Telgraf, "Birlik ve Beraberliğimizi Her An Göstermeliyiz", 20/07/1974; aktaran Dinç, 2022: 436.

¹⁵³ Bkz: Muş Şark Telgraf, "Dünyaya Ders, Türkiye'ye Büyük Zafer", 23/07/1974; aktaran Dinç, 2022: 436.

¹⁵⁴ Bkz: Muş Şark Telgraf Gazetesi, "Cenevre Türkiye'nin İkinci Zaferidir", 1/08/1974; aktaran Dinç, 2022: 441.

¹⁵⁵ İlgili yazı için bkz: Cumhuriyet, 15/08/1974, s. 7.

manşetleri ile ana manşette sürekli Kıbrıs ve onunla ilgili haberlerle yayına çıkmıştır. Aynı şekilde Hürriyet Gazetesi, 15 Ağustos'ta "Magosa Bugün Bizim Oluyor", 16 Ağustos'ta "Magosa'dayız"; 17'sinde "Bu İş Burada Biter", 18'inde "Savaş Bitti Oyun Başladı", 19'unda "Bekleyeceğiz ve Göreceğiz", 20'sinde "Rumlar Amerika Elçisini Öldürdü", 21'inde "3 Türk Gazeteci Adada Kayıp" manşetleri ile basıma çıkmıştır. Gazeteler incelendiği zaman tıpkı birinci harekatta olduğu gibi yine ülkenin birincil gündemi Kıbrıs Barış Harekâtı olmuş, ana başlıkların tamamı Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili olmuştur.

İkinci hareketin ilk günlerinde tıpkı ilk harekatta olduğu gibi harekâtı destekleyen yazılar kaleme alınmıştır. Örneğin Altan Öymen, 17 Ağustostaki yazısında Batı medyasını eleştirip hareketin haklı sebeplerini açıklamıştır.¹⁵⁶ 18 Ağustostaki yazısında Nadir Nadi benzer şekilde Türkiye'nin neden bu Harekâtı gerçekleştirmek zorunda kaldığını ve barış süreci için elinden geleni Hükümetin yaptığını belirtmiştir.¹⁵⁷ Gazete ilerleyen günlerde de Hükümeti ve özellikle Ecevit'i destekleyen haberler yapmaya devam etmiştir. Örneğin 20 Ağustos'ta "Financial Times Başbakan Ecevit'i Haftanın Adamı Seçti" haberini ilk sayfadan duyurmuştur.¹⁵⁸ Aynı zamanda Türk Silahlı Kuvvetlerine de bu dönemde önemli bir destek söz konusudur. Bu süreçte kısa süre içerisinde vatandaşlar ve iş adamları tarafından çok yüklü bir miktarda Silahlı Kuvvetlere bağış yapılmıştır.¹⁵⁹ Aynı gazetede Ecevit'i destekleyen köşe yazıları da devam etmiştir. Örneğin; Nadir Nadi bir köşe yazısında Ecevit için, "Kıbrıs darbesinden sonra Ecevit Hükümeti'nin vaktinde aldığı ulusal çıkarlarımızı ve ulusal haysiyetimizi olduğu kadar bölge dengesini de koruyucu cesaretli, yerinde tedbirler..." şeklinde yazı yazmıştır. Yazar bununla birlikte muhalif gazetecilerin adanın tamamının neden ele geçirilmediği konusunda eleştiriler yapmasına değinmiştir.¹⁶⁰ Bu durum, Ecevit ve hükümete muhalif olan kesimin dahil harekâtı desteklediğini, eleştirilerin harekâta değil de hareketin erken kesilmesine olduğunu göstermektedir. Açık bir şekilde toplumun genelinde harekât desteklenmektedir. Nitekim halk nezdinde de Başbakan Ecevit'e önemli bir destek oluşmuştur. Güneydoğu Ekspresi ile seyahat etmekte olan Ecevit'in treni onu İzmit'te

¹⁵⁶ İlgili yazı için bkz: Cumhuriyet, 17/08/1974, s. 7.

¹⁵⁷ İlgili yazı için bkz: Cumhuriyet, 18/08/1974, s. 7.

¹⁵⁸ İlgili haber için bkz: Cumhuriyet, 20/08/1974, s. 6.

¹⁵⁹ Detaylar için Cumhuriyet, bkz: 22/08/1974, s. 7.

¹⁶⁰ İlgili yazı için bkz: Cumhuriyet, 25/08/1974, s. 7.

karşılamaya gelen binlerce kişi nedeniyle kalkış yapamamış, rötarlı hareket etmek durumunda kalmıştır.¹⁶¹

İkinci Kıbrıs Harekâtından sonra yerel basında da destek oldukça artmış; Muş Şark Telgraf Gazetesi, “Lefkoşe elimizde, Magosa zapt edildi. Ordular yürüyor” gibi oldukça yüksek seviyeden manşetle yayına çıkmıştır.¹⁶² Aynı gazete 21 Ağustos’ta, “Dünyada Büyük bir Türkiye Vardır” manşeti ile çıkararak, hareketin başarısı sonrası duyulan coşkuyu okurlarına yansıtmıştır.¹⁶³

Koalisyon hükümeti Kıbrıs konusunda ortak politikalara sahipken, diğer konulardaki ayrılıklar Kıbrıs Harekatının ilerleyen günlerinde kendini net bir şekilde göstermiştir. Birinci Harekât ve sonraki dönemlerde fazla gündeme gelmeyen sorunlar, İkinci Harekatın ilerleyen günlerinde ciddi anlamda kendisini göstermeye başlamıştır. Örneğin; Cumhuriyet Gazetesi’nin hareketin ardından yaklaşık üç hafta geçmesinden sonraki manşeti, ilk defa Kıbrıs Harekâtı dışında bir iç politika manşeti olmuştur. Ecevit’in koalisyon hükümeti ile ilgili sözlerini manşete taşıyan gazete, “MSP ile Uzlaşılması Güç Ayrılıklarımız Var” manşeti ile yayına çıkmıştır. Haberde Ecevit’in Kıbrıs konusunda Erbakan ve partisine teşekkür ettiğini fakat uzlaşılması zor konulara değindiğini belirtmiştir.¹⁶⁴ Ertesi gün yine manşetten Erbakan’ın koalisyon hükümeti ile ilgili görüşleri aynı gazeteden verilmiştir. Erbakan da ortaklığın sorunları olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁵ Nitekim ilerleyen günlerde Ecevit erken seçim istediklerini ifade etmiş fakat mecliste çoğunluğu sağlamanın güç olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁶ Bununla beraber Erbakan, mevcut koalisyon hükümetinin birçok tek parti hükümetinin yapamayacağı mühim işler yaptığını ve güçlü bir hükümet olduğunu ifade etmiştir. Erbakan bu dönemde tavrını, erken seçimden ziyade mevcut hükümetin devamından yana koymuştur.¹⁶⁷ Nitekim gazete ilk harekatta olduğu gibi zamanla manşetlerine daha çok iç konulara yer vermiş, Kıbrıs meselesi gazetede önemli yer tutmasına rağmen, hareketin ilk günlerindeki yoğunluğunu kaybetmiştir. Artık özellikle koalisyon hükümetinin geleceği ile ilgili haberler ve köşe yazıları daha geniş yer tutmaya başlamıştır.

¹⁶¹ Bkz: Cumhuriyet, 29/08/1974, s. 7.

¹⁶² Bkz: Muş Şark Telgraf, “Lefkoşe Elimizde, Magosa Zapt Edildi. Ordular Yürüyor”, 16/08/1974; aktaran Dinç, 2022: 447.

¹⁶³ Bkz: Muş Şark Telgraf, “Dünyada Büyük bir Türkiye Vardır”, 21/08/1974; aktaran Dinç, 2022: 449.

¹⁶⁴ İlgili haber için bkz: Cumhuriyet, 4/09/1974, s. 7.

¹⁶⁵ İlgili haber için bkz: Cumhuriyet, 5/09/1974, s. 7.

¹⁶⁶ İlgili haber için bkz: Cumhuriyet, 7/09/1974, s. 1.

¹⁶⁷ İlgili haber için bkz: 6/09/1974, s. 7.

Harekatın ilerleyen günlerinde gündeme gelmeye başlayan ABD yardımlarının kesilmesi veya başka tür yaptırımlara karşı, hükümet net bir duruş sergilemiştir. Henüz karar alınmadan önce Başbakan Ecevit, ABD'nin bu türden bir uygulamasının Türkiye'nin Kıbrıs politikasını kesinlikle etkilemeyeceğini açık bir şekilde ifade etmiştir.¹⁶⁸ ABD tarafından özellikle Kongre ve Temsilciler Meclisi tarafından gelen yaptırım tehditlerine karşın nitekim net bir cevap verilmiştir. Yaptırımlar henüz uygulanmadan tehdit aşamasında dahi hedef ülkelerin politikalarında değişikliğe neden olabilmektedir. Ancak Türkiye'de bu durum gerçekleşmemiştir. Bu durumda, özellikle halk tarafında oluşan bayrak etrafında toplanma ile beraber Ecevit ve hükümete olan desteğin artması etkili olmuştur. Kıbrıs Barış Harekâtına olan destek, hükümetin direncini yaptırım ve yaptırım tehditlerine karşı artırmıştır.

Ecevit, özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı'nın oluşturduğu bayrak etrafında toplanma ile elde ettiği desteği oya çevirmek adına erken seçimi istemiştir. Bununla beraber diğer partiler bu durumun farkındadırlar. Koalisyonun diğer ortağı Erbakan, bir konuşmasında "Kıbrıs Zaferini oya tahvil etmek isteyenler oy yerine hava alır"¹⁶⁹ ifadelerini kullansa da Erbakan erken seçimin CHP ve Ecevit'e getireceği oyların farkındadır ve erken seçimi kesinlikle istememektedir. Bununla beraber CHP, Ecevit liderliğinde derhal seçime gitmek istemiştir. Ecevit bu şekilde hem yükselen desteği arkasına alarak seçimlerde zafer elde etmek hem de yoğun iç ve dış problemleri daha güçlü bir hükümetle çözmek istemiştir.¹⁷⁰ Ayrıca ilgili yıllardaki yazılar dikkate alındığında, Kıbrıs Barış Harekâtı ile koalisyon hükümetinin iki ortağının da önemli puanlar kazandığı fakat genel görüş Ecevit'in daha fazla puan kazandığı yönünde olmuştur.¹⁷¹ Bayrak etrafında toplanmanın da zaten genel olarak belli bir gruptan ziyade bir kişiye puan kazandırdığını daha önceki bölümlerde ifade etmiştik. Kıbrıs Barış Harekâtında da başbakan olarak görev yapan Ecevit'in koalisyon hükümetinin diğer ortağı Erbakan'a oranla daha fazla destek alması bayrak etrafında toplanmanın bir sonucudur.

Türkiye'de iç gündem bu konularla yoğunlaşmışken, ardı ardına ABD'den yaptırımlarla ilgili haberler gelmektedir. Ecevit'in istifasından sadece birkaç gün sonra ABD Senatosu, Türkiye'ye karşı yardımların kesilmesini onaylamıştır. Bu durum hemen

¹⁶⁸ Bkz: Cumhuriyet, 8/09/1974, s. 1, 7.

¹⁶⁹ Bkz: Cumhuriyet, 9/09/1974, s. 1.

¹⁷⁰ Ecevit'in derhal seçim istemesi ile ilgili bkz: Cumhuriyet, 19/09/1974, s. 7.

¹⁷¹ İlgili yazı için bkz: Cumhuriyet, 27/09/1974, s. 1.

Türkiye kanadından tepki çekmiştir.¹⁷² Bununla beraber Türkiye’de hükümet krizi yaşanan bu dönemde ABD Başkanı Ford kararı veto edeceğini açıklamış, birkaç gün sonra da Senato kararı iki oy farkla reddetmiştir.¹⁷³ Nitekim ilerleyen günlerde ABD Başkanı Ford, Türkiye’ye yaptırım uygulanmasının Kıbrıs sorununu çıkmaza sokacağını ve bunun Kıbrıslı Rumlara ve Yunanistan’a zarar vereceğini açıklamıştır.¹⁷⁴ Bununla beraber karar tekrar Temsilciler Meclisi’nde kısa bir süre sonra onaylanmış ve bu defa Senato da onaylayıp, Başkan’a sevk etmiştir.¹⁷⁵ Bunun üzerine Türkiye tarafından açıklama Dış İşleri Bakanı Turan Güneş tarafından gelmiş; Güneş, “Baskı kararlarına karşı boynumuzu bükecek değiliz, bu tür davranışlar karşısında dış politikamızın temel tercihlerini değiştirecek değiliz” şeklinde açıklamada bulunmuştur.¹⁷⁶ Güneş’in açıklamalarından da anlaşıldığı üzere Türkiye bir kez daha yaptırımların kendi dış politikasını değiştirmeyeceğini en resmi ağızdan ifade etmiştir. Bununla beraber Türkiye’nin net tavrına rağmen ABD özellikle Temsilciler Meclisi üzerinden yaptırım uygulayamayacağı kararlı bir şekilde diretmeye devam etmiştir. Bununla ilgili eğer ABD Başkanı Ford’un yeni bir vetosuna karşın Kongre’nin vetoya boşa çıkarmak için üçte iki çoğunluğu sağlamaya yöneleceği belirtilmiştir.¹⁷⁷ Bununla beraber Başkan Ford’un veto ettiği tasarımı planlandığı gibi Temsilciler Meclisi’nde gerekli çoğunluğu sağlayamamışlardır.¹⁷⁸ Temsilciler Meclisi yaptırımlar için baskısını sürdürmüş, onlar karar aldıkça da Türkiye cephesinden anında cevap almışlardır. Örneğin, Ecevit yaptığı açıklamada Kongre’ye sert çıkmış; “Yardımanın kesilmesi ortak güvenlik sistemine bazı zararlar verebilir, fakat bu yalnızca Türkiye’nin tasası olmayacaktır” diyerek açık bir şekilde ABD tarafını tehdit etmiştir.¹⁷⁹ Yine, Dış İşleri Bakanı Güneş benzer tarihlerde; “Yardım kesilirse ABD ile İlişkiler Gözden Geçirilecektir” açıklamasını yapmıştır.¹⁸⁰ Bu durum esasen ABD Başkanı tarafından farkında olunan bir durumdur. Gerek ABD Başkanı Ford gerekse Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye ile aranın bozulmaması adına uzun bir süre yaptırımlara direnmişlerdir. Nitekim Ford, “Türkiye zarar görürse ABD de etkilenir” şeklinde açıklama yaparak bunu net bir şekilde belirtmiştir. Başkan; “Türkiye, yaptırım

¹⁷² Bkz: Cumhuriyet, 21/09/1974, s. 1, 7.

¹⁷³ Bkz: Cumhuriyet, 4/10/1974, s. 1.

¹⁷⁴ Bkz: Cumhuriyet, 9/10/1974, s. 1.

¹⁷⁵ Bkz: Cumhuriyet, 10/10/1974, s. 1.

¹⁷⁶ Bkz: Cumhuriyet, 11/10/1974, s. 7.

¹⁷⁷ Bkz: Cumhuriyet, 13/10/1974, s. 7.

¹⁷⁸ Bkz: Cumhuriyet, 16/10/1974, s. 1.

¹⁷⁹ Bkz: Cumhuriyet, 22/10/1974, s. 1.

¹⁸⁰ Bkz: Cumhuriyet, 26/10/1974, s. 1.

kararını onaylarsam bundan incinir ve zarar görürse bu bizim incinmemiz zarar görmemiz demek olacaktır” ifadesini kullanmıştır.¹⁸¹

Bu dönemde bakıldığı zaman yaptırım ile ilgili haberler, ana manşetten olmasa da sürmanşetten kendine yer bulmuştur. Bununla beraber iç konular bu konunun önüne geçmiştir. Hatta Kıbrıs ile ilgili gazetelerde ilerleyen günlerde neredeyse sadece yaptırımlarla ilgili haberler yer almıştır. Yaptırımlarla ilgili ABD’deki her gelişme gazetelerin ilk sayfalarında yer almıştır. Bu dönemde ele alınan köşe yazıları, yardımın kesilmesi ve benzeri yaptırımlara karşı ülkede geniş bir tepki oluştuğunu kaleme almıştır.¹⁸²

Ecevit’in istifası ile süren süreçte Ecevit ve CHP tarafı erken seçimde ısrarcı olmuştur. Sık sık erken seçim isteğini dile getiren Ecevit, “Tek yol seçimdir. Halkı düşünenler, demokrasinin yaşamasını isteyenler, demokrasi düşmanlarının dün olduğu gibi meydanları boş bulmalarını önlemek isteyenler, seslerini seçim isteğinde birleştirmelilerdir” ifadesini kullanarak erken seçimin gerekliliğine dem vurmuştur.¹⁸³ Ecevit’in bu erken seçim isteğinde hiç şüphe yok ki Kıbrıs Barış Harekâtı ile ortaya çıkan bayrak etrafında toplanmadan yararlanarak tek başına iktidar olma olasılığı yatmaktadır. Bayrak etrafında toplanmanın pik etkisi kısa süreli olduğu için, zaman geçmesiyle Ecevit’in alacağı oylarda da bir miktar düşüş beklenmesi gayet doğaldır. Nitekim bu süreçte partiler hükümet kuramamış, Cumhurbaşkanı da hükümet kurma görevini Senatör Sadi İrmak’a vermiştir.¹⁸⁴ Yaptırımların herhangi bir siyasi partinin iktidarda olmadığı dönemde ABD Başkanı tarafından onaylanması, akıllara eğer meclisteki siyasi partilerin kurduğu bir hükümet var olsaydı yine de Ford yaptırımları onaylar mıydı? sorusunu getirmiştir. Nitekim Ecevit Hükümeti döneminde Temsilciler Meclisi ve Senato’dan gelen yaptırım kararlarını defalarca reddeden Ford, yaptırımlara karşı olduğunu sürekli beyan etmiştir. Ancak, Erim Hükümeti ile Türkiye’de güçlü bir hükümetin olmaması Ford’un kararı onaylamasında göreceli de olsa etkili olmuştur. Erim Hükümeti güvenoyu oylamasında sadece 17 kabul oyu alabilmiştir.¹⁸⁵ Bununla beraber Erim, Kıbrıs

¹⁸¹ Bkz: Cumhuriyet, 31/10/1974, s. 1.

¹⁸² Örneğin bkz: Cumhuriyet, 27/10/1974, s. 7.

¹⁸³ Bkz, Cumhuriyet, 10/11/1974, s. 1.

¹⁸⁴ Bkz: Cumhuriyet, 13/11/1974, s. 7.

¹⁸⁵ Bkz: Cumhuriyet, 30/11/1974, s. 1.

konusunda politikanın değişmeyeceğini de beyan etmiştir.¹⁸⁶ Nitekim Kıbrıs politikasının aynen sürdürüleceği hükümet programında da yer almıştır.¹⁸⁷

Bu süreçte Kıbrıs Harekatının liderlere oy kazandırdığının bir başka itirafı da Erbakan tarafından yapılmıştır. MSP Genel Başkanı Erbakan, MSP'nin İkinci Büyük Kongresi'nde, "Ulusun önümüzdeki seçimlerde CHP veya MSP'yi seçeceğini" ifade etmiştir.¹⁸⁸ Gerçekten de Kıbrıs Barış Harekatı'nın oluşturduğu bayrak etrafında toplanma, liderlerin Kıbrıs'la ilgili yaptırımlara karşı da duruş sergilemesi ile bir süre daha devam etmiştir. Bu süreçte pek tabii ki en çok desteği artan CHP ve Ecevit olurken, eski koalisyonun ortağı MSP ve Erbakan da Kıbrıs konusunda Ecevit ve CHP ile aynı çizgide olduğu için önemli bir oy artırmıştır. Bununla beraber gazetelerde Kıbrıs alt gündemlere düşmüş, neredeyse tüm gazetelerin ana başlıklarını iç siyaset ve hükümet bunalımı, erken seçim gibi haberler almıştır. Olayın gündemden düşmesi, halkın önceliğinin değişmesi anlamına gelmekle beraber zaten bayrak etrafında toplanmanın birincil şartlarından biri olan ülke gündeminde keskin bir yer edinmesi şartının da ortadan kalkması anlamına gelmektedir.

Bununla beraber yaptırımlarla ilgili yeni bir gelişme olduğunda bu haberler gazetelerin ilk sayfalarında yer almaya devam etmiştir. Türk basını süreçte yaptırımlarla ilgili gelişmelere ilgili olmuştur. Yaptırımlarla ilgili Temsilciler Meclisi ve Kongre'de alınan her karar gazetelerin ilk sayfalarında yer almıştır. Nitekim yaptırımların onaylanma haberi kendisine gazetelerde ana başlıklar olarak yer bulmuştur. Cumhuriyet Gazetesi'nin 12 Aralık 1974'teki ilk sayfasında en büyük puntolarla bu haber verilmiştir. Haber başlığı, "ABD Askeri Yardımı Kesti" olarak verilmiştir.¹⁸⁹ Hürriyet Gazetesi de yine ana manşet olarak aynı tarihte, "Amerika Baskı Yapıyor" ile basıma çıkmıştır.¹⁹⁰ Bu karar Türkiye'de hemen tepki görmüş; "dostlukla bağdaşmayacak bir davranış" olarak nitelendirilmiş; dışişleri bakanlığı sözcüsü Semih Akbü, "Türkiye'nin ortak savunma tesislerinin durumunu Washington'la görüşmek isteyebileceğini" bildirmiştir. Gazetelerde bu kararın ülke tarafından büyük tepki yaratacağı tespiti yapılmıştır.¹⁹¹ Kıbrıs yaptırımları güncel olduğu zamanlar gazetelerde geniş yer bulmakla beraber, güncelliğin süresi Kıbrıs Barış Harekatı kadar olmamıştır. Buradan şu tespiti yapabiliriz; ABD'nin

¹⁸⁶ Bkz: Cumhuriyet, 14/11/1974, s. 1, 7.

¹⁸⁷ Bkz: Cumhuriyet, 16/11/1974, s. 1.

¹⁸⁸ Bkz: Cumhuriyet, 18/11/1974, s. 7.

¹⁸⁹ Bkz: Cumhuriyet, 12/12/1974, s. 1.

¹⁹⁰ Bkz: Hürriyet, 12/12/1974, s. 1.

¹⁹¹ Bkz: Cumhuriyet, 13/12/1974, s.1, 7.

Kıbrıs yaptırımları ülkede oluşturduğu tepki açısından bir bayrak etrafında toplanma etkisi yaratmıştır; ancak bu etki Kıbrıs Barış Harekâtı'nın oluşturduğu bayrak etrafında toplanma etkisinin altında bir etki sağlamıştır. Bakıldığı zaman ABD'nin yaptırım uygulama sebebi Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı askeri harekât ve onun etkisinin devam etmesi olmuştur.

ABD yaptırımlarla esasen Türkiye'nin askeri harekâtına karşı bir uygulama yapmıştır. Yani bayrak etkisinin yoğun biçimde yaşandığı Kıbrıs Barış Harekâtı ve daha sonra kararı verilen ABD yaptırımları doğrudan birbiri ile bağlantılıdır. İki olayın birbirinden ayrı bir şekilde değerlendirilmesi yanlış olacaktır. Bundan dolayı harekâta karşı oluşan bayrak etkisinin yaptırımlarla olayın güncelliğinin korunması yoluyla devam ettiğini tespit etmek doğru olacaktır. Nitekim ilerleyen günlerde de ABD'nin bu yaptırımları ile ilgili Türkiye tarafından her fırsatta tepki dile getirilmiştir. Örneğin; NATO Bakanlar Konseyi toplantısı sırasında Türkiye Dış İşleri Bakanı Esenbel; Türkiye'nin yaptırımlar sonrası ABD ile ikili ilişkilerini yeniden gözden geçirme kararında olduğunu ABD Dış İşleri Bakanı ile yaptığı görüşmede bildirmiştir.¹⁹² Nitekim Türkiye'nin kararlı duruşu; yaptırımlar konusunda ABD'nin esnemesine ve bazı değişiklikler yapmasına neden olmuştur. Örneğin, yardımların kesilmesi kararına karşın; ABD Temsilciler Meclisi ve Senato oluşturulan uzlaşma komisyonu vasıtası ile ABD askeri yardımlarının 5 Şubat'a kadar sürmesini sağlayan kararı almışlardır.¹⁹³

Bununla beraber, ABD yaptırımları gazetelerde kendine yer tutmaya devam etmiş, gazeteler çeşitli alternatifler için teklifler sunmuş, sürekli yaptırım konusunu güncel tutmuşlardır. Örneğin, karardan uzun bir zaman geçmesine rağmen Cumhuriyet Gazetesi'nde ABD'nin 5 Şubat'ta başlayacak olan yaptırımları ile ilgili köşe yazısı yazılmıştır. Yazıda 5 Şubat'a kadar Kongre ve Senato'nun şart koyduğu koşulların Türkiye tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği tartışılmıştır. Yazı, 30 Ocak 1975 tarihinde yayınlanmış ve yaklaşan yaptırım tarihi ile ilgili ön bilgiler verilmiştir.¹⁹⁴ Yine aynı gazetede 3 Şubat 1975 yılında yayınlanan yazı ile gelmekte olan yaptırımlara karşı nasıl önlemler alındığı ifade edilmiştir.¹⁹⁵ 5 Şubattan bir gün önce gazetelerin manşetlerinde yaptırımlarla ilgili Türkiye'nin vereceği tepkiler manşet edilmiştir. Türkiye ABD'nin yaptırımları karşısında tedbirler manzumesi yayınlamış; bu tedbirlerin

¹⁹² Bkz: Cumhuriyet, 17/12/1974, s. 1.

¹⁹³ Bkz: Cumhuriyet, 19/12/1974, s. 7.

¹⁹⁴ Bkz: Cumhuriyet, 30/01/1975, s. 7.

¹⁹⁵ Bkz: Cumhuriyet, 3/02/1975, s. 7.

parti liderlerince onaylandıktan sonra derhal uygulanacağı açıklanmıştır. Bu kapsamda ABD üsleri ve erken uyarma sistemlerinin devreden çıkarılması ilk alınan tedbirler arasında olmuştur.¹⁹⁶ 5 Şubat günü Cumhuriyet Gazetesi ana manşetten; “Türkiye’ye Yapılmakta Olan ABD Askeri Yardımı Kesildi” ve “ABD ile İlişkiler Yeniden Ele Alınacak” haberleri ile basıma çıkmıştır. Hürriyet Gazetesi ise ana manşetten; “Türkiye Misilleme Yapacak” haberi ile basıma çıkmıştır.¹⁹⁷ Karar, Türkiye’de siyasi elitlerce büyük tepki ile karşılanmıştır. Başbakan Sadi Irmak; “ABD Kongresi mühim bir yanılığ içerisindedir. Bu baskı tamamen ters sonuç vermeye mahkumdur” açıklamasını yaparken; Ecevit, “Karar NATO ortak güvenlik kavramının tümüyle yeniden ele alınmasını gerekli kılacak” açıklamasını yapmıştır.¹⁹⁸ Bir gün sonra ise yine manşetlerde ABD yaptırımları ve verilen tepkiler yer almıştır. Türkiye’nin ABD’ye verdiği nota ilk sayfanın en önemli haberi olmuştur. Bununla beraber ABD Başkan’ı Ford, Kongre’nin bu kararından vazgeçmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Başkan yine de Kongre’nin aldığı bu kararı uygulayacağını açıklamıştır.¹⁹⁹ Bu günlerde çıkan gazete yazarlar, yapılan yaptırımların halk tarafından doğal tepkiler aldığını ifade etmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi 6 Şubat’ta manşetten; “Amerika’ya Karşı Tepkiler Giderek Büyümeye Başladı” haberini vererek gerek siyasilerce gerekse toplumda oluşan tepkilere değinmiştir.²⁰⁰ 7 Şubat ile 14 Şubat arasındaki bir haftalık süreçte gazeteler incelendiği zaman ilk haberlerin manşetten ABD yaptırımları ile ilgili olduğu görülmektedir. Cumhuriyet Gazetesi incelendiği zaman daha çok Ecevit’in ve Başbakan Irmak’ın yaptırımlarla ilgili tepki ve ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Örneğin 9 Şubat’ta Cumhuriyet Gazetesi’nin ana manşeti; “Ecevit: ABD Silah Ambargosu Uyguluyor” başlığı olmuştur.²⁰¹ Yine bir gün sonra 10 Şubat’ta aynı gazetede sürmanşetten; “Ecevit: Savunma Gücümüzün Kendi Kaynağımıza Dayandırılması Ekonomimizden Ayrı Düşünülemez” haberi ile Ecevit’in yaptırımlar ve Türkiye’nin alması gereken tedbirleri ile ilgili görüşlerine yer vermiştir. Hürriyet Gazetesi ise belli bir siyasi lidere odaklanmadan yaptırımlarla ilgili daha geniş haberler vermiştir. Örneğin; gazete 7 Şubat’ta ana manşette; “Şartlı Yardım İstemiyoruz”, 8 Şubat’ta; “Radarları Durduracağız”; 9 Şubat’ta; “Amerika Hükümeti Peşimize Düştü” manşetleri ile basıma

¹⁹⁶ Bkz: Cumhuriyet, 4/02/1974, s. 1, 7.

¹⁹⁷ Bkz: Hürriyet, 5/02/1975, s. 1.

¹⁹⁸ Bkz: Cumhuriyet, 5/02/1975, s. 1, 7.

¹⁹⁹ Bkz: Cumhuriyet, 6/02/1975, s. 1.

²⁰⁰ Bkz: Cumhuriyet, 6/02/1975, s. 1, 9.

²⁰¹ Bkz, Cumhuriyet, 9/02/1975, s. 1.

çıkıştır. Bununla beraber gazetelerde köşe yazılarının yine bu sürede ABD yaptırımları ile ilgili olduğu görölmektedir.²⁰² Örneğin; 11 Şubat 1975'te Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan köşe yazısında Türkiye'de yaptırımlara karşı tepkilerin giderek arttığı ifade edilmiştir.²⁰³ Tercüman Gazetesi; 5 Şubat'ta haberi, "ABD Yardımlarının Kesilmesi Kesinleşti" olarak duyurmuştur. 6 Şubat'ta gazete "İkili Anlaşmalar Yeniden Düzenlenecek"; 7 Şubat'ta "Ford Yardımın Devamına Çalışıyor"; 8 Şubat'ta "ABD Yardımının Devamı İhtimali Ortaya Çıkıştır"; 9 Şubat'ta; "Harp Sanayi için Çalışma Hızlandı" başlıkları ile basıma çıkmıştır. Gazetelerin ana manşetleri incelendiği zaman 5 Şubat ile 12 Şubat arasında şöyle bir dağılım ortaya çıkmıştır;

Tablo 4.13. 5 Şubat-12 Şubat 1975 Arası Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırımlar

Gazete/Tarih	5/2	6/02	7/02	8/02	9/02	10/02	11/02	12/02
Cumhuriyet	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Hürriyet	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Tercüman	✓	✓	✓	✓	✓	✓		

Tabloda görüldüğü üzere; yaptırımların kabul edildiği hafta tüm incelenen gazetelerin ilk sayfalarında yaptırım haberi kendine yer edinmiştir. Bununla beraber Tercüman ve Hürriyet Gazetelerinde haber yerini ilerleyen günlerde diğer iç politik meselelere bıraksa da sonraki haftalarda yaptırımlarla ilgili güncel bir konu olduğunda yine kendisine yaptırımlar ilk sayfadan yer bulmuştur. Örneğin, iki gün yaptırımlarla ilgili ilk sayfada haber yayınlamayan Tercüman Gazetesi 13 Şubat'ta Irmak'ın yaptırımlarla ilgili "Türkiye hiçbir tehdiye pabuç bırakmaz" sözlerini ilk sayfadan haber yapmıştır. Yine aynı gazete aynı gün, "Türkiye Silah Ambargosunu NATO Önleyebilecek" başlıklı haber yapmıştır.²⁰⁴

Yaptırımların 5 Şubat'ta Kongre tarafından yürürlüğe konulmasına karar verildikten çok kısa bir süre sonra Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulduğu ilan

²⁰² Bkz: Cumhuriyet, 9/02/1975, s. 1, 9.

²⁰³ Bkz: Cumhuriyet, 11/02/1975, s. 7.

²⁰⁴ Bkz: Tercüman, 13/02/1975, s. 1, 7.

edilmiştir.²⁰⁵ Bu ilan Türkiye’de siyasiler ve toplum tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Hürriyet Gazetesi manşetten “Kutlu Olsun” başlığını vermiştir.²⁰⁶ İrmak; “Bu karara biz Türk hükümeti olarak saygılıyız, ümit ederiz ki, bütün dünya da aynı anlayışı ve aynı saygıyı gösterecek; Ecevit; “Kıbrıs Türk Barış Harekatının amaçları doğrultusunda alınan ve iki ulusal toplumun barış içinde yan yana yaşayabilmeleri için gerekli bu kararın aziz Kıbrıs Türklerine ve tüm Kıbrıslılara hayırlı olmasını dilerim”; Demirel; “Milli Türk cemaatinin bu kararını zaruri bir karar olarak herkesin kabullenmesi gerekecektir” açıklamalarını yapmışlardır. Yaptırım kararının hemen ardından ilan edilen Kıbrıs Federe Devleti ve buna Türkiye tarafından anında destek gelmesi, yaptırımların ABD açısından hedeflerine ulaşmak bir yana daha da istemedikleri bir durumla karşılaşmalarına neden olmuştur. Nitekim Kissinger kararı esefle karşıladığını ifade etmiştir.²⁰⁷ Bakanlık basın sözcüsü Funseth ise; Kıbrıs Federe Devletinin kurulmasında Kongre’nin rol oynadığını ifade etmiştir.²⁰⁸ Basın sözcüsünün bu açıklamalarından anlaşıldığı üzere Kıbrıs Federe Devletinin kurulup, Türkiye tarafından tam destek alması, ABD Kıbrıs yaptırımlarının bir başarı getirmekten çok ABD’nin istemediği sonuçlar getirdiğini göstermektedir.

Bununla beraber tıpkı Kıbrıs Barış Harekatı’ndaki gibi gazetelerin yaptırıma ilgisi zamanın geçmesi ile beraber azalmış, kendini iç meselelere odaklamıştır. Ancak bayrak etrafında toplanmanın tespit edildiği dönemler için zaten medyadaki güncellik yoğunluk açısından ilk günlerdeki gibi olmasa da gelişen gelişmeler her zaman için gazetelerde ana manşet ya da alt manşetlerden kendine yer bulmuştur. Yaptırımların ilerleyen günlerde birincil gündemden çıkmasının asıl sebebi ise yaşanan hükümet krizleri olmuştur. Bununla beraber her yaptırımlarla ilgili güncel haber, kendine gazetelerde ilk sayfadan yer edinmiştir.

Bir olayda bayrak etrafında toplanma etkisi oluşması için üç temel şart vardır. Bunlardan ilki, vaka uluslararası bir vaka veya müdahale olmalıdır. Dış politika yaptırımları geneli itibariyle zaten bir dış müdahale olarak kabul edildiği için, ABD Kıbrıs yaptırımları bu şartı sağlamıştır. Daha sonra olayın ülke gündeminde önemli bir yer tutması gerekmektedir. ABD yaptırımları ile ilgili her gelişme kendine basında ilk sayfadan yer bulmuş; Senato ve Meclis’in yaptırımları onaylamasının ardından en büyük

²⁰⁵ Bkz: Tercüman, 14/02/1975, s. 1.

²⁰⁶ Bkz: Hürriyet, 14/02/1975, s. 1.

²⁰⁷ Bkz: Cumhuriyet, 15/02/1975, s. 1, 7.

²⁰⁸ Bkz: Hürriyet, 15/02/1975, s. 11.

başlıklarla manşetlerden haber verilmiştir. Bayrak etrafında toplanmanın bir diğer şartı olan lideri veya ülkeyi önemli bir biçimde etkilemesi koşulu da zaten Türkiye'nin savunma yardımlarının kesilmesi ve silah ambargosu konulması ile beraber doğrudan ulusal güvenliğini etkileyen bir durum ortaya çıkması ile zaten sağlanmıştır. Farklı gazetelerdeki yaptırım haberleri incelendiği zaman ortak bir tavır sergilendiği ve ülkenin tamamının bu yaptırımlara karşı olduğu, mevcut Kıbrıs politikasında yaptırım baskılarına karşı herhangi bir geri adım atılmaması yönünde kamuoyu oluştuğu görülmektedir. Yani ülkede yaptırımlara karşı bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleşmiştir.

Daha önce açıkladığımız gibi bu bayrak etkisi Kıbrıs Barış Harekati'nda oluşan etkinin devamı niteliğindedir. Ülkenin ve toplumun Kıbrıs meselesini neredeyse tamamen içselleştirmesi ile beraber, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının karşısındaki her karar zaten ülkede bir bayrak etkisi yaratacak güçtedir. Bununla beraber yaptırıma konu olan uygulamalar, bizzat ABD tarafından bölünmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin stratejik önemini farkında olan ABD Başkanı ve Dış İşleri Bakanı Kissinger, çeşitli yollardan Türkiye'nin askeri açıdan güçlendirilmesi için gerekli olan uygulamaların yapılması adına çalışmalar da yapmıştır. Örneğin; Kissinger'in Ankara ziyaretleri ve ABD'nin diğer NATO üyeleri vasıtasıyla Türkiye'nin askeri ihtiyaçlarının karşılanmasının sağlanmasını teklif etmesi bunun bir göstergesidir. ABD yetkilileri bu şekilde hem Türk Hükümeti'nde hem de toplumda oluşan bayrak etkisinin bir anti Amerikan tutuma dönüşmesini engellemek için bir yöntem geliştirmişlerdir. Gerçekten de dönemin gazeteleri incelendiği zaman sık sık özellikle Kissinger'in yaptırımlara karşı olduğu ve yaptırımların kaldırılmasını istediğine yönelik haberler çıkmıştır.²⁰⁹ Başkan Ford da "Kongre değerli müttefikimiz Türkiye ile olan ilişkilerimize zarar verdi" açıklamasında bulunmuştur.²¹⁰ Bununla beraber Türkiye'nin tutumu hep net olmuştur. Türkiye yaptırımların tamamen kaldırılmadığı takdirde tavrının değişmeyeceğini sürekli beyan etmiştir. Örneğin; Mart 1975'te Dış İşleri Bakanı olarak görev yapan Esenbel yaptığı açıklamada, ABD'ye karşı herhangi bir yumuşamanın söz konusu olmadığını ifade etmiştir.²¹¹ Bu arada yaptırımların etkili olmadığı ve Türkiye tarafından zararın telafi edildiği her fırsatta dile getirilmiştir. Örneğin, Hava Kuvvetleri Komutanı Alpkaya yardımların kesilmesinin hava kuvvetlerinde bir soruna yol açmadığını ve ihtiyaçların diğer Avrupa ülkelerinden

²⁰⁹ Örneğin bkz: Cumhuriyet, "Kissinger, Türkiye'ye Yardımın Avrupalı NATO Üyelerince Yapılmasına Çalışıyor", 13/03/1975, s. 1, 5.

²¹⁰ Bkz: Tercüman, 15/02/1975, s. 1, 7.

²¹¹ Bkz: Cumhuriyet, 23/03/1975, s. 1, 9.

karşılanabildiğini ifade etmiştir.²¹² İlerleyen günlerde de ABD yardımların başlatılması için bazı ödünler verilmesini istemiş; bu talepler gerek Demirel Hükümeti'nde gerekse Ecevit Hükümeti döneminde kabul görmemiştir. Bu taleplere karşı sürekli olarak anında cevap verilmiştir. Örneğin; Dış İşleri Bakanı Çağlayangil; “Tavize ne niyetli ne meraklıyız” ifadesi ile Demirel Hükümetinin tavrını net bir şekilde belirtmiştir.²¹³ Yine Çağlayangil; “ABD'nin bu tutumunda yakın bir gelecekte değişme olmazsa bu durum ilişkilerimizi ciddi şekilde etkileyecek boyutlar kazanacaktır” açıklamasını yaparak yaptırımların devam etmesi durumunda ABD-Türkiye ilişkilerinin geleceği hakkında olumsuz konuşmuştur.²¹⁴ Dış İşleri Bakanı Çağlayangil aynı zamanda Demirel'in Adalet Partisi'nin bir üyesidir. Onun açıklamaları da Demirel'in dış politika anlayışına paralel olmuştur. Demirel CENTO toplantısı esnasında Kissinger ile görüşmüş, görüşmenin ardından yine Türkiye'nin tutumunda bir değişiklik olmadığını açıklamış ve “Kıbrıs'ta hiçbir yerden çıkmamız söz konusu değildir” açıklamasını yapmıştır.²¹⁵ Çağlayangil'in ABD tarafından ambargonun kaldırılması adına yapılan hamlelerin yetersiz kalması sebebiyle yaptığı açıklamada; “Ambargo kararı, ABD'nin müttefiklerine olan davranışlarındaki inandırıcılığını ciddi biçimde sarsmıştır. ABD'nin silah yardımını siyasi baskı aracı haline getirmesi tehlikeli bir karardır” ifadelerini kullanmıştır. Nitekim bu tutum kendine ABD tarafınca da karşılık bulmuş; özellikle Senato yaptırımların kaldırılması adına çalışmalarda bulunmuştur.²¹⁶ Bu süreç içerisinde ABD Başkanlık ve Bakanlık düzeyinde Türkiye'ye gerekli askeri teçhizatın sağlanması adına bazı hamlelerde de bulunmuştur.²¹⁷ Çünkü Türkiye bulunduğu konum bakımından ABD için de oldukça stratejik bir konumdadır. Türkiye'nin askeri açıdan zayıflaması, NATO'nun Güneydoğu kanadının da zayıflaması anlamına gelecektir. Bu durum ABD Temsilciler Meclisi'nin kararını uzun süre etkilemese de ABD Başkanı ve Dışişleri Bakanı'nın tutumunu oldukça etkilemiştir. Örneğin, ABD Savunma Bakanı Schelsinger Kongre'nin kararının ardından, “muhakkak böyle bir kararı verdiklerinden dolayı pişmanlık duyacaklar” açıklaması yapmıştır.²¹⁸ Yine ABD Başkanı Ford; New York'ta yaptığı bir toplantıda yaptırımlarla ilgili; “Durum Kıbrıs'a hiçbir fayda sağlamayacak. Sağlam bir

²¹² Bkz: Cumhuriyet, 18/04/1975, s. 1, 9.

²¹³ Bkz: Cumhuriyet, 6/05/1975, s. 1.

²¹⁴ Bkz: Cumhuriyet, 23/05/1975, s. 1.

²¹⁵ Bkz: Cumhuriyet, 24/05/1975, s.1, 9.

²¹⁶ Örneğin Bkz: Cumhuriyet, 20/05/1975, s. 1.

²¹⁷ Örneğin bkz: Cumhuriyet, 26/05/1975, s. 1, 9.

²¹⁸ Bkz: Hürriyet, 8/02/1975, s. 11.

dostumuzu, düşmanından çok hırpalar durumuna geçtik” ifadelerini kullanmıştır.²¹⁹ Demirel bu konu ile ilgili; “Amerika Hükümeti Kongre’nin aldığı ambargo kararının kaldırılması için ciddi gayret içerisinde” açıklamasını yapmıştır.²²⁰ Bununla beraber özellikle Temsilciler Meclisi’nin kararından vazgeçmesi için Kissinger, Türkiye’nin tavizler vermesi gerektiğini ifade etmiştir.²²¹ Ayrıca ABD’nin yaptırımları kaldırmamasındaki bir başka sebep gerek Yunanistan tarafından gerekse ABD’deki Rumlar tarafından oluşması muhtemel tepkiler olmuştur.²²² Bundan dolayı Türkiye’nin bu dönemde Kıbrıs’tan taviz vermeyi her hükümet döneminde kabul etmemesi nedeniyle yaptırımların süresi uzamıştır.

Türkiye’ye uygulanan yaptırımlar ilk olarak Irmak Hükümeti döneminde resmen onaylansa da yaptırımlar kadar etkili kabul edilen yaptırım tehditleri Kıbrıs Barış Harekati’nin hemen ardından ABD tarafından başlatılmıştır. Temsilciler Meclisi ve Senato her fırsatta yaptırım ile ilgili kararlar almış, bu kararlar ABD Başkanı tarafından veto edilmiştir. İlk yaptırım tehdidinin başladığı dönem ise Ecevit Başbakanlığı dönemidir. Gerek Ecevit gerekse diğer görev yapan hükümetler yaptırımlara karşı aynı duruşu sergilemiş, bu durum da halk tarafından karşılık bulmuştur.

Yaptırımların devreye girip sürdüğü dönemde siyasi partileri olan liderlerden iki dönem Ecevit, iki dönemse Demirel başbakanlık yapmıştır. Yaptırımlar döneminde görev yapan bu iki hükümetin de ilk seçimde oylarını ciddi bir miktarda yükselttiği görülmektedir. Bu süreçte Irmak Hükümeti döneminde dahi ABD’li yetkililerin Ecevit ve Demirel ile iletişimi tercih ettikleri görülmektedir. İki lider Türkiye’nin potansiyel hükümetlerinin birinci partisi olma ihtimalleri olmaları sebebiyle sıkça ABD’li yetkililerle görüşmüşlerdir. Örneğin; ABD Dış İşleri Bakanı Kissinger Türkiye ziyareti sırasında Korutürk ve Irmak’ın yanısıra Ecevit ve Demirel ile de görüşmek istediğini bildirip, liderlerle görüşmüştür.²²³ Kıbrıs bunalımı sırasında ilk resmi seçim, Mart 1975’te Kartal Belediye seçimleri olmuştur. Bu seçimde CHP adayı rakibi Milliyetçi Cephe adayını geçerek seçimi kazanmıştır.²²⁴ 1973 yerel seçimlerinde ise sonuç şu şekilde olmuştur;

²¹⁹ Bkz: Hürriyet, 15/02/1975, s. 11.

²²⁰ Bkz: Cumhuriyet, 21/06/1975, s. 1, 9.

²²¹ Bkz: Cumhuriyet, 11/06/1975, s. 1, 9.

²²² Bkz: Cumhuriyet, 14/06/1975, s. 1, 9.

²²³ Bkz: Cumhuriyet, 10/03/1975, s. 1, 7.

²²⁴ Bkz: Cumhuriyet, 17/03/1975, s. 1.

Tablo 4.14. 1973 Kartal Genel Seçim Sonuçları²²⁵

Parti	CHP	AP	MSP	DP	CGP	MHP
Oy	31356	17189	5982	4833	1211	896

Tablo 4.15. 1973 Kartal Yerel Seçim Sonuçları²²⁶

Parti	Bağımsız	CHP	AP
Oy	5386	3386	234

CHP adayına karşı Milliyetçi Cephe partileri ortak adayı desteklemelerine rağmen yine de CHP adayı ara yerel seçimde seçimi kazanmıştır. Bu seçime katılım genel seçimlere göre oldukça az olmasına rağmen CHP adayı, 6000'nin üzerinde bir oy alarak en yakın rakibi Milliyetçi Cephe adayına 2744 oy fark atmıştır.²²⁷ Kıbrıs olaylarının CHP'nin oylarına yansımaları bu ara seçimde kendisini net bir şekilde göstermiştir. Oran olarak 1973 yerel seçimlerde 6903 oy ile oyların %60'ından fazlasını CHP adayı almıştır. Bu oran, 73 yerel seçimlerinde aynı ilçe için %37'den biraz fazla olmuştur. Ayrıca 73 seçimlerinden farklı olarak CHP'nin karşısında partiler teker teker değil, ittifak olarak varlardır.

Yaptırımlar boyunca görev yapan hükümetler şu şekildedir;

Tablo 4.16. ABD Kıbrıs Yaptırımları Esnasında Görev Yapan Hükümetler²²⁸

17/11/1974- 31/03/1975	31/03/1975- 21/06/1977	21/06/1977- 21/07/1977	21/07/1977- 5/01/1978	5/01/1978- 12/11/1979
Irmak Hükümeti	Demirel Hükümeti	Ecevit Hükümeti	Demirel Hükümeti	Ecevit Hükümeti

Yaptırımların zaman zaman güncellenip etkisinin azaltılmasına rağmen sürdüğü süre içerisinde Irmak Hükümeti dahi 5 hükümet görev yapmıştır. Bunlar Milliyetçi Cephe İttifakı'nın oluşturduğu iki Demirel Hükümetleri ve yaklaşık bir ay süren ve güvensizlik

²²⁵ Bkz: <https://www.haberler.com/secim/1973/kartal-secim-sonuclari/>, Erişim Tarihi: 26/10/2022.

²²⁶ Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul%27da_1973_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri, Erişim Tarihi: 27/10/2022.

²²⁷ Bkz: Cumhuriyet, 17/03/1975, s. 1.

²²⁸ Bkz: https://www5.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html, Erişim Tarihi: 11/10/2022.

oyu alan bir Ecevit Hükümeti ile iki yıla yakın süren CHP, CGP, DP ve Bağımsızlardan oluşan Ecevit Hükümeti olmuştur. Bununla beraber yaptırımların tamamen kaldırılması CHP Hükümeti dönemine denk gelmiştir. Demirel Hükümetleri boyunca ABD'ye karşı yaptırımlar konusunda geri adım atılmamış ve özellikle Demirel'in bu konudaki tutumu sıkça medyaya yansımıştır. Bununla beraber Ecevit Hükümeti döneminde yaptırımların kaldırılması kararı alınması diğer değişkenlerle beraber bu hükümeti oluşturan partilerin bazılarının önemli ölçüde oylarını artırmasına neden olmuştur. Bu dönemde 5 Haziran 1977'de genel seçimler yapılmıştır. Bu iki seçimin sonuçlarında, %1 ve üzeri oy alan partiler şu şekilde olmuştur;

Tablo 4.17. 1973 Genel Seçim Sonuçları²²⁹

Parti	CHP	AP	DP	MSP	CGP	MHP	BĞMZ	TBP
Oy %	33,3	29,82	11,89	11,80	5,26	3,38	2,83	1,14

Tablo 4.18. 1977 Genel Seçim Sonuçları²³⁰

Parti	CHP	AP	MSP	MHP	BĞMZ	CGP	DP
Oy %	41,88	36,88	8,56	6,42	2,5	1,87	1,85

Tablo 4.19. 1973 ve 1977 Genel Seçimleri Arasında Oy Oranlarının Değişimi

Parti	CHP	AP	DP	MSP	CGP	MHP	BĞMZ
Oy %	+8,58	+7,06	-10,04	-3,24	-3,39	+3,04	-0,33

Tablolara bakıldığı zaman en yüksek oy artışının Ecevit ve CHP'de olduğu görülmektedir. Kıbrıs Harekâtı ve yaptırımların kaldırıldığı zamanda ülkede koalisyon hükümeti bulunsa da bayrak etrafında toplanmanın geneli itibariyle lidere odaklanması sebebiyle oy artışlarının hükümetin başbakanı olan kişiler etrafından şekillendiği görülmektedir. CHP'nin oylarındaki en yüksek pik noktası Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra olmuştur. Daha sonra bayrak etrafında toplanmanın kısa süreliği sebebiyle bu desteğin bir kısmı geri gitmiştir. CHP'den sonra en yüksek oy artışının AP'de olduğu

²²⁹ Seçim sonuçları için bkz:

https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1973; Erişim Tarihi: 28/10/2022.

²³⁰ Bkz: https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1977; Erişim Tarihi: 29/10/2022.

görülmektedir. Demirel, Milliyetçi Cephe Hükümetleri'nin Başbakanı olarak, dış politikada daha çok görünen ve duyulan figür olarak bayrak etkisinin oylarını hükümette olduğu süre içerisinde ele geçirmiştir. Demirel'in de sıkça yaptırımlara karşı tıpkı Ecevit gibi karşı durduğu ve hiçbir şekilde geri adım atmadığı görülmektedir.

Yalnız bu oy değişimlerini sadece bayrak etrafında toplanmanın vermiş olduğu destekteki artışla açıklamak doğru olmayacaktır. Ekonomi, siyasal süreçler gibi diğer değişkenler de oy ve desteği etkileyen unsurlardır. Ancak özellikle CHP'deki artışta Kıbrıs ve Kıbrıs'a bağlı olayların etkisi büyük olmuştur. Çünkü daha önceki belirtildiği üzere Kartal yerel seçimleri örneğinde CHP'nin 1973'e göre değişen oy oranı, 1977 yerel seçimlerinde de benzer olmuştur. Asıl yükseliş Kıbrıs Barış Harekâtı ve sonraki gelişmeler çerçevesinde olmuş, o yükselişin etkisi 1977 Seçimlerine de yansımıştır. Bununla beraber; MSP ve Erbakan özellikle Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında önemli bir oy kazanmıştır. Ancak bayrak etkisinin süreli olma özelliği sebebiyle bu artış 1977 seçimlerine yansımamıştır. Eğer yaptırımlar gibi Kıbrıs konusunu halen güncel tutan gelişmeler olmasaydı belki de CHP'deki oy artışı da daha sınırlı olacaktı. Bakıldığında zaman yaptırımlarının ve ona karşı olan tepkilerin sürekli güncelliğini koruması; bayrak etkisinin de güncelliğini korumasına neden olmuştur. Örneğin, yaptırımların ardından aylar geçmesine rağmen gazetelerin ilk sayfalarında ana ya da sürmanşetten yaptırımlarla ilgili haber dağılımı aylar için şu şekildedir;

Tablo 4.20. Aylara Göre Kıbrıs Yaptırımları ile İlgili Haberler (Üç Aylık Periyodlarla)

Gazete Adı/Ay	Nisan 1975	Mayıs 1975	Haziran 1975
Cumhuriyet	21	19	34
Hürriyet	12	18	17
Tercüman	14	19	23

Tabloya bakıldığında zaman Demirel Başbakanlığındaki hükümetin ilk görev yaptığı üç aylık periyottaki gazetelerin yaptırımlarla ilgili ilk sayfalarında çıkan haber dağılımı görülmektedir. Gazetelerin yaptırımlara ilgisi, yaptırımların yürürlüğe girmesinden önemli bir süre geçmesine rağmen devam etmiştir. Bu haberlerin genel dağılımı incelendiğinde zaman birçoğunun Demirel'in yaptırımlara tepki olarak verdiği açıklamaların ve uygulamalarının olduğu görülmektedir. Bu durum halk nezdinde de karşılık bulmuş, Demirel'e olan desteğin artmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca olayın güncelliğini koruması

bayrak etkisinin Kıbrıs özelinde devam etmesini sağlamıştır. Bu durum da aynı zamanda Ecevit'in oylarının güncel kalmasını sağlamıştır.

Yine bu dönemde bir başka ara seçim Adapazarı'nda olmuştur. Adapazarı seçimleri 1975'in temmuz ayında yapılmıştır. Bu dönemde iktidarda bir süredir Demirel Başbakanlığındaki Milliyetçi Cephe Hükümeti vardır. Demirel'in yaptırımlara karşı tepkisi ve medyaya yansısı önceki paragraflarda belirtilmiştir. Özellikle bu seçimlerden sadece birkaç gün önce ABD'nin yaptırımlarda kısmi olarak geriye çekileceğinin açıklanması önemli bir gelişme olmuştur. Nitekim 1975 ara seçim sonuçları şu şekilde olmuştur;

Tablo 4.21. 1975 Ara Seçimleri Adapazarı Sonuçları²³¹

Parti	AP	CHP	MSP
Oy	17581	13573	1877

1973 yerel seçimlerinde Sakarya'yı CHP adayı kazanmışken; ara seçimlerde AP adayı seçimleri önemli bir farkla kazanmıştır. Bu durumda Demirel'in yaptırımlar karşısındaki duruşu ve bunun halka yansısı önemli bir neden olmuştur. Bu dönemler için seçmen anketi olanağı az olduğu için bu tür ara seçimler halkın nabzını ölçmede önemli araç olmaktadır. Bu seçimlerde AP oylarını yaklaşık iki kat artırmıştır. CHP de oylarını bir miktar artırmasına rağmen AP'nin altında bir oy almıştır. Turhan Ilgaz bu artışta DP'nin aday göstermemesinin de etkili olduğunu savunsa da²³² bizim görüşümüzce Kıbrıs yaptırımları ve ona karşı kararlı duruş, bu seçim sonuçlarında önemli bir değişken olmuştur.

Yine bu dönemde bir başka seçim; 12 Ekim 1975 yılında yapılan 54 Senatör ve 6 milletvekilinin seçimi için Türkiye'deki seçmenin yarısına yakınının katılacağı seçim olmuştur. 27 ilde yapılan seçimlerin sonuçları şu şekilde olmuştur;

²³¹ Sonuçlar için bkz: Cumhuriyet, 14/07/1975, s. 1, 9.

²³² İlgili yazı için bkz: Cumhuriyet, 15/07/1975, s. 9.

Tablo 4.22. 1973 Genel Seçim Sonuçları

Parti	CHP	AP	DP	MSP	CGP	MHP	TBP
Oy %	33,30	29,82	11,89	11,80	5,26	3,38	1,14

Tablo 4.23. 12 Ekim 1975 Seçim Sonuçları²³³

Parti	CHP	AP	MSP	MHP	DP	TBP
Oy %	43,4	40,8	8,9	3,2	3,1	0,5

Tablo 4.24. İki Seçim Arası Oy Farkı %

Parti	CHP	AP	MSP	MHP	DP	TBP
Oy Farkı	+10,1	+10,98	-2,9	-0,28	-8,79	-0,64

Tablolara bakıldığı zaman tıpkı 1977 Genel Seçimlerinde olduğu gibi 1975 ara ve yenileme seçimlerinde de en yüksek oy artışını AP ve CHP sağlamıştır. Seçimler, bu seçimlerde kayıtlı seçmenlerin yarısına yakını oy kullandığı için bu dönemki oy davranışını anlamak adına çok önemli bir veri olarak bize katkı sağlamaktadır. Demirel'in partisinin bu oy oranının artmasında DP oylarının kendisine geçmesi önemli bir etken olmakla beraber, bu geçişte süreç içerisindeki ABD'ye ve yaptırımlarına karşı gösterdiği tepki ve bu tepkilerin o zamanın en önemli ve etkili haber alma metodu olan gazetelere yansması da büyük ölçüde etkili olmuştur.

Bu dönem için yaptırımlar ve ona karşı duran liderlerin onay derecesini anketlerle analiz edemeyeceğimiz için bu ara seçimler önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer diğer ekonomi, ideoloji gibi değişkenler bu oy farkını açıklasaydı, o zaman iktidarın diğer ortak partileri MSP, MHP gibi partilerin de oylarını önemli ölçüde artırması beklenirdi. Ancak oy artışının lider bazlı olması sebebiyle bu partiler iktidar ortağı olmalarına rağmen oylarını artıramamıştır. Eğer hükümetin genel başarısı üzerine bir oy kullanma davranışı olsaydı bu partiler de oy oranlarını önemli ölçüde artırır. Fakat, Milliyetçi Cephe Hükümeti iktidara geldikten sonra çeşitli gazeteler incelendiği zaman dış politika haberlerin ağırlıklı olarak yaptırımlarla ilgili olduğu ve Demirel ve Ecevit ikilisinin açıklama ve tepkilerini daha çok içerdiği görülmektedir. Demirel'in oylarının artmasında özellikle birkaç hafta önce yaptırımların kısmi olarak kaldırılması

²³³ Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/1975_T%C3%BCrkiye_senato_se%C3%A7imleri, Erişim Tarihi: 22/11/2022.

ve bunda Demirel'in politikalarının etkili olması önemli rol oynamıştır. Ülkede Kıbrıs ve Kıbrıs'a ilişkin yaptırımlar gibi dış politika olaylarının oluşturduğu bayrak etkisi, bu politikalarla en çok ilgili olan ve sesi duyulan iki lider Ecevit ve Demirel'e önemli destek artışına sebep olmuştur.

4.2. Vaka 2: AET Demokratikleşme Yaptırımları

4.2.1. Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ilişkilerinin geçmişi

31 Temmuz 1959 tarihinde başlayan Türkiye-AET ilişkileri, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış olan Ankara Anlaşması ile artık hukuki bir boyut kazanmıştır (Akçay, 2016: 11). AET'nin göze çarpan gelişimi ve iç-dış ortamda yaşanan gelişmeler Türkiye'nin dikkatini çekmiş ve dönemin hükümeti 31 Temmuz 1959 tarihinde, Avrupa Ekonomik Topluluğuna ortaklık başvurusu yapmıştır (Özer, 2009: 90). Aslında Türkiye; önceleri Avrupa'da bütünleşme hareketi karşısında daha çok kayıtsız kalmıştır. Bununla beraber 1959 yılından itibaren Türkiye'nin ilgisi artmış nihai olarak; 31 Temmuz 1959 yılında AET'ye başvuru yapılmış; 12 Eylül 1963'te ise Ankara Anlaşması imzalanarak ilişkiler hukuksal bir boyut kazanmıştır (Oran, 2011: 811,813).

Türkiye'nin değişen AET politikalarında, Yunanistan'ın politikaları etkili olmuştur. Yunanistan'ın AET'ye üyelik başvurusunda bulunması, Türkiye için AET politikalarında dönüm noktası olmuştur. Bunda Yunanistan ile Türkiye'nin başlıca ihraç ürünlerinin birbirine yakın olması ve Yunanistan'ın üye olması durumunda bu ihraç ürünlerinde Türkiye'ye karşı avantajlı duruma geçecek olması oldukça etkili olmuştur. Oran'a göre ayrıca Yunanistan'ın AET'ye kabul edilmesi bu ülkenin başta NATO olmak üzere iki ülkenin birlikte üye olduğu uluslararası platformlarda Türkiye'ye göre daha avantajlı bir konumda olmasına yol açacaktır (Oran, 2011: 814, 815). Özer'e göre ayrıca dünyada yaşanan bütünleşme çabaları ve Türkiye'nin bu süreçlerden kopmak istememesi, Türkiye'yi AET'ye üyelik başvurusu yapmaya zorlayıcı bir unsur olmuştur. Bununla beraber Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi, iktisadi ve diğer sosyal sorunları aşmak zorunda olması ve bu yoldaki gayretleri süreci zorlaştırmıştır (Özer, 2009: 91).

Ankara Anlaşması'nın amacı, anlaşmanın Birinci Kısım İkinci Maddesinde açıklanmıştır. Buna göre; "Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk

halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, Taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir” olarak anlaşmanın amacı ifade edilmiştir.²³⁴ Anlaşmanın bu maddesinde de anlaşılacağı üzere Türk ekonomisinin kalkındırılması ve ülkedeki yaşam standartlarının yükseltilmesine yapılan vurgu, AET tarafından bazı ekonomik yardımların gerçekleştirileceğinin belirtisi olmuştur. Nitekim ilerleyen başlıklarda da yer alacağı üzere AET bu yardımları bir yaptırım aracı olarak ileride kullanmıştır. Anlaşma, imzalandıktan sonraki gün Türk basınında geniş yer kaplamıştır. Cumhuriyet Gazetesi haberi manşetten, “Ortak Pazara Girdik: Dün Anlaşma İmzalandı” başlığını vermiştir. İsmet İnönü anlaşma ile ilgili olarak; “Ortak Pazar nesillere aktarılacak bir mirastır” açıklamasını yapmıştır.²³⁵ Hürriyet Gazetesi ise haberi manşetten; “Ortak Pazara Girdik” başlığını vermiştir.²³⁶ Ankara Antlaşması’nın imzalandığı yıllarda Türk basını genel itibariyle AET ile ilişkiler konusunda hükümeti destekler şekilde tavır almıştır. Hatta basın AET ile ilişkileri adeta Topluluğun Türkiye’ye yapacağı mali yardımlarla özdeşleştirmiştir (Güreşçi, 2006: 76).

1 Aralık 1964 tarihi itibariyle yürürlüğe giren anlaşma ile kurulan Gümrük Birliği’nin esaslarının yanı sıra tarım, malların, kişilerin, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı gibi konularla; ulaştırma, rekabet, mevzuat ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması gibi konular anlaşmada ele alınmıştır.²³⁷ Anlaşmanın 10. maddesi Gümrük Birliği ile ilgili konuları ele almıştır. Bu madde ile, “üye ülkelerle Türkiye arasında, ithalât ve ihracatta gümrük vergileri ve eşit etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının, milli üretime, aykırı bir koruma sağlamayı gözetken eşit etkili başka her türlü tedbirin yasaklanmasını...” kararı verilmiştir.²³⁸ Anlaşmanın 28. maddesi ise Türkiye’nin tam üye olması ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Bu maddeye göre; “Anlaşma’nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlerin tümünün Türkiye’ce üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye’nin Topluluğa

²³⁴ Bkz: Ankara Anlaşması, Birinci Kısım, Madde 2; 1963; <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-ankara-anlasmasi-12-eylul-1963-.tr.mfa>; Erişim Tarihi: 1/11/2022.

²³⁵ Bkz: Cumhuriyet, 13/09/1963, s. 1, 5.

²³⁶ Bkz: Hürriyet, 13/09/1963, s. 1.

²³⁷ Bkz: “Türkiye-AB Ortaklık İlişkisinin Kurulması, Ankara Anlaşması ve Katma Protokol”, 18/09/2020, <https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/avrupa-birligi/turkiye-ab-ortaklik-iliskisinin-kurulmasi-ankara-anlasmasi-ve-katma-protokol>; Erişim Tarihi: 1/11/2022.

²³⁸ Bkz: Ankara Anlaşması, Bölüm 1, Madde 10; <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-ankara-anlasmasi-12-eylul-1963-.tr.mfa>; Erişim Tarihi: 1/11/2022.

katılması olanağını incelerler”²³⁹ açıklaması ile Türkiye’nin üyeliği hakkında göreceli bir şartlar kümesi oluşturulmuştur. ‘Anlaşmadan doğan hükümler’, Türkiye tarafından karşılanmadığı gerekçesi ile çoğu zaman Türkiye’nin üyelik başvurusu AET üyelerince kabul edilmemiştir. Anlaşma ile ayrıca bir Ortaklık Konseyi kurulmuştur. Bu kurum, üzerinde anlaşmaya varılan hükümlerin yürütülmesinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu organ ilişkilerin görüşüldüğü ve kararların alındığı en üst merciyi oluşturan, anlaşmanın tek kurulan organı olmuştur (Oran, 2011: 834, 835).

Ankara Anlaşması’nın altıncı maddesi içerisinde yer alan, Türkiye ile AET arasındaki ortaklık rejiminin uygulanması için kurulan Ortaklık Konseyi, bir tarafta Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin temsilci üyeleri diğer tarafta Topluluğun üye ülkelerinin hükümetlerinin temsilcileriyle beraber AET Konseyi ve Komisyonundan gelen üyelerden oluşmaktadır (Tepeli ve Aydın, 2015: 36). Bu organın toplanması ileriki başlıklarda da ele alınacağı üzere 1980 askeri darbesi sonrası dönemde uzun süre ertelenmiş, ta ki Türkiye’ye tekrar demokrasiye geçtikten yıllar sonra tekrar toplanmıştır.

Türkiye’de İnönü’nün imzaladığı Ankara Anlaşması sonrasında hükümetler genel olarak Topluluk ile siyasi ve ekonomik ilişkileri güçlendirme çabaları içerisinde olmuştur (Üste, 2006: 333). Ankara Anlaşması kapsamında; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç farklı dönem mevcuttur. Ankara Anlaşması’nın içeriğinde yer alan hazırlık, geçiş ve son dönem aşamalarından, hazırlık aşaması 1963-1970 arasında daha çok AB ile ilgili müktesebata uyum konusunda hazırlık çalışmaları ile devam etmiştir (Özer, 2009: 92). Ankara Anlaşması’nın imzalanmasından sonra gerek Toplulukta gerekse Türkiye’de yaşanan bazı ekonomik ve siyasi olaylar ilişkileri etkilemiştir. Ankara Anlaşması kapsamında imzalan ‘geçiş dönemi’ için imzalanan Katma Protokolün imzalanmasından hemen ardından 12 Mart müdahalesinin gerçekleşmesi ilişkileri zarar uğratmıştır. AET Komisyonu Genel Sekreteri Emile Noel, “Yunanistan’daki Albaylar Cuntası nedeniyle Yunanistan ile olan ilişkilerin askıya alındığını” ifade ederek benzer bir durumda Türkiye’ye de bu yaptırımın yapılabileceği uyarısında bulunmuştur. Ancak buna rağmen bu süreçte AET ilişkileri dondurma kararı almamıştır. Bunun en büyük sebebi Oran’a göre; müdahalenin Yunanistan’daki gibi doğrudan doğruya bir darbe biçiminde olmaması ve kurulan yeni hükümetin sivil bir

²³⁹ Bkz: Ankara Anlaşması, Kısım 3, Madde 18; https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-avrupa-ekonomik-toplulugu-arasinda-bir-ortaklik-yaratan-anlasma-ankara-anlasmasi_-12-eylul-1963-.tr.mfa; Erişim Tarihi: 1/11/2022.

hükümet olmasıdır (Oran, 2011: 847). 1970’li yıllarda Türkiye-AET ilişkileri geneli itibari ile inişli çıkışlı olmuştur. Hatta bu dönem zaman zaman ilişkiler donma noktasına gelmiştir. Bunun sebebi ülkede yaşanan büyük hükümet bunalımları ve ekonomik krizler nedeniyle Türkiye’nin anlaşmalarla üstüne düşen yükümlülükleri yerine getirememesi gibi konular olmuştur (Üste, 2006: 335).

Geçiş dönemi içerisinde yer alan Katma Protokol ile beraber sanayi ürünlerini konu alan bir gümrük birliğinin zaman içerisinde oluşturulması, işçilerin karşılıklı olarak serbest dolaşımının sağlanması, tarım ürünleri için tercihli ticaret rejiminin uygulanması, belirlenen alanlarda Türkiye ile Topluluk arasında mevzuat ve politikaların uyumlu hale getirilmesi ve ayrıca hizmetlerin serbest dolaşımı hakkında düzenlemeler yapılmıştır (Özer, 2009: 92). Türkiye, 1980 darbesi öncesi bu yıl içerisinde çeşitli Ortaklık Konseyi toplantılarına katılmıştır. Bu toplantıların ardından Katma Protokolde bazı değişikliklerin yapılması konusunda taraflar görüş birliğine varmış ve daha sonra yaptırımlara da konu olacak olan 5 yıllık mali protokolle Türkiye’ye 600 milyon dolarlık kredi ve 75 milyon dolarlık hibe verilmesi kararlaştırılmıştır.

12 Eylül 1980 darbesi ile beraber Türkiye-AET ilişkileri problemlile hale gelmiştir. Darbenin ardından Kenan Evren; “AET ile mevcut anlaşmalar çerçevesinde ilişkilerin yürütüleceğini” açıklasa da AET’nin demokrasi dışı askeri yönetime yönelik tepkisi olmuştur (Oran, 2012: 83). AET içerisinde Türkiye’ye karşı iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Fransa, Hollanda ve Danimarka’nın öncülüğündeki grup Türkiye ile ilişkilerin askıya alınmasını isterken, Almanya ve İngiltere 12 Eylül öncesi durumdan dolayı askeri darbenin gerekli olduğuna inanarak ilişkilerin olduğu gibi devam etmesini istemiştir. Nitekim Bakanlar Konseyi Türkiye hakkında oybirliğine varamamış ve ilişkilerin olduğu gibi devam etmesi kararı alınmıştır (Oran, 2012: 84).

4.2.2. AET Türkiye yaptırımları (sebepler ve sonuçlar)

Türkiye’de 1970’li yıllar birçok açıdan zor bir dönem olarak geçmiştir. Toplum içerisinde yaşanan iç huzursuzlukla beraber artan iç terör olayları, bunun yanısıra yaşanan ekonomik sorunların çözüme ulaşamaması; birçok problemi beraberinde getirmiştir (Akhan, 2022: 47). 1970’li yılların sonuna doğru Türkiye’de finansal krizlerin gölgesinde hayat pahalılığı ve kutuplaşmanın belirginleştiği bir döneme girilmiştir. Türkiye’de çeşitli gruplar örgütlenmiş ve ülkede kutuplaşmalar yoğunlaşmış; bunun sonucunda sıkça silahlı ve bombalı eylemler düzenlenmiştir (Yabancı, 2019: 5). Ayrıca bu dönemde Türkiye’de

siyasi istikrar açısından da önemli problemler vardı. Bu yıllarda Türkiye’de partiler arasında anlaşmazlıklar artarak devam etmiş, gerekli yasalar çıkarılamamış, Mecliste çoğunluğun sağlanamaması nedeniyle uzun bir süre cumhurbaşkanı seçimi gerçekleştirilememiştir (Akhan, 2022: 47). Türkiye’nin içinde bulunduğu durumu değiştirmek amacıyla 12 Eylül 1980’de askeri darbe gerçekleşmiş ve hükümeti, askeri cunta egemenliğine almıştır. Darbe sonrası Türkiye tarafından yapılan açıklamada; “Türkiye NATO dahil, tüm anlaşmalara bağlı kalarak..., eşit haklar altında ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerini geliştirme kararındadır” açıklaması yapılmıştır.²⁴⁰ Türkiye’de askeri cunta, darbenin hemen ardından yapılan bu açıklama ile önceki ilişkilerin olduğu gibi devam edeceği mesajını vermiştir. Bu devam edecek anlaşmalar içerisinde pek tabii ki AET ile imzalanan Ankara Anlaşması’nın hükümleri de vardır.

1980 darbesinin hemen ardından AET kısa bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri Türkiye’nin AET kurullarınca yakından takip edileceği ve yaşananların büyük bir dikkatle izleneceği belirtilmiştir. Açıklamada ayrıca, demokratik kuruluşların Türkiye’de bir zarar görmemesi ve tekrar işlerlik kazanması umudunda oldukları belirtilmiştir (Akhan, 2022: 59). 1980 askeri darbesi ve sonraki darbe hükümeti döneminde hem Avrupa Konseyi hem de AET yetkilileri yaptırım kararını almadan önce gerek AET Parlamentosu gerekse Konseye bağlı yetkililer çeşitli zamanlarda Türkiye’ye heyetler gönderip incelemelerde bulunmuştur.²⁴¹ Başlarda daha ılımlı bir görüş oluşturan AET üyeleri, özellikle Türkiye’de askeri darbe sonrası ortamda oluşan sendikalara, siyasi partilere ve sivil toplum örgütlerine karşı olan baskının artması ile darbe hükümetine daha çok tepki göstermeye başlamıştır (Oran, 2012: 87). Yine Avrupa Konseyi; Türkiye’deki siyasal gelişmeleri ele alan rapor, Steiner Raporunu hazırlatmıştır.²⁴² Daha sonra bu rapor Konsey üyelerince büyük çoğunlukla onaylanmıştır. Türkiye’nin Konsey üyeliği için durumu ise Mayıs ayına bırakılmıştır.²⁴³ AET bu dönemde sadece negatif ekonomik yaptırımları kullanmamış, havuç olarak ifade edilen pozitif yaptırımlar yoluyla da Türkiye’yi demokrasiye geçmeye zorlamaya çalışmıştır. Örneğin; Türkiye’nin demokrasiye dönmesi halinde AET ile 4. Mali Protokolün yürürlüğe sokulmasının kolaylaşacağını belirtilmiştir.²⁴⁴ Bu baskılara karşı zaman zaman Türkiye tarafından cevaplar verilmiştir. Örneğin; Kenan Evren, “Ülkeyi tam anlamıyla demokratik yaşama

²⁴⁰ Bkz: Cumhuriyet, 13/09/1980, s. 1.

²⁴¹ Örn; bkz: Cumhuriyet, 23/01/1981, s. 1, 7.

²⁴² Bkz: Cumhuriyet, 26/01/1981, s. 1, 5.

²⁴³ Bkz: Cumhuriyet, 30/01/1981, s. 1, 7.

²⁴⁴ Bkz: Cumhuriyet, 23/02/1981, s. 1, 7.

kavuşturmak için azimliyiz” açıklamasını yaparken, Demirel de “Türkiye’nin demokrasiye döneceğini ve çok fazla köşeye sıkıştırılmaması gerektiğini” ifade etmiştir.²⁴⁵ Bu dönemde Avrupa Konseyi kararını vermiş ve Türk üyelerin Avrupa Konseyi toplantılarına katılmaları yasaklanmış fakat Türkiye’nin Konsey üyeliği devam ettirilmiştir. Bunun üzerine Türkiye’den gelen resmi cevap; “Bu karar Avrupa Konseyi ile olan ilişkilerimizin özüne tesir etmemekte olup, kurumsal münasebetlerimizin devam edeceği şüphesizdir” şeklinde olmuştur.²⁴⁶

Avrupa Konseyi nihai karar olarak Türkiye’yi demokratikleşme yönünde baskı oluşturacak bir yaptırımda bulunmamıştır. Çok kısmi bir yaptırım kararı alınmış fakat bu yaptırım sönüklüğü sebebiyle Türkiye tarafından tepki almamıştır. Altan Öymen bu konuyla ilgili köşe yazısında; “Önemli olan Türkiye’nin üyeliğiydi. Konsey buna son verme eğilimini göstermedi ve Steiner Raporunu kabul ederek bu konuda gelişmeleri izleyip kararı sonra vereceğini açıklamıştır” ifadelerini kullanmıştır.²⁴⁷ Bununla beraber AET Avrupa Parlamentosu’nun tepkisi daha farklı olmuştur. 10 Nisan 1981’de parlamentoda Sosyalist Grubun hazırladığı karar tasarısı kabul edilmiş, karara göre Türkiye’ye iki aylık süre tanınmıştır. Bu süre içerisinde eğer demokratikleşmeye dönüş süreci başarı ile tamamlanmazsa Ortak Pazar ve Türkiye ile olan ilişkilerin askıya alınması öngörülmektedir. Bu yaptırım Türkiye’de darbe yönetimi tarafından sert tepki görmüştür. Yaptırım kararı, “Türkiye’deki yönetim değişikliğinden Türkiye’de hakiki, sağlam temellere oturmuş bir demokrasinin kurulmasını görmekten ciddi rahatsızlık duyan çevrelerin düşünceleri” olarak ifade edilmiştir.²⁴⁸ 12 Eylül askeri cuntasının insan hakları ihlallerini artırması ile daha önce ilişkilerin durdurulmasına ve yaptırım uygulanmasını karşı çıkan bazı gruplar da kararını değiştirmeye başlamıştır (Oran, 2012: 87).

Bakıldığı zaman bu yaptırımın haberi Cumhuriyet Gazetesi’nde ana manşetten verilmemiş, yan manşetten; “Avrupa Parlamentosu İki Ay Süre Tanıdı” başlığı ile okurlara duyurulmuştur. Haber içeriğinde daha çok Türkiye tarafından gelen tepki açıklamalarına yer verilmiştir. Hürriyet Gazetesi ise yine “Avrupa Parlamentosu Türkiye’ye İki Ay Süre Tanıdı” başlığı ile okurlarına ulaşmıştır. Kararda; askeri yetkililerin Avrupa ülkelerine ve AET Kuruluşlarına demokrasiye dönüş için verdiği

²⁴⁵ Bkz: Cumhuriyet, 25/02/1981, s. 1, 7.

²⁴⁶ Bkz: Cumhuriyet, 15/05/1981, s. 1, 5.

²⁴⁷ Bkz: Cumhuriyet, 16/05/1981, s. 1, 5.

²⁴⁸ Bkz: Cumhuriyet, 11/04/1981, s. 1, 7.

güvenceler açısından hiçbir adım atılmadığı belirtilmiştir.²⁴⁹ Ertesi gün Cumhuriyet Gazetesi'nde Sedat Ergin, Avrupa'daki diplomatik çevrelerin karar ile ilgili açıklamalarına yer vermiş; kararın bağlayıcılığı konusunda eleştirilere yer vererek kararın alındığı toplantıdaki katılımcı sayısına dikkat çekmiştir. Yine köşe yazısında Altan Öymen kararı eleştirmiş; "Türkiye'deki gerçeklerle bağdaşmayan bir karar" olarak nitelendirmiştir.²⁵⁰ Cumhuriyet Gazetesi'nin bu günlerdeki yayınları incelendiği zaman bu yaptırım haberlerinin ana manşetten duyurulmadığı, daha çok alt başlıklarda değerlendirildiği görülmektedir.

Genel olarak Parlamento kararının yazarlar tarafından eleştirildiği ve ana gündem maddesi olmadığı görülmektedir. Hürriyet Gazetesi ise 12 Nisan'da ana manşetten AET Kararı ile ilgili bazı yorumlara yer vermiş, kararın alınmasında Yunan ve İtalyan komünistlerin büyük rol oynadıkları yorumunu yapmışlardır.²⁵¹ Tercüman Gazetesine bakıldığı zaman yine aynı başlıkla "Avrupa Parlamentosu Türkiye'ye İki Ay Tanıdı" başlığı ile alt başlıktan basıma çıkıldığı görülmektedir. Tercüman Gazetesi bir gün sonra ilk sayfadan Dış İşleri Bakanı Türkmen'in sözlerine yer vermiş; Türkmen, "Avrupa Parlamentosu'nun kararı Türk-AET ilişkilerini etkilemeyecek" açıklamasını yapmıştır.²⁵² Ancak bu haberler yaptırımlara karşı halk tarafından bayrak etkisi oluşmasını sağlamamıştır. Zaten o dönem ülkede demokrasi ile başa gelmiş bir hükümet olmadığı için lider destek onayını ölçmek oldukça zor olmaktadır. Bu dönemki darbe hükümetinin baskıları da ayrıca genel bir kamuoyu görüşünün yansıtılması açısından olumsuzluk oluşturmaktadır. Nitekim kararın alınmasından sadece üç gün sonra Cumhuriyet Gazetesi'nde yaptırım ile ilgili haberler yer almamaya başlamış, başka gündem konularına yer verilmiştir.

AET Parlamentosu'nun kararlarının gazetelerdeki haber sayıları içerisindeki durumu şu şekildedir;

²⁴⁹ Bkz: Hürriyet, 11/04/1981, s. 9.

²⁵⁰ Bkz: Cumhuriyet, 12/04/1981, s. 1, 7.

²⁵¹ Bkz: Hürriyet, 12/04/1981, s. 1, 9.

²⁵² Bkz: Tercüman, 12/04/1981, s. 4.

Tablo 4.25. Avrupa Parlamentosu İlk Yaptırım Kararı Sonrası Gazetelerin Manşetlerinde Yaptırımlar

Gazete/Tarih (1981)	11/04	12/04	13/04	14/04	15/04	16/04	17/04
Cumhuriyet	X	X	X	X	X	X	X
Hürriyet	X	✓	X	X	X	X	X
Tercüman	X	X	X	X	X	X	X

Tablo 4.26. Avrupa Parlamentosu İlk Yaptırım Kararı Sonrası Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırım Haberleri

Gazete/Tarih (1981)	11/04	12/04	13/04	14/04	15/04	16/04	17/04
Cumhuriyet	15'de 2	12'de 2	12'de 2	12'de 0	14'de 1	14'de 0	14'de 0
Hürriyet	11'de 2	11'de 2	8'de 0	11'de 0	10'da 0	14'de 0	11'de 0
Tercüman	9'da 1	9'da 2	12'de 0	10'da 0	11'de 0	9'da 0	10'da 0

AET'nin bu yaptırımları sonradan yürürlüğe girecek olan bir yaptırımdır. Nitekim Parlamento kararı tavsiye niteliğindedir ve Bakanlar Konseyi'nin onayını almalıdır. Ancak yaptırım tehdidi sınıfına giren bir yaptırım tipidir. Çünkü Parlamento kararının bir sonraki aşaması zaten yaptırımın uygulanma aşamasıdır. Yaptırımlar tıpkı Kıbrıs yaptırımlarında olduğu gibi Türkiye'ye belli şartlar sunup, o şartlar sağlanmadığı takdirde yürürlüğe girecek şekilde ilan edilmiştir. Parlamento'nun kararı Konsey tarafından doğrudan onaylanmamıştır. Ancak 1 Kasım 1981'de yürürlüğe girecek olan Protokol gereği Türkiye'ye verilmesi planlanan 600 milyon dolarlık krediyi aktarmayarak Türkiye'ye karşı yaptırım uygulamış durumuna gelmiştir. Konsey, bu kararı hukuken vermese de fiilen vermiş ve yardımı askıya almıştır (Oran, 2012: 88).

Süreç içerisinde çeşitli zamanlarda Türkiye'ye heyetler gönderip incelemeler yapmışlardır.²⁵³ Yine süreç içerisinde AET Dış İşleri Bakanlar Konseyi toplanmış, bu toplantılardan birinde Konsey Dönem Başkanı, "Türkiye demokrasiye dönüş konusunda verilen güvencelerin yerine getirileceğine inancımız bulunmakta" şeklinde açıklama yapmıştır.²⁵⁴ Bununla beraber AET Parlamentosu Ocak 1982'de Türkiye'ye yardımların

²⁵³ Örn; bkz: Cumhuriyet, 13/05/1981, s. 1, 7. ve bkz: Cumhuriyet, 1/10/1981, s. 1, 9.

²⁵⁴ Bkz: Cumhuriyet, 20/05/1981, s. 1.

kesilmesini öneren tasarımı kabul etmiştir. Kararda, Türkiye'nin sivil ve demokratik hayata geri geçene ve siyasal tutukluları serbest bırakana kadar yaptırımların sürdürülmesi kabul edilmiştir.²⁵⁵ Bu karar bir önceki karar gibi gazetelerin manşetlerinde farklı şekillerde yer almıştır. Cumhuriyet Gazetesi'nde ana başlıktan verilmeyip, alt başlıktan okurlara duyurulmuştur. Hürriyet Gazetesi yine alt başlıktan "Avrupa Parlamentosu Komünistlerin Oyununa Geldi" başlığı ile haberi duyurmuştur. Ayrıca bir gün sonra Türkiye'nin karara tepkisi yine alt başlıktan verilmiştir. Dış İşleri Bakanlığı Sözcüsü Akıman; "Parlamentonun aldığı karar bir kulis manevrasıdır" ifadesini kullanmıştır.²⁵⁶ Tercüman Gazetesi yine 23 Ocak'ta alt manşetten benzer şekilde haberi vermiştir. Tercüman Gazetesi diğer gazetelere benzer şekilde 24'ünde "Avrupa Parlamentosu Kulise Mağlup Oldu" manşetini vermiştir. Gazete Parlamento kararının bağlayıcılığı üzerine haber yapmış, kararda etkili olan etkenleri açıklamıştır.²⁵⁷ Yine aynı gazete diğer incelenen gazetelerin aksine karara daha çok ilgi göstermiş, Avrupa Parlamentosu Siyasi Komisyon raportörü Van Hassel'in gazetelerine vermiş olduğu demeçleri manşete taşımıştır. Hassel bu demecinde; "Komünist Grubun Parlamentoda kimse yokken ortaya koyduğu bir oyun. Biz bu karara karşıyız. Türkiye meselesi Parlamentoda yeniden görüşülecektir" açıklamasını yapmıştır.²⁵⁸ Gazete bir gün sonra da yine Hassel'in açıklamalarına ve Türkiye'de yaptığı görüşmelere yer vermiş, ayrıca Türkiye'nin bu konudaki görüşlerine yer vermiştir.²⁵⁹ Tıpkı ilk karardaki gibi Parlamento kararının bağlayıcılığı tartışan bir yazıyı Tercüman Gazetesi okurlarını yayınlamıştır.²⁶⁰ Genel olarak bakıldığı zaman yaptırım kararının Tercüman Gazetesi dışında birincil haber olarak ele alınmadığı görülmektedir. Bununla beraber Tercüman Gazetesi'nin ilgisi de sınırlı kalmıştır. Gazete Siyasi Komisyon Raportörü'nün sözlerine sayfalarında yer vermiş, genel olarak kararın bağlayıcılığı sorununu anlatmış ve kararın lobiler aracılığı ile alındığına dikkat çekmiştir. Bununla beraber bu gazetenin de olaya ilgisi kısa zaman içerisinde kaybolmuş, yaptırım veya AET ile ilgili diğer haberler sayfalarında uzun süre yer almamıştır.

²⁵⁵ Bkz: Cumhuriyet, 23/01/1982, s. 1, 9.

²⁵⁶ Bkz: Hürriyet, 24/01/1982, s. 11.

²⁵⁷ Bkz: Tercüman, 24/01/1982, s. 1, 14.

²⁵⁸ Bkz: Tercüman, 26/01/1982, s. 1, 14.

²⁵⁹ Bkz: Tercüman, 27/01/1982, s. 13.

²⁶⁰ Bkz: Tercüman, 28/01/1982, s. 13.

Tablo 4.27. Avrupa Parlamentosu İkinci Yaptırım Kararı Sonrası Gazetelerin Manşetlerinde Yaptırımlar

Gazete/Tarih (1982)	23/01	24/01	25/01	26/01	27/01	28/01	29/01
Cumhuriyet	X	X	X	X	X	X	X
Hürriyet	X	X	X	X	X	X	X
Tercüman	X	✓	X	✓	✓	X	X

Tablo 4.28. Avrupa Parlamentosu İkinci Yaptırım Kararı Sonrası Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırım Haberleri

Gazete/Tarih(1982)	23/01	24/01	25/01	26/01	27/01	28/01	29/01
Cumhuriyet	14'te 1	11'de 1	11'de 0	11'de 1	11'de 1	11'de 1	11'de 0
Hürriyet	8'de 1	8'de 1	11'de 0	10'da 1	10'da 0	9'da 0	11'de 0
Tercüman	11'de 1	10'da 1	11'de 0	11'de 1	10'da 1	12'de 1	11'de 0

Yaptırımlar Türkiye’de gerek yönetici elitler tarafından gerekse medya tarafından fazla ilgi duymamıştır. Kenan Evren’in Avrupa Konseyi ile ilgili karar ve toplantılarla ilgili daha çok açıklama yaptığı, bununla beraber AET kararları için fazla görüşte bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca Evren’in sık sık demokrasiye dönüşten söz ettiği görülmektedir. Örneğin, bir konuşmasında Evren; en iyi sistemin parlamenter demokrasi olduğunu ifade etmiştir.²⁶¹

Parlamentonun kararından bir süre sonra AET Bakanlar Konseyi Başkanı Tindemans, Türkiye hakkında rapor hazırlamaya başlamıştır. Bu süreç içerisinde Türkiye’ye ziyarette bulunan Tindemans, Evren ile de görüşmüştür.²⁶² Nitekim Tindemans’ın raporu birkaç değişiklikle Topluluk tarafından kabul edilmiştir. Bu raporda; fikirleri sebebiyle tutuklu bulunanların serbest bırakılması, sıkı yönetimin kaldırılması gerektiği kabul edilmiştir.²⁶³ Dönem içerisinde Avrupa Komisyonu Başkan

²⁶¹ Bkz: Cumhuriyet, 18 Nisan 1982, s. 1, 11.

²⁶² Bkz: Cumhuriyet, 21/03/1982, s. 1, 9.

²⁶³ Bkz: Cumhuriyet, 31/03/1982, s. 1, 11.

Yardımcısı yaptırımlarla ilgili olarak yaptırımların, Türkiye'deki siyasal durumla ilgili olduğunu ve yardımların Türkiye'nin demokrasiye dönüşü sürecine bağlı olarak devam edebileceğini ifade etmiştir.²⁶⁴

Yaptırımların uygulanması konusunda da bazı karşıt görüşler ortaya çıkmıştır. Örneğin; karar sonrası AET Siyasi Komisyon Raportörü Van Hassel; “Demokrasiye geçiş takvimi uygulandıkça benim ekonomik yardımın sürmesi yolundaki desteğim devam edecektir” açıklamasını yapmıştır.²⁶⁵ Yaptırımların uygulanmasının tam olarak gerçekleşmediği de ilerleyen süreçte kendini göstermiştir. AET Parlamentosu 1982 Temmuz’unda yeniden Türkiye gündemi ile toplanmış; Van Hassel’in Türkiye hakkında hazırladığı rapor, 100’e karşı 105 oy ile kabul edilmiştir. Raporda dikkat çekici olan nokta; 1980 darbesinin gerekli olduğunu gösteren bazı nitelendirmelerin kullanılmış olmasıdır. Raporda; “Türkiye’de 12 Eylül 1980 askeri darbesi öncesi siyasi ve iktisadi durumun gerilemekte olduğunun vahametini taktir ederek...” ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca raporda; “Bu durumun Silahlı Kuvvetlerin Milli Güvenlik aracılığı ile durumu düzeltmek için müdahaleye sevk zorunluluğu duymasını derin saygıyla karşılayarak...” ifadesi yer almıştır.²⁶⁶ Bu ifadelerle raporun kabul edilmesi, Parlamento’nun bir yumuşama gösterdiğinin kanıtı olmuştur. Askeri darbeden sonra en yumuşak ve mevcut duruma anlayışla bakan rapor bu rapor olmuştur. Bununla beraber Parlamento Türkiye’nin demokratikleşme adımlarının devam etmesini de istemiştir. Aynı zamanda Topluluk 4.Mali Protokolü askıya alma kararını sürdürmüş, Türkiye’ye yardımların durdurulması kararını devam etmiştir. Bununla beraber AET ile bir başka yaşanan soru tekstil alanında olmuş, yaptırım kapsamında olmasa da pamuk ipliği gibi bazı kalemlere kısıtlama getirmiştir.²⁶⁷ Daha sonraki günlerde tekstil ile ilgili bazı kısıtlamalara karşı Türkiye, AET’nin şartlarını kabul etmiş ve bu kısıtlanmalar kalkmıştır.²⁶⁸ Ancak bu kararın ardından bu defa da konfeksiyon ürünlerine yönelik başka bir ambargo uygulanmıştır.²⁶⁹ AET’nin bu kararları açık bir şekilde Türkiye’nin yönetim biçimine yönelik olmasa da AET tarafından Türkiye’ye dolaylı yünden bu konularda bir yaptırım yapılması söz konusu olmuştur.

²⁶⁴ Bkz: Cumhuriyet, 25/09/1982, s. 1, 11.

²⁶⁵ Bkz: Cumhuriyet, 28/01/1982, s. 1, 11.

²⁶⁶ Bkz: Cumhuriyet, 9/07/1982, s. 1, 9.

²⁶⁷ Bkz: Cumhuriyet, 17/08/1982, s. 1, 9.

²⁶⁸ Bkz: Cumhuriyet, 20/08/1982, s. 1, 11.

²⁶⁹ Bkz: Cumhuriyet, 22/08/1982, s. 1, 11.

Süreç içerisinde AET üyelerinin şahsi olarak tek başına yaptırımları da söz konusudur. Örneğin, Hollanda Türkiye’de demokratikleşme sağlanana kadar askeri ve ekonomik yardımları durdurma kararı almıştır.²⁷⁰ Ancak bu tür kararlar medyada kendine geniş yer bulamamış ve sadece kararın alındığı günün ardından gazetelerde birkaç satırlık yer bulabilmiştir.

Sürecin ilerleyen vakitlerinde, 1982 Anayasası’nın ardından AET yaptırımlarına karşı Türkiye tarafından tepkilerin dozajı yükselmiştir. Örneğin; dönemin Devlet Bakanı Pasin; “AET bize kolaylık göstermezse, durumu değerlendirir menfaatlerimiz neyi gerektirirse onu yaparız” şeklinde açıklama yapmıştır.²⁷¹ Bu tarz bir açıklama, yaptırımlarla ilgili ilk karardan bu yana en sert açıklamalardan birisi olmuştur. O zamana kadar Türkiye tarafından daha yumuşak tepkiler alan AET ilk kez bu kadar sert bir yanıt almıştır. Bunda Türkiye’nin demokratikleşme adımlarını atmasına rağmen AET tarafından gerekli geri tepkilerin verilmemesi etkili olmuştur. Nitekim bu açıklamaların ardından AET üyesi Batı Almanya’nın Dış İşleri Bakanı Genscher, Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi konusunda görüş birliğine varıldığını açıklamıştır.²⁷² Nitekim bu açıklamalar ve Genscher’in Türkiye ziyareti kamuoyunda Türkiye ile AET arasında ilişkilerin yumuşamaya başladığı yönünde algılanmıştır.²⁷³ İlerleyen günlerde Dış İşleri Bakanı Türkmen’in; “Demokraside ilerleme dış politikadaki pürüzleri gideriyor” açıklaması²⁷⁴ da Batı ile olan yumuşamaların bir göstergesi olmuştur. Bununla beraber 4.Mali Protokolün dondurulması ile yaptırımlar 1983’ün ilk aylarında da AET tarafından sürdürülmüş, fakat bazı üye ülkelerden aykırı sesler çıkmaya da başlamıştır. Örn; İngiltere tarafından 1983 yılının ilk günlerinde bu konuyla ilgili açıklama gelmiştir. Devlet Bakanı Belstead; İngiltere’nin yaptırımlara karşı Türkiye’ye AET nezdinden yardımcı olacaklarını ve yaptırımların kaldırılmasına çalışacaklarını açıklamıştır.²⁷⁵ Benzer şekilde Federal Almanya Dış İşleri Bakanı da aynı tarihlerde; Türkiye’nin Avrupa’da karşılaştığı güçlülere ülkesinin yardımcı olacağını açıklamıştır.²⁷⁶ Nitekim kısa bir süre sonra Türkiye’ye yardımlar AET’de görüşülmüş fakat yardımların dondurulmasının Mayıs 1983 ya da Haziran 1983’e kadar ertelenmesi kararı alınmıştır.

²⁷⁰ Bkz: Hürriyet, 5/02/1982, s. 1.

²⁷¹ Bkz: Cumhuriyet, 19/11/1982, s. 1, 11.

²⁷² Bkz: Cumhuriyet, 21/11/1982, s. 1, 9.

²⁷³ Bkz: Cumhuriyet, 22/11/1982, s. 1, 11.

²⁷⁴ Bkz: Cumhuriyet, 23/11/1982, s. 1, 11.

²⁷⁵ Bkz: Cumhuriyet, 16/01/1983, s. 1, 11.

²⁷⁶ Bkz: Cumhuriyet, 22 Ocak 1983, s.1.

AET Bakanlar Konseyi Başkanı ve Batı Almanya Dış İşleri Bakanı Genscher, Türkiye'ye yardımlar için seçimlerle ilgili yasaların çıkmasının bekleneceğini açıklamıştır.²⁷⁷ Ayrıca bu dönemde tekstil ürünleri ile ilgili AET kısıtlamaları da devam etmiştir.²⁷⁸ Tekstil ürünleri ile ilgili kısıtlamaların kronolojisi şu şekilde olmuştur;

- 3 Aralık 1981: AET, tekstilde %18 antidamping vergisini yürürlüğe koymuştur.
- 3 Nisan 1982: AET, Türkiye'deki gelişmeler üzerine bu vergiyi %12'ye indirmiştir.
- 11 Nisan 1982: Türkiye tekstilde fiyat tescil sistemi başlatmıştır.
- 30 Temmuz 1982: İpek ürününde Türkiye'nin kontenjanı yıllık 75 bin ton olarak belirlenmiştir.
- 28 Ağustos 1982: İhraç fiyatlarında Liverpool borsası pamuk fiyatlarının esas alınması kararlaştırılmıştır.
- 10 Aralık 1982: Türkiye'nin yıllık ipek kontenjanı 1000 ton artırılmış, bu durum bazı üyelere itiraz almıştır.²⁷⁹

AET ayrıca T-shirt gibi bazı tekstil ürünlerine de önemli kısıtlamalar getirmiştir. Bu şekilde AET yaptırımlarının devam ettirilmesi kararına varılmıştır. Yaptırımların tamamen kaldırılması için ise demokratikleşme adımlarının artması beklenmiştir. Yeni Anayasa ile beraber AET'de üyelere bazı yumuşamalar olsa da Topluluk olarak yaptırımlar henüz tam olarak kaldırılmamıştır. Yaptırımlar kapsamında 4. Mali Protokol ve 600 milyon dolarlık mali yardımın dondurulması işlemine devam etmişlerdir.

Nihai olarak Türkiye, demokratikleşmenin en temel adımı olarak 1983 yılında seçimli demokrasi modeline tekrar geçmiştir. Bu durum AET yaptırımlarının nihai hedefi olan demokrasiye geçişin gerçekleştiğinin bir göstergesi olmuştur. Hali hazırda yine bazı siyasi partilerin ve parti üyelerinin yasaklı kalması gibi antidemokratik uygulamalar bu dönemde de devam etmiştir. Bu dönemde Ortaklık Konseyi'nin toplanması için Özal Hükümeti yoğun çaba harcamıştır. Özal Hükümeti tarafından Ortaklık Konseyi'nin toplanması, ilişkilerin tekrar normalleşmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Danimarka bu toplantıya Türkiye'de insan hakları ihlallerinin devam etmesi nedeniyle başlangıçta karşı çıkmış, ancak özellikle Almanya'nın baskılarıyla bu tutumundan vazgeçmiştir. Ancak asıl büyük problem Yunanistan tarafından çıkarılmıştır. Yunanistan

²⁷⁷ Bkz: Cumhuriyet, 3/03/1983, s. 1.

²⁷⁸ Bkz: Cumhuriyet, 15/03/1985, s. 1, 11.

²⁷⁹ Bkz: Cumhuriyet, 24/03/1983, s. 1, 9.

Türkiye’den bazı ödünler talep ediyordu. Ancak, Özal’ın AET’de etkili üye ülkeler Fransa, İngiltere, İtalya ve Batı Almanya ile ilişkilerin üzerine düşmesi üzerine Atina’ya baskı yapılmış nihai olarak 16 Eylül 1986’da Ortaklık Konseyi toplanmıştır (Oran, 2012: 91).

4.3. Vaka 3: AB Türkiye Yaptırımları (1995)

4.3.1. 1995 Yaptırımları öncesi Türkiye-AB ilişkileri

Türkiye’de tekrar seçimli demokrasiye dönüşle beraber 1983’te Özal ve ANAP tek başına iktidar olmuş; Türkiye ile Topluluk ilişkileri bu dönemde başka bir şekil almıştır. Özal hükümeti ve ANAP, Türkiye-AET ilişkilerini geliştirme çabaları içerisinde bulunmuştur. Hükümet Programı; AET ile ilişkilerin hedefini şu şekilde tanımlamıştır; “AET ile münasebetlerimizde, esas hedefimiz tam üyelik olmakla beraber, bütün safhalarda menfaatlerin dengelenmesini esas alan bir anlayış içerisinde yer alacağız” (Üste, 2006: 337). 1980 askeri darbesi sonrası Türkiye-AET arasındaki kurumsal düzeydeki ilk temas, 16 Eylül 1986’daki Ortaklık Konseyi’nin toplanması ile olmuştur (Tepeli ve Aydın, 2015: 37). Bununla beraber; 1987 yılında Türkiye’nin tam üyelik için başvurusunda bulunmasının ardından ülkede Toplulukla ilgili beklentiler artmıştır. Bununla beraber Komisyonun Türkiye’ye üyelik konusunda olumsuz cevap vermesiyle beraber zaman içerisinde üyelik için umutlar azalmıştır (Güreşçi, 2006: 76).

Türkiye’nin üyelik başvurusu üzerine 1989’da Avrupa Komisyonu bir rapor hazırlamış, rapora göre esasen Türkiye’nin üyeliğe uygun olduğu açıklanmıştır. Ancak bununla beraber başvuru yapılan dönem için Türkiye’nin üyeliği konusunda verilecek kararın ertelenmesine karar verilmiştir (Özer, 2009: 93). 1990’lı yıllardan itibaren gerek Türk medyası gerekse siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin genel olarak Topluluk hakkındaki düşünceleri artık netleşmeye başlamış; Türkiye’nin birçok sorunu AB ile ilişkiler ekseninde ele alınmaya başlanmıştır (Güreşçi, 2006: 76). 1990’ların ardından Türkiye’de yönetimde yer alan ve diğer Meclis içi veya dışı siyasi partiler, Topluluk ile olan ilişkilerde eşitlikten yana bir ilişkiden yana olmuşlardır. Partiler, eşit olmayan bir ilişki seçeneğine genel olarak karşı çıkmışlardır (Akçay, 2016: 26, 27).

4.3.2. AB Türkiye yaptırımları (sebepler ve sonuçlar)

Türkiye ile AB, 1990'ların ortaları geldiğinde Gümrük Birliği kurma kararına varmışlardır. Bu kararda, Türkiye için çeşitli siyasi ve ekonomik nedenler olmuştur. Siyasal nedenler arasında; Kıbrıs konusu, AB'nin kısa süre içerisinde yeni bir genişlemeye gitmeyeceği endişesi, serbest dolaşımın verdiği Birlik içerisindeki endişeler, iç politik sebepler, siyasi diyalog için bu anlaşmanın açacağı yollar sayılabilirken; ekonomik nedenler arasında ise; Gümrük Birliği mevzuatları yoluyla ekonomiyi disipline sokmak, pazarının genişlemesi ile Türk şirketlerin verimliliklerinin artması, yabancı sermayenin ülkeye girecek olmasının avantajları, tekstil gibi kotaların olduğu sanayi dallarında engellerin ve kısıtlamaların ortadan kalkması sayılabilmektedir (Oran, 2012: 332, 333). 6 Mart 1995'te imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması ile Türkiye-Topluluk ilişkilerinin son dönemi başlamış, Türkiye'nin tam üyelik sürecinde artık son döneme gelinmiştir (Güreşçi, 2006: 76). Topluluk ve Türkiye arasında kurulan Gümrük Birliği, Türkiye ile Birlik arasında kurulmuş olan ortaklık ilişkisinin bir parçasıdır (Akçay, 2016: 21).

Avrupa'da 90'lı yıllar, insan hakları söylemlerinin arttığı yıllar olmuştur. İnsan hakları konusu AB üyelerince ve Birlik olarak AB'nin uluslararası ilişkiler politikalarında belirleyici bir rol oynamıştır (Oran, 2012: 327). Daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere AB'nin yaptırım motivasyonlarından birisi de insan hakları ihlalleri konusunda olmuştur. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesinin önündeki en büyük engel ise Yunanistan ve ona bağlı Kıbrıs sorunu olmuştur. Yunanistan'ın Gümrük Birliği için veto yetkisinin olması, bu ülkenin bunu politikalarında koz olarak kullanmasına yol açmıştır. Ayrıca Gümrük Birliği müzakereleri devam ederken Oran; 1994 yılının sonunda 9 DEP milletvekilinin tutuklanması konusunun, özellikle Avrupa Parlamentosu'nda olumsuz bir hava yarattığını ifade etmiştir (Oran, 2012: 335). Nitekim, 15-18 Aralık 1994'te Avrupa Parlamentosu; "Türkiye'de insan hakları konusunda eksikliklerin devam ettiğini vurgulayan kararı vermiş; bu şartlar altında Türkiye tarafından gerekli düzenlemeler yapılana kadar, Karma Parlamento Komitesi toplantılarının durdurulması ve Gümrük Birliği'nin askıya alınması ve onayının Parlamento'nun da kararına bağlı olması yönünde" karar almıştır (Tekeli ve İlkin, 2000: 368-370; aktaran Oran, 2012: 335,336). Parlamento aldığı kararda Türkiye ile imzalanacak olan Gümrük Birliği'nin ertelenmesi

talebinde bulunmuş, karar tasarısında DEP vekilleri ile ilgili biten davalar ve insan hakları ihlalleri gerekçe gösterilmiştir.²⁸⁰

Bu süreçle medya da yakından ilgilenmiştir. Cumhuriyet Gazetesi 15 Aralık 1994'te ana manşetten, "Avrupa İçin Geri Sayım" başlığını verirken; Hürriyet Gazetesi aynı gün "Ankara'da Alarm: Çiller Gümrük Birliği için Atağa Kalktı" ana manşeti ile yayına çıkmıştır. Milliyet Gazetesi ise "Gümrük Birliği Tehlikede: DEP Ankara'nın Ayağına Dolandı" başlığını vermiştir. 16 Aralık'ta haberler yine manşetleri süslemiştir. Cumhuriyet Gazetesi, "Gümrük Birliği Kısıkcısı" başlığı ile, Hürriyet Gazetesi, "Gümrük Birliği için Umut Yok" manşeti ile yayına çıkmıştır. Milliyet Gazetesi ise ana manşetten, "Gümrük'te DEP Var" başlığını vererek DEP kararını Gümrük Birliği önündeki engel olarak okurlarına duyurmuştur. Bu günlerde AB ülkelerinin talepleri doğrultusunda Gümrük Birliği anlaşmasının onaylanmasının zor olduğu medyaya yansımıştır. Nitekim bu tavır medyanın tepkisini çekmiş, Hürriyet Gazetesi 17 Aralık'ta, "İki Yüzlü Avrupa" manşeti ile AB'nin daha önce Türkiye'yi Gümrük Birliği'ne alacak şekilde tavır sergilemesine rağmen bu sözlerini tutmamasına tepki göstermiştir.²⁸¹ Milliyet Gazetesi de konuya ilgi göstermeye devam etmiş ve 17'sinde ana manşetten, "Erteleme Operasyonu" başlığını verip durumu okurlarına iletmiştir. Almanya'nın AB Parlamento kararının ardından daha önce Türkiye'yi desteklediği halde Türkiye'deki davalar ve insan hakları gibi konular nedeniyle tavrını değiştirme eğilimine girdiği ifade edilmiştir.²⁸² Demirel bu günlerde yaptığı açıklamalarda; "DEP olayından bütün Avrupa'nın rahatsız olduğunu ve DEP nedeniyle her tarafın Türkiye'nin aleyhine çevrildiğini" ifade etmiştir.²⁸³ Nitekim 19 Aralık 1994'teki Ortaklık Konseyi'nde; Türkiye'ye ağır eleştiriler yapılmış, tutuklu DEP vekillerinin serbest bırakılması AB tarafından istenmiştir.²⁸⁴ DEP'li vekillerin Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nde görülen davaları Ağustos ayında başlamış Aralık 1994'te sonuçlanmıştır. Karara göre DEP'li vekillere 3,5 yıla 15 yıl arasında farklı yıllarda hapis cezası verilmiştir.²⁸⁵ Cumhurbaşkanı Demirel kararla ilgili olarak; "Avrupa bana ya da herhangi bir makama itiraza geldiğinde onları oraya koyanın ben olmadığımı bilmesi lazım. Kararı hür mahkemeler vermiştir" ifadesini kullanmıştır. Başbakan Çiller ise; "Türkiye'nin parlamenterlerin yargılanıp mahkûm olduğu tek ülke

²⁸⁰ Bkz: Cumhuriyet, 15/12/1994, s. 1, 7.

²⁸¹ Bkz: Hürriyet, 17/12/1994, s. 1, 7.

²⁸² Bkz: Cumhuriyet, 16/12/1994, s. 1, 19.

²⁸³ Bkz: Cumhuriyet, 18/12/1994, s. 1, 19.

²⁸⁴ Bkz: Cumhuriyet, 20/12/1994, s. 1, 19.

²⁸⁵ Bkz: Cumhuriyet, 9/12/1994, s. 1.

olmadığını ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na itiraz yolunun açık olduğunu" ifade etmiştir. AB ise bu kararın ardından ilk tepkisini kınama metniyle vermeye karar vermiştir.²⁸⁶

Nitekim bunun ardından Gümrük Birliği Anlaşması'nın yapılacağı Ortaklık Konseyi kararı 6 Mart 1995'e ertelenmiştir (Oran, 2012: 336). AB, Mart 1995'e kadar Türkiye'deki gelişmeleri takip edeceğini ve Gümrük Birliği ile ilgili kararların buna göre verileceğini açıklamıştır.²⁸⁷ Bu dönemde Avrupa Parlamentosu aldığı bir kararda; "Türkiye'deki insan hakları ihlallerinin, şu anda Gümrük Birliği'nin oluşmasına izin vermeyecek kadar ciddi olduğunu" iddia etmiş; "Gümrük Birliğine onay verilmesi için Türk Anayasasında demokrasi ve insan hakları adına ciddi değişiklikler yapılması gerektiği" ifade edilmiştir.²⁸⁸ Nitekim bu haber gazetelerde kendine yer bulmuş; Hürriyet Gazetesi, "İnsan Hakları Yoksa Gümrük Birliği Yok" başlığı ile haberi vermiştir.

Parlamento, Hükümet ve TBMM'ye çağrıda bulunarak gerekli anayasa reformlarının ve insan haklarına yönelik temel düzenlemelerinin yapılması çağrısında bulunmuştur. Parlamento, bu durumu Gümrük Birliği'nin onaylanması için şart koymuştur.²⁸⁹ Açık bir şekilde Parlamento Gümrük Birliği'nin son onay mercileri olduğunu belirtmiştir. Parlamento gerekli düzenlemeler yapılmadığı takdirde, Komisyonda Gümrük Birliği onaylansa da böyle bir kararın Parlamentodan çıkmayacağını açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu durum net bir yaptırım tehdididir. Nitekim anlaşma Avrupa Birliği-Türkiye Ortaklık Konseyi toplantısında kabul edilmiş, Parlamento'nun kararı beklenmiştir. Bu anlaşmanın imzalanmasının hemen ardından CHP Milletvekili Karakaş; "Eylül'e kadar demokratikleşme paketini çıkarmaya mecburuz" açıklamasını yapmıştır. Ayrıca TBMM Adalet Komisyonu Başkanı Ögütcan; "Avrupa hukukunu iç hukukumuza yansıtmalıyız" açıklamalarını yaparak yakında yapılacak olan düzenlemelerin işaretini vermiştir.²⁹⁰

Gümrük Birliğine geçiş için taraflar arasında yapılan anlaşma gereği Türkiye'nin yapması gereken bazı yükümlülükler açıklanmıştır. Türkiye ve AB'nin 1995 Ekim ayında tekrar bir araya geleceği ve yükümlülüklere uyulup uyulmadığının gözden geçirileceği ifade edilmiştir. Eğer ciddi bir problem görülürse Gümrük Birliği'ne geçiş 1 Temmuz

²⁸⁶ Bkz: Cumhuriyet, 10/12/1994, s. 1.

²⁸⁷ Bkz: Cumhuriyet, 20/12/1994, s. 1, 19.

²⁸⁸ Bkz: Cumhuriyet, 17/02/1995, s. 1, 19.

²⁸⁹ Bkz: Hürriyet, 17/02/1995, s. 1, 14.

²⁹⁰ Bkz: Cumhuriyet, 7/03/1995, s. 1.

1996'ya ertelenecektir.²⁹¹ Nitekim, Türkiye bu ertelemenin önüne geçmek adına önemli yasal ve yapısal değişiklikler yapacaktır. Bu dönemde özellikle Yunanistan tarafı Kıbrıs'ı da bir koz olarak kullanmaya çalışmış ancak Türkiye, Kıbrıs konusunda net bir tavır sergileyince Yunanistan'ın bu konudaki etkisi sınırlı kalmıştır. Örneğin, dönemin Dış İşleri Bakanı Karayalçın; "Yunanistan'a evet dersanız ben bu işte yokum" şeklinde net bir açıklama yapmıştır. Gümrük Birliği konusunda, bu konuda Türkiye restini net bir şekilde koymuştur.²⁹² Nitekim Yunanistan bu taleplerinden Gümrük Birliği konusunda vazgeçmek durumunda kalmış, talepte buldukları dört ayrı talepten sadece Güney Kıbrıs'ın AB üyeliği için talepte bulunmaya devam etmişlerdir.²⁹³ Bununla beraber dönemin siyasi elitlerinin ve görevlilerin insan hakları ve demokratikleşme ile ilgili taleplere olumsuz cevaplar vermediği görülmektedir. Bu konuda ya sessiz kalınmış ya da AB'nin isteyebileceği yönde cevaplar verilmiştir.

Gazetelerin bugünlerin ardından AB ile ilgili haberlere fazla yer vermediği ve Gümrük Birliği konusunun medya tarafından fazla kaldırıldığı görülmektedir. Bu durum, ülkede bu yaptırımlara karşı bir bayrak etkisi oluşmasının önünde büyük engel teşkil etmiştir. Medyanın konunun üzerinde fazla durmamasında yaptırıma konu olan konuların birincil politik meseleler olmamasının etkisi büyük olmuştur. Doğrudan ulusal güvenliği etkileyemeyen bir talep olarak görüldüğü için talepler ülkede çok büyük tepkiler almamıştır. Yaptırımın sebepleri arasından gösterilen demokratikleşme ve insan hakları unsurları toplum nezdinde çok fazla karşı destek de bulamamıştır. Nitekim siyasiler ve dönemim hükümet yetkilileri tarafından da karara karşı ağır eleştiriler gelmemiştir. Hatta ilerleyen günlerde bazı tavizler verilmiştir. Gazetelerin AB'nin Gümrük Birliği anlaşmasının Parlamentoda onayı için uyguladığı yaptırım tehdidinin gazetelerdeki dağılımı şu şekildedir;

²⁹¹ Bkz: Cumhuriyet, 8/03/1995, s. 1, 17.

²⁹² Bkz: Hürriyet, 19/02/1995, s. 16.

²⁹³ Bkz: Hürriyet, 20/02/1995, s. 1, 16.

Tablo 4.29. Avrupa Birliği Gümrük Birliği için Parlamentonun Yaptırım Tehdidi Sonrası Gazetelerin Manşetlerinde Yaptırımlar

Gazete/Tarih (1994)	15/12	16/12	17/12	18/12	19/12	20/12	21/12
Cumhuriyet	✓	✓	X	✓	✓	✓	X
Hürriyet	✓	X	✓	X	X	X	X
Milliyet	X	✓	✓	X	X	X	X

Tablo 4.30. Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırım Haberleri, Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği için Parlamentonun Yaptırım Tehdidi Sonrası

Gazete/Tarih(1994)	15/12	16/12	17/12	18/12	19/12	20/12	21/12
Cumhuriyet	13'de 2	12'de 3	11'de 0	11'de 3	14'de 3	12'de 2	9'da 0
Hürriyet	14'de 2	11'de 2	12'de 3	9'da 1	6'da 0	10'da 0	12'de 0
Milliyet	11'de 1	12'de 2	13'de 3	13'de 3	10'da 2	12'de 1	10'da 1

AB'nin Parlamento üzerinden yaptırım tehdidinde bulunduğu ilk dönemde incelenen gazetelerin genel olarak bu duruma ilgili oldukları görülmektedir. Cumhuriyet Gazetesi hafta boyunca, iki gün dışında Gümrük Birliği ve onunla ilgili yaptırım tehditlerine ana manşetten yer verirken; Hürriyet Gazetesi'nin ilgisi biraz daha zayıf olmuş, buna rağmen gazete ilk günlerde haberleri manşetten vermiştir. Bununla beraber iki gazetenin de Gümrük Birliği ve onunla ilgili yaptırım haberlerinin hafta ilerledikçe azalmaya başladığı ve nihai olarak bu olayın gündemden düştüğü görülmektedir. Bu dönem AB'nin Gümrük Birliği için ilk talepte bulunduğu dönem olarak dikkat çekmektedir. Asıl yaptırım tehdidi ise şubat 1995 yılında gündeme getirilmiştir. Avrupa Parlamentosu bu defa açık bir şekilde resmi bir kararla Türkiye'de insan hakları konusunda iyileştirmeler olmadığı takdirde Gümrük Birliğini onaylamayacağını açıklamıştır. Ancak bu dönemki açık yaptırım tehdidi, gazetelerde ilk yaptırım tehditlerine oranla daha az gündemde yer edinmiştir.

Tablo 4.31. Avrupa Birliği Gümrük Birliği için Parlatentonun Yaptırım Tehdidi Sonrası Gazetelerin ManŖetlerinde Yaptırımlar

Gazete/Tarih (1995)	17/02	18/02	19/02	20/02	21/02	22/02	23/02
Cumhuriyet	X	X	X	X	X	✓	X
Hürriyet	X	X	X	X	X	X	X
Milliyet	X	X	X	X	X	X	X

Tablo 4.32. Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırım Haberleri, Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği için Parlatentonun Yaptırım Tehdidi Sonrası

Gazete/Tarih(1995)	17/02	18/02	19/02	20/02	21/02	22/02	23/02
Cumhuriyet	11'de 1	8'de 1	13'de 1	11'de 0	12'de 0	11'de 2	12'de 0
Hürriyet	10'da 1	7'de 0	9'da 1	12'de 1	13'de 0	12'de 1	12'de 0
Milliyet	13'de 0	10'da 0	13'de 0	10'da 0	11'de 0	10'da 0	12'de 1

AB Parlatentosu'nun yaptırım kararı almasının ardından gazetelerde haberlerin çok fazla dikkat çekici olarak okurlara duyurulmadığı görülmektedir. Konu ile ilgili haberler, incelenen gazetelerde kararın ardından bir hafta içerisinde sadece bir gün Cumhuriyet Gazetesinde ana manŖetten verilmiŖtir. Bunun dıŖında haberler daha az ilgi çekecek Ŗekilde alt baŖlıklardan okurlara iletilmiŖtir. Bir nceki yaptırım tehdidi olan Aralık 1994'e oranla gazetelerde konu ile ilgili haber sayılarının daha az olduğu dikkat çeken bir baŖka konudur. İncelenen gazetelerde düzenli olarak bir hafta içerisinde konu ile ilgili haberlerin yayınlanmadığı ve konunun gündemden çabuk dŖtđ görülmektedir. Bu durumda yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma oluŖması için en önemli Ŗartlardan birisi olan, 'olayın ülkenin birincil gündemi olması ve keskin bir Ŗekilde kamuoyunu meŖgul etmesi' Ŗartı sađlanmamıŖtır. Zaten yaptırıma konu olan talepler de bayrak etrafında toplanma etkisinin görülmesi açısından yeterli bir etki uyandırmadığı için bu taleplere olumlu cevap verilmesinin önünde kamuoyu nezdinde bir etki oluŖmamıŖtır. Nitekim, talepler kısmen Türkiye tarafından karŖılanmıŖ ve nihai olarak yaptırımlar baŖarılı olup amacına ulaŖmıŖtır.

Türkiye Gümrük Birliği Anlaşması'nın AB üyelerince kabul görmesi adına çeşitli tavizler vermiştir. Örneğin; Terörle Mücadele Yasası'nda düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilgili olarak hükümlerin değiştirilmesi, memurlara sendika hakkı tanınması gibi bazı uygulamalar yapılmıştır.²⁹⁴ Ayrıca 1995 yılı içerisinde yapılan anayasa değişikliklerinin bir bölümü de Oran'a göre Gümrük Birliği'nin Parlamento tarafından onaylanmasına yönelik olmuştur.²⁹⁵ Anayasa değişiklikleri ile özellikle Avrupa'nın ilgisine ve beğenisini çeken en önemli değişikliklerden birisi ise siyasi partilerin kapatılmasının zorlaştırılması olmuştur. Anayasa'nın yapılan düzenleme ile 68. maddesinde siyasi partilerin uyması gereken kurallar ve yapmalarının yasaklandığı ilkeler belirlenmiş, 69. maddede ayrıca parti kapatılmasının ne şekilde olacağı düzenlenmiştir. Yapılan değişiklikle; Anayasa Mahkemesi, partilerin devletin temel ilkelerine aykırı hareket edildiğini tespit ettiği takdirde yine Anayasa Mahkemesi tarafından partiler kapatılmasının kararı verilmiştir. Bu şekilde birkaç usulsüz yayın veya konuşma sebebiyle artık partilerin kapatılmasının önüne geçilmiş olunmuştur (Sevinç, 1997: 639; aktaran Yılmaz, 2018: 75). Bununla beraber ayrıca Anayasa'nın 149. maddesinde yapılan düzenlemeler ile beraber kapatılmak istenilen partilerin kendilerini savunma hakkı da daha fazla güçlendirilmiştir. (T.C. Resmi Gazete, Sayı: 22355, 26/07/1995; aktaran Yılmaz, 2018: 75).

Avrupa Birliği ve ona bağlı alt komisyonların Türkiye ile ilgili raporlarında sıkça yer verdikleri derneklerle ilgili hususlarda da önemli anayasa değişiklikleri yapılmıştır. Tüm bu değişiklikler göz önüne alındığı zaman anayasa değişiklikleri ile gerek demokratikleşme gerekse temel hak ve özgürlüklerin içinde olduğu insan haklarına yönelik önemli değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Milletvekilliğinin düşürülmesinin zorlaştırılması ve özellikle siyasi partilerin kapatılmasına yönelik yeni düzenlemelerle Avrupa Birliği ve kurullarının istediği yönde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin doğrudan Avrupa Birliği etkisi ile mi yapıldığı yoksa siyasi partilerin programlarında da yer aldığı şekilde kendiliğinden mi bu değişiklikleri yaptığı tartışma konusu olsa da zamanlaması bakımından AB'den etkilenildiği aşıkardır. Nitekim, gerek Hufbauer vd. gerekse Oran, bu değişikliklerde AB'nin etkisi olduğunu varsaymışlardır. Oran bu konuyla ilgili; "Temmuz 95'te yürürlüğe giren bu değişikliklerin ağırlaşan insan hakları eleştirilerini karşılama ve Gümrük Birliği'nin AP tarafından onaylanmasını sağlamak amacıyla yapıldığının en önemli göstergesi, tanınan hakların kullanabilmesi için

²⁹⁴ Bkz: Oran, 2012, s. 336.

²⁹⁵ Bkz: Oran, 2012, s. 535, 536.

yapılması gerek yasa değişikliklerinin çoğunun dönem boyunca yapılmaması olacaktır” ifadesini kullanmıştır (Oran, 2012: 536). Yazarların yorumları ve yapılan düzenlemeler göz önüne alındığı zaman AB'nin yaptırım ve yaptırım tehditlerinin bu dönemde etkili olduğu ve Türkiye'nin bazı tavizler verdiği görülmektedir. Nitekim bu tavizlerin de etkisiyle Avrupa Birliği tarafından Gümrük Birliği onaylanmış ve yürürlüğe girmiş, bu şekilde yaptırıma konu olan husus kendiliğinden ortadan kalkmıştır.

Bu dönemde AB ile ilişkilerde olumlu bir seyir izlenmesine neden olan düzenlemelerin bir başkası da kamuoyunda ‘düşünce affı’ olarak da bilinen düzenleme olmuştur. Cumhuriyet Gazetesi bu konuda yapılan çalışmaları okurlarına şu şekilde duyurmuştur; “AB’ye verilen söz uyarınca yoğunlaştırılan çalışmalarda, 8. maddede belirlenen suç tanımının değiştirilmesi tanımlanıyor” ve “Terörle Mücadele Yasasında değişiklik öngören düzenlemenin, anayasa değişikliği görüşmelerinin ardından devreye sokulacağı belirtiliyor. Hükümet AB’ye Terörle Mücadele Yasası’nda yapılan iyileştirmelerle mesaj verecek”.²⁹⁶ Gazete açık bir şekilde bu yasa ile ilgili düzenlemelerin AB ile ilişkili olduğunu ifade etmekten kaçınmamıştır. Değişiklikler, AB’ye Gümrük Birliği’nin onaylanması için verilen bir taviz olarak ele alınmıştır. Hatta bu maddenin Meclis tatile girmeden önce hızlı bir şekilde geçmesi için çalışmalar yapıldığı iddia edilmiştir. Dönemin hükümeti DYP-CHP Koalisyonun Başbakanı Tansu Çiller’in milletvekillerine yaptığı, “Bırakın tatili aileleriniz yapsın, biz çalışmaya devam edeceğiz” açıklaması medyada buna yorulmuştur.²⁹⁷ Bu dönemde AB’nin her talebine de olumlu cevap gelmemiştir. Örneğin; DEP’li vekillerle ilgili olarak bu süreçte Anayasa Mahkemesi, DEP’in eski milletvekillerinin iadesine dair başvuruyu reddetmiştir.²⁹⁸ Bu gelişmeler Türkiye’de sürerken Avrupa Parlamentosu tarafından da zaman zaman açıklamalar gelmiştir. Avrupa Parlamentosu Raportörü Gonzalez; “Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne üyeliğinin insan haklarından geçtiğini” ifade etmiştir. Gonzalez ayrıca, “İnsan hakları konusunda çok hassasız, iyileştirme olmazsa Gümrük Birliği’ne girmeniz zor” açıklamasını²⁹⁹ yaparak Parlamento’nun insan hakları meselesini halen Gümrük Birliği için bir yaptırım tehdidi olarak kullandığını açıkça göstermiştir.

Türkiye bu dönemde ayrıca farklı hükümet krizleri ile de karşı karşıya kalmıştır. Bu hükümet krizlerinden birinin yaşandığı dönemde DYP azınlık hükümetinin

²⁹⁶ Bkz: Cumhuriyet, 18/07/1995, s. 1, 17.

²⁹⁷ Bkz: Cumhuriyet, 25/07/1995, s. 1.

²⁹⁸ Bkz: Cumhuriyet, 13/09/1995, s. 1, 6.

²⁹⁹ Bkz: Cumhuriyet, 15/09/1995, s. 1, 19.

bakanlarının imzasıyla Terörle Mücadele Kanununun sekizinci maddesinin değiştirilmesi konusu Meclis'e sunulmuştur. Tasarı ile terör propagandası suçunun kapsamının daraltılması öngörülmüştür. Ayrıca yasa değişikliği tasarısı ile verilen hapis cezalarının yargıçlar tarafından paraya çevrilmesi ve ertelenmesi konusunda takdir hakkı verilmektedir. Bunun yanında daha önce bu yasadaki hüküm giyen sanıklar için de yeniden değerlendirme yapılabilmesi için geçici bir madde eklenmesi tasarıya konulmuştur.³⁰⁰ Nitekim değişiklik tasarısı Adalet Komisyonu'ndan hızlı bir şekilde geçmiş ve değişikliğin TBMM Genel Kurulu'na 'ivedilikle' gönderilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰¹ Bu sırada DEP'li vekiller için ise Yargıtay kararı çıkmıştır. Yargıtay DEP'li ve bir bağımsız eski vekillerin dört tanesi için bozma kararı verirken, 4 eski vekil için ise onama kararı vermiştir.³⁰² Karar yürütme ya da yasama organınca verilmemesine rağmen AB'nin yargılanan vekiller için talebi olmuş, bu eski vekillerin tutukluluklarının sonlandırılması talebinde bulunmuşlardır. Nitekim Yargıtay'ın kararı sonrası dört eski vekilin tahliyesine karar verilmiştir. Ancak bu karar mahkemelerce verildiği için, hükümet tarafından yaptırım tehdidine karşı verilen bir taviz olarak kabul etmek tam doğru açıklama olmayacaktır. Bu yüzden bu tahliyeler AB'nin talebini karşılamış olsa da yaptırımlara karşı bir taviz olarak ifade edilmeyecektir. Bununla beraber bu kararın hemen ertesinde Terörle Mücadele Kanunu'nda yapılan değişiklikle kısmi bir taviz verildiğini söylemek doğru ifade olacaktır. Nitekim; Terörle Mücadele Yasası 8. maddesindeki öngörülen değişiklikler, Meclis Genel Kurulu'nda 189'a karşı 83 oyla kabul edilmiş; bu karar Cumhuriyet Gazetesi'nde 'gümrük birliği rötuşu' olarak ifade edilmiştir.³⁰³ Bugünlerde Gümrük Birliği için gazetelerde çıkan haberler geneli itibarıyla olumlu yönde seyir izlemiştir. Örneğin bu kararın hemen ardından 28 Ekim 1995'te Hürriyet Gazetesi, "Gümrük Birliği İçin Güzel Haber" ana manşeti ile Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği için hiçbir pürüz kalmadığını okurlarına iletmiştir.³⁰⁴ Kararın hemen ardından Avrupa Birliği 37. Dönem Ortaklık Konseyi toplantısında Parlamento'ya Gümrük Birliği için onay verilmesi çağrısı yapılmıştır.³⁰⁵ Yine üye ülkelerin devlet başkanları ve bakanları Parlamento'ya Türkiye için Gümrük Birliği'nin onaylanması adına çağrılarda bulunmuştur. Örneğin, İspanya Başbakanı Gonzales Parlamento

³⁰⁰ Bkz: Cumhuriyet, 24/10/1995, s. 1, 17.

³⁰¹ Bkz: Cumhuriyet, 26/10/1995, s. 1, 4.

³⁰² Bkz: Cumhuriyet, 27/10/1995, s. 1, 4.

³⁰³ Bkz: Cumhuriyet, 28/10/1995, s. 1, 4.

³⁰⁴ Bkz: Hürriyet, 28/10/1995, s. 1.

³⁰⁵ Bkz: Cumhuriyet, 31/10/1995, s. 1, 17.

üyelerine, “Oylamayı ertelemeyin ve Gümrük Birliği’ni onaylayın” çağrısında bulunurken; Fransa Dış İşler Başkanı Charette Avrupa Parlamentosu’ndan çıkacak kararın olumlu olması adına girişimlerde bulunduğunu açıklamıştır.³⁰⁶ Yine İngiltere Türkiye’ye Gümrük Birliği konusunda destek güvencesi vermiştir.³⁰⁷

Nitekim Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu bu destek açıklamalarının ardından Türkiye’nin Gümrük Birliğine girişini 42’ye karşı 13 oyla kabul etmiştir. Bu şekilde Parlamento Genel Kurulu’nda yapılacak olan oylamanın da sembolik bir oylama olacağı belirtilmiştir.³⁰⁸ Bu oylama gazetelerin manşetlerinden okurlara duyurulmuştur. Cumhuriyet Gazetesi ana manşetten, “Gümrük Birliği Yolu Açıldı” haberini vermiştir. 13 Aralık 1995 yılında ise Parlamento Genel Kurulu, Türkiye’nin Gümrük Birliğine girmesini onaylamış; oturama katılan 528 üyeden 343’ü Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne girmesi yönünde oy kullanmıştır. Bununla beraber onay kararına rağmen yapılacak mali yardımlar için Türkiye’deki insan hakları gelişiminin denetlenmeye devam edileceği de vurgulanmıştır.³⁰⁹ Cumhuriyet Gazetesi onay haberini; “Gümrük Birliğine Ağır Bedel” olarak ana manşetten verirken; kamuoyunda genel kanı, AB’nin Türkiye’ye Gümrük Birliği vasıtasıyla demokratikleşme ve insan hakları gibi konularda baskısını sürdüreceği yönünde olmuştur.³¹⁰

4.4. İki Avrupa Yaptırımının Başarısının Değerlendirilmesi

Tablo 4.33. 1981-1986 Avrupa Topluluğu Türkiye Yaptırımları (Politik Değişkenler)³¹¹

Gönderen	Hedef Ülke	Politika Sonucu	Yaptırımın Katkısı	Başarı Puanı	Gönderen ile Uluslararası İşbirliği
Avrupa Topluluğu	Türkiye	3	2	6	2
Hedef ile Uluslararası İşbirliği	Yaptırımın Süresi	Önceki İlişkiler	Hedefin Rejimi	Önceki Siyasi İstikrar	Yaptırım Sırasında Siyasi İstikrar
-	5	3	2	0,2	0,2

³⁰⁶ Bkz: Cumhuriyet, 16/11/1995, s. 1, 17.

³⁰⁷ Bkz: Cumhuriyet, 23/11/1995, s. 1, 7.

³⁰⁸ Bkz: Cumhuriyet, 12/12/1995, s. 1.

³⁰⁹ Bkz: Cumhuriyet, 14/12/1995, s. 1, 19.

³¹⁰ Bkz: Cumhuriyet, 15/12/1995, s. 1, 3.

³¹¹ Veriler için bkz: Hufbauer vd., 2007, s. 79.

Tablo 4.34. 1995 Avrupa Birliği Türkiye Yaptırımları (Politik Değişkenler)³¹²

Gönderen	Hedef Ülke	Politika Sonucu	Yaptırımın Katkısı	Başarı Puanı	Gönderen ile Uluslararası İşbirliği
Avrupa Birliği	Türkiye	3	3	9	1
Hedef ile Uluslararası İşbirliği	Yaptırımın Süresi	Önceki İlişkiler	Hedefin Rejimi	Önceki Siyasi İstikrar	Yaptırım Sırasında Siyasi İstikrar
-	1	3	3	0,0	0,0

Hufbauer vd. analizlerine göre 1981 AET yaptırımları ve 1995 AB Gümrük Birliği yaptırımları yukarıdaki gibi şekillenmiştir. Politik değişkenler açısından ‘önceki ilişkiler’ üç puanla önemli bir derece almıştır. Nitekim bu puana göre hedef ülke ile yaptırımcı ülke arasında politik ilişkilerin yoğun olduğu görülmektedir. Gönderen ile alıcı arasındaki genel ilişkilerde 1 karşıt, 2 nötr, 3 ise samimi ilişki anlamına gelmektedir. Samimi ilişkilerin olması yaptırımların başarısını gönderen lehine çeviren bir değişken olarak dikkat çekmektedir. Ancak bu durum her zaman için geçerli bir değişken değildir. Bu vakada önceki ilişkiler yaptırımın başarısını etkileyen bir unsur olarak öne çıksa da Kıbrıs yaptırımlarında da yine önceki ilişkiler 3 puan almasına rağmen yaptırım tamamen başarısız olmuştur. Ayrıca incelenen diğer Avrupa yaptırımında da önceki ilişkiler aynı değere sahiptir. Bununla beraber Kıbrıs ile diğer vakalar arasındaki en önemli fark ise bir yaptırımda bayrak etrafında toplanma yaşanması, diğer yaptırımlarda bu etkinin yaşanmamasıdır. 1995 yaptırımlarında hedef rejim ise 3 puan yani ‘demokrasi’ değerini almıştır. Daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere demokratik rejimlerde yaptırımların başarılı olması otokratik rejimlere göre daha olasıdır. Örneğin, insan hakları veya demokrasi ile ilgili yaptırımlarda rejim değişkenine göre yaptırımların başarı durumu şu şekilde olmuştur;

³¹² Veriler için bkz: Hufbauer vd., 2007, s. 81.

Tablo 4.35. Demokratikleşme ve İnsan Haklarına Yönelik Yaptırımlarda Rejim Değişkeni

Rejim Türü	Otokrasi	Demokrasi
Başarılı	9 Vaka	7 Vaka
Başarısız	31 Vaka	2 Vaka

Tabloya bakıldığı zaman demokratikleşme ve insan haklarına yönelik yaptırım vakalarında demokratik rejimlerde yaptırımların çok daha başarılı olduğu görülmektedir. İncelediğimiz vakada da (1995 yaptırımı) Türkiye’de o dönem demokrasi rejimi mevcuttur ve yaptırımın başarısında etkili bir değişken olmuştur. Bununla beraber bu değişken de bayrak etkisi oluşan vakalarda etkin bir değişken olma özelliğini kaybetmektedir. Nitekim Kıbrıs yaptırımları zamanında da hedef rejim yani Türkiye’nin rejimi demokrasidir. Ancak bu yaptırımda demokrasi rejimi başarı için etkili olmamıştır. Bununla beraber 1981-1986 yılları arasındaki yaptırımlarda Türkiye’nin rejimi yaptırımların bir kısmında demokrasi değildir. Bu değişken de yaptırımın başarısını önemli ölçüde etkilemiştir. Nitekim demokrasi olmayan hedef ülkelerde yaptırımların başarısının düşük oranda olduğu yukarıdaki tabloda da görülmektedir. Diğer değişkenler arasındaki büyük benzerliklere rağmen hedef rejimindeki bu temel değişkenlik, iki yaptırım arasındaki başarı/başarısızlık dengesini önemli ölçüde etkilemiştir.

İncelenen iki yaptırıma bakıldığı zaman iki yaptırımda politika sonucu açısından aynı puanı almıştır. En yüksek puanın bir puan altında 3 puan alan bu iki yaptırımda da sonuç olarak talepte bulunan ülkenin talepleri büyük ölçüde karşılanmıştır. Bununla beraber ilk incelenen Avrupa yaptırımında bu politikaya yaptırımların etkisi kısıtlı olarak tespit edildiği için yaptırımın nihai başarısı düşük olarak değerlendirilmiştir. İkinci Avrupa yaptırımında ise yaptırımların politika sonucuna etkisi 3 olarak değerlendirildiği için, bu politika değişikliklerinde yaptırımların etkisinin büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu durum da ikinci yaptırımı başarılı bir yaptırım sınıfına sokmuştur. Sonuç bölümünde de detaylı bir şekilde açıklanacağı üzere Kıbrıs yaptırımları ile Avrupa yaptırımları değişkenleri arasından önemli benzerlikler olmasına rağmen Kıbrıs yaptırımlarının tamamen başarısız olmasının temel nedeni oluşan bayrak etrafında toplanma etkisidir.

Tablo 4.36. 1981-1986 Avrupa Topluluğu Türkiye Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler)³¹³

Gönderen Ülke	Hedef Ülke	Başarı Puanı ³¹⁴	Ticaret Bağlantısı	GSMH Oranı	Health ve İstikrar	Gönderene Maliyet
AET	Türkiye	6	34	40	2	1

Tablo 4.37. 1995 Avrupa Birliği Türkiye Yaptırımları (Ekonomik Değişkenler)³¹⁵

Gönderen Ülke	Hedef Ülke	Başarı Puanı ³¹⁶	Ticaret Bağlantısı	GSMH Oranı	Health ve İstikrar	Gönderene Maliyet
AB	Türkiye	9	53	49	2	2

AB Gümrük Birliği yaptırımlarının ekonomik değişkenlerine baktığımız zaman; iki ülke arasındaki ticaret bağlantısı önemli bir orandadır. Bununla beraber ilk Avrupa Ekonomik Topluluğu yaptırımlarında bu oran daha düşüktür. Demokratikleşme ve insan hakları ile ilgili tüm yaptırımlara bakıldığı zaman ticaret bağlantısı 50 ve üzeri olan yaptırımların başarısı ile 50'nin altında olan yaptırımların başarısı şu şekildedir;

Tablo 4.38. Demokratikleşme ve İnsan Haklarına Yönelik Yaptırımlarda Ticaret Bağlantısı Değişkeni

Ticaret Bağlantısı	50+	50-
Başarılı	10 Vaka	15 Vaka
Başarısız	15 Vaka	37 Vaka

Tabloya bakıldığı zaman önceki ticari bağlantının, politik bir değişken olan rejim türüne oranla daha az etkili bir değişken olduğu görülmektedir. Bununla beraber, oransal olarak bakıldığı zaman ticaret bağlantısının yine de yaptırımlarda başarıyı rejime göre az da olsa etkilediği görülmektedir. 50 ve üzeri ticaret bağlantısının olduğu vakalarda başarı

³¹³ Hufbauer vd., 2007, s.117.

³¹⁴ Başarı puanını yazarlar, politik değişkenlerde tespit ettikleri şekilde belirtmişlerdir.

³¹⁵ Hufbauer vd., 2007, s. 119.

³¹⁶ Başarı puanını yazarlar, politik değişkenlerde tespit ettikleri şekilde belirtmişlerdir.

oranı %40'ken, 50 altı ticaret bağlantısı olan vakalarda başarı oranı %29 kadardır. İncelenen vakada ekonomik geçmiş ve ileride beklenti içerisinde olunan ekonomik değişkenler önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü yaptırıma konu olan olay bir ekonomik anlaşmayı içeren Gümrük Birliği'ne Türkiye'nin katılımından oluşmaktadır. Bununla beraber ilk Avrupa yaptırımlarında henüz Türkiye'nin tam üyelik hedefleri net değildir ve Gümrük Birliği Anlaşması için henüz vakit vardır. Bundan dolayı iki ülke arasındaki ticaret bağlantısı, 1995 yaptırımlarına oranla daha düşüktür. Tabloya da bakıldığı zaman ticaret bağlantısının daha zayıf olduğu vakalarda yaptırımın başarısız olma olasılığı daha fazladır.

Gönderen maliyeti ise bu yaptırımda 2 puan yani, gönderen üzerinde mütevazı etki derecelendirmesi almıştır. Gönderici ülkeye fazla maliyet oluşturmaması bakımından göndericinin, talep ettiği politika değişikliklerinin arkasında daha fazla durmasının ihtimali artmaktadır. Nitekim demokratikleşme ve insan haklarına yönelik yaptırımlarda gönderen maliyeti, başarı ilişkisi şu şekilde olmuştur;

Tablo 4.39. Demokratikleşme ve İnsan Haklarına Yönelik Yaptırımlarda Gönderen Maliyeti

Gönderen Maliyeti	Net Kazanç, 0 Maliyet	Çok az Maliyet	Mütevazı Refah Kaybı	Büyük Maliyet
Başarılı	15 Vaka	7 Vaka	4 Vaka	-
Başarısız	26 Vaka	19 Vaka	7 Vaka	2 Vaka

Tabloya bakıldığı zaman göndericinin 0 maliyeti olan vakalarda %37'lik bir yaptırım başarısı varken, çok az maliyette bu oran %27'ye düşmekte, mütevazı refah kaybında ise bu oran tekrar %37'lere çıkmaktadır. Buradan yola çıkarak demokratikleşme ve insan haklarına yönelik yaptırımlarda, 'gönderici maliyeti net bir şekilde başarıyı etkileyen değişken değildir' yorumunu yapmak mümkündür. İncelenen iki Avrupa Topluluğu/Birliği yaptırımında gönderici maliyeti ilk incelenen yaptırımda, 1 yani net kazanç değeri alırken yaptırım başarısız olmuş; ikinci incelenen yaptırımda, 2 yani çok az maliyet değerlendirmesi alan yaptırım ise başarılı bir yaptırım vakası olmuştur.

Ekonomik sağlık ve istikrara göre demokratikleşme ve insan haklarına yönelik yaptırımların başarısı ise şu şekilde olmuştur;

Tablo 4.40. Demokratikleşme ve İnsan Haklarına Yönelik Yaptırımlarda Ekonomik Sağlık ve İstikrar³¹⁷

Ekonomik İstikrar	Sıkıntılı	Önemli Problemler	Güçlü
Başarılı	13 Vaka	12 Vaka	-
Başarısız	24 Vaka	25 Vaka	7 Vaka

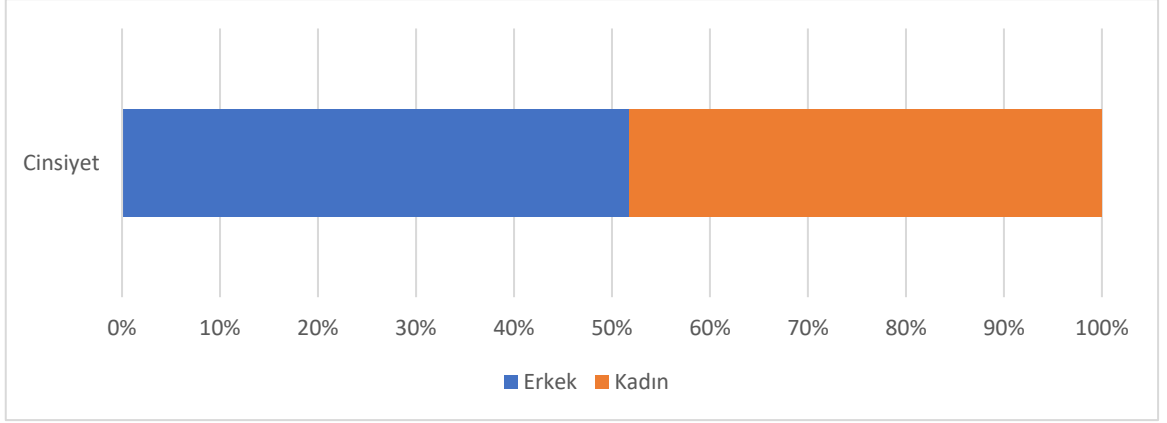
Tabloya bakıldığı zaman güçlü ve kararlı ekonomik/politik sağlığa sahip ülkelerde demokratikleşme ve insan haklarına yönelik yaptırımların tamamının başarısız olduğu görülmektedir. Bununla beraber sıkıntılı ve önemli problemleri olan ülkeler bazında bu değişkenin fazla etkili olmadığı görülmektedir. İncelenen iki Avrupa yaptırımında da Türkiye'nin ekonomik sağlık ve politik istikrarı, 2 değerini yani 'önemli problemler' değerlendirmesini almıştır. Bununla beraber bir yaptırım başarısızken diğeri başarılı bir yaptırım olmuştur. Bu durumda başka değişkenlere bakmak gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bir sonraki başlık altında Türkiye'ye karşı uygulanması muhtemel yaptırımlarla ilgili düzenlenen anket ve sonuçları analiz edilmiştir.

4.5. Türkiye'ye Karşı Uygulanacak Olan Dış Politika Yaptırımları Projeksiyon Anketi

Metodoloji bölümünde de anlatıldığı üzere katılımcılara öncelikle doğru örnekleme ulaşıp ulaşılmadığının tespitini yapmak amacıyla bazı kişisel sorular sorulmuştur;

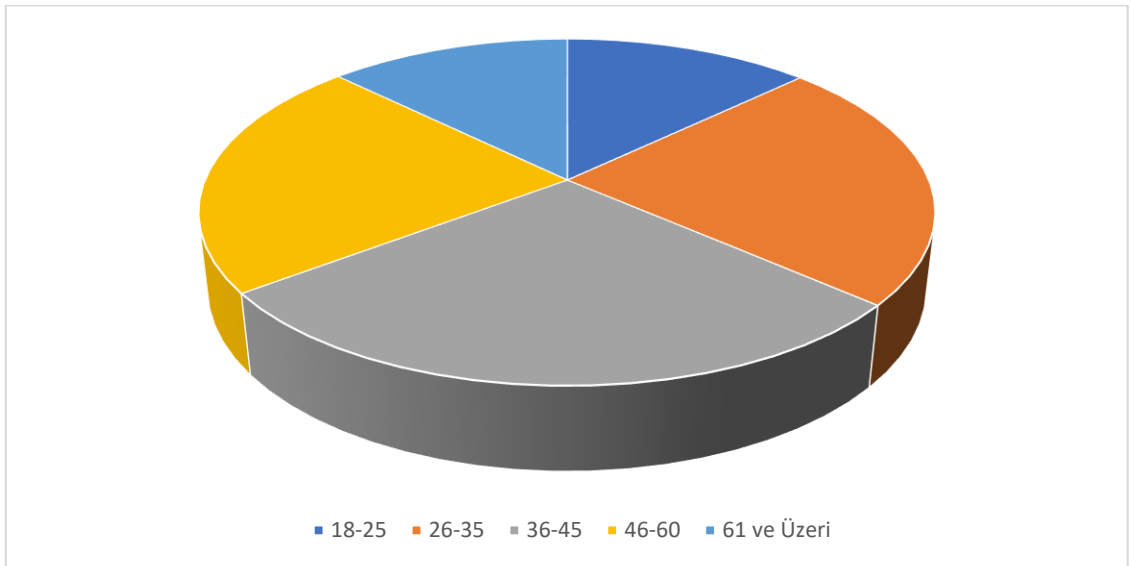
³¹⁷ Hedef ülkenin genel ekonomik sağlığı ve siyasi istikrarı ölçülür. 1 puan sıkıntılı; 2 puan önemli problemler ve 3 puan güçlü ve kararlı değerini almaktadır. Rakamlar için bkz: Hufbauer vd. 2007: 116-119.

Grafik 4.1. Katılımcıların Cinsiyeti

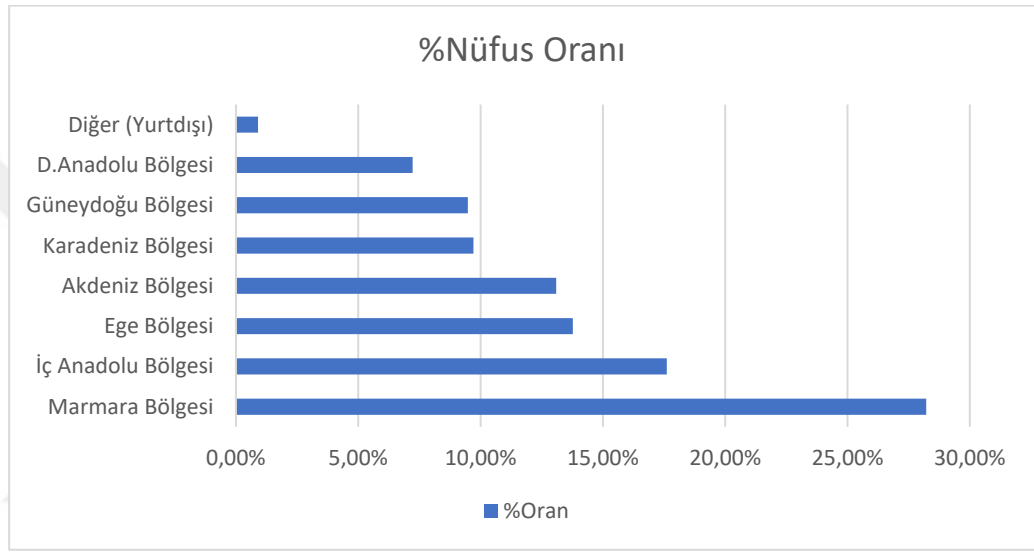
Katılımcıların cinsiyet dağılımı grafikte görüldüğü üzere biraz erkek katılımcı fazla olmakla beraber dengeli bir şekilde olmuştur. Toplam katılımcı sayısı 1450'nin üzerinde olmasına rağmen sistem aracılığı ile doğru örneklem seçimi için katılımcılar arasından rastgele seçimler yapılmış olup, dengeli bir örneklem sağlanmıştır. Bu kapsamda toplam 1452 kişi katılım göstermesine rağmen cinsiyet, ikamet yeri gibi önemli oranların Türkiye ortalamasına yakın olması için sistem tarafından seçilen 1320 kişinin katılım sonuçları anket sonuçlarına yansıtılmıştır. Bu şekilde bazı gruplarda fazla örneklem oluşturan kişiler, verdikleri diğer cevaplara bakılmaksızın rastgele elenmiştir.

Katılımcılar yaş grafiği ise şu şekilde olmuştur;

Grafik 4.2. Katılımcıların Yaş Grubu

Grafiğe bakıldığı zaman katılımcıların büyük çoğunluğunun 36-45 yaş arasında olduğu görülmektedir. Yaş grafiğinde örneklem için ayrı bir eleme yapılmamış olup, toplam nihai belirlenen 1320 kişinin yaş grafikleri ortaya konulmuştur. Ankete katılımcı olarak en düşük yaş grubu olarak 18 yaşın alınmasının sebebi, oy kullanma hakkına sahip olmaları olmuştur. Bayrak etrafında toplanma bir nevi lider destek biçimini oluşturduğu için bu şekilde bir tercih yapılmıştır. Katılımcıların ikamet dağılımı ise şu şekilde olmuştur;

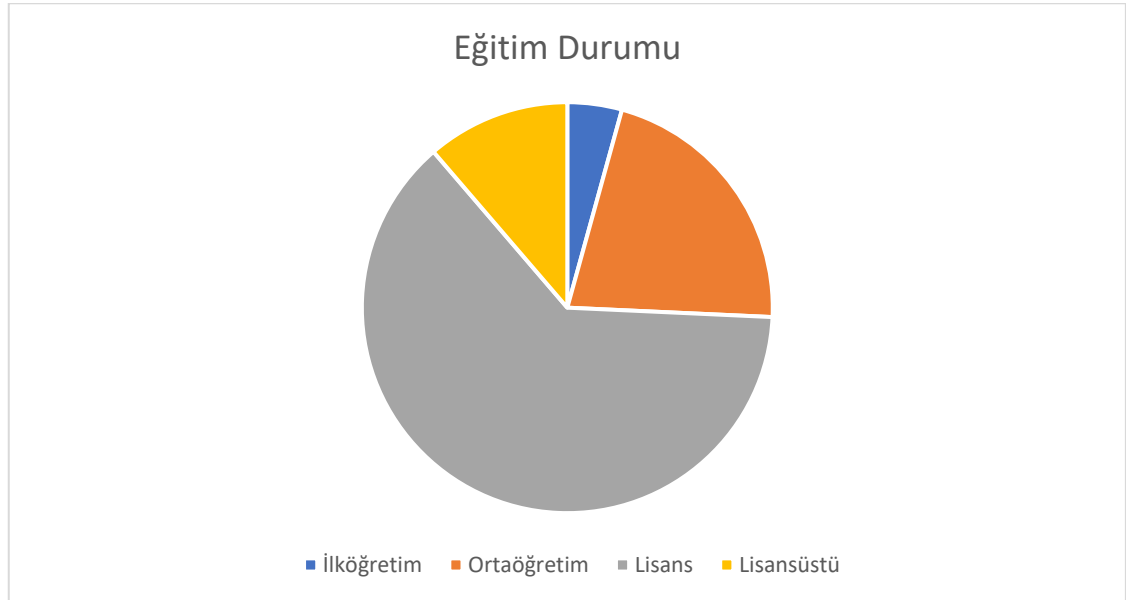
Grafik 4.3. Katılımcıların İkamet Dağılımı (Bölgesel)

Katılımcıların ikamet adresi doğru örnekleme ulaşabilmek amacıyla, rastgele seçim yönteminde yararlanarak dengeli bir hale getirilmiştir. Tıpkı cinsiyette olduğu gibi ikamet yerinde de Türkiye oranları yakalanmaya çalışılmıştır. Nitekim İçişleri Bakanlığı'nın Temmuz 2021'de yaptığı nüfus çalışmasında bölgelere göre nüfus şu şekilde olmuştur;

Tablo 4. 41. İçişleri Bakanlığı 2021 Nüfus Dağılımı³¹⁸

Bölge	Nüfus
Marmara Bölgesi	24.899.126
İç Anadolu Bölgesi	12.896.255
Akdeniz Bölgesi	10.584.506
Ege Bölgesi	10.477.153
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	8.576.391
Karadeniz Bölgesi	7.696.132
Doğu Anadolu Bölgesi	6.513.106

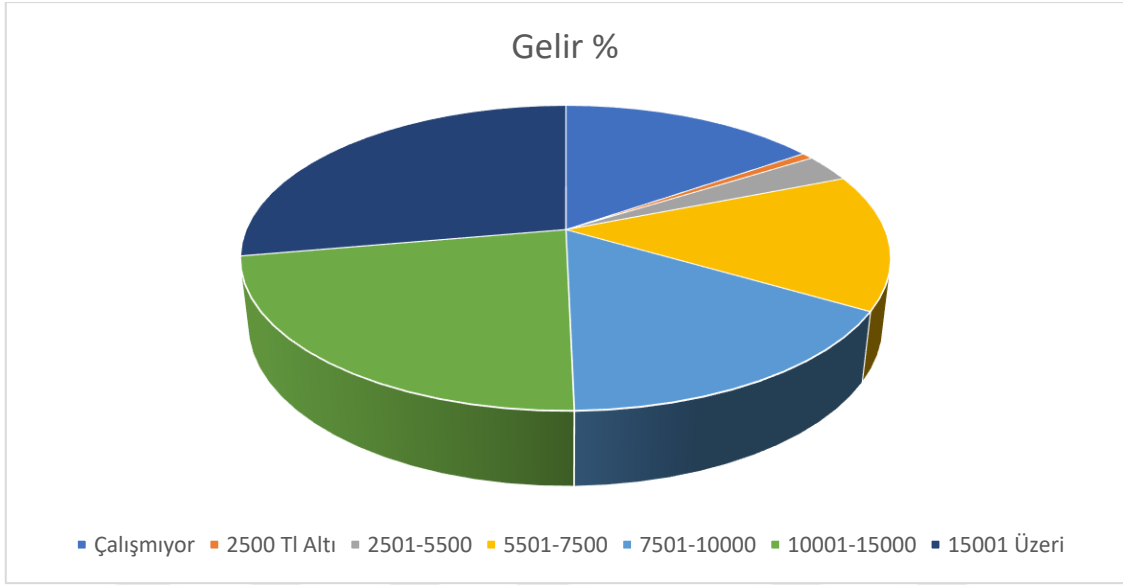
Bakıldığı zaman nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu bölgenin Marmara Bölgesi olduğu görülmektedir. Nitekim anketimizin katılımcılarının da büyük bir çoğunluğu %28,22 ile Marmara Bölgesi'nden olmuş; Marmara Bölgesi'ni %17,61 ile İç Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi'ni %13,77 ile Ege Bölgesi ve %13,09'la Akdeniz Bölgesi takip etmektedir. Nüfusa göre bakıldığında katılımcıların Ege Bölgesi'nde Akdeniz Bölgesi'ne oranla biraz daha yüksek olduğu görülse de bu fark göz ardı edilebilecek bir farktır. Aynı şekilde Karadeniz Bölgesi'nden katılım (%9,71), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne (%9,48) oranla bir miktar fazladır ama bu durum da örneklem seçimini olumsuz etkileyen bir durum değildir. Katılımcıların eğitim durumu ise şu şekilde olmuştur;

Grafik 4.4. Katılımcıların Eğitim Durumu

³¹⁸ Bkz: “Türkiye’nin Nüfus Haritası”, 10/07/2021, <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-nufus-haritasi-10072021>, Erişim Tarihi: 15/11/2022.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun lisans ve lisansüstü (%62,98 ve %11,29) eğitim almış olması sorulara verilen cevapların niteliği açısından oldukça önemlidir. Dış politika yaptırımları ile ilgili olan bu ankette katılımcıların eğitim seviyesi cevaplar açısından oldukça istenilen seviyededir. Katılımcıların gelir dağılımı ise şu şekilde olmuştur;

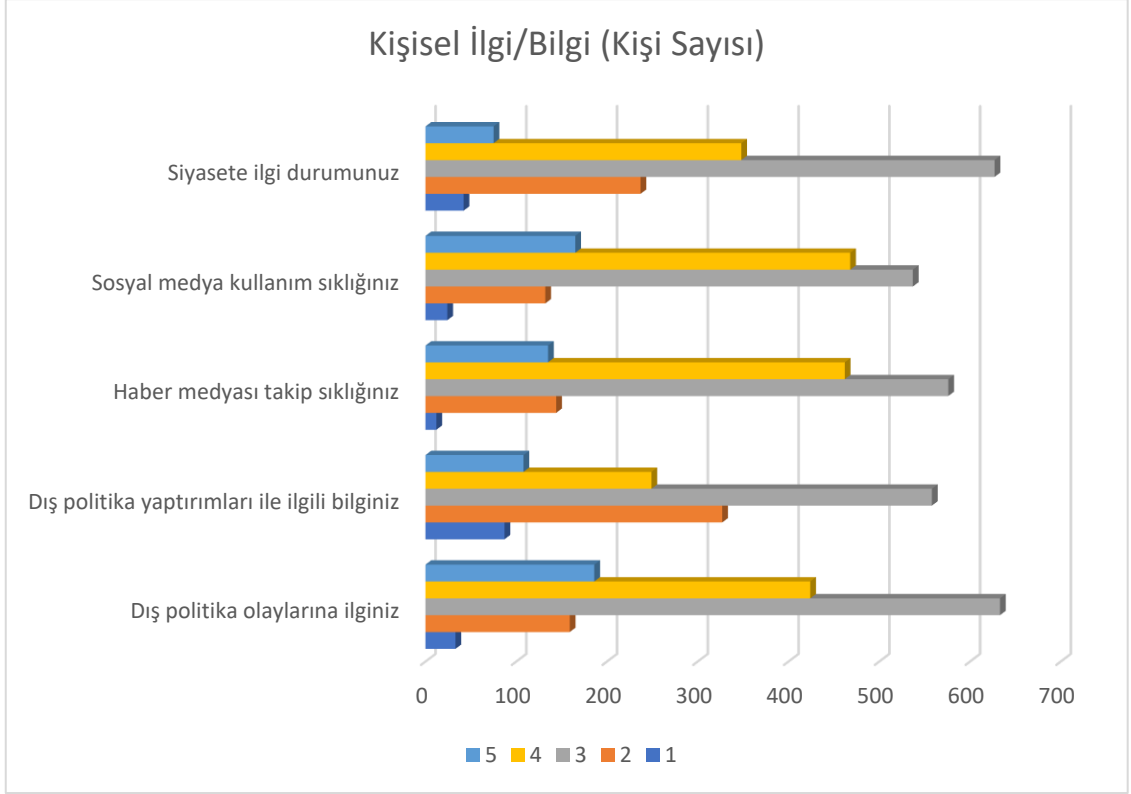

Grafik 4.5. Katılımcıların Gelir Durumu

Katılımcıların gelir dağılımı genel olarak dengeli olsa da anketin dağıtımında olduğu yaklaşık üç aylık süreçte kişilerin gelirlerinde oynamalar gerçekleşebileceği için çok fazla önemsenen bir değişken olarak dikkat çekmektedir. Anketin yürürlükte olduğu süreç içerisinde asgari ücret zammı, memur maaş zammı gibi durumlar gerçekleştiği için katılımcıların sorulara cevap verdiği tarihe göre bu sayılar değişiklik göstermektedir. Bununla beraber genel bir kanı oluşturması açısından bu soru katılımcılara sorulmuştur.

Katılımcılara kişisel bilgilerinin yanısıra, bazı bilgi durumu soruları sorulmuştur. Bu sorular ve verilen cevaplar şu şekilde olmuştur;

Katılımcılara öncelikle dış politika olaylarına ilgi alanları sorulmuş ve 1 (en düşük seviye) ile 5 (en yüksek seviye) arasında puanlama yapmaları istenmiştir.

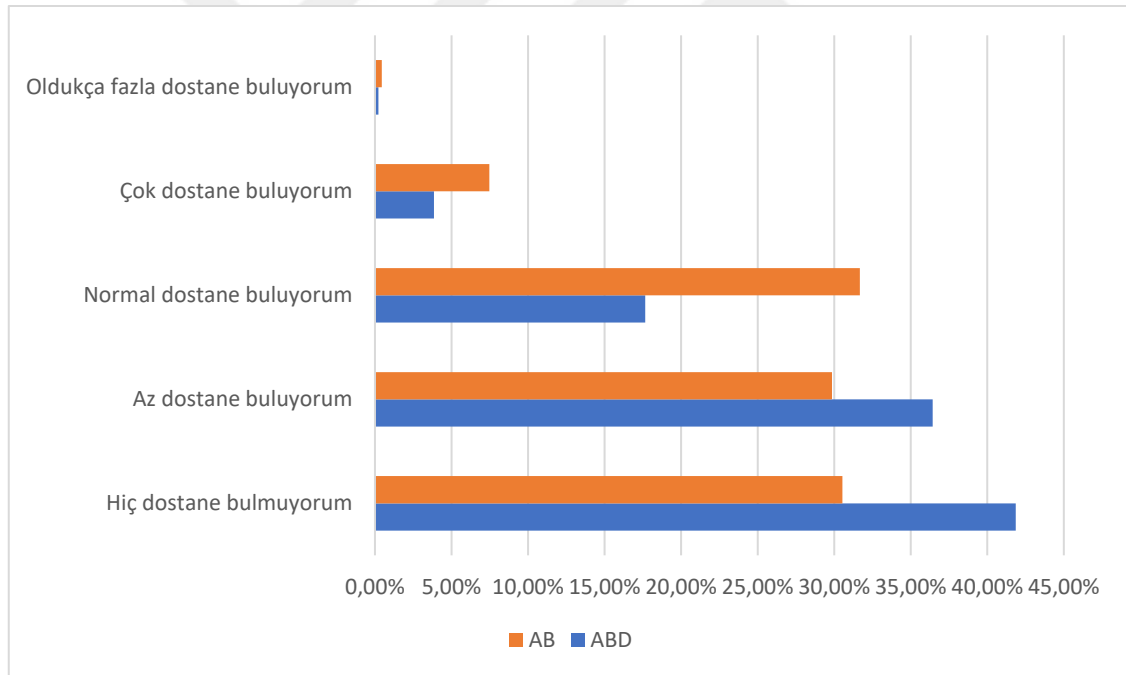

Grafik 4.6. Katılımcıların Kişisel İlgi ve Bilgi Durumu

Grafikte de görüldüğü üzere katılımcılar, kişisel ilgi ile ilgili sorulara genel olarak ‘3’ puan yani normal derecesinde cevaplar vermiştir. Katılımcıların %50’ye yakın bir kısmı siyasete ilgi durumunu ‘normal ilgilenirim’ olarak cevaplarırken, ‘oldukça fazla ilgilenirim’ veya ‘hiç ilgilenmem’ gibi uç cevaplar çok az verilmiştir. Genel olarak siyasete ilgi durumu katılımcıların makul seviyesinin üstündedir. Bu durum da katılımcıların oy verme davranışına ilgili olduklarını göstermektedir. Haber medyası takip sıklığının önemli olmasının sebebi, daha önce de açıklandığı üzere bir yaptırımda bayrak etrafında toplanma gerçekleşip gerçekleşmediğini anlamının en doğru yollardan birisinin, dönemin medya unsurlarının incelenmesi olmasıdır. İnsanların medya takip sıklığının makul seviyede olması, mevcut vakaların vatandaş tarafından benimsenmesine yol açmaktadır. Nitekim katılımcıların sadece 12 tanesi, ‘hiç takip etmem’ cevabını verirken büyük çoğunluk makul oranın üzerinde cevap vermiştir. Katılımcılar ‘dış politika olaylarına ilginiz?’ sorusuna en çok ‘normal ilgili’ ve ‘çok ilgili’ cevaplarını verirken sadece 33 katılımcı, ‘tamamen ilgisiz’ cevabını vermiştir. Bununla beraber tam 186 kişi ‘oldukça fazla ilgili’ cevabını vermiştir. Katılımcıların dış politika olaylarına ilgi oranının yüksek olması kendilerine sorulacak olan sorulara daha bilinçli cevap vermeleri

açısından oldukça olumludur. Katılımcılar dış politika yaptırımları ile ilgili bilginiz sorusuna biraz daha mütevazî cevaplar vermişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%41,99) ‘normal bilgiliyim’ cevabını verirken, %24,6’sı ‘az bilgiliyim’ cevabını vermiştir. ‘Çok bilgiliyim’ ve ‘oldukça bilgiliyim’ cevapları ise toplam cevapların %26,87’sini oluşturmaktadır. Katılımcıların sadece %6,55’i ‘hiç bilgin yok’ cevabını vermiştir. Bu durum katılımcıların çok büyük bir çoğunluğunun en azından belli bir seviyede dış politika yaptırımları konusunda bilgi sahibi olduklarını göstermektedir. Bu da cevapların kalitesi ve gerçekçiliği açısından oldukça önemli bir husustur.

Katılımcılardan bu bilgiler alındıktan sonra projeksiyon sorularının gönderen ülkesi (yaptırımcı ülke) olan ABD ve AB ile ilgili olarak, katılımcıların muhtemel ön yargıları test edilmiştir. Bu kapsamda katılımcılara bu iki ülkenin/birliğin, Türkiye politikalarında ne kadar dostane olduklarını düşündükleri sorulmuştur.

Grafik 4.7. ABD ve AB’nin Türkiye Politikalarını Nasıl Buluyorsunuz?

Grafiğe bakıldığı zaman gerek ABD gerekse AB’nin Türkiye politikalarına karşı olumsuz bir önyargı söz konusudur. Bununla beraber özellikle ABD’nin Türkiye politikalarını katılımcıların çok büyük bir kısmı (555 katılımcı), ‘hiç dostane bulmuyorum’ cevabını vererek oldukça olumsuz bir yaklaşım sergilemişlerdir. AB’ye ise

ABD'ye kıyasla biraz daha tolerans gösterilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu AB'nin Türkiye politikalarını (420 katılımcı), 'normal dostane buluyorum' demiştir. Bununla beraber tıpkı ABD için verilen cevaplar gibi AB için de olumsuz cevap oldukça fazladır. Nitekim katılımcıların toplam %60,40'ı ya 'az dostane buluyorum' ya da 'hiç dostane bulmuyorum' cevabını vermişlerdir. ABD'ye karşı olumsuz algının AB'ye göre daha yüksek olmasının yaptırımlarda bayrak etrafında toplanmayı etkileyen bir unsur olup olmadığını anlamak için bu cevapların analizi oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Tüm bu ön soruların ardından katılımcılara sırayla yaptırım senaryoları ile ilgili sorular yöneltilmiş; katılımcılardan sorulara '1' ile '5' puan arasında cevaplar vermesi istenmiştir. Bu cevaplar şu şekildedir;

Tablo 4.42. Yaptırım Senaryoları Muhtemel Cevaplar

Asla desteklemem	1
Az desteklerim	2
Normal desteklerim	3
Çok desteklerim	4
Tamamen desteklerim	5

Katılımcılara öncelikle bir yaptırım senaryosu sunulmuş, ardından belirtilen olay ve şartlarda iktidarı ne kadar destekledikleri sorulmuştur. Katılımcılara sorulan senaryolardaki değişkenler şunlardır;

- Yaptırıma neden olan konu,
- Yaptırımı uygulayan/gönderen taraf,
- Yaptırımın katılımcıların ekonomik ve sosyal durumunu doğrudan etkileyip, etkilememesi,
- Yaptırım sırasında iktidarda katılımcıların kendi destekledikleri partinin olup olmaması.

OLAY 1: ABD, Türkiye'nin bir sınır dışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda;

- Soru 1: İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; ABD tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.43. Olay 1, Soru 1 Cevaplar %

Asla desteklemem	%9,75
Az desteklerim	%3,63
Normal desteklerim	%15,19
Çok desteklerim	%36,73
Tamamen desteklerim	%34,69

- Soru 2: İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; ABD tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.44. Olay 1, Soru 2 Cevaplar %

Asla desteklemem	%10
Az desteklerim	%5,68
Normal desteklerim	%22,73
Çok desteklerim	%33,86
Tamamen desteklerim	%27,73

Katılımcılara sunulan birinci olayda yaptırımı uygulayan ülke ABD olup, katılımcıların ekonomik ve sosyal durumları doğrudan yaptırımlardan etkilenmiştir. Katılımcılara iki farklı soru yöneltilerek, iktidarda kendi destekledikleri partinin olup olmamasının cevaplarını ne ölçüde değiştirdikleri öğrenilmek istenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu iktidarda kendi destekledikleri parti varsa (%71,42) ya ‘tamamen desteklerin’ ya da ‘çok desteklerim’ cevabını vermişlerdir. ‘Az desteklerim’ veya ‘asla desteklemem’ cevabı ise toplamda sadece %13,68 oranına sahip olmuştur. Katılımcılar iktidarda kendi destekledikleri parti olmadığında da ilgili senaryoda yakın oranlarda cevaplar vermişlerdir. Katılımcıların iktidarda destekledikleri parti olmadığı durumda ilgili senaryoda verdikleri ‘çok desteklerim’ ve ‘tamamen desteklerim’ cevapları toplam cevapların %61,59’unu oluştururken; ‘asla desteklemem’ ve ‘az desteklerim’ cevapları toplam cevapların sadece %15,68’ini oluşturmuştur. Katılımcılar ilgili senaryoda

İktidarda kendi destekledikleri parti mevcutsa %15,19'la 'normal desteklerim' cevabını verirken; iktidarda kendi destekledikleri partinin olmadığı senaryoda %22,63'le 'normal desteklerim' cevabını vermişlerdir.

OLAY 2: AB, Türkiye'nin bir sınır dışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda;

- Soru 1: İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; AB tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.45. Olay 2, Soru 1 Cevaplar %

Asla desteklemem	%7,71
Az desteklerim	%4,54
Normal desteklerim	%17,46
Çok desteklerim	%38,55
Tamamen desteklerim	%31,75

- Soru 2: İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; AB tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.46. Olay 2, Soru 2 Cevaplar %

Asla desteklemem	%9,57
Az desteklerim	%8,20
Normal desteklerim	%21,41
Çok desteklerim	%38,95
Tamamen desteklerim	%21,87

Katılımcılara verilen senaryoda bir önceki senaryodaki gibi (olay 1) benzer değişkenler verilmiş, sadece yaptırımı uygulayan taraf ABD yerine AB olarak değiştirilmiştir. Bu yaptırım bir sınır dışı operasyon sebebiyle Türkiye'ye uygulanmış ve yaptırım katılımcıların ekonomik ve sosyal durumunu doğrudan etkilemiştir. Katılımcılar iktidarda kendi destekledikleri parti varsa ilk senaryoya benzer şekilde %70,3 ile ya

'tamamen desteklerim' ya da 'çok desteklerim' cevabını vermişlerdir. 'Az desteklerim' veya 'asla desteklemem' cevapları ise toplam cevapların sadece %12,25'ini oluşturmaktadır. Katılımcılar ikinci senaryo şartlarında eğer iktidarda kendi destekledikleri parti yoksa %60,82 oranında ya 'tamamen desteklerim' ya da 'çok desteklerim' cevabını vermiştir. 'Az desteklerim' veya 'asla desteklemem' cevapları ise toplam cevapların %17,77'sini oluşturmuştur. Katılımcıların %17,46'sı iktidarda kendi partileri varsa ilgili senaryoda 'normal desteklerim' cevabını verirken; iktidarda kendi destekledikleri siyasi partinin olmadığı durumlar için aynı senaryoda %21,41 oranında 'normal desteklerim' cevabını vermişlerdir.

OLAY 3: ABD, Türkiye'nin bir sınır dışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan etkilememektedir. Bu durumda;

- Soru 1: İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; ABD tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.47. Olay 3, Soru 1 Cevaplar %

Asla desteklemem	%7,05
Az desteklerim	%6,14
Normal desteklerim	%14,32
Çok desteklerim	%34,77
Tamamen desteklerim	%37,73

- Soru 2: İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; ABD tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.48. Olay 3, Soru 2 Cevaplar %

Asla desteklemem	%8,18
Az desteklerim	%9,32
Normal desteklerim	%20,68
Çok desteklerim	%36,82
Tamamen desteklerim	%25,00

Katılımcılara bu senaryoda, öncekilerden farklı olarak ekonomik ve sosyal durumlarının doğrudan etkilenmediği ifade edilmiştir. Diğer şartlardan, vakanın bir sınır dışı operasyon ile ilgili olması aynı özelliğini korumaktadır. Üçüncü olayda katılımcılara bu yaptırımın ABD tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Katılımcılar iktidarda kendi destekledikleri parti varsa bu senaryoda %72,5 ile ya ‘tamamen desteklerim’ ya da ‘çok desteklerim’ cevabını vermişlerdir. ‘Az desteklerim’ veya ‘asla desteklemem’ diyenlerin oranı ise toplam %13,19 oranında kalmıştır. ‘Normal desteklerim’ cevabını verenler ise toplam katılımcıların %14,32’sini oluşturmaktadır. Katılımcılar aynı senaryoda iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti yoksa %61,82 oranında ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevaplarını vermişlerdir. Katılımcılar %17,5 oranında ‘az desteklerim’ veya ‘asla desteklemem’ cevaplarını vermişlerdir. Katılımcılar iktidarda kendi destekledikleri parti varsa %14,32 oranın ‘normal desteklerim’ cevabını verirken; kendi destekledikleri parti olmadığı senaryoda ise %20,68’le ‘normal desteklerim’ cevabını vermişlerdir.

OLAY 4: AB, Türkiye’nin bir sınır dışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan etkilememektedir. Bu durumda;

- Soru 1: İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; AB tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.49. Olay 4, Soru 1 Cevaplar %

Asla desteklemem	%8,39
Az desteklerim	%12,47
Normal desteklerim	%22,90
Çok desteklerim	%29,25
Tamamen desteklerim	%26,98

- Soru 2: İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; AB tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.50. Olay 4, Soru 2 Cevaplar %

Asla desteklemem	%11,21
Az desteklerim	%17,62
Normal desteklerim	%25,17
Çok desteklerim	%26,54
Tamamen desteklerim	%19,45

Olay 4'te katılımcılara ekonomik ve sosyal durumlarının etkilenmediği senaryoda, AB tarafından uygulanan bir yaptırım hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Bir sınır dışı operasyon politikası nedeniyle uygulanan bu yaptırımı katılımcılar, eğer iktidarda kendi destekledikleri parti mevcutsa toplam %56,23 ile 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevabını vermişlerdir. Bununla beraber katılımcıların %20,86'sı 'asla desteklemem' veya 'az desteklerim' cevabını vermişlerdir. Katılımcıların %22,90'sı ise normal desteklerim cevabını vermiştir. Bu senaryonun iktidarda kendi partilerinin olmadığı kısmına ise katılımcıların %45,99'u 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevabını verirken; %28,83'ü ise 'az desteklerim' veya 'asla desteklemem' cevabı vermişlerdir. Katılımcıların %25,17'si ise 'normal desteklerim' cevabını vermişlerdir.

OLAY 5: ABD, Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda;

- Soru 1: İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; ABD tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırımı karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.51. Olay 5, Soru 1 Cevaplar %

Asla desteklemem	%10,30
Az desteklerim	%26,09
Normal desteklerim	%33,41
Çok desteklerim	%13,96
Tamamen desteklerim	%16,25

- Soru 2: İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; ABD tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.52. Olay 5, Soru 2 Cevaplar %

Asla desteklemem	%23,01
Az desteklerim	%28,70
Normal desteklerim	%23,69
Çok desteklerim	%12,76
Tamamen desteklerim	%11,85

Katılımcılar için bu olayda bazı değişkenler değiştirilmiştir. Daha önce sınır dışı bir operasyon üzerine uygulanan yaptırımlar sunulurken, bu defa bir tutuklunun serbest bırakılması üzerine senaryolar oluşturulmuştur. İlk soru, ABD'nin uyguladığı bu senaryodaki yaptırımda iktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti var ise ekonomik ve sosyal durumunuzu doğrudan etkileyen yaptırım sonrası desteğiniz nasıl olur olurken; buna cevaben katılımcıların %30,21'i 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevabını vermiş; %36,39'u 'asla desteklemem' veya 'az desteklerim' cevabını vermiştir. Katılımcıların en çok tercih ettiği seçenek ise %33,41'le 'normal desteklerim' cevabı olmuştur. Katılımcılar aynı senaryoda iktidarda kendi destekledikleri partinin olmadığı durumda ise %24,61'le 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevabı verirken; %51,71'le 'az desteklerim' veya 'asla desteklemem' cevabını vermişlerdir. Katılımcıların %23,69'u ise 'normal desteklerim' cevabını vermişlerdir.

OLAY 6: AB, Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda;

- Soru 1: İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; AB tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.53. Olay 6, Soru 1 Cevaplar %

Asla desteklemem	%10,73
Az desteklerim	%26,03
Normal desteklerim	%34,25
Çok desteklerim	%13,93
Tamamen desteklerim	%15,07

- Soru 2: İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; AB tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.54. Olay 6, Soru 2 Cevaplar %

Asla desteklemem	%23,29
Az desteklerim	%30,14
Normal desteklerim	%23,74
Çok desteklerim	%10,96
Tamamen desteklerim	%11,87

Katılımcılara bir önceki senaryonun benzeri şeklinde bir senaryo sunulmuş, bu defa gönderici tarafın AB olduğu belirtilmiştir. Bu senaryoda yine bir tutuklama olayının üzerine yaptırım uygulanmış ve katılımcıların ekonomik/sosyal durumunun doğrudan etkilendiği belirtilmiştir. Bu senaryoda katılımcılar eğer iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti varsa %29’la ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevabını verirken; %36,76 ile ‘az desteklerim’ veya ‘asla desteklemem’ cevaplarını vermişler. Katılımcıların en çok tercih ettiği cevap ise %34,25’le ‘normal desteklerim’ olmuştur. Katılımcıların iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti olmadığı durumda ise %22,83 ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevabını verirken; %53’43 ile ‘az desteklerim’ veya ‘asla desteklemem’ cevabını vermişler. Katılımcılar iktidarda kendi partilerinin bulunmadığı ilgili senaryoda %23,74 oranında ‘normal desteklerim’ cevabını vermişler.

OLAY 7: ABD, Türkiye’nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı etkilemeyecektir. Bu durumda;

- Soru 1: İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; ABD tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.55. Olay 7, Soru 1 Cevaplar %

Asla desteklemem	%7,05
Az desteklerim	%13,64
Normal desteklerim	%25,91
Çok desteklerim	%31,14
Tamamen desteklerim	%22,37

- Soru 2: İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; ABD tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.56. Olay 7, Soru 2 Cevaplar %

Asla desteklemem	%12,07
Az desteklerim	%18,91
Normal desteklerim	%30,07
Çok desteklerim	%24,15
Tamamen desteklerim	%14,81

Katılımcılara yine bir tutuklunun serbest bırakılmasının istenmesi üzerine bir senaryo sunulmuş; bu senaryoda yaptırımın katılımcıların ekonomik ve sosyal durumunu etkilemediği belirtilmiştir. Bu durumda katılımcılar iktidarda kendi destekledikleri parti olduğunda %53,51 ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevabını verirlerken; katılımcıların %20,69’u ‘az desteklerim’ veya ‘asla desteklemem’ cevabını vermişlerdir. Katılımcıların %25,91’i ise ‘normal desteklerim’ cevabını vermişlerdir. Katılımcılar aynı senaryoda iktidarda kendi desteklemedikleri parti olduğunda ise %38,96 ile ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevaplarını verirlerken; %30,98 ile ‘az desteklerim’ veya ‘asla desteklemem’ cevabını vermişlerdir. Katılımcıların, bu senaryoda iktidarda kendi destekledikleri parti olmadığında en çok %30,07’le ‘normal desteklerim’ cevabını tercih ettikleri görülmektedir.

OLAY 8: AB, Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı etkilemeyecektir. Bu durumda;

- Soru 1: İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; AB tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.57. Olay 8, Soru 1 Cevaplar %

Asla desteklemem	%5,92
Az desteklerim	%15,49
Normal desteklerim	%27,79
Çok desteklerim	%28,02
Tamamen desteklerim	%22,78

- Soru 2: İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; AB tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Tablo 4.58. Olay 8, Soru 2 Cevaplar %

Asla desteklemem	%10,88
Az desteklerim	%20,86
Normal desteklerim	%32,43
Çok desteklerim	%22,00
Tamamen desteklerim	%13,83

Katılımcılara bir önceki senaryonun değişkenleri, sadece gönderen taraf AB olarak değiştirilerek yeni bir soru sorulmuştur. Bu senaryoda katılımcıların ekonomik ve sosyal durumları yaptırımdan doğrudan etkilenmemektedir ve yaptırım bir tutuklunun serbest bırakılması için uygulanmıştır. Bu senaryoda katılımcılar iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti varsa %50,80 ile 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevaplarını verirlerken; %21,41'le 'az desteklerim' veya 'asla desteklemem' cevaplarını vermişlerdir. Katılımcılar, %27,79'la 'normal desteklerim' cevabını vermişlerdir. Bu senaryoda katılımcılar eğer iktidar kendi destekledikleri parti yoksa

%35,83'le 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevabını verirlerken; %31,74'le 'az desteklerim' veya 'asla desteklemem' cevaplarını vermişlerdir. Katılımcıların en son senaryoda en çok tercih ettikleri cevap ise %32,43'le 'normal desteklerim' olmuştur.

Katılımcıların yukarıda belirtilen senaryolara verdikleri cevaplar bu şekildedir. Bir sonraki bölümde alınan sonuçlar vaka analizleri ile karşılaştırılarak analiz edilmiş ve hipotezler test edilmiştir.

5. SONUÇ

Askeri güç kullanımının bir dış politika aracı olarak kullanılmasının eski döneme göre zorlaşmasının ardından devletler ve devletlerin oluşturduğu örgütler farklı yöntemler geliştirmek durumunda kalmışlardır. Özellikle uluslararası hukuktaki gelişmeler devletlerin askeri güç kullanımını önemli ölçüde kısıtlamış, devletleri taleplerini gerçekleştirmek adına farklı politikalar izlemeye itmiştir. Ayrıca askeri güç kullanımının uygulayıcı ülkeye olan yüksek maliyetleri de bu yöntemin bir dış politika aracı olarak kullanılmasının önünde bir engel teşkil etmiş, devletler ya da devletlerin oluşturduğu örgütlerin daha az maliyetli politikaların peşine düşmesine neden olmuştur.

Dış politika yaptırımları bu bakımdan devletlerin oluşturduğu askeri güç kullanımına oranla daha az maliyetli bir dış politika aracı olarak gün geçtikçe sıkça başvurulan bir araç olmuştur. Devletler ya da örgütler bir politikayı izlemeden önce fayda/maliyet analizi yapmaktadırlar. Uygulanması planlanan politikanın getireceği faydanın maliyete oranını hesaplayarak izlenilecek olan politikaya karar vermektedirler. Ayrıca hedef alınan devletin de istenilen politika değişikliğini yapıp yapmamasında kendi fayda/maliyet analizlerini yapması beklenmektedir. Bu durumda istenilen politika değişikliğini yapmak hedef ülkeye ne gibi maliyetler getirmektedir ve politika değişikliğini yapmamak ne gibi faydalar getirmektedir, hedef devlet bunların analizini yapmaktadır.

Yaptırımların uluslararası hukuk boyutu tartışmalara açık bir konudur. İç hukukla ilgili kesin ve net olan kuralların bazen uluslararası hukukta bulunmadığı görülmektedir. Özellikle yaptırımlarla ilgili uluslararası hukukta doğrudan bir kural olmamakla beraber dolaylı yünden bazı düzenlemeler yapılmıştır. Temel olarak diğer devletlerin yaptırım uygulamalarını doğrudan yasaklayan uluslararası bir norm olmamasına rağmen yaptırım uygulamakla doğrudan yetkili kurum BM Güvenlik Konseyi'dir. BM Antlaşmasının 39, 41 ve 42. maddeleri yaptırımlarla ilgili düzenlemeleri içermektedir. Buna göre BM Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden tahsis edilmesi için askeri güç kullanımını dışında ekonomik ilişkilerin kesilmesi ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi birtakım önlemler alma yetkisine sahiptir. Bununla beraber devletlerin çeşitli normlarla uluslara iç ve dış müdahaleleri yasaklanmış olsa da

yaptırımların bu kapsamda değerlendirilip değerlendirilemeyeceği halen tartışma konusudur. Devletler ya da AB tarzı birlikler doğrudan kendileri yaptırım uygulamaktan ziyade BM ile beraber yaptırım uygulamayı tercih etseler bile BM Güvenlik Konseyi'nin oylama yapısı nedeniyle, bu kurumda çoğunlukla ortak bir yaptırım kararı alınamamaktadır ve ülkeler kendi yaptırımlarını uygulamaktadırlar. BM Güvenlik Konseyi yaptırım kararları zaten aksi belirtilmediği sürece evrensel olup, tüm devletlerin uygulaması gereken bir yaptırımdır. Bu durumda bu tür bir yaptırımın tek bir devletin uyguladığı yaptırıma göre başarılı olma olasılığının çok daha fazla olması beklenmektedir.

Yaptırımların taleplerini oluşturan çeşitli motivasyon kaynakları bulunmaktadır. AB ve ABD'nin yaptırım motivasyonları tez çalışmasında şu şekilde tespit edilmiştir;

Tablo 5.1. AET/AB ve ABD Yaptırım Motivasyonları

AET/AB	ABD
Demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi AB üyelerinin sahip olduğu ortak değerler kümesinin tahsisine yönelik yaptırımlar	ABD ulusal güvenliğinin tehdit altına alan durumlara karşı yaptırımlar
Bölgesel istikrarı sağlamak, potansiyel istikrarsızlıklar ve çatışmaları önlemeye yönelik yaptırımlar	Uluslararası terörizm ve uluslararası suç ile mücadeleye yönelik yaptırımlar
Bölgesel ve uluslararası güvenlik ile ilgili yaptırımlar	Nükleer ve kitle imha silahlarına yönelik yaptırımlar
Çevre ve iklim sorunlarına yönelik yaptırımlar	Çevre ve iklim sorunlarına yönelik yaptırımlar
	Demokratikleşme, insan haklarına ve liberal ekonomiyi korumaya yönelik yaptırımlar

Bu motivasyonları gerçekleştirmek adına farklı yaptırım türlerini devletler ya da örgütler uygulayabilmektedir. Bunlar;

- Diplomatik Yaptırımlar
- Ekonomik Yaptırımlar (Pozitif ve Negatif Yaptırımlar)

-Akıllı Yaptırımlardır.

Fayda/Maliyet analizi olarak dış politika araçlarını genel olarak şu şekilde gruplandırabiliriz;

Tablo 5.2. Dış Politika Araçları

Dış Politika Araçı/Fayda- Maliyet	Yüksek Fayda/ Yüksek Maliyet	Düşük Fayda/ Yüksek Maliyet	Yüksek Fayda/ Düşük Maliyet	Düşük Fayda/ Düşük Maliyet
Diplomatik Yaptırımlar				✓
Ekonomik Yaptırımlar	✓	✓	✓	✓
Akıllı Yaptırımlar			✓	✓
Askeri Güç	✓	✓		

Tabloya da bakıldığı zaman askeri güç kullanımının yüksek maliyetine karşın bazı vakalarda düşük fayda, bazı vakalarda ise yüksek fayda sağladığı görülmektedir. Bununla beraber yaptırımlar geneli itibariyle değerlendirilirken ekonomik yaptırımlar çeşitli değişkenlere bağlı olarak yüksek fayda/yüksek maliyet, düşük fayda/yüksek maliyet, yüksek fayda/düşük maliyet, düşük fayda/düşük maliyet şeklinde olabilirken; akıllı yaptırımlar daha düşük maliyetlerle diğer değişkenlere göre düşük faydalı veya yüksek faydalı olabilmektedir.

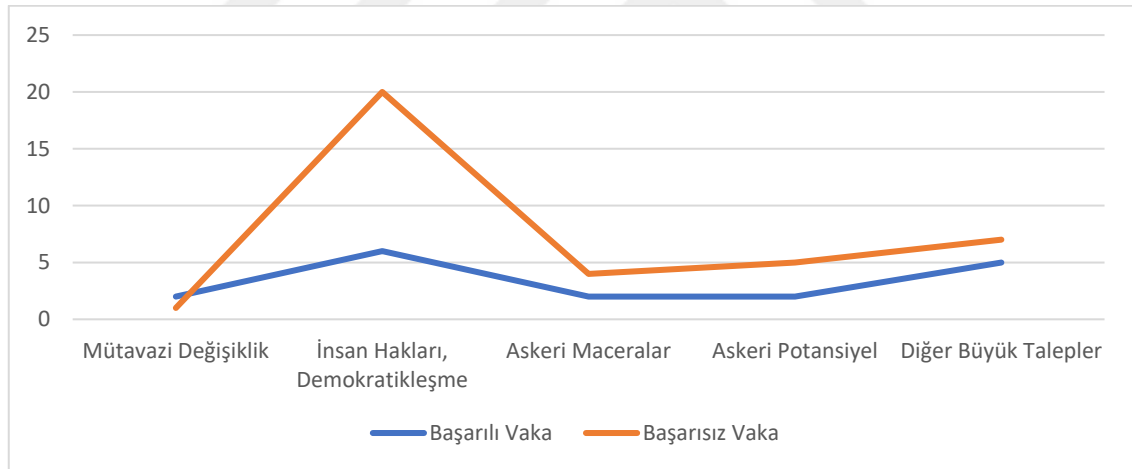
Devletlerin gerek ekonomik gerek siyasal gerekse teknolojik açıdan giderek birbirlerine bağımlı hale geldiği bir gerçektir. Bu durum devletleri uluslararası arenada bir politika uyguladıkları zaman, diğer ülkelerle olan ilişkilerini de göz önünde bulundurma zorunluluğuna sokmaktadır. Globalleşen dünyada, dünyanın bir ucundaki en ufak bir olay anında dünyanın diğer bir ucundan öğrenilmekte ve ciddi kamuoyu oluşumları gerçekleşmektedir. Devletler politikalarını uygularken bu durumu da dikkate almak zorundadırlar. Bu durum da onları dünya çapında kendilerine karşı geniş bir kamuoyu oluşturacak askeri operasyonlardan ziyade yaptırımlar gibi politikaları uygulamaya itmektir. Yaptırımlarda da yine globalleşmenin verdiği etkilerle bazı yazılı olmayan kurallara uyma zorunluluğu ortaya çıkmış; ilaç, gıda gibi yaptırım uygulanan

ülkenin halkının temel ihtiyaçlarını içeren kalemlerde yaptırım uygulanmaması konusunda dünya genelinde kamuoyu oluşmuştur.

Yaptırımlar veya yaptırım tehditleri devletlerin doğrudan bir ülkeye uygulayacağı şekilde olabildiği gibi, devletlerin oluşturduğu bir örgüt tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Örgüt ya da devletlerin bireysel olarak uyguladığı yaptırımların genel başarısı şu şekilde olmuştur;

Tablo 5.3. Yaptırımların Başarısı/Gönderen İlişkisi (Uluslararası Örgütler)³¹⁹

Yaptırım/Talep	Mütevazi değişiklikler	İnsan hakları, demokratikleşme, rejim değişikliği	Askeri maceraların engellenmesi	Askeri potansiyelin bozulması	Diğer büyük talepler
Başarılı	2 Vaka	6 Vaka	2 Vaka	2 Vaka	5 Vaka
Başarısız	1 Vaka	20 Vaka	4 Vaka	5 Vaka	7 Vaka

Grafik 5.1. Yaptırımların Başarısı/Gönderen İlişkisi (Uluslararası Örgütler)

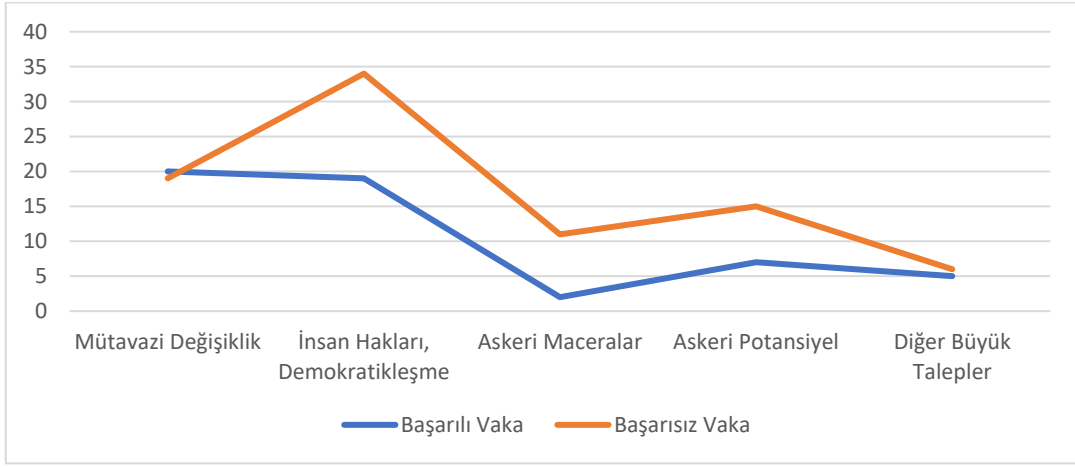
Tablo 5.4. Yaptırımların Başarısı/Gönderen İlişkisi (Devletler)³²⁰

Yaptırım/Talep	Mütevazi değişiklikler	İnsan hakları, demokratikleşme, rejim değişikliği	Askeri maceraların engellenmesi	Askeri potansiyelin bozulması	Diğer büyük talepler
Başarılı	20 Vaka	19 Vaka	2 Vaka	7 Vaka	5 Vaka

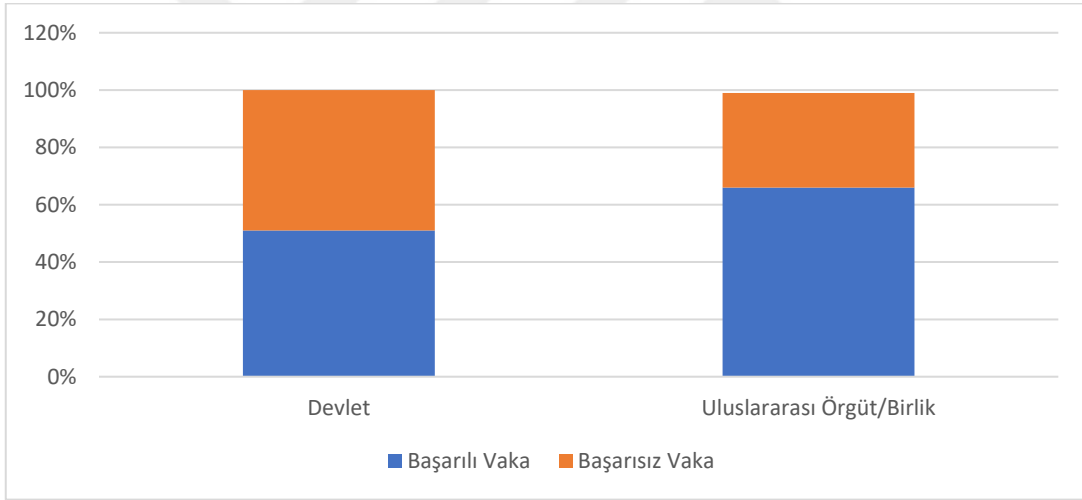
³¹⁹ Bkz: Hufbauer vd., 2007, s. 113-124.

³²⁰ Bkz: Hufbauer vd, 2007, s. 113-124.

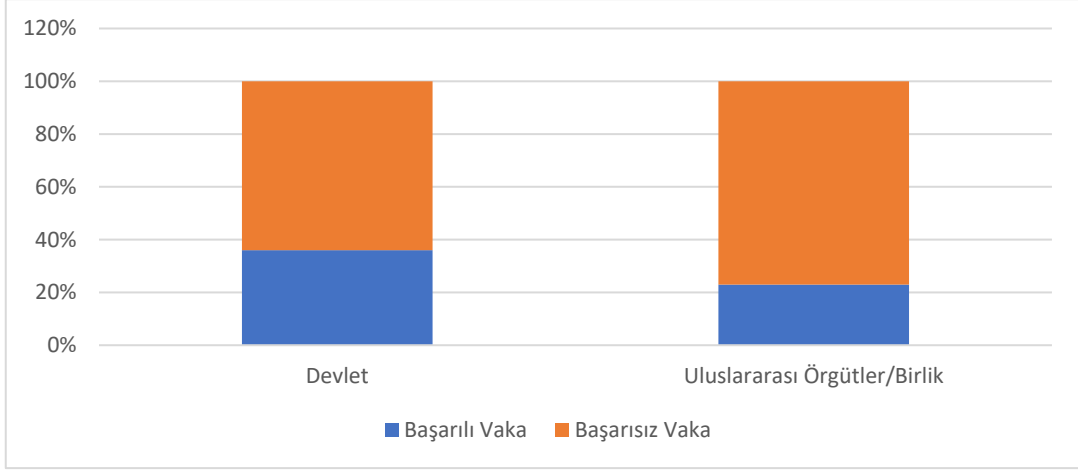
Başarısız	19 Vaka	34 Vaka	11 Vaka	15 Vaka	16 Vaka
-----------	---------	---------	---------	---------	---------

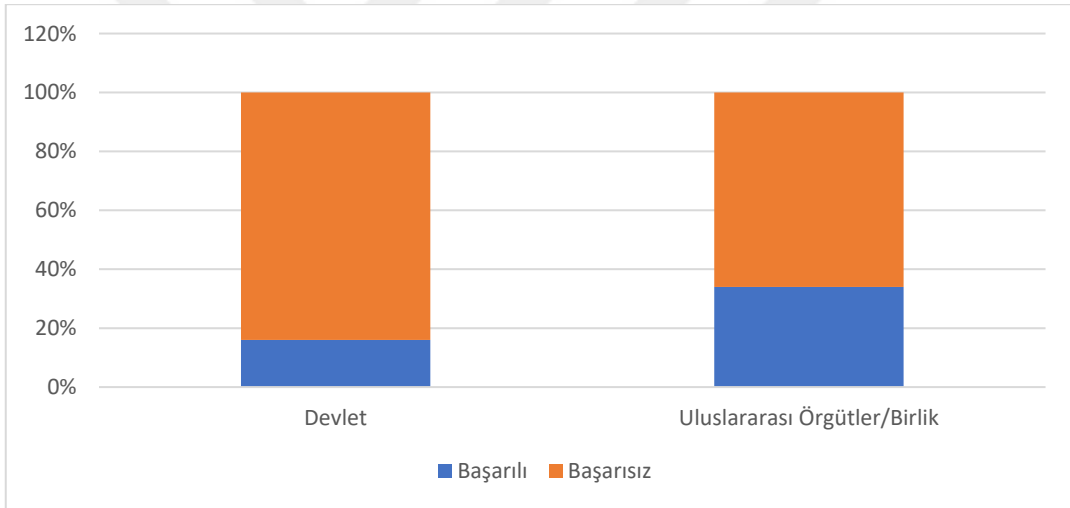
Grafik 5.2. Yaptırımların Başarısı/Gönderen İlişkisi (Devletler)

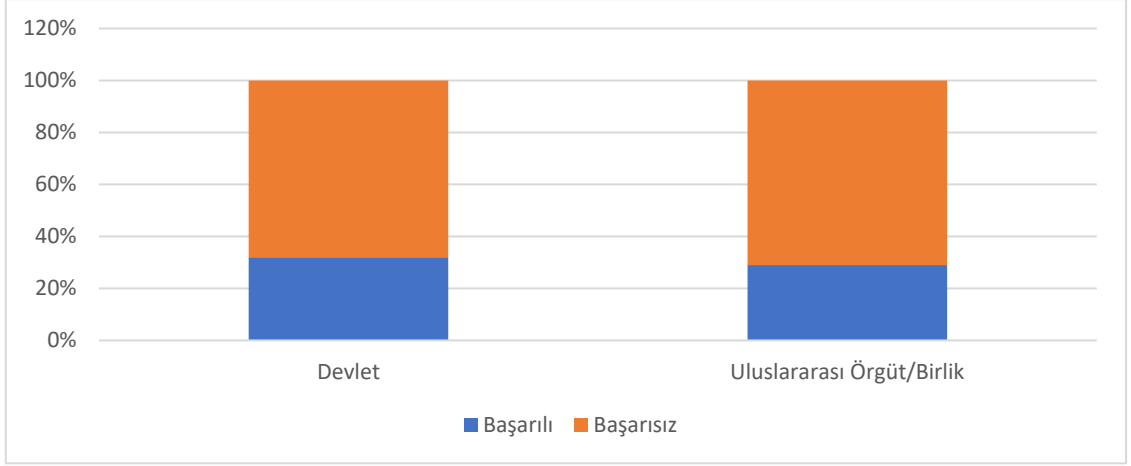
Grafik 5.3. Yaptırımların Başarısı Devletler/Uluslararası Örgütler Karşılaştırması (Mütavazi Değişiklikler)

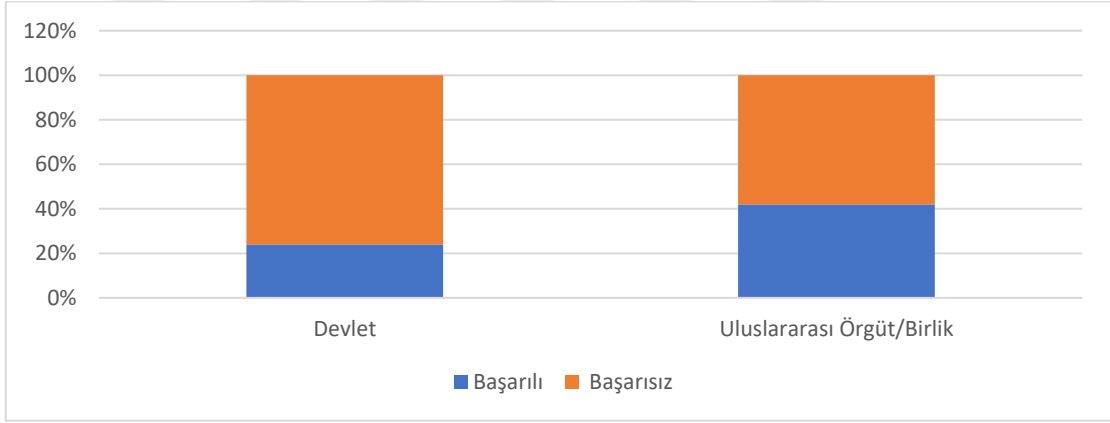
Grafik 5.4. Yaptırımların Başarısı Devletler/Uluslararası Örgütler Karşılaştırması
(İnsan Hakları/Demokratikleşme/Rejim Değişikliği)

Grafik 5.5. Yaptırımların Başarısı Devletler/Uluslararası Örgütler Karşılaştırması
(Askeri Maceraların Engellenmesi)

Grafik 5.6. Yaptırımların Başarısı Devletler/Uluslararası Örgütler Karşılaştırması
(Askeri Potansiyelin Bozulması)

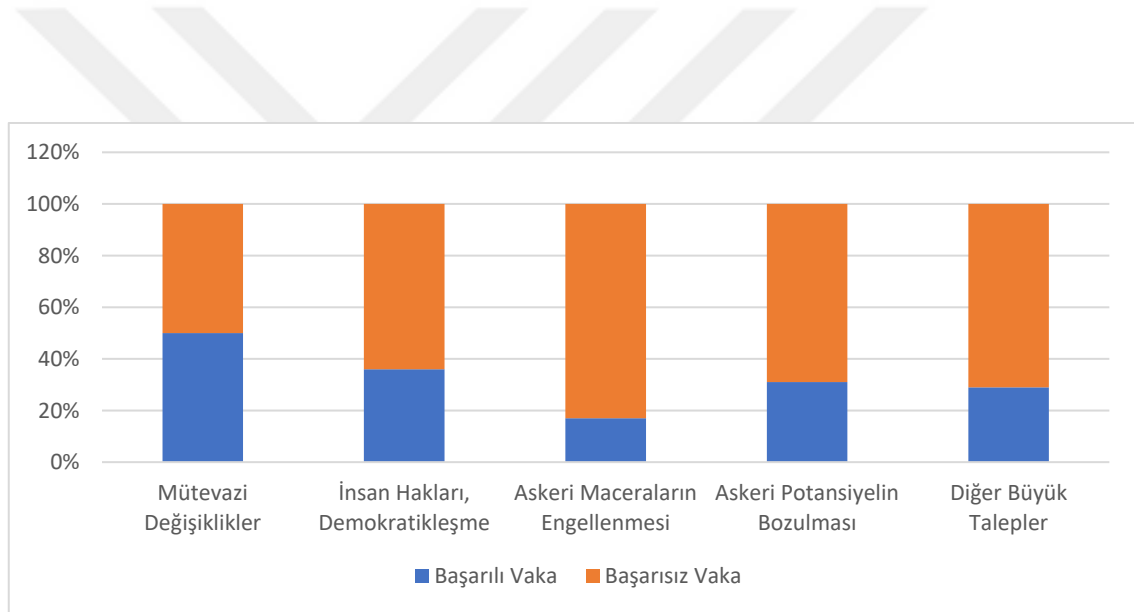
Grafik 5.7. Yaptırımların Başarısı Devletler/Uluslararası Örgütler Karşılaştırması
(Diğer Büyük Talepler)

Tablo ve grafiklere bakıldığı zaman, mütevazı talepler ve insan hakları/demokratikleşme gibi yine ulusal duyguları fazla ortaya çıkarmayacak taleplerde gönderenin uluslararası bir örgüt olması ya da devletlerin örgüt dışı yaptırım uygulamalarının başarıda önemli bir değişken olmadığı görülmektedir. Bununla beraber askeri maceraların engellenmesi ve diğer büyük taleplerde uluslararası örgütlerce uygulanan yaptırımların daha başarılı olduğu görülmektedir. Askeri potansiyelin bozulmasına yönelik yaptırımlarda ise devletlerin kendi yaptırımları ile uluslararası örgütlerce yapılan yaptırımlar arasında başarı oranı olarak benzerlik söz konusudur. Türkiye'ye uygulanan yaptırımlardan ABD Kıbrıs yaptırımları bireysel olarak bir devlet

yaptırımı olurken; AET ve AB yaptırımları örgüt biçiminde yapılmış bir yaptırım türüdür. Bu yaptırımlardan ABD yaptırımı tamamen başarısız olurken; AET yaptırımı başarısız olmasına rağmen nihai amacına ulaşmış, AB yaptırımı ise başarılı olmuştur. ABD ve AET/AB'nin genel olarak yaptırımları ve başarıları şu şekilde olmuştur;

Tablo 5.5. ABD Yaptırımları/Talep-Başarı İlişkisi

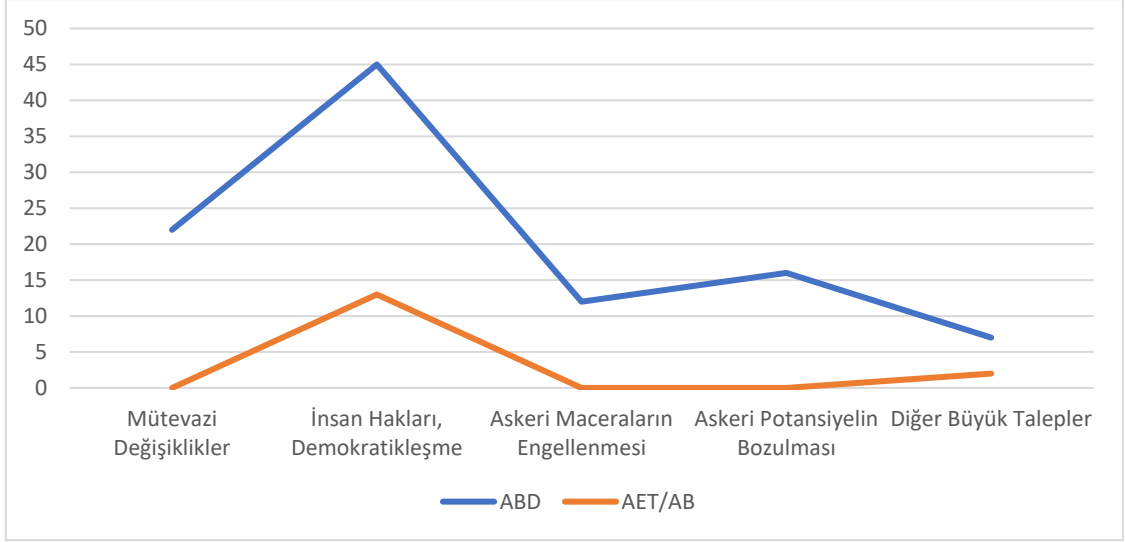
Yaptırım/Talep	Mütevazi değişiklikler	İnsan hakları, demokratikleşme, rejim değişikliği	Askeri maceraların engellenmesi	Askeri potansiyelin bozulması	Diğer büyük talepler
Başarılı	11 Vaka	16 Vaka	2 Vaka	5 Vaka	2 Vaka
Başarısız	11 Vaka	29 Vaka	10 Vaka	11 Vaka	5 Vaka

Grafik 5.8. ABD Yaptırımlarının Başarısı

Tablo 5.6. AET/AB Yaptırımları/Talep-Başarı İlişkisi

Yaptırım/Talep	Mütevazi değişiklikler	İnsan hakları, demokratikleşme, rejim değişikliği	Askeri maceraların engellenmesi	Askeri potansiyelin bozulması	Diğer büyük talepler
Başarılı	-	4 Vaka	-	-	1 Vaka
Başarısız	-	9 Vaka	-	-	1 Vaka

Grafik 5.9. ABD ve AET/AB Yaptırımları Toplam Vaka

Tablolara ve grafiklere bakıldığı zaman ABD'nin bütün talep türlerinde çeşitli yaptırımlar uyguladığı, bununla beraber AB yaptırımlarının ise sınırlı sayıda kaldığı görülmektedir. Bunun temel nedeni AB'nin yaptırım kararı almasındaki daha önce açıklanan zorluklar ve Birliğin daha çok BM gibi örgütler aracılığı ile yaptırımlara katılmak istemesi olmuştur. Bununla beraber, bu sınırlı yaptırım politikalarının içinde iki Türkiye yaptırımı bulunmaktadır. Bakıldığı zaman 13 tane insan hakları, demokratikleşme yaptırımından 2 tanesi Türkiye'ye yönelik uygulanmış, bu iki vakadan birisi başarılı diğeri başarısız yaptırım olmuştur. ABD yaptırımları incelendiği zaman tüm yaptırımlar içinde en çok yaptırım uygulayan ülkenin ABD olduğu görülmektedir. ABD, yaptırımları bir dış politika aracı olarak geniş bir şekilde kullanmıştır. Bununla beraber askeri maceraların önlenmesine yönelik yaptırımların geneli itibariyle başarısız kaldığı görülmektedir. Türkiye yaptırımların da bulunduğu bu yaptırım talebinde, 12 vakanın sadece 2 tanesi başarılı olmuştur. Mütevazi taleplerde ABD yaptırımlarının %50 bir başarı oranı yakaladığı, bununla birlikte diğer yaptırımların genel olarak başarısızlıkla sonuçlandığı görülmektedir. Ancak daha önce açıklandığı gibi, yaptırımlar gönderen ülke adına az maliyetli olması sebebiyle, az sayıda elde edilen başarı da bu politikayı sürdürmesi için ABD'ye motivasyon sağlamıştır. ABD uyguladığı bazı yaptırımlarda istediği başarıyı elde edemese de bu yaptırımların kendisine maliyeti az olduğundan büyük bir kayıp yaşamamıştır.

Yaptırımların başarısını etkileyen çeşitli değişkenler mevcuttur. Bunları ekonomik ve politik değişkenler olarak sınıflandırmak mümkündür. Uluslararası işbirliği, hedef alınan ülkenin destek durumu, iki ülke arasındaki önceki ilişkiler, hedef ülkenin önceki siyasi istikrarı, yaptırım sırasındaki siyasi istikrar ve belki de en önemlisi hedef ülkenin rejimi siyasal değişkenleri oluştururken; hedef ülkeye ve gönderici ülkeye ekonomik maliyet, gönderen ile alıcı arasındaki ticari ilişkilerin geçmişi, ekonomik sağlık ve genel istikrar gibi ekonomik değişkenler ayrıca mevcuttur. Bunların dışında gönderici ülkenin taleplerine, yaptırım türüne göre ve hedef alınan ülkenin temel özelliklerine göre yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma durumu oluşabilmektedir. Bayrak etrafında toplanmanın değişkenleri ile yaptırımların başarısını etkileyen değişkenler arasında da bağlantılar mevcuttur. Örneğin iki ülke arasındaki önceki ilişkilerin boyutu ve kamuoyunda gönderen ülkeye karşı oluşmuş olan önyargı bayrak etrafında toplanma etkisini etkileyen önemli bir değişkendir.

Yaptırımların etkinliğini ölçerken sorulması gereken temel sorular vardır. Bunlar;

-Kimden?

-Kime karşı?

-Hangi konuda?

-Hangi amaçla?

-Nasıl?

-Ne zaman?

Sorularıdır. Bu soruların cevabı, bizi yaptırımın başarısını etkileyen değişkenlere yönlendirmektedir. Hufbauer vd. eserlerinde inceledikleri 200'ün üstünde vakada %34'lük bir başarı oranı tespit etmişlerdir. Bu başarı oranı düşük gibi görünse de diğer dış politika araçları ile karşılaştırıldığında fayda/maliyet analizi ile beraber yaptırımların aslında önemli bir başarıya sahip olduğu görülmektedir. Yaptırımların başarısını ölçmek için birçok yöntem geliştirilmekle beraber en önemli çözüm yollarından biri fayda/maliyet analizi yapmaktır. Hufbauer vd. gibi büyük çalışmalarda görüldüğü gibi oluşturulan formüllerin büyük kısmının bu yöntemle datalar oluşturduğu görülmektedir.

İncelenen yaptırımlar için yukarıdaki sorular ve cevapları şu şekilde olmuştur;

Tablo 5.7. Yaptırım Temel Soruları/İncelenen Yaptırımlar

Sorular/Yaptırım	ABD Yaptırımı	AET Yaptırımı	AB Yaptırımı
Kimden?	ABD	AET	AB
Kime Karşı?	Türkiye	Türkiye	Türkiye
Hangi Konuda?	Askeri maceraların engellenmesi	Demokratikleşme	Demokratikleşme, İnsan Hakları
Hangi Amaçla?	Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtını engelleme	1980 Askeri Darbesi sonrası oluşan antidemokratik siyasi ortamın tekrardan demokratikleşmeye dönmesi	1980 Anayasası'ndaki antidemokratik maddelerin değişmesi, insan haklarına yönelik iddia edilen ihlallerin düzeltilmesi
Nasıl?	Silah ambargosu	Yardımların dondurulması	Gümrük Birliği Anlaşması'nın dondurulması tehdidi
Ne Zaman	1975-1978	1981-1985	1995

Bu tezde incelenen üç yaptırım, Türkiye'ye karşı uygulanmış yaptırımlar olmuştur. Bu yaptırımlardan bir tanesi ABD'ye aitken, diğer iki yaptırım AET/AB yaptırımı olmuştur. ABD yaptırımı Türkiye'nin askeri maceralarının engellenmesi talebiyle gerçekleşirken AET/AB yaptırımları demokratikleşme/insan hakları talep grubunda olmuştur. AET/AB yaptırımları daha çok ekonomik yollarla yapılırken, ABD yaptırımları silah ambargosu şeklinde olmuştur. Bu temel sorularla beraber yaptırımları incelerken alt değişkenlere bakılmaktadır. Nitekim genel olarak yaptırımların başarısını etkileyen temel değişkenler şunlardır;

Politik değişkenler;

- Gönderen ülke ile uluslararası işbirliği,
- Hedef ülke ile uluslararası işbirliği,
- Yaptırımın süresi
- Gönderen ile hedef ülke arasında yaptırım öncesi ilişkiler,
- Hedef ülkenin rejimi
- Hedef ülkenin yaptırımlardan önceki siyasi istikrarı
- Hedef ülkenin yaptırım sırasındaki siyasi istikrarı

Ekonomik değişkenler;

- Yaptırımların hedef ÷lkeye ekonomik maliyeti,
- Yaptırımların hedef ÷lkeye GSMH olarak maliyeti,
- Yaptırımların hedef ÷lkeye kiři bařına dūřen maliyeti,
- Gönderen ile hedef ÷lke arasındaki ticaret bağlantısı,
- Gönderen ile hedef ÷lke arasındaki GSMH oranı,
- Hedef ÷lkedeki genel ekonomik sağlık ve istikrar,
- Yaptırımların gönderen ÷lkeye maliyeti,
- Hedef ÷lkenin GSYİH büyüme oranı,
- Hedef ÷lkenin enflasyon oranı,

Diğer değişkenler;

- Yapıtım uygulanan ÷lkenin genel siyasi k÷ltürü,
- Yapıtım uygulayan ÷lkenin genel siyasi k÷ltürü.

Tüm bu değişkenler bazen tek başına, bazen ise diğer değişkenleri etkileyerek yaptırımların başarısını değiştirmektedir. Bu değişkenler aynı zamanda bayrak etrafında toplanmayı tetikleyen birer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; politik değişkenlerden ‘yapıtımın süresi’ artıkça, ÷lkede diğer değişkenlerle de bağlantılı olarak bayrak etrafında toplanmanın etkisi değişim göstermektedir. Yaptırımların uzun süreli olması bazı durumlarda bayrak etrafında toplanmayı tetiklese de (Kıbrıs yaptırımları gibi) bazı durumlarda tam tersi etki yaparak (AET yaptırımları gibi) yapıtımın gündemden düşmesine ve halkın hafızalarından silinmesine neden olmaktadır.

Bayrak etrafında toplanma etkisi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe devlet başkanlarının pop÷laritelerinde gerçekteşen değişimi belli bir uluslararası olaya bağlayan bir teoridir. Yaşanan uluslararası vaka ile beraber toplumda oluşan birlik havası, liderlere destek olarak yansımaktadır. Literatürde bayrak etrafında toplanma ile ilgili çalışmaların daha çok ABD ve ABD Başkanları üzerinde ağırlıkta olduğu bu tezde tespit edilmiştir. Literatürdeki çalışmalar daha çok uluslararası bir askeri güç kullanımı veya dış kaynaklı terör saldırılarına yönelmişken bu tez çalışması dış

politika yaptırımları esnasında ve sonrasında oluşan bayrak etrafında toplanma etkisini incelemiştir. Gerek yaptırım gerekse başka bir uluslararası vakada bayrak etrafında toplanma gerçekleşmesi için bazı temel değişkenler tespit edilmiştir. Bu değişkenlerden özellikle hedef alınan ülkenin siyasi kültürü ve inanç sistemi bu etkiyi son derece etkileyen bir değişken olarak tespit edilmiştir. Nitekim ABD'nin Kıbrıs yaptırımlarında oluşan bayrak etrafında toplanma etkisinde, Türkiye'deki siyasal kültür ve milliyetçilik anlayışı son derece etkili olmuştur.

Daha önceki bölümlerde açıklandığı üzere bir olayda bayrak etrafında toplanma etkisi oluşması için üç temel şart vardır;

Tablo 5.8. Bayrak Etrafında Toplanma için Gerekli Şartlar/Uluslararası Vaka Şartı

Vaka/Koşul	Uluslararası Vaka
Kıbrıs Yaptırımı	✓
AET Yaptırımı	✓
AB Yaptırımı	✓

Olay, ilk olarak uluslararası bir vaka veya müdahale olmalıdır. Dış politika yaptırımları geneli itibariyle zaten bir dış müdahale olarak kabul edildiği için, üç yaptırım vakası da bu şartı sağlamaktadır.

Tablo 5.9. Bayrak Etrafında Toplanma için Gerekli Şartlar/Ülkenin Birincil Gündemi

Vaka/Koşul	Ülkenin Birincil Gündemi
Kıbrıs Yaptırımı	✓
AET Yaptırımı	X
AB Yaptırımı	X

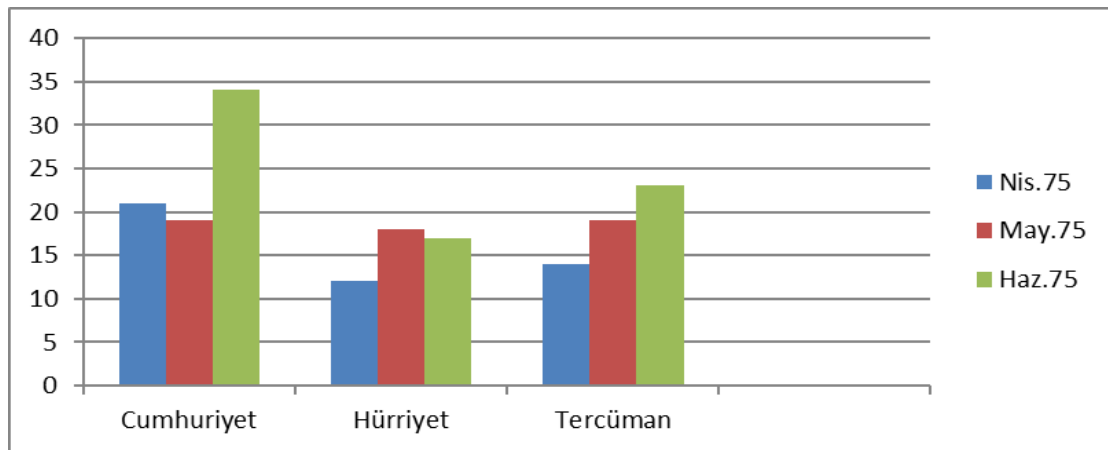
Daha sonra olayın ülke gündeminde önemli bir yer tutması gerekmektedir. ABD yaptırımları ile ilgili her gelişme kendine basında ilk sayfadan yer bulmuş; Senato ve Meclisin yaptırımları onaylamasının ardından en büyük başlıklarla manşetlerden haber verilmiştir. Üç yaptırım vakası incelendiği zaman, Kıbrıs yaptırımlarının medyada yoğun ilgi gördüğü, bununla beraber AET ve daha sonraki AB yaptırımlarının medyada Kıbrıs

yaptırımlarına oranla çok az ilgi gördüğü görülmektedir. Kıbrıs için ABD yaptırımlarında şöyle bir sonuç ortaya çıkmıştır;

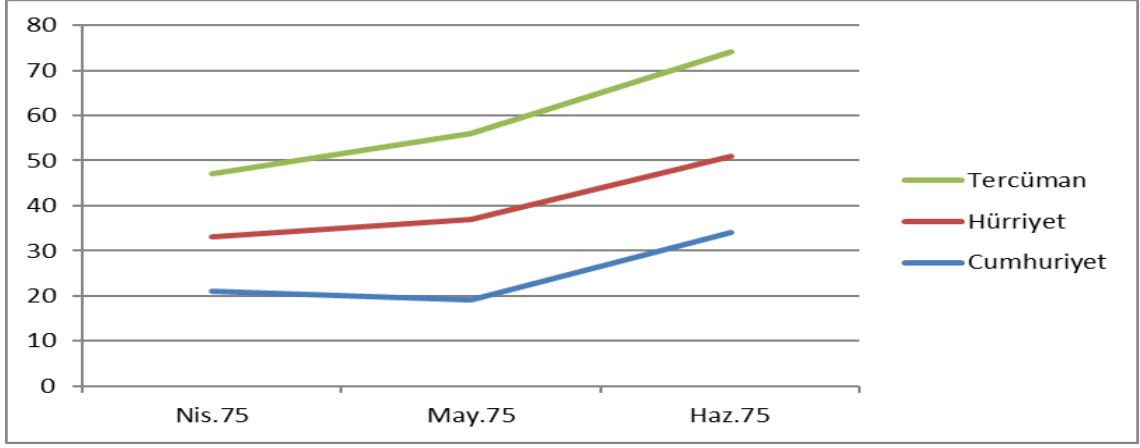
Tablo 5.10. 5 Şubat-12 Şubat 1975 Arası Gazetelerin İlk Sayfalarında Yaptırımlar

Gazete/Tarih	5/02	6/02	7/02	8/02	9/02	10/02	11/02	12/02
Cumhuriyet	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Hürriyet	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Tercüman	✓	✓	✓	✓	✓	✓		

Tabloya bakıldığı zaman yaptırım kararının verildiği tarihten itibaren günlerce ABD yaptırımları ile ilgili haberler, incelenen gazetelerde geniş yer tutmuştur. Cumhuriyet Gazetesi hafta boyunca gazetesinin ilk sayfasından yaptırım haberlerini okurlarına iletmiş, bu haberlerin çoğunluğunu ana manşetten vermiştir. Benzer şekilde Hürriyet Gazetesi ve Tercüman Gazetesi de incelenen sekiz günlük süreçte altı gün boyunca yaptırım haberlerine gazetelerinde yer vermişlerdir. Yaptırım ile ilgili haberler ilerleyen aylarda da ülkenin ana gündeminde kalmış; nitekim üç aylık süre içerisinde incelenen gazetelerin, yaptırımlarla ilgili haber dağılımı şu şekilde olmuştur;

Grafik 5.10. Nisan 1975-Haziran 1975 Arası Gazetelerin Yaptırım Haber Sayısı

Grafik 5.11. Nisan 1975-Haziran 1975 Arası Gazetelerin Yaptırım Haber Sayılarındaki Gelişim

Grafikler incelendiği zaman; Kıbrıs yaptırımının uygulanmaya başladığı şubat ayından aylar sonra yaptırım haberlerinin güncelliğini koruduğu, hatta tarih ilerledikçe yaptırımlar ile ilgili haberlerin sayısında düzenli bir artış olduğu görülmektedir. Bu artış, yaptırımların ülkede güncelliğini koruduğunu gösteren net bir sonuçtur. Nitekim bu aylarda görevde koalisyon hükümetinin Başbakanı Demirel ve partisi AP'ye bu durum önemli destek sağlamıştır.

Bakıldığı zaman yaptırımların ve ona karşı olan tepkilerin sürekli güncelliğini koruması; bayrak etkisinin de güncelliğini korumasına neden olmuştur. Örneğin, yaptırımların ardından aylar geçmesine rağmen gazetelerin ilk sayfalarında ana ya da sürmanşetten yaptırımlarla ilgili haber dağılımı aylar için şu şekildedir;

Tablo 5.11. Aylara Göre Kıbrıs Yaptırımları ile İlgili Haberler (Üç Aylık Periyodlarla)

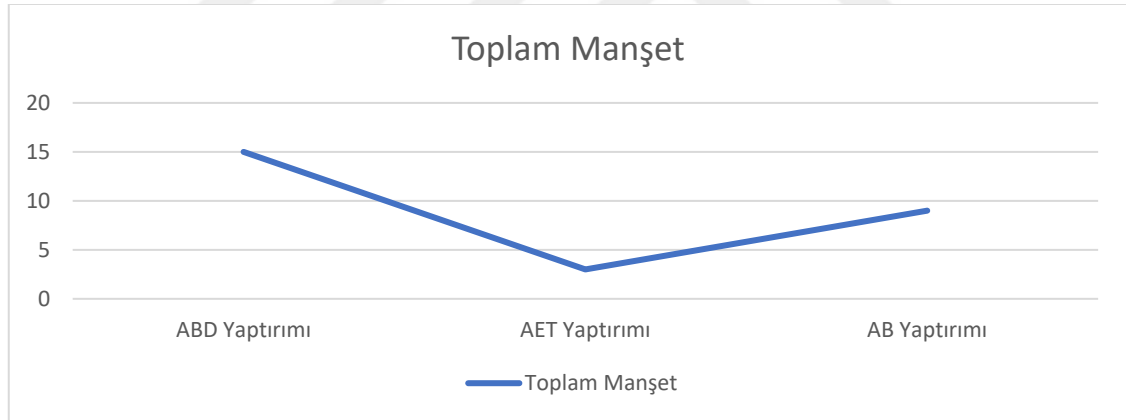
Gazete Adı/Ay	Nisan 1975	Mayıs 1975	Haziran 1975
Cumhuriyet	21	19	34
Hürriyet	12	18	17
Tercüman	14	19	23

Tabloya bakıldığı zaman Demirel Başbakanlığındaki hükümetin ilk görev yaptığı üç aylık periyottaki gazetelerin yaptırımlarla ilgili ilk sayfalarında çıkan haber dağılımı görülmektedir. Gazetelerin yaptırımlara ilgisi, yaptırımların yürürlüğe girmesinden

önemli bir süre geçmesine rağmen devam etmiştir. Bu haberlerin genel dağılımı incelendiği zaman, birçoğunun Demirel'in yaptırımlara tepki olarak verdiği açıklamaların ve uygulamaların olduğu görülmektedir. Bu durum halk nezdinde de karşılık bulmuş, Demirel'e olan desteğin artmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca olayın güncelliğini koruması, bayrak etkisinin Kıbrıs özelinde devam etmesini sağlamıştır. Bu durum da aynı zamanda Ecevit'in oylarının güncel kalmasını sağlamıştır.

Tablo 5.12. ABD, AET ve AB Yaptırımlarda Gazetelerin Manşetlerinde Haber Dağılımı (1 Haftalık Süreç)

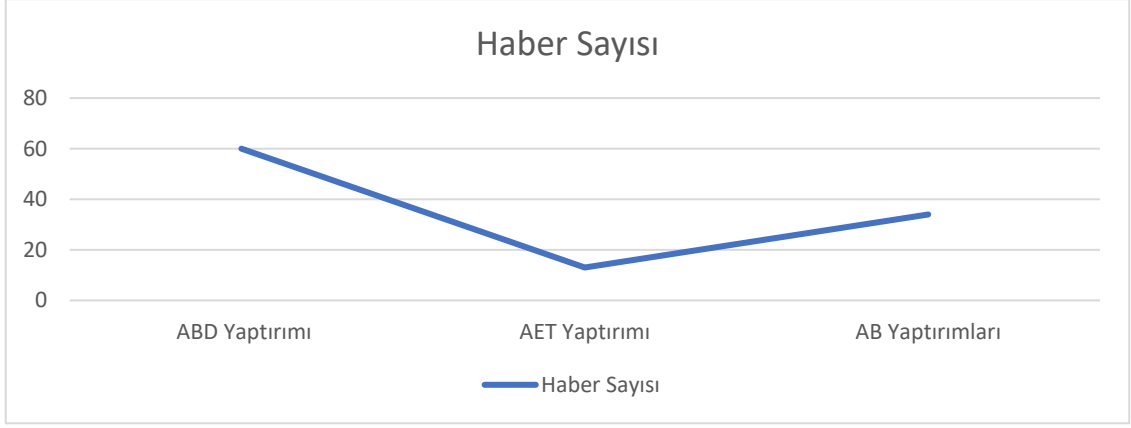
Gazete/Yaptırım	Cumhuriyet	Hürriyet	Tercüman	Milliyet
Kıbrıs Yaptırımı	7/7	7/6	7/2	
AET Yaptırımı	7/0	7/0	7/3	
AB Yaptırımı	7/5	7/2	-	7/2

Grafik 5.12. ABD ve AET/AB Yaptırımlarında Toplam Manşet Sayıları (Üç Gazete)

Tablo 5.13. ABD, AET ve AB Yaptırımlarda Gazetelerin İlk Sayfalarındaki Haber Dağılımı (1 Haftalık Süreç)

Gazete/Yaptırım	Cumhuriyet	Hürriyet	Tercüman	Milliyet
Kıbrıs Yaptırımı	35 Haber	14 Haber	11 Haber	
AET Yaptırımı	5 Haber	3 Haber	5 Haber	
AB Yaptırımı	13 Haber	8 Haber	-	13 Haber

Grafik 5.13. ABD ve AET/AB Yaptırımlarında Gazetelerin Haber Dağılımı Toplamı (Üç Gazete)

Tablolara ve grafiklere bakıldığı zaman gerek manşetlerdeki haber sayısı gerekse ilk sayfalarda yer alan haber sayısı bakımından, Kıbrıs yaptırımlarının medyada çok daha fazla ilgi gördüğü görülmektedir. AET yaptırımları sırasında sıkıyönetimin mevcut olması ve medya üstündeki baskı, ilgili haberlerin sayısında düşüşte bir etken olsa da yine de Kıbrıs yaptırımları ile kıyaslanamayacak şekilde bir fark mevcuttur. 1995 yaptırımlarında haber ve manşet sayıları, 1981 yaptırımlarına oranla medyada daha çok yer edinse de bu bayrak etrafında toplanma etkisi yaratacak nitelikte olmamıştır. Nitekim bayrak etrafında toplanmanın şartı olan ‘ülkede vakanın birincil gündem maddesi olması’ şartını sağlayan tek vaka gerek sürekliliği açısından gerekse gündemde yer edinme oranına göre sadece Kıbrıs yaptırımları olmuştur.

Tablo 5.14. Bayrak Etrafında Toplanma için Gerekli Şartlar/Lider veya Ülkeyi Doğrudan Etkilemesi

Vaka/Koşul	Lideri veya Ülkeyi Doğrudan Etkilemesi
Kıbrıs Yaptırımı	✓
AET Yaptırımı	X
AB Yaptırımı	✓

Bayrak etrafında toplanmanın bir diğer şartı olan lideri veya ülkeyi önemli bir biçimde etkilemesi koşulu, Kıbrıs yaptırımlarında Türkiye’nin savunma yardımlarının

kesilmesi ve silah ambargosu konulması ile beraber doğrudan ulusal güvenliğini etkileyen bir durum ortaya çıkması ile sağlanmıştır. Farklı gazetelerdeki yaptırım haberleri incelendiği zaman ortak bir tavır sergilendiği ve ülkenin tamamının bu yaptırımlara karşı olduğu, mevcut Kıbrıs politikasında yaptırım baskılarına karşı herhangi bir geri adım atılmaması yönünde kamuoyu oluştuğu görülmektedir. Yani ülkede yaptırımlara karşı bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleşmiştir. Daha önce açıkladığımız gibi bu bayrak etkisi, Kıbrıs Barış Harekâtında oluşan etkinin devamı niteliğindedir. Ülkenin ve toplumun Kıbrıs meselesini neredeyse tamamen içselleştirmesi ile beraber, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının karşısındaki her karar zaten ülkede bir bayrak etkisi yaratacak güçtedir. Bununla beraber yaptırıma konu olan uygulamalar, bizzat ABD tarafından bölünmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin stratejik önemini farkında olan ABD Başkanı ve Dış İşleri Bakanı Kissinger, çeşitli yollardan Türkiye'nin askeri açıdan güçlendirilmesi için gerekli olan uygulamaların yapılması adına çalışmalar da yapmıştır.

İncelenen yaptırımlarda bayrak etrafında toplanmanın şartlarından birisi olan 'liderin ya da ülkenin doğrudan etkilenmesi' şartını Kıbrıs yaptırımı ve AB yaptırımı sağlamaktadır. Bununla beraber AET'nin 1981-86 yaptırımlarında sadece mali yardımının kesilmesi ve 4. Mali Protokol'ün dondurulması yaptırımı olduğu için ülke veya lider doğrudan keskin bir şekilde bu yaptırımlardan etkilenmemiştir. Bununla beraber Kıbrıs yaptırımlarında Türkiye'nin savunma sanayisi doğrudan etkilenmiş, hatta Türkiye bu dönemde yeni stratejiler geliştirme zorunluluğu hissetmiştir. Aynı zamanda AB'nin 1995 yaptırımları, Türkiye'nin özellikle ekonomik olarak doğrudan etkileneceği Gümrük Birliği Anlaşması'nın dondurulması üzerine olduğu için bu yaptırımlardan Türkiye doğrudan etkilenmiş kabul edilmektedir.

Nihai olarak incelenen üç yaptırım vakasından Kıbrıs yaptırımı bütün bayrak etrafında toplanma şartlarını sağlarken, 1995 AB yaptırımları iki şartı sağlamış, 1981-1986 AET yaptırımları ise sadece bir şartı sağlamıştır.

Tablo 5.15. Bayrak Etrafında Toplanma için Gerekli Şartlar

Vaka/Koşul	Uluslararası Vaka	Ülkenin Birincil Gündemi	Lideri veya Ülkeyi Doğrudan Etkilemesi
Kıbrıs Yaptırımı	✓	✓	✓
AET Yaptırımı	✓	X	X
AB Yaptırımı	✓	X	✓

Yaptırımlarda gönderici ülkenin temel amacı, hedef alınan ülkede çeşitli politika değişikliklerini sağlamaktır. Bu durum çeşitli talepler gruplarını oluşturmuştur. Taleplerin içeriği bir yaptırımda bayrak etrafında toplanmayı etkileyen en önemli değişkenlerden birisidir. Yaptırımlarda taleplere göre şu şekilde bir gruplandırma yapmak mümkündür³²¹;

- Hedef ülke politikalarında mütevazı değişiklikler içeren talepler,
- Rejim değişikliği, insan haklarının tahsisi ve demokratikleşmeyi içeren talepler,
- Askeri maceraları engellemeyi içeren talepler,
- Askeri potansiyelin bozulmasına ilişkin talepler,
- Hedef ülke politikalarındaki diğer büyük değişiklikleri içeren talepler (toprak teslimi dahil)

Çalışmanın hipotezlerinden;

- Hipotez 1: Ulusal duyguları kabartan dış politika olaylarında bayrak etrafında toplanma olayının gerçekleşme ihtimali, bu durumun oluşmadığı olaylara göre daha çok mümkündür.
- Hipotez 2: Ulusal duyguları kabartan dış politika olayları ile ilgili bir yaptırım uygulandığında, bu duygunun oluşturduğu bayrak etrafında toplanma etkisi kendisini yaptırımlarda da sürdürecektir.

Hipotezleri incelediğimiz zaman; hipotezler doğrudan yaptırımın sebep olduğu talebe yoğunlaşmaktadır. Talebin etkisi bayrak etrafında toplanmayı etkileyen en büyük değişkeni oluşturmaktadır. Ayrıca birinci hipoteze bakıldığı zaman yaptırıma sebep olan vakada daha önce bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleşmesi ki bu durum askeri

³²¹ Bkz: Hufbauer vd. 2007, s. 113-124.

maceralarda sıkça görülmektedir; bu durum konuyla ilgili yaptırım uygulandığında da bayrak etrafında toplanma etkisini devam ettirecek bir unsurdur. Nitekim incelenen yaptırım vakalarında, ABD'nin Kıbrıs yaptırımlarında gerçekleşen durum Hipotez 1 ve Hipotez 2'yi doğrulamaktadır.

Tablo 5.16. Taleplerine Göre Türkiye'ye Uygulanan Yaptırımlar

Yaptırım/Talep	Mütevazi değişiklikler	İnsan hakları, demokratikleşme, rejim değişikliği	Askeri maceraların engellenmesi	Askeri potansiyelin bozulması	Diğer büyük talepler
ABD Kıbrıs Yaptırımı			✓		
AET Yaptırımı		✓			
AB Yaptırımı		✓			

Türkiye'ye uygulanan üç yaptırım incelendiği zaman ABD yaptırımlarının 'askeri maceraların engellenmesi' talebiyle, diğer iki yaptırımın ise 'insan hakları, demokratikleşme' talepleri ile yapıldığı görülmektedir. Nitekim talebin türü yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma yaratan en önemli değişkenlerden birisi olarak dikkat çekmektedir. Diğer değişkenlerin benzerliğine rağmen Kıbrıs yaptırımlarındaki bayrak etrafında toplanma etkisi, bu yaptırımın başarısız olmasından çok önemli bir etken olmuştur. Nitekim bu tezin iddia ettiği; 'ulusal duyguları canlandıran vakalarda bayrak etrafında toplanma etkisi oluşmaktadır' ve 'bir yaptırım vatandaşlar arasında ulusal duyguları canlandıran bir vaka ile ilgiliyse o vakada bayrak etrafında toplanma olur' ve 'bir yaptırımın talebi ulusal duyguları canlandıran bir talep ise o yaptırımda bayrak etrafında toplanma etkisi oluşur' durumlarını net bir şekilde doğrulayan bir vaka olarak, Kıbrıs yaptırımları karşımıza çıkmaktadır. Askeri maceraların engellenmesi doğrudan ülkedeki ulusal duyguları etkilemiş ve ülke genelinde kamuoyunda bu politikaya destek oluşmuştur. Bu destek sonucunda yaptırımlar esnasında görev yapan hükümetler de taleplere karşı taviz vermekten kaçınmış ve bu durum da onlara olan desteğin artmasına sebep olmuştur. Nitekim bayrak etrafında toplanmanın yaşandığı Kıbrıs yaptırımlarında Başbakan olarak görev yapan Demirel ve partisinin ve de Kıbrıs Harekâtı sırasında bayrak etkisi ile büyük destek kazanan Ecevit ve partisinin bu dönemdeki oy değişimi şu şekilde olmuştur;

Tablo 5.17. 1973 Genel Seçim Sonuçları

Parti	CHP	AP	DP	MSP	CGP	MHP	TBP
Oy %	33,30	29,82	11,89	11,80	5,26	3,38	1,14

Tablo 5.18. 12 Ekim 1975 Seçim Sonuçları³²²

Parti	CHP	AP	MSP	MHP	DP	TBP
Oy %	43,4	40,8	8,9	3,2	3,1	0,5

Tablo 5.19. 1977 Genel Seçim Sonuçları³²³

Parti	CHP	AP	MSP	MHP	BĞMZ	CGP	DP
Oy %	41,88	36,88	8,56	6,42	2,5	1,87	1,85

Tablo 5.20. 1973 ve 1977 Genel Seçimleri Arasında Oy Oranlarının Değişimi

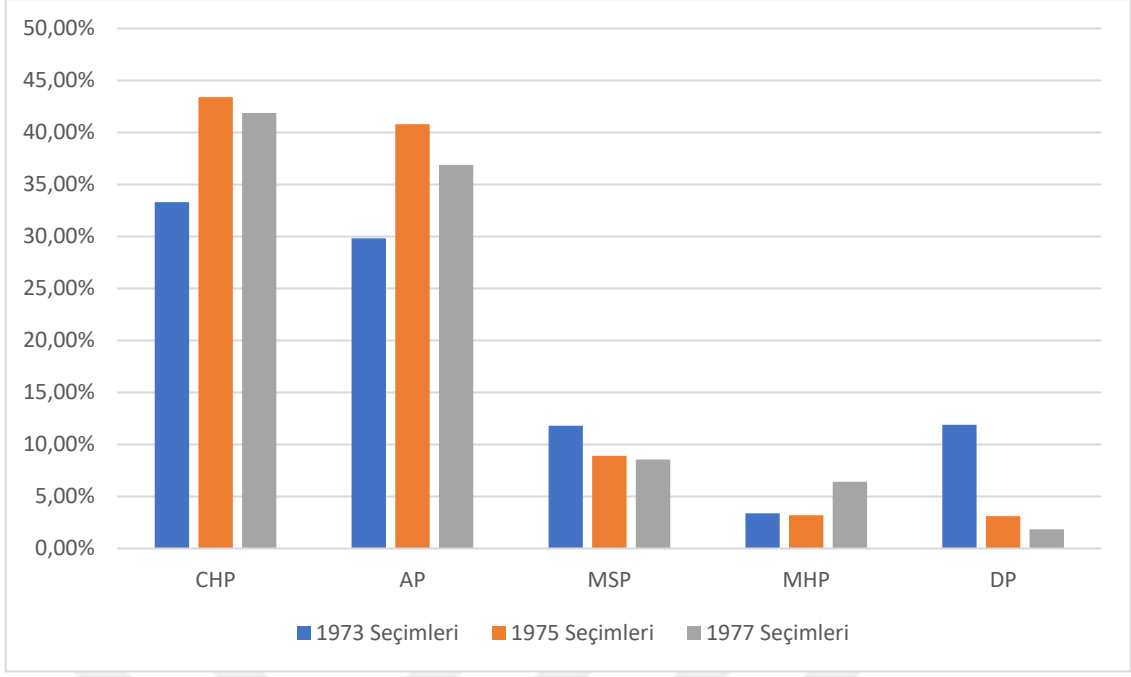
Parti	CHP	AP	DP	MSP	CGP	MHP	BĞMZ
Oy %	+8,58	+7,06	-10,04	-3,24	-3,39	+3,04	-0,33

Tablo 5.21. 1973 ve 1975 Seçimleri Arası Oy Oranlarının Değişimi

Parti	CHP	AP	MSP	MHP	DP	TBP
Oy Farkı	+10,1	+10,98	-2,9	-0,28	-8,79	-0,64

³²² Bkz: https://tr.wikipedia.org/wiki/1975_T%C3%BCrkiye_senato_se%C3%A7imleri, Erişim Tarihi: 22/11/2022.

³²³ Bkz: https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/secim_sorgu.secimdeki_partiler?p_secim_yili=1977; Erişim Tarihi: 29/10/2022.

Grafik 5.14. 1973-1977 Arası Siyasi Partilerin Oy Değişimi

Seçim sonuçları vakanın yaşandığı dönemdeki lider destek oranını ölçme adına önemli bir veridir. Bu dönemde kamuoyu araştırmalarının az olması sebebiyle gerek yapılan ara seçimler olsun gerek genel seçimler olsun bize önemli veriler vermektedir. Yukarıdaki tablolara bakıldığında gerek 1975 seçimlerinde gerekse 1977 seçimlerinde en yüksek oy artışını, AP'nin ve CHP'nin sağladığı görülmektedir. 1975 seçimleri bir ara seçim olsa da bu seçimlerde ülkede kayıtlı seçmenlerin yarısına yakını oy kullanmıştır. Bu durum, yaşanan oy verme davranışını ve lider destek oranını anlamak adına bize çok geniş bir örneklem sağlamaktadır.

Demirel'in partisinin bu oy oranının artmasında süreç içerisindeki Kıbrıs yaptırımlarında ABD'ye ve yaptırımlarına karşı gösterdiği tepki ve bu tepkilerin o zamanın en önemli ve etkili haber alma metodu olan gazetelere yansımaları büyük ölçüde etkili olmuştur. Eğer diğer ekonomi, ideoloji gibi diğer değişkenler bu oy farkını açıklasaydı, o zaman iktidarın diğer ortak partileri MSP, MHP gibi partilerin de oylarını önemli ölçüde artırması beklenirdi. Ancak oy artışının lider bazlı olması sebebiyle bu partiler iktidar ortağı olmalarına rağmen oylarını artıramamıştır. Bakıldığı zaman, iktidar ortağı iki partinin oy değişimi 1975 yılında MSP'de -2,9, MHP'de -0,28; 1977 genel seçimlerinde MSP için -3,24, MHP için +3,04 olmuştur. MHP, 1977 seçimlerinde oylarını önemli ölçüde artırmış olsa da bu etki Kıbrıs yaptırımları dışındaki değişkenlerle

olmuştur. MSP ise hem Kıbrıs harekâtı sırasında iktidar ortağı olmasına hem de Milliyetçi Cephe Hükümetleri'nde iktidar ortağı olmasına rağmen oylarında artış sağlayamamış, aksine oylarında önemli bir düşüş yaşamıştır. Eğer bir değişken olarak hükümetin genel başarısı üzerine bir oy kullanma davranışı gerçekleşseydi, iktidarın diğer ortağı olan partilerin de oy oranlarını önemli ölçüde artırması beklenirdi. Fakat, Milliyetçi Cephe Hükümeti iktidara geldikten sonra yazılı medyayı incelediğimiz zaman dış politika haberlerinin ağırlıklı olarak yaptırımlarla ilgili olduğu görülmektedir. AP'li Demirel ile CHP'li Ecevit ikilisinin bu dönemde yaptırımlara karşı basına yansıyan açıklamaları sıkça yer almıştır. Bu açıklamalara karşı oluşan tepkilerin medyada geniş yer tuttuğu tespit edilmiştir. Bununla beraber Demirel ve AP'nin genel seçimlerde oylarının artmasında özellikle seçimlerden birkaç hafta önce yaptırımların kısmi olarak kaldırılması ve bunda Demirel'in politikalarının etkili olması önemli rol oynamıştır. Ülkede Kıbrıs ve Kıbrıs'a ilişkin yaptırımlar gibi dış politika olaylarının oluşturduğu bayrak etkisi, bu politikalarla en çok ilgili olan ve sesi duyulan iki lider Ecevit ve Demirel'e önemli destek artışına sebep olmuştur.

Dönemin gazeteleri ve köşe yazıları incelendiği zaman liderlerin ön planda olduğu yazı ve haberlerin kaleme alındığı görülmektedir. İncelenen dönemde ele alınan siyasi liderler Demirel ve Ecevit olduğu tespit edilmiştir. Liderlerin basında Kıbrıs yaptırımları ile ilgili çıkan haberlerde sıkça yer alması, onların yaptırımlarla beraber oluşan bayrak etrafında toplanmanın verdiği oyları almasını sağlamıştır. Haber kaynakları daha çok yaptırımlarla ilgili dönemin başbakanlarının sözlerine yer verdiği için toplum, daha çok bu kişilerin sözlerini ve tepkilerini öğrenebilmiştir. Örneğin; Milliyetçi Cephe Hükümeti'nde birçok siyasi parti yer almasına ve Kıbrıs konusunda birbirlerine yakın görüşlere sahip olmalarına rağmen gazetelerde Demirel Başbakan olduğu için en resmi ağızdan onun ifadeleri yer almaktadır. Örneğin; Cumhuriyet Gazetesi 21 Nisan'da Demirel'in New York Times'a verdiği röportajı yayınlamış; Demirel bu röportajda Kıbrıs yaptırımlarını eleştirmiş, Türkiye'nin kesin tutumunu iletmiştir.³²⁴ Eğer Demirel Başbakan olmasaydı büyük ihtimalle New York Times onunla yaptırımlar konusunda röportaj yapmayacaktı. Ya da röportaj yapılmış olsa bile gazeteler bunu manşetten haber olarak vermeyecekti. Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin başbakanı başka bir lider olsaydı onun yaptırımlarla ilgili görüşleri daha ilgi çekecek ve basında sıkça yer alacaktı. Bu şekilde bayrak etkisinin oy devşirmesi Demirel değil onun yerine başbakan olan diğer

³²⁴ Bkz: Cumhuriyet, 21/04/1975, s. 1.

lider için olacaktı. Ayrıca ABD’li yetkililer o an görevde olmasalar dahi, Türkiye’nin en çok tabana sahip partilerinin liderleri ile, potansiyel hükümet liderleri oldukları için sürekli görüşmüşlerdir. Demirel ve Ecevit’le görüşmeler yapmışlar ve bu görüşmelerde Ecevit ve Demirel’in tutumları medyaya yansımıştır. Örneğin; ABD Dış İşleri Bakan Yardımcısı Hartmann Türkiye ziyareti esnasında o an resmi bir devlet görevi olmamasına rağmen kendi isteği ile Ecevit’le de görüşmüştür. Bu görüşme de basına yansımıştır.³²⁵ Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Gazetelerde bu örneklerde olduğu gibi sıkça kendileri o an hükümette olmasa da parti liderlerinin yaptırımlarla ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

1977 seçimleri incelendiği zaman CHP ile beraber en yüksek oy artışının AP’de olduğu tespit edilmiştir. Demirel, Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin başbakanı olarak, dış politikada daha çok görünen ve duyulan figür olarak bayrak etkisinin oylarının hükümette olduğu süre içerisinde AP’ye geçmesini sağlamıştır. Demirel’in de sıkça yaptırımlara karşı tıpkı Ecevit gibi karşı durduğu ve hiçbir şekilde geri adım atmadığı incelenen dönemde tespit edilmiştir. CHP’nin oylarındaki en yüksek pik noktasının Kıbrıs Harekatı’ndan sonraki dönem olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber ilerleyen dönemde bayrak etrafında toplanmanın kısa süreli olduğu sebebiyle bu desteğin bir kısmı geri gitmiştir. Ancak yaptırımlarla beraber tekrar vaka güncelliğini korumuş ve CHP’nin oylarında yükseliş trendi başlamıştır. CHP’deki yükseliş Kıbrıs Harekatı’ndan sonraki gelişmeler çerçevesinde olmuş, nitekim bu yükseliş trendi etkisini 1975 ara seçimlerinde ve 1977 genel seçimlerinde kendini göstermiştir. Oy artışının sadece Kıbrıs Harekatı’na bağlı bir değişim olmadığına en önemli kanıtlarından bir tanesi MSP ve Erbakan’ın oylarını yükseltmemiş olmasıdır. MSP ve Erbakan özellikle Kıbrıs Harekatı sırasında önemli bir oy ve destek kazanmıştır. Ancak bayrak etkisinin süreli olma özelliği sebebiyle bu artış 1977 seçimlerine yansımamıştır. Eğer yaptırımlar gibi Kıbrıs konusunu halen güncel tutan gelişmeler olmasaydı belki de CHP’deki oy artışı da daha sınırlı olacaktı. Fakat, Ecevit’in açıklamalarının sürekli olarak basına yansımaları ve yaptırımlar esnasında bayrak etkisinin oluşması CHP’nin Kıbrıs Harekatı ile artırdığı oyları güncel tutmasını sağlamıştır. Kıbrıs Harekatı’nın hemen ardından yapılan Kartal seçimleri yerel örneğinde oy artışının benzeri bir değerinin 1977 seçimlerinde de yaşandığı görülmektedir.

³²⁵ Bkz: Cumhuriyet, 24/04/1975, s. 1.

Tablo 5.22. 1973 Kartal Yerel Seçim Sonuçları³²⁶

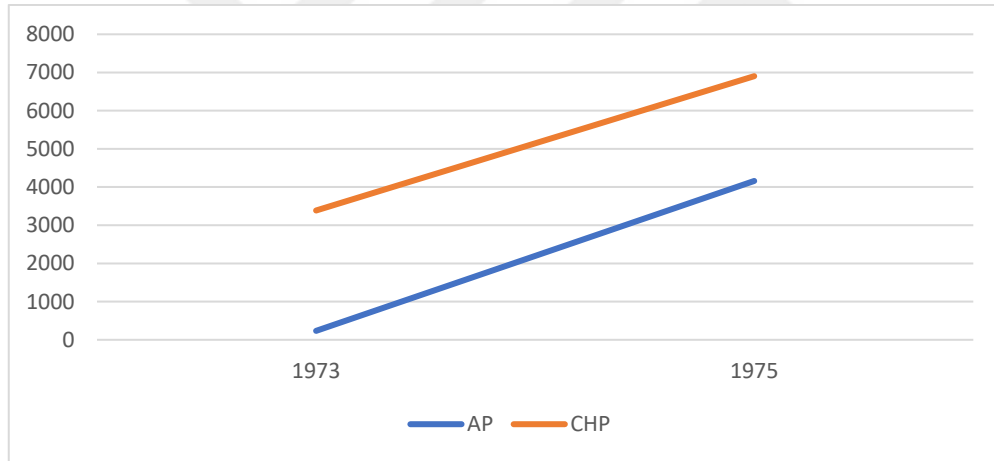
Parti	Bağımsız	CHP	AP
Oy	5386	3386	234

Tablo 5.23. 1975 Kartal Ara Seçimleri

Parti	CHP	AP	Bağımsız
Oy	6903	4159	114

Tablo 5.24. 1973-1975 Kartal Seçimleri Oy Değişimi

Parti	CHP	AP	Bağımsız
Oy	+3517	+3925	-5272

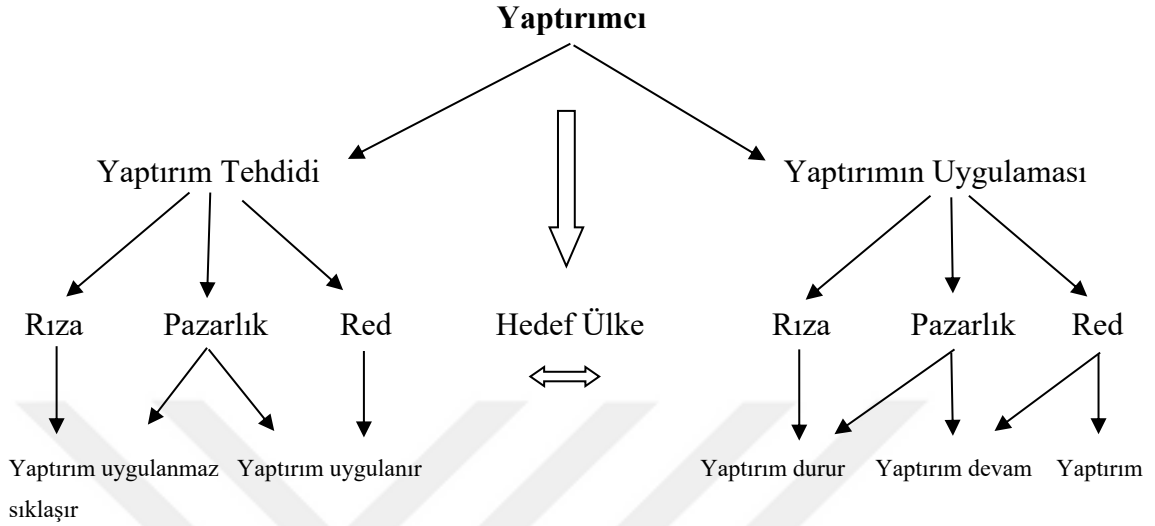
Grafik 5.15. 1973-1975 Kartal Seçimleri Oy Değişimi

CHP adayına karşı Milliyetçi Cephe partileri ortak adayı desteklemelerine rağmen yine de CHP adayı ara yerel seçimde seçimi kazanmıştır. Kıbrıs olaylarının CHP'nin oylarına yansması bu ara seçimde kendisini net bir şekilde göstermiştir. Oran olarak 1973 yerel seçimlerde 6903 oy ile oyların %60'ından fazlasını CHP adayı almıştır. Bu oran 73

³²⁶ Bkz:

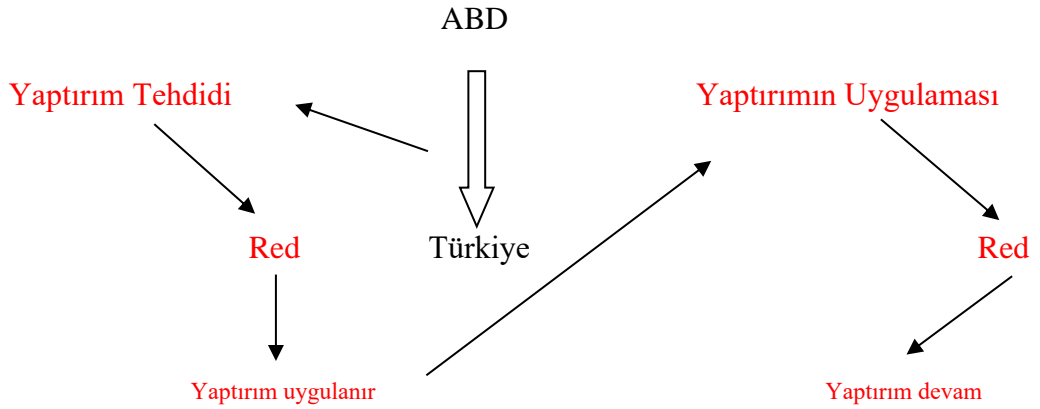
https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0stanbul%27da_1973_T%C3%BCrkiye_yerel_se%C3%A7imleri, Erişim Tarihi: 27/10/2022.

yerel seçimlerinde aynı ilçe için %37'den biraz fazla olmuştur. Nitekim seçim sonuçları hipotezleri destekler nitelikte olmuştur.

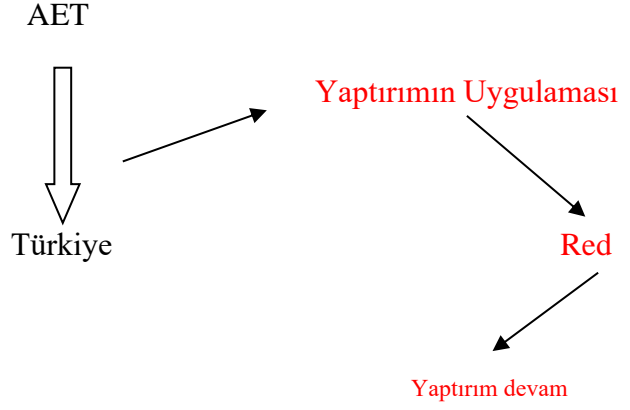

Şekil 5.1. Yaptırımlar ve Genel Sonuçları

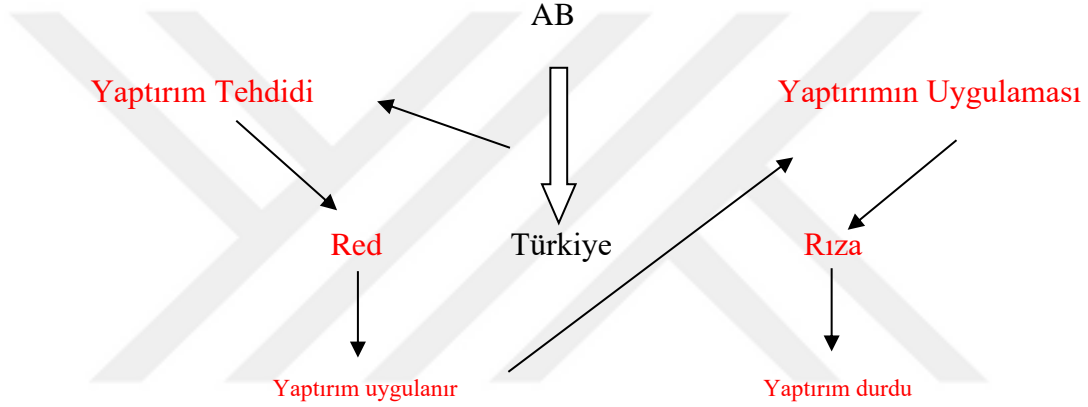
Bu grafiğe göre incelenen üç ayrı Türkiye yaptırımının gidişatı şu şekilde olmuştur;

Şekil 5.2. ABD Yaptırımları ve Sonuçları

Şekil 5.3. AET Yaptırımları ve Sonuçları

Şekil 5.4. AB Yaptırımları ve Sonuçları

İncelenen yaptırımlarda ABD tarafından önce yaptırım tehdidi uygulandığı, buna karşın Türkiye'nin taleplere karşı geldiğini ve ABD'nin resmi olarak yaptırımları uygulamaya koyduğu görülmektedir. Ancak bu yaptırımın sonucunda da Türkiye tarafından istenilen politika değişiklikleri reddedilmiş ve yaptırım uygulaması uzun bir süre devam etmiştir. Yaptırımlar öncesi Kıbrıs Harekatı'nda oluşan bayrak etrafında toplanma etkisinin devam etmesi ve yaptırımlara özel yeni bir bayrak etkisinin oluşması, Türkiye'de hükümetlerin bu yaptırıma uzun süre direnç göstermesini sağlamıştır. Nitekim dönemin hükümetleri bu dirençten oy kazanarak karşılık almışlardır.

1981 AET yaptırımlarında ise yaptırım tehdidi yoluna gitmeksizin doğrudan yaptırım uygulama kararı alınmış, bu yaptırımlar da Türkiye tarafından istenilen değişiklikler yapılmadığı için reddedilmiş bu da uzun yıllar süren bir yaptırım devamı ile sonuçlanmıştır. AB yaptırımları ise yine bir yaptırım tehdidi ile başlamış; istenilen

politika değişiklikleri yapılmadığı için bu tehdit uygulamaya konulmuş, nihai olarak yaptırımların uygulanmasından kısa bir süre sonra Türkiye tarafından istenilen değişikliklerin bir kısmı yapılmış ve yaptırımlar kaldırılmıştır.

Bir yaptırımın başarılı kabul edilmesi için hedef alınan devlette yaptırımın doğrudan veya dolaylı olarak istenilen politika değişikliğine yol açması gerekmektedir. Ayrıca hedef ülkedeki politika değişikliğini, yaptırımın ne ölçüde etkilediğine bakılmalıdır. Örneğin, bir yaptırım esnasında hedef ülke talep edilen politika değişikliğini yapmış olabilir fakat bu politika değişikliğinde yaptırımların etkisi hiç olmayabilir ya da sınırlı bir etki yapmış olabilir. Türkiye'ye uygulanan yaptırımların başarısı ve bu başarı durumuna yaptırımların katkısı şu şekilde olmuştur;

Tablo 5.25. Türkiye'ye Uygulanan Yaptırımların Başarısı ve Buna Yaptırımların Katkısı

Yaptırım	ABD Yaptırımı	AET Yaptırımı	AB Yaptırımı
Politika Değişikliği	1	3	3
Yaptırımın Katkısı	1	2	3

Bakıldığı zaman 1981 AET Yaptırımı ile 1995 AB Yaptırımlarının politika değişikliği bakımından başarı puanları aynıdır. Fakat iki yaptırım arasındaki en önemli fark, bir yaptırım bu politika değişikliğine 3 puanlık bir katkı sağlarken; diğer yaptırımın katkısı 2 puanla sınırlı kalmıştır. Aslında 3 puan alan iki yaptırımda da hedef alınan Türkiye'de istenilen politika değişikliği yapılmıştır. Fakat 1981-1985 yılları arasında uygulanan yaptırım Türkiye'nin tekrar demokratikleşmeye dönmesi yolunda diğer değişkenlerden çok daha az etkide bulunmuştur. Bununla beraber 1995 AB yaptırımlarına konu olan demokratikleşme ve insan haklarına yönelik politika değişikliklerinde, AB yaptırımları önemli bir şekilde etkide bulunmuş ve yaptırım diğer değişkenlerin önünde bir yer tutmuştur.

Argüman: Bir dış politika yaptırımında eğer bayrak etrafında toplanma gerçekleşirse o yaptırımın başarılı olma durumu oldukça zayıftır.

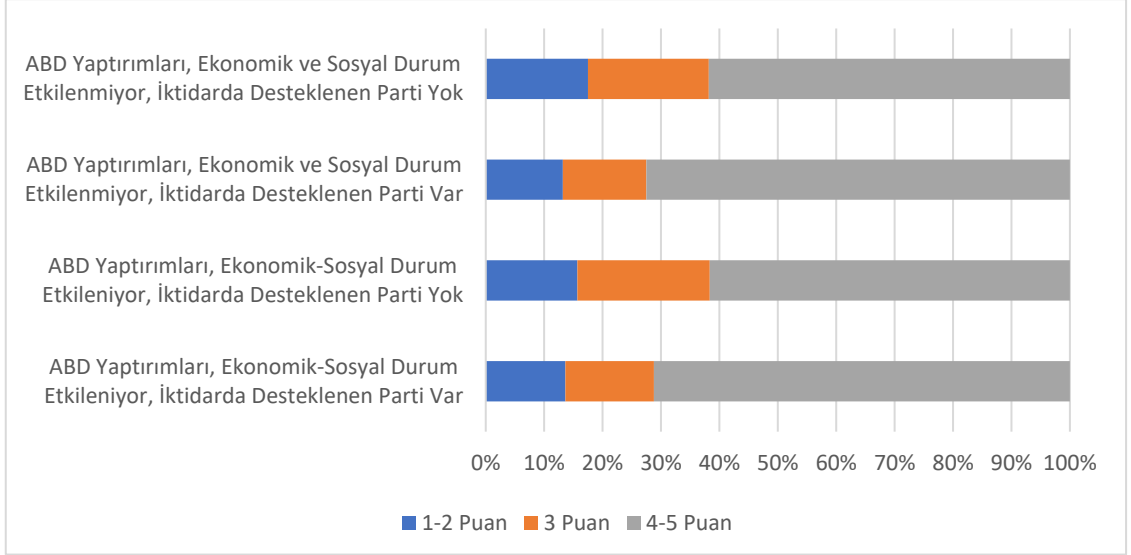
Hipotez 1: Ulusal duyguları kabartan dış politika olaylarında bayrak etrafında toplanma olayının gerçekleşme ihtimali, bu durumun oluşmadığı olaylara göre daha çok mümkündür.

Hipotez 2: Ulusal duyguları kabartan dış politika olayları ile ilgili bir yaptırım uygulandığında bu duygunun oluşturduğu bayrak etrafında toplanma etkisi kendisini yaptırımlarda da sürdürecektir.

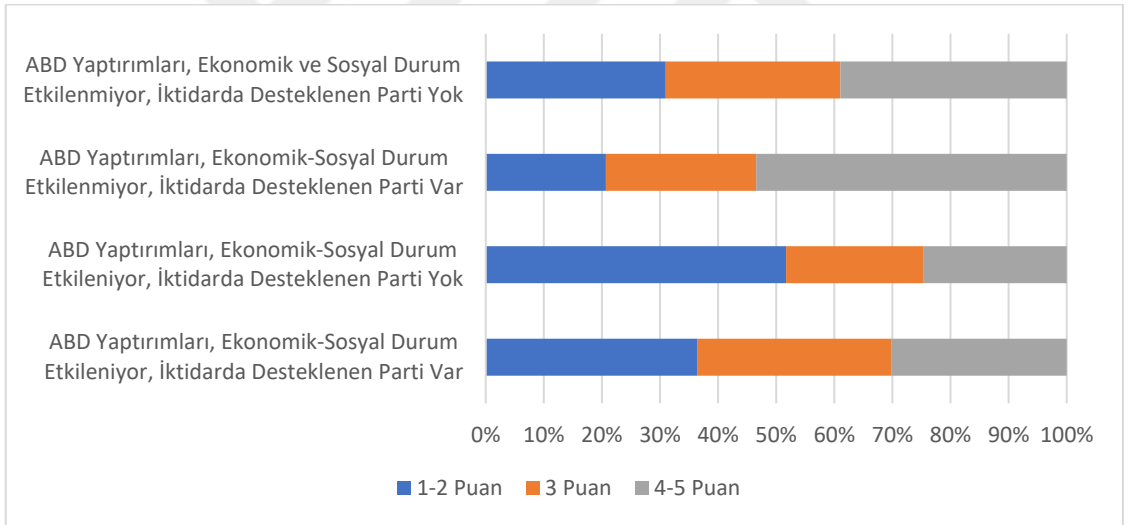
Yapılan vaka analizlerinde bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleşen tek yaptırımda, ABD Kıbrıs yaptırımlarının tamamen başarısız olduğu tespit edilmiştir. Bu da tezin argümanını net bir şekilde destekler niteliktedir. Hipotezlere bakıldığı zaman ise birinci hipotez; ‘ulusal duyguları kabartan, halkta canlandıran dış politika vakalarında’ bayrak etrafında toplanma gerçekleşeceğini iddia etmektedir. Gerçekten de Kıbrıs Barış Harekâtı esnasında ve sonrasında toplumun ulusal duygularının canlandığı ve bu durumun bir bayrak etrafında toplanma etkisine yol açtığı tespit edilmiştir. Aynı şekilde yukarıda karşılaştırılması yapılan vakalarda ulusal duyguları kabartan Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında, ABD Kıbrıs yaptırımlarında bayrak etrafında toplanma etkisinin devam ettiği tespit edilmiştir. Bununla beraber diğer incelenen AET/AB yaptırımlarında bu durum tespit edilememiştir. Çünkü bu vakalara konu olan olaylarda herhangi bir bayrak etrafında toplanma etkisi tespit edilmemiştir. Bu durum tezin ikinci hipotezini de destekleyici bir tespit olmuştur. Uygulanan senaryo anketlerinde de benzer sonuçlar elde edilmiştir. Katılımcılara aynı şartlar sunularak;

- Yaptırımın ekonomik ve sosyal durumu etkileyip etkilemediği,
- Yaptırımın gönderen tarafının değişmesi,
- Yaptırım esnasında, iktidardaki partinin kendi destekledikleri veya desteklemedikleri parti olması,

Şeklinde farklı değişkenlerle iki farklı yaptırım türü sorulmuştur. Bu yaptırımlardan birisi Türkiye’nin bir sınır dışı operasyonuna (tıpkı 1974 Kıbrıs gibi) karşı uygulanan yaptırım olurken; diğeri bir tutuklunun serbest bırakılması talebiyle (tıpkı AB yaptırımları gibi) uygulanan yaptırım olmuştur. Katılımcıların cevapları;

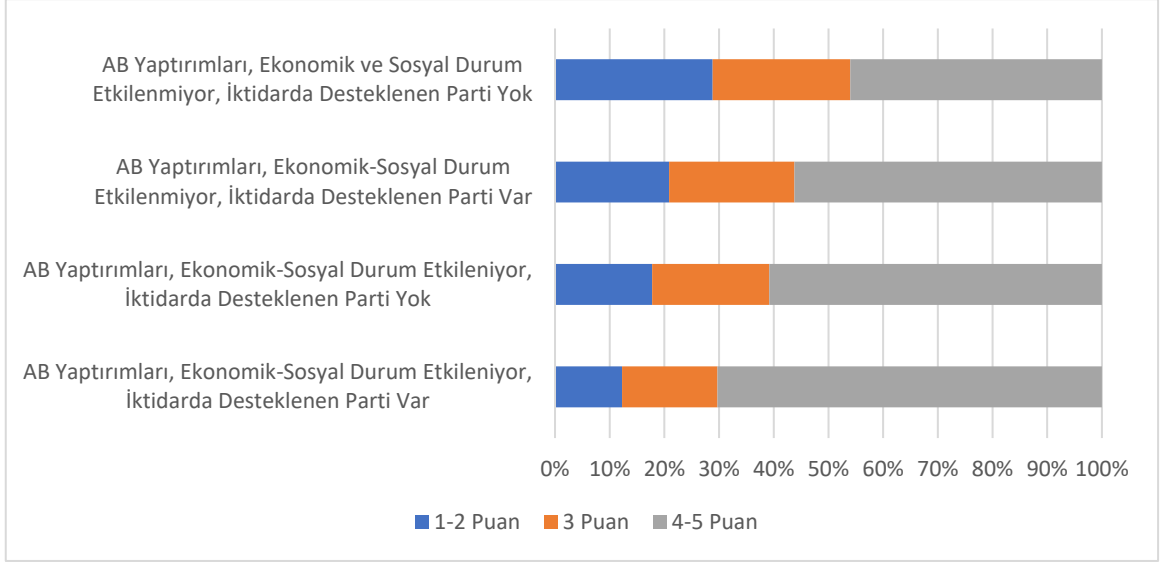

Grafik 5.16. ABD Sınır Dışı Operasyon Sonrası Yaptırım Senaryosu Anket Sonuçları³²⁷

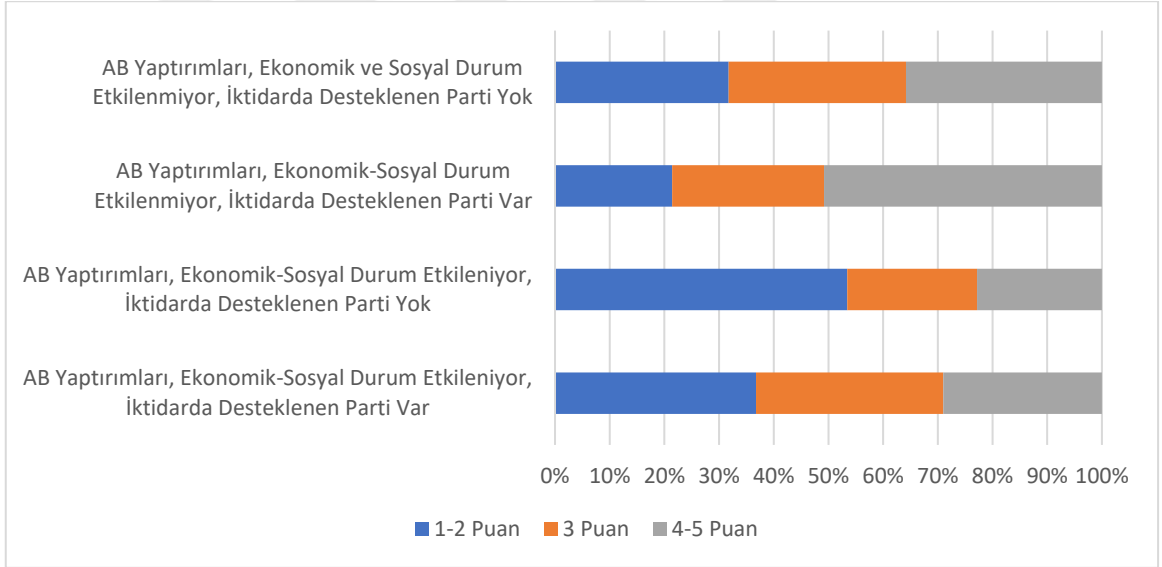

Grafik 5.17. ABD Tutuklunun Serbest Bırakılması İçin Yaptırım Senaryosu Anket Sonuçları

³²⁷ 1-Asla desteklemem 2- Az desteklerim 3- Normal desteklerim 4- Çok desteklerim 5- Tamamen desteklerim.

Grafik 5.18. AB Sınır Dışı Operasyon Sonrası Yaptırım Senaryosu Anket Sonuçları

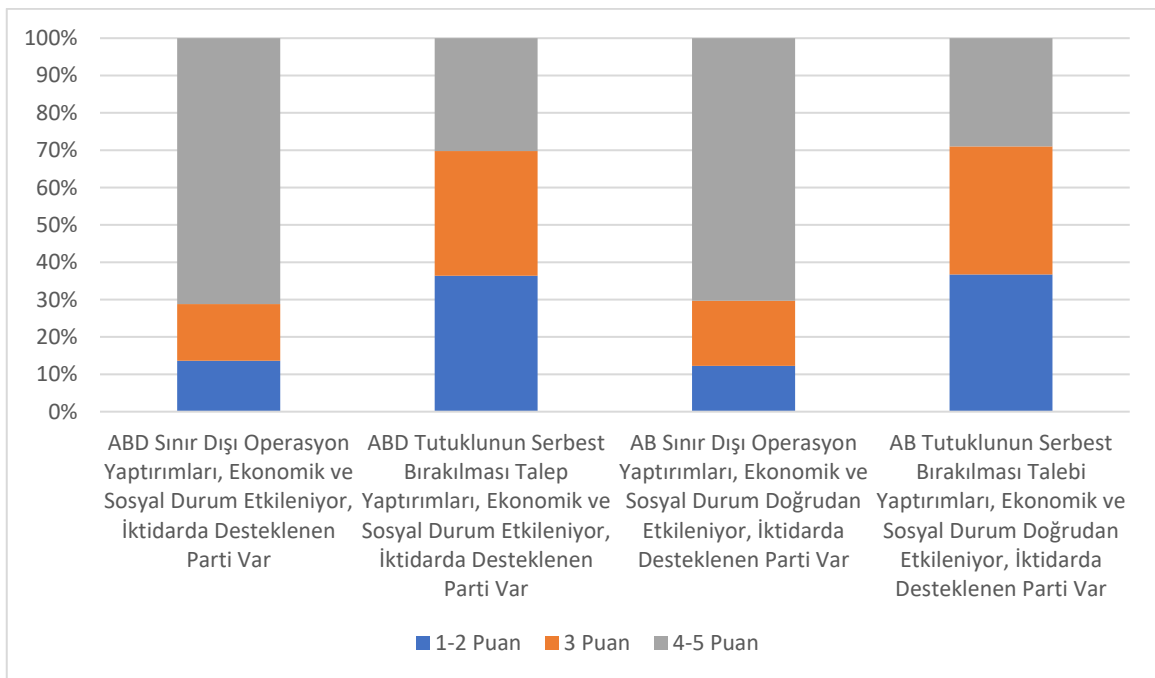
Grafik 5.19. AB Tutuklunun Serbest Bırakılması İçin Yaptırım Senaryosu Anket Sonuçları

Tablolar ve grafikler incelendiği zaman katılımcıların bir sınır dışı operasyonu üzerine uygulanan yaptırımlara karşı iktidarı desteklemeleri ile bir tutuklunun serbest bırakılmasına yönelik talep üzerine uygulanan yaptırım sonrası iktidara verdikleri destek arasındaki fark açıkça görülmektedir. Katılımcıların gerek sınır dışı operasyon kaynaklı ABD yaptırımlarına gerekse de AB yaptırımlarına, çoğunlukla ‘çok desteklerim’ veya

'tamamen desteklerim' cevabı verdiği görülmektedir. Bu da tezin hipotezlerinden birisi olan;

- Hipotez 1: Ulusal duyguları kabartan dış politika olaylarında bayrak etrafında toplanma olayının gerçekleşme ihtimali, bu durumun oluşmadığı olaylara göre daha çok mümkündür.

Hipotezinin desteklendiğini göstermektedir. Katılımcıların diğer değişkenler sabitken bir yaptırımın talebine göre verdikleri cevaplar şu şekilde olmuştur;

Grafik 5.20. ABD-AB Yaptırımlarında Ekonomik/Sosyal Durumun Etkilendiği ve İktidarda Desteklenen Siyasi Partinin Olduğu Durum

Katılımcıların sınır dışı operasyon kaynaklı yaptırımlar karşısındaki iktidar destek oranı ve bir tutuklunun serbest bırakılmasına yönelik yaptırımlara karşı iktidar destek oranındaki fark diğer tüm değişkenler sabitken (ekonomik ve sosyal durum, iktidardaki parti) açık bir şekilde görülmektedir. Bu durum bir sınır dışı operasyon kaynaklı yaptırımda bayrak etrafında toplanma olayı gerçekleşecekken, bir tutuklunun serbest bırakılması talebi kaynaklı bir yaptırımda bayrak etrafında toplanma olayının ya gerçekleşmeyeceği ya da oldukça sınırlı kalacağını göstermektedir. Nitekim Hipotez

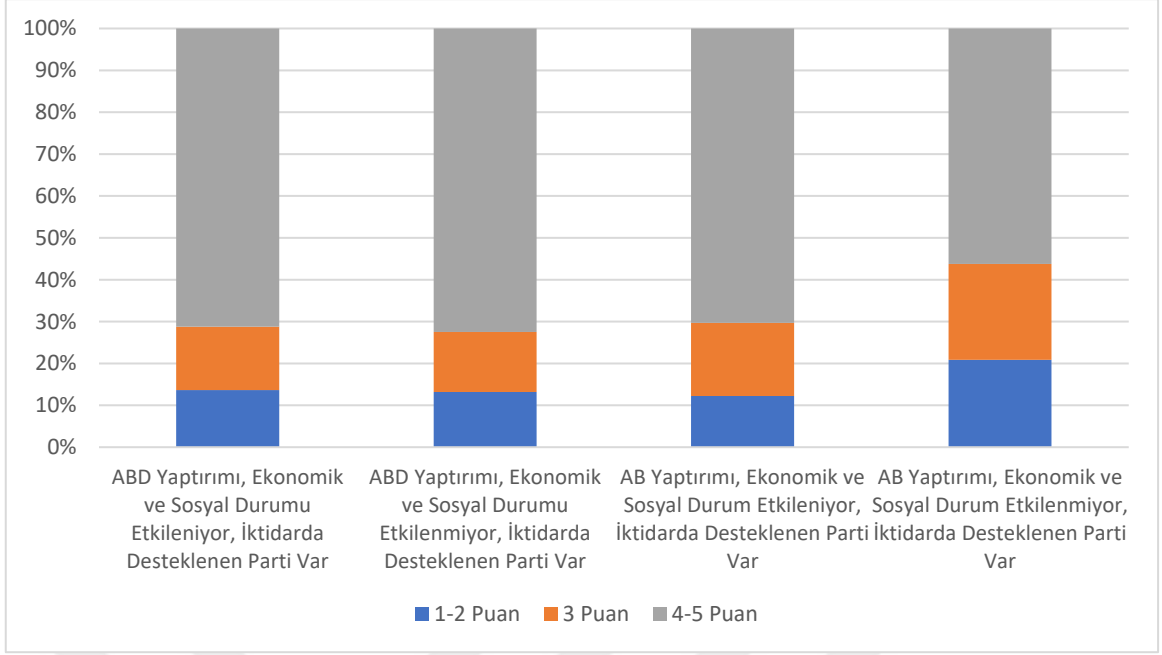
1'deki iddia bu şekilde desteklenmektedir. İncelenen vakalarda da Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtı sonrası uygulanan yaptırımlarda bayrak etrafında toplanmanın gerçekleştiği, bununla beraber AET/AB'nin demokratikleşme ve insan hakları talepli yaptırımlarında bayrak etrafında toplanma etkisinin gerçekleşmediği görülmektedir. Bu durumda yapılan anket sonuçları ile incelenen vaka analizlerinin sonuçları Hipotez 1 ile doğrudan örtüşmektedir.

Katılımcılar yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere diğer değişkenler sabitken ABD ve AB yaptırımlarında benzer cevapları vermişlerdir. Bu da tezin hipotezlerinden birisi olan;

Hipotez 4: Bir yaptırımda eğer bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleşmemişse, diğer değişkenler (ekonomik etki, sosyal etki, yaptırımın kimden geldiği, kutuplaşma gibi) yaptırımın başarısını ve halkın iktidara olan desteğinin oranını doğrudan etkileyecektir. Ancak bayrak etrafında toplanma gerçekleşirse diğer değişkenlerin etkisi oldukça sınırlı olacaktır.

Hipotezini destekler niteliktedir. Halkın verdiği destek oranına bakıldığı zaman sınır dışı operasyon kaynaklı yaptırımlarda, 'bayrak etrafında toplanma' gerçekleşecektir. Bu gerçekleştiği zaman ise diğer değişkenlerin etkisi oldukça sınırlı kalmıştır. Nitekim yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere, 'yaptırımın kimden geldiği' değişkeni yaptırım karşısında bayrak etkisi oluştuğu için etkili olmamıştır.

Sınır dışı operasyon kaynaklı yaptırımlarda katılımcıların ekonomik ve sosyal durumunun doğrudan etkilenmesinin önemli bir değişken oluşturmadığı görülmektedir. Bununla beraber katılımcıların iktidarda kendi destekledikleri bir siyasi partinin olup olmaması da çok küçük bir etki yapmaktadır. Nitekim diğer tüm şartlar aynıken, ABD ve AB yaptırımlarında ekonomik/sosyal hayatın etkilenmesi katılımcıların cevabını şu şekilde etkilemiştir;

Grafik 5.21. ABD-AB Yaptırımlarında (Sınır Dışı Operasyon Kaynaklı) Ekonomik ve Sosyal Durumun Değişkenlik Gösterdiği Durum

İktidarda katılımcıların kendi destekledikleri parti olması sabit değişken olarak tutulduğu durumda, sınır dışı operasyon sonrası ABD ve AB yaptırımlarına karşı katılımcıların tepkisi yukarıdaki grafikteki gibidir. ABD yaptırımları incelendiğinde ekonomik ve sosyal durumun etkilenip etkilenmemesinin katılımcıların cevaplarını neredeyse hiç etkilemediği görülmektedir. Katılımcılar, ABD yaptırımlarına iktidarda kendi destekledikleri parti olduğunda ekonomik durumları olumsuz etkilense de %71,42’lik oranla ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevabını verirken; ekonomik ve sosyal durumlarının etkilenmediği durumlarda da %72,5 oranında ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevabını vermişlerdir. Bu durumda diğer değişkenler sabitken;

Hipotez 3: Bayrak etrafında toplanma etkisinin görüldüğü bir yaptırımda, yaptırım halkın ekonomik ve sosyal durumunu doğrudan etkilese dahi, mevcut politika ve lidere destek artarak devam edecektir.

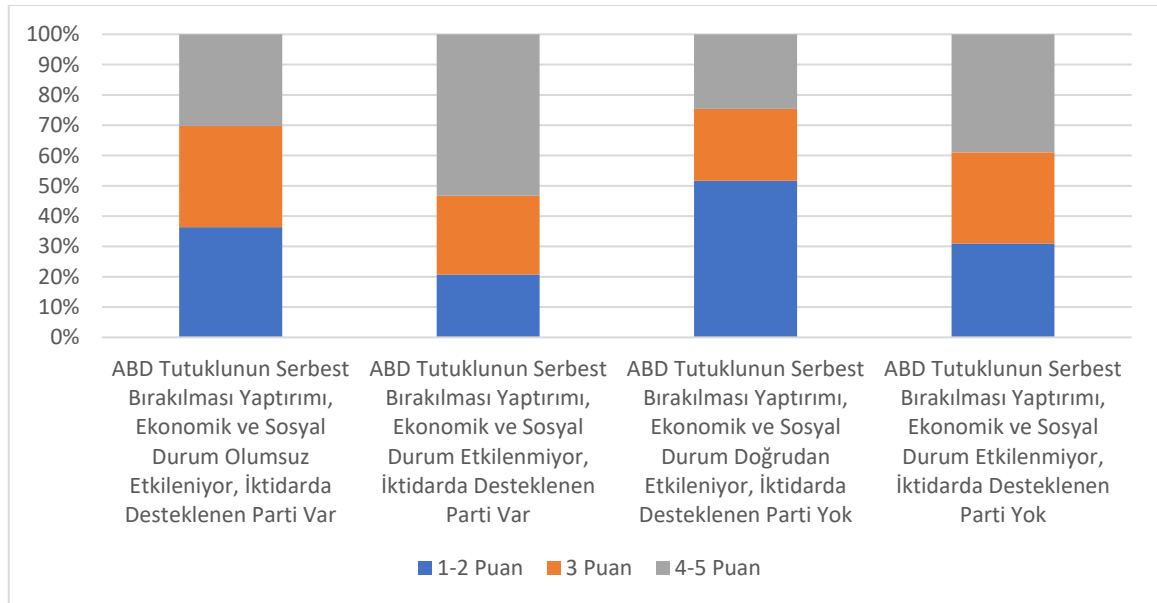
Hipotezinin ABD özelinde tamamen doğrulandığı görülmektedir. Hipotez 3’ü AB özelinde yine sabit değişkenlerle incelediğimiz zaman katılımcıların ekonomik ve sosyal durumunun etkilenmediği durumlarda destek oranının ‘tamamen destekliyorum’ veya ‘çok destekliyorum’ cevaplarının toplam oranının %56,23’ünü oluşturduğu görülmektedir.

Bununla beraber ekonomik ve sosyal durumun doğrudan etkilendiği senaryoda yine aynı sabit değişkenlerle ‘tamamen destekliyorum’ veya ‘çok destekliyorum’ oranının %70,3 olduğu görülmektedir. Bu, AB özelinde bir sınır dışı operasyon sonrası uygulanan yaptırımın ekonomik ve sosyal hayatı olumsuz etkilemesinin halkın destek oranını artırdığını bize göstermektedir. Bu da Hipotez 3’ü destekler nitelikte başka bir sonuçtur.

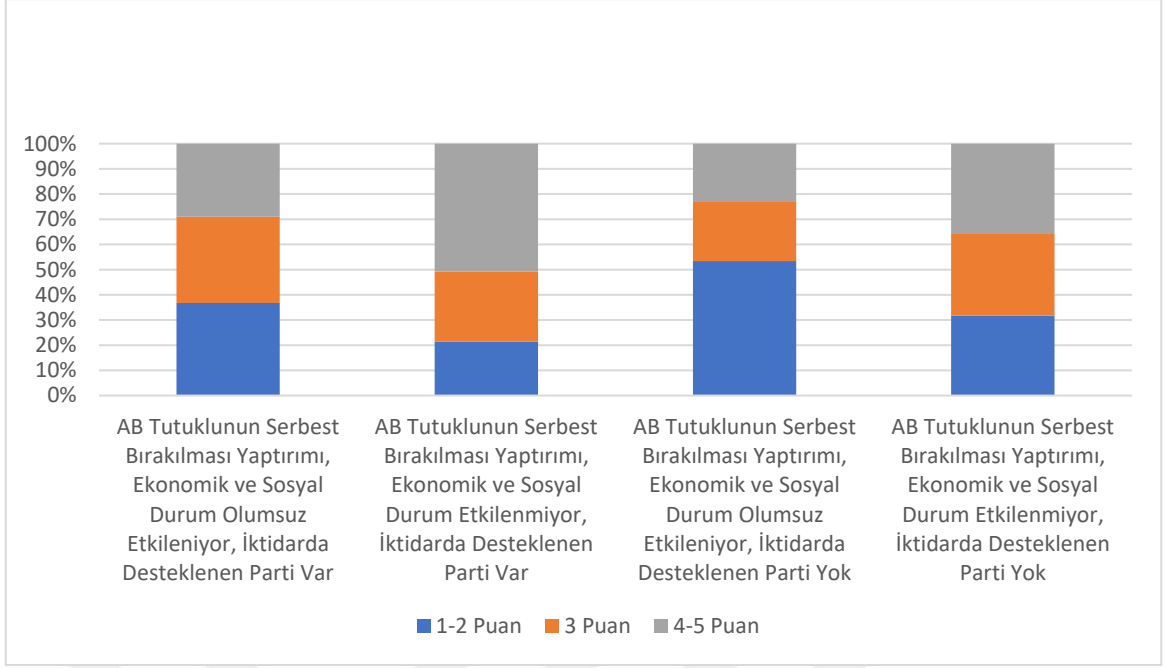
Yaptırımlarda bayrak etrafında toplanmanın yaşanmadığı durumlarda (anket özelinde tutuklunun serbest bırakılması) tezin hipotezlerinden birisi olan;

Hipotez 4: Bir yaptırımda eğer bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleşmemişse, diğer değişkenler (ekonomik etki, sosyal etki, yaptırımın kimden geldiği, kutuplaşma gibi) yaptırımın başarısını ve halkın iktidara olan desteğinin oranını doğrudan etkileyecektir. Ancak bayrak etrafında toplanma gerçekleşirse diğer değişkenlerin etkisi oldukça sınırlı olacaktır.

Hipotezinin gerçekleştiği görülmektedir. Daha önce açıklandığı üzere bir tutuklunun serbest bırakılması gibi daha düşük politika değişikliği talebi ile uygulanan yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma olayı gerçekleşmemektedir. Anket sonuçlarına bakıldığı zaman bu tür yaptırımlarda halkın iktidar desteğinin diğer değişkenlere bağlı olduğu görülmektedir. Nitekim halkın iktidara olan desteğinin oranı da yaptırımın başarısını etkileyeceğinden Hipotez 4’ün test edilmesi için önemli veri oluşmaktadır.

Grafik 5.22. ABD Tutuklunun Serbest Bırakılması Talepli Yaptırımları

Grafik 5.23. AB Tutuklunun Serbest Bırakılması Talepli Yaptırımları

Yukarıdaki iki grafikteki veriler incelendiği zaman; öncelikle ekonomik ve sosyal durumun etkilenmesinin bu tür yaptırımlarda iktidar destek oranı açısından ne kadar önemli bir değişken olduğu görülmektedir. ABD tutuklunun serbest bırakılması yaptırımlarında diğer değişken sabitken (iktidardaki siyasi parti kendi destekledikleri partiyken) katılımcılar ekonomik ve sosyal durumları etkilendiği zamanlarda sadece %30,21 oranla ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevabını vermişlerdir. Buna karşın katılımcılar aynı şartlarda aynı soruya %36,39’la ‘asla desteklemem’ veya ‘az desteklerim’ cevaplarını vermişlerdir. Bununla beraber katılımcılar ekonomik ve sosyal durumlarının etkilenmediği senaryoda %53,51 oranında ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevaplarını verirken sadece %20,69 oranında ‘asla desteklemem’ veya ‘az desteklerim’ cevaplarını vermişlerdir. Ekonomik ve sosyal durumun etkilenmesi ABD özelinde cevapları destek açısından %23,30 oranında değiştirmiştir. Aynı şartlarda AB yaptırımlarına bakıldığı zaman da benzer sonuçlar elde edilmektedir. Katılımcılar AB yaptırım senaryosunda ekonomik ve sosyal durumları etkilendiğinde sadece %29’la ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevabını verirken; %36,76 ile ‘asla desteklemem’ veya ‘az desteklerim’ cevabını vermişlerdir. Buna karşılık aynı senaryoda AB yaptırımları karşısında katılımcılar ekonomik ve sosyal durumları etkilenmediğinde %50,80 oranında ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevabını vermişlerdir.

Bu durum iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti olduğunda verdikleri cevapları göstermektedir. İktidarda destekledikleri parti olmadığı zaman ise katılımcılar ekonomik ve sosyal durumları etkilendiği senaryoda %22,83'le 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevaplarını verilerken; %53,43 gibi yüksek bir oranla 'asla desteklemem' veya 'az desteklerim' cevaplarını vermişlerdir. Katılımcıların ekonomik durumlarının etkilenmediği ve iktidarda destekledikleri siyasi parti olmadığı senaryoda ise AB yaptırımlarına karşı %35,83 oranla 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevaplarını vermişlerdir. Bu oran, iktidarda kendi destekledikleri parti olduğunda ekonomik ve sosyal durumlarının doğrudan etkilendiği senaryoda verilen destekten yüksek bir orandır. Katılımcılar ekonomik ve sosyal durumlarının etkilenmediği senaryoda iktidarda kendi destekledikleri parti olmadığı halde daha yüksek bir onay vermişlerdir. Bu durum açık bir şekilde Hipotez 4'ü destekleyen bir durum oluşturmaktadır. Her iki yaptırım senaryosuna da bakıldığı zaman ekonomik ve sosyal durumun etkilenmesi iktidar destek oranını etkileyen önemli bir değişkendir.

Düşük politika değişikliği taleplerinde bir başka değişken ise 'iktidarda destekledikleri partinin' olup olmamasıdır. İktidarda desteklenen partinin olup olmaması yüksek derecede politika değişikliği taleplerinde (tez özelinde sınır dışı operasyonlar gibi) çok fazla etkin bir değişken olmasa da daha az ulusal duyguları harekete geçiren talepler için uygulanan yaptırımlarda önemli bir değişkeni oluşturmaktadır. Ancak yine de ekonomik ve sosyal durum değişkeninden daha az etkili bir değişkendir. Nitekim yukarıdaki iki grafik incelendiği zaman; ABD yaptırımlarında tutuklunun serbest bırakılması talebinde ekonomik ve sosyal durumun etkilendiği senaryoda katılımcılar iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti olduğunda %30,21 ile 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevaplarını vermişlerdir. Katılımcılar aynı senaryoda iktidarda kendi destekledikleri parti olmadığı zaman %24,61'le 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevaplarını vermişlerdir. Yüksek destek oranında çok fazla bir değişim gözlenirse de katılımcıların 'asla desteklemem' veya 'az desteklerim' cevaplarında bu değişkenin oldukça önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Katılımcıların aynı senaryoda iktidarda kendi destekledikleri parti olduğunda 'az desteklerim' veya 'asla desteklemem' cevapları %36,39 olurken; iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti olmadığı zaman aynı soruya verdikleri cevap %51,57 ile 'asla desteklemem' veya 'az desteklerim' olmuştur. Aynı durumda AB yaptırımlarında ise katılımcılar ekonomik ve sosyal durumlarının etkilendiği senaryoda iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti olduğunda %29'la

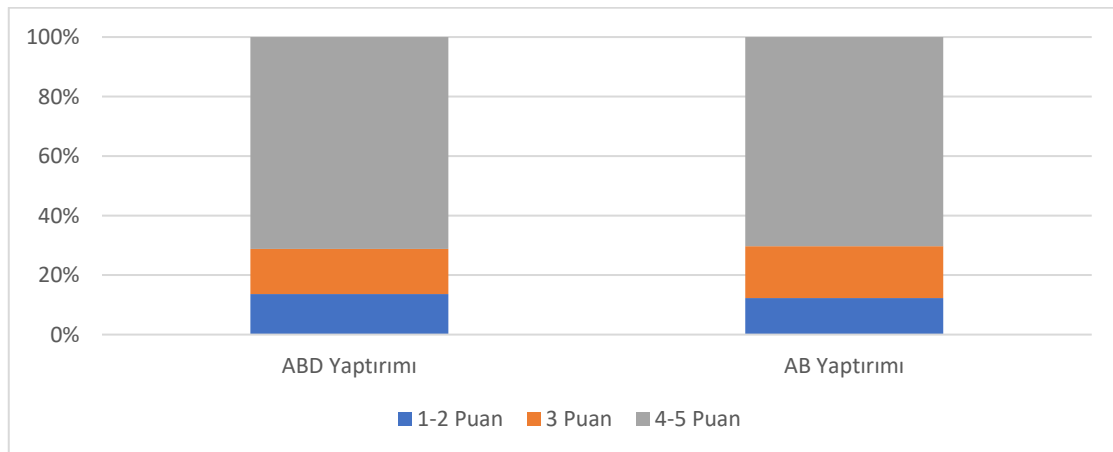
'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevaplarını verirlerken; iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti olmadığında %22,83'le 'tamamen desteklerim' veya 'çok desteklerim' cevaplarını vermişlerdir. Bu durum, ABD yaptırımlarına benzer oranları bize yansıtmaktadır. Katılımcılar aynı senaryoda iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti bulunduğunda %36,76 oranında 'asla desteklemem' veya 'az desteklerim' cevaplarını verirlerken; iktidarda destekledikleri siyasi parti olmadığında %53,43 oranında 'asla desteklemem' veya 'az desteklerim' cevaplarını vermişlerdir. Onaylamama oranı da tıpkı ABD oranlarına benzer bir şekilde sonuçlanmıştır. Bu durumda bize Hipotez 4'ü destekler bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Diğer değişkenler sabitken gönderen ülke değişkeni farklılık göstermesine rağmen tutuklunun serbest bırakılması talebiyle uygulanan yaptırımlarda iktidarda desteklenen siyasi partinin olup olmaması lider onay oranını etkileyen önemli bir değişkeni oluşturmaktadır. Benzer oranlara ekonomik ve sosyal durumun etkilenmediği senaryoda da ulaşılmaktadır. Bu durum, 'iktidarda desteklenen siyasi partinin olup olmamasının' tutuklunun serbest bırakılması talebiyle uygulanan yaptırımlarda bağımsız bir değişken olduğunu göstermektedir. Bu değişkeni etkileyen tek değişken ise yaptırım talebidir. Bu durumda yaptırım talebinin en önemli lider onay derecesini etkileyen değişken olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum;

- Hipotez 1: Ulusal duyguları kabartan dış politika olaylarında bayrak etrafında toplanma olayının gerçekleşme ihtimali, bu durumun oluşmadığı olaylara göre daha çok mümkündür.
- Hipotez 3: Bayrak etrafında toplanma etkisinin görüldüğü bir yaptırımda, yaptırım halkın ekonomik ve sosyal durumunu doğrudan etkilese dahi, mevcut politika ve lidere destek artarak devam edecektir.

Hipotezlerini destekler niteliktedir. Yaptırımın talebi ulusal duyguların etkilenmesini sağlayan çok önemli bir değişkendir. Bu durum gerek anket sonuçları gerekse vaka analizleri sonrası tezde kanıtlanmıştır. İncelenen vakalardan ABD Kıbrıs yaptırımları bir sınır dışı operasyon sonrası politika değişikliği talebiyle yapılırken, diğer incelenen vakalarda yaptırımlar demokratikleşme ve insan hakları temalı yapılmıştır. Bu vakalarda sınır dışı operasyon sonrası uygulanan yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma tespit edilse de diğer iki demokratikleşme ve insan hakları talepli yaptırımlarda bu durum tespit edilmemiştir. Nitekim anket sonuçlarına da bakıldığında zaman diğer değişkenlerin (ekonomik ve sosyal durum gibi) sınır dışı operasyon kaynaklı bir yaptırımda çok daha az etkili bir değişken olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna karşın tutuklunun serbest

birakılması talebiyle uygulanan yaptırımlarda, bu diğer değişkenlerin lider onayını etkileyen önemli değişkenler olduğu ortaya konulmuştur. Bu değişkenlerin en önemlisi ekonomik ve sosyal durumun etkilenmesi olurken; yatırım esnasında iktidarda desteklenen siyasi partinin olup olmaması da diğer bir önemli değişkeni oluşturmaktadır.

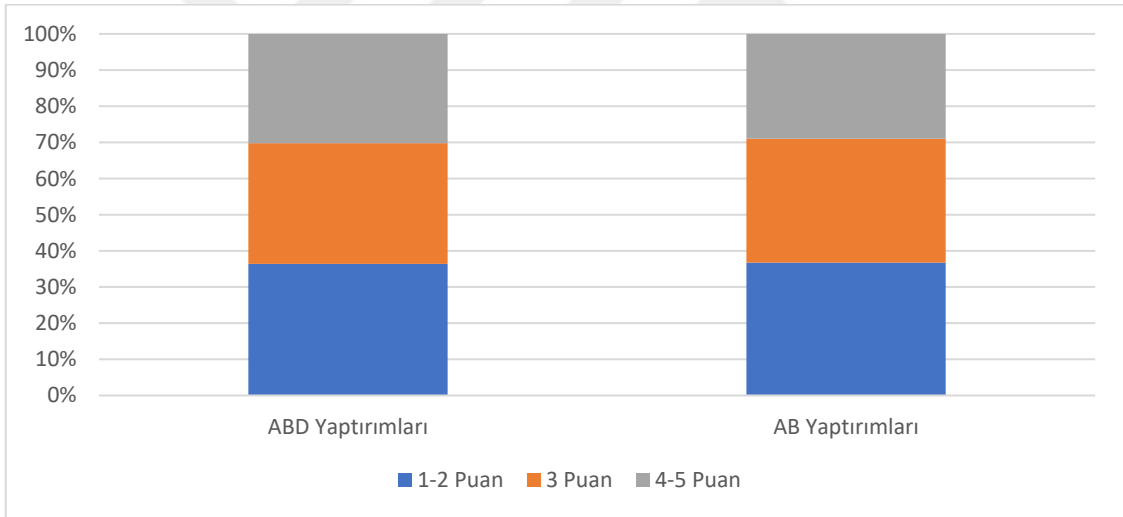
Lider destek oranını etkilemesi muhtemel kabul edilen bir başka değişken ise yatırım uygulayan tarafın kim olduğu konusu olmuştur. Yapılan ankette katılımcılara ABD ve AB'nin Türkiye politikaları hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcıların özellikle ABD'nin Türkiye politikaları hakkında olumsuz düşüncelere sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların %78,29'u ABD'nin Türkiye politikalarını ya 'hiç dostane bulmuyorum' ya da 'az dostane buluyorum' cevaplarını vermişlerdir. Bununla beraber ABD politikalarını 'oldukça fazla dostane buluyorum' veya 'çok dostane buluyorum' diyenlerin oranı sadece %4,08 olmuştur. Katılımcılar, AB'nin Türkiye politikalarına ise %60,4 oranında 'hiç dostane bulmuyorum' veya 'az dostane buluyorum' cevabını verirken; %7,92 oranında 'oldukça fazla dostane buluyorum' veya 'çok dostane buluyorum' cevaplarını vermişlerdir. Bakıldığı zaman iki gönderen tarafa karşı da olumsuz bir yargı söz konusudur. Bununla beraber ABD'ye karşı olan olumsuz tavır AB'nin daha üstünde bir seviyededir. Anket sonuçlarına bakıldığı zaman tüm diğer değişkenler (ekonomik durumun etkilenip/etkilenmemesi, iktidarda desteklenen siyasi partinin olması/olmaması) sabitken, gönderen değişkeni değiştirildiğinde şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır;

Grafik 5.24. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilendiği ve İktidarda Desteklenen Partinin Olduğu Senaryo (Sınır Dışı Operasyon)

Grafiğe bakıldığı zaman bir sınır dışı operasyon nedeniyle uygulanan yaptırımda belirtilen şartlarda (ekonomik ve sosyal durum etkileniyor ve iktidarda desteklenen siyasi parti var) gönderici taraf etkili bir değişkeni oluşturmamaktadır. Katılımcılar ABD yaptırımlarına %71,42 oranında ‘tam desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevaplarını verirken; AB yaptırımlarına %70,30 oranında aynı cevabı vermişlerdir. Bu durumda şu sonuca varmak mümkündür;

- Sınır dışı operasyon kaynaklı bir yaptırımda, gönderici tarafa bakmaksızın toplumun büyük bir çoğunluğu iktidarda destekledikleri siyasi parti varsa ekonomik ve sosyal durumları doğrudan etkilenmesine rağmen lidere destek vermektedirler. Yani bu tür bir yaptırımda, bu şartlarda bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleşmektedir. Gönderen taraf bu değişkenler içerisinde bayrak etrafında toplanmayı etkileyen bir değişken değildir.

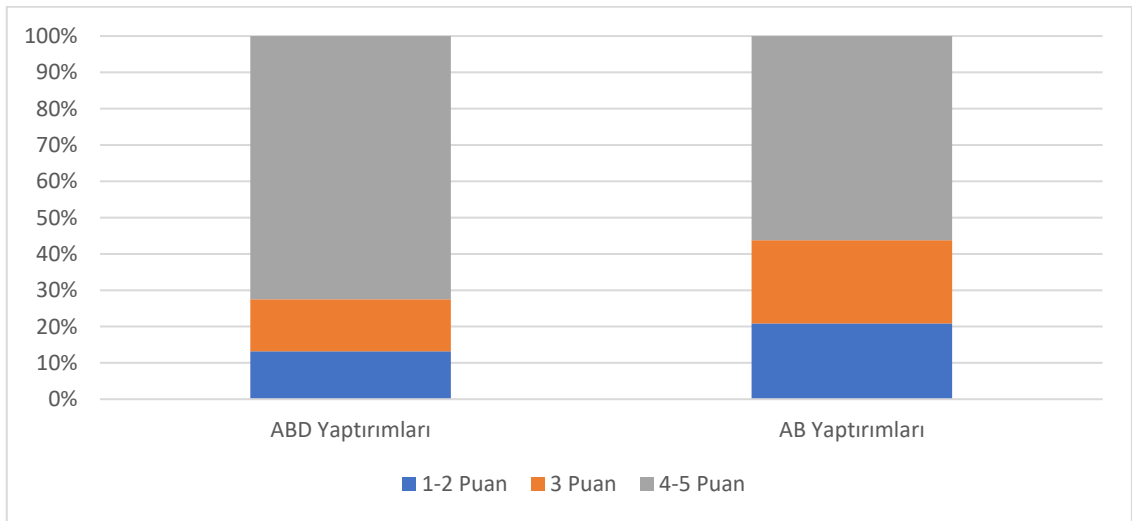

Grafik 5.25. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilendiği ve İktidarda Desteklenen Partinin Olduğu Senaryo (Tutuklunun Serbest Bırakılması)

Grafiğe bakıldığı zaman tutuklunun serbest bırakılması talepli yaptırımda diğer değişkenler sabitken (ekonomik ve sosyal durum etkileniyor, iktidarda desteklenen siyasi parti var) gönderen tarafın tıpkı bir önceki grafikteki sınır dışı operasyon kaynaklı yaptırımdaki gibi katılımcıların lider onayını etkilemeyen bir değişken olduğu ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların, %30,21'i ABD karşısında ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok

desteklerim' cevabını verirlerken; AB için bu oran %29 olmuştur. Bu durumda şu sonuca varmak mümkündür;

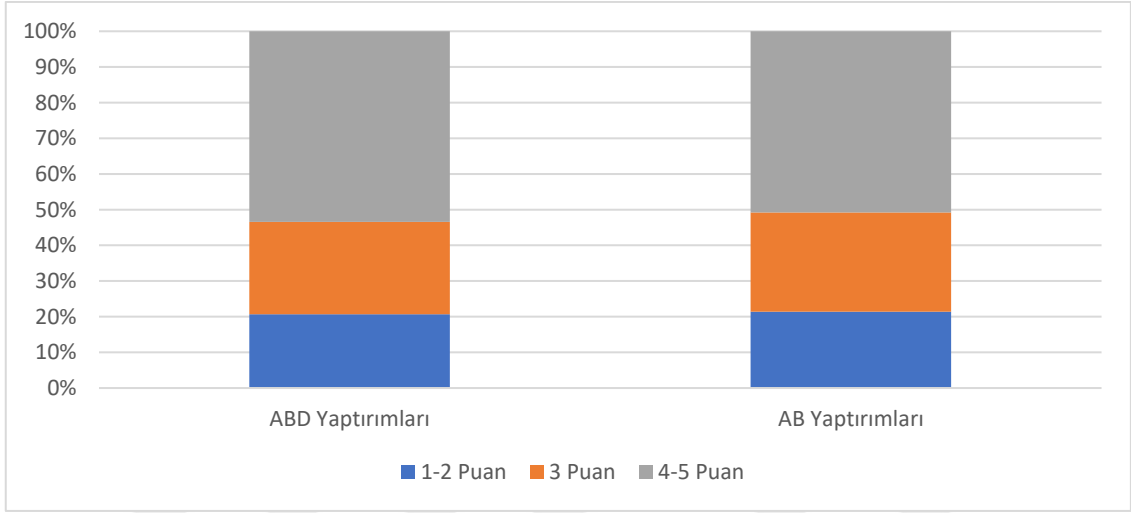
- Tutuklunun serbest bırakılması gibi bir taleple uygulanan yaptırımda halkın destek oranı, ekonomik ve sosyal durumlarının doğrudan etkilendiği senaryoda iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti olmasına rağmen gönderici tarafa bakılmaksızın oldukça düşüktür. Bu durumda, bu şartlarda bu tür yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma etkisinin gerçekleşmeyeceği görülmektedir. Bu durumu gönderen tarafın kim olduğu değiştirmemektedir.

Grafik 5.26. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilenmediği ve İktidarda Desteklenen Partinin Olduğu Senaryo (Sınır Dışı Operasyon)

Grafikten de okunacağı üzere daha önce açıklandığı gibi sınır dışı operasyonlarda ekonomik ve sosyal durumun etkilenmesinin bayrak etrafında toplanmayı tetikleyen bir unsur olduğu görülmektedir (Hipotez 3). Grafiğe bakıldığı zaman özellikle AB yaptırımlarında bu durumun doğrudan gerçekleştiğini görmekteyiz. Daha önceki iki grafikte gönderen tarafın sonucu değiştiren bir değişken olmadığı görülmekteydi. Ancak bu senaryoda, AB ve ABD yaptırımları için aynı şartlarda katılımcıların farklı cevaplar verdiği görülmektedir. Katılımcıların ekonomik ve sosyal durumlarının etkilenmediği durumlarda ve iktidarda destekledikleri siyasi parti olduğunda lidere destekleri, ABD yaptırımlarına AB yaptırımlarına oranla verdikleri destek daha fazla çıkmıştır. Bu durumda şu sonuca varmak mümkündür;

- Sınır dışı operasyon kaynaklı yaptırımlarda, ekonomik ve sosyal durum doğrudan etkilenmediği hallerde bayrak etrafında toplanma olayı gerçekleşecektir. Ancak diğer şartlara nazaran gönderen taraf, lider onay derecesini bu durumda etkileyen bir değişkendir. Bu durumda şu bilgiye ulaşılmaktadır; “gönderen taraf yaptırımlarda ekonomik ve sosyal durumun etkilenmediği senaryolarda bayrak etrafında toplanmayı etkileyen bir unsurdur.”

Grafik 5.27. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilenmediği ve İktidar Desteklenen Partinin Olduğu Senaryo (Tutuklunun Serbest Bırakılması)

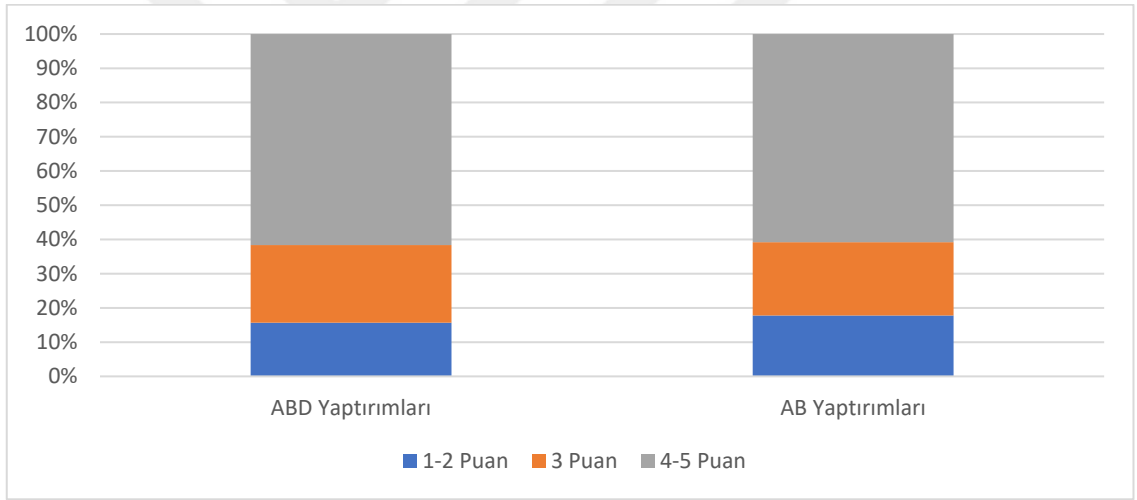
Grafiğe bakıldığı zaman katılımcıların, aynı şartlarda (tutuklunun serbest bırakılması talebi, ekonomik ve sosyal durumun etkilenmediği, iktidarda desteklenen siyasi partinin olduğu) ABD ve AB yaptırımlarına yakın oranlarda cevaplar verdiği görülmektedir. Katılımcıların bu senaryoda ABD destek oranı (tamamen desteklerim, çok desteklerim) %53,51 olurken; AB yaptırımlarına %50,80 olmuştur. Bu durumda şu sonuca varmak mümkündür;

- Tutuklunun serbest bırakılması talebiyle uygulanan bir yaptırımda ekonomik ve sosyal durum etkilenmediği takdirde lider destek oranı ortalamalarda kalacaktır. Bu durumda net bir bayrak etrafında toplanma etkisinin gerçekleşeceği söylenemeyecektir. Gönderen taraf bu senaryodaki yaptırımlarda önemli bir değişken değildir.

Ayrıca yukarıdaki dört grafiği toplu olarak değerlendirdiğimiz zaman şu sonuçlara varmak mümkündür;

- Yaptırımlarda talep ne olursa olsun halkın ekonomik ve sosyal durumunun etkilendiği hallerde, iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti olduğunda gönderen tarafın halkın lidere destek oranına bir etkisi yoktur. Bununla beraber aynı şartlarda ekonomik ve sosyal durumun etkilenmediği hallerde eğer yaptırım talebi sınır dışı operasyon gibi yüksek dereceli bir talep ise gönderen taraf lider destek oranını etkileyen bir unsurdur.

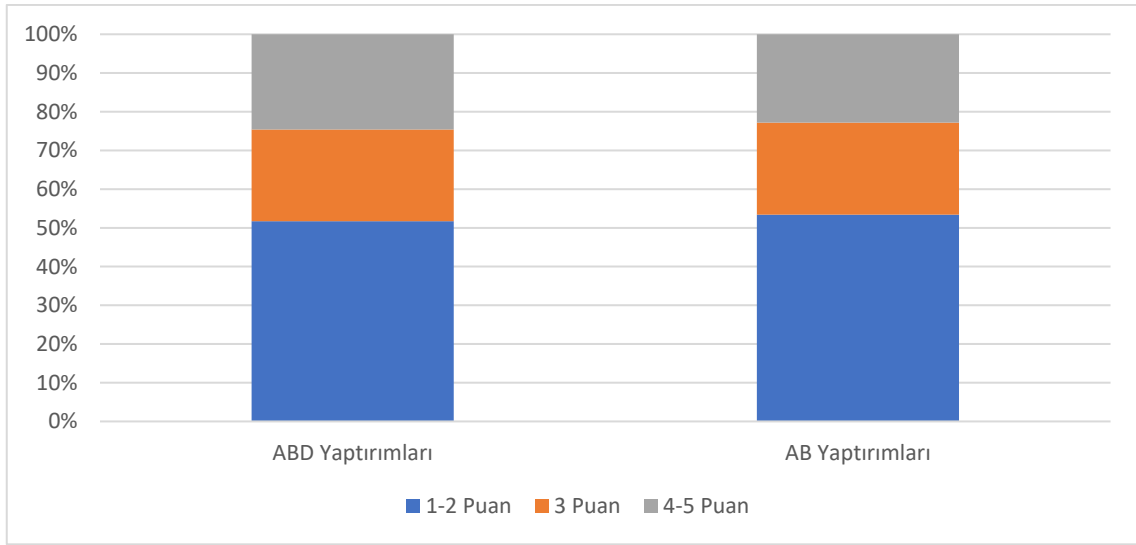
Yukarıda ulaşılan sonuçlar; iktidarda desteklenen siyasi parti olduğunda ulaşılan sonuçlardır. Bununla beraber iktidarda desteklenen siyasi parti olmadığı gönderen taraf ve diğer değişkenlerin ilişkisi şu şekildedir;

Grafik 5.28. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilendiği ve İktidar Desteklenen Partinin Olmadığı Senaryo (Sınır Dışı Operasyon)

Grafiğe bakıldığı zaman sınır dışı bir operasyon kaynaklı bir yaptırım söz konusu olduğunda, halkın ekonomik ve sosyal durumlarının etkilendiği senaryoda ve iktidarda kendi destekledikleri bir siyasi partinin olmaması durumunda gönderen tarafa bakmaksızın cevaplar birbirine çok yakındır. Katılımcılar iktidarda kendi destekledikleri siyasi partiye oranla bir miktar daha az destek oyu vermiş olsalar da bu oranlar bayrak etrafında toplanma için yeterli oranlardır. Bu durumda şu sonuç ortaya çıkmaktadır;

- Sınır dışı operasyon kaynaklı bir yaptırımda gönderici tarafa bakmaksızın toplumun büyük bir çoğunluğu iktidarda destekledikleri siyasi parti olmasa dahi ekonomik ve sosyal durumları doğrudan etkilenmesine rağmen lidere destek vermektedirler. Yani bu tür bir yaptırımda bu şartlarda bayrak etrafında toplanma etkisi gerçekleşmektedir. Gönderen taraf bu değişkenler içerisinde bayrak etrafında toplanmayı etkileyen bir değişken değildir.

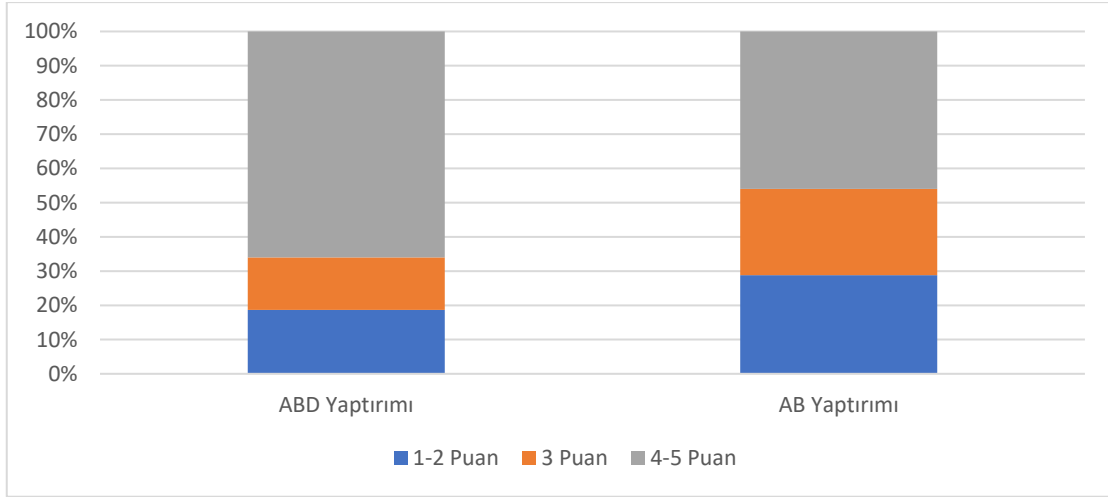

Grafik 5.29. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilendiği ve İktidar Desteklenen Partinin Olmadığı Senaryo (Tutuklunun Serbest Bırakılması)

Grafiğe bakıldığı zaman tutuklunun serbest bırakılması talepli, ekonomik ve sosyal durumun etkilendiği yaptırımlarda gönderen taraf kim olursa olsun katılımcılar birbirine yakın cevaplar vermişler ve lider destek oranları oldukça düşük seviyede kalmıştır. Nitekim bu şartlarda, ABD yaptırımlarına karşı lideri ve hükümeti destekleyenler %24,61’de kalırken; %51,71 oranındaki katılımcı ‘asla desteklemem’ veya ‘az desteklerim’ cevaplarını vermişlerdir. Benzer şekilde AB yaptırımlarında da %22,83’lük bir destek oranı ortaya çıkarken; %53,43 oranında ‘asla desteklemem’ veya ‘az desteklerim’ cevabını ortaya çıkmıştır. Bu durumda şu sonuç ortaya çıkmaktadır;

- Yaptırımlarda halkın iktidarda destekledikleri siyasi parti bulunmadığı vakalarda yaptırımın türü ve diğer değişkenler lider destek oranını oldukça önemli ölçüde etkilemektedir. Eğer yaptırım talebi halkta ulusal duyguları harekete

geçirmediyse, halkın iktidarda desteklemediği siyasi parti liderine karşı onay derecesi ekonomik ve sosyal durumun etkilendiği vakalarda oldukça düşük seviyede kalacaktır. Bu durumda bu şartlarda bu tür yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma etkisinin ortaya çıkma olasılığı çok zayıftır. Gönderen taraf da bu durumu değiştirmemektedir.

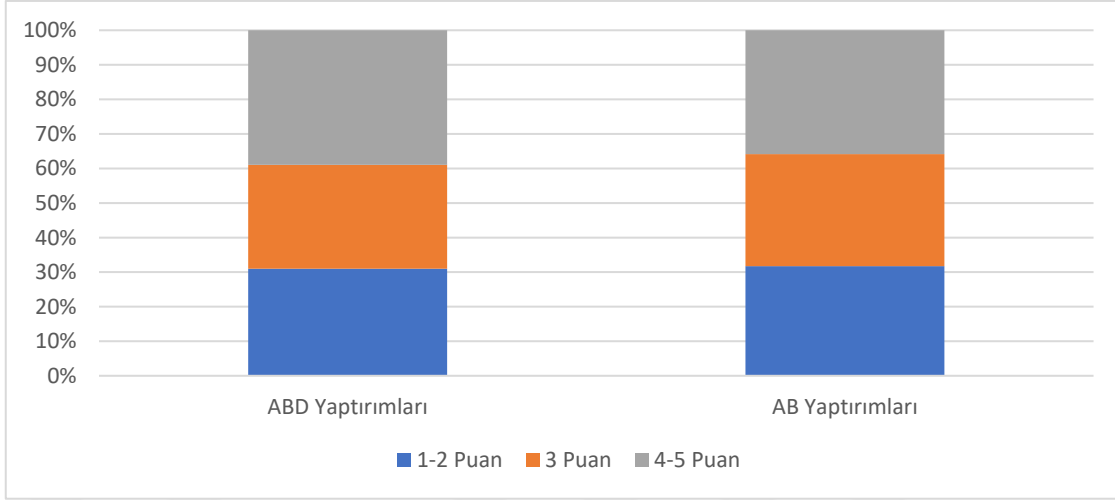

Grafik 5.30. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilenmediği ve İktidarda Desteklenen Partinin Olmadığı Senaryo (Sınır Dışı Operasyon)

Grafikte görüldüğü gibi ilgili senaryoda (ekonomik ve sosyal durumun etkilendiği, sınır dışı operasyon kaynaklı yaptırım) iktidarda kendi destekledikleri siyasi parti olmadığı durumlarda katılımcılar için yaptırımın ABD veya AB kaynaklı olmasının önem arz ettiği görülmektedir. Bakıldığı zaman katılımcıların benzer senaryoda iktidarda destekledikleri siyasi parti olmadığında ABD yaptırımlarına karşı ‘tamamen desteklerim’ veya ‘çok desteklerim’ cevapları toplam cevapların %61,82’sini oluştururken; AB yaptırımlarında bu destek toplamda %45,99 olmuştur. Bu durumda şu sonuç ortaya çıkmaktadır;

- Yaptırımlarda halkın desteklediği siyasi parti olmadığı vakalarda, ekonomik ve sosyal durum değişkeninin halkı olumsuz yönde etkilemediği durumlarda, yaptırım talebi ulusal duyguları kabartan bir talepse (sınır dışı operasyon gibi) yine bayrak etrafında toplanma olayı gerçekleşecektir. Ancak ekonomik ve sosyal durumun etkilendiği ve iktidarda desteklenen siyasi partinin olmadığı

durumlarda, lider destek onayını yaptırımı gönderen taraf değişkeni etkilemektedir.

Grafik 5.31. Ekonomik ve Sosyal Durumun Etkilenmediği ve İktidar Desteklenen Partinin Olmadığı Senaryo (Tutuklunun Serbest Bırakılması)

Grafiğe bakıldığı zaman katılımcıların ekonomik/sosyal durumlarının etkilenmediği ve iktidarda destekledikleri siyasi parti olmadığı zamanlarda daha düşük seviye politika değişikliği talebiyle uygulanan yaptırımlara (tutuklunun serbest bırakılması gibi) gönderen tarafa bakmaksızın yakın cevaplar verdiği görülmektedir. Bakıldığı zaman bu senaryoda katılımcıların ABD yaptırımlarında lider destek oranı %38,96 olurken; bu oran AB için %35,83 olmuştur. Bu durumda şu sonuç ortaya çıkmaktadır.

- Bir tutuklunun serbest bırakılması talebiyle uygulanan yaptırımlarda ekonomik ve sosyal durum doğrudan etkilenmediği vakalarda iktidarda desteklenen siyasi parti yoksa lider destek onayı diğer senaryolara göre düşük kalmaktadır. Bu durumda vakada bayrak etrafında toplanma olayının gerçekleşme derecesi oldukça düşük seviyede kalmaktadır. Gönderen taraf etkili bir değişken değildir.

Genel olarak iktidarda halkın kendi destekledikleri siyasi parti olmadığına, yaptırımlardaki tutumları şu şekilde oluşmaktadır;

- Yaptırımlarda bir sınır dışı operasyonu durdurma talepli yüksek derece bir politika değişikliği talep edildiği zaman, iktidarda desteklediği siyasi parti olmayan halk için ekonomik ve sosyal durumun etkilendiği senaryoda gönderen taraf bayrak

etkisi oluşturmada etkili bir değişkeni oluşturmazken; ekonomik ve sosyal durumun etkilenmediği senaryoda, gönderen taraf bayrak etkisini etkileyen bir değişkeni oluşturmaktadır. Benzer bir durum daha düşük politika değişikliği taleplerinde geçerli değildir. Bu durumlarda gönderen taraf önemli bir değişken değildir.

Nihai olarak tezde, gerek anket sonuçları gerekse bu aşamalara göre incelenen vakalarda ayrıca şu sonuçlar ortaya çıkmıştır;

- Bayrak etrafında toplanmanın yaşandığı vakalara medya daha çok ilgi göstermektedir. Çünkü halkın ilgisi eğer bayrak etkisi oluşmuşsa o vaka üzerinde olmaktadır. Bundan dolayı medya, halkın ilgisini çeken konulara daha çok yer verme eğilimindedir. Bu şekilde bayrak etrafında toplanmanın şartlarından biri olan ‘vakanın ülkenin birinci gündemi olma’ şartı kendiliğinden oluşmaktadır.
- Bayrak etrafında toplanma etkisinden oy ve destek olarak yararlanan liderler daha çok gündemde olan liderlerdir. Açıklama ve tepkileri ile yaptırımlarla ilgili güncel kalan liderler, yaptırımlar karşısında oluşan bayrak etkisinin kendilerine oy ve destek olarak dönmesini sağlamaktadır.
- Bayrak etrafında toplanma yaşanan vakalarda siyasi parti liderleri, oluşan siyasi hava yönünde hareket etmektedirler. Bu durumda halk ve lider arasında bir bağ oluşmaktadır.
- Bir yaptırım vakasında yaptırım konusu halkın tepkisini çekmiyorsa o yaptırımda bayrak etrafında toplanma etkisi yaşanmamaktadır.
- Bir yaptırım sırasında istenilen politika değişikliği yapılmasına karşın o yaptırım başarılıdır yorumu direk yapılamamaktadır. Diğer değişkenlerin o politika değişikliğine etkisi ile yaptırımların etkisi karşılaştırılarak bu durum tespit edilebilmektedir.
- Yaptırımları ABD, AET/AB’ye göre çok daha fazla bir şekilde bir dış politika aracı olarak kullanmıştır.
- Yaptırımların BM Güvenlik Konseyi tarafından uygulanması uluslararası hukuk açısından doğrudurken, devletlerin uyguladığı yaptırımlarla ilgili net bir uluslararası kural mevcut değildir. Bununla beraber AET/AB Birlik nezdinde yaptırım uygulamaktan ziyade BM üzerinden yaptırımlara katılmayı tercih etmektedir. Bu yüzden yaptırım sayısı ABD’ye göre çok sınırlı kalmıştır. Bu sınırlı kalan yaptırımlarda AET/AB karar alma süreci de etkili olmuştur.

- Bir yaptırım esnasında ülkedeki genel siyasi sistem ve konjonktür son derece önemlidir. Özellikle siyasal sistemin otokratik bir rejim üzerine kurulu olması, bu rejimin özellikle basın üzerindeki baskı ve etkisiyle kamuoyunu yönlendirebilme yeteneği, bu değişkeni oldukça önemli kılmaktadır.
- ABD yaptırımları, dönemin ABD Başkanları ve Temsilciler Meclisi arasında fikir ayrılıklarına sahne olmuştur. ABD Başkanları daha stratejik olarak vakalara yaklaşırken, Kongre ve Meclis daha çok iç kamuoyuna yönelik bir yaklaşım sergilemektedir.
- AET/AB dış yardım paketleri ve mali protokolleri etkin bir yaptırım aracı olarak kullanmıştır. AET/AB özellikle insan hakları ve demokratikleşme ile ilgili temel şartları sağlamayı, ülkelere bu yardım paketleri ve mali protokolleri uygulama adına şart koşmuştur.

Tezin analizler sonucunda çıkarılan sonuçları kısaca bu şekildedir. Yaptırımları devletler ya da devletlerin oluşturduğu uluslararası örgütler uzun bir süredir bir dış politika aracı olarak kullanmaktadırlar. Bu yaptırımların başarısını etkileyen çeşitli değişkenler olmakla beraber, yaptırıma karşı bayrak etrafında toplanma gerçekleşmesi durumunda yaptırıma konu olan politikada hedef alınan devletlerin liderleri politika değişikliği yapmamayı tercih etmektedirler. Bu durum da yaptırımların başarısız bir şekilde sonuçlanmasına yol açmaktadır. Diğer değişkenlerden bağımsız olarak bayrak etrafında toplanma etkisi, yaptırımların başarısını olumsuz bir şekilde etkileyen en önemli değişkendir. Bununla beraber yaptırımlarda bayrak etrafında toplanma etkisini etkileyen çeşitli değişkenler mevcuttur. Bu değişkenlerden en önemlisi yaptırıma konu olan taleptir. Talebin türüne göre diğer değişkenlerin etkisi olmaksızın ülkede yaptırımlar karşısından bayrak etrafında toplanma etkisi görülebilmektedir. Bununla beraber yaptırımlarda bayrak etrafında toplanmayı etkilediği tespit edilen diğer değişkenler; halkın ekonomik ve sosyal durumunun etkilenip, etkilenmemesi olmuştur. Ekonomik ve sosyal durumun yaptırımlardan etkilenmesi özellikle daha düşük seviyeli taleplerde (tutuklunun serbest bırakılması talebi gibi) lider onayını etkileyen daha önemli bir değişken olarak dikkat çekmektedir. Ekonomik ve sosyal durumun yaptırımlardan etkilenmesi düşük seviye politika değişikliğinde, lider destek onayını olumsuz yönde etkileyen bir unsur oluştururken; yüksek politika değişikliği taleplerinde (askeri maceradan geri dönülmesi gibi) ekonomik ve sosyal durumun yaptırımdan etkilenmesi, ülkede bayrak etrafında toplanma etkisini daha çok kamçılayan yönde etki yapmaktadır. Devletler veya

uluslararası örgütler yüksek politika değişikliği talebinde buldukları ülkelere genelde ağır ekonomik yaptırımlar uygulamaktadır. Bu durumda tezde tespit edildiği gibi Türkiye ve onunla benzer siyasi kültür özelliğine sahip devletlerde, bayrak etrafında toplanma etkisi oluşturarak ters etki oluşturmaktadır. Devletler veya uluslararası örgütler yüksek politika değişikliği taleplerinde halkı doğrudan etkileyecek ekonomik yaptırımlardan ziyade halkı etkilemeyecek şekilde yaptırımlar uygulamayı tercih etmelidirler. Bu şekilde yaptırımların başarıya ulaşma ihtimali daha çok olacaktır. Daha düşük seviye politika değişikliği taleplerinde ise ülke halkının ekonomik ve sosyal durumunun da etkileneceği şekilde yaptırımlar uygulamak makuldür. Bu tür taleplerde halkta, ekonomik ve sosyal durumu etkilendiğinde mevcut lidere karşı ilgili politikadaki onay derecesi azalacaktır. Bu durumda, siyasi iktidarın ilgili politika değişikliğine gitme ihtimali daha fazla olacaktır. Tezin ana argümanı olan, “bir dış politika yaptırımında eğer bayrak etrafında toplanma gerçekleşirse o yaptırımın başarılı olma durumu oldukça zayıftır” argümanı gerek yapılan vaka çalışmasında gerekse anket çalışmasında kendisini net bir şekilde doğrulamaktadır.

Yaptırımlar ve bayrak etrafında toplanma ile ilgili olarak literatürde yeni çalışma alanları kendine yer edinmektedir. Yaptırımlar üzerine literatürde önemli ölçüde çalışma olsa da bayrak etrafında toplanma ile ilgili gerek tek başına gerekse yaptırımlarla ilişkili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu konuda yeni çalışma yapacak olan araştırmacılar için geniş bir çalışma alanı bulunmaktadır. Bu tez çalışması da bayrak etrafında toplanma ile yaptırımlar arasındaki iki yönlü ilişkiyi ele almış, yapmış olduğu analizlerle bu iki kavramın birbiri ile olan ilişkisini ortaya koymuştur. Ayrıca tez, Türkiye’ye uygulanan yaptırımların karşılaştırmalı analizini yaparak literatüre yeni bir araştırma kazandırmıştır. Bu alanda halen önemli akademik boşluklar bulunup, ilgilenen yazarlar ve akademisyenler için önemli bir çalışma alanı mevcuttur.

KAYNAKÇA:

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının İlk ve Son Hali (Karşılaştırma Tablosu). <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/1982ilkson.pdf>, (Erişim Tarihi: 12 Ekim 2017).

3 Türk Gazeteci Adada Kayıp. (1974, 21 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*.
Dünyada Büyük bir Türkiye Vardır (1974: 21 Ağustos) *Muş Şark Telgraf*.

AB'den Belarus'a Yaptırım Kararı. (2021, 24 Haziran). *Sputnik*.
<https://tr.sputniknews.com/20210624/abden-belarus-a-yaptirim-karari-1044812055.html>,
Erişim Tarihi: 17/10/2021.

AB Hamas'a Yardımları Kesti. (2016, 10 Nisan). *BBC*.
https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/04/060410_eu-ministers.shtml; Erişim Tarihi: 12/10/2021.

ABD Askeri Yardımı Kesti. (1974, 12 Aralık). *Cumhuriyet Gazetesi*.

ABD ile İlişkiler Yeniden Ele Alınacak. (1975, 5 Şubat). *Cumhuriyet Gazetesi*.

ABD Yardımlarının Kesilmesi Kesinleşti. (1975, 5 Şubat). *Tercüman Gazetesi*.

ABD Yardımının Devamı İhtimali Ortaya Çıkmıştır. (1975, 8 Şubat). *Tercüman Gazetesi*.

Açıkses, E. & Cankut, A. (2014). Kıbrıs Meselesinin Tarihsel Gelişimi ve Uluslararası Hale Gelme Sebepleri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(4), 1241-1259.

Ahmadli, K. & Taşkiran, C. (2020). Ukrayna Krizi Bağlamında Avrupa Birliği Tarafından Rusya'ya Uygulanan Yaptırımlar ve Etkileri. *Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(14), 125-138.

Akçadağ, E. (2015). Avrupa Birliği-Çin İlişkilerinin Dünü ve Bugünü. U.B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Akçay, E.Y. (2016). Türkiye-AB İlişkileri ve İmtiyazlı Ortaklık Meselesi. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 11-30.

Akhan, A. (2022). 1980 Darbesi'nin Batı Ülkelerindeki Yankıları. *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 45-65.

Aksu, Z. & Güngör, F.A. (2019). Birleşmiş Milletler'in İran'a Uyguladığı Yaptırımlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 43-51.

- Alexseev, M.A. & Hale, H.E. (2016). Rallying 'Round the Leader more than the Flag: Changes in Russian Nationalist Public Opinion 2013-14. P. Kolstø & H. Blakkisrud (Ed.), *The New Russian Nationalism Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000-15*. Edinburg University Press.
- Alexseev, M.A. & Hale, H.E. (2020). Crimea Come What May: Do Economic Sanctions Backfire Politically. *Journal of Peace Research*, 57(2), 344-359.
- Amerika'ya Karşı Tepkiler Giderek Büyümeye Başladı. (1975, 6 Şubat). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Amerika Baskı Yapıyor. (1974, 12 Aralık). Hürriyet Gazetesi.*
- Amerika Arabuluculuk İçin Karamanlis'in Cevabını Bekliyor. (1974, 19 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Amerika Hükümeti Peşimize Düştü. (1975, 9 Şubat). *Hürriyet Gazetesi*.
- Andalon, C. (2019). *Smart Sanctions or Silly Statecraft? The Efficacy of Targeted Sanctions*. University of San Diego, Master of Arts in International Relations, Capstone Paper, <https://www.sandiego.edu/cas/documents/political-science/cesar-andalon-capstone.pdf>, Erişim Tarihi: 12/02/2022.
- Ankara'da Alarm: Çiller Gümrük Birliği için Atağa Kalktı. (1994, 15 Aralık). *Hürriyet Gazetesi*.
- Antiterrorism and Effective Death Penalty Act of 1996, Public Law 104–132-Apr. 24, 1996, Sec. 324, 110 Stat. 1255; <https://www.congress.gov/104/plaws/publ132/PLAW-104publ132.pdf>; Erişim Tarihi: 5/03/2022.
- Aras, İ. (2019). Avrupa Birliği-Rusya İlişkilerinde İnsan Hakları. *Avrasya Etüdlere*, 25(55), 99-117.
- Arı, T. (2009). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika* (8.Baskı). Marmara Kitap Merkezi.
- Arman, M.N. & Mengüaslan, H. (2015). Avrupa Komşuluk Politikası Çerçevesinde Ukrayna Krizi. U.B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Art, R.J. (1996). American Foreign Policy and the Fungibility of Force. *Security Studies*, 5(4), 7-42.
- Aslan, M. (2019). ABD'nin Yaptırım Programları Kapsamında CAATSA: Türkiye'nin Durumu, *İran Araştırmaları Merkezi (İRAM)*, https://www.researchgate.net/profile/Iran-Arastirmalari-Merkezi-2/publication/344688633_ABD'nin_Yaptirim_Programlari_Kapsaminda_CAATSA_Turkiye'nin_Durumu/links/5f89778992851c14bccc333a/ABDn

in-Yaptirim Programlari-Kapsaminda-CAATSA-Tuerkiyenin-Durumu.pdf,
Erişim Tarihi: 24/03/2023.

Asseburg, M. (2003). The EU and the Middle East Conflict: Tackling the Main
Obstacle to Euro-Mediterranean Partnership. *Mediterranean Politics*, 8(2-3).

Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, <https://antlasmalar.com/wp-content/uploads/2017/07/lizbon.pdf>, Erişim Tarihi: 19/09/2021.

Avrupa İçin Geri Sayım. (1994, 15 Aralık). *Cumhuriyet Gazetesi*.

Avrupa Parlamentosu İki Ay Süre Tanıdı. (1981, 11 Nisan). *Cumhuriyet Gazetesi*.

Avrupa Parlamentosu Türkiye'ye İki Ay Süre Tanıdı. (1981, 11 Nisan). *Hürriyet Gazetesi*.

Avrupa Parlamentosu Türkiye'ye İki Ay Tanıdı. (1981, 12 Nisan). *Tercüman Gazetesi*.

Avrupa Parlamentosu Komünistlerin Oyununa Geldi. (1982, 24 Ocak). *Hürriyet Gazetesi*.

Avrupa Parlamentosu Kulise Mağlıp Oldu. (1982, 24 Ocak). *Tercüman Gazetesi*.

Avrupa Tek Senedi, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A4-tr.pdf>, Erişim Tarihi:
15/09/2021.

Aydın, Ü. (2015). Avrupa Birliğinin Karadeniz Sinerjisi: Beklentiler ve Gerçekler. U.B.
Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve
Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Aytekin, İ. & Uçan, O. (2018). Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika
Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme. *Bitlis Eren
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 851-862.

Awwad, M., Awwad R. and Awwad R. (2023). The Role of Trust in Government in
Crisis Management: Fear Of COVID-19 and Compliance with Social Distancing.
J. Contingencies Crisis Manag. 1-16.

Baldwin, D.A. (1999). The Sanctions Debate and the Logic of Choice. *International
Security*, 24(3), 80-107.

Baliga, S. & Sjöström, T. (2022). Optimal Sanctions. İçinde, Smart Sanctions Theory,
Evidence, and Policy Implications, *Online workshop*, March 18, 2022.

Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions), Council of the
European Union, 10198/1/04 REV 1, 2004,
<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10198-2004-REV-1/en/pdf>, Erişim
Tarihi: 15/11/2021.

- Baum, M.A. (2002). The Constituent Foundations of the Rally-Round-the-Flag Phenomenon. *International Studies Quarterly*, 46, 263-298.
- Baydili, İ. & Çetin, B.N. (2021). Darbeden Harekata Kıbrıs: Kıbrıs Barış Harekâtına Yönelik Kamuyu Oluşum Sürecinde Yazılı Basının Rolü. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, 6 (2), 386-408. DOI: 10.47107/inifedergi.878608.
- Bayar, D. (2014). Amerika Birleşik Devletleri'nin Kıbrıs Politikasının Müttefik İlişkileri Bağlamında Değerlendirilmesi (1964-1980). D.T. Çelik (Ed.), *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi, Gazimağusa*.
- Behr, T. (2008). Enduring Differences? France, Germany and Europe's Middle East Dilemma. *Journal of European Integration*, 30(1).
- Bekleyeceğiz ve Göreceğiz. (1974, 19 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*.
- Belmonte, A. (2022). Punishing or Rallying 'Round the Flag? Heterogeneous Effects of Terrorism in South Tyro. *Kyklos*.75, 536-563.
- Berber, S. (2013). İran'ın Ekonomi Politikası, Yaptırımların Etkisi ve İkilemleri. *Bilge Strateji*, 5(9), 61-84.
- Birand, M. A. (1979). *Diyet: Türkiye ve Kıbrıs Üzerine Uluslararası Pazarlıklar*. Ağaoglu Yayınevi.
- Birdişli, F. (2010). Birleşmiş Milletler (BM)'in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 172-182.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge, 1970, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_17.pdf, Erişim Tarihi: 12/11/2021.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması, 1945, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_01.pdf, Erişim Tarihi: 7/11/2021.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1962 Tarihli ve 1803 Sayılı Doğal Kaynaklar Üzerinde Daimi Egemenlik Kararı, BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, 2002, https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_33.pdf, Erişim Tarihi: 8/10/2021.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı, BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, 2002, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095336bm_31.pdf, Erişim Tarihi: 12/11/2021.

- Birlik ve Beraberliğimizi Her An Göstermeliyiz (1974: 20 Temmuz) *Muş Şark Telgraf*.
- Blessing, J. (1975). *The Suspension of Foreign Aid by the United States: 1927-1948*. PhD dissertation, State University of New York at Albany.
- BM Güvenlik Konseyi Kararı, S/RES/216, 1965, [https://undocs.org/S/RES/216\(1965\)](https://undocs.org/S/RES/216(1965)), Erişim Tarihi: 16/11/2021.
- Borszik, O. & Ebert, C. (2013). Sanktionen und eine schwierige Wirtschaftslage: Irans Einlenken im Nuklearkonflikt. *GIGA Focus Middle East, German Institute of Global and Area Studies*.
https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/36838/ssoar-2013-borszik_et_alSanktionen_und_eine_schwierige_Wirtschaftslage.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-2013-borszik_et_alSanktionen_und_eine_schwierige_Wirtschaftslage.pdf.
- Bostancı, M. (2015). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlânı ve Buna Yönelik Tepkilerin Türk Kamuoyundaki Yankıları. *TAD*, 34(57), 317-355.
- Bölükbaşı, S (1988). *The Superpowers and the Third World: Turkish-American Relations and Cyprus*. Miller Center for Public Affairs, University of Virginia; University Press of America, Lanham.
- Bronski, M.J. & Way, R.C. (2003). Does John Bull Rally 'Round the Union Jack? The Nature of the "Rally 'Round the Flag" Effect in the United Kingdom, 1950-2000. *Unpublished manuscript, Cornell University*.
<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=a1a5efc9b5d25a0a263fe224a1458795735546f1> , Erişim Tarihi: 11/07/2022.
- Brown, C. & Ainley, K. (2013). *Uluslararası İlişkileri Anlamak* (4.Baskı). Sümer Kitapevi.
- Bu İş Burada Biter. (1974, 17 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*.
- Buharalı, C. (2002). *Avrupa Güvenliğinde AB ve Türkiye*. Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği.
- Burmese Freedom and Democracy Act of 2003, Public Law 108–61—July 28, 2003, 117 STAT. 864-870; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-108publ61/pdf/PLAW-108publ61.pdf>; Erişim Tarihi: 23/02/2022.
- Carter, B.E. (2011). *Economic Sanctions*. Oxford Public International Law: Max Planck Encyclopedia of Public International Law [MPEPIL].
- Cenevre Türkiye'nin İkinci Zaferidir (1974: 1 Ağustos) *Muş Şark Telgraf*.

- Chul, Y. (2005). Political Economy of the US Economic Sanctions against North Korea: Past, Present and Future.
https://www.researchgate.net/publication/238107777_POLITICAL_ECONOMY_OF_THE_US_ECONOMIC_SANCTIONS_AGAINST_NORTH_KOREA_PAST_PRESENT_AND_FUTURE, Erişim Tarihi: 23/05/2022.
- Christiansen, S.J & Powers, G.F. (2018). Economic Sanctions and the Just-War Doctrine. D. Cortright & G.A. Lopez (Ed.), *Economic Sanctions: Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?* Routledge.
- Collins, S.D. (2009). The Efficacy of Economic Sanctions. *Economic Sanctions and American Foreign Policy in the Unipolar Era. New England Journal of Political Science*, 3(2), 235-263.
- Cortright D. & Lopez, A.G. (2002). *Sanctions and the Search for Security: Challenges to UN Action*. Lynne Rienner Pub.
- Çakır, A.E. (2001). *Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları*. Beta Yayınları.
- Çalkıvık, A. (2018). Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti. İçinde, Balta, E. (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (3.Baskı). İletişim Yayınları.
- Çaycı, S. (2014). Kıbrıs Uyuşmazlığının Niteliği ve Çözümünde Uygulanacak Hukuk. D.T. Çelik (Ed.), *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi, Gazimağusa*.
- Demir, A. F. (2010). Liderlerin Türk Dış Politikasına Bakışları, Yönetme Şekilleri ve Öncelikleri. İçinde, Çomak, H. (Ed.), *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*. Umuttepe Yayınları.
- Demirci, L. (2012). Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 11(2), 33-69.
- Derman, G.S. & Kurban, V. (2016). Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkisi ve ABD-SSCB İle İlişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 16(33), 455-484.
- Devletlerin Ekonomik Haklarına ve Görevlerine Dair Şart (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3281 (XXIX) sayılı Karar metni), BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara, 2002,
https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_34.pdf, Erişim Tarihi: 9/10/2021.
- Dikerdem, M. (2013). *Eserler*. Yazılama Yayınevi.

- Dinç, F.T. (2022). Kıbrıs Barış Harekatının Yerel Basına Yansımaları: Muş Şark Telgraf Gazetesi Örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(41), 429-463.
- Dolanbay, H. (2019). 1975-1984 Arası Gündem: Kıbrıs Barış Harekâtı ve Türkiye'nin Dış Politikası. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(3), 851-862.
- Doxey, M. (1996). *International Sanctions in Contemporary Perspective*. 2nd ed., St. Martin's Press, New York.
- Drezner, D. W. (1998). Conflict Expectations and the Paradox of Economic Coercion. *International Studies Quarterly*, 711.
- Drezner, D.W. (1999). *The Sanctions Paradox Economic Statecraft and International Relations*. Cambridge University Press.
- Drury, A.C. (2005). *Economic Sanctions and Presidential Decisions: Models of Political Rationality*. Palgrave Macmillan.
- Drury, C. (1997). *Economic Sanctions and Presidential Decisions: Models of Political Rationality*. PhD Dissertation, Arizona State University.
- Dumas, J.L. (2018). A Proposal for a New United Nations Council on Economic Sanctions. Cortright & G.A. Lopez (Ed.), *Economic Sanctions: Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?* Routledge.
- Dünya Ticaret Örgütü (Dtö) Anlaşmaları", İstanbul Tekstil Ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, <https://www.itkib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-dis-ticaret-ihracat-rehberi-dto-anlasmalari.html>, Erişim Tarihi: 14/10/2021.
- Dünyaya Ders, Türkiye'ye Büyük Zafer (1974: 23 Temmuz) *Muş Şark Telgraf*.
- Eckert, S.E. vd. (2016). *Target Sanctions: The Impacts and Effectiveness of United Nations Action*. Cambridge University Press.
- Ecevit: ABD Silah Ambargosu Uyguluyor. (1975, 9 Şubat). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Ecevit: Savunma Gücümüzün Kendi Kaynağımıza Dayandırılması Ekonomimizden Ayrı Düşünülemez. (1975, 10 Şubat). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Edwards, G.C. & Swenson, T. (1997). Who Rallies? The Anatomy of a Rally Event. *The Journal of Politics*, 59(1). <https://doi.org/10.2307/2998222>.
- Efe, H. (2010). Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 9(1), 37-62.
- Eland, I. (2018). Economic Sanctions as Tools of Foreign Policy. D. Cortright & G.A. Lopez (Ed.), *Economic Sanctions: Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?* Routledge.

- Ellings, R. (1995). *Embargoes and World Power: Lessons From American Foreign Policy*. Westview Press.
- Erhan, Ç. (2009). ABD ve NATO'yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası, 1, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C. I, 1919-1980*.
- Erhan, Ç. (2014). Johnson Mektubunun Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi. D.T. Çelik (Ed.), *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi, Gazimağusa*.
- Erteleme Operasyonu. (1994, 17 Aralık). *Milliyet Gazetesi*.
- Erus, R. (2013, 15 Mayıs). Öcalan'ı Clinton istedi vermedik. *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ocalan-i-clinton-istedi-vermedik-23285280>, Erişim Tarihi: 16/02/2022.
- Erzen, A. (2011). Tarihi ve Sosyal Bir Dava Olarak Kıbrıs Meselesi. 161-168. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/100920>, Erişim Tarihi: 3/10/2022.
- EU Council Decision 2010/232/CFSP of 26 April 2010 Renewing Restrictive Measures Against Burma/Myanmar”, Official Journal of the European Union, 2010, pp. 105/22-105/108.
- EU Council Decision 2010/232/CFSP, 2010.
- EU Council Decision 2010/232/CFSP, 2010.
- EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) In The Framework of the Eu Common Foreign and Security Policy, Arms Embargoes.
- EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) In The Framework of the Eu Common Foreign and Security Policy, Restrictions on Equipment used for Internal Repression and Other Specific Imports or Exports.
- EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Definitions, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.
- EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) In The Framework of the Eu Common Foreign and Security Policy, Restrictions on Admission (Visa or Travel Ban).
- EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) In The Framework of the Eu Common Foreign and Security Policy, “Recommendations for Working Methods for EU Autonomous Sanctions.”

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Outreach and Communication, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy”, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Implementation of UN Security Council Resolutions, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Legal Issues, Targeted Measures, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Competences, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Lists of Targeted Persons and Entities, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, Expiration or Review of Restrictive Measures, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, “Expiry/Review”, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, “Expiration or Repeal of Measures”, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, “Recommendations for Working Methods for EU Autonomous Sanctions”,2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

EU Guidelines on Implementation and Evaluation of Restrictive Measures (Sanctions) in the Framework Of The Eu Common Foreign and Security Policy, 2018, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>, Erişim Tarihi: 10/09/2021.

Export Administration Act of 1979, PUBLIC LAW 96-72-SEPT. 29, 1979, SEC. 6/i. , 93 STAT. 515; <https://www.congress.gov/96/statute/STATUTE-93/STATUTE-93-Pg503.pdf>, Erişim Tarihi: 4/03/2022.

Export-Import Bank Act of 1945 (P.L. 79–173), Sec.2, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1069/pdf/COMPS-1069.pdf>, Erişim Tarihi: 21/02/2022.

Eylemer, S. (2015). Avrupa Birliği'nin Latin Amerika Politikası. U.B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Eyler, R. (2007). *Economic Sanctions: International Policy and Political Economy at Work*. Palgrave Macmillan.

Feridunoğlu, İ.C. (2017). Hürriyet Gazetesi'nce 1964 Johnson Mektubu Süreci'nde Kullanılan Dilin Milliyetçi Söylem Bağlamında Söylem Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *KSBD*, 9(9), 371-393.

Fırat, M. (2014). Johnson Mektubunun Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi. D.T. Çelik (Ed.), *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi, Gazimağusa*.

Financial Times Başbakan Ecevit'i Haftanın Adamı Seçti. (1974, 20 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*.

Ford Yardımın Devamına Çalışıyor. (1975, 7 Şubat). *Tercüman Gazetesi*.

Foreign Assistance Act Of 1961 (P.L. 87–195), Sec. 116/(A), (22 U.S.C. 2151n), <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>, Erişim Tarihi: 20/02/2022.

Foreign Assistance Act Of 1961 (P.L. 87–195), Sec. 620/ F , (22 U.S.C. 2368), <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>, Erişim Tarihi: 20/02/2022.

Foreign Assistance Act Of 1961, (Public Law 87–195; Approved September 4, 1961) (As Amended Through P.L. 116–6, Enacted February 15, 2019); Sec. 481. (22 U.S.C. 2291); Policy, General Authorities, Coordination, Foreign Police Actions, Definitions, and Other Provisions,

<https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>; Erişim Tarihi 27/02/2022.

Foreign Assistance Act of 1961, (Public Law 87–195; Approved September 4, 1961) (as Amended Through, 116–6, Enacted February 15, 2019); Sec. 490. (22 u.s.c. 2291j), Annual Certification Procedures,

<https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>; Erişim Tarihi 27/02/2022.

Foreign Assistance Act Of 1961, (P.L. 87–195), Sec. 498a. /11 (22 U.S.C. 2295a),

<https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf>, Erişim Tarihi: 20/02/2022.

Frye, T. (2017). Do Economic Sanctions Cause a Rally around the Flag?

<https://energypolicy.columbia.edu/sites/default/files/SanctionsandRallyAroundtheFlagTimFrye0817.pdf>, Erişim Tarihi: 3/08/2022.

Frye, T. (2019). Economic Sanctions and Public Opinion: Survey Experiments From Russia. *Comparative Political Studies*, 52(7), 967-994.

Garfield, R., Devin, J. & Fausey, J. (1995). The Health Impact of Economic Sanctions. *Bulletin of the New York Academy Of Medicine*, 72(2), 454-469.

Gencer vd. (2008). *Türk-Amerikan Silah Ticaret Tarihi*. Doğu Kütüphanesi.

Gilpin, R. (2013). *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası* (3.Baskı). Kripto Basım Yayım.

Göçmen, İ. (2019). Avrupa Birliği'nin Hedefli Yaptırımları: Temel Hakların Korunması Temelinde Bir Değerlendirme. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16(63), 119-137.

Gökçe, E. U. (2018). 1974 Kıbrıs Krizinde CHP-MSP Koalisyonunun Hükümetinin Karar Alma Süreci. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 41-60.

Göktürk, T.B. (2014). Türkiye Büyük Millet Meclisi ((TBMM) Ceride Kayıtlarında "Johnson Mektubu" ve Sonrası. D.T. Çelik (Ed.), *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi, Gazimağusa.

Göktürk, T.B. (2017). Kıbrıs'ta Rumların Gerçekleştirdiği 1974 Katliamları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 116(228), 159-170.

Gurr, T.R. & Jaeger, K. (1995). Tracking Democracy's third Wave with the Polity III Data. *Journal of Peace Research*, 32(4).

- Gülbay, A. (2019). Huzursuz Bir Ortaklığın Ses Getiren Hamlesi: CHP-MHP Koalisyon Hükümeti ve Kıbrıs Barış Harekâtı. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 15(30), 333-361.
- Güler, Z. (1976, 15 Ocak). Kıbrıs İçin Tek ıkar Yol-Kıbrıs ıkmazı. *Cumhuriyet*.
- Gülmez, M. (1999). 1995 Anayasa Değişiklikleri ve Sendikal Haklar. *Amme İdaresi Dergisi*, 32(1), 3-30.
- Gümrük Birliği Tehlikede: DEP Ankara'nın Ayağına Dolandı. (1994, 15 Aralık). *Milliyet Gazetesi*.
- Gümrük Birliğine Ağır Bedel (1995, 15 Aralık). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Gümrük Birliği için Umut Yok. (1994, 16 Aralık). *Hürriyet Gazetesi*.
- Gümrük Birliği İçin Güzel Haber (1995, 28 Ekim). *Hürriyet Gazetesi*.
- Gümrük Birliği Rtuşu (1995, 28 Ekim). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Gümrük Birliği Kıskacı. (1994, 16 Aralık). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Gümrük'te DEP Var. (1994, 16 Aralık). *Milliyet Gazetesi*.
- Gündüz, A. (2009). *Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler, rnek Kararlar* (5.Baskı). Beta Basım Yayın.
- Güreşçi, E. (2006). Türkiye - Avrupa Birliği (AB) İlişkileri Sürecinde Kamuoyunun Tutumu ve Değerlendirilmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(1), 72-85.
- Gürsoy, B. (2015). Bölgeselleşme Ekseninde Avrupa Birliği-Rusya Federasyonu Rekabeti. İçinde, Yıldız, U.B. (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Güvenç, S. (2022). Büyük Anlatısını Anlayan Savaş: 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı. *Türk Savaş alışmaları Dergisi*, 3(1), 14-31.
- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Hamanaka, S. (2020). The Ground Operation Sent Citizens İnto A Frenzy: The Rally Around The Flag Effect During Operation Protective Edge. *Global Security: Health, Science And Policy*, 5(1), 142-152.

Han, B., Rhee, I. & Tabakis, C. (2020). "Rally Around Which Flag?: Investigation of the Impact of Sanctions on the Rally Around the Flag Effects Using Focused Group Discussion with North Korean Defectors. <https://ssrn.com/abstract=4054309>.

Harp Sanayi için Çalışma Hızlandı. (1975, 9 Şubat). *Tercüman Gazetesi*.

Hemmer, C. (2006). Balancing or Bonding: The European Union, The United States and The Israeli-Palastinian Peace Process. *International Studies Association, Working Paper*.

Hettne, B. & Söderbaum, F. (2005). Civilian Power or Soft Imperialism? The EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism. *European Foreign Affairs Review*, 10(4).

Hirt, N. (2014). The Eritrean Diaspora and Its Impact on Regime Stability: Responses to Un Sanctions. *African Affairs*, 114(454), 115-135.

Hintson J. and Vaishnav M. (2023). Who Rallies around the Flag? Nationalist Parties, National Security, and the 2019 Indian Election. *American Journal of Political Science*, 67(2), 342-357.

https://ec.europa.eu/info/policies/european-neighbourhood-policy_en , Erişim Tarihi: 13/10/2021.

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/HMAN-112/pdf/HMAN-112-pg1119.pdf>, Erişim Tarihi: 20/11/2021.

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-91/pdf/STATUTE-91-Pg1625.pdf>, Erişim Tarihi: 17/10/2021.

<https://www.loc.gov/item/uscode1940-005050a002/>, Erişim Tarihi: 17/10/2021.

Hufbauer G.C. & Oegg, B. (2003). The Impact of Economic Sanctions on US Trade: Andrew Rose's Gravity Mode. *International Economics Policy Briefs*, PB03-4.

Hufbauer, G.C vd. (2007). *Economic Sanctions Reconsidered* (3.Baskı). Peter G. Peterson Institute For International Economics.

Hufbauer, G.C., Elliott, K.A., Cyrus, T. & Winston, E. (1997). US Economic Sanctions: Their Impact on Trade, Jobs, and Wages. *Peterson Institute for International Economics, Working Paper SPECIAL*, April. <https://www.piie.com/publications/working-papers/us-economic-sanctions-their-impact-trade-jobs-and-wages> , Erişim Tarihi: 19/11/2021.

Hufbauer, G.C., Schott, J.J. & Elliott, K.A (1990). *Economic Sanctions Reconsidered, Vol. 2, Supplemental Case Histories*. Institute for International Economics.

Hwang, W., Cho, W. & Wiegand, K. (2018). Do Korean-Japanese Historical Disputes Generate Rally Effects? *The Journal of Asian Studies*, 77(3), 693-711.

International Emergency Economic Powers, War and National Defense, Chapter: 35, Sec. 1701;
<https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter35&edition=prelim>,
Erişim Tarihi: 23/11/2021.

International Emergency Economic Powers, War And National Defense, Chapter: 35, Sec. 1702;
<https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title50/chapter35&edition=prelim>,
Erişim Tarihi: 23/11/2021.

International Financial Institutions Act [Public Law 95–118; Approved October 3, 1977] [As Amended Through P.L. 117–81, Enacted December 27, 2021], Sec. 701. (22 U.S.C. 262d), <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1356/pdf/COMPS-1356.pdf>; Erişim Tarihi: 4/03/2022.

International Financial Institutions Act [Public Law 95–118; Approved October 3, 1977] [As Amended Through P.L. 117–81, Enacted December 27, 2021], Sec. 1621. (22 U.S.C. 262p–4q), <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1356/pdf/COMPS-1356.pdf>; Erişim Tarihi: 4/03/2022.

International Financial Institutions Act [Public Law 95–118; Approved October 3, 1977] [As Amended Through P.L. 117–81, Enacted December 27, 2021], Sec. 1627/d, (22 u.s.c. 262p–10) Enhancing the Transparency and Effectiveness of the Inspection Panel Process of the World Bank, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1356/pdf/COMPS-1356.pdf>; Erişim Tarihi: 4/03/2022.

International Financial Institutions Act [Public Law 95–118; Approved October 3, 1977] [As Amended Through P.L. 117–81, Enacted December 27, 2021], SEC. 701. (22 U.S.C. 262d), <https://www.govinfo.gov/content/pkg/COMPS-1356/pdf/COMPS-1356.pdf>; Erişim Tarihi: 4/03/2022.

International Religious Freedom Act, Public Law 105–292—Oct. 27, 1998 22 USC 6432, Sec. 202. Duties of the Commission, 112 Stat. 2798,2799;
<https://www.congress.gov/105/plaws/publ292/PLAW-105publ292.pdf>; Erişim Tarihi: 3/03/2022.

International Security and Development Cooperation Act of 1985, Public Law 99-83-Aug. 8, 1985, Sec. 505, 99 Stat. 221; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-99-Pg190.pdf>; Erişim Tarihi: 5/03/2022.

International Security and Development Cooperation Act of 1985, Public Law 99-83-Aug. 8, 1985, Sec. 552/B, 99 Stat. 226;
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-99/pdf/STATUTE-99-Pg190.pdf>;
5/03/2022.

International Security Assistance and Arms Export Control Act of 1976, Public Law 94-329—June 30, 1976, Sec. 620a. Prohibition Against Furnishing Assistance To Countries Which Grant Sanctuary to International Terrorists; 22 USC 2371, 90 Stat. 753-754; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-90/pdf/STATUTE-90-Pg729.pdf>; Erişim Tarihi: 4/03/2022.

Iran-Iraq Arms Non-Proliferation Act of 1992, Sec. 4. Sanctions Against Certain Persons, <https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/5434/text>; Erişim Tarihi: 28/02/2022.

Iran-Iraq Arms Non-Proliferation Act of 1992, Sec. 5. Sanctions Against Certain Foreign Countries, <https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/house-bill/5434/text>; Erişim Tarihi: 28/02/2022.

İkili Anlaşmalar Yeniden Düzenlenecek. (1975, 6 Şubat). *Tercüman Gazetesi*.

İki Yüzlü Avrupa. (1994, 17 Aralık). *Hürriyet Gazetesi*.

İnat, K. & Daşçıoğlu B.Z.Ö. (Ed.), (2021). *Dünya Enerji Trendleri Rezervler, Kaynaklar ve Politikalar*. SETA Kitapları.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf, Erişim Tarihi: 1/11/2021.

İstersek Canlarını Acıtabiliriz. (2006, 12 Ekim). *Vatan*. <https://www.gazetevatan.com/ekonomi/istersek-canlarini-acitabiliriz-89989>; Erişim Tarihi: 16/02/2022.

Johansson, B., Hopmann, D.C. & Shehata, A. (2021). When The Rally-Around-The-Flag Effect Disappears, Or: When The COVID-19 Pandemic Becomes “Normalized”. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 31(1), 321-334.

Joyner, C.C. (2018). Sanctions and International Law. İçinde, Cortright & G.A. Lopez (Ed.), *Economic Sanctions: Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?*. Routledge.

Juncker: AB Ordusu İstediyi. (2015: 8 Mart). *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/juncker-ab-ordusu-istediyi/68791>; Erişim Tarihi: 10/10/2021.

Kaempfer, W.H. & Lowenberg, A.D. (2018). The Problems and Promise of Sanctions. İçinde, Cortright & G.A. Lopez (Ed.), *Economic Sanctions: Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?*. Routledge.

Kahraman, S. (2008). Avrupa Dış Politikası ve Avrupa Birliği'nin Uluslararası Aktörlüğü Üzerine Bir Değerlendirme. Akçay vd., (Ed.), *Avrupa Birliğinin Güncel Sorunları ve Gelişmeler*. Elips Kitap Yayınevi.

Kapucu, D. (2020). 1974 Kıbrıs Hava Harekâtı. *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD)*, 4(2), 82-104.

- Karabulut, B. (2014). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: 3; Uluslararası Örgütlerin Güvenlik Boyutu*. Barış Kitapevi.
- Karakır, İ.A. & Aknur M. (2015). Arap İsrail Çatışmasının Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikalarına Etkisi. İçinde, Yıldız, U.B. (Ed.), .), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Karlık, R. (2011). *Avrupa Birliği: Kuruluşu, Gelişmesi, Genişlemesi, Kurumları*. Beta Yayınları.
- Kaya, M. (2014). Atatürk Dönemi Türkiye-Kıbrıs İlişkileri (1923-1938). İçinde, D.T. Çelik (Ed.), *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi, Gazimağusa*.
- Kazun, A. (2016). Rally-around-the-flag And The Media: Case Of Economic Sanctions In Russia. *Basic Research Program Working Papers Series: Political Science*, WP BRP 33/PS/2016.
- Kazun, A.Д. (2017). Эффект “Rally Around The Flag” Как и почему растёт поддержка власти во время трагедий и международных конфликтов. *Polis. Political Studies*, 1, 136-146.
- Kaempfer, W. and Lowenberg, A. (1988). The Theory of International Economic Sanctions: A Public Choice Approach. *The American Economic Review*, 78:4.
- Kıbrıs'ın %40'ı Kontrolümüzde. (1974, 18 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- King, T. (1999). Human Rights in European Foreign Policy: Success of Failure for Post-modern Diplomacy. *European Journal of International Law (EJIL)*, 10(2), 313-337.
- Kirshner, J. (1997). The Microfoundations of Economic Sanctions. *Security Studies*, 6(3), 32-64.
- Kissinger, Türkiye'ye Yardımın Avrupalı NATO Üyelerince Yapılmasına Çalışıyor. (1975: 13 Mart). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Kobayashi, T. & Katagiri, A. (2018). The “Rally 'Round The Flag” Effect In Territorial Disputes: Experimental Evidence From Japan–China Relations. *Journal of East Asian Studies*, 18, 299-319.
- Kobzova, J. & Alieva, L. (2012). The EU and Azerbaijan: Beyond Oil. *European Council on Foreign Relations*. https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_11_dis_iliskiler/The_EU_and_Azerbaidjan.pdf.

- Kocabaş, S. (2015). Avrupa Birliği ve Transatlantik İlişkiler. İçinde, Yıldız, U.B. (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kottasova, I. (2014, 24 Mart). Sanctions on Russia: Would World Cup boycott hit harder? *CNN*. <http://edition.cnn.com/2014/03/20/business/russia-eu-sanctions-economy/index.html>, Erişim Tarihi: 15/10/2021.
- Köse, Y. (2015). Küresel Finansal Yaptırımlar: Oyun Teorisi Yaklaşımı ile Ampirik Bir Uygulama. *Maliye Finans Yazıları*, 103, 9-20.
- Kuijpers, D. (2019). Rally around All the Flags: The Effect of Military Casualties on Incumbent Popularity in Ten Countries 1990-2014. *Foreign Policy Analysis*, 15, 392-412.
- Kurban, V. & Derman, G.S. (2015). Türkiye'nin SSCB ve ABD İlişkileri (1960-1980). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 19-46.
- Kurtbağ, Ö. (2003). Avrupa-Akdeniz Ortaklığı: Barcelona Süreci. *Ankara Avrupa , Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 73-92.
- Kuşat, N. (2016). Türkiye AB İlişkilerinde Zayıf Halka: Kıbrıs. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 112-133.
- Küpeli, M. (2016). Dış Politika Aracı Olarak Yaptırımlar: İran'a Uygulanan Yaptırımların Etkileri. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, 3: 1, ss. 97-135.
- Lefke-Magosa Hattı Gerçekleşti. (1974, 17 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Lefkoşe Elimizde, Magosa Zapt Edildi. Ordular Yürüyor (1974: 16 Ağustos) *Muş Şark Telgraf*.
- Lektzian, D & Patterson, D. (2015). Political Cleavages and Economic Sanctions: The Economic and Political Winners and Losers of Sanctions, *International Studies Quarterly*, 15, 46-58.
- Lopez, G.A. & Cortright, D. (2018). Economic Sanctions in Contemporary Global Relations. İçinde, D. Cortright & G.A. Lopez (Ed.), *Economic Sanctions: Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?*. Routledge.
- Lopez-Jacoiste, E. (2010). The UN Collective Security System and its Relationship with Economic Sanctions and Human Rights. *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, 14, 273-335.
- Mack, A. and Khan, A. (2000). The Efficacy of UN Sanctions, The Efficacy of UN Sanctions. *Security Dialogue*, 31:3, ss. 279-292. <https://doi.org/10.1177/0967010600031003003>.

- MacAskill, E., Traynor, I. & Roberts, D. (2014, 17 Mart). EU and US Impose Sanctions on Russian and Ukrainian Officials. *Theguardian*.
<https://www.theguardian.com/world/2014/mar/17/eu-imposes-sanctions-21-russian-ukrainian-officials-crimea>, Erişim Tarihi: 15/10/2021.
- Magosa Bugün Bizim Oluyor. (1974, 15 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*.
- Magosa'dayız. (1974, 16 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*.
- Maller, T. (2010). Diplomacy Derailed: The Consequences of Diplomatic Sanctions. *The Washington Quarterly*, 33(3), 61-79.
- Maller, T. (2011). *Diplomacy Derailed: The Consequences of U.S. Diplomatic Disengagement*. Thesis (Ph. D.)Massachusetts Institute of Technology, Dept. of Political Science. <https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/68931>, Erişim Tarihi: 14/08/2022.
- Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms. *Journal of Common Market Studies (JCMS)*, 40(2), 235-258.
- Mastanduno, M. (2016). Ekonomik Yönetim (2.Basım). S. Smith (Ed.), *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*. Röle Akademik Yayıncılık.
- Marinov, N. (2005). Do Economic Sanctions Destabilize Country Leaders? *American Journal of Political Science*, 49:3.
- McCaffrey, O. (2017). *Silent Statecraft: The Revocation of Ambassadors as a Diplomatic Tool*. Boston College International Studies Program, Boston College Electronic Thesis or Dissertation. <https://core.ac.uk/download/pdf/151482009.pdf>, Erişim Tarihi: 14/10/2021.
- McCormick, J. (2014). *Avrupa Birliği'ni Anlamak*. BigBang Yayınları.
- Mehmetçikle Mücahit Magosa'da Buluştu. (1974, 16 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Mercan, S. (2015). Avrupa Birliği'nin Orta Doğu'ya Yönelik Politikası. U.B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Morgan, T.C. & Schwebach, V.L. (1997). Fools Suffer Gladly: The Use of Economic Sanctions in International Crises. *International Studies Quarterly*, 41, 27-50.
- Morgan, T.C., Bapat, A.N. & Kobayashi, Y. (2013). Threat and Imposition of Sanctions (TIES) Data 4.0 Users Manual Case Level Data. <https://bapat.web.unc.edu/wp-content/uploads/sites/4996/2018/09/tiesusersmanualv4.pdf>, Erişim Tarihi: 10/10/2021.
- Mueller, J.E. (1970). Residential Popularity from Truman to Johnson. *American Political Science Review*, 64(1), 18-34. doi:10.2307/1955610.

- Murphy, S.D (2003). International Law, the United States and Non-military War Against Terrorism. *European Journal of International Law*, 14(2).
- National Strategy for Combating Terrorism”, September 2006, https://www.globalsecurity.org/security/library/policy/national/nsct_sep2006.pdf, Erişim Tarihi: 22/11/2021.
- Ngobil, J.C. (2018). *The United Nations Experience with Sanctions*. İçinde, Cortright & G.A. Lopez (Ed.), *Economic Sanctions: Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?* Routledge.
- Nicoletti, N.P. (2015). The Rally 'Round the Flag Effect vs. The Democratic Peace. Presented at the 2015 *Southern Political Science Association and Midwest Political Science Association Conferences*. <http://nicholasnicoletti.com/wp-content/uploads/2016/06/Dem-Peace-vs.-Rally.pdf>, Erişim Tarihi: 19/07/2022.
- Norman, J. E. (2013). The Rally Around the Flag Effect: A Look at Former President George W. Bush and Current President Barack Obama. *Honors Theses, 1963-2015*, https://digitalcommons.csbsju.edu/honors_theses/15 , Erişim Tarihi: 14/11/2022.
- Nureev, R.M. & Busygin, E.G. (2016). Economic Sanctions of the West and Russian Anti-sanctions: Success or a Failure? *Journal of Institutional Studies*, 8(4), 6-27.
- Nyun, T. (2008). Feeling Good or Doing Good: Inefficacy of the US Unilateral Sanctions against the Military Government of Burma/ Myanmar. *Washington University Global Studies Law Review*, 455.
- O’Sullivan, M.L. (2003). *Shrewd Sanctions: Statecraft and State Sponsors of Terrorism*. Brookings Institution Press.
- OFAC, Narcotics Sanctions Program, Updated July, 18 2014, https://home.treasury.gov/system/files/126/narco_overview_of_sanctions.pdf; Erişim Tarihi: 27/02/2022.
- Office of Foreign Assest Control (OFAC). Ukraine/Russiarelated Sanctions Program. 16/06/2016.
- Okçu, E.U. (2015). Normatif Bir Avrupa: Avrupa Birliği- Afrika İlişkileri ve Ekonomik Ortaklık Anlaşmaları. U.B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Okman, C. (2010). Türk Dış Politikası Trendler, Çerçeveler ve Uygulama Süreçleri Üzerinde Genellemeler 1815-2009. H. Çomak (Ed.), *21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi*. Umuttepe Yayınları.
- Oran, B. (2011). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1* (16. Baskı). İletişim Yayınları.

- Oran, B. (2012). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2* (13. Baskı). İletişim Yayınları.
- Önder, M. (2022). Consequences of Economic Sanctions on Minority Groups in the Sanctioned States. *Dig. Middle East Study*, 31, 201-227.
- Öymen, A. (1974: 28 Temmuz). Sırası mı? *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Özer, D.K. (2018). İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması. E. Balta (Ed.), *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (3.Baskı). İletişim Yayınları.
- Özer, M.A. (2009). Avrupa Birliğine Tam Üyeliğin Eşiğinde Türkiye. *Yönetim ve Ekonomi*, 16(1), 89-105.
- Pace, M., Seeberg, P. & Cavatorta, F. (2009). The EU's Democratization Agenda in the Mediterranean: A Critical Inside-out Approach. *Democratization*, 16(1).
- Pape, R. A. (1997). Why Economic Sanctions Do Not Work. *International Security*, 22(2), 90-136.
- Patterson, J.T. (2018). The Political and Moral Appropriateness of Sanctions. İçinde, Cortright & G.A. Lopez (Ed.), *Economic Sanctions: Panacea or Peacebuilding in a Post-Cold War World?* Routledge.
- Pirro, E.B. (2013). The EU's Central Asian Strategy in a Globalizing World. İçinde, Boening, A., Kremer, J.F. & van Loon, A. (Ed.), *Global Power Europe*, 2.
- Polat, D.Ş. (2015). Uluslararası Terörizmle Mücadele Yaklaşımları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 117-131.
- Polyviou, P.G. (1975). *Cyprus: The Tragedy and the Challenge*. American Hellenic Institute.
- Portela, C. (2012). The EU's Sanctions against Syria: Conflict Management by Other Means. *The Security Policy Brief is a publication of Egmont, Royal Institute for International Relations*, 38, <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep06585.pdf?refreqid=excelsior%3A985877428036a4cf2d8ffaa5c10a150d>, Erişim Tarihi: 25/11/2021.
- Portela, C. (2014). The EU's Use of 'Targeted' Sanctions Evaluating Effectiveness. *CEPS Working Document No: 391*, <https://www.ceps.eu/ceps-publications/eus-use-targeted-sanctions-evaluating-effectiveness/>, Erişim Tarihi: 1/11/2022.
- Public Law 95-481, 95th Congress, 1978, Title I-Foreign Assistance Act Activities, Sec. 113, 92 Stat. 1596; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-92/pdf/STATUTE-92-Pg1591.pdf>; Erişim Tarihi: 22/02/2022.

Public Law 95-92-Aug. 4, 1977, 91 Stat. 620, 22 Usc 2429,
<https://www.congress.gov/95/statute/STATUTE-91/STATUTE-91-Pg614.pdf>; Erişim Tarihi: 28/02/2022.

Public Law 95-92-Aug. 4, 1977, 91 Stat. 624, 22 Usc 2751,
<https://www.congress.gov/95/statute/STATUTE-91/STATUTE-91-Pg614.pdf>; Erişim Tarihi: 28/02/2022.

Radarları Durduracağız. (1975, 8 Şubat). *Hürriyet Gazetesi*.

Redlawsk, D. (2015). *The American Governor: Power, Constraint, and Leadership in the States*. Palgrave Macmillan.

Reisman, M. V ve Stevick, D. L (1998). The Applicability of International Law Standards to United Nations Economic Sanctions Programs. *European Journal of International Law*, 9:1, ss. 86-141.

Rennack, D.E. (Ed.), (2006). North Korea: Economic Sanctions. İçinde, *Specialist in Foreign Policy Legislation Foreign Affairs, Defense, and Trade Division*. CRS Report for Congress, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA461417.pdf>. Erişim Tarihi: 11/11/2021.

Resolution adopted by the General Assembly 2131 (XX), Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty, 1965,
<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Declaration%20on%20the%20Inadmissibility%20of%20Intervention%20in%20the%20Domestic%20Affairs%20of%20States%20and%20the%20Protection%20of%20Their%20Independence%20and%20Sovereignty.pdf>,
Erişim Tarihi: 08/11/2021.

Roma Antlaşması, <https://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf>, Erişim Tarihi: 14/09/2021.

Rumlar 57 Türkü Öldürüp Gömdü. (1974, 21 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*.

Rumlar Amerika Elçisini Öldürdü. (1974, 20 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*.

Rumlar Amerikan Elçisini Öldürdü. (1974, 20 Ağustos). *Cumhuriyet Gazetesi*.

Rusya seçimleri: Putin oyların yüzde 76'sını aldı, Batı sessiz. (2018, 18 Mart).
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43451286>, Erişim Tarihi: 11/08/2022.

Sarıca, M. vd. (1975). *Kıbrıs Sorunu*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Savaş Bitti Oyun Başladı. (1974, 18 Ağustos). *Hürriyet Gazetesi*.

Savcı, M. (2021). Türkiye'nin Kıbrıs Politikasında Amerikan Etkisi: Kıbrıs Barış Harekâtı Örneği. *Harp Tarihi Dergisi*, 3.

Schlesinger, J. (1997). Fragmentation and Hubris. *The National Interest*, 49(3-10).

Sertaç, A. (2021, 21 Haziran). AB Belarus'a Karşı Şimdiye Kadarki en Sert Yaptırımları Hayata Geçirmeye Hazırlanıyor. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2021/06/21/ab-belarus-a-kars-simdiye-kadarki-en-sert-yapt-r-mlar-hayata-gecirmeye-haz-rlan-yor>, Erişim Tarihi: 17/10/2021.

Sevinç, M. (1997). 1995 Anayasa Değişikliklerinin Siyasi Partiler Tüzemize Etkileri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 52(1-4), 633-645.

Smeets, M. (2018). Can Economic Sanctions be Effective? İçinde, *World Trade Organization (WTO), Economic Research and Statistics Division*, Geneva, WTO Staff Working Paper No. ERSD-2018-03.

Smith, K. (2005). The Outsiders: the European Neighbourhood Policy, *International Affairs*, 81(4).

Snyder, F. (2003). The Unfinished Constitution of the European Union: Principles, Processes and Culture. J.H.H. Weiler & M. Wind (Ed.), *European Constitutionalism Beyond the State*. Cambridge University Press.

Sönmez, A.S. (2010). Avrupa Birliği'nin Komşu Bölgelere Yönelik Siyasal Açılımı: Avrupa Komşuluk Politikası. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 113-122.

Standard Eurobarometer 2012 Bahar raporu, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1063>. Erişim Tarihi: 14/09/2021.

Standard Eurobarometer 2013 Bahar raporu, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1120>. Erişim Tarihi: 14/09/2021.

Standard Eurobarometer 2014 Bahar raporu, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2040>. Erişim Tarihi: 14/09/2021.

Standard Eurobarometer 2015 Bahar raporu, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2099>. Erişim Tarihi: 14/09/2021.

Standard Eurobarometer 2016 Bahar raporu, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2130>. Erişim Tarihi: 14/09/2021.

Standard Eurobarometer 2017 Bahar raporu, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2142>. Erişim Tarihi: 14/09/2021.

Standard Eurobarometer 2018 Bahar raporu, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2180>. Erişim Tarihi: 14/09/2021.

Standard Eurobarometer 2019 Bahar raporu, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2253>. Erişim Tarihi: 14/09/2021.

Standard Eurobarometer 2020 Yaz raporu, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2262>. Erişim Tarihi: 14/09/2021.

Standard Eurobarometer 2021 Bahar raporu, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2532>, Erişim Tarihi: 14/09/2021.

State-Sponsored Terrorism Overview, U.S. Department of State 1994 April: Patterns of Global Terrorism, 1993, Department of State Publication 10136, https://irp.fas.org/threat/terror_93/statespon.html, Erişim Tarihi: 21/11/2021

Suriyeli Diplomatlar Sınır Dışı Ediliyor. (2012, 30 Mayıs). *TrtHaber*. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/suriyeli-diplomatlar-sinir-disi-ediliyor-42819.html>, Erişim Tarihi: 12/11/2021.

Süleymanlı, V. (2019). Savaş Ekonomisi ve Ekonomik Savaş: Disiplinlerarası ve Stratejik Bilim Alanının Türkiye’de Bir Ders Olarak Eğitiminin Verilmesinin Gerekliliği. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 122(240), 169-204.

Şam Büyükelçiliği Kapatıldı. (2012, 26 Mart). *TrtHaber*, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/sam-buyukelciligi-kapatildi-34092.html>, Erişim Tarihi: 13/11/2021.

Şartlı Yardım İstemiyoruz. (1975, 7 Şubat). *Hürriyet Gazetesi*.

Şemşit, S. (2015). Avrupa Birliği’nin Orta Asya Stratejisi. İçinde, Yıldız, U.B. (Ed.), *Avrupa Birliği’nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Şener, B. (2013). 1963-1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askerî, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 205.

Şener, B. (2014). Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Meşruiyeti ve Uluslararası Hukuk Açısından Bir Değerlendirmesi. İçinde, D.T. Çelik (Ed.), *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi, Gazimağusa*.

Şimşek, G.E. (2021). Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar ve ABD’nin Tek Tarafli Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi. *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 78(4), 2049-2078.

Tallman, M. (2007). Patriotism, or Bread and Circuses? İçinde, *15th Annual Illinois State University Conference for Students of Political Science*, A Brief Discussion of the September-October 2001 Rally ‘Round the Flag Effect, Critique: A Worldwide Journal of Politics, 64-80, <https://pol.illinoisstate.edu/student-life/conferences/archive/2007/>, Erişim Tarihi: 12/01/2022.

Taylor, A. (2010). Sanctions as Grand Strategy. *Adelphi Paper, International Institute for Strategic Studies*, 411. Routledge.

T.C. Resmi Gazete (1995, 26 Temmuz), Sayı: 22355, Yasama Bölümü.

Tekeli, İ & İlkin, S. (2000). *Türkiye ve Avrupa Birliği*. Ümit Yayınları.

- Telci, İ. (2018). Ağırlaştırılmış Ekonomik Yaptırımlar: Trump İran'dan Ne İstiyor? *Seta Perspektif, Ağustos*.
- Tepeli, E. & Aydın, A. H. (2015). Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Gelişme Trendi. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/10270/125987>, Erişim Tarihi: 10/11/2022.
- The 1994 Nuclear Proliferation Prevention Act, <https://www.atomicarchive.com/resources/documents/deterrence/non-proliferation-act.html>; Erişim Tarihi: 1/03/2022.
- Topal, A.H. (2005). *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*. Beta Yayınları.
- Tosun, F. (2009). Uluslararası Hukuk'ta Kuvvet Kullanma ve Karışma Kavramlarının Değişen Anlamı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5(9), 89-118.
- Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act of 2000 (TSRA) Program, USA Foreign Relations and Intercourse: Chapter 79: Restriction, <https://home.treasury.gov/system/files/126/tsra.pdf>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.
- Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act of 2000 (TSRA) Program, USA Foreign Relations and Intercourse: Chapter 79:, Termination of Sanctions, <https://home.treasury.gov/system/files/126/tsra.pdf>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.
- Trafficking Victims Protection Act Of 2000, Public Law 106-386—Oct. 28, 2000, Sec. 104. 22 Usc 2151n., 114 Stat. 1471, 1472; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-106publ386/pdf/PLAW-106publ386.pdf>; Erişim Tarihi: 23/02/2022.
- Trafficking Victims Protection Act Of 2000, Public Law 106-386—Oct. 28, 2000, Sec.110, 22 Usc 7107, 114 Stat. 1483; <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-106publ386/pdf/PLAW-106publ386.pdf>; Erişim Tarihi: 23/02/2022.
- Tuğluoğlu, F. (2014). Diplomat, Büyükelçi Mahmut Dikerdem'in Gözüyle Kıbrıs Meselesi. İçinde, D.T. Çelik (Ed.), *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi, Gazimağusa*.
- Turan, A.P. (2015). Avrupa Birliği'nin Akdeniz'de Normatif Güç Olma Arayışı ve Arap Uyanışı. U.B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Türker, H. (2007). *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*. Nobel Yayınları
- Türkiye hiç tehdide pabuç bırakmaz. (1975, 13 Şubat). *Tercüman Gazetesi*.
- Türkiye Silah Ambargosunu NATO Önleyebilecek. (1975, 13 Şubat). *Tercüman Gazetesi*.

Türkiye, Suriyeli Diplomatları Sınır Dışı Ediyor. (2012: 30 Mayıs). *Hürriyet*.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-suriyeli-diplomatlari-sinir-disi-ediyor-20657758>, Erişim Tarihi: 12/11/2021.

Ukrayna'nın Eski Başbakanı Timoşenko'ya 7 Yıl Hapis. (2011, 11 Ekim). *Hürriyet*.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ukrayna-nin-eski-basbakani-timosenkoya-7-yil-hapis-18954411>, Erişim Tarihi: 15/10/2021.

UN General Assembly, A/RES/50/96 2 February 1996, "Economic Measures as a Means of Political and Economic Coercion Against Developing Countries",
<https://undocs.org/en/A/RES/50/95>, Erişim Tarihi: 12/11/2021.

Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (Usa Patriot Act) Act of 2001, Sec. 807,
<https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.

Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (Usa Patriot Act) Act Of 2001, Public Law 107-56- Oct. 26, 2001, Title III-International Money Laundering Abatement and Antiterrorist Financing Act of 2001, SEC. 302., 115 STAT. 296;
<https://www.congress.gov/107/plaws/publ56/PLAW-107publ56.pdf> ; Erişim Tarihi: 7/03/2022.

UNSC. Resolution 1737 (2006) Adopted by the Security Council at its 5612th meeting on 23 December 2006; [https://www.undocs.org/S/RES/1737%20\(2006\)](https://www.undocs.org/S/RES/1737%20(2006)), Erişim Tarihi: 14/11/2021.

USA Trade Sanctions Reform and Export Enhancement Act of 2000 (TSRA) Program, USA Foreign Relations and Intercourse: Chapter 79: Definitions,
<https://home.treasury.gov/system/files/126/tsra.pdf>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.

Uslu, N. (2000). *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*. 21. Yüzyıl Yayınları.

Uzun, Ö. (2013). İran'a Ekonomik Yaptırımlar: Kırılganlaşan Nükleer Program mı Hükümet mi? *Ortadoğu Analiz*, 5:54.

Ülger, İ. (2002). *Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme*. Gündoğan Yayınları.

Üste, B. (2006). Türkiye'de Siyasal İktidara Gelen Partilerin AET/AT/AB ile İlişkileri Hakkındaki Görüşleri ve Yönetim Yapısına Etkileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(3), 332-249.

Üstün, K. (2014). Anılara Yansıyan Yönüyle Kıbrıs Barış Harekâtı. D.T. Çelik (Ed.), *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu: Atatürk Araştırma Merkezi*, Gazimağusa.

Vatansever, M. (2010). Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12, 1487-1530.

- Verdier, D. & Woo, B. (2009). A Bribe and Sanction Game with Risk of Extortion, Rally Round The Flag Effect, and Fifth Column Effect. *Paper prepared for the Annual Meeting of the American Political Science Association*, Toronto, <https://ssrn.com/abstract=1449944>.
- Von Soest, C. & Wahman, M. (2013). Sanctions and Democratization in the Post-Cold War Era. *GIGA Research Programme: Violence and Security*, 212.
- Wallensteen, P. (2000). A Century of Economic Sanctions: A Field Revisited. *Uppsala Peace Research Papers*, 1.
- Whang, T. (2011). Playing to the Home Crowd? Symbolic Use of Economic Sanctions in the United States. *International Studies Quarterly*, 55, 787-801.
- Where is OFAC's Country List? What Countries do I Need to Worry about in Terms of U.S. Sanctions? *U.S. Department Of The Treasury*, <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/where-is-ofacs-country-list-what-countries-do-i-need-to-worry-about-in-terms-of-us-sanctions>, Erişim Tarihi: 19/11/2021.
- Wood, R.M. (2008). A Hand upon the Throat of the Nation: Economic Sanctions and State Repression, 1976-2001. *International Studies Quarterly*, 52, 489-513.
- Working Party of Foreign Relations Counsellors (RELEX), Council of the EU, <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/working-party-foreign-relations-counsellors/#>, Erişim Tarihi: 16/11/2021.
- Yabancı, E. (2019). 1980 Darbesi Öncesi Siyasi Yapılanmanın Topluma Yansımaları. [\(Pdf\) 1980 Darbesi Öncesi Siyasi Yapılanmanın Topluma Yansımaları | Eda Yabancı - Academia.Edu](#); Erişim Tarihi: 10/10/2022.
- Yalçın, O. (2012). İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türk-Amerikan İlişkileri. *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21, 89-118.
- Yıldız, U.B. (Ed.) (2015). *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yıldız, U.B. (2015). Beş Yıl Sonra Avrupa Birliği'nin Doğu Ortaklığı Politikası: Mevcut Durum ve Olasılıklar. U.B. Yıldız (Ed.), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri: Bölgesel Politikalar, Bölgeler ve Uluslararası Aktörler ile İlişkiler*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yılmaz, H. (2017). Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 87-98.
- Yılmaz, M.E. (2018). Koalisyon Hükümetlerinde İstikrar ve Verimlilik: 1991-2002 Türkiye Örneği. [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi]. Tez No: 509812.

- Yılmaz, S. (2007). *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat* (2.Baskı). Milenyum Yayınları.
- Yiğit, D. (2008). *Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikasının Gelişimi*. [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi].
<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/37524/228043.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim Tarihi: 15/06/2022.
- Yiğittepe, L. (2017). *Avrupa Birliği'nde Güvenlik Politikaları ve Arayışları: Kavram, Kuram ve Uygulama*. Cinius Yayınları.
- Yücesoy, V. (2022). Domestic-Political Impact of Obama-Era Sanctions on Iran. *Middle East Policy*, 29, 94-111.
- Zimelis, A. (2011). Conditionality and the EU-ACP Partnership: A Misguided Approach to Development? *Australian Journal of Political Science*, 46(3).
- Türkiye Misilleme Yapacak. (1975, 5 Şubat). *Hürriyet Gazetesi*.
- Türkiye'ye Yapılmakta Olan ABD Askeri Yardımını Kesildi. (1975, 5 Şubat). *Cumhuriyet Gazetesi*.

Ek 1: Etik Kurul İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 30.10.2022-24715

 HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ	T.C. HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU KARARLARI
TOPLANTI TARİHİ 18.10.2022	TOPLANTI NO 2022-35

Sayı : E-97105791-050.01.01-24715
Konu : Etik Kurul Hk.

Çalışmanın Türü	Tübitak Projesi
Konu	Anket Uygulama
Başlık	"Dış Politika Yaptırımlarında Bayrak Etrafında Toplanma Etkisi: Türkiye Örneği (The Effect of Rally Round the Flag in Foreign Policy Sanctions: The Case of Turkey)"
Yürütücü / Danışman	Doç. Dr. Ahmet KESER
Yazar	Melih Ertuğrul YILMAZ
Karar	Olumlu

Prof. Dr Mehmet Lütfi YOLA
Etik Kurul Başkanı

Prof.Dr. Muhammet Fatih HASOĞLU
Etik Kurul Üyesi

Prof.Dr. Bülent Bahri KÜÇÜKERDOĞAN
Etik Kurul Üyesi

Prof.Dr. Enver BOZKURT
Etik Kurul Üyesi

Prof.Dr. Kezban BAYRAMLAR
Etik Kurul Üyesi

Prof.Dr. Mahmut Serhat YENİCE
Etik Kurul Üyesi

Prof.Dr. Mazlum ÇELİK
Etik Kurul Üyesi

Ek:

- 1- Melih Ertuğrul Yılmaz EKBF.
- 2- Melih Ertuğrul YILMAZ EKBF.

Ek 2: Anket Katılımcı Beyannamesi ve Anket Soruları/Cevap Seçenekleri

Bu anket çalışması The Effect of Rally Round The Flag in Foreign Policy Sanctions:The Case of Turkey adlı tez çalışması ve Rallying Round the Flag Effect in Foreign Policy Sanctions: The Turkish Case against the US Sanctions adlı makale çalışması için yapılacaktır. Anketin amacı, Türkiye halkının olası yaptırım senaryoları karşısındaki tepkilerini ölçmektir. Bu şekilde bir hangi tür yaptırım şartlarında hangi tür halk tepkisi olduğu ve lider destek oranı test edilecektir. Bu şekilde yaptırımlarda bayrak etrafında toplanmanın değişkenleri tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu metni kabul eden katılımcılar; çalışmanın amaçları doğrultusunda kendilerinden veriler toplanacağını kabul etmiştir ve izinleri alınmış kabul edilmektedir. Katılımcılar metni kabul ederek ayrıca analiz sonuçlarının yayınlanması konusunda gönüllü olarak rıza göstermiş olacaktırlar. Katılımcılardan anket esnasında isim gibi kimliklerini açık edecek bir bilgi alınmadığı beyan edilmektedir. Katılımcılara “cevapları kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, belirtilen araştırmaların amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.” ifadesi belirtilmiştir. Ankete katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda ise sizlerden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacaktır.

Anket sizlere yönlendirilen link üzerinden online olarak doldurulacaktır. Her bir cihazdan tek katılım mümkündür. Bu yazıda geçen ifadeleri kabul ediyorsanız lütfen bir sonraki aşama sorulara geçiniz. Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Katılımınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

Sorular/Seçenekler

Q1. Cinsiyetiniz?

Answer Choices

Erkek

Kadın

Q2. Yaşınız?

Answer Choices

18-25

26-35

36-45

46-60

61 ve Üzeri

Q3. Doğum Yeriniz (Your place of birth)?

Answer Choices

Marmara Bölgesi

İç Anadolu Bölgesi

Ege Bölgesi

Akdeniz Bölgesi

Doğu Anadolu Bölgesi

Karadeniz Bölgesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Diğer

Q4. İkamet Yeriniz (Your place of residence)?

Answer Choices

Marmara Bölgesi

İç Anadolu Bölgesi

Ege Bölgesi

Akdeniz Bölgesi

Doğu Anadolu Bölgesi

Karadeniz Bölgesi

Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Diğer

Q5. Eğitim Durumunuz?

Answer Choices

İlköğretim

Ortaöğretim (lise)

Lisans

Lisansüstü

Q6. Test Sorusu: Türkiye Bayrağının Renkleri Hangileridir?

Answer Choices

Kırmızı Mavi

Kırmızı Beyaz

Beyaz Mavi

Q7. Gelir Durumunuz? (TL)

Answer Choices

- 0 (Çalışmıyorum)
- 2500 ve Altı
- 2501-5500
- 5501-7500
- 7501-10000
- 10001-15000
- 15001 ve Üzeri

Q8. Dış Politika Olaylarına İlgili Durumunuz (1 ile 5 arasında seçiniz)

Answer Choices

- 1- Tamamen İlgisiz
- 2- Az İlgili
- 3- Normal İlgili
- 4- Çok İlgili
- 5- Oldukça Fazla İlgili

Q9. Dış Politika Yaptırımları ile İlgili Bilginiz (Seçiniz)

Answer Choices

- 1- Hiç Bilgim Yok
- 2- Az Bilgiliyim
- 3- Normal Bilgiliyim
- 4- Çok Bilgiliyim
- 5- Oldukça Fazla Bilgiliyim

Q10. Haber Medyasını Takip Sıklığınız? (Seçiniz)

Answer Choices

- 1- Hiç Takip Etmem
- 2- Az Takip Ederim
- 3- Normal Takip Ederim
- 4- Çok Takip Ederim
- 5- Oldukça Fazla Takip Ederim

Q11. Test Sorusu: 2+2 Kaç Eder?

Answer Choices

- 2
- 3
- 4
- 6
- 8

Q12. Sosyal Medya Kullanım Sıklığınız? (Seçiniz)

Answer Choices

- 1- Hiç Kullanmam
- 2- Az Kullanırım
- 3- Normal Kullanırım
- 4- Çok Kullanırım
- 5- Oldukça Fazla Kullanırım

Q13. Siyasete İlgi Durumunuz (Seçiniz)

Answer Choices

- 1- Hiç İlgiilenmem
- 2- Az İlgiilenirim
- 3- Normal İlgiilenirim
- 4- Çok İlgiilenirim
- 5- Oldukça Fazla İlgiilenirim

Q14. ABD'nin Türkiye Politikalarını Genel Olarak ne Kadar Dostane Buluyorsunuz? (Seçiniz)

Answer Choices

- 1- Hiç Dostane Bulmuyorum
- 2- Az Dostane Buluyorum
- 3- Normal Dostane Buluyorum
- 4- Çok Dostane Buluyorum
- 5- Oldukça Fazla Dostane Buluyorum

Q15. Avrupa Birliğinin (AB'nin) Türkiye Politikalarını Genel Olarak ne Kadar Dostane Buluyorsunuz? (Seçiniz)

Answer Choices

- 1- Hiç Dostane Bulmuyorum
- 2- Az Dostane Buluyorum

- 3- Normal Dostane Buluyorum
- 4- Çok Dostane Buluyorum
- 5- Oldukça Fazla Dostane Buluyorum

Q16. OLAY 1: ABD Türkiye'nin bir sınırdışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda; -İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; ABD tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q17. OLAY 1: ABD Türkiye'nin bir sınırdışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda; -İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; ABD tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q18. OLAY 2: AB Türkiye'nin bir sınırdışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda; İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; AB tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q19. OLAY 2: AB Türkiye'nin bir sınırdışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik

ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda;-İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; AB tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q20. OLAY 3: ABD Türkiye'nin bir sınırdışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan etkilememektedir. Bu durumda;-İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; ABD tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q21. OLAY 3: ABD Türkiye'nin bir sınırdışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan etkilememektedir. Bu durumda;-İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; ABD tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q22. Test 3. Sorusu, Aşağıdakilerden Hangisi 0'ın harflerle yazılmış halidir?

Answer Choices

- 1- Bir
- 2- Sıfır
- 3- İki
- 4- Beş
- 5- Altı

Q23. OLAY 4: AB Türkiye'nin bir sınırdışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan etkilememektedir. Bu durumda;-İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; AB tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q24. OLAY 4: AB Türkiye'nin bir sınırdışı operasyonu sonrası bu hareketinden vazgeçirmek için yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan etkilememektedir. Bu durumda;-İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; AB tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q25. OLAY 5: ABD Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda;İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; ABD tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q26. OLAY 5: ABD Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda;-İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; ABD tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim

- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q27. OLAY 6: AB Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda;-İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; AB tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q28. OLAY 6: AB Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı doğrudan olumsuz etkileyecektir. Bu durumda;-D. 12. İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; AB tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q29. OLAY 7: ABD Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı etkilemeyecektir. Bu durumda;-İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; ABD tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q30. Olay 7: ABD Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı

etkilemeyecektir. Bu durumda; -İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; ABD tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q31. OLAY 8: AB Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı etkilemeyecektir. Bu durumda;-İktidarda sizin destek verdiğiniz siyasi parti varsa; AB tarafından uygulanacak bu ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

Q32. OLAY 8: AB Türkiye'nin bir tutukluyu serbest bırakması amacıyla yaptırım tehdidinde bulunmuştur ya da yaptırım uygulamıştır. Bu yaptırım sizin ekonomik ve sosyal hayatınızı etkilemeyecektir. Bu durumda;-İktidarda sizin desteklediğiniz siyasi parti yoksa; AB tarafından uygulanacak bir ekonomik yaptırıma karşı, mevcut iktidarı bu konuda koşulsuz destekler miydiniz?

Answer Choices

- 1- Asla Desteklemem
- 2- Az Desteklerim
- 3- Normal Desteklerim
- 4- Çok Desteklerim
- 5- Tamamen Desteklerim

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Melih Ertuğrul Yılmaz
Uyruğu : Türkiye

EĞİTİM

Derece	Adı	Bitirme Yılı
Üniversite	: Turgut Özal Üniversitesi	2014
Yüksek Lisans	: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	2018
Doktora	: Hasan Kalyoncu Üniversitesi	2023

YABANCI DİLLER

İngilizce (C1)